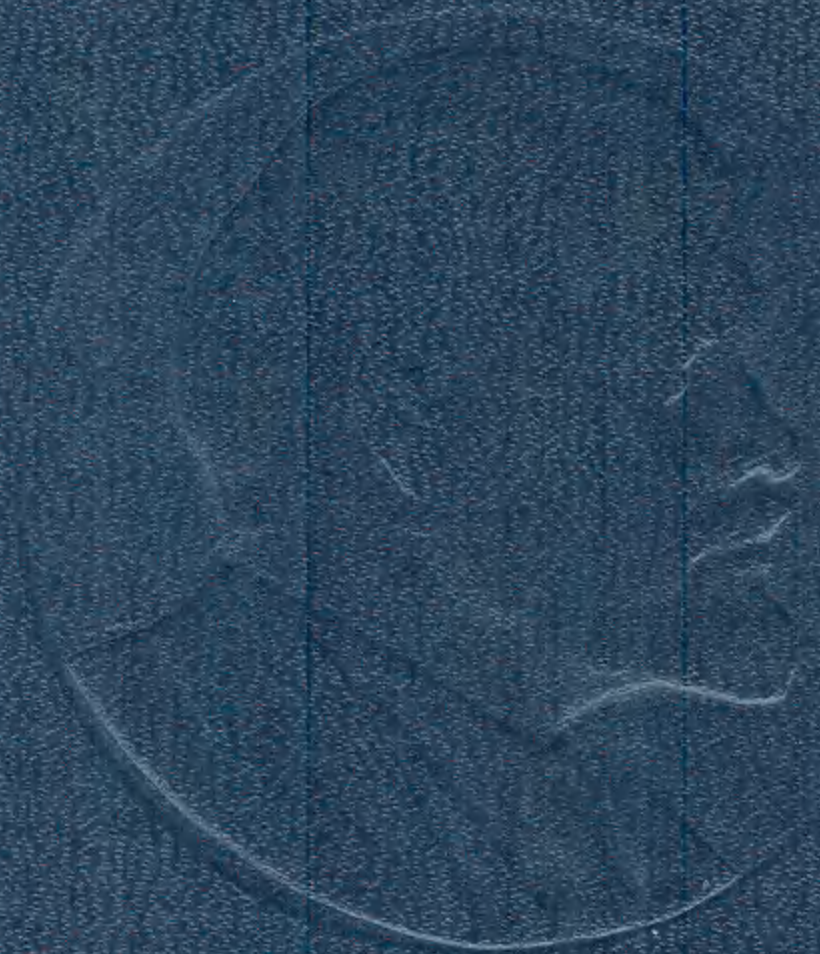

В. П. Писарев (В. П.)

Προλετάριοι όλων τῶν χωρῶν, ἐνωθεῖτε!

ΛΕΝΙΝ

ΑΠΑΝΤΑ

ΠΛΗΡΗΣ ΕΚΔΟΣΗ

33

Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΡΩΣΙΚΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ
ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΗΣΗ ΕΓΙΝΑΝ ΑΠΟ ΟΜΑΔΑ
ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΜΑΡΞΙΣΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ. Θ. ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΕΓΙΝΕ ΜΕ ΑΠΟΦΑΣΗ
ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ИНСТИТУТ МАРКСИЗМА-ЛЕНИНИЗМА при ЦК КПСС

В. И. ЛЕНИН

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ
СОЧИНЕНИИ

ИЗДАНИЕ ПЯТОЕ

**ИЗДАТЕЛЬСТВО
ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА · 1977**

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΜΑΡΕΙΣΜΟΥ - ΛΕΝΙΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΚΚΣΕ

Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

ΑΠΑΝΤΑ

ΕΚΔΟΣΗ ΠΕΜΠΤΗ

ΤΟΜΟΣ

33

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»

Α Θ Η Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ τριακοστός τρίτος τόμος τῶν Ἀπάντων τοῦ Β. Ι. Λένιν περιέχει τό ἔργο «Κράτος καί ἐπανάσταση. Ἡ διδασκαλία τοῦ μαρξισμοῦ γιά τό κράτος καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάσταση», πού γράφτηκε τόν Αὐγουστο-Σεπτέμβρη τοῦ 1917 καί ἐκδόθηκε σέ χωριστό βιβλίο τό 1918, καθώς καί τά προπαρασκευαστικά ὑλικά, πού σχετίζονται μέ τό ἔργο αὐτό καί πού τιτλοφορήθηκαν ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν «Ὁ μαρξισμός γιά τό κράτος».

Στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα ὁ καπιταλισμός μπῆκε στό τελευταῖο στάδιό του, στό στάδιο τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, πού ὁ Λένιν τό χαρακτήρισε σάν τήν παραμονή τῆς σοσιαλιστικῆς, τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης. Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος (1914-1918), πού ὄξυνε ἐξαιρετικά τίς ἀντιθέσεις τοῦ καπιταλισμοῦ, ἐπιτάχυνε τήν ὠρίμανση τῆς ἐπαναστατικῆς κρίσης σέ μιά σειρά ἱμπεριαλιστικές χῶρες.

Οἱ ὁπορτουνιστές ἡγέτες τῆς Δεύτερης Διεθνοῦς (Ε. Μπέρνσταϊν, Κ. Κάουτσκι καί ἄλλοι) τάχθηκαν τήν περίοδο αὕτη ἐνάντια στίς βάσεις τοῦ μαρξισμοῦ, ἐνάντια στή σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ἐνάντια στήν ἐπαναστατική ἀντικατάσταση τοῦ ἀστικοῦ κράτους μέ τό προλεταριακό, ὑποστήριζαν τή θεωρία τῆς εἰρηνικῆς μετεξέλιξης τοῦ καπιταλισμοῦ σέ σοσιαλισμό. Ἐνάντια σέ κάθε κράτος, ὅπως ἐπίσης καί ἐνάντια στή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, τάσσονταν οἱ ἀναρχικοί. Ἀντιμαρξιστικές, μισοαναρχικές ἀπόψεις στό ζήτημα τοῦ κράτους ὑποστήριζε σέ μιά σειρά ἄρθρα του καί ὁ Μπουχάριν.

Ἡ ἐποχή τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ ἔβαλε μπροστά στό προλετα-

ριάτο καί τά μαρξιστικά του κόμματα τό καθήκον τῆς ἀνατροπῆς τῆς κυριαρχίας τῆς ἀστικῆς τάξης καί τῆς κατάκτησης τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπό τήν ἐργατική τάξη. «Τό ζήτημα σχετικά μέ τή στάση τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης τοῦ προλεταριάτου ἀπέναντι στό κράτος, τόνιζε ὁ Β. Ι. Λένιν, ἀποκτᾷ ἔτσι, ὄχι μόνο πρακτική-πολιτική, μά καί τήν πιο ἐπίκαιρη σημασία, σάν ζήτημα πού ἐξηγεῖ στίς μάζες τί θά πρέπει νά κάνουν γιά νά λυτρωθοῦν στό ἄμεσο μέλλον ἀπό τό ζυγό τοῦ κεφαλαίου» (σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 4).

Κύριο καθήκον, πού ἔμπαινε μπροστά στούς ἐπαναστάτες μαρξιστές τήν περίοδο ἐκείνη, ἦταν ἡ δημιουργική γενίκευση τῆς νέας ἐπαναστατικῆς πείρας τῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου καί, μέ βάση αὐτή τήν πείρα, ἡ παραέρα ἀνάπτυξη τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης, τῆς διδασκαλίας γιά τό κράτος. Ἦταν ἀπαραίτητο πρίν ἀπ' ὅλα νά ἀποκατασταθοῦν καί νά ἐκτεθοῦν συστηματικά οἱ ἀπόψεις τῶν θεμελιωτῶν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κομμουνισμοῦ γιά τό κράτος, πού εἶχαν ἀναθεωρηθεῖ ἀπό τούς ἡγέτες καί θεωρητικούς τοῦ διεθνοῦς ὁπορτουνισμοῦ καί νά ἀναπτυχθοῦν σύμφωνα μέ τίς συνθήκες τῆς καινούργιας ἱστορικῆς κατάστασης.

Αὐτά τά πρωταρχικῆς σημασίας καθήκοντα ἐκπλήρωσε ὁ Λένιν στό βιβλίο του «Κράτος καί ἐπανάσταση», τό ὑπέροχο αὐτό ἔργο τοῦ δημιουργικοῦ μαρξισμοῦ. Τό βιβλίο αὐτό τοῦ Λένιν, ὅπου γιά πρώτη φορά ἐκτίθεται τόσο ὀλοκληρωμένα καί συστηματικά ἡ μαρξιστική διδασκαλία γιά τό κράτος, φωτίζει ἐπιστημονικά τή θεωρία τοῦ κράτους μέ ἀνυπέρβλητο βάθος καί πολύπλευρα καί ἀποτελεῖ φωτεινό παράδειγμα κομματικότητας στόν ἀγῶνα ἐνάντια στούς ἐχθρούς τοῦ μαρξισμοῦ. Στό ἔργο αὐτό ὁ Λένιν ἔδειξε πῶς ἐξελίχθηκαν οἱ ἀπόψεις τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς γιά τό κράτος, ὑπογράμμισε ὅτι τό ζήτημα τοῦ κράτους ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τά θεμελιακά ζητήματα τοῦ μαρξισμοῦ. Ὁ Λένιν φώτισε ἀναλυτικά τή σύνδεση τοῦ κράτους μέ τόν ταξικό χαρακτήρα τῆς κοινωνίας, ἀπόδειξε τεκμηριωμένα ὅτι ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου εἶναι νομοτελειακό καί ἀναπόφευκτο φαινόμενο, ἀποκάλυψε τήν οὐσία καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριακοῦ κράτους καί τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας, ἀνάπτυξε τή μαρξιστική διδασκαλία γιά τό σοσιαλισμό καί τόν κομμουνισμό καί φώτισε πολλά ἄλλα ζητήματα.

Στό ἔργο «Κράτος καί ἐπανάσταση» μπῆκαν οἱ βάσεις τῆς

θεωρίας τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους, πού ἀποτελεῖ σημαντικό μέρος τῆς μαρξιστικῆς διδασκαλίας γιά τό κράτος, ἡ ὁποία ἀναπτύχθηκε παραπέρα ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν μέ βάση τήν πείρα τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας.

Τό ζήτημα τῆς προέλευσης, τῆς οὐσίας καί τῆς σημασίας τοῦ κράτους ἦταν καί παραμένει ἀντικείμενο ὀξύτατης ἰδεολογικῆς πάλης. Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἀστικῆς φιλοσοφίας, τῆς ἱστορίας, τοῦ δικαίου, τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, τῆς δημοσιολογίας δημιουργοῦν συνειδητά σύγχυση γύρω ἀπό τό ζήτημα τοῦ κράτους, πού, ὅπως τόνιζε ὁ Λένιν, εἶναι ἓνα ἀπό τά πιό δύσκολα θεωρητικά ζητήματα. "Οἱ αὐτοί προβάλλουν πολυάριθμες θεωρίες γιά τό κράτος, ὅπου δικαιώνουν τήν κυριαρχία τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων, καλύπτουν τόν ταξικό χαρακτήρα τοῦ ἀστικοῦ κράτους. Γιά ν' ἀποσπάσουν τήν προσοχή τῶν ἐργαζομένων ἀπό τά ζωτικά ζητήματα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, οἱ ἀστοί θεωρητικοί ἐκθειάζουν τό σύγχρονο ἱμπεριαλιστικό κράτος, τό παριστάνουν σάν ὑπερταξικό κράτος τῆς «γενικῆς εὐημερίας», δέν παραδέχονται τόν ἀντιδραστικό του ρόλο στή ζωή τῆς κοινωνίας.

Μέ βάση τή βαθιά ἀνάλυση τῶν ἔργων τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς ὁ Λένιν στό βιβλίο του «Κράτος καί ἐπανάσταση», τόνισε ὅτι μόνο ὁ μαρξισμός ἔδωσε σωστή, ἐπιστημονική ἀπάντηση στό ἐρώτημα: τί εἶναι κράτος, πότε καί πάνω σέ ποιά βάση ἐμφανίστηκε, γιατί στίς διάφορες ἱστορικές περιόδους τό κράτος παίρνει διαφορετικές μορφές καί ἐκπληρώνει διαφορετικό ρόλο.

Ὁ Λένιν τονίζει ὅτι τό κράτος εἶναι ἓνα ἱστορικό φαινόμενο. Ἐμφανίστηκε σάν ὄργανο κυριαρχίας τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων, ὅταν ἡ κοινωνία χωρίστηκε σέ ἀνταγωνιστικές τάξεις. «Τό κράτος, ἔγραφε ὁ Λένιν, εἶναι προϊόν καί ἐκδήλωση τῶν ἀνειρήνευτων ταξικῶν ἀντιθέσεων. Τό κράτος ἐμφανίζεται ἐκεῖ, τότε καί καθόσον, ὅπου, ὅταν καί ἐφόσον οἱ ταξικές ἀντιθέσεις δέν μποροῦν ἀντικειμενικά νά συμφιλιωθοῦν» (σελ. 7). Σάν ταξικός πολιτικός ὀργανισμός, τό ἐκμεταλλευτικό κράτος διαθέτει ὄργανα ἐξουσίας, πού μέ τή βοήθειά τους ἡ κυρίαρχη τάξη κρατάει σέ ὑποταγή τίς ἐργαζόμενες μάζες πού ἀποτελοῦν τήν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ. Στούς κοινωνικοοικονομικούς σχηματισμούς τῆς δουλοκτησίας, τῆς φεουδαρχίας καί τοῦ καπιταλισμοῦ τό κράτος παρουσιάζεται, στήν καθαυτή σημασία τῆς λέξης, σάν ἰδιαίτερη μηχανή πού χρησιμεύει γιά νά

συντρίψει ή μιά τάξη τήν ἄλλη. Στή μεταβατική περίοδο ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό εἶναι ἱστορικά ἀναπόφευκτη ή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, πού χρησιμοποιεῖ τήν κρατική ἐξουσία γιά νά συντρίψει τούς ἐκμεταλλευτές πού ἀποτελοῦν τή μειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου εἶναι μεταβατικό κράτος καί διαφέρει ριζικά ἀπό τό ἐκμεταλλευτικό κράτος. Στή σοσιαλιστική κοινωνία τό κράτος ἀπό ὄργανο ταξικῆς κυριαρχίας γίνεται ὄργανο ἑκφρασης τῆς παλλαϊκῆς θέλησης. Ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ κράτους ἐκπίπτει τελείως, ὅπως ἔδειξε ὁ Λένιν, μέ τήν οἰκοδόμηση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

Κεντρική θέση στό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση» κατέχουν τά ζητήματα τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης καί τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ή διδασκαλία γιά τίς δύο φάσεις τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

Ὁ μαρξισμός-λενινισμός, ἀποκαλύπτοντας τίς βασικές νομοτέλειες τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης, τονίζει ὅτι τό θεμελιακό ζήτημα κάθε ἐπανάστασης εἶναι τό ζήτημα τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Στό ἔργο του ὁ Λένιν δείχνει τόν τρόπο, μέ τόν ὁποῖο ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς, βασιζόμενοι στήν ἱστορική πείρα τῶν ἀστικοδημοκρατικῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 19ου αἰῶνα καί τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ τοῦ 1871, ἐπεξεργάστηκαν τή θεωρία τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης καί τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί διατύπωσαν τίς σπουδαιότατες θέσεις γιά τή σχέση τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης ἀπέναντι στό ἀστικό κράτος. Ὁ Λένιν ἀναπτύσσει παραπέρα τή διδασκαλία, γενικεύοντας τήν καινούργια ἱστορική πείρα τῆς ταξικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου στήν ἐποχή τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ.

Τή θέση ὅτι τό προλεταριάτο δέν θά μπορέσει νά βάλει τέρμα στήν καπιταλιστική ἐκμετάλλευση, ἂν δέν κατακτήσει τήν πολιτική ἐξουσία, τήν εἶχαν διατυπώσει ἤδη ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς στό «Μανιφέστο τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος». Στά ἔργα τους «Ἡ 18η Μπρυμαίρ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη», «Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία», «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα», στό γράμμα τοῦ Ἔνγκελς πρὸς τόν Μπέμπελ τῆς 18-28 τοῦ Μάρτη 1875, στήν εἰσαγωγή τοῦ Ἔνγκελς στήν τρίτη ἐκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Μάρξ «Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία» καί σέ ἄλλα ἔργα ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς συγκεκριμενοποίησαν τή θέση αὐτή. Ἀποτέλεσμα τῆς μελέτης καί τῆς γενίκευσης τῆς πείρας καί τῶν διδαγμάτων τῶν ἐπαναστάσεων

ήταν τό συμπέρασμα τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς, ὅτι ἡ ἐργατική τάξη μπορεῖ νά κατακτήσει τήν πολιτική ἐξουσία καί νά ἐγκαθιδρύσει τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου μόνο μέ τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση, στήν πορεία τῆς ὁποίας καταστρέφει τήν ἀστική κρατική μηχανή καί δημιουργεῖ καινούργιο κρατικό μηχανισμό.

Ὁ Λένιν ἀνάλυσε αὐτό τό συμπέρασμα τῶν θεμελιωτῶν τοῦ μαρξισμού, ἀποκάλυψε τή θεωρητική καί πρακτική του σημασία γιά τήν ἐπαναστατική πάλη τοῦ προλεταριάτου στίς νέες ἱστορικές συνθῆκες. Ἀπόδειξε ὅτι οἱ ἀστικές ἐπαναστάσεις τελειοποιοῦσαν ὅλο καί περισσότερο τό ἀστικό κράτος, πού εἶναι ἐχθρικό πρός τά συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων καί τό προσάρμοζαν στά συμφέροντα τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων. «Οἱ μορφές τῶν ἀστικῶν κρατῶν εἶναι ἐξαιρετικά ποικίλες — ἔγραφε ὁ Λένιν — ἡ οὐσία τους ὅμως εἶναι μιά: ὅλα αὐτά τά κράτη ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς, μά σέ τελευταία ἀνάλυση ὑποχρεωτικά, εἶναι *δικτατορία τῆς ἀστικῆς τάξης*» (σελ. 35).

Τό δυνάμωμα τῆς ἀστικῆς κρατικῆς μηχανῆς, ἡ αὔξηση τοῦ δημοσιοῦπαλληλικοῦ καί τοῦ στρατιωτικοῦ μηχανισμού, πού στρέφεται ἐνάντια στό προλεταριάτο καί ὅλους τούς ἐργαζόμενους, χαρακτηρίζουν ἰδιαίτερα τήν περίοδο τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ μέ τά γιγάντια μονοπώλιά του, μέ τή μετεξέλιξη τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ σέ κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό. Ἡ δημιουργία καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν μονοπωλίων ὁδηγοῦν στήν ἄμεση παρέμβαση τοῦ κράτους στήν οἰκονομία, στό προτσές τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς πρός τό συμφέρον τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας.

Τό σύγχρονο ἀστικό κράτος, ὄντας ὄργανο τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας τῶν μεγάλων μονοπωλίων, ὅλο καί σέ μεγαλύτερο βαθμό περιορίζει καί ἐκμηδενίζει τή δημοκρατία, πού ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς εἶναι κίβδηλη καί κουτσουρεμένη στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ. Ὁ Λένιν ἀποκάλυψε τήν ἀντιδραστική καί ληστρική φύση τῶν ἱμπεριαλιστικῶν κρατῶν (ΕΠΑ, Ἀγγλίας καί λοιπῶν), πού καταληστεύουν καί ἐκμεταλλεύονται τίς ἐργαζόμενες μάζες τῶν χωρῶν τους καί τούς λαούς τῶν ὑποδουλωμένων χωρῶν. Τόνισε ὅτι ὁ ἱμπεριαλισμός σέ ἀσύγκριτα πιό πλατιά κλίμακα ἀπ' ὅ,τι ὁ προμονοπωλιακός καπιταλισμός ἐπιβεβαιώνει τήν ἀνάγκη τῆς καταστροφῆς τῆς ἀστικῆς κρατικῆς μηχανῆς μέ τήν ἐπανάσταση.

Ὁ ἱμπεριαλισμός ἐντείνει τή σύγκρουση ἀνάμεσα στίς

παραγωγικές δυνάμεις καί στίς σχέσεις παραγωγῆς, ὁξύνει καί βαθαίνει τή βασική ἀντίθεση τοῦ καπιταλισμοῦ: τήν ἀντίθεση ἀνάμεσα στόν κοινωνικό χαρακτήρα τῆς παραγωγῆς καί στήν ἀτομική καπιταλιστική μορφή ἰδιοποίησης, τήν ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν ἐργατική τάξη καί στούς ἐκμεταλλευτές της, δημιουργεῖ τίς οἰκονομικές καί πολιτικές προϋποθέσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ, κάνει ἀναπόφευκτη τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Στόν ἱμπεριαλισμό, τόνιζε ὁ Λένιν, εὐρύνεται ἡ κοινωνική βάση τῆς ἐπανάστασης, ἡ ὁποία γίνεται πραγματικά λαϊκή ἐπανάσταση, τραβώντας στό κίνημα γιά τό σοσιαλιστικό μετασχηματισμό τήν πραγματική πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ, τούς ἐργάτες καί ἀγρότες, τούς ἐκμεταλλευόμενους ἀπό τήν ἀστική τάξη. Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση, ἀνατρέποντας τή δικτατορία τῆς ἀστικῆς τάξης, ἐγκαθιδρύει τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, πού κατανικάει τή λυσσαλέα ἀντίσταση τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων, πού διώχτηκαν ἀπό τήν ἐξουσία. Ὡς διδάσκει ὁ Λένιν, «μαρξιστής εἶναι μόνο ἐκεῖνος πού ἐπεκτείνει τήν ἀναγνώριση τῆς πάλης τῶν τάξεων ὡς τήν ἀναγνώριση τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου» (σελ. 34). Ὁ Λένιν ἔδειξε ὅτι τό ζήτημα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἀποτελεῖ τό κύριο περιεχόμενο τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. Ἐξόπλισε ἰδεολογικά τό Κομμουνιστικό κόμμα καί τήν ἐργατική τάξη τῆς Ρωσίας στόν ἀγώνα γιά τήν ἀνατροπή τῆς ἐξουσίας τῆς ἀστικῆς τάξης.

Ἡ πείρα τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως καί τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν χωρῶν ἐπιβεβαίωσε πειστικά ὅτι ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί ἡ ἐγκαθίδρυση τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, πού τήν ἀναγκαιότητά τους θεμελίωσαν θεωρητικά οἱ Μάρξ, Ἐνγκελς, Λένιν, ἀποτελοῦν τίς κύριες νομοτέλειες τοῦ περάσματος ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό, νομοτέλειες πού εἶναι χαρακτηριστικές γιά ὅλες τίς χῶρες πού μπαίνουν στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Στή μαρξιστική-λενινιστική ἀντίληψη τῶν προβλημάτων τῆς σύγχρονης παγκόσμιας ἐξέλιξης οἱ σύγχρονοι ἀναθεωρητές καί ρεφορμιστές ἀντιπαραθέτουν ἀπόψεις πού στήν οὐσία σημαίνουν συνθηκολόγηση μπροστά στήν ἀστική ἰδεολογία. Κηρύσσουν τόν εἰρηνικό μετασχηματισμό τοῦ καπιταλισμοῦ σέ σοσιαλισμό, δέν παραδέχονται τήν ἀναγκαιότητα τοῦ ἐπαναστατικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς κοινωνίας, τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης καί τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Ἰσχυρίζονται ὅτι τάχα ὁ κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός δέν εἶναι πιά καπιταλισμός.

‘Ο Λένιν στό ἔργο του «Κράτος καί ἐπανάσταση» ἔδειξε ὅτι παρόμοιοι ἰσχυρισμοί εἶναι ἀβάσιμοι. «Τό πῶς διαδομένο λάθος, ἔγραφε ὁ Λένιν, εἶναι ὁ ἀστικορεφορμιστικός ἰσχυρισμός πῶς τάχα ὁ μονοπωλιακός ἢ ὁ κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός δέν εἶναι πιά καπιταλισμός, πῶς μπορεῖ ἤδη νά ὀνομαστεῖ «κρατικός σοσιαλισμός» καί τά παρόμοια... Τό ὅτι ἕνας τέτιος καπιταλισμός βρίσκεται «κοντά» στό σοσιαλισμό πρέπει νά ἀποτελεῖ γιά τούς πραγματικούς ἐκπροσώπους τοῦ προλεταριάτου ἀπόδειξη ὅτι ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση ζυγώνει, εἶναι εὐκόλη καί πραγματοποιήσιμη, δέν ἐπιδέχεται ἀναβολή καί δέν πρέπει διόλου νά ἀποτελέσει ἐπιχείρημα γιά νά κρατοῦν στάση ἀνοχῆς ἀπέναντι στήν ἄρνηση αὐτῆς τῆς ἐπανάστασης καί στόν ἐξωραϊσμό τοῦ καπιταλισμοῦ, ὅπως κάνουν ὅλοι οἱ ρεφορμιστές» (σελ. 67-68).

Γενικεύοντας τήν πείρα τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ καί τῆς πρώτης ρωσικῆς ἐπανάστασης, τό χαρακτήρα καί τίς ἰδιομορφίες τῆς ἀπελευθερωτικῆς πάλης τῶν λαϊκῶν μαζῶν στήν ἐποχή τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, ὁ Λένιν ἀκόμη τό 1916 διατύπωσε τή σπουδαιότατη θεωρητική θέση γιά τήν ποικιλία τῶν πολιτικῶν μορφῶν τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Σ’ αὐτό τό ζήτημα ὁ Λένιν ἐπανῆλθε στή δεύτερη ἐκδοση τοῦ ἔργου του «Κράτος καί ἐπανάσταση», συμπληρώνοντας τό δεύτερο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μέ μιά νέα παράγραφο, ἀφιερωμένη στή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. ‘Ο Λένιν ὑπογράμμισε ὅτι τό πέρασμα ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό δέν μπορεῖ παρά νά δώσει ποικιλία μορφῶν τῆς κρατικῆς ἐξουσίας τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού ἡ οὐσία τους ἀναπόφευκτα θά εἶναι μιά: ἡ *δικτατορία τοῦ προλεταριάτου*.

Δεύτερη μετά τήν Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ μορφή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἦταν ἡ Σοβιετική ἐξουσία, πού ἐγκαθιδρύθηκε στή χώρα μας ὕστερα ἀπό τή νίκη τῆς Μεγάλης ‘Οχτωβριανῆς Σοσιαλιστικῆς ‘Επανάστασης. Μιά νέα μορφή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου—τό καθεστώς τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας—ἐμφανίστηκε σέ μιά σειρά χῶρες τῆς Κεντρικῆς καί τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης καί τῆς ‘Ασίας. Αὐτό τό καθεστώς ἀντικατοπτρίζει τήν ἰδιομορφία τῆς ἐξέλιξης τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης στίς συνθήκες ἐξασθένισης τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ καί ἀλλαγῆς τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων πρὸς ὄφελος τοῦ σοσιαλισμοῦ, καθὼς καί τίς ἱστορικές καί ἐθνικές ἰδιομορφίες αὐτῶν τῶν χωρῶν.

Στό ἔργο του αὐτό ὁ Λένιν ἀποκάλυψε τήν οὐσία καί τά

καθήκοντα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, τόν ἐξαιρετικά μεγάλο ὀργανωτικό ρόλο τῆς στή δημιουργία τῆς καινούργιας κοινωνίας μετά τή νίκη τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. Τόνισε τόν ἱστορικό, μεταβατικό χαρακτήρα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, πού εἶναι κράτος τῆς μεταβατικῆς περιόδου ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό.

Μέ ἰδιαίτερη δύναμη ὁ Λένιν ὑπογράμμισε τό δημοκρατισμό τοῦ προλεταριακοῦ κράτους, τή ριζική του διαφορά ἀπό τήν ἀστική δημοκρατία. Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, διδάσκει ὁ Λένιν, εἶναι ἓνας νέος τύπος κράτους, «κράτος μέ νέο τρόπο δημοκρατικό (γιά τοὺς προλετάριους καί φτωχοὺς γενικά) καί μέ νέο τρόπο δικτατορικό (ἐνάντια στήν ἀστική τάξη)» (σελ. 35). Τό προλεταριακό κράτος ὑπερασπίζεται τά συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων. Ἡ ριζική διαφορά τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἀπό τό ἀστικό κράτος, ὅπως ἔδειξε ὁ Λένιν, βρίσκει τήν ἑκφρασή της στίς μορφές τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης καί στόν ἱστορικό ρόλο πού αὐτή ἐκπληρώνει.

Βάση τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ὑπέρτατη ἀρχή τῆς, πού ἀποκαλύπτει τή δημοκρατική οὐσία τοῦ προλεταριακοῦ κράτους, εἶναι ἡ συμμαχία τῆς ἐργατικῆς τάξης μέ τήν ἀγροτιά, μέ ὅλους τοὺς ἐργαζόμενους καί μέ τά ἄλλα δημοκρατικά στρώματα τοῦ λαοῦ, μέ τόν ὅρο ὅτι ὁ ἡγετικός ρόλος σ' αὐτή τή συμμαχία θά ἀνήκει στήν ἐργατική τάξη. Ἀντικειμενική βάση αὐτῆς τῆς συμμαχίας εἶναι ἡ κοινότητα τῶν θεμελιακῶν πολιτικῶν καί οἰκονομικῶν συμφερόντων τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῆς ἀγροτιάς, ὅλων τῶν ἐργαζομένων. «Χωρίς αὐτή τή συμμαχία, ἔγραφε ὁ Λένιν, ἡ δημοκρατία δέν εἶναι στέρεη καί εἶναι ἀδύνατος ὁ σοσιαλιστικός μετασχηματισμός» (σελ. 40).

Ὁ Β. Ι. Λένιν ἀποκάλεσε τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου «ὀργάνωση τῆς πρωτοπορίας τῶν καταπιεζομένων σέ κυρίαρχη τάξη γιά τήν καθυπόταξη τῶν καταπιεστώων» (σελ. 88). Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου συντρίβει τήν ἀντίσταση τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων πού ἀνατράπηκαν καί πού προσπαθοῦν νά παλινρθώσουν τόν καπιταλισμό, χρησιμοποιοῦν τήν κρατική ἐξουσία γιά νά ὑπερασπιστεῖ καί κατοχυρώσει τίς κατακτήσεις τῆς ἐπανάστασης ἀπό τίς ἀπόπειρες παλινόρθωσης. Ὡστόσο, ἡ οὐσία τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ἡ δύναμή της, ὅπως ἔδειξε ὁ Λένιν, δέν συνίσταται στή βία, ἀλλά στήν ὀργάνωση καί στήν πειθαρχία τῆς ἐργατικῆς τάξης.

Βασικό καθῆκον πού στέκει μπροστά στή δικτατορία τοῦ

προλεταριάτου είναι ή κατάργηση κάθε είδους έκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο καί ή οίκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Γιά τήν ἐκπλήρωση αὐτοῦ τοῦ καθήκοντος ἀπαιτεῖται ἓνα καινούργιο, πραγματικά λαϊκό σύστημα διοίκησης, οίκοδομημένο πάνω στήν ἀρχή τοῦ δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ. Ἡ ἀναγκαιότητα αὐτῆς τῆς ἀρχῆς στήν κρατική καί οἰκονομική δράση τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου πηγάζει ἀπό τή φύση τῆς μεγάλης σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, πού βασίζεται στήν κοινωνική ἰδιοκτησία στά μέσα παραγωγῆς. Στή συνέχεια ὁ Λένιν ἔδειξε ὅτι ή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου χρειάζεται γιά τήν ἄμυνα τῆς χώρας καί τήν ἐδραίωση τῶν διεθνιστικῶν δεσμῶν τοῦ νικηφόρου προλεταριάτου μέ τούς λαούς τῶν ἄλλων χωρῶν, γιά τή διεύρυνση καί τήν τελειοποίηση τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας.

Στό ἔργο «Κράτος καί ἐπανάσταση» φωτίζεται ὁλόπλευρα τό ζήτημα τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας σάν δημοκρατίας ἀνώτερου τύπου, ἀποκαλύπτεται ή ποιοτική διαφορά τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας ἀπό τήν ἀστική, ἀποδείχνεται ὁ περιορισμένος, ὁ τυπικός χαρακτήρας τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς δημοκρατίας ὡς τό τέλος, ή ἀναζήτηση τῶν μορφῶν τῆς ἀνάπτυξῆς της, ὁ πρακτικός τους ἔλεγχος, τόνιζε ὁ Λένιν, ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τά βασικά καθήκοντα τῆς πάλης γιά τή σοσιαλιστική ἀναδιοργάνωση τῆς κοινωνίας.

Ὁ Λένιν ἀνάλυσε τό προτσές ἐξέλιξης ἀπό τήν ἀστική δημοκρατία στήν προλεταριακή. Μόνο στίς συνθήκες τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ή τεράστια πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ αποκτάει γιά πρώτη φορά τή δυνατότητα νά χρησιμοποιήσει τήν κρατική ἐξουσία πρὸς τό συμφέρον της. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν μόνο οἱ ἐκμεταλλεύτριες τάξεις, πού ἀφοῦ ἐξαλειφθοῦν ή δημοκρατία λειτουργεῖ χωρίς καμιᾶ ἐξαίρεση. Γι' αὐτό, τό προλεταριακό κράτος, στηριζόμενο στίς λαϊκές μάζες, βρίσκεται σέ στενή σύνδεση μαζί τους καί κάτω ἀπό τόν ἄμεσο ἔλεγχό τους. Ὁ δημοκρατικός μηχανισμός διοίκησης ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό γνώρισμα τοῦ προλεταριακοῦ κράτους. Ὁ μηχανισμός αὐτός ὅλο καί πιά πολύ τελειοποιεῖται στό βαθμό πού ή χώρα προχωρεῖ πρὸς τόν κομμουνισμό. Μόνο ὁ κομμουνισμός, τόνιζε ὁ Λένιν, «εἶναι σέ θέση νά δώσει μιά πραγματικά ὁλοκληρωμένη δημοκρατία, καί ὅσο πιά ὁλοκληρωμένη θά εἶναι αὐτή, τόσο πιά γρήγορα θά γίνει περιττή, θά νεκρωθεῖ ἀπό μόνη της» (σελ. 90).

‘Ο Β. Ι. Λένιν στό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση» ἀνέπτυξε καί συγκεκριμενοποίησε τή μαρξιστική διδασκαλία γιά τίς δύο φάσεις τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, ἔκανε βαθιά θεωρητική ἐπεξεργασία τοῦ ζητήματος σχετικά μέ τίς οἰκονομικές βάσεις τῆς ἀπονέκρωσης τοῦ κράτους.

‘Ο Λένιν ἔδειξε ὅτι ὁ σοσιαλισμός καί ὁ κομμουνισμός, σάν δύο φάσεις τῆς νέας, τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, πού λόγω τῶν ἀντικείμενικῶν νόμων τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης ἀντικαθιστᾷ ἀναπόφευκτα τόν καπιταλισμό, ἀναπτύσσονται πάνω σέ κοινή οἰκονομική βάση: στήν κοινωνική ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς, πού ἀποκλείει τήν ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο. ‘Η διαφορά ἀνάμεσα στό σοσιαλισμό καί τόν κομμουνισμό καθορίζεται ἀπό τό βαθμό τῆς οἰκονομικῆς, πολιτικῆς καί πολιτιστικῆς ὠριμότητάς τους. «Αὐτό, πού συνηθῶς λένε σοσιαλισμό, ἔγραφε ὁ Λένιν, ὁ Μάρξ τό ὀνόμαζε «πρώτη» ἢ κατώτερη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας. ‘Εφόσον τά μέσα παραγωγῆς γίνονται κοινή ἰδιοκτησία, μπορεί νά χρησιμοποιηθεῖ κι’ ἐδῶ ἡ λέξη «κομμουνισμός», φτάνει νά μήν ξεχνᾷμε πῶς δέν πρόκειται γιά ὀλοκληρωμένο κομμουνισμό» (σελ. 98).

Στό σοσιαλισμό, ἢ στήν πρώτη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, τό ἐπίπεδο τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης δίνει τή δυνατότητα νά ἐφαρμοστεῖ ἡ ἀρχή: «‘Από τόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του, στόν καθένα ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία του». ‘Επομένως στό σοσιαλισμό, τόνιζε ὁ Λένιν, τό κύριο εἶναι ὁ ὑπολογισμός καί ὁ ἔλεγχος τοῦ μέτρου τῆς ἐργασίας καί τοῦ μέτρου τῆς κατανάλωσης. Ρυθμιστής τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας καί τῆς κατανομῆς τῶν προϊόντων ἀνάμεσα στά μέλη τῆς κοινωνίας στό σοσιαλισμό, εἶναι τό κράτος.

Χαρακτηρίζοντας τήν ἀνώτερη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, πού ἀναπτύσσεται πάνω στή βάση τῆς ἐδραίωσης τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὁ Λένιν ἔδειξε ὅτι σέ διάκριση ἀπό τό σοσιαλισμό, πού ἰσχύει ἡ ἀρχή τῆς κατανομῆς ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία, βασική ἀρχή τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι: «‘Από τόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του, στόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του». Αὐτό μπορεί νά γίνει μόνο σέ μιά πιο ὑψηλή βαθμίδα κοινωνικῆς ἐξέλιξης, ὅταν θά ἔχουν ξεπεραστεῖ οἱ οὐσιαστικές διαφορές ἀνάμεσα στήν πόλη καί στό χωριό, ἀνάμεσα στήν πνευματική καί στή σωματική ἐργασία, ὅταν ἡ ἐργασία θά ἔχει γίνει πρῶτιστη ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου καί θά ἔχει

ἐξασφαλιστεῖ ἀφθονία ὑλικῶν καί πνευματικῶν ἀγαθῶν. Ὁ Λένιν ἔδειξε ὅτι ὁ κομμουνισμός προϋποθέτει τεράστια ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί διαπαιδαγώγηση τοῦ νέου ἀνθρώπου. « Ἀπό ποιά στάδια θά περάσει, ποιά πρακτικά μέτρα θά πάρει ἡ ἀνθρωπότητα γιά νά φτάσει σ' αὐτό τόν ἀνώτερο σκοπό, ἔγραφε, εἶναι ζήτημα πού δέν τό ξέρουμε κι' οὔτε μπορούμε νά τό ξέρουμε. Ἔχει ὅμως σημασία νά ξεκαθαρίσουμε γιά τόν ἑαυτό μας πόσο ἀπροσμέτρητα κίβδηλη εἶναι ἡ συνηθισμένη ἀστική ἀντίληψη ὅτι τάχα ὁ σοσιαλισμός εἶναι κάτι τό νεκρό, τό ἀποστεωμένο καί μιά γιά πάντα δοσμένο, ἐνῶ στήν πραγματικότητα μόνο ἀπό τό σοσιαλισμό θ' ἀρχίσει ἡ γοργή, ἡ ἀληθινή, ἡ πραγματικά μαζική κίνηση πρὸς τά μπρὸς σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς καί ἀτομικῆς ζωῆς, μέ τή συμμετοχή τῆς πλειοψηφίας τοῦ πληθυσμοῦ καί μετὰ μέ τή συμμετοχή ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ» (σελ. 99-100).

Στό ἔργο του αὐτό ὁ Λένιν δίνει μεγάλη προσοχή στό ζήτημα τῆς ἀπονέκρωσης τοῦ κράτους στήν ἀνώτερη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Ὑπογραμμίζοντας ὅτι ἡ ἀπονέκρωση τοῦ κράτους εἶναι ἓνα μακρόχρονο προτσές, ὁ Λένιν τονίζει ὅτι αὐτό ἐξαρτᾶται ἀπὸ τήν ταχύτητα ἀνάπτυξης τῆς ἀνώτερης φάσης τοῦ κομμουνισμοῦ καί ἀφήνει ἀνοιχτό τό ζήτημα τῆς χρονικῆς περιόδου καί τῶν συγκεκριμένων μορφῶν ἀπονέκρωσης, γιατί τότε δέν ὑπῆρχαν ἀκόμη στοιχεῖα γιά τή λύση τῶν προβλημάτων αὐτῶν.

Στό ἔργο «Κράτος καί ἐπανάσταση» ὁ Λένιν ἀπόδειξε ὅτι καθοδηγητική καί κατευθυντήρια δύναμη στήν πάλη γιά τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι τό μαρξιστικό κόμμα. « Ὁ μαρξισμός, διαπαιδαγωγώντας τό ἐργατικό κόμμα, ἔγραφε, διαπαιδαγωγεῖ τήν πρωτοπορία τοῦ προλεταριάτου, ἱκανή νά πάρει τήν ἐξουσία καί νά ὀδηγήσει ὅλο τό λαό στό σοσιαλισμό, νά κατευθύνει καί νά ὀργανώσει τό νέο καθεστώς, νά εἶναι ὁ δάσκαλος, ὁ καθοδηγητής καί ὁ ἀρχηγός ὅλων τῶν ἐργαζομένων καί ἐκμεταλλευσόμενων στήν ὀργάνωση τῆς κοινωνικῆς τους ζωῆς χωρίς τήν ἀστική τάξη καί ἐνάντια στήν ἀστική τάξη» (σελ. 26).

Τό Κομμουνιστικό Κόμμα τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως στάθηκε στό ὕψος αὐτοῦ τοῦ ἱστορικοῦ καθήκοντος. Ἐξασφαλίζοντας τή νίκη τῆς Μεγάλης Ὀχτωβριανῆς Σοσιαλιστικῆς Ἐπανάστασης, τό Κομμουνιστικό Κόμμα μέ τήν καθοδήγηση τοῦ Λένιν ὀδήγησε τή χώρα στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἐπεξεργάστηκε τό

σχέδιο οίκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ, πού ἔγινε ἀντικειμενική πραγματικότητα στή Σοβιετική Ἑνωση. Βασικοί κρίκοι αὐτοῦ τοῦ σχεδίου ἦταν ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας, ἡ συνεταιριστικοποίηση τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί ἡ πολιτιστική ἐπανάσταση.

Στήν πορεία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ τό Κόμμα ἀνάπτυξε καί συγκεκριμενοποίησε μιά σειρά σοβαρότατα θεωρητικά προβλήματα, πού εἶχαν ἄμεση σχέση μέ τήν πρώτη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Λογουχάρη: τό ζήτημα τῶν δύο μορφῶν ἰδιοκτησίας στά μέσα παραγωγῆς (τῆς κρατικῆς ἢ τῆς παλλαϊκῆς, καί τῆς ὁμαδικῆς ἢ τῆς κολχόζνικης) πού προέκυψαν νομοτελειακά ἀπό τόν ἐπαναστατικό μετασχηματισμό τῶν δύο μορφῶν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας — τῆς καπιταλιστικῆς καί τῆς μικροαγροτικῆς. Οἱ δύο μορφές τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδιοκτησίας καθορίζουν τή διαφορά ἀνάμεσα στήν ἐργατική τάξη καί στήν ἀγροτιά. Στό σοσιαλισμό διατηροῦνται οἱ οὐσιαστικές διαφορές ἀνάμεσα στήν πόλη καί στό χωριό, ἀνάμεσα στή σωματική καί στήν πνευματική ἐργασία.

Ἡ σημασία τοῦ ἔργου «Κράτος καί ἐπανάσταση» ἀποκαλύπτεται ὀλοφάνερα στό σύγχρονο στάδιο τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης. Ἡ σύγχρονη ἐποχή, πού βασικό περιεχόμενό της εἶναι τό πέρας ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό, εἶναι ἐποχή πάλης τῶν δύο ἀντίθετων κοινωνικῶν συστημάτων, ἐποχή τῶν σοσιαλιστικῶν καί τῶν ἐθνικοαπελευθερωτικῶν ἐπαναστάσεων, ἐποχή κατάρρευσης τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, ἐξάλειψης τοῦ ἀποικιακοῦ συστήματος, ἐποχή περάσματος ὅλο καί νέων λαῶν στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἐποχή θριάμβου τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τοῦ κομμουνισμοῦ σέ παγκόσμια κλίμακα. Στό κέντρο τῆς σύγχρονης ἐποχῆς βρίσκεται ἡ διεθνῆς ἐργατική τάξη καί τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα.

Σοβαρότατη συμβολή στή θεωρία τοῦ ἐπιστημονικοῦ κομμουνισμοῦ καί ἀνάπτυξη τοῦ λενινισμοῦ ἀποτελεῖ τό νέο Πρόγραμμα τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Σοβιετικῆς Ἑνωσης, πού δίκαια ὀνομάστηκε Κομμουνιστικό μανιφέστο τῆς σύγχρονης ἐποχῆς. Ἐχοντας σάν ἀφετηρία τίς γενικές νομοτέλειες ἀνάπτυξης τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, πού τίς ἐπεξεργάστηκαν οἱ θεμελιωτές τοῦ μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ, τό Πρόγραμμα τοῦ Κόμματος γενικεύει τήν πείρα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ στή χώρα μας καί καθορίζει τά καθήκοντα τοῦ Κόμματος καί τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ στήν περίοδο τοῦ περάσματος

ἀπό τό σοσιαλισμό στόν κομμουνισμό. Ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, πού προετοιμάστηκε ἀπό ὅλη τήν προηγούμενη ἐξέλιξη τῆς Σοβιετικῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας, ἔγινε ἄμεσο πρακτικό καθήκον τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ.

Στό Πρόγραμμα τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος δίνεται ὁλόπλευρος χαρακτηρισμός τοῦ κομμουνισμοῦ σάν ἀταξικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, μέ ἐνιαία παλλαϊκή ἰδιοκτησία στά μέσα παραγωγῆς, μέ πλήρη κοινωνική ἰσότητα ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας. « Ὁ κομμουνισμός — ἀναφέρεται στό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ — εἶναι μιά ὑψηλῆς βαθμίδας ὁργανωμένη κοινωνία ἐλεύθερων καί συνειδητῶν ἐργαζομένων, ὅπου θά καθιερωθεῖ ἡ κοινωνική αὐτοδιοίκηση, ἡ ἐργασία γιά τό καλό τῆς κοινωνίας θά γίνει γιά ὅλους πρῶτιστη ζωτική ἀνάγκη, συνειδητή ἀναγκαιότητα, οἱ ἱκανότητες τοῦ καθένα θά χρησιμοποιοῦνται γιά νά ὠφελεῖται ὅσο μπορεῖ περισσότερο ὁ λαός» («Τό 22ο Συνέδριο τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως. Στενογραφημένα πρακτικά», τ. ΙΙΙ, Μόσχα, ρωσ. ἔκδ. 1962, σελ. 274).

Τό Πρόγραμμα προβλέπει τήν πραγματοποίηση τριῶν ἀλληλένδετων καθηκόντων τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ καί συγκεκριμένα: τή δημιουργία τῆς ὑλικοτεχνικῆς βάσης τοῦ κομμουνισμοῦ, τή διαμόρφωση τῶν κομμουνιστικῶν κοινωνικῶν σχέσεων, τή διαπαιδαγώγηση τοῦ νέου ἀνθρώπου, δραστήριου οἰκοδόμου τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ θεωρεῖ τή δημιουργία τῆς ὑλικοτεχνικῆς βάσης τοῦ κομμουνισμοῦ σάν ἀποφασιστικό κρίκο στήν ἀλυσίδα τῶν οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καί πολιτιστικῶν καθηκόντων, πράγμα πού ὑπαγορεύεται ἀπό τίς ἐσωτερικές καί ἐξωτερικές συνθῆκες ἀνάπτυξης τῆς χώρας μας. Ἡ ἐκπλήρωση αὐτοῦ τοῦ κύριου οἰκονομικοῦ καθήκοντος θά σημάνει τόν πλήρη ἐξηλεκτρισμό τῆς χώρας καί πάνω σ' αὐτή τή βάση τήν τελειοποίηση τῆς τεχνικῆς καί τῆς ὁργάνωσης τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς, τήν ὁλόπλευρη καί ὀρθολογιστική χρησιμοποίηση τῶν φυσικῶν, ὑλικῶν καί ἐργατικῶν πηγῶν, τή σημαντική ὑπεροχή ἀπέναντι στίς πιό ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες ὡς πρός τήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας καί τήν κατά κεφαλή παραγωγή προϊόντων.

Ἐναν ἀπό τούς σπουδαιότερους ὅρους γιά τή νικηφόρα πορεία πρός τόν κομμουνισμό τό Κόμμα θεωρεῖ τήν προσέλκυση ὅλων τῶν ἐργαζομένων στήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, τή διαπαιδαγώγηση τοῦ νέου ἀνθρώπου, πού πρέπει νά ἀναπτύσσε-

ται όλόπλευρα καί ἁρμονικά, νά ἀντιλαμβάνεται βαθιά τήν πορεία καί τίς προοπτικές τῆς παγκόσμιας ἐξέλιξης καί νά καταλαβαίνει σωστά τά γεγονότα πού διαδραματίζονται στό ἐσωτερικό τῆς χώρας.

Καθοδηγούμενο ἀπό τή λενινιστική ὑπόδειξη ὅτι ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ πρέπει νά στηρίζεται στήν ἀρχή τοῦ ὕλικου ἐνδιαφέροντος, τό Πρόγραμμα ὑπογραμμίζει ὅτι στό σημερινό στάδιο βασική πηγή ἱκανοποίησης τῶν ὕλικῶν καί πολιτιστικῶν ἀναγκῶν τῶν ἐργαζομένων ἀποτελεῖ ἡ ἀμοιβή ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία. Τό πέραςμα στήν κομμουνιστική κατανομή θά ὀλοκληρωθεῖ τότε μόνο, ὅταν θά ὑπάρξει ἀφθονία ὕλικῶν καί πολιτιστικῶν ἀγαθῶν, ὅταν ἡ ἐργασία θά μετατραπεῖ γιά ὅλα τά μέλη τῆς κοινωνίας σέ πρώτηστη ζωτική ἀνάγκη. Μέ βάση τήν ὀρμητική ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τήν τελειοποίηση τῶν σοσιαλιστικῶν σχέσεων παραγωγῆς, ἀναφέρεται στό Πρόγραμμα τοῦ Κόμματος, πραγματοποιεῖται ἡ βαθμιαία ἐξάλειψη τῶν διαφορῶν ἀνάμεσα στήν πόλη καί τό χωριό, ἀνάμεσα στή σωματική καί στήν πνευματική ἐργασία, πράγμα πού ὀδηγεῖ στήν κατάργηση τῶν τάξεων καί τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας.

Στό νέο Πρόγραμμα τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως ἀναπτύχθηκαν καί συγκεκριμενοποιήθηκαν παραπέρα οἱ βασικές θέσεις τοῦ Λένιν γιά τό σοσιαλιστικό κράτος. Ἐγινε δημιουργική ἐπεξεργασία τῶν προβλημάτων τοῦ ἱστορικοῦ, μεταβατικοῦ χαρακτήρα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, τῆς μετεξέλιξης τοῦ κράτους τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου σέ παλλαϊκό κράτος, θεμελιώθηκε ἡ ἀναγκαιότητα τῆς διατήρησης τοῦ κράτους στήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. «Ἡ δικτατορία τῆς ἐργατικῆς τάξης —τονίζεται στό Πρόγραμμα τοῦ Κόμματος— θά πάψει νά εἶναι ἀναγκαία, πρίν ἀπό τήν ἀπονέκρωση τοῦ κράτους. Τό κράτος, σάν παλλαϊκή ὀργάνωση, θά διατηρηθεῖ ὥς τήν πλήρη νίκη τοῦ κομμουνισμοῦ» (σελ. 303).

Στό Πρόγραμμα καθορίστηκαν ὁ χαρακτήρας, τά καθήκοντα καί οἱ λειτουργίες τοῦ παλλαϊκοῦ κράτους, χάραχθηκαν οἱ δρόμοι τοῦ περάσματος στήν κομμουνιστική κοινωνική αὐτοδιοίκηση, συγκεκριμενοποιήθηκε τό ζήτημα σχετικά μέ τήν ἀπονέκρωση τοῦ κράτους. Τό Κόμμα θεωρεῖ σάν κύρια κατεύθυνση τῆς ἀνάπτυξης τῆς σοσιαλιστικῆς κρατικῆς συγκρότησης στήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ τήν όλόπλευ-

ρη ανάπτυξη καί τελειοποίηση τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας, τῇ δραστήρια συμμετοχῇ ὅλων τῶν πολιτῶν στή διοίκηση τοῦ κράτους καί στή διεύθυνση τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτιστικῆς οἰκοδόμησης, τῇ βελτίωση τοῦ ἔργου τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καί τήν ἐνίσχυση τοῦ ἐλέγχου τοῦ ἔργου του αὐτοῦ.

Ἡ ἀπονέκρωση τοῦ κράτους προϋποθέτει τή διαρκή μείωση καί στή συνέχεια τήν ὀλοκληρωτική κατάργηση τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, τή μεταβίβαση τῶν λειτουργιῶν του στίς κοινωνικές ὀργανώσεις, καθώς καί τή βαθμιαία ἐξάλειψη τῆς ἀνάγκης κάθε λογῆς καταναγκασμοῦ πάνω στά μέλη τῆς κοινωνίας. Γιά τήν ὀλοκληρωτική ἀπονέκρωση τοῦ κράτους, τονίζεται στό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ δημιουργία ἐσωτερικῶν καί ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, δηλαδή ἡ οἰκοδόμηση τῆς ἀναπτυγμένης κομμουνιστικῆς κοινωνίας στή χώρα καί ἡ νίκη καί στερέωση τοῦ σοσιαλισμοῦ στό διεθνή στίβο.

* *

*

Στό μέρος «Προπαρασκευαστικά ὕλικά» δημοσιεύονται σημειώσεις τοῦ Β. Ι. Λένιν, γνωστές μέ τόν τίτλο «ἽΟ μαρξισμός γιά τό κράτος», σχέδια, περιλήψεις καί σημειώσεις γιά τό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση», ὕλικο πάνω στό ἄρθρο πού δέν γράφτηκε «Γιά τό ζήτημα τοῦ ρόλου τοῦ κράτους», πού περιέχουν παρατηρήσεις σέ δύο ἄρθρα τοῦ Ν. Ι. Μπουχάριν «Σχετικά μέ τή θεωρία τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ κράτους» καί «Τό ἱμπεριαλιστικό ληστρικό κράτος», καθώς καί τό σχέδιο τοῦ ἄρθρου «Σχετικά μέ τό ζήτημα τοῦ ρόλου τοῦ κράτους». Τά προπαρασκευαστικά ὕλικά γιά τό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση» δείχνουν πόσο βαθιά μελέτησε ὁ Λένιν τά προβλήματα τοῦ κράτους, τό ζήτημα τοῦ χαρακτήρα, τῶν λειτουργιῶν καί τῶν καθηκόντων τῆς προλεταριακῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Ὅλα αὐτά μᾶς γνωρίζουν μέ τό ἐπιστημονικό ἐργαστήριό τοῦ λενινιστικοῦ δημιουργικοῦ ἔργου, μέ τούς τρόπους καί τίς μέθοδες δουλιᾶς τοῦ Λένιν.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἔχουν οἱ σημειώσεις: «ἽΟ μαρξισμός γιά τό κράτος», πού περιέχουν σπουδαιότατες κρίσεις τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. Ἐνγκελς γιά τό κράτος καί τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, περικοπές ἀπό βιβλία καί ἄρθρα τῶν Κ. Κάουτσκι, Α. Πάννεκουκ καί Ε. Μπέρνσταϊν μέ παρατηρήσεις, συμπληρώσεις, γενικεύσεις καί συμπεράσματα τοῦ Λένιν, ὅπου ἔχουν προβληθεῖ καί ἐπεξεργαστεῖ βαθιά σοβαρότατες θεωρητι-

κές θέσεις, πού αναπτύχθηκαν, θεμελιώθηκαν και διατυπώθηκαν ολοκληρωμένα στο βιβλίο «Κράτος και επανάσταση».

Τό έργο «΄Ο μαρξισμός για τό κράτος», έχει μεγάλη αὐτοτελή σημασία. Ένα μέρος τοῦ ὕλικου του, πού περιέχει πολύτιμη θεωρητική κληρονομιά τοῦ μαρξισμού, ἔμεινε ἀχρησιμοποίητο.

Τά σχέδια τοῦ βιβλίου «Κράτος και επανάσταση» δείχνουν ὅτι ὁ Λένιν σκόπευε νά συμπληρώσει τήν ἐργασία του μ' ἓνα ἀκόμη κεφάλαιο «΄Η πείρα τῶν ρωσικῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1905 καί τοῦ 1917» ἢ νά κάνει δεύτερη ἔκδοση τοῦ βιβλίου πού νά εἶναι ἀφιερωμένη στό πρόβλημα αὐτό. Τό σχέδιο τοῦ Λένιν ὅμως δέν πραγματοποιήθηκε. «΄Εμπόδισε» ἡ παραμονή τῆς Ὀκτωβριανῆς Σοσιαλιστικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1917—αὐτές τίς ἐπεξηγήσεις ἔκανε ὁ Λένιν στόν ἐπίλογο τῆς πρώτης ἔκδοσης τοῦ βιβλίου, ἀναφέροντας τούς λόγους πού δέν τοῦ ἐπέτρεψαν νά γράψει τό μέρος τῆς ἐργασίας πού σχεδίαζε. «΄Από ἓνα τέτιο «ἐμπόδιο» μπορεῖς μόνο νά χαίρεσαι... — σημείωνε ὁ Λένιν. — Εἶναι πιά εὐχάριστο καί πιά χρήσιμο νά πραγματοποιεῖς τήν «πείρα τῆς ἐπανάστασης», παρά νά γράφεις γι' αὐτήν» (σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 120).

Στίς ἐπόμενες ἐργασίες του καί ἰδιαίτερα στά ἔργα «΄Η προλεταριακή επανάσταση καί ὁ ἀποστάτης Κάουτσκι», «΄Η μεγάλη πρωτοβουλία», «΄Η οἰκονομία καί ἡ πολιτική στήν ἐποχή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου» ὁ Λένιν ἀνάλυσε βαθιά τό ἔργο τῶν Σοβιέτ, πλουτίζοντας τή μαρξιστική διδασκαλία γιά τό προλεταριακό κράτος μέ νέες θέσεις καί συμπεράσματα.

Τό βιβλίο τοῦ Λένιν «Κράτος και επανάσταση» ἀποτελεῖ μέγιστη συνεισφορά στόν ἰδεολογικο-θεωρητικό ἐξοπλισμό τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης, τῶν κομμουνιστικῶν καί ἐργατικῶν κομμάτων ὅλων τῶν χωρῶν. Ἀπό τίς μεγαλοφυεῖς ἰδέες τοῦ Λένιν καθοδηγοῦνταν τό Κόμμα καί ὁ σοβιετικός λαός στήν πάλη γιά τή νίκη τῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπανάστασης καί γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἀπ' αὐτές τίς ἰδέες καθοδηγοῦνται καί σήμερα, λύνοντας γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία τά μεγάλα προβλήματα τῆς πλατιάς οἰκοδόμησης τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

*Τό Ἰνστιτοῦτο μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ
τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ*

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ¹

*Γράφτηκε τόν Αύγουστο-Σεπτέμβρη 1917·
ή § 3 τοῦ Κεφαλαίου II—νωρίτερα ἀπό τίς
17 τοῦ Δεκέμβρη 1918*

*Δημοσιεύτηκε τό 1918
στήν Πετρούπολη σέ χωριστό βιβλίο
ἀπό τό Ἐκδοτικό «Ζίζν ἰ Ζνάνιγε»*

*Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο,
ἀφοῦ παραβλήθηκε μέ τό κείμενο τοῦ
βιβλίου, πού ἐκδόθηκε τό 1919 στή
Μόσχα-Πετρούπολη ἀπό
τό Ἐκδοτικό «Κομμουνίστ»*

II - с красной крышей
Подготовок: Учение марксизма о государстве и задачи пролетариата в революции.
Задачи: Государство и революция.

Proserpinaca

Вопрос о создании жилищных предприятий в настоящее время особенно важен в Западном и в Закарпатских областях. Украинская война чрезвычайно угрожает процессу строительства жилищного фонда в жилищно-коммунальной сфере. Удовлетворение жилищных нужд населения, которое имеет и такое значение в развитии страны, становится все труднее. Поэтому страна превращается — по вопросу о "жилище" — в страну-импорт жилищных работ.

[illegible]

Какой-то человек делал, и я не сравнительно много разбирал. Но
мне отпоруживался сданным ввиду того, что в официальной советской
жизни карьеры было много таких вещей, которые не были в советской
жизни на словах, и которые не было, например, подлинно какой-то жизни.
Собственно "советской" советской" и много в марксизме "советской" как-то
научной буржуазии, но и много "советской" государства, но больше
слова т. - н. Великая держава давала и давала и порабоща-
ющая жизнь под мелкими и ссудами народности. В "империализм"
сказ война являлась как раз войны за народы и народы и народы и народы
рады добры. Борьба за освобождение трудящихся масс и
под великие буржуазии вообще, и империалистской буржуазии
в особенности, невидимости был борьба с империализмом.
ли предпринимали нас за "государства".

[illegible]

Aug 21 1917. Amos

всего, как в листе:

(Писанов, Пятосов, Бреневская, Куданов, Гербин в тулгу, прикладной
форма т.г. Черепухин, Чернов и Ко, в России; Шейнман, Логвин,
Давид и др. в Германии; Рендес, 7-й, Вандервелд во Франции
и в Бельгии; Тайндман и Габанца в Англии и т.д. и т.д.)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τό ζήτημα τοῦ κράτους ἀποκτᾷ σήμερα ἰδιαίτερη σημασία καί ἀπό θεωρητική καί ἀπό πρακτική-πολιτική ἄποψη. Ὁ ἱμπεριαλιστικός πόλεμος ἐπιτάχυνε καί ὄξυνε ἐξαιρετικά τό προτσές τῆς μετατροπῆς τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ σέ κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό. Ἡ φοβερή καταπίεση τῶν ἐργαζομένων μαζῶν ἀπό τό κράτος, πού συγχωνεύεται ὅλο καί πιό στενά μέ τίς παντοδύναμες ἐνώσεις τῶν καπιταλιστῶν, γίνεται ὅλο καί φοβερότερη. Οἱ προηγμένες χῶρες μετατρέπονται—μιλᾷμε γιά τά «μετόπισθέν» τους—σέ στρατιωτικά κά-τερρα γιά τούς ἐργάτες.

Οἱ ἀνήκουστες φρικαλεότητες καί τά βάσανα τοῦ παρατεταμένου πολέμου κάνουν ἀνυπόφορη τήν κατάσταση τῶν μαζῶν, δυναμώνουν τήν ἀγανάκτησή τους. Ὁλοφάνερα ἀναπτύσσεται ἡ διεθνής προλεταριακή ἐπανάσταση. Τό ζήτημα τῆς στάσης της ἀπέναντι στό κράτος ἀποκτᾷ πρακτική σημασία.

Τά στοιχεῖα τοῦ ὁπορτουνισμοῦ, πού συσσωρεύτηκαν μέσα σέ δεκαετίες μιᾶς σχετικά εἰρηνικῆς ἐξέλιξης, δημιούργησαν τό ρεῦμα τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ, πού κυριαρχεῖ στά ἐπίσημα σοσιαλιστικά κόμματα ὅλου τοῦ κόσμου. Τό ρεῦμα αὐτό (Πλεχάνοφ, Πότερσοφ, Μπρεσκόβσκαγια, Ρουμπανόβιτς, μετά, μέ λιγάκι καλυμμένη μορφή, οἱ κ.κ. Τσερετέλι, Τσερνόφ καί Σία στή Ρωσία, οἱ Σάιντεμαν, Λέγκιν, Ντάβιντ κ.ἄ. στή Γερμανία, οἱ Ρενοντέλ, Γκέντ, Βαντερβέλντε στή Γαλλία καί τό Βέλγιο, ὁ Χάιντμαν καί οἱ φαβιανοί² στήν Ἀγγλία κτλ., κτλ.), σοσιαλισμός στά λόγια, σωβινισμός στήν πράξη, τό διακρίνει ἡ πρόστυχη λακεδίστικη προσαρμογή τῶν «ἡγετῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ» στά συμφέροντα ὄχι μόνο τῆς «δικῆς τους» ἐθνικῆς ἀστικῆς τάξης, μά ἀκριβῶς τοῦ «δικοῦ τους» κράτους, γιατί οἱ περισσότερες ἀπό τίς λεγόμενες μεγάλες Δυνάμεις ἀπό παλιά ἐκμεταλλεύονται καί ὑποδουλώνουν πολλές μικρές καί ἀδύνατες

λαότητες. Καί ὁ ἱμπεριαλιστικός πόλεμος εἶναι ἀκριβῶς πόλεμος γιά τό μοίρασμα καί τό ξαναμοίρασμα αὐτῆς τῆς λείας. Ἡ πάλι γιά τήν ἀπαλλαγή τῶν ἐργαζομένων μαζῶν ἀπό τήν ἐπιροή τῆς ἀστικῆς τάξης γενικά, καί τῆς ἱμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης ἰδιαίτερα, εἶναι ἀδύνατη χωρίς τήν καταπολέμηση τῶν ὁπορουνιστικῶν προλήψεων γιά τό «κράτος».

Θά ἐξετάσουμε πρῶτα τή διδασκαλία τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἑνγκελς γιά τό κράτος, ἀναλύοντας πολύ λεπτομερειακά τίς ξεχασμένες ἢ ὁπορουνιστικά διαστρεβλωμένες πλευρές αὐτῆς τῆς διδασκαλίας. Μετά θά καταπιαστοῦμε εἰδικά μέ τόν κύριο ἐκπρόσωπο αὐτῶν τῶν διαστρεβλώσεων, μέ τόν Κάρλ Κάουτσκι, τόν πιό γνωστό ἡγέτη τῆς Δεύτερης Διεθνούς (1889-1914), πού χρεοκόπησε τόσο ἀξιοθρήνητα στή διάρκεια τοῦ σημερινοῦ πολέμου. Τέλος, θά βγάλουμε τά βασικά συμπεράσματα ἀπό τήν πείρα τῶν ρωσικῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1905 καί ἰδιαίτερα τοῦ 1917. Ὅπως φαίνεται, τούτη ἡ τελευταία κλείνει σήμερα (ἀρχές Αὐγούστου 1917) τήν πρώτη φάση τῆς ἀνάπτυξής της, ὅλη ὅμως αὐτή ἡ ἐπανάσταση μπορεῖ γενικά νά γίνει κατανοητή μόνο σάν ἓνας κρίκος στήν ἀλυσίδα τῶν σοσιαλιστικῶν προλεταριακῶν ἐπαναστάσεων, πού προκαλεῖ ὁ ἱμπεριαλιστικός πόλεμος. Τό ζήτημα σχετικά μέ τή στάση τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης τοῦ προλεταριάτου ἀπέναντι στό κράτος ἀποκτᾷ, ἔτσι, ὄχι μόνο πρακτική-πολιτική, μά καί τήν πιό ἐπίκαιρη σημασία, σάν ζήτημα πού ἐξηγεῖ στίς μάζες τί θά πρέπει νά κάνουν γιά νά λυτρωθοῦν στό ἄμεσο μέλλον ἀπό τό ζυγό τοῦ κεφαλαίου.

Ὁ συγγραφέας

Αὐγουςτος 1917

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τούτη ἡ δεύτερη ἔκδοση τυπώνεται σχεδόν χωρίς ἀλλαγές. Προστέθηκε μόνο ἡ 3η παράγραφος στό κεφάλαιο II.

Ὁ συγγραφέας

Μόσχα.
17 τοῦ Δεκέμβρη 1918.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι

ΤΑΞΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

Ι. ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ—ΠΡΟΪΟΝ ΤΩΝ ΑΝΕΙΡΗΝΕΥΤΩΝ ΤΑΞΙΚΩΝ ΑΝΤΙΘΕΣΕΩΝ

Μέ τή διδασκαλία τοῦ Μάρξ γίνεται σήμερα ὅ,τι ἔγινε ἐπανειλημμένα στήν ἱστορία μέ τίς διδασκαλίες τῶν ἐπαναστατῶν διανοητῶν καί ἡγετῶν τῶν καταπιεζομένων τάξεων στήν πάλη τους γιά τήν ἀπελευθέρωση. Ὅσο ζοῦσαν οἱ μεγάλοι ἐπαναστάτες, οἱ τάξεις τῶν καταπιεστῶν τοὺς καταδίωκαν συνεχῶς καί ἀντιμετώπιζαν τή διδασκαλία τους μέ τήν πιό ἄγρια μανία, μέ τό πιό λυσσαλέο μίσος, μέ τήν πιό ἀχαλίνωτη ἐκστρατεία ψευτιᾶς καί συκοφαντίας. Ὑστερα ἀπό τό θάνατό τους γίνονται προσπάθειες νά τοὺς μετατρέψουν σέ ἀβλαβῆ εἰκονίσματα, σάν νά λέμε, νά τοὺς ἀνακηρύξουν ἁγίους, νά προσδόσουν κάποια δόξα στό ὄνομά τους γιά «παρηγόρια» τῶν καταπιεζομένων τάξεων καί γιά τήν ἀποβλάκωσή τους, εὐνουχίζοντας τό *περιεχόμενο* τῆς ἐπαναστατικῆς διδασκαλίας, ἀμβλύνοντας καί ἐκχυδαΐζοντας τήν ἐπαναστατική της αἰχμή. Μέ μιά τέτια «κατεργασία» τοῦ μαρξισμοῦ συμφωνοῦν σήμερα ἡ ἀστική τάξη καί οἱ ὀπορτουνιστές μέσα στό ἐργατικό κίνημα. Λησμονοῦν, σβήνουν, διαστρεβλώνουν τήν ἐπαναστατική πλευρά τῆς διδασκαλίας, τήν ἐπαναστατική ψυχή της. Προωθοῦν στήν πρώτη γραμμή καί ἐξυμνοῦν ἐκεῖνο πού εἶναι ἀποδεκτό ἢ πού φαίνεται πώς εἶναι ἀποδεκτό γιά τήν ἀστική τάξη. Ὅλοι οἱ σοσιαλσωβινιστές εἶναι σήμερα «μαρξιστές» —μήν τό παίρνετε ἀστεῖα! Καί ὅλο καί πιό συχνά οἱ γερμανοί ἀστοί ἐπιστήμονες, χθесινοί εἰδικοί στήν ἐξόντωση τοῦ μαρξισμοῦ, μιλᾶνε γιά τόν «ἐθνικογερμανό» Μάρξ, πού διαπαιδαγώγησε τάχα τά τόσο περίφημα ὀργανωμένα γιά τή διεξαγωγή τοῦ ληστρικοῦ πολέμου συνδικάτα τῶν ἐργατῶν!

Μπροστά στην κατάσταση αυτή, μπροστά στην ανήκουστη διάδοση τῶν διαστρεβλώσεων τοῦ μαρξισμού, καθήκον μας εἶναι πρὶν ἅπ' ὅλα νά ἀποκαταστήσουμε τήν ἀληθινὴ διδασκαλία τοῦ Μάρξ γιὰ τό κράτος. Χρειάζεται ἐπομένως νά παραθέσουμε πολλές μεγάλες περικοπές ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Ἔνγκελς. Φυσικά, οἱ μεγάλες περικοπές θά κάνουν βαριά τήν ἐκθεση καὶ δέν θά συμβάλουν διόλου στὸν ἐκλαϊκευτικὸ χαρακτήρα της. Μά εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο νά τίς ἀποφύγουμε. Πρέπει ὅπωςδήποτε νά παρατεθοῦν ὅσο τό δυνατό πληρέστερα ὅλα ἢ τουλάχιστον ὅλα τὰ σπουδαιότερα μέρη ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Ἔνγκελς πού ἀφοροῦν τό ζήτημα τοῦ κράτους, γιὰ νά μπορέσει ὁ ἀναγνώστης νά σχηματίσει δική του ἀντίληψη γιὰ τό σύνολο τῶν ἀπόψεων τῶν θεμελιωτῶν τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ γιὰ τήν ἐξέλιξη αὐτῶν τῶν ἀπόψεων, καθὼς καὶ γιὰ νά ἀποδειχτεῖ μέ ντοκουμέντα καὶ νά δειχτεῖ παραστατικά ἡ διαστρέβλωσή τους ἀπὸ τὸν «καουτσκισμό» πού κυριαρχεῖ σήμερα.

Θά ἀρχίσουμε ἀπὸ τό πιό διαδομένο ἔργο τοῦ Φρ. Ἔνγκελς: «Ἡ καταγωγή τῆς οἰκογένειας, τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας καὶ τοῦ κράτους», πού τό 1894 βγῆκε στή Στουτγάρδη ἡ ἕκτη ἤδη ἐκδοσὴ του³. Θά χρειαστεῖ νά μεταφράσουμε τίς περικοπές ἀπὸ τὰ γερμανικά πρωτότυπα, γιατί οἱ ρωσικὲς μεταφράσεις, μ' ὅλο πού εἶναι πολυάριθμες, οἱ περισσότερες δέν εἶναι πλήρεις, εἴτε δέν εἶναι διόλου ικανοποιητικὲς.

«Τό κράτος—λέει ὁ Ἔνγκελς, συνοψίζοντας τὰ πορίσματα ἀπὸ τήν ἱστορικὴ του ἀνάλυση—δέν εἶναι καθόλου μιὰ δύναμη πού ἐπιβλήθηκε στήν κοινωνία ἀπ' ἔξω. Τό κράτος δέν εἶναι ἐπίσης «ἡ πραγματοποίηση τῆς ἠθικῆς ιδέας», «ἡ εἰκόνα καὶ ἡ πραγματοποίηση τοῦ ὀρθοῦ λόγου», ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Χέγγελ⁴. Τό κράτος εἶναι προϊόν τῆς κοινωνίας σέ μιὰ ὀρισμένη βαθμίδα ἐξέλιξης. Τό κράτος εἶναι ἡ ὁμολογία ὅτι ἡ κοινωνία αὐτὴ μπερδεύτηκε σέ μιάν ἀξεδιάλυτη ἀντίφαση μέ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της, ὅτι διασπάστηκε σέ ἀσυμφιλίωτες ἀντιθέσεις, ἀπὸ τίς ὁποῖες δέν ἔχει τὴ δύναμη νά ἀπαλλαγεῖ. Καὶ γιὰ νά μὴ φθείρουν αὐτές οἱ ἀντιθέσεις, οἱ τάξεις μέ τ' ἀντιμαχόμενα οἰκονομικά συμφέροντα, τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τήν κοινωνία σ' ἓναν ἄκαρπο ἀγῶνα ἔγινε ἀναγκαία μιὰ δύναμη πού φαινομενικά στέκεται πάνω ἀπὸ τήν κοινωνία, γιὰ νά μετριάξει τὴ σύγκρουση, γιὰ νά τήν κρατᾷ μέσα στὰ ὅρια τῆς «τάξεως».

Καί ἡ δύναμη αὕτη, πού βγῆκε ἀπό τήν κοινωνία, μά πού τοποθετήθηκε πάνω ἀπ' αὕτη, πού ὅλο καί περισσότερο ἀποξενώνεται ἀπ' αὕτη, εἶναι τό κράτος» (σελ. 177-178 τῆς ἑκτης γερμανικῆς ἐκδόσεως)⁵.

Ἐδῶ διατυπώνεται μέ ἀπόλυτη σαφήνεια ἡ βασική ιδέα τοῦ μαρξισμοῦ γιά τό ζήτημα τοῦ ἱστορικοῦ ρόλου καί τῆς σημασίας τοῦ κράτους. Τό κράτος εἶναι προϊόν καί ἐκδήλωση τῶν *ἀνειρήνευτων* ταξικῶν ἀντιθέσεων. Τό κράτος ἐμφανίζεται ἐκεῖ, τότε καί καθόσον, ὅπου, ὅταν καί ἐφόσον οἱ ταξικές ἀντιθέσεις *δέν* *μποροῦν* ἀντικειμενικά νά συμφιλιωθοῦν. Καί ἀντίστροφα: ἡ ὕπαρξη τοῦ κράτους ἀποδείχνει ὅτι οἱ ταξικές ἀντιθέσεις εἶναι ἀνειρήνευτες.

Ἀπ' αὐτό ἀκριβῶς τό σπουδαιότατο καί θεμελιακό σημεῖο ἀρχίζει ἡ διαστρέβλωση τοῦ μαρξισμοῦ, πού ἀκολουθεῖ δύο βασικές γραμμές.

Ἀπό τή μιά μεριά, οἱ ἀστοί καί ἰδιαίτερα οἱ μικροαστοί θεωρητικοί ἀναγκασμένοι κάτω ἀπό τήν πίεση τῶν ἀδιαφιλονίκητων ἱστορικῶν γεγονότων νά ἀναγνωρίσουν ὅτι τό κράτος ὑπάρχει μόνο ἐκεῖ πού ὑπάρχουν ταξικές ἀντιθέσεις καί ταξική πάλη—«διορθώνουν λιγάκι» τόν Μάρξ ἔτσι, πού τό κράτος παρουσιάζεται σάν ὄργανο *συμφιλίωσης* τῶν τάξεων. Κατά τόν Μάρξ, τό κράτος *δέν* θά *μποροῦσε* οὔτε νά ἐμφανιστεῖ, οὔτε νά κρατηθεῖ, ἂν ἦταν δυνατή μιά *συμφιλίωση* τῶν τάξεων. Σύμφωνα μέ τούς μικροαστούς καί φιλισταίους καθηγητές καί δημοσιολόγους—πού κάθε τόσο ἐπικαλοῦνται καλοπροαίρετα τόν Μάρξ! — βγαίνει πώς τό κράτος *συμφιλιώνει* ἀκριβῶς τίς τάξεις. Κατά τόν Μάρξ, τό κράτος εἶναι ὄργανο ταξικῆς *κυριαρχίας*, ὄργανο *καταπίεσης* μιᾶς τάξης ἀπό μιάν ἄλλη, εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ «κατεστημένου» ἐκείνου, πού νομιμοποιεῖ καί στερεώνει αὕτη τήν καταπίεση, μετριάζοντας τή σύγκρουση τῶν τάξεων. Κατά τή γνώμη τῶν μικροαστῶν πολιτικῶν, κατεστημένο σημαίνει ἀκριβῶς *συμφιλίωση* τῶν τάξεων καί ὄχι *καταπίεση* μιᾶς τάξης ἀπό μιάν ἄλλη, μετριάσμός τῆς σύγκρουσης σημαίνει κατ' αὐτούς *συμφιλίωση* καί ὄχι ἀφαίρεση ἀπό τίς καταπιεζόμενες τάξεις ὀρισμένων μέσων καί τρόπων πάλης γιά τήν ἀνατροπή τῶν καταπιεστῶν.

Λογουχάρη, ὅλοι οἱ ἐσέροι (σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες)⁶ καί οἱ μενσεβίκοι στήν ἐπανάσταση τοῦ 1917, ὅταν ἀκριβῶς τό ζήτημα τῆς σημασίας καί τοῦ ρόλου τοῦ κράτους πρόβαλε σ' ὅλο του τό μέγεθος, πρόβαλε πρακτικά σάν ζήτημα ἄμεσης

δράσης καί μάλιστα δράσης σέ μαζική κλίμακα—όλοι τους κατρακύλησαν μέ μιᾶς καί όλοκληρωτικά στή μικροαστική θεωρία τῆς «συμφιλίωσης» τῶν τάξεων, μέ τή βοήθεια τοῦ «κράτους». Οί ἀναρίθμητες ἀποφάσεις καί τά ἄρθρα τῶν πολιτικῶν καί τῶν δυό αὐτῶν κομμάτων εἶναι πέρα γιά πέρα διαποτισμένα μ' αὐτή τή μικροαστική καί φιλισταϊκή θεωρία τῆς «συμφιλίωσης». Τό ὅτι τό κράτος εἶναι ὄργανο κυριαρχίας ὀρισμένης τάξης πού δέν *μπορεῖ* νά συμφιλιωθεῖ μέ τόν ἀντίποδά της (μέ τήν ἀντίπαλη σ' αὐτήν τάξη), αὐτό ἡ μικροαστική δημοκρατία δέν εἶναι ποτέ σέ θέση νά τό καταλάβει. Ἡ στάση ἀπέναντι στό κράτος εἶναι μία ἀπό τίς πιό ἐξόφθαλμες ἐκδηλώσεις τοῦ ὅτι οἱ ἐσέροι καί οἱ μενσεβίκοι μας δέν εἶναι διόλου σοσιαλιστές (πράγμα πού ἐμεῖς οἱ μπολσεβίκοι πάντα τό ἀποδείχναμε), ἀλλά μικροαστοί δημοκράτες μέ σχεδόν σοσιαλιστική φρασεολογία.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ «καουτσκιστική» διαστρέβλωση τοῦ μαρξισμοῦ εἶναι πολύ πιό ἐκλεπτυσμένη. «Θεωρητικά» δέν ἀπορίπτεται τό γεγονός οὔτε πώς τό κράτος εἶναι ὄργανο ταξικῆς κυριαρχίας, οὔτε πώς οἱ ταξικές ἀντιθέσεις εἶναι ἀνειρήνευτες. Ἀλλά παραβλέπεται ἡ συγκαλύπτεται τό ἐξῆς: ἂν τό κράτος εἶναι προϊόν τῶν ἀνειρήνευτων ταξικῶν ἀντιθέσεων, ἂν εἶναι μία δύναμη πού στέκει πάνω ἀπό τήν κοινωνία καί «*ὅλο καί περισσότερο ἀποξενώνεται ἀπό τήν κοινωνία*», γίνεται φανερό πώς ἡ ἀπελευθέρωση τῆς καταπιεζόμενης τάξης εἶναι ἀδύνατη ὄχι μόνο χωρίς βίαιη ἐπανάσταση, *ἀλλ' ἀ καί χωρίς καταστροφή* τοῦ μηχανισμοῦ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, πού δημιούργησε ἡ κυρίαρχη τάξη καί πού ἐνσαρκώνει αὐτή τήν «ἀποξένωση». Τό συμπέρασμα τοῦτο, πού θεωρητικά ἦταν αὐτόδηλο, ὁ Μάρξ τό ἔβγαλε, ὅπως θά δοῦμε πιό κάτω, ἀπολύτως κατηγορηματικά μέ βάση τή συγκεκριμένη ἱστορική ἀνάλυση τῶν προβλημάτων τῆς ἐπανάστασης. Κι' αὐτό ἀκριβῶς τό συμπέρασμα ὁ Κάουτσκι—αὐτό θά τό δείξουμε λεπτομερικᾶ στή συνέχεια τῆς ἐκθεσῆς μας—τό... «ξέχασε» καί τό διαστρέβλωσε.

2 ΟΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΙ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΕΝΟΠΛΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ, ΟΙ ΦΥΛΑΚΕΣ ΚΤΛ.

«...Σέ σύγκριση μέ τήν παλιά ὁργάνωση τῶν γενῶν⁷ — συνεχίζει ὁ Ἑνγκελς—τό κράτος τό χαρακτηρίζει, πρῶτο,

ὁ χωρισμός τῶν ὑπηκόων του κατά ἐδαφική περιοχή...»

Αὐτός ὁ χωρισμός μᾶς φαίνεται «φυσικός», στοίχισε ὅμως μακρόχρονους ἀγῶνες ἐνάντια στήν παλιά ὀργάνωση κατά φυλές καί γένη.

«...Τό δεύτερο διακριτικό γνώρισμα εἶναι ἡ ἵδρυση μιᾶς δημόσιας ἐξουσίας, πού δέν συμπίπτει πιά ἄμεσα μέ τόν αὐτοοργανωμένο σέ ἔνοπλη δύναμη πληθυσμό. Αὐτή ἡ ἰδιαίτερη δημόσια ἐξουσία χρειάζεται, γιατί ἀπό τότε πού ἡ κοινωνία διασπάστηκε σέ τάξεις ἔγινε ἀδύνατη μιά αὐτενεργός ἔνοπλη ὀργάνωση τοῦ πληθυσμοῦ... Αὐτή ἡ δημόσια ἐξουσία ὑπάρχει σέ κάθε κράτος. Δέν ἀποτελεῖται μονάχα ἀπό ὀπλισμένους ἀνθρώπους, μά καί ἀπό ὑλικά ἐξαρτήματα, ἀπό φυλακές καί κάθε λογῆς ἰδρύματα καταναγκασμοῦ, πού ἦταν ἄγνωστα στήν κοινωνία τῶν γενῶν...»⁸.

Ὁ Ἐνγκελς ἀναπτύσσει τήν ἔννοια τῆς «δύναμης» πού ὀνομάζεται κράτος, τῆς δύναμης πού προῆλθε ἀπό τήν κοινωνία, μά πού τοποθετεῖται πάνω ἀπ' αὐτή καί πού ὅλο καί περισσότερο ἀποξενώνεται ἀπ' αὐτή. Σέ τί συνίσταται κυρίως ἡ δύναμη αὐτή; Στούς ἰδιαίτερους σχηματισμούς τῶν ἔνοπλων ἀνθρώπων, πού ἔχουν στή διάθεσή τους τίς φυλακές κτλ.

Ἔχουμε δικαίωμα νά μιλάμε γιά ἰδιαίτερους σχηματισμούς ἔνοπλων ἀνθρώπων, γιατί ἡ χαρακτηριστική γιά κάθε κράτος δημόσια ἐξουσία «δέν συμπίπτει ἄμεσα» μέ τόν ἔνοπλο πληθυσμό, μέ τήν «αὐτενεργό ἔνοπλη ὀργάνωσή» του.

Ὅπως ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐπαναστάτες διανοητές, ἔτσι καί ὁ Ἐνγκελς προσπαθεῖ νά στρέψει τήν προσοχή τῶν συνειδητῶν ἐργατῶν σ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς τό σημεῖο πού στούς ἐπικρατοῦντες φιλισταίους φαίνεται τό λιγότερο ἀξιοπρόσεκτο, τό πίο συνηθισμένο, τό καθαγιασμένο ὄχι ἀπλῶς μέ σταθερές, μά, μπορούμε νά ποῦμε, μέ ἀπολιθωμένες προλήψεις. Ὁ μόνιμος στρατός καί ἡ ἀστυνομία εἶναι τά κύρια ὄργανα δύναμης τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, ἀλλά — μήπως μπορεῖ νά γίνει καί διαφορετικά;

Ἀπό τήν ἄποψη τῆς τεράστιας πλειοψηφίας τῶν εὐρωπαίων τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνα, στούς ὁποίους ἀπευθυνόταν ὁ Ἐνγκελς καί οἱ ὅποιοι δέν ἔζησαν οὔτε εἶδαν ἀπό κοντά καμιά μεγάλη ἐπανάσταση, δέν μπορεῖ νά γίνει διαφορετικά. Αὐτοί δέν μποροῦν νά καταλάβουν καθόλου τί πράγμα εἶναι αὐτή ἡ «αὐτενεργός ἔνοπλη ὀργάνωση τοῦ πληθυσμοῦ». Στό ἐρώτημα,

γιατί παρουσιάστηκε ἡ ἀνάγκη ἰδιαίτερων σχηματισμῶν ἀπὸ ἔνοπλους ἀνθρώπους (ἀστυνομία, μόνιμος στρατός), πού στέκουν πάνω ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ πού ἀποξενώνονται ἀπὸ τὴν κοινωνία, ὁ δυτικοευρωπαϊὸς καὶ ὁ ρῶσος φιλισταῖος πᾶνε νὰ ἀπαντήσουν μέ μιὰ δυό φράσεις, δανεισμένες ἀπὸ τὸν Σπένσερ ἢ τὸν Μιχαηλόβσκι, ἐπικαλούμενοι τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ κοινωνικὴ ζωὴ ἔγινε πιὸ πολύπλοκη, ὅτι οἱ λειτουργίες διαφοροποιήθηκαν κτλ.

Ἡ ἐπίκληση αὐτὴ φαίνεται «ἐπιστημονικὴ» καὶ ἀποκοιμίζει περίφημα τὸ μικροαστό, συσκοτίζοντας τὸ κύριο καὶ βασικό: τὴ διάσπαση τῆς κοινωνίας σέ ἀνειρήνευτες ἐχθρικές τάξεις.

Ἄν δὲν ὑπῆρχε αὐτὴ ἡ διάσπαση, ἡ «αὐτενεργὸς ἔνοπλη ὀργάνωση τοῦ πληθυσμοῦ» θὰ διέφερε ὡς πρὸς τὴν πολυπλοκότητά της, τὸ ὕψος τῆς τεχνικῆς της κτλ. ἀπὸ τὴν πρωτόγονη ὀργάνωση τῆς ἀγέλης τῶν πιθήκων πού κρατοῦσαν ρόπαλα, ἢ τῶν πρωτόγονων ἀνθρώπων, ἢ τῶν ἀνθρώπων πού εἶχαν ἐνωθεῖστίς κοινωνίες τῶν γενῶν, μιὰ τέτια ὀργάνωση ὅμως θὰ ἦταν δυνατό νὰ ὑπάρξει.

Ἡ ὀργάνωση αὐτὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπάρξει, γιατί ἡ κοινωνία τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι διασπασμένη σέ ἐχθρικές καὶ μάλιστα ἀνειρήνευτες ἐχθρικές τάξεις, πού ὁ «αὐτενεργὸς» ἐξοπλισμὸς τους θὰ ὀδηγοῦσε στὸν ἔνοπλο ἀγῶνα ἀνάμεσά τους. Σχηματίζεται τὸ κράτος, δημιουργεῖται μιὰ ἰδιαίτερη δύναμη, ἰδιαίτεροι σχηματισμοὶ ὀπλισμένων ἀνθρώπων, καὶ κάθε ἐπανάσταση, καταστρέφοντας τὸν κρατικὸ μηχανισμό, μᾶς δείχνει τὴν ἀνοιχτὴ ταξικὴ πάλη, μᾶς δείχνει ὀλοφάνερα μέ τί τρόπο ἡ κυρίαρχη τάξη προσπαθεῖ νὰ ἀνανεώσει τοὺς ἰδιαίτερους σχηματισμοὺς ἔνοπλων ἀνθρώπων πού τὴν ἐξυπηρετοῦν, μέ τί τρόπο ἡ καταπιεζόμενη τάξη προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ μιὰ νέα ὀργάνωση αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἱκανὴ νὰ ἐξυπηρετεῖ ὄχι τοὺς ἐκμεταλλευτές, ἀλλὰ τοὺς ἐκμεταλλευόμενους.

Ὁ Ἐνγκελς μέ τὸν πιὸ πάνω συλλογισμό θέτει θεωρητικὰ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ζήτημα, πού θέτει μπροστά μας πρακτικά, παραστατικά καὶ μάλιστα σέ κλίμακα μαζικῆς δράσης κάθε μεγάλη ἐπανάσταση, δηλαδή τὸ ζήτημα τῆς ἀμοιβαίας σχέσης ἀνάμεσα στοὺς «ἰδιαίτερους» σχηματισμοὺς ἔνοπλων ἀνθρώπων καὶ στήν «αὐτενεργὸ ἔνοπλη ὀργάνωση τοῦ πληθυσμοῦ». Θὰ δοῦμε πῶς τὸ ζήτημα αὐτό παρουσιάζεται συγκεκριμένα μέ τὴν πείρα τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ρωσικῶν ἐπαναστάσεων.

Ἄς ξαναγυρίσουμε ὅμως στήν ἐκθεση τοῦ Ἐνγκελς.

Книгоиздательство „ЖИЗНЬ и ЗНАНИЕ“.
Петроградъ, Поварской пер., д. 2, кв. 9 и 10. Телефонъ 227-42.

Библиотека Обществовѣдѣнія. Кн. 40-я.

В. ИЛЬИНЪ (Н. Ленинъ).

ГОСУДАРСТВО И РЕВОЛЮЦІЯ

Ученіе марксизма о государствѣ и задачи
пролетаріата въ революціи.

ВЫПУСКЪ I.

ПЕТРОГРАДЪ.
1918.

Τό ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου τοῦ Β. Ι. Λένιν «Κράτος καί ἐπανάσταση». —
1918

Σμίκρυνση

‘Ο Ήνγκελς τονίζει, λογουχάρη, πώς κάποτε, σέ μερικά μέρη τῆς Βόρειας Ἀμερικῆς, ἡ δημόσια αὐτή ἐξουσία εἶναι ἀδύναμη (πρόκειται γιά σπάνια ἐξαίρεση στήν καπιταλιστική κοινωνία καί γιά τά μέρη ἐκεῖνα τῆς Βόρειας Ἀμερικῆς στήν προἰμπεριαλιστική της περίοδο, ὅπου ἐπικρατοῦσε ὁ ἐλεύθερος ἄποικος), γενικά ὅμως δυναμώνει:

«...Ἡ δημόσια ἐξουσία ἐνισχύεται στό βαθμό πού ὀξύνονται οἱ ταξικές ἀντιθέσεις μέσα στό κράτος καί στό βαθμό πού τά κράτη πού συνορεύουν μεταξύ τους γίνονται μεγαλύτερα καί πολυανθρωπότερα. Ρίξτε ἔστω καί μιά ματιά στή σημερινή Εὐρώπη, ὅπου ὁ ταξικός ἀγώνας καί ὁ ἀνταγωνισμός γιά κατακτήσεις ἀνέβασαν τή δημόσια ἐξουσία σέ τέτιο ὕψος, πού ἀπειλεῖ νά καταβροχθίσει ὁλόκληρη τήν κοινωνία, ἀκόμη καί τό κράτος...»⁹.

Αὐτά γράφτηκαν ὄχι ἀργότερα ἀπό τίς ἀρχές τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ περασμένου αἰώνα. Ὁ τελευταῖος πρόλογος τοῦ Ήνγκελς ἔχει ἡμερομηνία 16 τοῦ Ἰουνίου 1891¹⁰. Τότε ἡ στροφή πρὸς τόν ἱμπεριαλισμό—καί μέ τήν ἔννοια τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας τῶν τράστ, καί μέ τήν ἔννοια τῆς παντοδυναμίας τῶν μεγάλων τραπεζῶν, καί μέ τήν ἔννοια τῆς μεγαλεπήβολης ἀποικιακῆς πολιτικῆς κτλ.—μόλις ἄρχιζε στή Γαλλία κι’ ἦταν ἀκόμη πιο ἀδύνατη στή Βόρεια Ἀμερική καί στή Γερμανία. Ἀπό τότε ὁ «ἀνταγωνισμός γιά κατακτήσεις» ἔκανε ἓνα γιγάντιο βῆμα πρὸς τά μπρός, πολύ περισσότερο πού στίς ἀρχές τῆς δεύτερης δεκαετίας τοῦ 20οῦ αἰώνα ἡ Ὑδρόγειος βρέθηκε ὀριστικά μοιρασμένη ἀνάμεσα σ’ αὐτούς τοὺς «ἀνταγωνιζόμενους κατακτητές», δηλαδή ἀνάμεσα στίς μεγάλες ληστρικές Δυνάμεις. Οἱ στρατιωτικοί καί ναυτικοί ἐξοπλισμοί ἀπό τότε αὐξήθηκαν σέ ἀπίστευτο βαθμό καί ὁ ληστρικός πόλεμος τοῦ 1914-1917 γιά τό ποίος θά κυριαρχήσει στόν κόσμο, ἡ Ἀγγλία ἢ ἡ Γερμανία, καί γιά τό μοίρασμα τῆς λείας ἔφερε κοντά τήν ὁλοκληρωτική καταστροφή μέ τήν «καταβρόχθιση» ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς κοινωνίας ἀπό τή ληστρική κρατική ἐξουσία.

Ὁ Ήνγκελς μπόρεσε ἀκόμη ἀπό τό 1891 νά δείξει τόν «ἀνταγωνισμό γιά κατακτήσεις» σάν ἓνα ἀπό τά σπουδαιότερα διακριτικά γνωρίσματα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ἐνῶ οἱ παλιάνθρωποι τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ τό 1914-1917, ὅταν αὐτός ἀκριβῶς ὁ ἀνταγωνισμός πού ὀξύνθηκε στό

ἔπακρο, προκάλεσε τόν ἱμπεριαλιστικό πόλεμο, συγκάλυπταν τήν ὑπεράσπιση τῶν ληστρικῶν συμφερόντων τῆς «δικῆς τους» ἀστικῆς τάξης μέ φράσεις γιά «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας», γιά «ἄμυνα τῆς δημοκρατίας καί τῆς ἐπανάστασης» καί ἄλλα παρόμοια!

3. ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ—ΟΡΓΑΝΟ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΠΙΕΖΟΜΕΝΗΣ ΤΑΞΗΣ

Γιά τή συντήρηση μιᾶς ἰδιαίτερης δημόσιας ἐξουσίας, πού στέκει πάνω ἀπό τήν κοινωνία, χρειάζονται φόροι καί κρατικά χρέη.

«...Κατέχοντας τή δημόσια ἐξουσία καί τό δικαίωμα τῆς εἰσπραξῆς φόρων οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι—γράφει ὁ Ἑνγκελς—στέκονται σάν ὄργανα τῆς κοινωνίας πάνω ἀπό τήν κοινωνία. Ὁ ἐλεύθερος, θεληματικός σεβασμός, πού ἔδειχναν οἱ ἄνθρωποι στά ὄργανα τῆς κοινωνίας τῶν γενῶν, δέν τοὺς φτάνει πιά κι' ἂν ἀκόμη μπορούσαν νά τόν ἔχουν...» Θεσπίζονται εἰδικοί νόμοι, μέ τοὺς ὁποίους οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἀποκτοῦν μιᾶ ξεχωριστή ἱερότητα καί ἀσυλία. «Ὁ πίο τιποτένιος ἀστυνομικός ὑπηρέτης» ἔχει περισσότερο «κύρος» ἀπό τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ γένους, μά ἀκόμη καί ὁ ἀρχηγός τῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας ἐνός πολιτισμένου κράτους θά μπορούσε νά ζηλέψει τόν πρεσβύτερο τοῦ γένους «γιά τό σεβασμό» τῆς κοινωνίας, «πού εἶχε ἀποκτήσει ἀβίαστα»¹¹.

Ἐδῶ ἔχει τεθεῖ τό ζήτημα τῆς προνομιακῆς θέσης τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων σάν ὀργάνων τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Σημειώνεται σάν βασικό: τί εἶναι αὐτό πού τοὺς τοποθετεῖ πάνω ἀπό τήν κοινωνία; Θά δοῦμε πῶς ἔλυσε πρακτικά τό θεωρητικό αὐτό ζήτημα ἡ Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ τό 1871 καί πῶς τό συγκάλυπτε μέ ἀντιδραστικό τρόπο ὁ Κάουτσκι τό 1912.

«...Ἐπειδή τό κράτος γεννήθηκε ἀπό τήν ἀνάγκη νά χαλιναγωγοῦνται οἱ ταξικές ἀντιθέσεις καί ἐπειδή ταυτόχρονα γεννήθηκε μέσα στή σύγκρουση τῶν τάξεων αὐτῶν, εἶναι κατά γενικό κανόνα κράτος τῆς πίο ἰσχυρῆς, οἰκονομικά κυρίαρχης τάξης, πού μέ τή βοήθεια τοῦ κράτους γίνεται καί πολιτικά κυρίαρχη τάξη καί ἀποκτᾷ ἔτσι νέα

μέσα για τήν καθυπόταξη καί τήν ἐκμετάλλευση τῆς καταπιεζόμενης τάξης...» Δέν ἦταν μόνο τό ἀρχαῖο καί τό φεουδαρχικό κράτος ὄργανα ἐκμετάλλευσης τῶν δούλων καί τῶν δουλοπάροικων, μά καί τό «σημερινό ἀντιπροσωπευτικό κράτος εἶναι ὄργανο ἐκμετάλλευσης τῆς μισθωτῆς ἐργασίας ἀπό τό κεφάλαιο. Σάν ἐξαίρεση ἔχουμε, ὥστόσο, τίς περιόδους, ὅπου οἱ ἀντιμαχόμενες τάξεις φτάνουν σέ μιά τέτια ἰσορροπία δυνάμεων, πού ἡ κρατική ἐξουσία, σάν φαινομενικός μεσάζοντας, ἀποκτᾷ γιά μιά στιγμή κάποια αὐτοτέλεια ἀπέναντι καί στίς δύο τάξεις...»¹² Τέτια ἦταν ἡ ἀπόλυτη μοναρχία τοῦ 17ου καί τοῦ 18ου αἰῶνα, τέτιος ἦταν ὁ βοναπαρτισμός τῆς πρώτης καί τῆς δεύτερης Γαλλικῆς αὐτοκρατορίας καί ὁ Βίσμαρκ στή Γερμανία.

Τέτια —προσθέτουμε ἐμεῖς— εἶναι ἡ κυβέρνησις τοῦ Κέρενσκι στή δημοκρατική Ρωσία ἀπό τότε πού ἄρχισε τούς διωγμούς τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου, σέ μιά στιγμή πού τά Σοβιέτ, ἐξαιτίας τῆς ἡγεσίας τῶν μικροαστῶν δημοκρατῶν, εἶναι πιά ἀδύναμα καί ἡ ἀστική τάξη δέν εἶναι ἀκόμη ἀρκετά δυνατή γιά νά τά διαλύσει ἄμεσα.

Στή ρεπουμπλικανική δημοκρατία —συνεχίζει ὁ Ἑνγκελς— «ὁ πλοῦτος ἀσκεῖ ἑμμεσα τήν ἐξουσία του, μά γι' αὐτό τήν ἀσκεῖ πιό σίγουρα», καί συγκεκριμένα, πρῶτο, μέ τή μορφή τῆς «ἄμεσης ἐξαγορᾶς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων» (Ἑ Αμερική) καί δεύτερο, μέ τή «μορφή τῆς συμμαχίας κυβέρνησις καί χρηματιστηρίου» (Γαλλία καί Ἑ Αμερική)¹³.

Σήμερα σ' ὁποιαδήποτε ρεπουμπλικανική δημοκρατία ὁ ἱμπεριαλισμός καί ἡ κυριαρχία τῶν τραπεζῶν «ἀνάπτυξαν» σέ ἐξαιρετική τέχνη καί τούς δύο αὐτούς τρόπους ὑπεράσπισης καί ἄσκησης τῆς παντοδυναμίας τοῦ πλούτου. Ἄν, λ.χ., ἀπό τούς πρώτους ἤδη μῆνες τῆς ρεπουμπλικανικῆς δημοκρατίας στή Ρωσία, μπορούμε νά ποῦμε στό μήνα τοῦ μέλιτος τοῦ γάμου τῶν «σοσιαλιστῶν» ἐσέρων καί τῶν μενσεβίκων μέ τήν ἀστική τάξη στήν κυβέρνηση συνασπισμοῦ, ὁ κ. Παλτσίνσκι σαμποτάριζε ὅλα τά μέτρα χαλιναγώγησης τῶν καπιταλιστῶν καί τοῦ πλιατσικολογήματός τους, τῆς καταλήστευσης ἀπό μέρους τους τοῦ δημόσιου ταμείου γιά τίς πολεμικές προμήθειες, ἄν μετά ὁ κ. Παλτσίνσκι, πού ἀποχώρησε ἀπό τό Ὑπουργεῖο (καί πού

άντικαταστάθηκε φυσικά από άλλον έντελῶς παρόμοιο Παλτσίνσκι), «ἀμείφθηκε» από τούς καπιταλιστές μέ μιά θεσούλα μέ μισθό 120 000 ρούβλια τό χρόνο—τί εἶναι ὅλα αὐτά; ἄμεση ἔξαγορά ἢ ἔμμεση; συμμαχία τῆς κυβέρνησης μέ τίς καπιταλιστικές ἐνώσεις ἢ «ἀπλῶς» φιλικές σχέσεις; Τί ρόλο παίζουν οἱ Τσερνόφ καί οἱ Τσερετέλι, οἱ Αὐξέντιεφ καί οἱ Σκόμπελιεφ; Εἶναι «ἄμεσοι» σύμμαχοι τῶν ἑκατομμυριούχων-καταχραστῶν τοῦ δημοσίου ἢ ἀπλῶς ἔμμεσοι;

Ἡ παντοδυναμία τοῦ «πλούτου» γι' αὐτό ἀκριβῶς εἶναι ἡ *πιό σίγουρη* στή ρεπουμπλικανική δημοκρατία, γιατί δέν ἐξαρτιέται ἀπό μερικά ἐλαττώματα τοῦ πολιτικοῦ μηχανισμοῦ, ἀπό ἓνα κακό πολιτικό περίβλημα τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἡ ρεπουμπλικανική δημοκρατία εἶναι τό καλύτερο δυνατό πολιτικό περίβλημα τοῦ καπιταλισμοῦ καί γι' αὐτό τό κεφάλαιο, κατακτώντας (μέσω τῶν Παλτσίνσκι, τῶν Τσερνόφ, τῶν Τσερετέλι καί Σίας) αὐτό τό καλύτερο περίβλημα, θεμελιώνει τήν ἐξουσία του μέ τόση ἀσφάλεια, μέ τόση σιγουριά, πού *καμιά* ἀλλαγή οὔτε προσώπων, οὔτε θεσμῶν, οὔτε κομμάτων μέσα στό ἀστικό δημοκρατικό πολίτευμα δέν κλονίζει αὐτή τήν ἐξουσία.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ἀκόμη, ὅτι ὁ Ἑνγκελς ρητά καί κατηγορηματικά ὀνομάζει καί τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα ὄργανο κυριαρχίας τῆς ἀστικῆς τάξης. Τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα, τονίζει, ἔχοντας ὀλοφάνερα ὑπόψη τή μακρόχρονη πείρα τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, εἶναι

«δείκτης ὀριμότητας τῆς ἐργατικῆς τάξης. Περισσότερα δέν μπορεῖ νά δώσει κι' οὔτε ποτέ θά δώσει μέσα στό σημερινό κράτος»¹⁴.

Οἱ μικροαστοί δημοκράτες σάν τούς δικούς μας τούς ἐσέρους καί τούς μενσεβίκους, καθώς καί οἱ ὀμογάλακτοι ἀδελφοί τους, ὅλοι οἱ σοσιαλσωβινιστές καί οἱ ὀπορτουνιστές τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, περιμένουν ἀκριβῶς «περισσότερα» ἀπό τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα. Συμμερίζονται οἱ ἴδιοι καί ὑποβάλλουν καί στό λαό τήν ἀπατηλή σκέψη πώς τάχα τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα «στό σημερινό κράτος» εἶναι σέ θέση νά ἐκφράσει πραγματικά τή θέληση τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐργαζομένων καί νά κατοχυρώσει τήν ἐφαρμογή της.

Ἐδῶ μπορούμε νά σημειώσουμε ἀπλῶς αὐτή τήν ἀπατηλή σκέψη, νά τονίσουμε ἀπλῶς ὅτι ἡ ἀπόλυτα σαφής, ἀκριβολο-

γημένη καί συγκεκριμένη διατύπωση τοῦ Ἑνγκελς παραμορφώνεται σέ κάθε βῆμα ἀπό τήν προπαγάνδα καί τή διαφώτιση τῶν «ἐπίσημων» (δηλαδή τῶν ὁπορτουνιστικῶν) σοσιαλιστικῶν κομμάτων. Μέ τήν παρακάτω ἔκθεση τῶν ἀπόψεων τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἑνγκελς γιά τό «σημερινό» κράτος ξεκαθαρίζεται λεπτομερειακά ὅλη αὐτή ἡ κίβδηλη σκέψη, πού ἐξοστρακίζει ἐδῶ ὁ Ἑνγκελς.

Τό γενικό πόρισμα τῶν ἀπόψεῶν του ὁ Ἑνγκελς τό δίνει στό ἐκλαϊκευμένο ἔργο του μέ τά παρακάτω λόγια:

«Τό κράτος, λοιπόν, δέν ὑπάρχει ἀπό καταβολῆς κόσμου. Ὑπῆρξαν κοινωνίες πού τά βγάζανε πέρα χωρίς αὐτό, πού δέν εἶχαν ἰδέα γιά κράτος καί κρατική ἐξουσία. Σέ μιά ὀρισμένη βαθμίδα τῆς οἰκονομικῆς ἐξέλιξης, πού ἀναγκαστικά εἶναι συνδεμένη μέ τή διάσπαση τῆς κοινωνίας σέ τάξεις, τό κράτος ἔγινε ἀπαραίτητο ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς διάσπασης. Πλησιάζουμε τώρα μέ γοργά βήματα σέ μιά βαθμίδα ἀνάπτυξης τῆς παραγωγῆς, ὅπου ἡ ὑπαρξη αὐτῶν τῶν τάξεων ὄχι μόνο ἔπαψε ν' ἀποτελεῖ ἀνάγκη, μά καί γίνεται πραγματικό ἐμπόδιο τῆς παραγωγῆς. Οἱ τάξεις θά ἐξαφανιστοῦν τό ἴδιο ἀναπόφευκτα, ὅπως ἀναπόφευκτα εἶχαν δημιουργηθεῖ στό παρελθόν. Μέ τήν ἐξαφάνιση τῶν τάξεων θά ἐξαφανιστεῖ ἀναπόφευκτα καί τό κράτος. Ἡ κοινωνία πού ὀργανώνει μέ νέο τρόπο τήν παραγωγή πάνω στή βάση τῆς ἐλεύθερης καί ἰσότητος ἔνωσης τῶν παραγωγῶν, θά βάλει ὁλόκληρη τήν κρατική μηχανή ἐκεῖ, ὅπου θά εἶναι τότε ἡ πραγματική θέση της: στό μουσεῖο τῶν ἀρχαιοτήτων, δίπλα στό ροδάνι καί στό μπρούντζινο τσεκούρι»¹⁵.

Δέν συναντᾷς καί τόσο συχνά αὐτή τήν περικοπή στήν προπαγανδιστική καί διαφωτιστική φιλολογία τῆς σημερινῆς σοσιαλδημοκρατίας. Μά καί ὅταν τή συναντᾷς, τίς πιό πολλές φορές τήν ἀναφέρουν μέ τρόπο πού λές καί κάνουν μετάνοιες μπροστά σέ εἰκόνισμα, δηλαδή γιά νά ἐκφράσουν ἐπίσημα τό σεβασμό τους στόν Ἑνγκελς, χωρίς νά κάνουν καμιά προσπάθεια νά ἐμβαθύνουν στό γεγονός πόσο πλατιά καί βαθιά ἔκταση τῆς ἐπανάστασης προϋποθέτει αὐτή «ἡ ἀποστολή ὁλόκληρης τῆς κρατικῆς μηχανῆς στό μουσεῖο τῶν ἀρχαιοτήτων». Τίς πιό πολλές φορές μάλιστα φαίνεται πώς δέν καταλαβαίνουν τί ὀνομάζει ὁ Ἑνγκελς κρατική μηχανή.

4. Η «ΑΠΟΝΕΚΡΩΣΗ» ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ΒΙΑΙΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Τά λόγια τοῦ Ἐνγκελς γιά τήν «ἀπονέκρωση» τοῦ κράτους εἶναι τόσο πολύ γνωστά, ἀναφέρονται τόσο συχνά καί δείχνουν τόσο παραστατικά σέ τί συνίσταται ἡ οὐσία τῆς συνηθισμένης παραποίησης τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τόν ὁπορτουνισμό, πού εἶναι ἀπαραίτητο νά σταθοῦμε σ' αὐτά λεπτομερειακά. Παραθέτουμε ὅλο τό συλλογισμό, ἀπ' ὅπου ἔχουν παρθεῖ:

«Τό προλεταριάτο παίρνει τήν κρατική ἐξουσία καί μετατρέπει τά μέσα παραγωγῆς πρῶτ' ἀπ' ὅλα σέ κρατική ἰδιοκτησία. Ἔτσι ὅμως καταργεῖ τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του σάν προλεταριάτο, ἔτσι καταργεῖ ὅλες τίς ταξικές διαφορές καί ταξικές ἀντιθέσεις καί μαζί τους καί τό κράτος σάν κράτος. Ἡ ὥς τά τώρα κοινωνία, πού κινεῖται μέσα σέ ταξικές ἀντιθέσεις, χρειαζόταν τό κράτος, δηλαδή μιάν ὀργάνωση τῆς ἐκμεταλλεύτριας τάξης γιά τή διατήρηση τῶν ἐξωτερικῶν της ὀρων παραγωγῆς, δηλαδή κυρίως γιά νά κρατάει μέ τή βία τήν ἐκμεταλλευόμενη τάξη κάτω ἀπό τούς ὅρους καταπίεσης πού καθορίζονται ἀπό τό δοσμένο τρόπο παραγωγῆς (δουλεία, δουλοπαροικία, μισθωτή ἐργασία). Τό κράτος ἦταν ὁ ἐπίσημος ἐκπρόσωπος ὁλόκληρης τῆς κοινωνίας, ἡ συνένωσή της σέ ἓνα ὁρατό σῶμα, ἦταν ὅμως τέτιο μόνο ἐφόσον ἦταν κράτος τῆς τάξης ἐκείνης, πού γιά τήν ἐποχή της ἐκπροσωποῦσε μόνη αὐτή ὁλόκληρη τήν κοινωνία: στήν ἀρχαιότητα ἦταν τό κράτος τῶν δουλοκτητῶν—ἐλεύθερων πολιτῶν, στό μεσαίωνα—τῆς φεουδαρχικῆς ἀριστοκρατίας, στήν ἐποχή μας—τῆς ἀστικῆς τάξης. Ὄταν τό κράτος γίνει ἐπιτέλους πραγματικά ἐκπρόσωπος ὁλόκληρης τῆς κοινωνίας, τότε θά κάνει περιττό τόν ἑαυτό του. Ἀπό τή στιγμή πού δέν θά ὑπάρχει πιά καμιά κοινωνική τάξη πού νά χρειάζεται νά τήν κρατάει κανείς σέ καταπίεση, ἀπό τή στιγμή πού μαζί μέ τήν ταξική κυριαρχία, τόν ἀγῶνα γιά τήν ὑπαρξη, πού ὀφείλεται στήν ὥς τά τώρα ἀναρχία τῆς παραγωγῆς, θά ἐξαφανιστοῦν καί οἱ συγκρούσεις καί τά ἔκτροπα (ἀκρότητες), πού πηγάζουν ἀπ' αὐτό τόν ἀγῶνα, ἀπό τή στιγμή αὐτή δέν θά ὑπάρχει τί νά καταπιέζεται, θά λείψει καί ἡ ἀνάγκη ἰδιαίτερης δύναμης καταπίεσης, δηλ. τοῦ κράτους. Ἡ πρώτη πράξη, μέ τήν ὁποία τό κράτος προβάλλει πραγματικά σάν ἐκπρόσωπος

ολόκληρης τῆς κοινωνίας —τό πάρσιμο στήν κατοχή του τῶν μέσων παραγωγῆς ἐξονόματος τῆς κοινωνίας —εἶναι ταυτόχρονα καί ἡ τελευταία αὐτοτελῆς πράξη του σάν κράτος. Ἡ ἀνάμιξη τῆς κρατικῆς ἐξουσίας στίς κοινωνικές σχέσεις γίνεται τότε περιττή στόν ἕνα τομέα ὕστερα ἀπό τόν ἄλλο καί στό τέλος ἀπό μόνη της ἀποκοιμίζεται. Στή θέση τῆς διακυβέρνησης προσώπων μπαίνει ἡ διαχείριση πραγμάτων καί ἡ διεύθυνση τῶν παραγωγικῶν λειτουργιῶν. Τό κράτος δέν «καταργεῖται», μά ἀπονεκρώνεται. Μέ βάση αὐτά πρέπει νά ἐκτιμηθεῖ ἡ φράση γιά τό «ἐλεύθερο λαϊκό κράτος», φράση πού γιά ἕνα ὀρισμένο διάστημα εἶχε δικαίωμα ὕπαρξης ἀπό προπαγανδιστικούς λόγους, μά πού σέ τελική ἀνάλυση εἶναι ἀνεπαρκῆς ἐπιστημονικά. Μέ βάση ὅλα αὐτά πρέπει ἐπίσης νά ἐκτιμήσουμε τό αἶτημα τῶν λεγόμενων ἀναρχικῶν ὅτι τό κράτος πρέπει νά καταργηθεῖ ἀπό τή μιὰ μέρα στήν ἄλλη» (Ἐντι-Ντύρινγκ». «Ἡ ἀνατροπή τῆς ἐπιστήμης ἀπό τόν κύριο Εὐγένιο Ντύρινγκ», σελ. 301-303 τῆς 3ης γερμανικῆς ἐκδοσης)¹⁶.

Χωρίς φόβο νά κάνουμε λάθος, μπορούμε νά ποῦμε, πῶς ἀπ' αὐτόν τόν ἐξαιρετικά πλούσιο σέ ιδέες συλλογισμό τοῦ Ἐνγκελς, πραγματικό ἀπόκτημα τῆς σοσιαλιστικῆς σκέψης τῶν σημερινῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων ἔγινε μόνο ἡ θέση ὅτι, κατά τόν Μάρξ, τό κράτος «ἀπονεκρώνεται», σέ διάκριση ἀπό τήν ἀναρχική θεωρία γιά τήν «κατάργηση» τοῦ κράτους. Ἐνα τέτιο κουτσούρεμα τοῦ μαρξισμού σημαίνει ἀναγωγή του σέ ὁπορτουνισμό, γιατί ἀπό μιὰ τέτια «ἐρμηνεία» δέν μένει παρά μιὰ θολή ἀντίληψη γιά μιὰ ἀργή, ὁμαλή, βαθμιαία ἀλλαγή, γιά τήν ἀπουσία ἀλμάτων καί θυελλῶν, γιά τήν ἀπουσία τῆς ἐπανάστασης. Ἡ «ἀπονέκρωση» τοῦ κράτους στήν τρέχουσα, γενικά διαδομένη, μαζική, ἂν μπορούμε νά ἐκφραστοῦμε ἔτσι, ἀντίληψη σημαίνει ἀναμφισβήτητα συγκάλυψη, ἂν ὄχι ἄρνηση τῆς ἐπανάστασης.

Στό μεταξύ μιὰ τέτια «ἐρμηνεία» ἀποτελεῖ τήν πιό χοντροκομμένη παραμόρφωση τοῦ μαρξισμού, πού συμφέρει μόνο τήν ἀστική τάξη καί πού στηρίζεται θεωρητικά στό ξέχασμα τῶν σπουδαιότερων γεγονότων καί γνωμῶν πού ἀναφέρονται ἔστω καί μόνο στόν ἴδιο «συνοπτικό» συλλογισμό τοῦ Ἐνγκελς, πού τόν παραθέσαμε ὁλόκληρο.

Πρῶτο. Στήν ἀρχή-ἀρχή αὐτοῦ τοῦ συλλογισμοῦ ὁ Ἐνγκελς

λέει ὅτι τό προλεταριάτο, παίρνοντας τήν κρατική ἐξουσία, «καταργεῖ ἔτσι τό κράτος σάν κράτος». Δέν «συνηθίζουν» νά σκέπτονται τί σημαίνουν αὐτά τά λόγια. Συνήθως εἶτε τά ἀγνοοῦν ἐντελῶς, εἶτε τά θεωροῦν σάν ἓνα εἶδος «χεγγελιανῆς ἀδυναμίας» τοῦ Ἑνγκελς. Στήν πραγματικότητα σ' αὐτά τά λόγια ἐκφράζεται σέ συντομία ἡ πείρα μιᾶς ἀπό τίς μεγαλύτερες προλεταριακές ἐπαναστάσεις, ἡ πείρα τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ τοῦ 1871, πού γι' αὐτή θά μιλήσουμε πιο λεπτομερειακά στήν κατάλληλη θέση.

Στήν πραγματικότητα ὁ Ἑνγκελς μιλάει ἐδῶ γιά «κατάργηση» τοῦ κράτους τῆς ἀστικῆς τάξης ἀπό τήν προλεταριακή ἐπανάσταση, ἐνῶ ἡ φράση γιά τήν ἀπονέκρωση ἀναφέρεται στά ἀπομεινάρια τοῦ προλεταριακοῦ κράτους ὕστερα ἀπό τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Κατά τόν Ἑνγκελς τό ἀστικό κράτος δέν «ἀπονεκρώνεται», ἀλλά «καταργεῖται» ἀπό τό προλεταριάτο στήν ἐπανάσταση. Ὑστερα ἀπό τήν ἐπανάσταση αὐτή ἀπονεκρώνεται τό προλεταριακό κράτος ἢ τό μισο-κράτος.

Δεύτερο. Τό κράτος εἶναι μιά «ἰδιαίτερη δύναμη καταπίεσης». Αὐτός ὁ θαυμάσιος καί ἐξαιρετικά βαθύς ὀρισμός τοῦ Ἑνγκελς δίνεται ἐδῶ μέ πλήρη σαφήνεια. Καί ἀπό τόν ὀρισμό αὐτό προκύπτει ὅτι ἡ «ἰδιαίτερη δύναμη καταπίεσης» τοῦ προλεταριάτου ἀπό τήν ἀστική τάξη, τῶν ἑκατομμυρίων ἐργαζομένων ἀπό μερικές χοῦφτες πλουσίων, πρέπει νά ἀντικατασταθεῖ μέ μιά «ἰδιαίτερη δύναμη καταπίεσης» τῆς ἀστικῆς τάξης ἀπό τό προλεταριάτο (δικτατορία τοῦ προλεταριάτου). Σ' αὐτό ἀκριβῶς συνίσταται ἡ «κατάργηση τοῦ κράτους σάν κράτος». Σ' αὐτό ἀκριβῶς συνίσταται ἡ «πράξη» νά πάρουν στήν κατοχή του τά μέσα παραγωγῆς στό ὄνομα τῆς κοινωνίας. Καί εἶναι αὐτονόητο, πώς μιά τέτια ἀντικατάσταση τῆς μιᾶς (τῆς ἀστικῆς) «ἰδιαίτερης δύναμης» μέ μιά ἄλλη (τήν προλεταριακή) «ἰδιαίτερη δύναμη» δέν μπορεῖ σέ καμιά περίπτωση νά γίνει μέ τή μορφή τῆς «ἀπονέκρωσης».

Τρίτο. Γιά «ἀπονέκρωση» καί μάλιστα, ἀκόμη πιο ἀνάγλυφα καί πιο ἐκφραστικά γιά «ἀποκοίμισμα» μιλάει ὁ Ἑνγκελς μέ ἀπόλυτη σαφήνεια καί ρητά σχετικά μέ τήν ἐποχή ὕστερα ἀπό «τό πάρσιμο τῶν μέσων παραγωγῆς στήν κατοχή τοῦ κράτους, ἐξονόματος ὀλόκληρης τῆς κοινωνίας», δηλαδή ὕστερα ἀπό τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Ὅλοι μας ξέρουμε ὅτι ἡ πολιτική μορφή τοῦ «κράτους» τήν περίοδο αὐτή εἶναι ἡ πιο ὀλοκληρωμένη δημοκρατία. Μά σέ κανένα ἀπό τούς ὁπορτου-

νιστές, πού ξεδιάντροπα διαστρεβλώνουν τό μαρξισμό, δέν τοῦ ἔρχεται στό νοῦ ὅτι συνεπῶς ἐδῶ ὁ Ἕνγκελς μιλάει γιά «ἀποκοίμισμα» καί «ἀπονέκρωση» τῆς *δημοκρατίας*. Ἀπό πρώτη ματιά αὐτό φαίνεται πολύ παράξενο. «Ἀκατανόητο» ὅμως εἶναι μόνο γιά ὅποιον δέν βάθυνε στό ζήτημα ὅτι ἡ δημοκρατία εἶναι *ἐπίσης* κράτος καί ὅτι, συνεπῶς, καί ἡ δημοκρατία θά ἐξαφανιστεῖ ἐπίσης, ὅταν θά ἐξαφανιστεῖ τό κράτος. Τό ἀστικό κράτος μπορεῖ νά τό «καταργήσει» μόνο ἡ ἐπανάσταση. Τό κράτος γενικά, δηλαδή ἡ πιο ὁλοκληρωμένη δημοκρατία, μπορεῖ ἀπλῶς νά «ἀπονεκρωθεῖ».

Τέταρτο. Ὁ Ἕνγκελς, ἀφοῦ διατύπωσε τήν περίφημη θέση του ὅτι «τό κράτος ἀπονεκρώνεται», ἐξηγεῖ ἀμέσως συγκεκριμένα ὅτι ἡ θέση αὐτή στρέφεται καί ἐνάντια στούς ὁπορτουνιστές καί ἐνάντια στούς ἀναρχικούς. Ἐξάλλου, ὁ Ἕνγκελς ἀπό τή θέση γιά τήν «ἀπονέκρωση τοῦ κράτους» βάζει στήν πρώτη σειρά τό συμπέρασμα ἐκεῖνο, πού στρέφεται ἐνάντια στούς ὁπορτουνιστές.

Μπορεῖ κανεῖς νά στοιχηματίσει πῶς ἀπό τούς 10 000 ἀνθρώπους πού διάβασαν ἢ ἄκουσαν γιά τήν «ἀπονέκρωση τοῦ κράτους», οἱ 9990 δέν ξέρουν ἢ δέν θυμοῦνται καθόλου ὅτι ὁ Ἕνγκελς τά συμπεράσματά του ἀπ' αὐτή τή θέση τά ἔστρεψε ὄχι μόνο ἐνάντια στούς ἀναρχικούς. Καί ἀπό τούς ὑπόλοιπους δέκα ἀνθρώπους ἀσφαλῶς οἱ ἐννιά δέν θά ξέρουν τί εἶναι τό «ἐλεύθερο λαϊκό κράτος» καί γιατί ἡ ἐπίθεση ἐνάντια σ' αὐτό τό σύνθημα εἶναι καί ἐπίθεση ἐνάντια στούς ὁπορτουνιστές. Ἔτσι γράφεται ἡ ἱστορία! Ἔτσι παραποιεῖται ἀπαρατήρητα μέ τόν κυρίαρχο φιλισταϊσμό ἡ μεγάλη ἐπαναστατική διδασκαλία. Τό συμπέρασμα πού στρέφεται ἐνάντια στούς ἀναρχικούς ἐπαναλήφθηκε χιλιάδες φορές, ἔγινε πιο ἐκχυδαϊσμένο, ἔμπαινε στό κεφάλι πάρα πολύ ἀπλουστευμένο γιά νά ἐδραιωθεῖ τελικά μέ τή μορφή τῆς προκατάληψης. Ἐνῶ τό συμπέρασμα πού στρέφεται ἐνάντια στούς ὁπορτουνιστές τό συγκάλυψαν καί τό «ξέχασαν»!

Τό «ἐλεύθερο λαϊκό κράτος» ἀποτέλεσε προγραμματική διεκδίκηση καί συνηθισμένο σύνθημα τῶν γερμανῶν σοσιαλ-δημοκρατῶν στή δεκαετία τοῦ 1870. Τό σύνθημα αὐτό δέν περιέχει κανένα πολιτικό περιεχόμενο, ἐκτός ἀπό μιά μικρο-αστική στομφώδη περιγραφή τῆς ἔννοιας τῆς δημοκρατίας. Στό βαθμό πού μ' αὐτό τό σύνθημα κάναμε ἕνα νόμιμο ὑπαινιγμό γιά τή λαοκρατική δημοκρατία, τό ἴδιο καί ὁ Ἕνγκελς ἦταν πρόθυμος γιά προπαγανδιστικούς λόγους «νά δικαιολογήσει»

«για ένα διάστημα» αυτό τό σύνθημα. Τό σύνθημα ὅμως αὐτό ἦταν ὁπορτουνιστικό, γιατί ἔκφραζε ὄχι μόνο τόν ἐξωραϊσμό τῆς ἀστικής δημοκρατίας, μά καί τή μή κατανόηση τῆς σοσιαλιστικῆς κριτικῆς κάθε κράτους γενικά. Ἐμεῖς ὑποστηρίζουμε τή ρεπουμπλικανική δημοκρατία, σάν τήν καλύτερη γιά τό προλεταριάτο μορφή κράτους στήν περίοδο τοῦ καπιταλισμοῦ, δέν ἔχουμε ὅμως τό δικαίωμα νά ξεχνᾶμε ὅτι ἡ μισθωτή δουλεία εἶναι ἡ μοίρα τοῦ λαοῦ ἀκόμη καί στό πιό ἀστικό δημοκρατικό πολίτευμα. Παρακάτω. Κάθε κράτος εἶναι «μιά ἰδιαίτερη δύναμη καταπίεσης» τῆς καταπιεζόμενης τάξης. Γι' αὐτό *κάθε* κράτος εἶναι *ἀνελεύθερο* καί *μή-λαϊκό*. Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς ἐξήγησαν αὐτή τή θέση ἐπανειλημμένα στούς κομματικούς τους συντρόφους στή δεκαετία 1870-1880¹⁷.

Πέμπτο. Στό ἴδιο ἔργο τοῦ Ἐνγκελς, ἀπ' ὅπου ὅλοι θυμοῦνται τό συλλογισμό γιά τήν ἀπονέκρωση τοῦ κράτους, ὑπάρχει καί ὁ συλλογισμός γιά τή σημασία τῆς βίαιης ἐπανάστασης. Ἡ ἱστορική ἀξιολόγηση τοῦ ρόλου τῆς μεταβάλλεται στό ἔργο τοῦ Ἐνγκελς σέ ἀληθινό πανηγυρικό τῆς βίαιης ἐπανάστασης. Αὐτό «κανένας δέν τό θυμᾶται», γιά τή σημασία αὐτῆς τῆς σκέψης δέν συνηθίζουν νά μιλᾶνε κι' οὔτε κἂν νά σκέπτονται μέσα στά σημερινά σοσιαλιστικά κόμματα, στήν καθημερινή προπαγάνδα καί διαφώτιση πού γίνεται στίς μάζες, οἱ σκέψεις αὐτές δέν παίζουν κανένα ρόλο. Κι' ὅμως συνδέονται ἀδιάσπαστα σ' ἓνα ἀρμονικό σύνολο μέ τήν «ἀπονέκρωση» τοῦ κράτους.

Νά ὁ συλλογισμός αὐτός τοῦ Ἐνγκελς:

«...Τό ὅτι ἡ βία παίζει στήν ἱστορία καί ἓναν ἄλλο ρόλο» (ἐκτός ἀπό τό ρόλο τοῦ κακοποιοῦ), «ἀκριβῶς ρόλο ἐπαναστατικό, τό ὅτι, ὅπως λέει ὁ Μάρξ, εἶναι ἡ μαμή κάθε παλιᾶς κοινωνίας, πού κυοφορεῖ μιά νέα¹⁸, τό ὅτι ἡ βία εἶναι τό ὄργανο, πού μ' αὐτό τό κοινωνικό κίνημα ἀνοίγει τό δρόμο του καί σπάζει τίς ἀποστεωμένες, ἀπονεκρωμένες πολιτικές μορφές — γιά ὅλα αὐτά δέν θά βροῦμε οὔτε λέξη στόν κ. Ντύρινγκ. Μόνο βαρυγκομώντας καί ἀναστενάζοντας δέχεται τήν πιθανότητα πῶς γιά τό γκρέμισμα τῆς οἰκονομίας, πού στηρίζεται στήν ἐκμετάλλευση, θά χρειαστεῖ ἴσως ἡ βία — δυστυχῶς, βλέπετε! γιατί κάθε χρήση βίας διαφθείρει τάχα αὐτόν πού τή χρησιμοποιεῖ. Καί αὐτά λέγονται παρ' ὅλη τήν ὑψηλή ἠθική καί ἰδεολογική ἀνάταση, πού ἀκολουθοῦσε ὕστερα ἀπό κάθε νικηφόρα ἐπανά-

σταση! Κι' αὐτά λέγονται στή Γερμανία, ὅπου μιά βίαιη σύγκρουση πού μποροῦν νά τήν ἐπιβάλουν στό λαό, θά εἶχε τουλάχιστον τό πλεονέκτημα νά ξεριζώσει τό πνεῦμα τῆς δουλοπρέπειας, πού εἰσχώρησε στήν ἐθνική συνείδηση ὕστερα ἀπό τήν ταπείνωση τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου¹⁹. Κι' αὐτός ὁ θαμπός, ἄτονος καί ἀδύναμος παπαδίστικος τρόπος σκέψης ἔχει τήν ἀξίωση νά ἐπιβληθεῖ στό πιο ἐπαναστατικό κόμμα πού γνώρισε ἡ ἱστορία;» (σελ. 193 τῆς 3ης γερμ. ἔκδ., τέλος τοῦ 4ου κεφαλαίου τοῦ II μέρους) ²⁰.

Πῶς μποροῦμε νά συνενώσουμε σέ μιά διδασκαλία αὐτό τόν πανηγυρικό τῆς βίαιης ἐπανάστασης, πού ὁ Ἔνγκελς τόν προσφέρει ἐπίμονα στούς γερμανούς σοσιαλδημοκράτες ἀπό τό 1878 ὡς τό 1894, δηλαδή ὡς τό θάνατό του, μέ τή θεωρία τῆς «ἀπονέκρωσης» τοῦ κράτους;

Συνήθως συνενώνουν τό ἓνα μέ τό ἄλλο μέ τή βοήθεια τοῦ ἐκλεκτικισμοῦ, ἀποσπώντας αὐθαίρετα (ἢ γιά νά γίνουν ἀρεστοί στήν ἐξουσία τῶν κρατούντων) χωρίς ἰδεολογικό περιεχόμενο καί μέ τρόπο σοφιστικό πότε τόν ἓνα καί πότε τόν ἄλλο συλλογισμό, καί συνάμα στίς ἐνενήντα ἐννιά περιπτώσεις ἀπό τίς ἑκατό, ἂν ὄχι πιο συχνά, προβάλλεται στήν πρώτη γραμμή ἀκριβῶς ἡ «ἀπονέκρωση». Ἡ διαλεκτική ἀντικαθίσταται μέ τόν ἐκλεκτικισμό: αὐτό εἶναι τό πιο συνηθισμένο, τό πιο διαδομένο φαινόμενο στήν ἐπίσημη σοσιαλδημοκρατική φιλολογία τῶν ἡμερῶν μας τή σχετική μέ τό μαρξισμό. Ἡ ἀντικατάσταση αὕτη δέν ἀποτελεῖ βέβαια κάτι τό καινούργιο, εἶχε παρατηρηθεῖ ἀκόμη καί στήν ἱστορία τῆς κλασικῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας. Μέ τή στρεβλωτική παρουσίαση τοῦ μαρξισμοῦ σάν ὁπορτουνισμό, ἡ στρεβλωτική παρουσίαση τοῦ ἐκλεκτικισμοῦ σάν διαλεκτική ξεγελάει πολύ πιο εὐκόλα τίς μάζες, προσφέρει μιά φαινομενική ἱκανοποίηση, παίρνει δῆθεν ὑπόψη ὅλες τίς πλευρές τοῦ προτσές, ὅλες τίς τάσεις τῆς ἐξέλιξης, ὅλες τίς ἀντιφατικές ἐπιδράσεις κτλ., ἐνῶ στήν πράξη δέν δίνει καμιά ὀλοκληρωμένη καί ἐπαναστατική ἀντίληψη τοῦ προτσές τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης.

Πιο πάνω μιλήσαμε ἤδη καί θά δείξουμε πιο λεπτομερειακά κατά τήν πορεία τῆς ἐκθεσῆς μας, πῶς ἡ διδασκαλία τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς γιά τό ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ βίαιη ἐπανάσταση ἀναφέρεται στό ἀστικό κράτος, πού δέν μπορεῖ νά τό ἀντικαταστήσει τό προλεταριακό κράτος (ἡ δικτατορία τοῦ

προλεταριάτου) μέ τήν «ἀπονέκρωση», ἀλλά μπορεί κατά γενικό κανόνα, μόνο μέ τή βίαιη ἐπανάσταση. Οἱ ἐγκωμιασμοί τοῦ Ἐνγκελς στή βίαιη ἐπανάσταση πού ἀνταποκρίνονται πέρα γιά πέρα στίς ἐπανειλημμένες δηλώσεις τοῦ Μάρξ — (ἅς θυμηθοῦμε τό τέλος τῆς «Ἀθλιότητος τῆς φιλοσοφίας»²¹ καί τοῦ «Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου»²² μέ τήν περήφανη, ἀνοιχτή διακήρυξη γιά τό ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ βίαιη ἐπανάσταση, ἅς θυμηθοῦμε τήν κριτική τοῦ Προγράμματος τῆς Γκότα τοῦ 1875, σχεδόν ὕστερα ἀπό 30 χρόνια, ὅπου ὁ Μάρξ μαστιγώνει ἀλύπητα τόν ὁπορτουνισμό αὐτοῦ τοῦ προγράμματος²³) — οἱ ἐγκωμιασμοί αὐτοί δέν εἶναι καθόλου «ἔπαρση», δέν εἶναι καθόλου ρητορικό σχῆμα, οὔτε ξέσπασμα πολεμικῆς. Ἡ ἀνάγκη τῆς συστηματικῆς διαπαιδαγώγησης τῶν μαζῶν στό πνεῦμα αὐτῆς καί μόνο αὐτῆς τῆς ἄποψης γιά τή βίαιη ἐπανάσταση βρίσκεται στή βάση ὅλης τῆς διδασκαλίας τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς. Ἡ προδοσία τῆς διδασκαλίας τους ἀπό τά σοσιαλσωβινιστικά καί καουτσκιστικά ρεύματα, πού κυριαρχοῦν σήμερα, ἐκφράζεται ἰδιαίτερα ἀνάγλυφα στό γεγονός ὅτι καί τά δύο αὐτά ρεύματα λησμονοῦν αὐτή τήν προπαγάνδα, αὐτή τή διαφώτιση.

Ἡ ἀντικατάσταση τοῦ ἀστικοῦ κράτους ἀπό τό προλεταριακό εἶναι ἀδύνατο νά γίνει χωρίς τή βίαιη ἐπανάσταση. Ἡ κατάργηση τοῦ προλεταριακοῦ κράτους, δηλαδή ἡ κατάργηση κάθε κράτους, δέν εἶναι δυνατό νά γίνει διαφορετικά παρά μέ τήν «ἀπονέκρωση».

Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς ἀνάπτυσσαν λεπτομερειακά καί συγκεκριμένα τίς ἀπόψεις αὐτές, μελετώντας κάθε ξεχωριστή ἐπαναστατική κατάσταση, ἀναλύοντας τά διδάγματα τῆς πείρας τῆς κάθε ἐπανάστασης. Περνοῦμε τώρα σ' αὐτό τό ἀναμφίβολα πῶς σπουδαῖο μέρος τῆς διδασκαλίας τους.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι Ι

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ. Η ΠΕΙΡΑ ΤΟΥ 1848-1851

Ι. ΟΙ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Τά πρῶτα ἔργα τοῦ ὥριμου μαρξισμοῦ, «Ἡ ἀθλιότης τῆς φιλοσοφίας» καί τό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο», ἀναφέρονται ἀκριβῶς στίς παραμονές τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1848. Γιά τό λόγο αὐτό, παράλληλα μέ τήν ἐκθεση τῶν γενικῶν βάσεων τοῦ

μαρξισμού, έχουμε έδω ως ένα βαθμό και την αντανάκλαση της τοτινής συγκεκριμένης επαναστατικής κατάστασης, και γι' αυτό θά είναι ίσως πιο σκόπιμο νά δοῦμε τί λένε οί συγγραφείς αὐτῶν τῶν ἔργων γιά τό κράτος, πρίν βγάλουν ἀκόμη τά συμπεράσματά τους ἀπό τήν πείρα τοῦ 1848-1851.

«...Στήν πορεία τῆς ἐξέλιξης—γράφει ὁ Μάρξ στήν «Ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας»—ἡ ἐργατική τάξη θά βάλει στή θέση τῆς παλιᾶς ἀστικής κοινωνίας μιᾶ τέτια ὀργάνωση, πού θά ἀποκλείει τίς τάξεις καί τήν ἀντίθεσή τους. Δέν θά ὑπάρχει πιά καμιᾶ καθαυτό πολιτική ἐξουσία, γιατί ἀκριβῶς ἡ πολιτική ἐξουσία εἶναι ἡ ἐπίσημη ἔκφραση τῆς ταξικῆς ἀντίθεσης μέσα στήν ἀστική κοινωνία» (σελ. 182 τῆς γερμ. ἐκδ. τοῦ 1885)²⁴.

Εἶναι διδακτικό μ' αὐτή τή γενική διατύπωση τῆς σκέψης γιά τήν ἐξαφάνιση τοῦ κράτους ὕστερα ἀπό τήν ἐξάλειψη τῶν τάξεων, νά παραβάλουμε ὅσα ἔγραψαν ὁ Μάρξ καί ὁ Ἑνγκελς λίγους μῆνες ἀργότερα, καί συγκεκριμένα τό Νοέμβρη τοῦ 1847, στό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο»:

«...Χαράζοντας τίς πιο γενικές φάσεις τῆς ἐξέλιξης τοῦ προλεταριάτου, παρακολουθήσαμε τόν λίγο-πολύ κρυφό ἐμφύλιο πόλεμο μέσα στήν ὑπάρχουσα κοινωνία, ὡς τή στιγμή πού ὁ πόλεμος αὐτός ξεσπάει σέ ἀνοιχτή ἐπανάσταση καί τό προλεταριάτο θεμελιώνει τήν κυριαρχία του μέ τή βίαιη ἀνατροπή τῆς ἀστικής τάξης...

...Εἶδαμε κιόλας πιο πάνω ὅτι τό πρῶτο βῆμα στήν ἐργατική ἐπανάσταση εἶναι ἡ μετατροπή» (κατά λέξη: ἡ ἀνύψωση) «τοῦ προλεταριάτου σέ κυρίαρχη τάξη, ἡ κατάκτηση τῆς δημοκρατίας.

Τό προλεταριάτο θά χρησιμοποιήσει τήν πολιτική του κυριαρχία γιά νά ἀποσπάσει βαθμιαῖα ἀπό τήν ἀστική τάξη ὅλο τό κεφάλαιο, γιά νά συγκεντρώσει ὅλα τά ἐργαλεῖα παραγωγῆς στά χέρια τοῦ κράτους, δηλαδή τοῦ προλεταριάτου πού εἶναι ὀργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη καί γιά νά αὐξήσει ὅσο τό δυνατό πιο γρήγορα τή μάζα τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων» (σελ. 31 καί 37 τῆς 7ης γερμ. ἐκδ. τοῦ 1906)²⁵.

Ἐδῶ βλέπουμε νά διατυπώνεται μιά ἀπό τίς πιό ἀξιόλογες καί πιό σπουδαῖες ἰδέες τοῦ μαρξισμού στό ζήτημα τοῦ κράτους, καί συγκεκριμένα ἡ ἰδέα τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου» (ὅπως ἄρχισαν νά λένε ὁ Μάρξ καί ὁ Ἑνγκελς ὕστερα ἀπό τήν Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ)²⁶ καί στή συνέχεια ὁ ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρων ὁρισμός τοῦ κράτους, πού καί αὐτός ἀνήκει στά «λησμονημένα λόγια» τοῦ μαρξισμού. *«Τό κράτος, δηλαδή τό προλεταριάτο πού εἶναι ὁργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη».*

Ὁ ὁρισμός τοῦ κράτους ὅχι μόνο δέν ἔχει ἐξηγηθεῖ ποτέ στήν κυριαρχούσα προπαγανδιστική καί διαφωτιστική φιλολογία τῶν ἐπίσημων σοσιαλδημοκρατικῶν κομμάτων. Κάτι παραπάνω. Ἰσα-ἴσα λησμονήθηκε, γιατί εἶναι ἐντελῶς ἀσυμβίβαστος μέ τό ρεφορμισμό, γιατί χτυπάει κατάμουτρα τίς συνηθισμένες ὁπορτουνιστικές προλήψεις καί τίς μικροαστικές αὐταπάτες σχετικά μέ τήν «εἰρηνική ἐξέλιξη τῆς δημοκρατίας».

Στό προλεταριάτο χρειάζεται τό κράτος—αὐτό τό ἐπαναλαμβάνουν ὅλοι οἱ ὁπορτουνιστές, οἱ σοσιαλσωβινιστές καί οἱ καουτσκιστές, βεβαιώνοντας πώς αὕτη εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ Μάρξ καί «λησμονώντας» νά προσθέσουν ὅτι, πρῶτο, κατά τόν Μάρξ, στό προλεταριάτο χρειάζεται μόνο ἓνα κράτος πού ἀπονεκρώνεται, δηλαδή ὁργανωμένο ἔτσι πού ν' ἀρχίσει ἀμέσως νά ἀπονεκρώνεται καί πού νά μήν ὑπάρχει περίπτωση πού νά μήν ἀπονεκρώνεται. Καί, δεύτερο, οἱ ἐργαζόμενοι χρειάζονται τό «κράτος», δηλαδή τό προλεταριάτο πού εἶναι ὁργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη.

Τό κράτος εἶναι μιά ἰδιαίτερη ὁργάνωση δύναμης, εἶναι ἡ ὁργάνωση τῆς βίας γιά τήν καταπίεση κάποιας τάξης. Ποιά ὅμως τάξη πρέπει νά καταπιέζει τό προλεταριάτο; Φυσικά, μόνο τήν ἐκμεταλλεύτρια τάξη, δηλαδή τήν ἀστική τάξη. Οἱ ἐργαζόμενοι χρειάζονται τό κράτος μόνο γιά νά καταπνίγουν τήν ἀντίσταση τῶν ἐκμεταλλευτῶν καί μόνο τό προλεταριάτο εἶναι σέ θέση νά καθοδηγεῖ αὕτη τήν κατάπνιξη, νά τήν πραγματοποιήσῃ, γιατί εἶναι ἡ μοναδική ὥς τό τέλος ἐπαναστατική τάξη, ἡ μοναδική τάξη πού εἶναι ἱκανή νά συνενώσῃ ὅλους τούς ἐργαζόμενους καί ἐκμεταλλευόμενους στήν πάλῃ ἐνάντια στήν ἀστική τάξη, γιά τόν ὁλοκληρωτικό παραμερισμό της.

Οἱ ἐκμεταλλεύτριες τάξεις χρειάζονται τήν πολιτική κυριαρχία γιά νά διατηροῦν τήν ἐκμετάλλευση, δηλαδή γιά τά

ιδιοτελῇ συμφέροντα μιᾶς μηδαμινῆς μειοψηφίας, ἐνάντια στήν τεράστια πλειοψηφία τοῦ λαοῦ. Οἱ ἐκμεταλλευόμενες τάξεις χρειάζονται τήν πολιτική κυριαρχία γιά νά ἐξαλείψουν ὁλοκληρωτικά κάθε ἐκμετάλλευση, δηλαδή γιά τά συμφέροντα τῆς τεράστιας πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ, ἐνάντια στή μηδαμινή μειοψηφία τῶν σημερινῶν δουλοκτητῶν, δηλαδή τῶν τσιφλικάδων καί τῶν καπιταλιστῶν.

Οἱ μικροαστοί δημοκράτες, αὐτοί οἱ δῆθεν σοσιαλιστές, πού ἀντικατάστησαν τόν ταξικό ἀγῶνα μέ τά ὀνειροπολήματα γιά τή συμφωνία τῶν τάξεων, φαντάστηκαν ὀνειροπαρμένα καί τό σοσιαλιστικό μετασχηματισμό, ὅχι σάν ἀνατροπή τῆς κυριαρχίας τῆς ἐκμεταλλεύτριας τάξης, ἀλλά σάν εἰρηνική ὑποταγή τῆς μειοψηφίας στήν πλειοψηφία πού ἔχει συνειδητοποιήσει τά καθήκοντά της. Αὕτη ἡ μικροαστική οὐτοπία, πού συνδέεται ἀδιάσπαστα μέ τήν παραδοχή τοῦ ὑπερταξικοῦ κράτους, στήν πράξη ὀδηγοῦσε στήν προδοσία τῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζόμενων τάξεων, ὅπως τό ἔδειξε λ.χ. ἡ ἱστορία τῶν γαλλικῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1848 καί τοῦ 1871, ὅπως τό ἔδειξε ἡ πείρα τῆς «σοσιαλιστικῆς» συμμετοχῆς στίς ἀστικές κυβερνήσεις τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας καί ἄλλων χωρῶν στά τέλη τοῦ 19ου καί στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα²⁷.

Σέ ὅλη του τή ζωή ὁ Μάρξ καταπολεμοῦσε αὐτό τό μικροαστικό σοσιαλισμό, πού τόν ἀνασταίνουν σήμερα στή Ρωσία τά κόμματα τῶν ἐσέρων καί τῶν μενσεβίκων. Τή διδασκαλία γιά τήν ταξική πάλη ὁ Μάρξ τήν ἀνάπτυξε μέ συνέπεια ὥς τή διδασκαλία γιά τήν πολιτική ἐξουσία, γιά τό κράτος.

Ἡ ἀνατροπή τῆς κυριαρχίας τῆς ἀστικῆς τάξης εἶναι δυνατή μόνο ἀπό τό προλεταριάτο, σάν ἰδιαίτερη τάξη, πού οἱ οἰκονομικοί ὅροι τῆς ὑπαρξῆς του τό προετοιμάζουν γι' αὕτη τήν ἀνατροπή, τοῦ δίνουν τή δυνατότητα καί τή δύναμη νά τήν πραγματοποιήσει. Ἐνῶ ἡ ἀστική τάξη, ἀπό τή μιά μεριά, κατατεμαχίζει καί διασκορπίζει τήν ἀγροτιά καί ὅλα τά μικροαστικά στρώματα, ἀπό τήν ἄλλη, συσπειρώνει, συνενώνει καί ὀργανώνει τό προλεταριάτο. Μόνο τό προλεταριάτο εἶναι ἱκανό—χάρη στόν οἰκονομικό του ρόλο πού παίζει στή μεγάλη παραγωγή—νά εἶναι ὁ ἀρχηγός ὅλων τῶν ἐργαζομένων καί ἐκμεταλλευομένων μαζῶν, πού ἡ ἀστική τάξη τίς ἐκμεταλλεύεται, τίς καταπιέζει, τίς συνθλίβει συχνά ὅχι λιγότερο, ἀλλά

περισσότερο από τούς προλετάριους, οί όποίες όμως δέν είναι σέ θέση νά διεξάγουν έναν αὐτοτελή αγώνα γιά τήν ἀπελευθέρωση τους.

Ἡ διδασκαλία γιά τήν ταξική πάλη, πού τήν εφάρμοσε ὁ Μάρξ στό ζήτημα τοῦ κράτους καί τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης, ὁδηγεῖ ἀναγκαστικά στήν ἀναγνώριση τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας τοῦ προλεταριάτου, τῆς δικτατορίας του, δηλαδή τῆς ἐξουσίας, πού δέν τή μοιράζεται μέ κανένα καί πού στηρίζεται ἄμεσα στήν ἐνοπλη δύναμη τῶν μαζῶν. Ἡ ἀνατροπή τῆς ἀστικῆς τάξης μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ μόνο μέ τή μετατροπή τοῦ προλεταριάτου σέ *κυρίαρχη τάξη*, ἱκανή νά καταπνίξει τήν ἀναπόφευκτη, ἀπεγνωσμένη ἀντίσταση τῆς ἀστικῆς τάξης καί νά ὀργανώσει ὅλες τίς ἐργαζόμενες καί ἐκμεταλλευόμενες μάζες γιά τό νέο τρόπο ὀργάνωσης τῆς οἰκονομίας.

Τό προλεταριάτο χρειάζεται τήν κρατική ἐξουσία, τή συγκεντρωτική ὀργάνωση τῆς δύναμης, τήν ὀργάνωση τῆς βίας καί γιά τήν κατάπνιξη τῆς ἀντίστασης τῶν ἐκμεταλλευτῶν καί γιά τήν *καθοδήγηση* τῆς τεράστιας μάζας τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν ἀγροτῶν, τῶν μικροαστῶν, τῶν μισοπρολετάριων στό ἔργο τῆς «*ρύθμισης*» τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Ὁ μαρξισμός, διαπαιδαγωγώντας τό ἐργατικό κόμμα, διαπαιδαγωγεῖ τήν πρωτοπορία τοῦ προλεταριάτου, ἱκανή νά πάρει τήν ἐξουσία καί νά *ὁδηγήσει ὅλο τό λαό* στό σοσιαλισμό, νά κατευθύνει καί νά ὀργανώσει τό νέο καθεστώς, νά εἶναι ὁ δάσκαλος, ὁ καθοδηγητής καί ὁ ἀρχηγός ὅλων τῶν ἐργαζομένων καί ἐκμεταλλευομένων στήν ὀργάνωση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς χωρίς τήν ἀστική τάξη καί ἐνάντια στήν ἀστική τάξη. Ἀντίθετα, ὁ κυρίαρχος σήμερα ὁπορτουνισμός διαπαιδαγωγεῖ μέσα ἀπό τούς κόλπους τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τούς ἐκπροσώπους τῶν καλύτερα πληρωνόμενων ἐργατῶν, πού ξεκόβουν ἀπό τή μάζα, πού «*βολεύονται*» ὑποφερτά στόν καπιταλισμό, πού πουλᾶνε τά πρωτοτόκιά τους ἀντί πινακίου φακῆς, δηλαδή πού παραιτοῦνται ἀπό τό ρόλο τῶν ἐπαναστατῶν ἀρχηγῶν τοῦ λαοῦ ἐνάντια στήν ἀστική τάξη.

«Τό κράτος, δηλαδή τό προλεταριάτο πού εἶναι ὀργανωμένο σέ *κυρίαρχη τάξη*»—αὕτη ἡ θεωρία τοῦ Μάρξ συνδέεται ἀδιάσπαστα μέ ὅλη τή διδασκαλία του γιά τόν ἐπαναστατικό ρόλο τοῦ προλεταριάτου στήν ἱστορία. Ἡ ὁλοκλήρωση αὐτοῦ τοῦ ρόλου εἶναι ἡ προλεταριακή δικτατορία, ἡ πολιτική κυριαρχία τοῦ προλεταριάτου.

“Αν ὅμως στό προλεταριάτο χρειάζεται τό κράτος, σάν *ιδιαιτέρη* ὀργάνωση βίας ἐνάντια στήν ἀστική τάξη, τότε ἀπό δῶ βγαίνει μόνο του τό συμπέρασμα: εἶναι μήπως νοητή ἡ δημιουργία μιᾶς τέτιας ὀργάνωσης χωρίς τήν προκαταρκτική καταστροφή, χωρίς τή συντριβή τῆς κρατικῆς μηχανῆς πού δημιούργησε γιά τόν *ἑαυτό της* ἡ ἀστική τάξη; Σ’αὐτό τό συμπέρασμα μᾶς ὀδηγεῖ ἄμεσα τό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» καί γι’αὐτό τό συμπέρασμα μιλάει ὁ Μάρξ, ὅταν συνοψίζει τά πορίσματα ἀπό τήν πείρα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1848-1851.

2. ΤΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Σχετικά μέ τό ζήτημα τοῦ κράτους, πού μᾶς ἐνδιαφέρει, ὁ Μάρξ συνοψίζει τά πορίσματα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1848-1851 στόν ἀκόλουθο συλλογισμό τοῦ ἔργου του «Ἡ 18η Μπρυμαίρ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη»:

«... Ἡ ἐπανάσταση ὅμως εἶναι ριζική. Βρίσκεται ἀκόμη στό πέρασμά της μέσα ἀπό τό καθαρτήριο πῦρ. Ἐκτελεῖ μεθοδικά τό ἔργο της. “Ὡς τίς 2 τοῦ Δεκέμβρη 1851» (τή μέρα πού ὁ Λουδοβίκος Βοναπάρτης ἔκανε τό πραξικόπημά του) «εἶχε ἀποτελειώσει τό μισό ἀπό τό προπαρασκευαστικό της ἔργο καί τώρα ἀποτελειώνει τό ἄλλο μισό. Ὁλοκληρώνει πρῶτα τήν κοινοβουλευτική ἐξουσία γιά νά μπορεῖ νά τήν ἀνατρέψει. Καί τώρα πού τό ἔχει κατορθώσει αὐτό, ὀλοκληρώνει τήν ἐκτελεστική ἐξουσία, τήν περιορίζει στήν πιό καθαρή της ἔκφραση, τήν ἀπομονώνει, τή βάζει ἀπέναντί της σάν μοναδικό στόχο *γιά νά συγκεντρώσει πάνω της ὅλες τίς δυνάμεις καταστροφῆς*» (ἡ ὑπογράμμιση δική μας). «Καί ὅταν ἡ ἐπανάσταση θά ἔχει ἐκτελέσει τό δεύτερο μισό τοῦ προπαρασκευαστικοῦ της ἔργου, ἡ Εὐρώπη θά ἀναπηδήσει ἀπό τή θέση της καί θά φωνάξει χαρούμενα: καλά ἔσκαψες, γέρο τυφλοπόντικα!

Αὕτη ἡ ἐκτελεστική ἐξουσία, μέ τήν τεράστια γραφειοκρατική καί στρατιωτική ὀργάνωσή της, μέ τόν πλατύ καί ἔντεχνο κρατικό της μηχανισμό, μέ μιά στρατιά ἀπό μισό ἑκατομμύριο ὑπαλλήλους, πλάι σ’ἓνα στρατό ἀπό ἄλλο μισό ἑκατομμύριο, αὐτό τό φοβερά παρασιτικό σῶμα, πού τυλίγεται σάν δίχτυ γύρω ἀπό τό σῶμα τῆς γαλλικῆς κοινωνίας καί φράζει ὅλους τούς πόρους του, γεννήθηκε στίς μέρες τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας, τόν καιρό τῆς παρακ-

μῆς τοῦ φεουδαρχισμοῦ, παρακμῆς πού στήν ἐπιτάχυνσή της ὑποβοήθησε τό σῶμα αὐτό». Ἡ πρώτη γαλλική ἐπανάσταση ἀνάπτυξε τό συγκεντρωτισμό, «ταυτόχρονα ὅμως διεύρυνε τήν ἔκταση, τίς ἀρμοδιότητες καί τόν ἀριθμό τῶν παραστατῶν τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας. Ὁ Ναπολέων τελειοποίησε αὐτό τόν κρατικό μηχανισμό». Ἡ νομιμόφρονη μοναρχία καί ἡ μοναρχία τοῦ Ἰούλη «δέν προσθέσανε τίποτε τό καινούργιο, ἐκτός ἀπό ἕνα μεγαλύτερο καταμερισμό τῆς ἐργασίας...

...Τέλος, ἡ κοινοβουλευτική δημοκρατία στήν πάλη της ἐνάντια στήν ἐπανάσταση βρέθηκε ἀναγκασμένη, μαζί μέ τά καταπιεστικά μέτρα, νά ἐνισχύσει τούς πόρους καί τό συγκεντρωτισμό τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας. *“Ο λ ε ς ο ἰ ἀ ν α τ ρ ο π έ ς τ ε λ ε ι ο π ο ι ο ὦ σ α ν α ὐ τ ῆ τ ῆ μ η χ α ν ῆ, ἀ ν τ ῖ ν ᾱ τ ῆ ν τ σ α κ ῖ ζ ο υ ν”* (ἡ ὑπογράμμιση δική μας). «Τά κόμματα πού ἀγωνίζονταν διαδοχικά γιά τήν ἐξουσία θεωροῦσαν τήν κατάκτηση αὐτοῦ τοῦ τεράστιου κρατικοῦ οἰκοδομήματος σάν τήν κυριότερη λεία τῆς νίκης τους» («Ἡ 18η Μπρυμαίρ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη», σελ. 98-99, 4η ἔκδ., Ἀμβουργο, 1907)²⁸.

Μέ τόν περίφημο αὐτό συλλογισμό ὁ μαρξισμός κάνει ἕνα τεράστιο βῆμα πρὸς τά μπρός σέ σύγκριση μέ τό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο». Ἐκεῖ τό ζήτημα τοῦ κράτους τίθεται ἀκόμη πολύ ἀφηρημένα, μέ τίς πιό γενικές ἔννοιες καί ἐκφράσεις. Ἐδῶ τό ζήτημα τίθεται συγκεκριμένα καί τό συμπέρασμα πού βγαίνει εἶναι ἐξαιρετικά ἀκριβολογημένο, καθορισμένο καί πρακτικά χειροπιαστό: ὅλες οἱ προηγούμενες ἐπαναστάσεις τελειοποιῶσαν τήν κρατική μηχανή, ἐνῶ πρέπει νά τή σπάσουν, νά τήν τσακίσουν.

Τό συμπέρασμα αὐτό εἶναι τό κύριο, τό βασικό στή διδασκαλία τοῦ μαρξισμοῦ γιά τό κράτος. Καί ἀκριβῶς αὐτό τό βασικό δέν ἔχει μόνο ἐντελῶς λησμονηθεῖ ἀπό τά ἐπικρατοῦντα ἐπίσημα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, ἀλλά καί ἄμεσα ἔχει διαστρεβλωθεῖ (ὅπως θά δοῦμε πιό κάτω) ἀπό τόν πιό ἐπιφανή θεωρητικό τῆς II Διεθνοῦς Κ. Κάουτσκι.

Στό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» συνοψίζονται τά γενικά πορίσματα τῆς ἱστορίας, πού μᾶς ὑποχρεώνουν νά βλέπουμε τό κράτος σάν ὄργανο τῆς ταξικῆς κυριαρχίας καί πού ὀδηγοῦν ὑποχρεωτικά στό συμπέρασμα ὅτι τό προλεταριάτο δέν μπορεῖ

ν' ἀνατρέψει τήν ἀστική τάξη, χωρίς νά κατακτήσει ἀρχικά τήν πολιτική ἐξουσία, χωρίς ν' ἀποσπάσει τήν πολιτική κυριαρχία καί νά μετατρέψει τό κράτος σέ «προλεταριάτο πού εἶναι ὁργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη» καί πῶς αὐτό τό προλεταριακό κράτος ἀμέσως μετά τή νίκη του θ' ἀρχίσει ν' ἀπονεκρώνεται, γιατί σέ μιά κοινωνία δίχως ταξικές ἀντιθέσεις τό κράτος δέν χρειάζεται καί δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει. Ἐδῶ δέν τίθεται τό ζήτημα τί λογῆς πρέπει—ἀπό τήν ἄποψη τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης—νά εἶναι αὕτη ἡ ἀντικατάσταση τοῦ ἀστικοῦ κράτους ἀπό τό προλεταριακό.

Αὐτό ἀκριβῶς τό ζήτημα ὁ Μάρξ τό θέτει καί τό λύνει τό 1852. Πιστός στή φιλοσοφία του τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ, ὁ Μάρξ παίρνει γιά βάση τήν ἱστορική πείρα τῶν μεγάλων χρόνων τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1848-1851. Καί ἐδῶ ἡ διδασκαλία τοῦ Μάρξ— ὅπως πάντα—ἀποτελεῖ *συνόψιση τῆς πείρας*, πού φωτίζεται μέ βαθιά φιλοσοφική κοσμοθεωρία καί πλούσια γνώση τῆς ἱστορίας.

Τό ζήτημα τοῦ κράτους τίθεται συγκεκριμένα: πῶς γεννήθηκε ἱστορικά τό ἀστικό κράτος καί ἡ ἀπαραίτητη γιά τήν κυριαρχία τῆς ἀστικῆς τάξης κρατική μηχανή; ποιές εἶναι οἱ ἀλλαγές της, ποιά ἡ ἐξέλιξή της στήν πορεία τῶν ἀστικῶν ἐπαναστάσεων καί μπροστά στούς αὐτοτελεῖς ἀγῶνες τῶν καταπιεζόμενων τάξεων; ποιά τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου ἀπέναντι σ' αὕτη τήν κρατική μηχανή;

Ἡ συγκεντρωτική κρατική ἐξουσία πού χαρακτηρίζει τήν ἀστική κοινωνία ἐμφανίστηκε στήν ἐποχή τῆς παρακμῆς τῆς ἀπολυταρχίας. Δυό εἶναι οἱ πιο χαρακτηριστικοί γι' αὕτη τήν κρατική μηχανή θεσμοί: ἡ ὑπαλληλοκρατία καί ὁ μόνιμος στρατός. Στά ἔργα τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς γίνεται πολλές φορές λόγος γιά τό πῶς χιλιάδες νήματα συνδέουν αὐτούς τοὺς θεσμούς ἀκριβῶς μέ τήν ἀστική τάξη. Ἡ πείρα τοῦ κάθε ἐργάτη διασαφηνίζει αὐτό τό δεσμό μέ ἐξαιρετικά παραστατικό καί ἐπιβλητικό τρόπο. Ἡ ἐργατική τάξη μαθαίνει πάνω στό πετσί της νά διακρίνει αὐτό τό δεσμό—νά γιατί κατανοεῖ τόσο εὐκόλα καί ἀφομοιώνει τόσο σταθερά τήν ἐπιστήμη γιά τό ἀναπόφευκτο αὐτοῦ τοῦ δεσμοῦ, τήν ἐπιστήμη πού οἱ μικροαστοί δημοκράτες εἴτε τήν ἀρνοῦνται ἀπό ἀμορφωσιά καί ἐπιπολαιότητα, εἴτε μέ ἀκόμη μεγαλύτερη ἐπιπολαιότητα τήν παραδέχονται «γενικά», ξεχνώντας νά βγάλουν τά ἀντίστοιχα πρακτικά συμπεράσματα.

Ἡ ὑπαλληλοκρατία καί ὁ μόνιμος στρατός εἶναι ἓνα

«παράσιτο» πάνω στο σώμα της αστικής κοινωνίας, παράσιτο που γεννήθηκε από τις εσωτερικές αντιθέσεις που σπαράζουν αυτή την κοινωνία και ακριβώς παράσιτο που «φράζει» τους ζωτικούς πόρους. Ο καουτσκιστικός όπορτουνισμός, που κυριαρχεί σήμερα στην επίσημη σοσιαλδημοκρατία, θεωρεί την άποψη ότι το κράτος είναι *παρασιτικός οργανισμός* σαν ειδικό και αποκλειστικό γνώρισμα του αναρχισμού. Έννοείται, αυτή η διαστρέβλωση του μαρξισμού συμφέρει εξαιρετικά στους μικροαστούς εκείνους, που όδήγησαν το σοσιαλισμό στο ανήκουστο αίσχος να δικαιώνει και να εξωραΐζει τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο, με τη χρησιμοποίηση της έννοιας της «υπεράσπισης της πατρίδας», όμως αυτό δεν είναι παρά μία αναμφισβήτητη διαστρέβλωση.

Μέσα απ' όλες τις αστικές επαναστάσεις, που τόσες πολλές γνώρισε η Ευρώπη από τον καιρό της πτώσης της φεουδαρχίας, προχωρεί η εξέλιξη, η τελειοποίηση, το δυνάμωμα αυτού του υπαλληλοκρατικού και στρατιωτικού μηχανισμού. Ειδικότερα, η μικροαστική τάξη είναι εκείνη ακριβώς που έλκεται προς το μέρος της μεγαλοαστικής τάξης και σε σημαντικό βαθμό υποτάσσεται σ' αυτή με τη βοήθεια αυτού του μηχανισμού, που προσφέρει στ' ανώτατα στρώματα της αγροτιάς, των μικροεπαγγελματιών, των εμπόρων κ.ά. σχετικά βολικές, ήσυχες και τιμητικές θεσοϋλες, που τοποθετούν τους κατόχους τους πάνω από το λαό. Πάρτε αυτό που έγινε στη Ρωσία μέσα σ' ένα εξάμηνο ύστερα από τις 27 του Φλεβάρη 1917²⁹: οί δημοσιούπαλληλικές θέσεις, που πρώτα δίνονταν κατά προτίμηση στους μαυροεκατονταρχίτες, έγιναν αντικείμενο λείας των καντέτων, των μενσεβίκων και των εσέρων. Στην ουσία δεν σκέπτονταν να κάνουν κανενός είδους σοβαρές μεταρρυθμίσεις, μά πάσχιζαν να τις αναβάλουν «ως τη Συντακτική Συνέλευση» — και τη Συντακτική Συνέλευση να την αναβάλουν λίγο-λίγο ως το τέλος του πολέμου! Δεν καθυστερούσαν όμως καθόλου και δεν περίμεναν καμιά Συντακτική Συνέλευση για να μοιράσουν τη λεία, για να καταλάβουν τις θέσεις των υπουργών, των υφυπουργών, των γενικών διοικητών κτλ., κτλ.! Το παιχνίδι των συνδυασμών για τη σύνθεση της κυβέρνησης στην ουσία δεν έκφραζε παρά μόνο το μοίρασμα και το ξαναμοίρασμα της «λείας», που γινόταν και από τα πάνω και από τα κάτω, σε όλη τη χώρα, σε ολόκληρη την κεντρική και τοπική διοίκηση. Το αποτέλεσμα, το αντικειμενικό αποτέλεσμα του εξαμήνου 27 του

Φλεβάρη-27 του Αύγουστου 1917, είναι αναμφισβήτητο: οί μεταρρυθμίσεις αναβλήθηκαν, τό μοίρασμα τῶν δημοσιοῦπαλληλικῶν θέσεων ἔχει γίνει καί τά «λάθη» τοῦ μοιράσματος ἔχουν διορθωθεῖ μέ μερικά ξαναμοιράσματα.

Μά ὅσο πιά πολλά «ξαναμοιράσματα» γίνονται στόν ὑπαλληλοκρατικό μηχανισμό ἀνάμεσα στά διάφορα ἀστικά καί μικροαστικά κόμματα (ἀνάμεσα στούς καντέτους³⁰, τούς ἐσέρους καί τούς μενσεβίκους, γιά νά πάρουμε τό ρωσικό παράδειγμα), τόσο πιά φανερό γίνεται γιά τίς καταπιεζόμενες τάξεις καί γιά τό προλεταριάτο, πού βρίσκεται ἐπικεφαλῆς τους, ἡ ἀνειρήνευτη ἔχθρα τους πρὸς ὅλη τήν ἀστική κοινωνία. Ὁ ἀπό δῶ πηγάζει ἡ ἀνάγκη γιά ὅλα τά ἀστικά κόμματα, ἀκόμη καί γιά τὰ πιά δημοκρατικά, μαζί καί γιά τὰ «ἐπαναστατικά-δημοκρατικά», νά δυναμώνουν τούς διωγμούς κατά τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου, νά ἐνισχύουν τόν καταπιεστικό μηχανισμό, δηλαδή τήν ἴδια τήν κρατική μηχανή. Αὐτή ἡ πορεία τῶν γεγονότων ὑποχρεώνει τήν ἐπανάσταση «νά συγκεντρώνει ὅλες τίς δυνάμεις τῆς καταστροφῆς» ἐνάντια στήν κρατική ἐξουσία, τήν ὑποχρεώνει νά βάλει καθῆκον της ὅχι τήν καλυτέρευση τῆς κρατικῆς μηχανῆς, μά *τή συντριβή, τήν καταστροφή* της.

Δέν εἶναι οἱ λογικοί συλλογισμοί, ἀλλά ἡ πραγματική ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ἡ ζωντανή πείρα τοῦ 1848-1851, πού ὀδήγησαν σ' αὐτή τήν τοποθέτηση τοῦ προβλήματος. Πόσο αὐστηρά ἐπιμένει ὁ Μάρξ στήν πραγματική βάση τῆς ἱστορικῆς πείρας, φαίνεται ἀπό τό γεγονός ὅτι τό 1852 δέν θέτει ἀκόμη συγκεκριμένα τό ζήτημα *μ έ τ ί ν' ἀντικατασταθεῖ* αὐτή ἡ κρατική μηχανή πού πρόκειται νά καταστραφεῖ. Ὁ πείρα δέν εἶχε δώσει ἀκόμη τότε στοιχεῖα γιά ἕνα τέτιο ζήτημα, πού ἡ ἱστορία τό ἔθεσε στήν ἡμερήσια διάταξη ἀργότερα, τό 1871. Τό 1852 μπορούσε κανείς νά διαπιστώσει μέ τήν ἀκρίβεια φυσικοῖστορικῆς παρατήρησης μόνο ὅτι ἡ προλεταριακή ἐπανάσταση *π λ η σ ί α σ ε* στό καθῆκον «νά συγκεντρώσει ὅλες τίς δυνάμεις τῆς καταστροφῆς» ἐνάντια στήν κρατική ἐξουσία, στό καθῆκον νά «τσακίσει» τήν κρατική μηχανή.

Ἐδῶ μπορεῖ νά γεννηθεῖ τό ἐρώτημα: εἶναι ἄραγε σωστή ἡ γενίκευση τῆς πείρας, τῶν παρατηρήσεων καί τῶν συμπερασμάτων τοῦ Μάρξ, ἡ μεταφορά τους σέ ὅρια πλατύτερα ἀπό τήν ἱστορία τῆς Γαλλίας στά 1848-1851; Γιά νά ἐξετάσουμε αὐτό τό ζήτημα θά θυμίσουμε πρῶτα μιά παρατήρηση τοῦ Ἐνγκελς καί μετὰ θά περάσουμε στά πραγματικά δεδομένα.

«... Ἡ Γαλλία — ἔγραφε ὁ Ἐνγκελς στὸν πρόλογο τῆς 3ης ἔκδοσης τῆς «18ης Μπρυμαίρ» — εἶναι ἡ χώρα, ὅπου περισσότερο ἀπὸ ὅπουδήποτε ἄλλοῦ οἱ ἱστορικοὶ ταξικοὶ ἀγῶνες ἔφταναν κάθε φορά ὡς τὸ ἀποφασιστικὸ τέρμα. Στὴ Γαλλία διαγράφονταν μέ τὸν πιὸ ἀνάγλυφο τρόπο οἱ μεταβαλλόμενες ἐκεῖνες πολιτικές μορφές, πού μέσα τους κινουῦνται οἱ ταξικοὶ αὐτοὶ ἀγῶνες καὶ ὅπου συνοψίζονται τ' ἀποτελέσματά τους. Κέντρο τῆς φεουδαρχίας στό μεσαίωνα, πρότυπο χώρας τῆς ἐνιαίας φεουδαρχικῆς μοναρχίας ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς Ἀναγέννησης, ἡ Γαλλία τσάκισε στὴν περίοδο τῆς μεγάλης ἐπανάστασης τὸ φεουδαρχισμό καὶ ἐγκαθίδρυσε τὴν καθαρὴ κυριαρχία τῆς ἀστικῆς τάξης μέ τέτια κλασικὴ μορφή, πού δέν ἔφτασε καμιὰ ἄλλη εὐρωπαϊκὴ χώρα. Καὶ ὁ ἀγῶνας τοῦ προλεταριάτου, πού ἀνεβαίνει ἐνάντια στὴν κυρίαρχη ἀστικὴ τάξη, ἐκδηλώνεται ἐδῶ μέ τέτια ἔντονη μορφή, πού εἶναι ἄγνωστη σέ ἄλλες χῶρες» (σελ. 4 τῆς ἔκδ. τοῦ 1907)³¹.

Ἡ τελευταία παρατήρηση ἔχει παλιώσει, ἐφόσον ἀπὸ τὸ 1871 καὶ δῶ σημειώθηκε μιὰ διακοπὴ στὸν ἐπαναστατικὸ ἀγῶνα τοῦ γαλλικοῦ προλεταριάτου, μ' ὅλο πού, ὅσο μακρόχρονη κι' ἂν εἶναι αὕτῃ ἡ διακοπὴ, δέν ἀποκλείει διόλου τὴν πιθανότητα στὴν ἐπικείμενη προλεταριακὴ ἐπανάσταση ἡ Γαλλία νὰ δείξει πὼς εἶναι ἡ κλασικὴ χώρα τῆς πάλης τῶν τάξεων ὡς τὸ ἀποφασιστικὸ τέλος.

Ἄς ρίξουμε ὅμως μιὰ γενικὴ ματιά στὴν ἱστορία τῶν προηγμένων χωρῶν στὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Θά δοῦμε ὅτι συντελοῦνταν πιὸ ἀργά, πιὸ ποικιλόμορφα, πάνω σέ πολὺ πιὸ πλατιά κονίστρα τὸ ἴδιο προτσές: ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ἡ ἐπεξεργασία τῆς «κοινοβουλευτικῆς ἐξουσίας» τόσο στὶς δημοκρατικές χῶρες (Γαλλία, Ἀμερικὴ, Ἑλβετία), ὅσο καὶ στὶς μοναρχικές (Ἀγγλία, Γερμανία ὡς ἓνα βαθμὸ, Ἰταλία, Σκανδιναβικὲς χῶρες κ.ἄ.), καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ πάλη γιὰ τὴν ἐξουσία τῶν διάφορων ἀστικῶν καὶ μικροαστικῶν κομμάτων, πού μοιράζονταν καὶ ξαναμοιράζονταν τὴ «λεία» τῶν δημοσιούπαλληλικῶν θέσεων, χωρὶς ν' ἀλλάζουν τὰ θεμέλια τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος, τέλος, ἡ τελειοποίηση καὶ ἡ ἐνίσχυση τῆς «ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας» τοῦ ὑπαλληλοκρατικοῦ καὶ στῆρι-
τικῶν μηχανισμοῦ της.

Δέν χωράει καμιὰ ἀμφιβολία πὼς ὅλα αὐτὰ εἶναι κοινά

χαρακτηριστικά ὅλης τῆς νεότερης ἐξέλιξης τῶν καπιταλιστικῶν κρατῶν γενικά. Μέσα στά τρία χρόνια 1848-1851 ἡ Γαλλία ἔδειξε μέ γοργό, ἔντονο, συγκεντρωτικό τρόπο τά ἴδια προτσές ἀνάπτυξης πού χαρακτηρίζουν ὅλο τόν καπιταλιστικό κόσμο.

Εἰδικά ὅμως ὁ ἱμπεριαλισμός, ἡ ἐποχή τοῦ τραπεζικοῦ κεφαλαίου, ἡ ἐποχή τῶν γιγάντιων καπιταλιστικῶν μονοπωλίων, ἡ ἐποχή τῆς μετεξέλιξης τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ σέ κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό, δείχνει ἓνα ἀσυνήθιστο δυνάμωμα τῆς «κρατικῆς μηχανῆς», μιά ἀνήκουστη αὔξηση τοῦ ὑπαλληλοκρατικοῦ καί στρατιωτικοῦ της μηχανισμοῦ σέ συνδυασμό μέ τήν ἔνταση τῶν διώξεων τοῦ προλεταριάτου τόσο στίς μοναρχικές, ὅσο καί στίς πιό ἐλεύθερες δημοκρατικές χῶρες.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ παγκόσμια ἱστορία πλησιάζει τώρα, σέ ἀσύγκριτα μεγαλύτερη κλίμακα ἀπό τό 1852, στή «συγκέντρωση ὅλων τῶν δυνάμεων» τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης γιά τήν «καταστροφή» τῆς κρατικῆς μηχανῆς.

Μέ τί θά ἀντικαταστήσει τό προλεταριάτο τήν κρατική μηχανή, στό ζήτημα αὐτό ἡ Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ ἔδωσε ἓνα πολύ διδακτικό ὕλικό.

3. Η ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΑΡΞ ΤΟ 1852*

Τό 1907 ὁ Μέρινγκ δημοσίευσε στό περιοδικό «Neue Zeit»³² (XXV, 2, 164) ἀποσπάσματα ἀπό γράμμα τοῦ Μάρξ πρὸς τόν Βαϊντεμάγερ τῆς 5 τοῦ Μάρτη 1852. Στό γράμμα αὐτό περιέχεται, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, καί ὁ ἀκόλουθος ἀξιοσημεῖωτος συλλογισμός:

«Ὅσο γιά μένα, δέν μοῦ ἀνήκει ἡ τιμή οὔτε ὅτι ἐγώ ἀνακάλυψα τήν ὕπαρξη τῶν τάξεων στή σύγχρονη κοινωνία, οὔτε ὅτι ἐγώ ἀνακάλυψα τήν πάλη ἀνάμεσά τους. Πολύ πρίν ἀπό μένα ἀστοί ἱστορικοί εἶχαν περιγράψει τήν ἱστορική ἐξέλιξη αὐτῆς τῆς πάλης τῶν τάξεων καί ἀστοί οἰκονομολόγοι τήν οἰκονομική ἀνατομία τῶν τάξεων. Ὅ,τι καινούργιο ἔκανα ἐγώ ἦτάν νά ἀποδείξω: 1) ὅτι ἡ ὕπαρξη

* Ἡ παράγραφος αὕτη προστέθηκε στή δεύτερη ἐκδοση.

τῶν τάξεων συνδέεται ἀπλῶς μέ ὁρισμένες ἱστορικές φάσεις τῆς ἀνάπτυξης τῆς παραγωγῆς (historische Entwicklungsphasen der Produktion), 2) ὅτι ἡ ταξική πάλη ὁδηγεῖ ἀναγκαστικά στή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, 3) ὅτι ἡ ἴδια αὕτη δικτατορία ἀποτελεῖ μονάχα τό πέραςμα στήν κατάργηση ὅλων τῶν τάξεων καί σέ μιά ἀταξική κοινωνία...»³³.

Σ' αὐτά τά λόγια ὁ Μάρξ κατόρθωσε νά ἐκφράσει μέ καταπληκτική παραστατικότητα, πρῶτο, τό κύριο καί τό θεμελιακό πού ξεχωρίζει τή διδασκαλία του ἀπό τή διδασκαλία τῶν πρωτοπόρων καί πιο βαθιῶν στοχαστῶν τῆς ἀστικής τάξης, καί δεύτερο, τήν οὐσία τῆς διδασκαλίας του γιά τό κράτος.

Τό κύριο στή διδασκαλία τοῦ Μάρξ εἶναι ἡ ταξική πάλη. Ἔτσι λένε καί γράφουν πολύ συχνά. Μά αὐτό δέν εἶναι σωστό. Καί τό ἀποτέλεσμα ἀπ' αὕτη τήν ἀνακρίβεια εἶναι σχεδόν πάντα μιά ὀπορτουνιστική διαστρέβλωση τοῦ μαρξισμοῦ, παραποίησης του, ἔτσι πού νά γίνεται ἀποδεκτός ἀπό τήν ἀστική τάξη. Γιατί τή διδασκαλία γιά τήν ταξική πάλη δέν τή δημιούργησε ὁ Μάρξ, ἀλλά ἡ ἀστική τάξη πρὶν ἀπό τόν Μάρξ καί, μιλώντας γενικά, εἶναι ἀποδεκτή ἀπό τήν ἀστική τάξη. Ὅποιος παραδέχεται μόνο τήν πάλη τῶν τάξεων, αὐτός δέν εἶναι ἀκόμη μαρξιστής, αὐτός μπορεῖ ν' ἀποδειχτεῖ ἄνθρωπος πού δέν βγαίνει ἀκόμη ἀπό τά πλαίσια τῆς ἀστικής σκέψης καί τῆς ἀστικής πολιτικῆς. Τό νά περιορίζεις τό μαρξισμό στή διδασκαλία γιά τήν πάλη τῶν τάξεων σημαίνει νά κουτσουρεύεις τό μαρξισμό, νά τόν διαστρεβλώνεις, νά τόν ἀνάγεις σέ ὅ,τι εἶναι ἀποδεκτό ἀπό τήν ἀστική τάξη. Μαρξιστής εἶναι μόνο ἐκεῖνος πού ἐπεκτείνει τήν ἀναγνώριση τῆς πάλης τῶν τάξεων ὡς τήν ἀναγνώριση τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Ἐδῶ βρίσκεται ἡ βαθύτερη διαφορά τοῦ μαρξιστῆ ἀπό τό μικρό (μά καί μεγάλο) ἀστό τῆς ἀράδας. Πάνω σ' αὕτη τή λυδία λίθο πρέπει νά δοκιμάζουμε τήν πραγματική κατανόηση καί παραδοχή τοῦ μαρξισμοῦ. Καί δέν εἶναι παράξενο πῶς, ὅταν ἡ ἱστορία τῆς Εὐρώπης ἔφερε πρακτικά τήν ἐργατική τάξη κοντά σ' αὐτό τό ζήτημα, ὅχι μόνο ὅλοι οἱ ὀπορτουνιστές καί ρεφορμιστές, ἀλλά καί ὅλοι οἱ «καουτσκιστές» (οἱ ἄνθρωποι πού ταλαντεύονται ἀνάμεσα στό ρεφορμισμό καί στό μαρξισμό) ἀποδείχτηκαν θλιβεροί φιλισταῖοι καί μικροαστοί δημοκράτες, πού ἀπαρνοῦνται τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Ἡ μπροσούρα τοῦ Κάουτσκι «Ἡ

δικτατορία τοῦ προλεταριάτου», πού βγήκε τόν Αὐγούστο τοῦ 1918, δηλαδή πολύ ἀργότερα ἀπό τήν πρώτη ἔκδοση τούτου τοῦ βιβλίου, εἶναι πρότυπο μικροαστικῆς διαστρέβλωσης τοῦ μαρξισμοῦ καί αἰσχροῦς ἀπάρνησής του *στήν πράξη*, ἐνῶ τόν ἀναγνωρίζει ὑποκριτικά *στά λόγια* (βλ. τή προσούρα μου: «Ἡ προλεταριακή ἐπανάσταση καί ὁ ἀποστάτης Κάουτσκι», Πετρούπολη καί Μόσχα 1918*).

Ὁ σημερινός ὁπορτουνισμός στό πρόσωπο τοῦ κυριότερου ἐκπροσώπου του, τοῦ πρώην μαρξιστῆ Κ. Κάουτσκι, ὑπάγεται ὀλοκληρωτικά στό χαρακτηρισμό τῆς *ἀστικῆς* θέσης πού δίνεται ἀπό τόν Μάρξ, γιατί ὁ ὁπορτουνισμός αὐτός περιορίζει τόν τομέα τῆς παραδοχῆς τῆς ταξικῆς πάλης στόν τομέα τῶν ἀστικῶν σχέσεων. (Σ' αὐτόν ὅμως τόν τομέα, μέσα στά πλαίσιά του, κανένας μορφωμένος φιλελεύθερος δέν θ' ἀρνηθεῖ «καταρχήν» νά παραδεχτεῖ τήν ταξική πάλη!) Ὁ ὁπορτουνισμός δέν ἐπεκτείνει τήν παραδοχή τῆς ταξικῆς πάλης ἀκριβῶς μέχρι τό κυριότερο, ὥς τήν περίοδο τοῦ περάσματος ἀπό τόν καπιταλισμό στόν κομμουνισμό, ὥς τήν περίοδο τῆς ἀνατροπῆς τῆς ἀστικῆς τάξης καί τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἐκμηδένισής της. Στήν πραγματικότητα ἡ περίοδος αὕτη εἶναι ἀναπόφευκτα περίοδος πρωτόφαντης σκληρῆς ταξικῆς πάλης, πρωτόφαντης ὀξυνσης τῶν μορφῶν της, συνεπῶς, καί τό κράτος αὐτῆς τῆς περιόδου πρέπει ἀναπόφευκτα νά εἶναι κράτος *μέ νέο τρόπο* δημοκρατικό (γιά τούς προλετάριους καί τούς φτωχοὺς γενικά) καί *μέ νέο τρόπο* δικτατορικό (ἐνάντια στήν ἀστική τάξη).

Παρακάτω. Τήν οὐσία τῆς διδασκαλίας τοῦ Μάρξ γιά τό κράτος τήν ἀφομοίωσε μόνο ὁποῖος κατάλαβε ὅτι ἡ δικτατορία *μιᾶς* τάξης εἶναι ἀναγκαία ὄχι μόνο γιά κάθε ταξική κοινωνία γενικά, ὄχι μόνο γιά τό *προλεταριάτο*, πού ἔχει ἀνατρέψει τήν ἀστική τάξη, μά καί γιά ὀλόκληρη τήν *ἱστορική περίοδο* πού χωρίζει τόν καπιταλισμό ἀπό τήν «ἀταξική κοινωνία», ἀπό τόν κομμουνισμό. Οἱ μορφές τῶν ἀστικῶν κρατῶν εἶναι ἐξαιρετικά ποικίλες, ἡ οὐσία τους ὅμως εἶναι μία: ὅλα αὐτά τά κράτη ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς, μά σέ τελευταία ἀνάλυση ὑποχρεωτικά, εἶναι *δικτατορία τῆς ἀστικῆς τάξης*. Τό πέρασμα ἀπό τόν καπιταλισμό στόν κομμουνισμό δέν μπορεῖ φυσικά νά μή δόσει *μιᾶ* τεράστια ἀφθονία καί ποικιλία πολιτικῶν μορφῶν, μά ἡ οὐσία ἐδῶ θά εἶναι ἀναπόφευκτα *μιᾶ*: *ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου*³⁴.

* Βλ. "Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 28ος, σελ. 207-302. Ἡ Σύντ.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι Ι Ι
ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ.
Η ΠΕΙΡΑ ΤΗΣ ΚΟΜΜΟΥΝΑΣ ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ ΤΟΥ 1871.
Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΜΑΡΞ

Ι. ΣΕ ΤΙ ΣΥΝΙΣΤΑΤΑΙ Ο ΗΡΩΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΜΟΥΝΑΡΩΝ:

Είναι γνωστό, ότι λίγους μήνες πριν από την Κομμούνα, το φθινόπωρο του 1870, ο Μάρξ προειδοποιούσε τους εργάτες του Παρισιού, αποδείχνοντάς τους ότι θά ήταν απεγνωσμένη άνοησία αν επιχειρήσουν να ανατρέψουν την κυβέρνηση³⁵. Όταν όμως τό Μάρτη του 1871 επέβαλαν στους εργάτες την αποφασιστική μάχη και εκείνοι τή δέχτηκαν, όταν ή εξέγερση έγινε γεγονός, ο Μάρξ, παρόλα τά κακά προμηνύματα, χαιρέτισε μέ τό μεγαλύτερο ένθουσιασμό τήν προλεταριακή επανάσταση. Ο Μάρξ δέν στάθηκε επίμονα στή σχολαστική καταδίκη του «πρόωρου» κινήματος, όπως έκανε ο θλιβερής φήμης ρώσος άποστάτης του μαρξισμού Πλεχάνοφ, πού τό Νοέμβρη του 1905 έγραψε ένθαρυντικά γιά τόν άγώνα τών εργατών και άγροτών και ύστερα από τό Δεκέμβρη του 1905 φώναζε σάν φιλελεύθερος: «δέν έπρεπε να πάρουμε τά όπλα»³⁶.

Όμως ο Μάρξ δέν εκδήλωσε μόνο τόν ένθουσιασμό του γιά τόν ήρωισμό τών κομμουνάρων πού, σύμφωνα μέ τήν έκφρασή του, «έκαναν έφοδο ενάντια στον ουρανό»³⁷. Στο μαζικό επαναστατικό κίνημα, παρ'όλο πού δέν πέτυχε τό σκοπό του, ο Μάρξ έβλεπε μιά ιστορική πείρα τεράστιας σημασίας, ένα όρισμένο βήμα πρός τά μπρός τής παγκόσμιας προλεταριακής επανάστασης, ένα πρακτικό βήμα πολύ σπουδαιότερο από εκατοντάδες προγράμματα και γνώμες. Να αναλύσει αυτή τήν πείρα, να βγάλει απ'αυτή διδάγματα τακτικής, να επανεξετάσει πάνω στή βάση αυτής τής πείρας τή θεωρία του—αυτό τό καθήκον έθεσε στον εαυτό του ο Μάρξ.

Τή μόνη «διόρθωση» στο «Κομμουνιστικό Μανιφέστο», πού ο Μάρξ έκρινε απαραίτητο να κάνει, τήν έκανε μέ βάση τήν επαναστατική πείρα τών κομμουνάρων του Παρισιού.

Ο τελευταίος πρόλογος στή νέα γερμανική έκδοση του «Κομμουνιστικού Μανιφέστου», πού υπογράφεται και από τους δύο συγγραφείς του, έχει ήμερομηνία 24 του Ιούνη 1872. Στόν πρόλογο αυτό οί συγγραφείς του, ο Κάρλ Μάρξ και ο Φρίντριχ Ένγκελς, τονίζουν ότι τό πρόγραμμα του «Κομμουνιστικού Μανιφέστου» «τώρα σε μερικά μέρη πάλιωσε».

«... Ἰδίως —συνεχίζουν— ἡ Κομμούνα ἀπόδειξε ὅτι «ἡ ἐργατική τάξη δέν μπορεῖ ἀπλῶς νά κατακτήσει τήν ἔτοιμη κρατική μηχανή καί νά τή βάλει σέ κίνηση γιά τούς δικούς της σκοπούς»...»³⁸

Τά λόγια αὐτά τῆς περικοπῆς, πού βρίσκονται μέσα στά δεύτερα εἰσαγωγικά, οἱ συγγραφεῖς τά δανείστηκαν ἀπό τό ἔργο τοῦ Μάρξ: «ἽΟ ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία»³⁹.

Ἔτσι λοιπόν, ἓνα βασικό καί κύριο δίδαγμα τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς τό θεωροῦσαν ὅτι ἔχει τόσο τεράστια σημασία, πού τό καταχώρησαν σάν οὐσιαστική διόρθωση στό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο».

Εἶναι πάρα πολύ χαρακτηριστικό ὅτι αὐτή ἀκριβῶς ἡ οὐσιαστική διόρθωση διαστρεβλώθηκε ἀπό τούς ὁπορτουνιστές καί τό νόημά της θά εἶναι ἀσφαλῶς ἄγνωστο στά ἐννιά δέκατα, ἂν ὄχι στά ἐνενήντα ἐννιά ἑκατοστά τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ «Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου». Θά μιλήσουμε λεπτομερειακά γιά τή διαστρέβλωση αὐτή πιο κάτω, στό κεφάλαιο πού ἀφιερώνεται εἰδικά στίς διαστρεβλώσεις. Τώρα φτάνει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ συνηθισμένη, ἡ χοντροκομμένη «ἀντίληψη» τοῦ περίφημου ἀποφθέγματος τοῦ Μάρξ, πού ἀναφέραμε, βρίσκεται στό ὅτι τάχα ὁ Μάρξ ὑπογραμμίζει ἐδῶ τήν ἰδέα τῆς ἀργῆς ἐξέλιξης σέ ἀντίθεση μέ τήν κατάληψη τῆς ἐξουσίας καί τά παρόμοια.

Στήν πραγματικότητα συμβαίνει ἀ κ ρ ι β ῶ ς τ ὁ ἀ ν τ ί θ ε - τ ο. Ἡ σκέψη τοῦ Μάρξ συνίσταται στό ὅτι ἡ ἐργατική τάξη πρέπει νά σ υ ν τ ρ ί ψ ε ι, νά τ σ α κ ί σ ε ι τήν «ἔτοιμη κρατική μηχανή» καί νά μήν περιοριστεῖ στήν ἀπλή κατάληψή της.

Στίς 12 τοῦ Ἀπρίλη 1871, δηλαδή ἀκριβῶς στήν περίοδο τῆς Κομμούνας, ὁ Μάρξ ἔγραφε στόν Κούγκελμαν:

«... Ἄν ρίξεις μιά ματιά στό τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ ἔργου μου «ἽΗ 18η Μπρυμαίρ» θά δεῖς ὅτι σάν κατοπινή προσπάθεια τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης δηλώνω: νά μήν περάσει τή γραφειοκρατική-στρατιωτική μηχανή ἀπό τό ἓνα χέρι στό ἄλλο, ὅπως γινόταν ὡς τώρα, ἀλλά νά τήν τ σ α - κ ί σ ε ι» (ἡ ὑπογράμμιση εἶναι τοῦ Μάρξ, στό πρωτότυπο ὑπάρχει ἡ λέξη zerbrechen), «καί τέτιος ἀκριβῶς εἶναι ὁ προκαταρκτικός ὅρος κάθε πραγματικῆς λαϊκῆς ἐπανάστασης στήν ἡπειρο. Τέτια ἀκριβῶς εἶναι καί ἡ προσπάθεια τῶν ἡρωικῶν μας συντρόφων τοῦ Παρισιοῦ» (σελ. 709,

«Neue Zeit», XX, 1, χρόνος 1901-1902)⁴⁰. (Τά γράμματα τοῦ Μάρξ πρὸς τὸν Κούγκελμαν βγῆκαν στὰ ρωσικά σέ ὄχι λιγότερες ἀπὸ δύο ἐκδόσεις, τή μιά ἀπ' αὐτές τήν ἔχω ἐπιμεληθεῖ ἐγώ καί ἔχει δικό μου πρόλογο*.)

Στά λόγια αὐτά: «νά τσακίσει τή γραφειοκρατική-στρατιωτική κρατική μηχανή» διατυπώνεται σέ συντομία τό βασικό δίδαγμα τοῦ μαρξισμοῦ πάνω στό ζήτημα τῶν καθηκόντων τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάσταση σέ σχέση μέ τό κράτος. Κι' αὐτό ἀκριβῶς τό δίδαγμα ὅχι μόνο λησμονήθηκε τελείως, μά καί διαστρεβλώθηκε ἀπροκάλυπτα ἀπό τήν κυρίαρχη, τήν καουτσκιστική, «ἐρμηνεία» τοῦ μαρξισμοῦ!

Ὅσο γιά τήν παραπομπή τοῦ Μάρξ στή «18η Μπρυμαίρ», παραθέσαμε πιό πάνω ὁλόκληρη τή σχετική περικοπή.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νά σημειώσουμε ἰδιαίτερα δύο σημεῖα στόν πιό πάνω συλλογισμό τοῦ Μάρξ. Πρῶτο, ὁ Μάρξ περιορίζει τό συμπέρασμά του στήν ἥπειρο. Αὐτό ἦταν εὐλόγο τό 1871, ὅταν ἡ Ἑγγλία ἦταν ἀκόμη πρότυπο χώρας καθαρά καπιταλιστικῆς, ἀλλά χωρίς στρατοκρατία καί σέ σημαντικό βαθμό χωρίς γραφειοκρατία. Γι' αὐτό ὁ Μάρξ ἐξαιροῦσε τήν Ἑγγλία, ὅπου ἡ ἐπανάσταση, ἀκόμη καί ἡ λαϊκή ἐπανάσταση, φαινόταν καί ἦταν τότε δυνατή χωρίς τόν προκαταρκτικό ὄρο τῆς καταστροφῆς τῆς «ἐτοιμῆς κρατικῆς μηχανῆς».

Τώρα, τό 1917, στήν ἐποχή τοῦ πρώτου μεγάλου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου, ὁ περιορισμός αὐτός τοῦ Μάρξ παύει νά ἰσχύει. Καί ἡ Ἑγγλία καί ἡ Ἀμερική, οἱ μεγαλύτεροι καί τελευταῖοι—σέ ὅλο τόν κόσμο—ἐκπρόσωποι τῆς ἀγγλοσαξωνικῆς «ἐλευθερίας», μέ τήν ἔννοια ὅτι δέν εἶχαν στρατοκρατία καί γραφειοκρατία, κατρακύλησαν ὁλότελα στόν πανευρωπαϊκό βρωμερό, αίματηρό βουρκο τῶν γραφειοκρατικῶν-στρατιωτικῶν θεσμῶν, πού ὑποτάσσουν στόν ἑαυτό τους τά πάντα, πού καταπνίγουν τά πάντα. Τώρα καί στήν Ἑγγλία καί στήν Ἀμερική «προκαταρκτικός ὄρος κάθε πραγματικῆς λαϊκῆς ἐπανάστασης» εἶναι τό *τ σ ά κ ι σ μ α*, ἡ *καταστροφή* τῆς «ἐτοιμῆς» (πού τό 1914-1917 ἐτοιμάστηκε σ' αὐτές τίς χῶρες σέ «εὐρωπαϊκή», πανιμπεριαλιστική τελειότητα) «κρατικῆς μηχανῆς».

Δεύτερο, ἰδιαίτερα ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἡ ἐξαιρετικά βαθυ-

* Βλ. Ἑπαντα, 5η ἐκδ., τόμ. 14ος, σελ. 386-395. Ἡ Σύντ.

στόχαστη παρατήρηση του Μάρξ, ότι ή καταστροφή της γραφειοκρατικής-στρατιωτικής κρατικής μηχανής αποτελεί «προκαταρκτικό ὄρο κάθε πραγματικής λαϊκῆς ἐπανάστασης». Ἡ ἐννοια αὕτη της «λαϊκῆς» ἐπανάστασης φαίνεται παράξενη στό στόμα του Μάρξ καί οἱ ρῶσοι πλεχανοφικοί καί μενσεβίκοι, οἱ ὀπαδοί αὐτοί του Στροῦβε, πού θέλουν νά λέγονται μαρξιστές, θά μπορούσαν ἴσως νά κηρύξουν αὕτη τήν ἔκφραση του Μάρξ «παραδρομή». Αὐτοί κατάντησαν τό μαρξισμό μιά τόσο ἄθλια φιλελεύθερη διαστρέβλωση, πού δέν ὑπάρχει γι' αὐτούς τίποτε ἄλλο, ἐκτός ἀπό τήν ἀντιπαράθεση: ἀστική ἢ προλεταριακή ἐπανάσταση καί μάλιστα τήν ἀντιπαράθεση αὕτη τήν καταλαβαίνουν ἐντελῶς ἀποστεωμένα.

Ἄν πάρουμε γιά παράδειγμα τίς ἐπαναστάσεις του 20οῦ αἰῶνα, θά πρέπει βέβαια νά ἀναγνωρίσουμε σάν ἀστικές καί τήν πορτογαλική καί τήν τουρκική. «Λαϊκή» ὅμως δέν εἶναι οὔτε ἡ μιά, οὔτε ἡ ἄλλη, γιατί οὔτε στή μιά, οὔτε στήν ἄλλη ἐπανάσταση ἡ μάζα του λαοῦ, ἡ τεράστια πλειοψηφία του δέν προβάλλει αἰσθητά, ἐνεργά, ἀνεξάρτητα, μέ δικές της οἰκονομικές καί πολιτικές διεκδικήσεις. Ἀντίθετα, ἡ ρωσική ἀστική ἐπανάσταση του 1905-1907, μέ ὅλο πού δέν εἶχε τόσο «λαμπρές» ἐπιτυχίες, σάν κι' αὐτές πού σημείωσαν παροδικά ἡ πορτογαλική καί ἡ τουρκική, ἦταν ἀναμφισβήτητα «πραγματικά λαϊκή» ἐπανάσταση, γιατί ἡ μάζα του λαοῦ, ἡ πλειοψηφία του, τά «κατώτατα» κοινωνικά στρώματα, τά τσακισμένα ἀπό τήν καταπίεση καί τήν ἐκμετάλλευση, ξεσηκώθηκαν ἀνεξάρτητα, ἔβαλαν σέ ὅλη τήν πορεία της ἐπανάστασης τή σφραγίδα τῶν δικῶν τους διεκδικήσεων, τῶν δικῶν τους προσπαθειῶν νά οἰκοδομήσουν μέ δικό τους τρόπο μιά νέα κοινωνία στή θέση της παλιάς πού γκρεμιζόταν.

Σέ καμιά χώρα της ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης τό 1871 τό προλεταριάτο δέν ἀποτελοῦσε τήν πλειοψηφία του λαοῦ. Μιά «λαϊκή» ἐπανάσταση πού βάζει σέ κίνηση πραγματικά τήν πλειοψηφία, μπορούσε νά εἶναι τέτια, μόνο ἐφόσον θά ἀγκάλιαζε καί τό προλεταριάτο καί τήν ἀγροτιά. Αὐτές οἱ δύο τάξεις ἀποτελοῦσαν τότε τό «λαό». Καί τίς δύο αὐτές τάξεις τίς ἐνώνει τό γεγονός ὅτι «ἡ γραφειοκρατική-στρατιωτική κρατική μηχανή» τίς καταπιέζει, τίς καταπνίγει, τίς ἐκμεταλλεύεται. Νά συντριβεῖ αὕτη ἡ μηχανή, νά τσακιστεῖ—αὐτό εἶναι τό πραγματικό συμφέρον του «λαοῦ», της πλειοψηφίας του, τῶν ἐργατῶν καί της πλειοψηφίας τῶν ἀγροτῶν, αὐτός εἶναι ὁ «προκαταρ-

κτικός ὅρος» τῆς ἐλεύθερης συμμαχίας τῶν φτωχῶν ἀγροτῶν μέ τούς προλετάριους, καί χωρίς αὐτή τή συμμαχία ἡ δημοκρατία δέν εἶναι στέρεη καί εἶναι ἀδύνατος ὁ σοσιαλιστικός μετασχηματισμός.

Ὅπως εἶναι γνωστό, γιά μιά τέτια συμμαχία ἄνοιγε τό δρόμο ἡ Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ, πού δέν πέτυχε τό σκοπό της γιά μιά σειρά αἰτίες, ἐσωτερικοῦ καί ἐξωτερικοῦ χαρακτήρα.

Συνεπῶς, μιλώντας γιά μιά «πραγματικά λαϊκή ἐπανάσταση», ὁ Μάρξ, χωρίς νά ξεχνάει καθόλου τίς ἰδιομορφίες τῆς μικροαστικῆς τάξης (γι' αὐτές μιλοῦσε πολύ καί συχνά), ὑπολόγιζε πολύ αὐστηρά τόν πραγματικό συσχετισμό τῶν τάξεων στά περισσότερα κράτη τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης τοῦ 1871. Κι' ἀπό τό ἄλλο μέρος, διαπίστωνε πώς τή «συντριβή» τῆς κρατικῆς μηχανῆς τήν ἀπαιτοῦν τά συμφέροντα καί τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἀγροτῶν, πώς αὐτή τούς ἐνώνει, βάζει μπροστά τους τό κοινό καθήκον τῆς ἐξάλειψης τοῦ «παράσιτου» καί τῆς ἀντικατάστασής του μέ κάτι τό καινούργιο.

Μά μέ τί ἀκριβῶς;

2. ΜΕ ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΘΕΙ Η ΚΡΑΤΙΚΗ ΜΗΧΑΝΗ ΠΟΥ ΕΧΕΙ ΣΥΝΤΡΙΒΕΙ;

Ἡ ἀπάντηση πού ἔδινε ὁ Μάρξ στό ἐρώτημα αὐτό τό 1847 στό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» ἦταν ἀκόμη ἐντελῶς ἀφηρημένη, πιο σωστά ἡ ἀπάντηση ὑπόδειχνε τά καθήκοντα, ὅχι ὅμως καί τούς τρόπους τῆς πραγματοποίησής τους. Νά ἀντικατασταθεῖ μέ τήν «ὀργάνωση τοῦ προλεταριάτου σέ κυρίαρχη τάξη», μέ τήν «κατάκτηση τῆς δημοκρατίας» — αὐτή ἦταν ἡ ἀπάντηση τοῦ «Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου»⁴¹.

Χωρίς νά ἐπιδίδεται σέ οὐτοπίες, ὁ Μάρξ περίμενε ἀπό τήν *πεῖρα* τοῦ μαζικοῦ κινήματος τήν ἀπάντηση στό ἐρώτημα, ποιές συγκεκριμένες μορφές θά πάρει αὐτή ἡ ὀργάνωση τοῦ προλεταριάτου σάν κυρίαρχης τάξης, μέ ποιόν ἀκριβῶς τρόπο ἡ ὀργάνωση αὐτή θά συνδυαστεῖ μέ τήν πληρέστερη καί συνεπέστερη «κατάκτηση τῆς δημοκρατίας».

Τήν πεῖρα τῆς Κομμούνας, ὅσο μικρή κι' ἂν ἦταν αὐτή, ὁ Μάρξ στόν «Ἐμφύλιο πόλεμο στή Γαλλία» τήν ὑποβάλλει στήν πιο προσεκτική ἀνάλυση. Θά παραθέσουμε τά σπουδαιότερα χωρία αὐτοῦ τοῦ ἔργου:

Στό 19ο αἰώνα ἀναπτύχθηκε ἡ καταγόμενη ἀπό τό μεσαίωνα «συγκεντρωτική κρατική ἐξουσία μέ τά πανταχοῦ

παρόντα ὄργανά της: τό μόνιμο στρατό, τήν ἀστυνομία, τή γραφειοκρατία, τόν κλῆρο, τή δικαστική κάστα». Μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ ταξικοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀνάμεσα στό κεφάλαιο καί στήν ἐργασία «ἡ κρατική ἐξουσία ἔπαιρνε ὅλο καί πιά πολύ τό χαρακτήρα μιᾶς δημόσιας ἐξουσίας γιά τήν καταπίεση τῆς ἐργασίας, τό χαρακτήρα μιᾶς μηχανῆς ταξικῆς κυριαρχίας. Ὑστερα ἀπό κάθε ἐπανάσταση, πού σημειώνει μιά πρόοδο τῆς ταξικῆς πάλης, προβάλλει ὅλο καί πιά ἀνοιχτά ὁ καθαρά καταπιεστικός χαρακτήρας τῆς κρατικῆς ἐξουσίας». Ἡ κρατική ἐξουσία ὕστερα ἀπό τήν ἐπανάσταση τοῦ 1848-1849 γίνεται «τό ἐθνικό ὄργανο πολέμου τοῦ κεφαλαίου ἐνάντια στήν ἐργασία». Ἡ δεύτερη αὐτοκρατορία κατοχυρώνει αὐτό τό ὄργανο.

«Ἡ ἄμεση ἀντίθεση τῆς αὐτοκρατορίας ἦταν ἡ Κομμούνα». «Ἦταν ἡ καθορισμένη μορφή» «μιᾶς τέτιας δημοκρατίας, πού ὀφείλε νά ἐξαλείψει ὅχι μόνο τή μοναρχική μορφή τῆς ταξικῆς κυριαρχίας, μά καί τήν ἴδια τήν ταξική κυριαρχία...»

Σέ τί ἀκριβῶς συνίσταται αὕτη ἡ «καθορισμένη» μορφή τῆς προλεταριακῆς, τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας; Ποιό ἦταν τό κράτος πού ἄρχισε αὕτη νά δημιουργεῖ;

«...Τό πρῶτο διάταγμα τῆς Κομμούνας ἦταν τό διάταγμα γιά τήν κατάργηση τοῦ μόνιμου στρατοῦ καί γιά τήν ἀντικατάστασή του μέ τόν ἔνοπλο λαό...»

Ἡ διεκδίκηση αὕτη βρίσκεται σήμερα στά προγράμματα ὅλων τῶν κομμάτων, πού θέλουν νά λέγονται σοσιαλιστικά. Τό τί ὅμως ἀξίζουν τά προγράμματά τους, τό δείχνει καλύτερα ἀπό κάθε ἄλλο ἡ στάση τῶν δικῶν μας ἐσέρων καί μενσεβίκων, πού ἀκριβῶς μετά τήν ἐπανάσταση τῆς 27 τοῦ Φλεβάρη ἀρνήθηκαν νά πραγματοποιήσουν αὕτη τή διεκδίκηση!

«...Ἡ Κομμούνα ἀποτελέστηκε ἀπό τούς δημοτικούς συμβούλους πού εἶχαν ἐκλεγεῖ μέ βάση τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα στά διάφορα διαμερίσματα τοῦ Παρισιοῦ. Οἱ σύμβουλοι αὐτοί ἦταν ὑπεύθυνοι καί σέ ὅποιαδήποτε στιγμή ἀνακλητοί. Ἡ πλειοψηφία τους ἀποτελοῦνταν φυσικά ἀπό ἐργάτες ἢ ἀπό ἀναγνωρισμένους ἐκπροσώπους τῆς ἐργατικῆς τάξης...

...Ἡ ἀστυνομία, πού ὥς τότε ἦταν τό ὄργανο τῆς κυβέρνησης τοῦ κράτους, ἀπογυμνώθηκε ἀμέσως ἀπό ὅλες

τίς πολιτικές της λειτουργίες καί μετατράπηκε σέ υπεύθυνο καί ἀνακλητό σέ ὁποιαδήποτε στιγμή ὄργανο τῆς Κομμούνας. Τό ἴδιο ἔγινε καί μέ τούς δημοσίους υπαλλήλους ὅλων τῶν ἄλλων κλάδων τῆς διοίκησης... Ἐκ τῶν μέλη τῆς Κομμούνας, ὡς τούς κατώτερους υπαλλήλους, ἡ δημόσια ὑπηρεσία ἔπρεπε νά ἀμείβεται μέ μισθό ἐργάτη. Ὅλα τὰ ἀποκτημένα δικαιώματα καί οἱ ἐπιχορηγήσεις γιά ἔξοδα παραστάσεως στούς ἀνώτερους ἀξιωματούχους τοῦ κράτους καταργήθηκαν μαζί μέ τούς ἴδιους τούς ἀξιωματούχους... Ὅταν παραμερίστηκαν πιά ὁ μόνιμος στρατός καί ἡ ἀστυνομία, τὰ ὄργανα αὐτά τῆς ὑλικῆς βίας τῆς παλιᾶς κυβέρνησης, ἡ Κομμούνα καταπιάστηκε ἀμέσως νά τσακίσει τό ὄργανο τῆς πνευματικῆς καταπίεσης, τήν ἐξουσία τῶν παπάδων... Οἱ δικαστικοί λειτουργοί χάσανε ἐκείνη τή φαινομενική ἀνεξαρτησία τους... ἔπρεπε στό ἐξῆς νά ἐκλέγονται ἀνοιχτά, νά εἶναι υπεύθυνοι καί ἀνακλητοί...»⁴²

Ἔτσι λοιπόν ἡ Κομμούνα σάν νά ἀντικατάστησε τή συντριμμένη κρατική μηχανή «ἀπλῶς» μέ μιά πιο ὁλοκληρωμένη δημοκρατία: κατάργηση τοῦ μόνιμου στρατοῦ, πλήρης αἰρετότητα καί ἀνακλητότητα ὅλων τῶν δημόσιων λειτουργῶν. Στήν πραγματικότητα ὅμως αὐτό τό «ἀπλῶς» σημαίνει ἀντικατάσταση σέ γιγάντια κλίμακα ἐνός εἶδους θεσμῶν μέ θεσμούς θεμελιακά διαφορετικοῦ εἶδους. Ἐδῶ βλέπουμε ἀκριβῶς μιά ἀπό τίς περιπτώσεις «μετατροπῆς τῆς ποσότητας σέ ποιότητα»: ἡ δημοκρατία, ἐφαρμοσμένη μέ τή μέγιστη γενικά νοητή πληρότητα καί συνέπεια, μετατρέπεται ἀπό ἀστική δημοκρατία σέ προλεταριακή, ἀπό κράτος (= ἰδιαίτερη δύναμη γιά τήν καταπίεση μιᾶς ὀρισμένης τάξης) σέ κάτι πού δέν εἶναι πιά καθαυτό κράτος.

Πάντως ἡ κατάπνιξη τῆς ἀστικῆς τάξης καί τῆς ἀντίστασής της εἶναι ἀκόμη ἀπαραίτητη. Γιά τήν Κομμούνα αὐτό ἦταν ἰδιαίτερα ἀναγκαῖο καί μιά ἀπό τίς αἰτίες τῆς ἥττας της βρίσκεται στό ὅτι δέν τό ἔκανε ὅσο ἔπρεπε ἀποφασιστικά. Ἐδῶ ὅμως ὄργανο καταπίεσης εἶναι πιά ἡ πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ καί ὄχι ἡ μειοψηφία, ὅπως γινόταν πάντα καί στή δουλεία, καί στή δουλοπαροικία, καί στή μισθωτή δουλεία. Καί ἀφοῦ, ἡ ἴδια ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ καταστέλλει τούς καταπιεστές της, δέν χρειάζεται πιά «ἰδιαίτερη δύναμη» καταστολῆς! Μέ αὐτή τήν ἔννοια τό κράτος ἀρχίζει ν'ἀπονεκρώνεται. Στή θέση τῶν εἰδικῶν θεσμῶν τῆς προνομιούχας μειοψηφίας (προνομιούχα ὑ-

παλληλοκρατία καί ἡγεσία τοῦ μόνιμου στρατοῦ), αὐτό τό καθῆ-
κον μπορεῖ νά τό ἐκπληρώσει ἄμεσα ἡ ἴδια ἡ πλειοψηφία. Καί ὅ-
σο πιό παλλαϊκή γίνεται ἡ ἐκπλήρωση τῶν λειτουργιῶν τῆς κρα-
τικῆς ἐξουσίας, τόσο λιγότερο ἀναγκαία γίνεται ἡ ἐξουσία αὐτή.

Ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη εἶναι ἰδιαίτερα ἀξιοσημεῖωτο τό μέτρο
τῆς Κομμούνας, πού τό ὑπογραμμίζει ὁ Μάρξ: ἡ κατάργηση
κάθε ἐπιχορήγησης γιά ἔξοδα παραστάσεως, κάθε χρηματικοῦ
προνομίου στούς δημοσίους ὑπαλλήλους, ἡ ἐλάττωση τῆς
πληρωμῆς ὅλων τῶν λειτουργῶν τοῦ κράτους ὡς τό ἐπίπεδο τοῦ
«μισθοῦ ἐργασίας ἐργάτη». Σ' αὐτό ἀκριβῶς ἐκφράζεται μέ τόν πιό
χτυπητό τρόπο ἡ στροφή ἀπό τήν ἀστική δημοκρατία στήν
προλεταριακή δημοκρατία, ἀπό τή δημοκρατία τῶν κατα-
πιεστῶν στή δημοκρατία τῶν καταπιεζόμενων τάξεων, ἀπό τό
κράτος σάν «*ἰδιαίτερη δύναμη*» καταπίεσης μιᾶς ὀρισμένης
τάξης, στήν καταστολή τῶν καταπιεστῶν μέ τή *γενική δύναμη*
τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ, τῶν ἐργατῶν καί ἀγροτῶν. Καί
σ' αὐτό ἀκριβῶς, τό ἰδιαίτερα σαφές καί, ἴσως, τό σημαν-
τικότερο στό ζήτημα τοῦ κράτους σημεῖο ξεχάστηκαν τά
διδάγματα τοῦ Μάρξ! Στά πολυάριθμα ἐκλαϊκευτικά σχόλια δέν
γίνεται λόγος γι' αὐτό τό σημεῖο. «Συνηθίζουν» νά τό ἀπο-
σιωποῦν, λές καί πρόκειται γιά μιᾶ «*ἀπλοϊκότητα*» πού ξεπε-
ράστηκε—ὅπως οἱ χριστιανοί, ἀπό τότε πού ὁ χριστιανισμός
ἔγινε ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους, «λησμόνησαν» τίς «*ἀ-*
πλοϊκότητες» τοῦ πρωταρχικοῦ χριστιανισμοῦ μέ τό δημο-
κρατικό-ἐπαναστατικό πνεῦμα του.

Ἡ ἐλάττωση τῶν μισθῶν τῶν ἀνώτατων δημοσίων ὑπαλλή-
λων φαίνεται «*ἀπλῶς*» σάν αἶτημα τοῦ ἀπλοϊκοῦ, πρωτόγονου
δημοκρατισμοῦ. Ἕνας ἀπό τούς «*ἰδρυτές*» τοῦ νέου ὁπορτου-
νισμοῦ, ὁ πρῶην σοσιαλδημοκράτης Ε. Μπέρνσταϊν, ἐξα-
σκοῦνταν ἐπανειλημμένα στό νά ἐπαναλαβαίνει τίς πρόστυχες
ἀστικές εἰρωνεῖες σέ βάρος τοῦ «*πρωτόγονου*» δημοκρατισμοῦ.
Ὅπως ὅλοι οἱ ὁπορτουνιστές, καθὼς καί οἱ τωρινοί καουτσκι-
στές, ἔτσι κι' αὐτός δέν κατάλαβε καθόλου, πρῶτο, ὅτι τό
πέρασμα ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό *δέν μπορεῖ νά*
γίνει χωρίς μιᾶ ὀρισμένη «ἐπιστροφή» στόν «πρωτόγονο»
δημοκρατισμό (γιατί πῶς ἄλλιῶς θά περάσεις στήν ἄσκηση τῶν
κρατικῶν λειτουργιῶν ἀπό τήν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ,
ἀκόμη κι' ἀπ' ὅλο χωρίς ἐξαίρεση τόν πληθυσμό;) καί δεύτερο,
ὅτι ὁ «*πρωτόγονος δημοκρατισμός*» πάνω στή βάση τοῦ
καπιταλισμοῦ καί τοῦ καπιταλιστικοῦ πολιτισμοῦ δέν εἶναι τό

ἴδιο μέ τόν πρωτόγονο δημοκρατισμό στίς πρωτόγονες ἤ προκαπιταλιστικές ἐποχές. Ὁ καπιταλιστικός πολιτισμός δημιούργησε τή μεγάλη παραγωγή, τά ἐργοστάσια, τούς σιδηροδρόμους, τά ταχυδρομεῖα, τά τηλέφωνα κτλ., καί πάνω σ' αὐτή τή βάση ἡ τεράστια πλειονότητα τῶν λειτουργιῶν τῆς παλαιᾶς «κρατικῆς ἐξουσίας» ἀπλοποιήθηκε τόσο καί μπορεῖ νά ἀναχθεῖ σέ τέτιες ἀπλούστατες πράξεις καταχώρησης, καταγραφῆς καί ἐλέγχου, πού οἱ λειτουργίες αὐτές θά γίνουν ἀπολύτως προσιτές σέ ὅλους τούς ἐγγράμματους, πού τίς λειτουργίες αὐτές θά μποροῦν ἀπολύτως νά τίς ἐκτελοῦν μέ τό συνηθισμένο «μισθό ἐργάτη», καί πού θά μπορεῖ (καί θά πρέπει) ν' ἀφαιρεθεῖ ἀπ' αὐτές τίς λειτουργίες ὁποιοδήποτε προνόμιο καί ὁποιοδήποτε «δικαίωμα προΐσταμένης ἀρχῆς».

Ἡ πλήρης αἰρετότητα, ἡ ἀνακλητότητα σέ ὁποιαδήποτε στιγμή, ὅλων χωρίς ἐξαίρεση τῶν δημόσιων λειτουργῶν, ἡ ἐλάττωση τοῦ μισθοῦ τους στό συνηθισμένο «μισθό ἐργασίας ἐργάτη», αὐτά τά ἀπλά καί «αὐτονόητα» δημοκρατικά μέτρα, συνδυαζόμενα ἀπόλυτα μέ τά συμφέροντα τῶν ἐργατῶν καί τῆς πλειοψηφίας τῶν ἀγροτῶν, ἀποτελοῦν ταυτόχρονα ἓνα μικρό γεφύρι, πού ὀδηγεῖ ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό. Τά μέτρα αὐτά ἀφοροῦν τόν κρατικό, καθαρὰ πολιτικό μετασχηματισμό τῆς κοινωνίας, ὅμως ἀποκτοῦν, φυσικά, ὅλο τό νόημα καί τή σημασία τους μόνο σέ συνδυασμό μέ τήν πραγματοποιούμενη ἤ προετοιμαζόμενη «ἀπαλλοτριώση τῶν ἀπαλλοτριωτῶν», δηλαδή μέ τό πέραςμα τῆς καπιταλιστικῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας στά μέσα παραγωγῆς σέ κοινωνική ιδιοκτησία.

«Ἡ Κομμούνα—ἔγραφε ὁ Μάρξ—ἔκανε πραγματικότητα τό σύνθημα ὅλων τῶν ἀστικῶν ἐπαναστάσεων, τό σύνθημα τῆς φτηνῆς διακυβέρνησης, καταργώντας τίς δύο μεγαλύτερες πηγές ἐξόδων—τό στρατό καί τή δημοσιοϋπαλληλία»⁴³.

Ἀπό τήν ἀγροτιά, ὅπως κι' ἀπό τά ἄλλα στρώματα τῶν μικροαστῶν, μόνο μιά ἀσήμαντη μειοψηφία «ἀνεβαίνει ψηλά», «γίνονται ἄνθρωποι» μέ τήν ἀστική ἔννοια, δηλαδή μεταβάλλονται εἴτε σέ εὐπορους ἀνθρώπους, σέ ἀστούς, εἴτε σέ εὐκατάστατους καί προνομιούχους δημοσίους ὑπαλλήλους. Ἡ τεράστια πλειοψηφία τῆς ἀγροτιᾶς σέ κάθε καπιταλιστική χώρα, πού ὑπάρχει ἀγροτιά (καί τέτιες εἶναι οἱ περισσότερες καπιταλιστικές χῶρες), καταπιέζεται ἀπό τήν κυβέρνηση καί

διψάει για τήν ανατροπή της, διψάει για «φτηνή» κυβέρνηση. Μόνο τό προλεταριάτο μπορεί νά τό πραγματοποιήσκει αὐτό καί, πραγματοποιώντας το, κάνει ταυτόχρονα ἕνα βῆμα πρὸς τό σοσιαλιστικό μετασχηματισμό τοῦ κράτους.

3. Η ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟΥ

«Ἡ Κομμούνα—ἔγραφε ὁ Μάρξ—ἔπρεπε νά εἶναι ὄχι ἕνα κοινοβουλευτικό, ἀλλά ἕνα ἐργαζόμενο σῶμα, νομοθετικό καί ἐκτελεστικό ταυτόχρονα...

...Ἀντί ν'ἀποφασίζεται μιά φορά κάθε τρία ἢ ἕξι χρόνια ποιο μέλος τῆς κυρίαρχης τάξης θά ἐκπροσωπεῖ καί θά τσαλαπατᾷ (ver-und zertreten) τό λαό στή Βουλῇ, ἀντί γι'αὐτό τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα ἔπρεπε νά χρησιμεύσει στόν ὁργανωμένο σέ κομμουνες λαό, ὅπως τό ἀτομικό ἐκλογικό δικαίωμα χρησιμεύει σέ κάθε ἐργοδότη, γιά νά ἀναζητᾷ ἐργάτες, ἐπιστάτες καί λογιστές γιά τήν ἐπιχείρησή του»⁴⁴.

Αὐτή ἡ θαυμάσια κριτική τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, πού ἔγινε τό 1871, χάρη στήν κυριαρχία τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ καί τοῦ ὁπορτουνισμοῦ, συγκαταλέγεται ἐπίσης σήμερα στά «ξεχασμένα λόγια» τοῦ μαρξισμοῦ. Ἐπαγγελματίες ὑπουργοί καί βουλευτές, προδότες τοῦ προλεταριάτου καί «ἐπιχειρηματίες» σοσιαλιστές τῶν ἡμερῶν μας παραχώρησαν τήν κριτική τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ ὀλοκληρωτικά στούς ἀναρχικούς καί πάνω σ'αὐτή τήν περίεργη λογική βάση κήρυξαν «ἀναρχισμό» κάθε κριτική τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ!! Δέν εἶναι καθόλου παράξενο ὅτι τό προλεταριάτο τῶν «προηγμένων» κοινοβουλευτικῶν χωρῶν, νιώθοντας ἀποστροφή γιά τούς τέτιου εἴδους «σοσιαλιστές», σάν τούς διάφορους Σάιντεμαν, Ντάβιντ, Λέγκιν, Σαμπά, Ρενοντέλ, Χέντερσον, Βαντερβέλντε, Στάουνινγκ, Μπράντινγκ, Μπισσολάτι καί Σία, ἔδειχνε ὅλο καί πιο συχνά τίς συμπάθειές του στόν ἀναρχοσυνδικαλισμό, παρ'ὅλο πού ἦταν ὁμογάλακτος ἀδελφός τοῦ ὁπορτουνισμοῦ.

Γιά τόν Μάρξ ὅμως ἡ ἐπαναστατική διαλεκτική δέν ἦταν ποτέ ἡ κούφια ἐκείνη φράση τῆς μόδας, τό κρόταλο πού τήν κατάντησαν ὁ Πλεχάνοφ, ὁ Κάουτσκι καί ἄλλοι. Ὁ Μάρξ ἤξερε νά ξεκόβει ἀμείλικτα ἀπό τόν ἀναρχισμό, πού δέν κατάφερνε νά χρησιμοποιοῖ οὔτε καί τό «σταῦλο» τοῦ ἀστικοῦ

κοινοβουλευτισμοῦ, ἰδίως ὅταν ἦταν φανερό πῶς δέν ὑπάρχει ἐπαναστατική κατάσταση, μά ὁ Μάρξ ταυτόχρονα ἤξερε καί νά κάνει πραγματικά ἐπαναστατική-προλεταριακή κριτική τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ.

Νά ἀποφασίζεις μιά φορά σέ κάμποσα χρόνια ποιό μέλος τῆς κυρίαρχης τάξης θά καταπιέζει, θά καταπνίγει τό λαό στή Βουλή—νά ποιά εἶναι ἡ ἀληθινή οὐσία τοῦ ἀστικοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, ὅχι μόνο στίς κοινοβουλευτικές-συνταγματικές μοναρχίες, ἀλλά καί στά πιά δημοκρατικά πολιτεύματα.

Ἄν ὅμως θέσουμε τό ζήτημα τοῦ κράτους, ἂν δοῦμε τόν κοινοβουλευτισμό σάν ἓνα ἀπό τούς θεσμούς τοῦ κράτους, ἀπό τήν ἀποψη τῶν καθηκόντων τοῦ προλεταριάτου σ'αὐτό τόν τομέα, ποῦ βρίσκεται τότε ἡ διέξοδος ἀπό τόν κοινοβουλευτισμό; Πῶς μπορούμε νά τά βγάλουμε πέρα χωρίς αὐτόν;

Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά τονίσουμε πολλές φορές: τά διδάγματα τοῦ Μάρξ πού βασίζονται στή μελέτη τῆς Κομμούνας, ξεχάστηκαν τόσο, πού γιά τό σημερινό «σοσιαλδημοκράτη» (διάβαζε: τό σημερινό πρόδοτὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ) εἶναι ἐντελῶς ἀκατανόητη ἄλλη κριτική τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, ἐκτός ἀπό τήν ἀναρχική ἢ τήν ἀντιδραστική.

Ἡ διέξοδος ἀπό τόν κοινοβουλευτισμό δέν βρίσκεται φυσικά στήν κατάργηση τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν θεσμῶν καί τῆς αἰρετότητας, ἀλλά στή μετατροπή τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν θεσμῶν ἀπό λογοκοπία σέ «ἐργαζόμενα» σώματα. «Ἡ Κομμούνα δέν ἔπρεπε νά εἶναι ἓνα κοινοβουλευτικό, ἀλλά ἓνα ἐργαζόμενο σῶμα, νομοθετικό καί ἐκτελεστικό ταυτόχρονα».

«Ὁχι ἓνα κοινοβουλευτικό, ἀλλά ἓνα ἐργαζόμενο σῶμα», αὐτά τά λόγια ταιριάζουν ἀπόλυτα γιά τούς σημερινούς κοινοβουλευτικούς ἄνδρες καί τά κοινοβουλευτικά «χαϊδεμένα σκυλάκια» τῆς σοσιαλδημοκρατίας. Κοιτάξτε ὅποιαδήποτε κοινοβουλευτική χώρα, ἀπό τήν Ἀμερική ὡς τήν Ἑλβετία, ἀπό τή Γαλλία ὡς τήν Ἀγγλία, τή Νορβηγία κτλ.: τό καθαυτό «κρατικό» ἔργο διεξάγεται στά παρασκήνια καί τό ἐκτελοῦν οἱ διευθύνσεις τῶν Ὑπουργείων, τά γραφεῖα καί τά ἐπιτελεῖα. Στά κοινοβούλια ἀπλῶς φλυαροῦν μέ τόν εἰδικό σκοπό νά ξεγελοῦν τόν «ἀπλό λαό». Αὐτό εἶναι τόσο σωστό, πού ἀκόμη καί στή ρωσική δημοκρατία, στό ἀστικοδημοκρατικό πολίτευμα, προτοῦ κἀν προλάβει νά δημιουργήσει πραγματικό κοινοβούλιο, φάνηκαν ἀμέσως ὅλες αὐτές οἱ ἁμαρτίες τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ. Τέτιοι ἥρωες τοῦ σάπιου μικροαστισμοῦ, σάν τούς Σκόμπελιεφ καί τούς

Τσερετέλι, τούς Τσερνόφ και τούς Αύξέντιεφ, κατάφεραν να μαγαρίσουν και τα Σοβιέτ σύμφωνα με το πρότυπο του πρόστυχου αστικού κοινοβουλευτισμού και να τα μετατρέψουν σε κούφια λογοκοπία. Μέσα στα Σοβιέτ οι κύριοι «σοσιαλιστές» ύπουργοί ξεγελούν τούς εύκολόπιστους μουζίκους με παχιά λόγια και ψηφίσματα. Μέσα στην κυβέρνηση συνεχίζεται μία ατέλειωτη καντρίλια με σκοπό, από τη μία μεριά, να θρονιάζουν εκ περιτροπής «γύρω στην πίτα» — στίς προσοδοφόρες και τιμητικές θεσοῦλες — όσο το δυνατό περισσότερους έσέρους και μενσεβίκους, κι 'από την άλλη, «να περισπούν την προσοχή» του λαού. Ένω μέσα στα γραφεία και στα έπιτελεία «διεξάγουν» το κρατικό έργο!

Η έφημερίδα «Ντιέλο Ναρόντα»⁴⁵, όργανο του κυβερνητικού κόμματος των «σοσιαλιστών-έπαναστατών», όμολόγησε τελευταία σ' ένα κύριο άρθρο της Συντακτικής έπιτροπής — με την άπαράμιλλη εύλικρίνεια ανθρώπων της «καλής κοινωνίας», όπου «όλοι» ασχολούνται με την πολιτική εκπόρνευση — ότι ακόμη και στα 'Υπουργεία που ανήκουν στους «σοσιαλιστές» (μᾶς συγχωρείτε για την έκφραση!), ακόμη κι' εκεί όλόκληρος ο δημοσιούπαλληλικός μηχανισμός παραμένει στην οὐσία ο παλιός, λειτουργεί με τον παλιό τρόπο, σαμποτάρει έντελῶς «ελεύθερα» τίς έπαναστατικές πρωτοβουλίες! Μά και αν δέν υπήρχε αυτή ή όμολογία, μήπως δέν τό αποδείχνει αυτό ή πραγματική ιστορία της συμμετοχής των έσέρων και των μενσεβίκων στην κυβέρνηση; Τό χαρακτηριστικό έδῶ είναι μόνο τοῦτο, ότι, κάνοντας στα 'Υπουργεία συντροφιά με τούς καντέτους, οι διάφοροι κύριοι Τσερνόφ, Ρουσάνοφ, Ζένζινοφ και λοιποί συντάκτες της «Ντιέλο Ναρόντα», έφτασαν σε τέτια ξετσιπωσιά, που δέν διστάζουν να λένε δημόσια, σάν ένα τιποτένιο πράγμα, δίχως να κοκκινίζουν, πῶς στα 'Υπουργεία «τους» όλα έμειναν όπως ήταν πρίν!! Έπαναστατική-δημοκρατική φρασεολογία για να αποβλακώνονται οι χωριάτες 'Ιβάνηδες και ύπαλληλική γραφειοκρατική κωλυσιεργία για να «ίκανοποιούνται» πέρα για πέρα οι καπιταλιστές — αυτή είναι ή οὐσία του «έντιμου» συνασπισμού.

Τόν πουλημένο και σαπισμένο κοινοβουλευτισμό της αστικής κοινωνίας ή Κομμούνα τόν αντικαθιστᾶ με θεσμούς, όπου ή ελευθερία της γνώμης και της συζήτησης δέν εκφυλίζεται σε άπάτη, γιατί οι βουλευτές είναι ύποχρεωμένοι να εργάζονται οι ίδιοι, οι ίδιοι να εφαρμόζουν τούς νόμους τους, οι ίδιοι να

ἐλέγχουν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμογῆς τους, οἱ ἴδιοι νὰ φέρνουν ἄμεσα τὴν εὐθύνη ἀπέναντι στοὺς ἐκλογεῖς τους. Οἱ ἀντιπροσωπευτικοὶ θεσμοὶ παραμένουν, μὰ δὲν ὑπάρχει ἐδῶ κοινοβουλευτισμός σάν ἰδιαίτερο σύστημα, σάν χωρισμός τῆς νομοθετικῆς ἀπὸ τὴν ἐκτελεστικὴ ἐργασία, σάν προνομιούχα θέση γιὰ τοὺς βουλευτές. Χωρὶς ἀντιπροσωπευτικούς θεσμούς δὲν μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε τὴ δημοκρατία, ἀκόμη καὶ τὴν προλεταριακὴ δημοκρατία, χωρὶς τὸν κοινοβουλευτισμό μποροῦμε καὶ πρέπει νὰ τὴ φανταστοῦμε, ἂν ἡ κριτικὴ τῆς ἀστικῆς κοινωνίας δὲν εἶναι γιὰ μᾶς κούφια λόγια, ἂν ἡ προσπάθεια νὰ ἀνατρέψουμε τὴν κυριαρχία τῆς ἀστικῆς τάξης εἶναι σοβαρὴ καὶ εἰλικρινὴς μας προσπάθεια, κι' ὄχι «ἐκλογικὴ» φρασεολογία γιὰ τὸ ψάρεμα τῶν ψήφων τῶν ἐργατῶν, ὅπως κάνουν οἱ μενσεβίκοι καὶ οἱ ἐσέροι, οἱ Σάιντεμαν καὶ οἱ Λέγκιν, οἱ Σαμπά καὶ οἱ Βαντερβέλντε.

Εἶναι ἐξαιρετικὰ διδακτικὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μάρξ, μιλώντας γιὰ τίς λειτουργίες ἐκείνης τῆς δημοσιοὑπαλληλίας, πού χρειάζεται καὶ στὴν Κομμούνα καὶ στὴν προλεταριακὴ δημοκρατία, παίρνει γιὰ σύγκριση τοὺς ὑπαλλήλους «κάθε ἄλλου ἐργοδότη», δηλαδή μιὰ συνηθισμένη καπιταλιστικὴ ἐπιχείρηση μέ «ἐργάτες, ἐπιστάτες καὶ λογιστές».

Στόν Μάρξ δὲν ὑπάρχει οὔτε μιὰ σταγόνα οὐτοπισμός, μέ τὴν ἔννοια τῆς ἐπινόησης καὶ τῆς φανταστικῆς ἀντίληψης τῆς «καινούργιας» κοινωνίας. Ὁχι, ὁ Μάρξ μελετάει, σάν ἓνα φυσικοῖστορικό προτσές τὴ γέννηση τῆς καινούργιας κοινωνίας ἀπὸ τὴν παλιά, τίς μεταβατικὲς μορφές ἀπὸ τὴ δεύτερη στὴν πρώτη. Παίρνει τὴν πραγματικὴ πείρα τοῦ μαζικοῦ προλεταριακοῦ κινήματος καὶ προσπαθεῖ νὰ βγάλει ἀπ' αὐτὴ πρακτικὰ διδάγματα. «Διδάσκεται» ἀπὸ τὴν Κομμούνα, ὅπως ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐπαναστάτες διανοητές δὲν φοβοῦνταν νὰ διδάσκονται ἀπὸ τὴν πείρα τῶν μεγάλων κινήματων τῆς καταπιεζόμενης τάξης, χωρὶς ποτέ νὰ τὰ ἀντιμετωπίζουν μέ σχολαστικὲς «ἠθικοδιδασκαλίες» (σάν τὴν πλεχανοφικὴ: «δὲν ἔπρεπε νὰ πάρουμε τὰ ὅπλα» ἢ τὴν τσερετελική: «μιὰ τάξη πρέπει ν' αὐτοπεριορίζεται»).

Δὲν μπορεῖ νὰ γίνεται λόγος γιὰ ἐκμηδένιση τῆς ὑπαλληλίας μονομιᾶς, παντοῦ καὶ ὀλοκληρωτικά. Αὐτό θά ἦταν οὐτοπία. Ἡ συντριβὴ ὅμως μονομιᾶς τῆς παλιᾶς ὑπαλληλικῆς μηχανῆς καὶ ἡ ἄμεση ἑναρξὴ τῆς ὀργάνωσης μιᾶς καινούργιας, πού νὰ ἐπιτρέπει τὴ βαθμιαία ἐκμηδένιση κάθε ὑπαλληλίας, αὐτό δ ἐ ν ε ῖ ν α ι

οὐτοπία, εἶναι ἡ πείρα τῆς Κομμούνας, εἶναι τό ἄμεσο, τό ἐπεῖγον καθῆκον τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου.

Ὁ καπιταλισμός ἀπλοποιεῖ τίς λειτουργίες τῆς «κρατικῆς» διοίκησης, ἐπιτρέπει νά ἀπορίψουμε τό «ρόλο τοῦ προῖσταμένου» καί νά ἀναγάγουμε ὅλο τό ζήτημα στήν ὀργάνωση τῶν προλετάρων (σάν κυρίαρχης τάξης), πού ἐξονόματος ὅλης τῆς κοινωνίας μισθώνει «ἐργάτες, ἐπιστάτες, λογιστές».

Ἐμεῖς δέν εἴμαστε οὐτοπιστές. Δέν «ὀνειρευόμαστε» ὅτι θά τά βγάλουμε πέρα *μονομιᾶς* χωρίς καμιᾶ διοίκηση, χωρίς καμιᾶ ὑποταγή. Αὐτά τά ἀναρχικά ὀνειροπολήματα, βασισμένα στή μή κατανόηση τῶν καθηκόντων τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, εἶναι ἀπολύτως ξένα στό μαρξισμό καί στήν πράξη χρησιμεύουν μόνο γιά τήν ἀναβολή τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης μέχρι τότε πού θά γίνουν ἀλλιώτικοι οἱ ἄνθρωποι. Ὁχι, ἐμεῖς θέλουμε τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση μέ τούς ἀνθρώπους πού ἔχουμε τώρα, πού δέν θά μπορέσουν νά τά βγάλουν πέρα δίχως ὑποταγή, δίχως ἔλεγχο, δίχως «ἐπιστάτες καί λογιστές».

Ἡ ὑποταγή ὅμως πρέπει νά γίνει στήν ἔνοπλη πρωτοπορία ὅλων τῶν ἐκμεταλλευομένων καί ἐργαζομένων — στό προλεταριάτο. Ὁ εἰδικός «ρόλος τοῦ προῖσταμένου» τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων μπορεῖ καί πρέπει ν' ἀρχίσει ν' ἀντικατασταίνεται ἀμέσως ἀπό τή μιά μέρα στήν ἄλλη μέ τίς ἀπλές λειτουργίες τῶν «ἐπιστατῶν καί λογιστῶν», λειτουργίες πού ἀπό τώρα ἤδη εἶναι πέρα γιά πέρα προσιτές στό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῶν κατοίκων τῆς πόλης γενικά καί πού μποροῦν πέρα γιά πέρα νά ἐκπληρώνονται μέ «μισθό ἐργάτη».

Ξεκινώντας ἀπ' ὅ,τι ἔχει ἤδη δημιουργήσει ὁ καπιταλισμός, θά ὀργανώσουμε τή μεγάλη παραγωγή ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, οἱ ἐργάτες, στηριγμένοι στή δική μας ἐργατική πείρα, δημιουργώντας μιά αὐστηρότατη, σιδερένια πειθαρχία, πού θά τήν ὑποστηρίζει ἡ κρατική ἐξουσία τῶν ἔνοπλων ἐργατῶν, θά περιορίσουμε τούς δημοσίους ὑπαλλήλους στό ρόλο τῶν ἀπλῶν ἐκτελεστῶν τῶν ἐντολῶν μας, πού θά εἶναι ὑπεύθυνοι γιά τίς πράξεις τους, ἀνακλήτοί, μέτρια ἀμειβόμενοι «ἐπιστάτες καί λογιστές» (φυσικά σ' αὐτούς θά συμπεριλαβαίνονται καί τεχνικοί ὅλων τῶν κατηγοριῶν, εἰδῶν καί βαθμῶν) — αὐτό εἶναι τό δικό μας, τό προλεταριακό καθῆκον, νά ἀπό τί μποροῦμε καί πρέπει ν' ἀρχίσουμε ὅταν κάνουμε τήν προλεταριακή ἐπανάσταση. Μιά τέτια ἀρχή, πάνω στή βάση τῆς μεγάλης παραγωγῆς, ὀδηγεῖ μόνη της στή βαθμιαία «ἀπονέκρωση» κάθε ὑπαλληλίας, στή βαθμιαία δημιουργία μιᾶς

τέτιας τάξης πραγμάτων—τάξης χωρίς εισαγωγικά, τάξης πού δέν μοιάζει μέ τή μισθωτή δουλεία—τέτιας τάξης, όπου οί διαρκῶς ἀπλοποιούμενες λειτουργίες ἐπιστασίας καί λογοδοσίας θά ἐκτελοῦνται ἀπό ὅλους διαδοχικά, θά γίνονται μετά συνήθεια καί τέλος θά ἀτονίσουν σάν εἰδικές λειτουργίες ἐνός ἰδιαίτερου στρώματος ἀνθρώπων.

“Ενας ἔξυπνος γερμανός σοσιαλδημοκράτης τῆς ὀγδοῦς δεκαετίας τοῦ περασμένου αἰῶνα ὀνόμασε τό ταχυδρομεῖο πρότυπο σοσιαλιστικοῦ νοικοκυριοῦ. Αὐτό εἶναι πολύ σωστό. Σήμερα τό ταχυδρομεῖο εἶναι νοικοκυριό, ὁργανωμένο σύμφωνα μέ τόν τύπο τοῦ κρατικο-καπιταλιστικοῦ μονοπωλίου. Ὁ ἱμπεριαλισμός μετατρέπει βαθμιαῖα ὅλα τά τράστ σέ ὁργανώσεις αὐτοῦ τοῦ τύπου. Πάνω ἀπό τούς «ἀπλούς» ἐργαζόμενους, πού ξεθεώνονται στή δουλιά καί πεινᾶνε, στέκει ἐδῶ ἡ ἴδια ἀστική γραφειοκρατία. Ἐδῶ ὅμως εἶναι ἤδη ἔτοιμος ὁ μηχανισμός τῆς κοινωνικῆς διαχείρισης. Ἀς ἀνατρέψουμε τούς καπιταλιστές, ἄς συντρίψουμε μέ τό σιδερένιο χέρι τῶν ἑνοπλῶν ἐργατῶν τήν ἀντίσταση αὐτῶν τῶν ἐκμεταλλευτῶν, ἄς τσακίσουμε τή γραφειοκρατική μηχανή τοῦ σύγχρονου κράτους — καί μπροστά μας θά προβάλει ἓνας ἀπαλλαγμένος ἀπό «παράσιτα» μηχανισμός μέ ὑψηλό τεχνικό ἐξοπλισμό, ἓνας μηχανισμός, πού θά μπορούν θαυμάσια νά τόν βάλουν σέ κίνηση οἱ ἴδιοι οἱ ἑνωμένοι ἐργάτες, μισθώνοντας τεχνικούς, ἐπιστάτες, λογιστές καί ἀμείβοντας τή δουλιά ὅλων αὐτῶν, ὅπως καί ὅλων γενικά τῶν «δημοσίων» ὑπαλλήλων μέ μισθό ἐργάτη. Αὐτό εἶναι ἓνα συγκεκριμένο, πρακτικό, ἄμεσα πραγματοποιήσιμο καθῆκον σχετικά μέ ὅλα τά τράστ, καθῆκον πού λυτρώνει τούς ἐργαζόμενους ἀπό τήν ἐκμετάλλευση καί παίρνει ὑπόψη τήν πείρα πού ἐγκαινίασε ἤδη πρακτικά (ιδίως στόν τομέα τῆς οἰκοδόμησής τοῦ κράτους) ἡ Κομμούνα.

“Ὅλη ἡ λαϊκή οἰκονομία, ὁργανωμένη ὅπως τό ταχυδρομεῖο, ἔτσι πού οἱ τεχνικοί, οἱ ἐπιστάτες, οἱ λογιστές, καθώς καί ὅλοι οἱ ἀξιωματοῦχοι νά μήν παίρνουν μισθό παραπάνω ἀπό τό «μισθό ἐργάτη» καί νά βρίσκονται κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο καί τήν καθοδήγηση τοῦ ἑνοπλοῦ προλεταριάτου—αὐτός εἶναι ὁ πῶς ἄμεσος σκοπός μας. Νά τί λογῆς κράτος, νά πάνω σέ ποιά οἰκονομική βάση, μᾶς χρειάζεται. Νά τί θά καταργήσει τόν κοινοβουλευτισμό καί θά διατηρήσει τούς ἀντιπροσωπευτικούς θεσμούς, νά τί θά ἀπαλλάξει τίς ἐργαζόμενες τάξεις ἀπό τήν ἐκπόρνευση αὐτῶν τῶν θεσμῶν ἀπό μέρους τῆς ἀστικῆς τάξης.

4. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

«...Σέ ένα σύντομο πρόχειρο σχέδιο για τήν ἐθνική ὀργάνωση πού ἡ Κομμούνα δέν πρόλαβε νά τό ἐπεξεργαστεῖ παραπέρα, καθορίζεται ρητά ὅτι ἡ Κομμούνα θά ἀποτελοῦσε... τήν πολιτική μορφή ἀκόμη καί τοῦ πιό μικροῦ χωριοῦ»... Ἐκ τῆς Κομμούνες θά ἐκλεγόταν καί ἡ «ἐθνική ἀντιπροσωπεία» στό Παρίσι.

«...Οἱ λίγες μά πολύ σπουδαῖες λειτουργίες πού θά ἀπόμεναν ἀκόμη τότε για τήν κεντρική κυβέρνηση δέν θά ἔπρεπε νά καταργηθοῦν—ἕνας τέτιος ἰσχυρισμός ἦταν συνειδητή παραποίηση,—ἀλλά θά μεταβιβάζονταν σέ ὑπαλλήλους τῆς Κομμούνας, δηλαδή σέ αὐστηρά ὑπεύθυνους ὑπαλλήλους...

...Ἡ ἐνότητα τοῦ ἔθνους δέν θά ἔσπαζε, μά ἀντίθετα θά ὀργανωνόταν μέ τό καθεστώς τῆς Κομμούνας καί θά γινόταν πραγματικότητα μέ τήν ἐκμηδένιση τῆς κρατικῆς ἐκείνης ἐξουσίας, πού παρουσιαζόταν σάν ἡ ἐνσάρκωση αὐτῆς τῆς ἐνότητας, πού ἤθελε ὅμως νά εἶναι ἀνεξάρτητη καί ἀνώτερη ἀπό τό ἴδιο τό ἔθνος. Στήν πραγματικότητα, ἡ κρατική ἐξουσία δέν ἦταν παρά μιὰ παρασιτική ἀπόφυση στό σῶμα τοῦ ἔθνους... Ἐνῶ τό ζήτημα ἦταν νά ἀποκοποῦν τά καθαρά καταπιεστικά ὄργανα τῆς παλαιᾶς κυβερνητικῆς ἐξουσίας, νά ἀποκοποῦν οἱ δικαιολογημένες λειτουργίες της ἀπό μιάν ἐξουσία πού εἶχε τήν ἀξίωση νά στέκεται πάνω ἀπό τήν κοινωνία καί νά ἀποδοθοῦν πάλι στούς ὑπεύθυνους ὑπηρέτες τῆς κοινωνίας»⁴⁶.

Μέχρι ποῖο βαθμό δέν κατάλαβαν—ἴσως θά εἶναι σωστότερο νά ποῦμε: δέν θέλησαν νά καταλάβουν—οἱ ὀπορτουνιστές τῆς σημερινῆς σοσιαλδημοκρατίας αὐτούς τούς συλλογισμούς τοῦ Μάρξ, τό δείχνει καλύτερα ἀπ' ὅλα τό ἡροστρατικά διάσημο βιβλίο τοῦ ἐξωμότη Μπέρνσταϊν: «Οἱ προϋποθέσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τά καθήκοντα τῆς σοσιαλδημοκρατίας». Παίρνοντας ἀφορμή ἀκριβῶς ἀπό τά πιό πάνω λόγια τοῦ Μάρξ, ὁ Μπέρνσταϊν ἔγραφε πῶς τό πρόγραμμα αὐτό «ὡς πρὸς τό πολιτικό του περιεχόμενο παρουσιάζει σέ ὅλα τά οὐσιαστικά γνωρίσματά του μιὰ πολύ μεγάλη ὁμοιότητα μέ τό ὁμοσπονδιακό σύστημα τοῦ Πрунтόν... Παρ' ὅλες τίς ἄλλες διαφορές ἀνάμεσα στόν Μάρξ καί στό «μικροαστό» Πрунтόν (ὁ Μπέρνσταϊν βάζει τή λέξη «μικροαστός» μέσα σέ εἰσαγωγικά, πού κατά τή γνώμη του πρέπει

νά είναι ειρωνικά), ή πορεία τῆς σκέψης τους σ' αὐτά τά σημεία είναι πάρα πολύ κοντά ή μιά στήν ἄλλη». Βέβαια, συνεχίζει ὁ Μπέρνσταϊν, ή σημασία τῶν δήμων μεγαλώνει, μά «μοῦ φαίνεται ἀμφίβολο ἂν τό πρῶτο καθήκον τῆς δημοκρατίας θά ἔπρεπε νά είναι μιά τέτια κατάργηση (Auflösung — κυριολεκτικά: κατάργηση, διάλυση) τῶν σύγχρονων κρατῶν καί ή πλήρης μεταβολή (Umwandlung — ἀνατροπή) τῆς ὀργάνωσής τους, ὅπως τή φαντάζονται ὁ Μάρξ καί ὁ Προυντόν — σχηματισμός τῆς ἐθνικῆς συνέλευσης ἀπό ἀντιπροσώπους τῶν ἐπαρχιακῶν ή νομαρχιακῶν συνελεύσεων, πού μέ τή σειρά τους θά ἀποτελοῦνταν ἀπό ἀντιπροσώπους τῶν κοινοτήτων — ἔτσι πού ὅλη ή ὥς τώρα μορφή τῶν ἐθνικῶν ἀντιπροσωπειῶν θά ἐξαφανιζόταν ἐντελῶς» (Μπέρνσταϊν, «Οἱ προϋποθέσεις», σελ. 134 καί 136 τῆς γερμανικῆς ἐκδοσης τοῦ 1899).

Αὐτό είναι κυριολεκτικά τερατῶδες: νά συγχέεις τίς ἀπόψεις τοῦ Μάρξ γιά τήν «ἐκμηδένιση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας-παράσιτου» μέ τό ὁμοσπονδιακό σύστημα τοῦ Προυντόν! Αὐτό ὅμως δέν είναι τυχαῖο, γιατί ὁ ὁπορτουνιστής οὔτε κἀν σκέπτεται ὅτι ἐδῶ ὁ Μάρξ δέν μιλάει καθόλου γιά τό ὁμοσπονδιακό σύστημα σάν ἀντίβαρο στό συγκεντρωτισμό, ἀλλά γιά τή συντριβή τῆς παλιᾶς ἀστικῆς κρατικῆς μηχανῆς, πού ὑπάρχει σέ ὅλες τίς ἀστικές χῶρες.

Στό μυαλό τοῦ ὁπορτουνιστῆ ἔρχεται μόνο αὐτό πού βλέπει γύρω του, στό περιβάλλον τοῦ μικροαστικοῦ φιλισταϊσμοῦ καί τῆς «ρεφορμιστικῆς» ἀποτελμάτωσης, δηλαδή μόνο τούς «δήμους»! Γιά τήν ἐπανάσταση τοῦ προλεταριάτου ὁ ὁπορτουνιστής ξέμαθε καί νά σκέπτεται.

Εἶναι γιά γέλια. Εἶναι ὅμως ἀξιοσημεῖωτο ὅτι δέν συγκρούστηκαν σ' αὐτό τό σημείο μέ τόν Μπέρνσταϊν. Πολλοί διέψευσαν τόν Μπέρνσταϊν — ἰδίως ὁ Πλεχάνοφ στή ρωσική φιλολογία καί ὁ Κάουτσκι στήν εὐρωπαϊκή, μά γι' αὐτή τή διαστρέβλωση τοῦ Μάρξ ἀπό τόν Μπέρνσταϊν δέν μίλησαν οὔτε ὁ ἕνας, οὔτε ὁ ἄλλος.

Ὁ ὁπορτουνιστής σέ τέτιο βαθμό ξέμαθε νά σκέπτεται ἐπαναστατικά καί νά στοχάζεται τήν ἐπανάσταση, πού ἀποδίδει τό «ὁμοσπονδιακό σύστημα» στόν Μάρξ, μπερδεύοντάς τον μέ τόν ἰδρυτή τοῦ ἀναρχισμοῦ Προυντόν. Καί ὁ Κάουτσκι καί ὁ Πλεχάνοφ, πού θέλουν νά είναι ὀρθόδοξοι μαρξιστές, νά ὑπερασπίζονται τή διδασκαλία τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ, σωπαίνουν γι' αὐτό! Ἐδῶ βρίσκεται μιά ἀπό τίς ρίζες ἐκείνου τοῦ

ἄκρου ἐκχυδαϊσμοῦ τῶν ἀπόψεων γιά τή διαφορά πού ὑπῆρχε ἀνάμεσα στό μαρξισμό καί στόν ἀναρχισμό, διαφορά πού χαρακτηρίζει καί τούς καουτσκιστές καί τούς ὁπορτουνιστές καί πού γι' αὐτό θά χρειαστεῖ νά ξαναμιλήσουμε.

Στούς συλλογισμούς τοῦ Μάρξ γιά τήν πείρα τῆς Κομμούνας, πού ἀναφέραμε, δέν ὑπάρχει οὔτε ἵχνος ὁμοσπονδιακοῦ συστήματος. Ὁ Μάρξ συμφωνεῖ μέ τόν Προυντόν ἀκριβῶς σ' ἐκεῖνο πού δέν βλέπει ὁ ὁπορτουνιστής Μπέρνσταϊν. Ὁ Μάρξ διαφωνεῖ μέ τόν Προυντόν ἀκριβῶς σ' ἐκεῖνο πού ὁ Μπέρνσταϊν τό βλέπει σάν ὁμοφωνία τους.

Ὁ Μάρξ συμφωνεῖ μέ τόν Προυντόν στό ὅτι καί οἱ δύο τους τάσσονται ὑπέρ τῆς «συντριβῆς» τῆς σύγχρονης κρατικῆς μηχανῆς. Αὐτή τήν ὁμοφωνία τοῦ μαρξισμοῦ μέ τόν ἀναρχισμό (καί μέ τόν Προυντόν καί μέ τόν Μπακούνιν) δέν θέλουν νά τή δοῦν οὔτε οἱ ὁπορτουνιστές, οὔτε οἱ καουτσκιστές, γιατί σ' αὐτό τό σημεῖο ἀπομακρύνθηκαν ἀπό τό μαρξισμό.

Ὁ Μάρξ διαφωνεῖ καί μέ τόν Προυντόν καί μέ τόν Μπακούνιν ἀκριβῶς στό ζήτημα τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συστήματος (χωρίς νά μιλήσουμε πιά γιά τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου). Τό ὁμοσπονδιακό σύστημα πηγάζει κατ' ἀρχήν ἀπό τίς μικροαστικές ἀντιλήψεις τοῦ ἀναρχισμοῦ. Ὁ Μάρξ εἶναι ὑπέρ τοῦ συγκεντρωτισμοῦ. Καί στούς συλλογισμούς του πού ἀναφέραμε δέν ὑπάρχει καμιά ὑποχώρηση ἀπό τό συγκεντρωτισμό. Μόνο ἄνθρωποι γεμάτοι ἀπό μικροαστική «δεισιδαιμονική πίστη» στό κράτος μποροῦν νά παίρνουν τήν ἐκμηδένιση τῆς ἀστικῆς μηχανῆς γιά ἐκμηδένιση τοῦ συγκεντρωτισμοῦ!

Καλά, μά ἂν τό προλεταριάτο καί ἡ φτωχή ἀγροτιά πάρουν στά χέρια τους τήν κρατική ἐξουσία, ὀργανωθοῦν ἐντελῶς ἐλεύθερα σέ κομμούνες καί συνενώσουν τή δράση ὅλων τῶν κοινοτήτων μέ σκοπό νά χτυπήσουν τό κεφάλαιο, νά συντρίψουν τήν ἀντίσταση τῶν καπιταλιστῶν, νά μεταβιβάσουν σέ ὅλο τό ἔθνος, στό σύνολο τῆς κοινωνίας, τήν ἀτομική ἰδιοκτησία πάνω στούς σιδηροδρόμους, τά ἐργοστάσια, τή γῆ καί τά λοιπά, μήπως αὐτό δέν θά εἶναι συγκεντρωτισμός; Μήπως αὐτό δέν θά εἶναι ὁ πῶς συνεπής δημοκρατικός συγκεντρωτισμός; Καί μάλιστα προλεταριακός συγκεντρωτισμός;

Τοῦ Μπέρνσταϊν ἀπλῶς δέν μπορεῖ νά τοῦ περάσει ἀπό τό νοῦ πῶς εἶναι δυνατό νά ὑπάρξει θεληματικός συγκεντρωτισμός, θεληματική συνένωση τῶν κοινοτήτων σέ ἔθνος, θεληματική συγχώνευση τῶν προλεταριακῶν κοινοτήτων γιά τή συντριβή

τῆς ἀστικῆς κυριαρχίας καί τῆς ἀστικῆς κρατικῆς μηχανῆς. Ὁ Μπέρνσταϊν, ὅπως καί κάθε φιλισταῖος, φαντάζεται τό συγκεντρωτισμό σάν κάτι πού μπορεῖ νά ἐπιβληθεῖ καί νά διατηρηθεῖ μόνο ἀπό τά πάνω, μόνο ἀπό τήν ὑπαλληλία καί τή στρατοκρατία.

Γι' αὐτό ὁ Μάρξ, σάν νά πρόβλεψε ὅτι μπορεῖ νά διαστρεβλωθοῦν οἱ ἀπόψεις του, ὑπογραμμίζει σκόπιμα ὅτι ἀποτελοῦν συνειδητή πλαστογράφηση οἱ κατηγορίες πώς τάχα ἡ Κομμούνα ἤθελε νά καταστρέψει τήν ἐνότητα τοῦ ἔθνους, νά καταργήσει τήν κεντρική ἐξουσία. Ὁ Μάρξ σκόπιμα χρησιμοποιεῖ τήν ἔκφραση «ὀργάνωση τῆς ἐνότητας τοῦ ἔθνους», γιά ν' ἀντιπαράθεσει τό συνειδητό, δημοκρατικό, προλεταριακό' συγκεντρωτισμό στόν ἀστικό, στρατιωτικό, ὑπαλληλικό.

Μά... ὅποιος δέν θέλει νά ἀκούσει εἶναι χειρότερος ἀπό ὅλους τούς κουφούς. Καί οἱ ὀπορτουνιστές τῆς σημερινῆς σοσιαλδημοκρατίας, ἀκριβῶς δέν θέλουν νά ἀκούσουν γιά ἐκμηδένιση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, γιά τήν ἀποκοπή τῆς παρασιτικῆς ἀπόφυσης.

5. ΕΚΜΗΔΕΝΙΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ-ΠΑΡΑΣΙΤΟΥ

Παραθέσαμε κιόλας τά ἀντίστοιχα λόγια τοῦ Μάρξ καί πρέπει νά τά συμπληρώσουμε.

«... Ἡ συνηθισμένη μοίρα ἐνός νέου ἱστορικοῦ δημιουργήματος — ἔγραφε ὁ Μάρξ — εἶναι νά τό νομίζουν γιά ὁμοίωμα παλιότερων ἢ ἀκόμη καί ξεπερασμένων μορφῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, μέ τίς ὁποῖες οἱ καινούργιοι θεσμοί ἔχουν κάποια ὁμοιότητα. Ἔτσι ἡ νέα αὐτή Κομμούνα, πού τσακίζει (bricht — συντρίβει) τή σύγχρονη κρατική ἐξουσία, θεωρήθηκε σάν ἀναβίωση τῆς μεσαιωνικῆς κοινότητας... σάν ὁμοσπονδία μικρῶν κρατῶν (Μοντεσκιέ, Γιρονδῖνοι⁴⁷)... σάν ὑπερβολική μορφή τοῦ παλιοῦ ἀγῶνα ἐνάντια στόν ὑπέρμετρο συγκεντρωτισμό...

...Τό καθεστῶς τῆς Κομμούνας θά ἀπέδιδε στό κοινωνικό σῶμα ὅλες ἐκεῖνες τίς δυνάμεις, πού τίς κατανάλωσε ὡς τώρα αὐτή ἡ παρασιτική ἀπόφυση — τό «κράτος», πού τρέφεται σέ βάρος τῆς κοινωνίας καί τήν ἐμποδίζει νά κινεῖται ἐλεύθερα. Καί μόνο μ' αὐτή τήν πράξη θά ἔβαζε μπρός τήν ἀναγέννηση τῆς Γαλλίας...

...Τό καθεστῶς τῆς Κομμούνας θά ἔβαζε τούς ἀγρότες παραγωγούς κάτω ἀπό τήν πνευματική καθοδήγηση τῶν μεγάλων πόλεων κάθε περιοχῆς καί ἐκεῖ, στό πρόσωπο τῶν

ἐργατῶν τῶν πόλεων, θά τοὺς ἐξασφάλιζε τοὺς φυσικοὺς ἐκπροσώπους τῶν συμφερόντων τους. Καί μόνη ἡ ὕπαρξη τῆς Κομμούνας εἶχε σάν αὐτονόητη συνέπειά της τήν τοπική αὐτοκυβέρνηση, ὅχι ὅμως πιά σάν ἀντίβαρο στήν κρατική ἐξουσία, πού εἶχε γίνει πιά περιττή»⁴⁸.

«Ἐκμηδένιση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας», πού εἶχε γίνει «παρασιτική ἀπόφυση», «ἀποκοπή» καί «καταστροφή» της, «ἡ κρατική ἐξουσία γίνεται τώρα περιττή» — μ' αὐτές τίς ἐκφράσεις μιλοῦσε ὁ Μάρξ γιά τό κράτος, ὅταν ἔκρινε καί ἀνάλυε τήν πείρα τῆς Κομμούνας.

“Ὅλα αὐτά γράφτηκαν σχεδόν ἐδῶ καί μισό αἰῶνα, καί σήμερα χρειάζεται νά γίνουν ἓνα εἶδος ἀνασκαφές, γιά νά κάνεις συνείδηση τῶν πλατιῶν μαζῶν τόν ἀνόθευτο μαρξισμό. Τά συμπεράσματα πού βγῆκαν ἀπό τίς παρατηρήσεις πάνω στήν τελευταία μεγάλη ἐπανάσταση, πού ἔζησε ὁ Μάρξ, τά ξέχασαν τότε ἀκριβῶς πού ἦρθε ἡ ὥρα γιά τίς κατοπινές μεγάλες ἐπαναστάσεις τοῦ προλεταριάτου.

«... Ἡ ποικιλία τῶν ἐρμηνειῶν, πού δόθηκαν στήν Κομμούνα καί ἡ ποικιλία τῶν συμφερόντων, πού ἐκφράζονταν μ' αὐτήν, ἀποδείχνουν πῶς ἦταν μιά πέρα γιά πέρα εὐλύγιστη πολιτική μορφή, ἐνῶ ὅλες οἱ προηγούμενες μορφές κυβέρνησης ἦταν στήν οὐσία τους καταπιεστικές. Τό πραγματικό της μυστικό ἦταν τό ἑξῆς: Ἡ Κομμούνα ἦταν οὐσιαστικά *κυβέρνηση τῆς ἐργατικῆς τάξης*, τό ἀποτέλεσμα τῆς πάλης τῆς τάξης πού παράγει ἐνάντια στήν τάξη τῶν σφετεριστῶν, ἦταν ἡ ἀνοιχτή τελικά πολιτική μορφή, μέ τήν ὁποία μποροῦσε νά συντελεστεῖ ἡ οἰκονομική ἀπελευθέρωση τῆς ἐργασίας...

Χωρίς τόν τελευταῖο αὐτό ὅρο τό καθεστῶς τῆς Κομμούνας θά ἦταν κάτι τό ἀκατόρθωτο, μιά ἀπάτη...»⁴⁹

Οἱ οὐτοπιστές καταπιάστηκαν νά «ἀνακαλύψουν» πολιτικές μορφές, μέ τίς ὁποῖες θά ἔπρεπε νά συντελεστεῖ ὁ σοσιαλιστικός μετασχηματισμός τῆς κοινωνίας. Οἱ ἀναρχικοί ἀπόφευγαν γενικά τό ζήτημα τῶν πολιτικῶν μορφῶν. Οἱ ὀπορτουниστές τῆς σημερινῆς σοσιαλδημοκρατίας ἀποδέχτηκαν τίς ἀστικές πολιτικές μορφές τοῦ κοινοβουλευτικοῦ δημοκρατικοῦ κράτους σάν ὅριο, πού δέν ἐπιτρέπεται νά ξεπεραστεῖ, καί σπάζανε τό κεφάλι

τους, κάνοντας προσευχές μπροστά σ'αυτό τό «πρότυπο», χαρακτηρίζαν αναρχισμό κάθε προσπάθεια νά σπάσει κανείς αυτές τίς μορφές.

Ο Μάρξ συμπέρανε απ'όλη τήν ιστορία τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τῶν πολιτικῶν ἀγώνων πώς τό κράτος πρέπει νά ἐξαφανιστεῖ, πώς ἡ μεταβατική μορφή τῆς ἐξαφάνισής του (πέραςμα ἀπό τό κράτος στό μή-κράτος) θά εἶναι «τό προλεταριάτο πού εἶναι ὁργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη». Δέν καταπιάστηκε ὅμως ὁ Μάρξ νά ἀνακαλύψει τίς πολιτικές μορφές αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος. Περιορίστηκε στήν ἐπισταμένη παρατήρηση τῆς γαλλικῆς ιστορίας, στήν ἀνάλυσή της καί στό συμπέρασμα πού πρόσφερε τό ἔτος 1851: τά πράγματα ὁδηγοῦν πρός τήν καταστροφή τῆς ἀστικῆς κρατικῆς μηχανῆς.

Κι'ὅταν ξέσπασε τό μαζικό ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ προλεταριάτου, ὁ Μάρξ ἄρχισε νά μελετάει ποιές μορφές εἶχε ἀνακαλύψει τό κίνημα αὐτό, παρά τήν ἀποτυχία του, παρά τή σύντομη διάρκειά του καί τήν ὀλοφάνερη ἀδυναμία του.

Ἡ Κομμούνα εἶναι ἡ μορφή πού «τελικά ἀνακάλυψε» ἡ προλεταριακή ἐπανάσταση, μορφή, μέ τήν ὁποία μπορεῖ νά συντελεστεῖ ἡ οἰκονομική ἀπελευθέρωση τῆς ἐργασίας.

Ἡ Κομμούνα εἶναι ἡ πρώτη ἀπόπειρα τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης νά συντρίψει τήν ἀστική κρατική μηχανή καί ἡ πολιτική μορφή, πού «τελικά ἀνακάλυψε» καί μέ τήν ὁποία μπορεῖ καί πρέπει ν'ἀντικατασταθεῖ αὐτό πού ἔχει συντριβεῖ.

Θά δοῦμε στήν παρακάτω ἔκθεσή μας ὅτι οἱ ρωσικές ἐπαναστάσεις τοῦ 1905 καί τοῦ 1917, μέσα σέ διαφορετική κατάσταση καί κάτω ἀπό διαφορετικές συνθῆκες, συνεχίζουν τό ἔργο τῆς Κομμούνας καί ἐπιβεβαιώνουν τή μεγαλοφυή ιστορική ἀνάλυση τοῦ Μάρξ.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι V

ΣΥΝΕΧΕΙΑ. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΑΦΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΝΓΚΕΛΣ

Ο Μάρξ ἔδωσε τό βασικό σχετικά μέ τό ζήτημα τῆς σημασίας τῆς πείρας τῆς Κομμούνας. Ὁ Ἐνγκελς ξαναγύριζε ἐπανειλημμένα στό ἴδιο θέμα, ἐπεξηγώντας τήν ἀνάλυση καί τά συμπεράσματα τοῦ Μάρξ, καί μερικές φορές φώτιζε μέ τόση δύναμη καί παραστατικότητα τίς ἄλλες πλευρές τοῦ ζητήματος, πού χρειάζεται νά σταθοῦμε ἰδιαίτερα σ'αὐτές τίς διασαφήσεις.

1. «ΓΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ»

Στό ἔργο του γιά τό ζήτημα τῆς κατοικίας (1872)⁵⁰ ὁ Ἑνγκελς ἔχει πιά ὑπόψη του τήν πείρα τῆς Κομμούνας καί στέκεται ἄρκετές φορές στά καθήκοντα τῆς ἐπανάστασης σέ σχέση μέ τό κράτος. Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι πάνω σέ ἓνα συγκεκριμένο θέμα ἐξηγοῦνται παραστατικά, ἀπό τή μία μεριά, τά γνωρίσματα τῆς ὁμοιότητας τοῦ προλεταριακοῦ κράτους μέ τό σημερινό κράτος —γνωρίσματα πού μᾶς δίνουν τό δικαίωμα νά μιλάμε γιά κράτος καί στίς δύο περιπτώσεις, —καί ἀπό τήν ἄλλη, τά διακριτικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα ἢ τό πέρασμα στήν ἐκμηδένιση τοῦ κράτους.

«Μέ ποιό τρόπο μπορεῖ νά λυθεῖ τό ζήτημα τῆς κατοικίας; Στή σημερινή κοινωνία μπορεῖ νά λυθεῖ ἀκριβῶς ὅπως καί κάθε ἄλλο κοινωνικό ζήτημα: μέ τή βαθμιαία οἰκονομική ἐξίσωση τῆς ζήτησης καί τῆς προσφορᾶς, μιά λύση πού ξαναγεννάει πάντα ἀπό τήν ἀρχή τό ἴδιο ζήτημα καί πού ἐπομένως δέν εἶναι λύση. Πῶς θά ἔλυνε τό ζήτημα αὐτό μιά κοινωνική ἐπανάσταση, αὐτό δέν ἐξαρτιέται μόνο ἀπό τίς χρονικές καί τοπικές συνθῆκες, ἀλλά καί ἀπό πολύ εὐρύτερα ζητήματα, πού ἓνα ἀπό τά κυριότερα εἶναι ἡ ἐξάλειψη τῆς ἀντίθεσης ἀνάμεσα στήν πόλη καί στό χωριό. Καί μιά καί δέν πρόκειται νά φτιάξουμε οὐτοπικά συστήματα γιά τή συγκρότηση τῆς μελλοντικῆς κοινωνίας, θά ἦταν περισσότερο ἀπό ματαιοπονία, ἂν στεκόμασταν σ' αὐτό τό ζήτημα. Ἐκεῖνο ὅμως πού εἶναι βέβαιο, εἶναι ὅτι σήμερα ἤδη ὑπάρχουν στίς μεγάλες πόλεις ἄρκετά σπίτια, ἔτσι πού μέ μιά λογική διάθεσή τους θά θεραπευόταν ἀμέσως κάθε πραγματική *στενότητα* κατοικίας. Αὐτό, φυσικά, μπορεῖ νά γίνει μόνο μέ τήν ἀπαλλοτρίωση τῶν σημερινῶν ἰδιοκτητῶν καί μέ τήν ἐγκατάσταση σ' αὐτά τά σπίτια ἄστεγων ἐργατῶν ἢ ἐργατῶν πού ζοῦν τώρα σέ πάρα πολύ πυκνοκατοικημένα διαμερίσματα. Καί μόλις τό προλεταριάτο κατακτήσει τήν πολιτική ἐξουσία, ἓνα τέτιο μέτρο, πού τό ὑπαγορεύει τό συμφέρον τῆς κοινωνίας, θά μπορεῖ νά ἐφαρμοστεῖ μέ τήν ἴδια εὐκολία, πού πραγματοποιοῦνται ἄλλες ἀπαλλοτριώσεις καί ἐπιτάξεις κτιρίων ἀπό τό σημερινό κράτος» (σελ. 22 τῆς γερμ. ἐκδόσης τοῦ 1887)⁵¹.

Ἐδῶ δέν ἐξετάζεται ἡ ἀλλαγή τῆς μορφῆς τῆς κρατικῆς

ἐξουσίας, ἀλλά παίρνεται μόνο τό περιεχόμενο τοῦ ἔργου της. Οἱ ἀπαλλοτριώσεις καί ἐπιτάξεις κατοικιῶν γίνονται καί μέ ἐντολή τοῦ σημερινοῦ κράτους. Τό προλεταριακό κράτος ἀπό τυπική ἄποψη θά δώσει κι' αὐτό «ἐντολή» νά ἐπιταχθοῦν κατοικίες καί νά ἀπαλλοτριωθοῦν διαμερίσματα. Εἶναι ὅμως φανερό, ὅτι ὁ παλιός ἐκτελεστικός μηχανισμός, ἡ ὑπαλληλία, πού συνδέεται μέ τήν ἀστική τάξη, θά ἦταν ἀπλούστατα ἀκατάλληλος γιά νά ἐφαρμόσει τίς ἐντολές τοῦ προλεταριακοῦ κράτους.

«...Πρέπει ἐξάλλου νά διαπιστώσουμε ὅτι ἡ πραγματική κατοχή ἀπό τόν ἐργαζόμενο λαό ὅλων τῶν ἐργαλείων δουλιᾶς, ὅλης τῆς βιομηχανίας, εἶναι τό κατευθείαν ἀντίθετο τῆς προυντονικῆς «ἐξαγοράς». Μ' αὐτή γίνεται ὁ κάθε ξεχωριστός ἐργάτης ἰδιοκτήτης τῆς κατοικίας, τοῦ ἀγροκτήματος, τῶν ἐργαλείων δουλιᾶς, ἐνῶ μέ τήν πρώτη ὁ «ἐργαζόμενος λαός» μένει ὁ συλλογικός ἰδιοκτήτης τῶν σπιτιῶν, τῶν ἐργοστασίων καί τῶν ἐργαλείων δουλιᾶς. Καί γιά μιά μεταβατική τουλάχιστο περίοδο, ζήτημα εἶναι ἂν θά παραχωρεῖται σέ ἄτομα ἢ σέ ἐταιρίες τό δικαίωμα νά χρησιμοποιοῦν αὐτά τά σπίτια, τά ἐργοστάσια κτλ., χωρίς κάλυψη τῶν ἐξόδων. Τό ἴδιο ὅπως καί ἡ κατάργηση τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς δέν προϋποθέτει τήν κατάργηση καί τῆς γαιοπροσόδου, ἀλλά τή μεταβίβασή της στήν κοινωνία, ἂν καί μέ τροποποιημένη μορφή. Ἡ πραγματική κατοχή ὅλων τῶν ἐργαλείων δουλιᾶς ἀπό τόν ἐργαζόμενο λαό δέν ἀποκλείει συνεπῶς καθόλου τή διατήρηση τῶν σχέσεων μίσθωσης καί ἐνοικίασης» (σελ. 68)⁵².

Τό ζήτημα πού θίγεται σ' αὐτό τό συλλογισμό, δηλαδή τό ζήτημα τῶν οἰκονομικῶν βάσεων τῆς ἀπονέκρωσης τοῦ κράτους, θά τό ἐξετάσουμε στό ἐπόμενο κεφάλαιο. Ὁ Ἐνγκελς ἐκφράζεται μέ ἐξαιρετική προσοχή, ὅταν λέει πῶς «ζήτημα εἶναι» ὅτι τό προλεταριακό κράτος θά μοιράζει τίς κατοικίες δωρεάν, «τουλάχιστο στή μεταβατική περίοδο». Ἡ διάθεση μέ νοίκι σέ ξεχωριστές οἰκογένειες τῶν κατοικιῶν, πού ἀνήκουν σέ ὅλο τό λαό, προϋποθέτει καί τήν εἴσπραξη αὐτοῦ τοῦ ἐνοικίου καί ἕνα ὀρισμένο ἔλεγχο καί ὀρισμένη ἀναλογία στήν κατανομή τῶν κατοικιῶν. Ὅλα αὐτά ἀπαιτοῦν μιά ὀρισμένη μορφή κράτους, δέν ἀπαιτοῦν ὅμως καθόλου ἕναν ἰδιαίτερο στρατιωτικό καί γραφειοκρατικό μηχανισμό μέ εἰδική προνομιακή θέση τῶν

δημόσιων λειτουργῶν. Τό πέραςμα ὅμως σέ μιά τέτια κατάσταση, ὅπου θά μπορεῖ νά παραχωροῦνται δωρεάν οἱ κατοικίες, συνδέεται μέ τήν ὀλοκληρωτική «ἀπονέκρωση» τοῦ κράτους.

Μιλώντας γιά τούς μπλανκιστές⁵³, πού ὕστερα ἀπό τήν Κομμούνα καί κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς πείρας της πέρασαν στή θεμελιακή θέση τοῦ μαρξισμοῦ, ὁ Ἔνγκελς εὐκαιριακά διατυπώνει τή θέση αὐτή μέ τά παρακάτω λόγια:

«... Ἀνάγκη τῆς πολιτικῆς δράσης τοῦ προλεταριάτου καί τῆς δικτατορίας του, σάν πέραςμα στήν κατάργηση τῶν τάξεων καί μαζί μ' αὐτές καί τοῦ κράτους...» (σελ. 55)⁵⁴.

Κάποιοι θιασῶτες τῆς μικρόλογης κριτικῆς ἢ ἀστοί «ἐξοντωτές τοῦ μαρξισμοῦ» θά βροῦν ἴσως ἀντίφαση ἀνάμεσα σ' αὐτή τήν ἀναγνώριση τῆς «κατάργησης τοῦ κράτους» καί στήν ἀπόριψη σάν ἀναρχικῆς τῆς τέτιας διατύπωσης, πού περιέχεται στό σημεῖο τοῦ «Ἀντι-Ντύρινγκ», τό ὁποῖο παραθέσαμε πιό πάνω. Δέν θά ἦταν παράξενο ἂν οἱ ὀπορτουниστές κατέτασσαν καί τόν Ἔνγκελς στούς «ἀναρχικούς», — σήμερα ὅλο καί περισσότερο οἱ σοσιαλσωβινιστές ἀρχίζουν νά κατηγοροῦν τούς διεθνιστές γιά ἀναρχισμό.

Ὁ μαρξισμός δίδασκε πάντα ὅτι μαζί μέ τήν κατάργηση τῶν τάξεων θά συντελεστεῖ καί ἡ κατάργηση τοῦ κράτους. Τό πασίγνωστο σημεῖο τοῦ «Ἀντι-Ντύρινγκ» γιά τήν «ἀπονέκρωση τοῦ κράτους» κατηγορεῖ τούς ἀναρχικούς ὅχι ἀπλῶς γιατί εἶναι ὑπέρ τῆς κατάργησης τοῦ κράτους, ἀλλά γιατί κηρύσσουν πῶς τάχα τό κράτος μπορεῖ νά καταργηθεῖ «ἀπό τή μιά μέρα στήν ἄλλη».

Ἐπειδή τό «σοσιαλδημοκρατικό» δόγμα πού κυριαρχεῖ σήμερα διαστρέβλωσε ἐντελῶς τή στάση τοῦ μαρξισμοῦ ἀπέναντι στόν ἀναρχισμό στό ζήτημα τῆς κατάργησης τοῦ κράτους, εἶναι ἐξαιρετικά χρήσιμο νά θυμίσουμε μιά πολεμική τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς ἐνάντια στούς ἀναρχικούς.

2. Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΥΣ ΑΝΑΡΧΙΚΟΥΣ

Ἡ πολεμική αὐτή ἔγινε τό 1873. Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς ἔγραψαν γιά μιά ἰταλική σοσιαλιστική συλλογή ἄρθρα ἐνάντια στούς προυντονιστές⁵⁵, τούς «αὐτονομιστές» ἢ τούς «ἀντιπάλους τοῦ κύρους» καί μόλις τό 1913 τά ἄρθρα αὐτά δημοσιεύτηκαν σέ γερμανική μετάφραση στή «Neue Zeit»⁵⁶.

«...» Αν ό πολιτικός άγώνας τής έργατικής τάξης — έγραφε ό Μάρξ, είρωνευόμενος τούς άναρχικούς πού άρνοούνταν τήν πολιτική — παίρνει έπαναστατικές μορφές, άν οί έργάτες άντί τής δικτατορίας τής άστικής τάξης προβάλλουν τή δική τους έπαναστατική δικτατορία, τότε διαπράττουν τό τρομερό έγκλημα νά προσβάλουν τά ζητήματα άρχών, γιατί, γιά νά ίκανοποιήσουν τίς κακομοίρικες, τίς χοντρικές καθημερινές τους άνάγκες, γιά νά κάμψουν τήν αντίσταση τής άστικής τάξης, δίνουν στό κράτος μιά έπαναστατική καί παροδική μορφή, άντί νά καταθέσουν τά όπλα καί νά καταργήσουν τό κράτος...» («Neue Zeit», 1913-1914, χρόνος 32, τόμ. 1, σελ. 40)⁵⁷.

Ένάντια σ'αυτήν άκριβώς τήν «κατάργηση» τοῦ κράτους ξεγεείρονταν ιδιαίτερα ό Μάρξ, όταν άντέκρουε τούς άναρχικούς! Δέν ξεγεείρονταν καθόλου ένάντια στή θέση ότι τό κράτος θά εξαφανιστεϊ μαζί μέ τήν εξαφάνιση τών τάξεων, ή ότι θά καταργηθεϊ μέ τήν κατάργησή τους, αλλά ένάντια στό ότι οί έργάτες πρέπει νά παραιτηθοῦν από τή χρήση τών όπλων, από τήν οργανωμένη βία, δηλαδή από τό κράτος, πού όφείλει νά έξυπηρετεϊ τό σκοπό: «νά σπάσει τήν αντίσταση τής άστικής τάξης».

Καί γιά νά μή διαστρεβλώσουν τό πραγματικό νόημα τής πάλης του ένάντια στόν άναρχισμό, ό Μάρξ σκόπιμα τόνιζε τήν «έπαναστατική καί παροδική μορφή» τοῦ κράτους, πού εϊναι άπαραίτητο στό προλεταριάτο. Μόνο προσωρινά εϊναι άπαραίτητο τό κράτος στό προλεταριάτο. Δέν διαφωνοῦμε καθόλου μέ τούς άναρχικούς στό ζήτημα τής κατάργησης τοῦ κράτους σάν σκοπό. Ύποστηρίζουμε πώς γιά τήν επίτευξη αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ εϊναι άπαραίτητη ή προσωρινή χρήση τών όργάνων, τών μέσων καί τών μεθόδων τής κρατικής έξουσίας ένάντια στους έκμεταλλευτές, όπως γιά τήν κατάργηση τών τάξεων εϊναι άναγκαία ή προσωρινή δικτατορία τής καταπιεζόμενης τάξης. Ό Μάρξ επιλέγει τήν πιό έντονη καί τήν πιό καθαρή τοποθέτηση τοῦ ζητήματος ένάντια στους άναρχικούς: πρέπει άραγε οί έργάτες «νά καταθέσουν τά όπλα» μόλις αποτινάξουν τό ζυγό τών καπιταλιστῶν ή πρέπει νά τά χρησιμοποιήσουν ένάντια στους καπιταλιστές γιά νά σπάσουν τήν αντίστασή τους; Καί ή συστηματική χρήση τών όπλων από μιά τάξη ένάντια σέ μιά άλλη τάξη τί άλλο εϊναι, άν όχι μιά «παροδική μορφή» τοῦ κράτους;

Άς άναρωτηθεϊ ό κάθε σοσιαλδημοκράτης: έτσι άραγε έβαζε

τό ζήτημα τοῦ κράτους στήν πολεμική του ἐνάντια στούς ἀναρχικούς; Ἔτσι ἄραγε ἔβαζε αὐτό τό ζήτημα ἡ τεράστια πλειοψηφία τῶν ἐπίσημων σοσιαλιστικῶν κομμάτων τῆς Δεύτερης Διεθνούς;

Ὁ Ἑνγκελς ἀναπτύσσει τίς ἴδιες αὐτές σκέψεις πολύ πιά διεξοδικά καί πιά ἐκλαϊκευτικά. Πρίν ἀπ' ὅλα εἰρωνεύεται τή σύγχυση τῆς σκέψης τῶν προυντονιστῶν, πού αὐτοονομάζονταν «ἀντίπαλοι τοῦ κύρους», δηλαδή ἀρνοῦνταν κάθε κύρος, κάθε ὑποταγή, κάθε ἐξουσία. Πάρτε ἕνα ἐργοστάσιο, ἕνα σιδηρόδρομο, ἕνα καράβι σέ ἀνοιχτό πέλαγος — λέει ὁ Ἑνγκελς — μήπως δέν εἶναι φανερό πώς χωρίς μιά ὀρισμένη ὑποταγή καί συνεπῶς χωρίς ἕνα ὀρισμένο κύρος ἡ ἐξουσία εἶναι ἀδύνατο νά λειτουργήσει οὔτε κι' ἕνας ἀπ' αὐτούς τούς σύνθετους τεχνικούς ὁργανισμούς, πού βασίζονται στή χρήση μηχανῶν καί στή σχεδιασμένη συνεργασία πολλῶν ἀνθρώπων;

«...Κάθε φορά — γράφει ὁ Ἑνγκελς — πού προβάλλω τέτια ἐπιχειρήματα στούς πιά ἀφηνιασμένους ἀντιπάλους τοῦ κύρους, αὐτοί μποροῦν νά μοῦ ἀπαντοῦν μόνο μέ τά παρακάτω: «Μάλιστα! αὐτό εἶναι ἀλήθεια, ἀλλά ἐδῶ δέν πρόκειται γιά τό κύρος, μέ τό ὁποῖο περιβάλλουμε τούς ἀντιπροσώπους μας, ἀλλά γιά μιά ὀρισμένη ἐντολή». Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί νομίζουν πώς μποροῦμε νά ἀλλάξουμε ἕνα πράγμα, ἂν ἀλλάξουμε τό ὄνομά του...»⁵⁸

Δείχνοντας μέ τόν τρόπο αὐτό ὅτι τό κύρος καί ἡ αὐτονομία εἶναι ἐννοιες σχετικές, ὅτι τό πεδίο τῆς ἐφαρμογῆς τους ἀλλάζει ἀνάλογα μέ τίς διάφορες φάσεις τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης, ὅτι εἶναι ἀνόητο ὅλα αὐτά νά τά παίρνουμε σάν ἀπόλυτα, καί ἀφοῦ πρόσθεσε ὅτι τό πεδίο χρήσης τῶν μηχανῶν καί τῆς μεγάλης παραγωγῆς εὐρύνεται διαρκῶς, ὁ Ἑνγκελς περνάει ἀπό τίς γενικές κρίσεις γιά τό κύρος στό ζήτημα τοῦ κράτους.

«...» Ἄν οἱ αὐτονομιστές — γράφει ὁ Ἑνγκελς — ἤθελαν νά ποῦν μόνο ὅτι ἡ κοινωνική ὁργάνωση τοῦ μέλλοντος θά περιορίσει τό κύρος μόνο μέσα στά ὅρια πού γίνονται ἀναπόφευκτα ἀπό τούς ὅρους τῆς παραγωγῆς, τότε θά μπορούσαμε νά συνεννοηθοῦμε μαζί τους. Ὅμως αὐτοί δέν βλέπουν τά γεγονότα πού κάνουν ἀναγκαῖο τό κύρος καί ἀγωνίζονται μέ πάθος ἐνάντια στή λέξη.

Γιά ποιό λόγο οἱ ἀντίπαλοι τοῦ κύρους δέν ἀρκοῦνται

μόνο νά φωνασκοῦν ἐνάντια στό πολιτικό κύρος, ἐνάντια στό κράτος; "Ολοι οἱ σοσιαλιστές συμφωνοῦν πῶς τό κράτος καί μαζί του καί τό πολιτικό κύρος θά ἐξαφανιστοῦν σάν ἀποτέλεσμα τῆς μελλοντικῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης καί αὐτό σημαίνει ὅτι οἱ δημόσιες λειτουργίες θά χάσουν τόν πολιτικό τους χαρακτήρα καί θά μετατραποῦν σέ ἀπλές διοικητικές λειτουργίες πού θά προστατεύουν τά κοινωνικά συμφέροντα. Οἱ ἀντίπαλοι ὅμως τοῦ κύρους ἀπαιτοῦν νά καταργηθεῖ μονομιᾶς τό πολιτικό κράτος, πρίν ἀκόμη ἐξαφανιστοῦν οἱ κοινωνικές σχέσεις πού τό γέννησαν. Ἀπαιτοῦν ἡ πρώτη πράξη τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης νά εἶναι ἡ κατάργηση τοῦ κύρους.

Εἶδαν ἄραγε ποτέ τους οἱ κύριοι αὐτοί μιᾶ ἐπανάσταση; Μιᾶ ἐπανάσταση εἶναι, ἀναμφίβολα, τό αὐθεντικότερο πράγμα πού μπορεῖ νά ὑπάρχει. Εἶναι μιᾶ πράξη μέ τήν ὁποία ἓνα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐπιβάλλει τή θέλησή του στό ἄλλο μέ ὅπλα, μέ λόγχεις καί μέ κανόνια, δηλ. μέ τά πιό αὐταρχικά μέσα. Καί τό κόμμα πού νίκησε εἶναι ἀναγκαστικά ὑποχρεωμένο νά διατηρήσει τήν κυριαρχία του μέ τόν τρόπο πού ἐμπνέουν τά ὅπλα του στούς ἀντιδραστικούς. Θά κρατοῦσε ποτέ ἡ Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ, ἔστω καί μιᾶ μέρα, ἂν δέν εἶχε χρησιμοποιοῦν ἐνάντια στήν ἀστική τάξη τό κύρος τοῦ ὅπλισμένου λαοῦ; Ἀντίθετα, δέν ἔχουμε ἄραγε δίκιο νά ἐπικρίνουμε τήν Κομμούνα γιά τό ὅτι δέν τό χρησιμοποίησε ὅσο ἔπρεπε; Ἐπομένως ἓνα ἀπό τά δύο: ἢ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ κύρους δέν ξέρουν τί λένε καί ἔτσι προκαλοῦν μόνο σύγχυση, ἢ ξέρουν, καί στήν περίπτωση αὕτη προδίνουν τήν ὑπόθεση τοῦ προλεταριάτου. Καί στή μιᾶ καί στήν ἄλλη περίπτωση ἐξυπηρετοῦν μόνο τήν ἀντίδραση (σελ. 39)⁵⁹.

Στό συλλογισμό αὐτό θίγονται ζητήματα πού πρέπει νά ἐξεταστοῦν σέ συνδυασμό μέ τό θέμα τοῦ συσχετισμοῦ τῆς πολιτικῆς καί τῆς οἰκονομίας κατά τήν ἀπονέκρωση τοῦ κράτους (στό θέμα τοῦτο ἀφιερώνεται τό ἐπόμενο κεφάλαιο). Τέτιο εἶναι τό ζήτημα τῆς μετατροπῆς τῶν δημόσιων λειτουργιῶν ἀπό πολιτικές σέ ἀπλές διαχωριστικές λειτουργίες, καθῶς καί τό ζήτημα τοῦ «πολιτικοῦ κράτους». Αὕτη ἡ τελευταία διατύπωση, πού μπορεῖ ἰδιαίτερα νά προκαλέσει παρανοήσεις, ἀφορᾷ τό προτσές τῆς ἀπονέκρωσης τοῦ κράτους: σέ ὀρισμένη βαθμίδα τῆς ἀπονέκρωσής του, τό κράτος πού ἀπονεκρώνεται μποροῦμε νά τό ὀνομάσουμε ἀπολιτικό κράτος.

Τό πίο αξιοσημείωτο στό συλλογισμό αὐτό τοῦ ᾽Ενγκελς εἶναι καί πάλι ἡ τοποθέτηση τοῦ ζητήματος ἐνάντια στούς ἀναρχικούς. Ἀκόμη ἀπό τό 1873 οἱ σοσιαλδημοκράτες, πού ἤθελαν νά εἶναι μαθητές τοῦ ᾽Ενγκελς, λογομάχησαν ἑκατομμύρια φορές μέ τούς ἀναρχικούς, δέν λογομαχοῦσαν ὅμως μέ τόν τρόπο πού μπορεῖ καί πρέπει νά λογομαχοῦν οἱ μαρξιστές. Ἡ ἀναρχική ἀντίληψη γιά τήν κατάργηση τοῦ κράτους εἶναι μπερδεμένη καί *μή-ἐπαναστατική*—ἔτσι ἔθετε ὁ ᾽Ενγκελς τό ζήτημα. Οἱ ἀναρχικοί δέν θέλουν νά δοῦν ἀκριβῶς τήν ἐπανάσταση στή γέννηση καί τήν ἀνάπτυξή της, στά εἰδικά της καθήκοντα ἀπέναντι στή βία, στό κύρος, στήν ἐξουσία, στό κράτος.

Ἡ συνηθισμένη κριτική τοῦ ἀναρχισμοῦ ἀπό τούς σημερινούς σοσιαλδημοκράτες κατάντησε ἡ πίο καθαρή μικροαστική προστυχιά: «ἐμεῖς, λέει, ἀναγνωρίζουμε τό κράτος, ἐνῶ οἱ ἀναρχικοί δέν τό ἀναγνωρίζουν!». Ἐννοεῖται, μιά τέτια προστυχιά δέν μπορεῖ νά μήν ἀπωθεῖ τούς λίγο-πολύ σκεπτόμενους καί ἐπαναστάτες ἐργάτες. Ὁ ᾽Ενγκελς λέει κάτι ἄλλο: ὑπογραμμίζει πῶς ὅλοι οἱ σοσιαλιστές παραδέχονται τήν ἐξαφάνιση τοῦ κράτους σάν συνέπεια τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. Μετά βάζει συγκεκριμένα τό ζήτημα τῆς ἐπανάστασης, δηλαδή ἐκεῖνο ἀκριβῶς τό ζήτημα, πού οἱ σοσιαλδημοκράτες λόγω τοῦ ὁπορτουνισμοῦ τους συνήθως τό παρακάμπτουν καί τό ἀφήνουν, σάν νά λέμε, νά τό «ἐπεξεργαστοῦν» ἀποκλειστικά οἱ ἀναρχικοί. Καί ὁ ᾽Ενγκελς, θέτοντας αὐτό τό ζήτημα, πιάνει τόν ταῦρο ἀπό τά κέρατα: δέν θά ἔπρεπε ἄραγε ἡ Κομμούνα νά χρησιμοποιοῦσε *περισσότερο* τήν *ἐπαναστατική* ἐξουσία τοῦ *κράτους*, δηλαδή τοῦ ἔνοπλου προλεταριάτου πού εἶναι ὁργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη;

Ἡ κυρίαρχη ἐπίσημη σοσιαλδημοκρατία συνήθως ξεφορτωνόταν τό ζήτημα τῶν συγκεκριμένων καθηκόντων τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάσταση εἴτε ἀπλούστατα μέ μιά φιλισταϊκή εἰρωνεία, εἴτε, στήν καλύτερη περίπτωση, μέ τή σοφιστική ὑπεκφυγή: «τότε βλέπουμε». Καί οἱ ἀναρχικοί ἀποκτοῦσαν τό δικαίωμα νά κατηγοροῦν τήν τέτια σοσιαλδημοκρατία ὅτι προδίνει τό καθῆκον της, τό καθῆκον τῆς ἐπαναστατικῆς διαπαιδαγώγησης τῶν ἐργατῶν. Ὁ ᾽Ενγκελς χρησιμοποιεῖ τήν πείρα τῆς τελευταίας προλεταριακῆς ἐπανάστασης γιά νά μελετήσῃ ἀκριβῶς ὅσο τό δυνατό πίο συγκεκριμένα τί πρέπει νά κάνει τό προλεταριάτο τόσο μέ τίς τράπεζες, ὅσο καί μέ τό κράτος καί πῶς πρέπει νά τό κάνει αὐτό.

3. ΤΟ ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΠΕΜΠΕΛ

“Ένας από τούς πιό αξιοσημείωτους, αν όχι ο πιό αξιοσημείωτος συλλογισμός του Μάρξ και του “Ενγκελς στά έργα τους για τό ζήτημα του κράτους είναι ή παρακάτω περικοπή από γράμμα του “Ενγκελς προς τόν Μπέμπελ τής 18-28 του Μάρτη 1875⁶⁰. “Ας σημειώσουμε σέ παρένθεση πώς τό γράμμα αυτό, απ’ ό,τι ξέρουμε, ό Μπέμπελ τό πρωτοδημοσίευσε στό δεύτερο τόμο τών απομνημονευμάτων του («’ Από τή ζωή μου») πού κυκλοφόρησε τό 1911, δηλαδή 36 χρόνια αργότερα από τότε πού γράφτηκε και στάλθηκε.

“Επικρίνοντας τό σχέδιο του προγράμματος τής Γκότα, πού τό είχε επικρίνει και ό Μάρξ στό περίφημο γράμμα του προς τόν Μπράκε⁶¹ και θίγοντας ειδικά τό ζήτημα του κράτους, ό “Ενγκελς έγραφε στόν Μπέμπελ τά εξής:

«...Τό ελεύθερο λαϊκό κράτος μετατράπηκε σέ ελεύθερο κράτος. Σύμφωνα μέ τή γραμματική έννοια αυτών τών λέξεων, ελεύθερο κράτος είναι εκείνο τό κράτος πού είναι ελεύθερο απέναντι στους πολίτες του, δηλαδή ένα κράτος μέ δεσποτική κυβέρνηση. Θα έπρεπε νά παρατήσουν όλη αυτή τή φλυαρία για τό κράτος, ιδιαίτερα ύστερα από τήν Κομμούνα, πού δέν ήταν πιά κράτος στήν καθαυτό έννοιά του. Μέ τό «λαϊκό κράτος» οί αναρχικοί μās γάνωναν μέχρι αηδίας τό κεφάλι, παρ’ όλο πού τό έργο ήδη του Μάρξ ενάντια στον Πрунтон⁶², και ύστερα τό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» μιλάνε ανοιχτά ότι μέ τήν εγκαθίδρυση του σοσιαλιστικού κοινωνικού καθεστώτος τό κράτος αυτοδιαλύεται (sich auflöst) και εξαφανίζεται. Μιά και είναι λοιπόν τό κράτος αυτό ένας παροδικός θεσμός, πού τόν χρησιμοποιεί κανείς στον άγώνα, στήν επανάσταση, για νά καθυποτάξει μέ τή βία τούς αντιπάλους του, είναι καθαρή άνοησία νά μιλάει κανείς για ελεύθερο λαϊκό κράτος. “Όσο τό προλεταριάτο έχει ανάγκη άκόμη από τό κράτος, τό έχει ανάγκη όχι για τήν έλευθερία, αλλά για τήν καθυπόταξη τών αντιπάλων του. Και από τή στιγμή πού θα μπορεί νά μιλάει κανείς για έλευθερία, τό κράτος παύει νά ύπάρχει σαν τέτιο. Γι’ αυτό εμείς θα προτεινάμε νά μπει παντού στή θέση τής λέξης κράτος ή λέξη «κοινότητα» (Gemeinwesen), μία θαυμάσια

παλιά γερμανική λέξη, πού αντιστοιχεί στη γαλλική λέξη «κομμούνα»» (σελ. 321-322 του γερμανικού πρωτότυπου)⁶³.

Πρέπει νά ἔχουμε ὑπόψη πώς τό γράμμα αὐτό ἀφορᾷ τό πρόγραμμα τοῦ κόμματος, πού ὁ Μάρξ τό ὑπόβαλε σέ κριτική σέ ἓνα γράμμα του πού στάλθηκε λίγες βδομάδες ἀργότερα ἀπό τοῦτο τό γράμμα (τό γράμμα τοῦ Μάρξ ἔχει ἡμερομηνία 5 τοῦ Μάη 1875), καί πώς ὁ Ἑνγκελς ζοῦσε τότε μαζί μέ τόν Μάρξ στό Λονδίνο. Γι' αὐτό τό λόγο, ὅταν λέει «ἐμεῖς» στήν τελευταία φράση, ὁ Ἑνγκελς προτείνει ἀναμφισβήτητα ἀπό μέρους του καί ἀπό μέρους τοῦ Μάρξ στόν ἡγέτη τοῦ Ἑργατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας νά σβήσει ἀπό τό πρόγραμμα τή λέξη «κράτος» καί νά τήν ἀντικαταστήσει μέ τή λέξη «κοινότητα».

Τί κραυγές γιά «ἀναρχισμό» θά σήκωναν οἱ καπεταναῖοι τοῦ σημερινοῦ «μαρξισμοῦ», τοῦ νοθευμένου ἔτσι πού βολεύει τούς ὀπορτουνιστές, ἂν τούς προτεινόταν μιά τέτια διόρθωση τοῦ προγράμματος!

Ἄς κραυγάζουν. Γι' αὐτό θά τούς ἐπαινέσει ἡ ἀστική τάξη.

Ἑμεῖς ὅμως θά κάνουμε τή δουλιὰ μας. Ὅταν θά ἐπανεξετάσουμε τό πρόγραμμα τοῦ Κόμματός μας, θά πρέπει ὅπωςδήποτε νά πάρουμε ὑπόψη μας τή συμβουλή τοῦ Ἑνγκελς καί τοῦ Μάρξ, γιά νά εἴμαστε πιό κοντά στήν ἀλήθεια, γιά νά ἀποκαταστήσουμε τό μαρξισμό, καθαρίζοντάς τον ἀπό τίς διαστρεβλώσεις, γιά νά κατευθύνουμε σωστότερα τόν ἀγώνα τῆς ἐργατικῆς τάξης γιά τήν ἀπελευθέρωσή της. Ἀνάμεσα στούς μπολσεβίκους δέν θά βρεθοῦν ἀσφαλῶς ἀντίπαλοι τῆς συμβουλῆς τοῦ Ἑνγκελς καί τοῦ Μάρξ. Δύσκολία θά παρουσιαστεῖ ἴσως μονάχα στόν ὄρο. Στά γερμανικά ὑπάρχουν δύο λέξεις γιά τήν «κοινότητα»* κι' ἀπ' αὐτές ὁ Ἑνγκελς διάλεξε ἐκείνη πού δέν σημαίνει τήν ξεχωριστή κοινότητα, ἀλλά τό σύνολό τους, τό σύστημα τῶν κοινοτήτων. Στά ρωσικά τέτια λέξη δέν ὑπάρχει καί ἴσως θά χρειαστεῖ νά διαλέξουμε τή γαλλική λέξη «κομμούνα», μ' ὅλο πού αὐτή ἔχει ἐπίσης τά μειονεκτήματά της.

«Ἡ Κομμούνα δέν ἦταν πιά κράτος στήν καθαυτό ἔννοιά του» — αὐτή εἶναι ἡ σπουδαιότερη, θεωρητικά, γνώμη τοῦ Ἑνγκελς. Ὑστερα ἀπό ὅσα εἶπαμε πιό πάνω ἡ γνώμη αὐτή εἶναι

* Πρόκειται γιά τίς γερμανικές λέξεις: Gemeinde καί Gemeinwesen. Σημ. μετ.

πέρα για πέρα εύλογη. Ἡ Κομμούνα ἔπαψε νά εἶναι κράτος, ἐφόσον εἶχε νά καθυποτάξει ὄχι τήν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλά τή μειοψηφία (τούς ἐκμεταλλευτές). Σύντριψε τήν ἀστική κρατική μηχανή. Στή θέση τῆς *ἰδιαίτερης* δύναμης ὑποταγῆς πρόβαλε στό προσκήνιο ὁ ἴδιος ὁ πληθυσμός. Ὅλα αὐτά εἶναι ἀπομάκρυνση ἀπό τό κράτος στήν καθαυτή ἔννοιά του. Κι' ἂν ἡ Κομμούνα στερεωνόταν, «θά ἀπονεκρώνονταν» ἀπό μόνα τους τά ἴχνη τοῦ κράτους, δέν θά χρειαζόταν νά «καταργήσει» τούς θεσμούς του: οἱ θεσμοί αὐτοί θά ἔπαυαν νά λειτουργοῦν στό βαθμό πού θ' ἄρχιζαν νά μήν ἔχουν τί νά κάνουν.

«Οἱ ἀναρχικοί μᾶς γανώνουν τό κεφάλι μέ τό «λαϊκό κράτος»». Μέ τή φράση αὕτη ὁ Ἕνγκελς ἔχει ὑπόψη του πρίν ἀπ' ὅλα τόν Μπακούνιν καί τίς ἐπιθέσεις του ἐνάντια στούς γερμανούς σοσιαλδημοκράτες. Ὁ Ἕνγκελς ἀναγνωρίζει τίς ἐπιθέσεις αὐτές σάν δικαιολογημένες στό *βαθμό* πού τό «λαϊκό κράτος» εἶναι παραλογισμός καί ἀπομάκρυνση ἀπό τό σοσιαλισμό, ἀκριβῶς ὅπως καί τό «ἐλεύθερο λαϊκό κράτος». Ὁ Ἕνγκελς προσπαθεῖ νά διορθώσει τόν ἀγῶνα τῶν γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν ἐνάντια στούς ἀναρχικούς, νά κάνει αὐτό τόν ἀγῶνα σωστό ἀπό ἄποψη ἀρχῶν, νά τόν καθαρίσει ἀπό τίς ὀπορτουниστικές προκαταλήψεις γιά τό «κράτος». Δυστυχῶς ὅμως! Τό γράμμα τοῦ Ἕνγκελς ἔμεινε καταχωνιασμένο 36 χρόνια μέσα στά χρονοντούλαπα. Θά δοῦμε πιό κάτω πῶς καί μετά τή δημοσίευση αὐτοῦ τοῦ γράμματος ὁ Κάουτσκι ἐπαναλαμβάνει ἐπίμονα τά ἴδια στήν οὐσία λάθη, γιά τά ὁποῖα προειδοποιοῦσε ὁ Ἕνγκελς.

Ὁ Μπέμπελ ἀπάντησε στόν Ἕνγκελς μέ τό γράμμα του τῆς 21 τοῦ Σεπτέμβρη 1875, ὅπου ἀνάμεσα στ' ἄλλα ἔγραφε ὅτι «συμφωνεῖ ἀπόλυτα» μέ τή γνώμη του γιά τό σχέδιο προγράμματος καί ὅτι ἐπέκρινε τόν Λῆμπκνεχτ γιά τήν ὑποχωρητικότητά του (σελ. 334 τῆς γερμανικῆς ἐκδόσεως τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Μπέμπελ, τόμ. II). Ἄν πάρουμε ὅμως τήν προσοῦρα τοῦ Μπέμπελ «Οἱ σκοποὶ μας» θά βροῦμε ἐκεῖ ἐντελῶς λαθεμένους συλλογισμούς γιά τό κράτος:

«Τό κράτος πρέπει νά μετατραπεῖ ἀπό κράτος πού βασίζεται στήν *ταξική κυριαρχία*, σέ *λαϊκό κράτος*» («Unsere Ziele», γερμ. ἐκδοση τοῦ 1886, σελ. 14).

Αὐτά γράφονταν στήν 9η (ἐνάτη!) ἐκδοση τῆς προσοῦρας τοῦ Μπέμπελ! Δέν εἶναι λοιπόν παράξενο ὅτι ἡ γερμανική σοσιαλδημοκρατία διαποτίστηκε μέ τόση ἐπιμονή ἀπό τούς

ἐπανειλημμένους ὁπορτουνιστικούς συλλογισμούς γιά τό κράτος, ἰδιαίτερα τή στιγμή πού οἱ ἐπαναστατικές διασαφήσεις τοῦ Ἑνγκελς μπαίνανε στό χρονοντούλαπο καί ὅλες οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς γιά πολύ καιρό «ξεσυνήθιζαν» τόν κόσμο ἀπό τήν ἐπανάσταση.

4. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΡΦΟΥΡΤΗΣ

Ἡ κριτική τοῦ σχεδίου προγράμματος τῆς Ἑρφούρτης⁶⁴, πού τήν ἔστειλε ὁ Ἑνγκελς στόν Κάουτσκι στίς 29 τοῦ Ἰούνη 1891 καί πού δημοσιεύτηκε μόλις ὕστερα ἀπό 10 χρόνια στό «Neue Zeit», δέν μπορεῖ νά παρακαμφθεῖ κατά τήν ἀνάλυση τῆς διδασκαλίας τοῦ μαρξισμού γιά τό κράτος, γιατί εἶναι ἀφιερωμένη κυρίως στήν κριτική ἀκριβῶς τῶν ὁπορτουνιστικῶν ἀπόψεων τῆς σοσιαλδημοκρατίας στά ζητήματα τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης.

Σημειώνουμε μέ τήν εὐκαιρία ὅτι καί στά ζητήματα τῆς οἰκονομίας ὁ Ἑνγκελς κάνει ἐπίσης μιά ἐξαιρετικά πολύτιμη ὑπόδειξη, πού δείχνει πόσο προσεκτικά καί στοχαστικά παρακολουθοῦσε ἀκριβῶς τίς ἀλλαγές τοῦ νεότατου καπιταλισμοῦ καί πώς γι' αὐτό τό λόγο μπόρεσε νά προδιαγράψει ὥς ἓνα ὀρισμένο βαθμό τά καθήκοντα τῆς δικῆς μας, τῆς ἱμπεριαλιστικῆς ἐποχῆς. Νά αὕτη ἡ ὑπόδειξη: παίρνοντας ἀφορμή ἀπό τήν «ἔλλειψη σχεδιασμοῦ» (Planlosigkeit), πού χρησιμοποιεῖται στό σχέδιο προγράμματος γιά νά χαρακτηρίσει τόν καπιταλισμό, ὁ Ἑνγκελς γράφει:

«...Ὅταν περνᾶμε ἀπό τίς μετοχικές ἐταιρίες στά τράστ, πού ὑποτάσσουν καί μονοπωλοῦν ὁλόκληρους βιομηχανικούς κλάδους, ἐδῶ σταματάει ὄχι μόνο ἡ ἰδιωτική παραγωγή, ἀλλά καί ἡ ἔλλειψη σχεδιασμοῦ» («Neue Zeit», χρόνος 20ός, τόμος 1ος, 1901-1902, σελ. 8)⁶⁵.

Στό σημεῖο αὐτό διατυπώνεται τό πιό βασικό στή θεωρητική ἐκτίμηση τοῦ νεότατου καπιταλισμοῦ, δηλαδή τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, καί συγκεκριμένα ὅτι ὁ καπιταλισμός μετατρέπεται σέ μονοπωλιακό καπιταλισμό. Τό τελευταῖο εἶναι ἀνάγκη νά τό ὑπογραμμίσουμε, γιατί τό πιό διαδομένο λάθος εἶναι ὁ ἀστικορε-

φορμιστικός ισχυρισμός πώς τάχα ο μονοπωλιακός ή ο κρατικο-μονοπωλιακός καπιταλισμός δέν είναι πιά καπιταλισμός, πώς μπορεί ήδη νά ονομαστεί «κρατικός σοσιαλισμός» καί τά παρόμοια. Βέβαια, τά τράστ δέν έκαναν, δέν κάνουν ως τώρα καί δέν μπορούν νά κάνουν έναν ολοκληρωμένο σχεδιασμό. Κι' όταν τά τράστ κάνουν ένα κάποιο σχεδιασμό, κι' όταν οί μεγιστάνες του κεφαλαίου προϋπολογίζουν τίς διαστάσεις τής παραγωγής σέ έθνική ή ακόμη καί σέ διεθνή κλίμακα, καί όταν σχεδιασμένα ρυθμίζουν τήν παραγωγή, μένουμε ωστόσο στό καθεστώς του καπιταλισμοῦ, έστω καί στό νέο στάδιό του, αλλά αναμφισβήτητα στό καθεστώς του καπιταλισμοῦ. Τό ότι ένας τέτιος καπιταλισμός βρίσκεται «κοντά» στό σοσιαλισμό, πρέπει νά αποτελεί γιά τούς πραγματικούς εκπροσώπους του προλεταριάτου απόδειξη ότι ή σοσιαλιστική επανάσταση ζυγώνει, είναι εύκολη καί πραγματοποιήσιμη, δέν επιδέχεται αναβολή καί δέν πρέπει διόλου νά αποτελέσει επιχείρημα γιά νά κρατούν στάση άνοχής άπέναντι στην άρνηση αυτής τής επανάστασης καί στον έξωραϊσμό του καπιταλισμοῦ, όπως κάνουν όλοι οί ρεφορμιστές.

Αλλά ως γυρίσουμε στό ζήτημα του κράτους. Ο Ένγκελς κάνει έδω τρείς έξαιρετικά πολύτιμες υποδείξεις: πρώτο, γιά τό ζήτημα τής δημοκρατίας, δεύτερο, γιά τή σχέση ανάμεσα στό έθνικό ζήτημα καί στή συγκρότηση του κράτους, τρίτο, γιά τήν τοπική αυτοδιοίκηση.

Όσο γιά τή δημοκρατία, ο Ένγκελς τήν έβαλε στό κέντρο βάρους τής κριτικής του γιά τό σχέδιο προγράμματος τής Έρφούρτης. Κι' αν θυμηθοῦμε ποιά σημασία απόκτησε τό πρόγραμμα τής Έρφούρτης σέ όλη τήν παγκόσμια σοσιαλδημοκρατία, ότι έγινε τό πρότυπο γιά όλη τή Δεύτερη Διεθνή, θά μπορούμε νά ποῦμε δίχως υπερβολή ότι ο Ένγκελς επικρίνει έδω τον όπορτουνισμό όλης τής Δεύτερης Διεθνούς.

«Οί πολιτικές διεκδικήσεις του σχεδίου—γράφει ο Ένγκελς—πάσχουν από μιά μεγάλη έλλειψη. Δέν υπάρχει σ' αυτό εκείνο (ή υπογράμμιση είναι του Ένγκελς) πού έπρεπε κυρίως νά είπωθεϊ»⁶⁶.

Καί παρακάτω διευκρινίζεται ότι τό γερμανικό σύνταγμα είναι κυρίως εκμαγεϊο του αντιδραστικότατου συντάγματος του

1850, ότι τό Ράιχσταγκ, σύμφωνα μέ τήν έκφραση τοῦ Βίλχελμ Λήμπκνεχτ, δέν εἶναι παρά τό «φύλλο συκῆς τῆς ἀπολυταρχίας», ὅτι εἶναι «ὀλοφάνερη ἀνοησία» νά θέλεις νά πραγματοποιήσεις «τή μετατροπή ὅλων τῶν ἐργαλείων δουλιᾶς σέ κοινή ἰδιοκτησία» μέ βάση τό σύνταγμα πού νομιμοποιεῖ τά κρατίδια καί τήν ὁμοσπονδία τῶν γερμανικῶν κρατιδίων.

«Εἶναι ἐπικίνδυνο νά θίγει κανεῖς αὐτό τό θέμα», προσθέτει ὁ Ἔνγκελς, πού ξέρει θαυμάσια ὅτι δέν πρέπει νά διατυπωθεῖ στό πρόγραμμα νόμιμα ἢ διεκδίκηση τῆς δημοκρατίας στή Γερμανία. Ὁ Ἔνγκελς ὅμως δέν συμβιβάζεται ἔτσι ἀπλά μέ τό σαφή αὐτό συλλογισμό, μέ τόν ὁποῖο ἱκανοποιοῦνται «ὅλοι». Καί συνεχίζει: «Καί ὅμως πρέπει ἔτσι ἢ ἀλλιῶς νά ἀνακινηθεῖ τό ζήτημα. Πόσο ἀναγκαῖο εἶναι αὐτό, τό δείχνει τώρα ἀκριβῶς ὁ ὁπορτουνισμός πού διαδίδεται (eingeißende) σ' ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ τύπου. Ἀπό φόβο ἐφαρμογῆς καί πάλι τοῦ νόμου κατά τῶν σοσιαλιστῶν⁶⁷ ἢ ἀπό τή θύμηση μερικῶν ἀπερίσκεπτων δηλώσεων πού ἔγιναν στή διάρκεια τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ τοῦ νόμου, θέλουν τώρα νά παραδεχτεῖ τό Κόμμα ὅτι μέ τή σημερινή ἔννομη τάξη πραγμάτων στή Γερμανία εἶναι δυνατή ἡ εἰρηνική πραγματοποίηση ὅλων τῶν διεκδικήσεών του...»⁶⁸.

Ὅτι οἱ γερμανοί σοσιαλδημοκράτες ἐνεργοῦσαν ἀπό φόβο μήπως ἐπαναληφθεῖ ὁ ἔκτακτος νόμος, αὐτό τό βασικό γεγονός ὁ Ἔνγκελς τό προβάλλει στήν πρώτη γραμμή καί τό ὀνομάζει χωρίς περιστροφές ὁπορτουνισμό, δηλώνοντας πώς εἶναι τελείως παράλογα τά ὄνειρα γιά «εἰρηνικό» δρόμο, ἀκριβῶς ἐπειδή δέν ὑπάρχει δημοκρατία καί ἐλευθερία στή Γερμανία. Ὁ Ἔνγκελς εἶναι ἀρκετά προσεκτικός ὥστε νά μή δεσμεύσει τόν ἑαυτό του. Παραδέχεται πώς στίς χῶρες πού ἔχουν δημοκρατία ἢ πολύ μεγάλες ἐλευθερίες «μπορεῖ κανεῖς νά φανταστεῖ» (μόνο «νά φανταστεῖ»!) μιά εἰρηνική ἐξέλιξη πρὸς τό σοσιαλισμό, ἀλλά στή Γερμανία, ἐπαναλαμβάνει,

«...τό νά διακηρύσσεις ἕνα τέτιο πράγμα στή Γερμανία, καί μάλιστα χωρίς νά ὑπάρχει καμιᾶ ἀνάγκη, στή Γερμανία, ὅπου ἡ κυβέρνηση εἶναι σχεδόν παντοδύναμη, ἐνῶ τό Ράιχσταγκ καί ὅλα τ' ἄλλα ἀντιπροσωπευτικά σώματα δέν ἔχουν πραγματική ἐξουσία, εἶναι σάν νά ἀφαιρεῖς τό φύλλο

συγκῆς ἀπό τήν ἀπολυταρχία καί νά στέκεσαι ὁ ἴδιος μπροστά της γιά νά καλύψεις τή γύμνια της...»⁶⁹

Πραγματικά οἱ ἐπίσημοι ἀρχηγοί τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας, πού ἔβαλε «στό χρονοντούλαπο» αὐτές τίς ὑποδείξεις, ἀποδείχτηκαν στήν τεράστια πλειοψηφία τους προστάτες τῆς ἀπολυταρχίας.

«...Μιά τέτια πολιτική μπορεῖ ἀπλῶς νά παραπλανήσει τελικά τό Κόμμα. Προωθοῦν στήν πρώτη γραμμή γενικά καί ἀφηρημένα πολιτικά ζητήματα καί μ' αὐτό τόν τρόπο συγκαλύπτουν τά ἄμεσα συγκεκριμένα ζητήματα πού μπαίνουν ἀπό μόνα τους στήν ἡμερήσια διάταξη μέ τά πρῶτα μεγάλα γεγονότα, μέ τήν πρώτη πολιτική κρίση. Τί μπορεῖ νά βγεῖ ἀπ' αὐτό, ἐκτός ἀπό τό ὅτι ξαφνικά στήν ἀποφασιστική στιγμή τό Κόμμα θά βρεθεῖ σέ ἀδυναμία καί θά ἐπικρατεῖ σ' αὐτό ἀσάφεια καί ἀσυμφωνία πάνω στά ἀποφασιστικά ζητήματα, γιατί αὐτά τά ζητήματα δέν εἶχαν συζητηθεῖ ποτέ...

Αὕτη ἡ ἀγνόηση τῶν μεγάλων, τῶν θεμελιακῶν ἀπόψεων ἐξαιτίας τῶν πρόσκαιρων συμφερόντων, αὐτό τό κυνηγητό τῶν πρόσκαιρων ἐπιτυχιῶν καί ὁ ἀγώνας γι' αὐτές, χωρίς νά ὑπολογίζονται οἱ συνέπειες πού θά προκύψουν, αὕτη ἡ θυσία τοῦ μέλλοντος τοῦ κινήματος χάρη τοῦ παρόντος —μπορεῖ νά προέρχεται καί ἀπό «τίμια» κίνητρα, εἶναι ὅμως ὁπορτουνισμός καί παραμένει ὁπορτουνισμός καί ὁ «τίμιος» ὁπορτουνισμός εἶναι ἴσως ἀπ' ὅλους πῶς ἐπικίνδυνος...

Ἄν ὑπάρχει κάτι πού δέν χωράει καμιά ἀμφισβήτηση εἶναι ὅτι τό Κόμμα μας καί ἡ ἐργατική τάξη μποροῦν νά ἔλθουν στήν ἐξουσία μονάχα μέ τήν πολιτική μορφή τῆς λαοκρατικῆς δημοκρατίας. Ἡ δημοκρατία αὕτη εἶναι μάλιστα πού ἀποτελεῖ εἰδική μορφή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ὅπως τό ἔδειξε ἤδη ἡ μεγάλη γαλλική ἐπανάσταση...»⁷⁰

Ὁ Ἐνγκελς ἐπαναλαμβάνει ἐδῶ μέ ἐξαιρετικά παραστατική μορφή τή βασική ἐκείνη ἰδέα πού περνάει σάν κόκκινη κλωστή μέσα ἀπ' ὅλα τά ἔργα τοῦ Μάρξ, καί συγκεκριμένα ὅτι ἡ λαοκρατική δημοκρατία εἶναι ἡ πῶς κοντινὴ πρόσβαση πρὸς τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Γιατί αὕτη ἡ δημοκρατία, χωρίς νά παραμερίζει καθόλου τήν κυριαρχία τοῦ κεφαλαίου, συνεπῶς

καί τήν καταπίεση τῶν μαζῶν καί τήν ταξική πάλη, ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα σέ τέτιο πλάταιμα, ξετύλιγμα, φανέρωμα καί ὀξυνση αὐτῆς τῆς πάλης, πού μιά καί γεννιέται ἡ δυνατότητα νά ἱκανοποιηθοῦν τά βασικά συμφέροντα τῶν καταπιεζόμενων μαζῶν, ἡ δυνατότητα αὐτή πραγματοποιεῖται ἀναπότρεπτα καί μοναδικά μέ τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, μέ τήν καθοδήγησιν αὐτῶν τῶν μαζῶν ἀπό τό προλεταριάτο. Γιά ὅλη τή Δεύτερη Διεθνή εἶναι κι' αὐτά «ξεχασμένα λόγια» τοῦ μαρξισμοῦ, καί τό ξέχασμά τους τό φανέρωσε μέ ἀσυνήθιστη ἐκφραστικότητα ἡ ἱστορία τοῦ Κόμματος τῶν μενσεβίκων στό πρῶτο ἐξάμηνο τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1917.

Γιά τό ζήτημα τῆς ὁμοσπονδιακῆς δημοκρατίας σέ σχέση μέ τήν ἐθνική σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ ὁ Ἑνγκελς ἔγραφε:

«Τί πρέπει νά μπεῖ στή θέση τῆς σημερινῆς Γερμανίας;» (μέ τήν ἀντιδραστική μοναρχική συγκρότησή της καί μέ τόν ἐπίσης ἀντιδραστικό χωρισμό της σέ μικρά κράτη, χωρισμό, πού διαιωνίζει τίς ἰδιομορφίες τοῦ «πρωτισμοῦ», ἀντί νά τίς διαλύει στή Γερμανία, σάν σύνολο). «Κατά τή γνώμη μου, τό προλεταριάτο μπορεῖ νά χρησιμοποιήσῃ μονάχα τή μορφή τῆς ἐνιαίας καί ἀδιαίρετης δημοκρατίας. Γιά τήν τεράστια ἔκταση τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν ἡ ὁμοσπονδιακή δημοκρατία ἀποτελεῖ ἀκόμη καί σήμερα γενικά μιά ἀναγκαιότητα, παρά τό γεγονός ὅτι στίς ἀνατολικές τους περιοχές γίνεται ἤδη ἐμπόδιο. Θά ἀποτελοῦσε ἕνα βῆμα πρός τά μπρός γιά τήν Ἀγγλία, ὅπου σέ δύο νησιά κατοικοῦν τέσσερα ἔθνη καί ὅπου, παρά τήν ὑπαρξή ἑνός μόνο Κοινοβουλίου, ὑπάρχουν τό ἕνα δίπλα στό ἄλλο τρία νομοθετικά συστήματα. Τό σύστημα τῆς ὁμοσπονδιακῆς δημοκρατίας ἔγινε πιά ἀπό καιρό ἐμπόδιο στή μικρή Ἑλβετία καί ἂν εἶναι ἀκόμη ἀνεκτό ἐκεῖ, αὐτό ὀφείλεται μονάχα στόν καθαρά παθητικό ρόλο πού παίζει ἡ Ἑλβετία σάν κράτος μέσα στό εὐρωπαϊκό σύστημα κρατῶν. Γιά τή Γερμανία ἡ ἀποδοχή τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συστήματος κατά τόν ἐλβετικό τρόπο θά ἀποτελοῦσε ἕνα τεράστιο βῆμα πρός τά πίσω. Δυό σημεῖα ξεχωρίζουν τό ὁμοσπονδιακό κράτος ἀπό τό ἀπόλυτα ἐνιαῖο κράτος, καί συγκεκριμένα: ὅτι κάθε χωριστό κράτος πού ἀνήκει στήν ὁμοσπονδία ἔχει τή δική του ἀστική καί ποινική νομοθεσία καί τή δική του ὀργάνωση δικαστηρίων καί ἀκόμη ὅτι δίπλα στή λαϊκή Βουλὴ ὑπάρχει καί ἡ Βουλὴ

τῶν ἀντιπροσώπων τῶν κρατῶν, ὅπου κάθε καντόνι ψηφίζει, ἀνεξάρτητα ἂν εἶναι μεγάλο ἢ μικρό». Στή Γερμανία τό ὁμοσπονδιακό κράτος ἀποτελεῖ τό πέρασμα σέ ἓνα ἀπόλυτα ἑνιαῖο κράτος καί τήν «ἐπανάσταση ἀπό τά πάνω», πού ἔγινε τό 1866 καί τό 1870, δέν πρέπει νά τή στρέψουμε πρὸς τά πίσω, ἀλλά νά τή συμπληρώσουμε μέ ἓνα «κίνημα ἀπό τά κάτω»⁷¹.

Ὁ Ἐνγκελς ὄχι μονάχα δέν δείχνει ἀδιαφορία στό ζήτημα τῶν μορφῶν τοῦ κράτους, μά ἀπεναντίας προσπαθεῖ μέ ἐξαιρετική φροντίδα ν' ἀναλύσει ἀκριβῶς τίς μεταβατικές μορφές, γιά νά σταθμίσει, ἀνάλογα μέ τίς συγκεκριμένες ἱστορικές ἰδιομορφίες τῆς κάθε ξεχωριστῆς περίπτωσης, τί εἶδους πέρασμα, ἀπό τί σέ τί εἶναι ἡ δοσμένη μεταβατική μορφή.

Ὁ Ἐνγκελς, ὅπως καί ὁ Μάρξ, ὑπερασπίζει ἀπό τήν ἄποψη τοῦ προλεταριάτου καί τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης τό δημοκρατικό συγκεντρωτισμό, τήν ἑνιαία καί ἀδιαίρετη δημοκρατία. Τήν ὁμοσπονδιακή δημοκρατία τή βλέπει εἴτε σάν ἐξαίρεση καί ἐμπόδιο στήν ἐξέλιξη, εἴτε σάν πέρασμα ἀπό τή μοναρχία στή συγκεντρωτική δημοκρατία, σάν «βῆμα πρὸς τά μπρός» κάτω ἀπό ὁρισμένες ἰδιαίτερες συνθῆκες. Ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς ἰδιαίτερες συνθῆκες προβάλλεται τό ἐθνικό ζήτημα.

Παρ' ὅλο πού ὁ Ἐνγκελς καί ὁ Μάρξ ἐπικρίνουν ἀμείλικτα τήν ἀντιδραστικότητα τῶν κρατιδίων καί τή συγκάλυψη αὐτῆς τῆς ἀντιδραστικότητας μέ τό ἐθνικό ζήτημα σέ ὁρισμένες συγκεκριμένες περιπτώσεις, δέν ὑπάρχει πουθενά, οὔτε στόν ἓνα οὔτε στόν ἄλλο, οὔτε ἵχνος προσπάθειας νά ἀποφύγουν τό ἐθνικό ζήτημα—προσπάθειας, πού συχνά ἀποτελεῖ τό λάθος τῶν ὀλλανδῶν καί πολωνῶν μαρξιστῶν, πού ξεκινοῦν ἀπό τή νομιμότατη καταπολέμηση τοῦ μικροαστικοῦ στενοῦ ἐθνικισμοῦ τῶν «δικῶν τους» μικρῶν κρατῶν.

Ἀκόμη καί στήν Ἀγγλία, ὅπου οἱ γεωγραφικοὶ ὅροι, καί ἡ κοινότητα τῆς γλώσσας, καί ἡ ἱστορία πολλῶν αἰώνων, θά ἔλεγε κανεῖς πὼς «ἔβαλε τέρμα» στό ἐθνικό ζήτημα ὁρισμένων μικροῦποδιαιρέσεων τῆς Ἀγγλίας, ἀκόμη καί δῶ ὁ Ἐνγκελς παίρνει ὑπόψη του τό ὀλοφάνερο γεγονός ὅτι τό ἐθνικό ζήτημα δέν ἔχει ἀκόμη ξεπεραστεῖ καί γι' αὐτό παραδέχεται τήν ὁμοσπονδιακή δημοκρατία σάν ἓνα «βῆμα πρὸς τά μπρός». Ἐννοεῖται, ἐδῶ δέν ὑπάρχει οὔτε ἵχνος ἀπάρνησης οὔτε τῆς

κριτικής τῶν ἐλαττωμάτων τῆς ὁμοσπονδιακῆς δημοκρατίας, οὔτε τῆς πιο ἀποφασιστικῆς προπαγάνδας καί πάλης γιά τήν ἐνιαία, συγκεντρωτική-λαοκρατική δημοκρατία.

Ὁ Ἑνγκελς ὅμως δέν ἐννοεῖ καθόλου τό δημοκρατικό συγκεντρωτισμό μέ τό γραφειοκρατικό ἐκεῖνο νόημα, μέ τό ὅποιο χρησιμοποιοῦν τήν ἔννοια αὕτη οἱ ἄστοί καί οἱ μικροαστοί θεωρητικοί, ἀνάμεσα στούς τελευταίους καί οἱ ἀναρχικοί. Γιά τόν Ἑνγκελς ὁ συγκεντρωτισμός δέν ἀποκλείει καθόλου τήν πλατιά ἐκείνη τοπική αὐτοδιοίκηση, πού, ὅταν οἱ «κομμοῦνες» καί οἱ περιοχές ὑποστηρίζουν προαιρετικά τήν ἐνότητα τοῦ κράτους, παραμερίζει ὅπωςδήποτε κάθε γραφειοκρατισμό καί κάθε «ἐξουσιασμό» ἀπό τά πάνω.

«...Ἔτσι λοιπόν, ἐνιαία δημοκρατία—γράφει ὁ Ἑνγκελς, ἀναπτύσσοντας τίς προγραμματικές ἀπόψεις τοῦ μαρξισμοῦ γιά τό κράτος—ὄχι ὅμως μέ τήν ἔννοια τῆς σημερινῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, πού δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά μιά αὐτοκρατορία χωρίς αὐτοκράτορα, πού ἱδρύθηκε τό 1798. Ἀπό τό 1792 ὥς τό 1798 κάθε γαλλικό διαμέρισμα, κάθε κοινότητα (Gemeinde) εἶχε πλήρη αὐτοδιοίκηση σύμφωνα μέ τό ἀμερικανικό πρότυπο, κι' αὐτό πρέπει νά τό ἔχουμε κι' ἐμεῖς. Πῶς πρέπει νά ὀργανώσουμε τήν αὐτοδιοίκηση καί πῶς μπορούμε νά τά βγάλουμε πέρα χωρίς γραφειοκρατία, αὐτό μᾶς τό ἔδειξε καί τό ἀπόδειξε ἡ Ἀμερική καί ἡ πρώτη Γαλλική Δημοκρατία, καί τώρα ἀκόμη μᾶς τό δείχνουν ὁ Καναδάς, ἡ Αὐστραλία καί οἱ ἄλλες ἀγγλικές ἀποικίες. Καί μιά τέτια κατά διαμερίσματα (περιοχές) καί κατά κοινότητες αὐτοδιοίκηση εἶναι πολύ πιο ἐλεύθερος θεσμός ἀπ' ὅ,τι π.χ. τό ἐλβετικό ὁμοσπονδιακό σύστημα, ὅπου τό καντόνι εἶναι βέβαια πολύ ἀνεξάρτητο ἀπέναντι στήν ὁμοσπονδία» (δηλ. ἀπέναντι στό ὁμοσπονδιακό συνολικό κράτος), «εἶναι ὅμως ἐπίσης ἀνεξάρτητο καί ἀπέναντι στό νομό (Bezirk) καί ἀπέναντι στήν κοινότητα. Οἱ κυβερνήσεις τῶν καντονιῶν διορίζουν ἀστυνομικούς διευθυντές νομῶν (Bezirksstatthalter) καί διοικητές περιοχῶν, πράγμα πού δέν ὑπάρχει ἐντελῶς στίς ἀγγλόφωνες χῶρες καί τό ὅποιο καί μεῖς καί στή δική μας χώρα, στό μέλλον πρέπει ἐξίσου ἀποφασιστικά νά τό ἀποκρούσουμε, ὅπως ἀποκρούσαμε καί τούς πρώτους διοικητικούς καί κυβερνητικούς συμβούλους» (ἐπιτρόπους,

ἀστυνομικούς διευθυντές, διοικητές, γενικά ὅλους τούς ὑπαλλήλους πού διορίζονται ἀπό τά πάνω). Ὁ Ἑνγκελς συστήνει ἀντίστοιχα νά διατυπωθεῖ στό πρόγραμμα τό σημεῖο γιά τήν αὐτοδιοίκηση μέ τόν παρακάτω τρόπο: «Πλήρη αὐτοδιοίκηση στό διαμέρισμα» (κυβερνεῖο ἢ περιοχή), «στό νομό καί στήν κοινότητα μέ ὑπαλλήλους πού θά ἐκλέγονται μέ βάση τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα. Κατάργηση ὅλων τῶν κατά τόπους καί διαμερίσματα ἀρχῶν πού διορίζονται ἀπό τό κράτος»⁷².

Στήν «Πράβντα»⁷³ (ἀρ. φύλ. 68 τῆς 28 τοῦ Μάη 1917), πού τήν ἐκλείσει ἡ κυβέρνησις τοῦ Κέρενσκι καί τῶν ἄλλων «σοσιαλιστῶν» ὑπουργῶν, μοῦ δόθηκε ἤδη ἡ εὐκαιρία νά παρατηρήσω πώς στό σημεῖο αὐτό—πού φυσικά δέν εἶναι καθόλου τό μοναδικό—οἱ δικοί μας δῆθεν σοσιαλιστές ἀντιπρόσωποι τῆς δῆθεν ἐπαναστατικῆς δῆθεν δημοκρατίας ἀπομακρύνθηκαν ὁλοφάνερα ἀπό τό δημοκρατισμό*. Εἶναι εὐνόητο ὅτι οἱ ἄνθρωποι πού δέθηκαν σέ «συνασπισμό» μέ τήν ἱμπεριαλιστική ἀστική τάξη ἔμειναν κουφοί σ' αὐτές τίς ὑποδείξεις.

Ἔχει ἐξαιρετική σημασία νά σημειωθεῖ πώς ὁ Ἑνγκελς, μέ χειροπιαστά γεγονότα, μέ βάση τό πιό ἀκριβολογημένο παράδειγμα, ἀντικρούει τήν πάρα πολύ διαδομένη—ἰδιαίτερα μέσα στή μικροαστική δημοκρατία—πρόληψη, πώς τάχα ἡ ὁμοσπονδιακή δημοκρατία σημαίνει ὅπωςδήποτε περισσότερες ἐλευθερίες ἀπό τή συγκεντρωτική. Αὐτό δέν εἶναι σωστό. Τά γεγονότα πού ἀναφέρει ὁ Ἑνγκελς γιά τή συγκεντρωτική Γαλλική Δημοκρατία τοῦ 1792-1798 καί τήν ὁμοσπονδιακή ἐλβετική, τό διαψεύδουν. Στήν πραγματικότητα περισσότερες ἐλευθερίες ἔδινε ἡ συγκεντρωτική δημοκρατία, παρά ἡ ὁμοσπονδιακή. Ἡ μέ ἄλλα λόγια: τήν *πιό μεγάλη* τοπική, περιφερειακή κτλ. ἐλευθερία, πού εἶναι γνωστή στήν ἱστορία, τήν ἔδωσε ἡ *συγκεντρωτική* καί ὄχι ἡ ὁμοσπονδιακή δημοκρατία.

Στήν κομματική μας προπαγάνδα καί διαφώτιση δέν δινόταν καί δέν δίνεται ἀρκετή προσοχή σ' αὐτό τό γεγονός, ὅπως καί σέ ὅλο γενικά τό ζήτημα τῆς ὁμοσπονδιακῆς καί συγκεντρωτικῆς δημοκρατίας καί τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης.

* Βλ. Ἑνγκελς, 5η ἐκδ., τόμ. 32ος, σελ. 218-221. Ἡ Σύντ.

5. Ο ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ 1891
ΣΤΟΝ «ΕΜΦΥΛΙΟ ΠΟΛΕΜΟ» ΤΟΥ ΜΑΡΞ

Στόν πρόλογο τῆς 3ης ἔκδοσης τοῦ «Ἐμφυλίου πολέμου στή Γαλλία» — ὁ πρόλογος αὐτός ἔχει ἡμερομηνία 18 τοῦ Μάρτη 1891 καί πρωτοδημοσιεύτηκε στό περιοδικό «Neue Zeit» — ὁ Ἔνγκελς, δίπλα στίς ἐνδιαφέρουσες πεταχτές παρατηρήσεις σέ ζητήματα πού σχετίζονται μέ τή στάση ἀπέναντι στό κράτος, δίνει μιά ἀξιοθαύμαστα παραστατική συνόψιση τῶν διδαγμάτων τῆς Κομμούνας⁷⁴. Ἡ συνόψιση αὐτή βασίζεται σέ ὅλη τήν πείρα τῆς εἰκοσάχρονης περιόδου πού χώριζε τό συγγραφέα ἀπό τήν Κομμούνα, στρέφεται εἰδικά ἐνάντια στή «δεισιδαιμονική πίστη στό κράτος», πού ἔχει διαδοθεῖ στή Γερμανία, καί μπορεῖ δικαιολογημένα νά ὀνομαστεῖ *ἡ τελευταία λέξη* τοῦ μαρξισμοῦ στό ζήτημα πού ἐξετάζουμε.

Στή Γαλλία — παρατηρεῖ ὁ Ἔνγκελς — ὕστερα ἀπό κάθε ἐπανάσταση οἱ ἐργάτες ἦταν ὀπλισμένοι, «γι' αὐτό, γιά τούς ἀστούς πού κρατοῦσαν τό τιμόνι τοῦ κράτους, πρωταρχική προσταγή ἦταν νά ἀφοπλιστοῦν οἱ ἐργάτες. Κι' ἔτσι, ὕστερα ἀπό κάθε ἐπανάσταση πού κέρδιζαν οἱ ἐργάτες, ἀκολουθεῖ ἓνας νέος ἀγώνας πού τελειώνει μέ τήν ἥττα τῶν ἐργατῶν...»⁷⁵

Ὁ ἀπολογισμός τῆς πείρας τῶν ἀστικῶν ἐπαναστάσεων εἶναι τόσο σύντομος, ὅσο καί ἐκφραστικός. Ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος — ἀνάμεσα στ' ἄλλα καί σχετικά μέ τό ζήτημα τοῦ κράτους (*ἔχει ἄρα γε ὀπλὰ ἢ καταπιεζόμενη τάξη;*) — πιάστηκε ἐδῶ θαυμάσια. Αὐτήν ἀκριβῶς τήν οὐσία τήν προσπερνοῦν συχνότερα ἀπό κάθε τί ἄλλο τόσο οἱ καθηγητές πού βρίσκονται κάτω ἀπό τήν ἐπιροή τῆς ἀστικῆς ιδεολογίας, ὅσο καί οἱ μικροαστοὶ δημοκράτες. Στή ρωσική ἐπανάσταση τοῦ 1917 στόν «μενσεβίκο», στόν «ἐπίσης-μαρξιστή» Τσερετέλι ἔλαχε ἡ τιμή (τιμή ἀλά Καβενιάκ) νά φλυαρήσει αὐτό τό μυστικό τῶν ἀστικῶν ἐπαναστάσεων. Στόν «ἱστορικό» του λόγο στίς 11 τοῦ Ἰούνη ὁ Τσερετέλι ἄφησε νά τοῦ ξεφύγει ὅτι ἡ ἀστική τάξη εἶναι ἀποφασισμένη νά ἀφοπλίσει τούς ἐργάτες τῆς Πετρούπολης, παρουσιάζοντας φυσικά τήν ἀπόφαση αὐτή καί σάν δική του, καί σάν ἀνάγκη «κρατική» γενικά!⁷⁶

Ὁ ἱστορικός λόγος τοῦ Τσερετέλι τῆς 11 τοῦ Ἰούνη θά εἶναι φυσικά γιά τόν κάθε ἱστορικό τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1917 μιά ἀπό τίς πιό ἐξόφθαλμες ἀποδείξεις γιά τό πῶς ὁ συνασπισμός τῶν

ἐσέρων καί τῶν μενσεβίκων, πού ἡγεῖται ὁ κύριος Τσερετέλι, πέρασε μέ τό μέρος τῆς ἀστικής τάξης ἐνάντια στό ἐπαναστατικό προλεταριάτο.

Ἄλλη πεταχτή παρατήρηση τοῦ Ἐνγκελς, πού σχετίζεται κι' αὐτή μέ τό ζήτημα τοῦ κράτους, ἀναφέρεται στή θρησκεία. Εἶναι γνωστό πώς ὅσο ἡ γερμανική σοσιαλδημοκρατία σάπιζε καί γινόταν ὅλο καί πιά ὁπορτουνιστική, τόσο κατακυλοῦσε ὅλο καί πιά συχνά στή φιλισταϊκή παρερμηνεία τῆς περίφημης διατύπωσης: «ἀνακήρυξη τῆς θρησκείας σέ ἰδιωτική ὑπόθεση». Δηλαδή ἡ διατύπωση αὐτή ἐρμηνευόταν μέ τήν ἔννοια πώς τάχα καί γιά τό Κόμμα τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου τό ζήτημα τῆς θρησκείας εἶναι ἰδιωτική ὑπόθεση!! Ἐνάντια σ' αὐτήν ἀκριβῶς τήν ὀλοκληρωτική προδοσία τοῦ ἐπαναστατικοῦ προγράμματος τοῦ προλεταριάτου ξεσηκώθηκε ὁ Ἐνγκελς, πού τό 1891 μόλις διέκρινε τά *πιό ἀδύνατα* ἔμβρυα τοῦ ὁπορτουνισμοῦ μέσα στό Κόμμα του καί πού γι' αὐτό ἐκφραζόταν μέ τόν πιά προσεκτικό τρόπο:

«Καί μιά καί στήν Κομμούνα ἔπαιρναν μέρος σχεδόν μόνο ἐργάτες ἢ ἀναγνωρισμένοι ἐκπρόσωποι τῶν ἐργατῶν, οἱ ἀποφάσεις της εἶχαν ἀποφασιστικά προλεταριακό χαρακτήρα. Εἴτε ψήφιζε μεταρρυθμίσεις, πού ἡ δημοκρατική ἀστική τάξη τίς εἶχε παραλείψει μόνο ἀπό αἰσχυρή δειλία, πού ἀποτελοῦσαν ὅμως ἀπαραίτητη βάση γιά τήν ἐλεύθερη δράση τῆς ἐργατικῆς τάξης, ὅπως ἡ ἐφαρμογή τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ θρησκεία σέ *σχέση μέ τό κράτος* εἶναι καθαρά ἰδιωτική ὑπόθεση τῶν ἀτόμων, εἴτε ἔπαιρνε ἀποφάσεις πού ἐξυπηρετοῦσαν ἄμεσα τά συμφέροντα τῆς ἐργατικῆς τάξης καί πού ἐνμέρει ἔθιγαν βαθιά τό παλιό κοινωνικό καθεστώς...»⁷⁷.

Ὁ Ἐνγκελς σκόπιμα ὑπογράμμισε τίς λέξεις «σέ σχέση μέ τό κράτος», γιά νά χτυπήσει κατακέφαλα τό γερμανικό ὁπορτουνισμό πού κήρυσσε τή θρησκεία ἰδιωτική ὑπόθεση σέ *σχέση μέ τό κόμμα* κι' ἔτσι ὑποβίβαζε τό Κόμμα τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου στό ἐπίπεδο τοῦ πρόστυχου «ἐλευθερόφρονα» μικροαστισμοῦ, πού ἦταν ἔτοιμος νά ἀνεχθεῖ τήν ἀπάρνηση τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ἀλλά δέν παραδεχόταν τό καθῆκον τοῦ *Κόμματος* νά καταπολεμάει τό θρησκευτικό ἀφίονι πού ἀποβλακώνει τό λαό.

‘Ο μελλοντικός ιστορικός τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, ἀναζητώντας τίς ρίζες τῆς ἐπαίσχυντης χρεοκοπίας τῆς τό 1914, θά βρεῖ ἀρκετό ἐνδιαφέρον ὑλικό γιά τό ζήτημα αὐτό, ἀρχίζοντας ἀπό τίς δηλώσεις ὑπεκφυγῆς, πού περιέχονται στά ἄρθρα τοῦ ἰδεολογικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Κόμματος Κάουτσκι, δηλώσεις πού ἄνοιγαν διάπλατα τίς πόρτες στόν ὁπορτουνισμό καί τελειώνοντας μέ τή στάση τοῦ Κόμματος ἀπέναντι στό «Los-von-Kirche-Bewegung» (κίνημα γιά τό χωρισμό ἀπό τήν ἐκκλησία) τό 1913⁷⁸.

‘Ας περάσουμε ὅμως καί στό πῶς ὁ ῥΕνγκελς εἴκοσι χρόνια ὕστερα ἀπό τήν Κομμούνα συνόψιζε τά διδάγματά της γιά τό ἀγωνιζόμενο προλεταριάτο.

Νά ποιὰ διδάγματα προωθοῦσε ὁ ῥΕνγκελς στήν πρώτη σειρά:

«...Καί ἀκριβῶς ἡ καταπιεστική ἐξουσία τῆς προηγούμενης συγκεντρωτικῆς κυβέρνησης—στρατός, πολιτική ἀστυνομία καί γραφειοκρατία—πού εἶχε δημιουργήσει ὁ Ναπολέων τό 1798 καί πού ἀπό τότε τήν παραλάβαινε σάν εὐπρόσδεκτο ὄργανο κάθε καινούργια κυβέρνηση καί τή χρησιμοποιοῦσε ἐνάντια στούς ἀντιπάλους της, ἀκριβῶς αὐτή ἡ ἐξουσία ἔπρεπε νά πέσει παντοῦ στή Γαλλία, ὅπως εἶχε πέσει στό Παρίσι.

‘Η Κομμούνα ἀναγκάστηκε ἀμέσως ἀπό τήν ἀρχή νά ἀναγνωρίσει πῶς ὅταν ἡ ἐργατική τάξη ἔλθει πιά στήν ἐξουσία δέν μπορεῖ νά ἐξακολουθεῖ νά διοικεῖ μέ τήν παλιά κρατική μηχανή, ὅτι ἡ ἐργατική τάξη, γιά νά μήν ξαναχάσει τήν κυριαρχία πού μόλις ἔχει κατακτήσει, πρέπει, ἀπό τή μιά, νά παραμερίσει ὅλη τήν παλιά καταπιεστική μηχανή πού ὥς τότε εἶχε χρησιμοποιηθεῖ ἐνάντιά της, καί ἀπ’ τήν ἄλλη, νά ἐξασφαλίσει τόν ἑαυτό της ἀπό τούς ἴδιους της τούς βουλευτές καί ὑπαλλήλους, ὀρίζοντας ὅτι ὅλοι, δίχως καμιά ἐξαίρεση, μποροῦν νά ἀνακληθοῦν σέ ὁποιαδήποτε στιγμή...»⁷⁹.

‘Ο ῥΕνγκελς τόνισε πολλές φορές ὅτι ὄχι μόνο στή μοναρχία, μά καί στή *ρεπουμπλικανική δημοκρατία* τό κράτος μένει κράτος, δηλαδή διατηρεῖ τό βασικό διακριτικό του γνώρισμα: νά μετατρέπει τούς δημόσιους λειτουργούς, τούς «ὑπηρέτες τῆς κοινωνίας», τά ὄργανά της σέ *ἀφέντες* της.

«...ῥΕνάντια σ’ αὐτή τή μετατροπή τοῦ κράτους καί τῶν κρατικῶν ὀργάνων ἀπό ὑπηρέτες τῆς κοινωνίας σέ ἀφέντες

της, μιά μετατροπή πού είναι αναπόφευκτη σέ όλα τά ὡς τώρα κράτη, ἡ Κομμούνα χρησιμοποίησε δυό ἀλάνθαστα μέσα. Πρῶτο, σέ ὅλες τίς θέσεις — διοικητικές, δικαστικές καί ἐκπαιδευτικές — διόριζε πρόσωπα ἐκλεγμένα μέ βάση τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα, καί μάλιστα μέ τό δικαίωμα τῆς ἀνάκλησής τους σέ ὁποιαδήποτε στιγμή μέ ἀπόφαση τῶν ἐκλογέων τους. Καί δεύτερο, πλήρωνε ὅλους τοὺς δημόσιους λειτουργούς, τόσο τοὺς ἀνώτερους, ὅσο καί τοὺς κατώτερους, μόνο τόν ἴδιο μισθό πού ἔπαιρναν οἱ ἄλλοι ἐργάτες. Ὁ μεγαλύτερος μισθός πού γενικά πλήρωνε ἡ Κομμούνα ἦταν 6000 φράγκα*. Ἔτσι μπῆκε ἓνα σίγουρο ἐμπόδιο στή θεσιθηρία καί στόν καριερισμό, καί μάλιστα χωρίς τίς δεσμευτικές ἐντολές πού ἔπαιρναν ἐκτός ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα οἱ ἀντιπρόσωποι στά ἀντιπροσωπευτικά σώματα...»⁸¹

Ἐδῶ ὁ Ἐνγκελς φτάνει στό ἐνδιαφέρον ἐκεῖνο ὅριο, ὅπου ἡ συνεπής δημοκρατία, ἀπό τή μιά μεριά, μετατρέπεται σέ σοσιαλισμό, καί ἀπό τήν ἄλλη, ἀπαιτεῖ τό σοσιαλισμό. Γιατί, γιά νά καταργηθεῖ τό κράτος πρέπει νά μετατραποῦν οἱ λειτουργίες τῆς κρατικῆς ὑπηρεσίας σέ τόσο ἀπλές πράξεις ἐλέγχου καί καταγραφῆς, πού νά εἶναι προσιτές, νά μπορεῖ νά τίς ἐκτελεῖ ἡ τεράστια πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ καί ἀργότερα ὅλος ὁ πληθυσμός. Ἡ ὀλοκληρωτική ἐξάλειψη τοῦ καριερισμοῦ ἀπαιτεῖ νά πετύχουμε ὥστε ἡ κάθε «τιμητική» θεσούλα στή δημόσια ὑπηρεσία, κι' ἂν ἀκόμη δέν εἶναι προσοδοφόρα, νά μὴ μπορεῖ νά χρησιμεύσει σάν γεφυράκι γιά νά μεταπηδᾷ κανέναν στίς πιό ἐπικερδεῖς θέσεις σέ τράπεζες ἢ σέ ἀνώνυμες ἐταιρίες, ὅπως γίνεται συνεχῶς σέ ὅλες, καί στίς πιό ἐλεύθερες, καπιταλιστικές χώρες.

Ὁ Ἐνγκελς ὅμως δέν κάνει τό λάθος πού κάνουν οἱ ἄλλοι μαρξιστές στό ζήτημα τοῦ δικαιώματος αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν: πῶς τάχα στόν καπιταλισμό τό δικαίωμα αὐτό εἶναι ἀνέφικτο, ἐνῶ

* Ὁνομαστικά τά 6000 φράγκα ἰσοδυναμοῦσαν μέ 2400 ρούβλια περίπου, σύμφωνα ὅμως μέ τή σημερινή τιμή τοῦ ρουβλιοῦ (δηλ. τόν Αὐγούστο τοῦ 1917. Σημ. μετ.) μέ 6000 περίπου ρούβλια. Ἐντελῶς ἀσυγχώρητα ἐνεργοῦν οἱ μπολσεβίκοι ἐκεῖνοι πού προτείνουν λ.χ. στά Δημοτικά συμβούλια νά καθιερωθοῦν μισθοί 9000 ρούβλια, ἀντί νά προτείνουν σάν ἀνώτατο μισθό γιά ὅλο τό κράτος 6000 ρούβλια — ποσό πού θά ἦταν ἀρκετό⁸⁰. (Ἐς σημειωθεί πῶς πρόκειται γιά ἐτήσιο μισθό κι' ὄχι γιά μηνιαῖο. Σημ. μετ.)

στό σοσιαλισμό περιττό. Παρόμοιο, δῆθεν ἔξυπνο, μά στήν πραγματικότητα λαθεμένο, συλλογισμό θά μπορούσε νά ἐπαναλάβει κανείς γιά *ὅποιονδήποτε* δημοκρατικό θεσμό, συμπεριλαμβάνοντας καί τό μέτριο μισθό τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ἐπειδή στόν καπιταλισμό δέν εἶναι δυνατός ἕνας ὥς τό τέλος συνεπής δημοκρατισμός, ἐνῶ στό σοσιαλισμό θά ἀπονεκρωθεῖ κάθε δημοκρατία.

Πρόκειται γιά σόφισμα πού μοιάζει μέ τό παλιό ἐκεῖνο ἀστεῖο: ἂν θά γίνει φαλακρός ὁ ἄνθρωπος, ὅταν λιγοστέψουν κατὰ μιά τρίχα τά μαλλιά του.

Ἡ ὥς τό τέλος ἀνάπτυξη τῆς δημοκρατίας, ἡ ἀναζήτηση τῶν μορφῶν αὐτῆς τῆς ἀνάπτυξης, ὁ ἔλεγχος τους στήν πράξη κτλ., ἀποτελοῦν ἕνα ἀπό τά συστατικά καθήκοντα τῆς πάλης γιά τήν κοινωνική ἐπανάσταση. Κανένας δημοκρατισμός χωριστά παρμένος δέν θά δώσει τό σοσιαλισμό, στή ζωή ὅμως ὁ δημοκρατισμός δέν «θά παρθεῖ» ποτέ «χωριστά», ἀλλά «θά παρθεῖ μαζί» μέ ἄλλα φαινόμενα, θά ἀσκεῖ τήν ἐπιροή του καί στήν οἰκονομία, θά προωθεῖ τό μετασχηματισμό της, θά δέχεται τήν ἐπίδραση τῆς οἰκονομικῆς ἐξέλιξης κτλ. Τέτια εἶναι ἡ διαλεκτική τῆς ζωντανῆς ἱστορίας.

Ὁ Ἐνγκελς συνεχίζει:

«...Αὐτή ἡ ἀνατίναξη (Sprengung) τῆς παλιᾶς κρατικῆς ἐξουσίας καί ἡ ἀντικατάστασή της μέ μιά καινούργια, ἀληθινά δημοκρατική ἐξουσία, περιγράφονται διεξοδικά στό τρίτο μέρος τοῦ «Ἐμφυλίου πολέμου». Ἦταν ὅμως ἀπαραίτητο νά σταματήσουμε ἐδῶ σύντομα ἀκόμη μιά φορά σέ ὁρισμένα χαρακτηριστικά αὐτῆς τῆς ἀντικατάστασης, γιατί ἀκριβῶς στή Γερμανία ἡ δεισιδαιμονική πίστη πρὸς τό κράτος πέρασε ἀπό τή φιλοσοφία στήν κοινή συνείδηση τῆς ἀστικῆς τάξης, κι' ἀκόμη πολλῶν ἐργατῶν. Σύμφωνα μέ τή φιλοσοφική διδασκαλία, τό κράτος εἶναι «ἡ πραγματοποίηση τῆς ιδέας», ἢ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ πάνω στή γῆ, μεταφρασμένη στή φιλοσοφική γλῶσσα, τό πεδίο, ὅπου πραγματοποιοῦνται ἢ πρόκειται νά πραγματοποιηθοῦν ἡ αἰώνια ἀλήθεια καί ἡ δικαιοσύνη. Καί ἀπό δῶ πηγάζει ἕνας δεισιδαιμονικός σεβασμός πρὸς τό κράτος καί πρὸς τό κάθε τί πού ἔχει σχέση μέ τό κράτος, ἕνας δεισιδαιμονικός σεβασμός πού ριζώνει τόσο πιο εὐκόλα, ὅσο οἱ ἄνθρωποι ἔχουν συνηθίσει ἀπό τά παιδικά τους χρόνια νά φαντάζον-

ται ὅτι τάχα ὅλες οἱ ὑποθέσεις καί τά συμφέροντα πού εἶναι κοινά γιά ὁλόκληρη τήν κοινωνία δέν μποροῦν νά ἐξυπηρετηθοῦν καί νά προστατευθοῦν ἄλλιῶς, παρά ὅπως ἐξυπηρετοῦνταν ὡς τώρα, δηλαδή ἀπό τό κράτος καί τούς ὑπαλλήλους του, πού ἀμείβονται μέ προσοδοφόρες θεσοῦλες. Οἱ ἄνθρωποι φαντάζονται ὅτι κάνουν ἤδη ἓνα ἐξαιρετικά τολμηρό βῆμα πρός τά μπρός, ὅταν ἀπολυτρώνονται ἀπό τήν πίστη στήν κληρονομική μοναρχία καί γίνονται ὁπαδοί τῆς δημοκρατίας. Στήν πραγματικότητα ὅμως τό κράτος δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά μιά μηχανή γιά τήν καταπίεση μιᾶς τάξης ἀπό μιά ἄλλη, καί μάλιστα ὄχι λιγότερο στή δημοκρατία ἀπό ὅ,τι γίνεται στή μοναρχία. Καί στήν καλύτερη περίπτωση, τό κράτος εἶναι ἓνα κακό, τό ὁποῖο κληροδοτεῖται στό προλεταριάτο πού νίκησε στόν ἀγώνα γιά τήν ταξική κυριαρχία. Τό νικηφόρο προλεταριάτο γρήγορα θ' ἀναγκαστεῖ, ὅπως ἐπίσης ἔκανε ἡ Κομμούνα, ν' ἀποκόψει τίς χειρότερες πλευρές αὐτοῦ τοῦ κακοῦ, μέχρις ὅτου ἡ γενιά πού θά μεγαλώσει σέ καινούργιες ἐλεύθερες κοινωνικές συνθῆκες, θά εἶναι σέ θέση νά πετάξει ὅλη αὕτη τή σαβούρα τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης»⁸².

Ὁ Ἐνγκελς προειδοποιεῖ τούς γερμανούς ὅτι στήν περίπτωση πού θά ἀντικατασταθεῖ ἡ μοναρχία ἀπό τή δημοκρατία νά μήν ξεχάσουν τίς βάσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ γενικά στό ζήτημα τοῦ κράτους. Ὅταν διαβάσεις τίς προειδοποιήσεις του σήμερα, νομίζεις πώς πρόκειται γιά μάθημα πού δίνεται ἄμεσα στούς κυρίους Τσερετέλι καί Τσερνόφ, πού μέ τήν πολιτική τους τοῦ «συνασπισμοῦ» φανέρωσαν τή δεισιδαιμονική τους πίστη στό κράτος καί τό δεισιδαιμονικό σεβασμό σ' αὐτό!

Δυό ἀκόμη παρατηρήσεις: 1) Ὅταν ὁ Ἐνγκελς λέει πώς στή δημοκρατία τό κράτος μένει «ὄχι λιγότερο» ἀπό τή μοναρχία μιά «μηχανή καταπίεσης μιᾶς τάξης ἀπό μιά ἄλλη», αὐτό δέν σημαίνει καθόλου ὅτι ἡ *μορφή* τῆς καταπίεσης δέν ἐνδιαφέρει τό προλεταριάτο, ὅπως «διδάσκουν» ὀρισμένοι ἀναρχικοί. Ἡ πύλα, ἡ πύλα ἐλεύθερη, ἡ πύλα ἀνοιχτή *μορφή* ταξικῆς πάλης καί ταξικῆς καταπίεσης διευκολύνουν τεράστια τό προλεταριάτο στόν ἀγώνα γιά τήν ἐκμηδένιση τῶν τάξεων γενικά.

2) Τό ζήτημα γιατί μόνο ἡ νέα γενιά θά εἶναι σέ θέση νά

πετάξει έντελῶς ὅλη αὐτή τή σαβούρα τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης —εἶναι ζήτημα πού συνδέεται μέ τό ζήτημα τοῦ ξεπεράσματος τῆς δημοκρατίας, στό ὁποῖο καί περνᾶμε.

6. Ο ΕΝΓΚΕΛΣ ΓΙΑ ΤΟ ΞΕΠΕΡΑΣΜΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ὁ Ἔνγκελς εἶχε τήν εὐκαιρία νά μιλήσει γι' αὐτό, ἀπ' ἀφορμή τό ζήτημα ὅτι ἐπιστημονικά δέν εἶναι σωστή ἡ ὀνομασία «σοσιαλδημοκράτης».

Στόν πρόλογο τῆς ἔκδοσης τῶν ἄρθρων του τῆς περιόδου 1870-1880 πάνω σέ διάφορα θέματα, κυρίως «διεθνοῦς» περιεχομένου («Internationales aus dem «Volksstaat»*) —πρόλογο πού ἔχει ἡμερομηνία 3 τοῦ Γενάρη 1894, δηλαδή πού γράφτηκε ἐνάμιση χρόνο πρίν ἀπό τό θάνατό του, ὁ Ἔνγκελς ἔγραφε πώς σέ ὅλα τά ἄρθρα μεταχειρίζεται τή λέξη «κομμουνιστής» καί ὄχι «σοσιαλδημοκράτης», γιατί ἐκεῖνο τόν καιρό σοσιαλδημοκράτες αὐτοκαλοῦνταν οἱ προυντονιστές στή Γαλλία καί οἱ λασσαλιστές στή Γερμανία⁸³.

«...Γιά τόν Μάρξ καί γιά μένα —συνεχίζει ὁ Ἔνγκελς — ἦταν ἐπομένως έντελῶς ἀδύνατο νά χρησιμοποιήσουμε μιά ἔκφραση τόσο ἐλαστική γιά τό χαρακτηρισμό τῆς εἰδικά δικῆς μας ἄποψης. Σήμερα τά πράγματα εἶναι διαφορετικά, καί ἡ λέξη («σοσιαλδημοκράτης») μπορεῖ, ἴσως, νά περάσει (mag passieren), ἂν καί εἶναι ἀνακριβής (unpassend, ἀκατάλληλη) γιά ἓνα κόμμα, πού τό οἰκονομικό του πρόγραμμα δέν εἶναι μόνο γενικά σοσιαλιστικό, μά ἄμεσα κομμουνιστικό, γιά ἓνα κόμμα, πού τελικός πολιτικός σκοπός του εἶναι τό ξεπέραςμα ὅλου τοῦ κράτους, καί συνεπῶς, καί τῆς δημοκρατίας. Τά ὀνόματα τῶν *πραγματικῶν* (ἡ ὑπογράμμιση εἶναι τοῦ Ἔνγκελς) πολιτικῶν κομμάτων δέν ἀντιστοιχοῦν ποτέ ἀπόλυτα μ' αὐτά. Τό κόμμα ἀναπτύσσεται, τό ὄνομα μένει»⁸⁴.

Ὁ διαλεκτικός Ἔνγκελς ἔμεινε ὡς τίς τελευταῖες ἡμέρες τῆς ζωῆς του πιστός στή διαλεκτική. Ὁ Μάρξ κι' ἐγώ, λέει, εἴχαμε θαυμάσια, ἐπιστημονικά ἀκριβολογημένη ὀνομασία τοῦ Κόμματος, ὅμως δέν ἦταν πραγματικό, δηλαδή μαζικό προλεταριακό Κόμμα. Σήμερα (στά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα) ὑπάρχει πραγματικό Κόμμα, ἡ ὀνομασία του ὅμως δέν εἶναι ἐπιστημονικά σωστή. Δέν

* — «Πάνω σέ διεθνῇ θέματα ἀπό τό «Λαϊκό Κράτος»». Ἡ Σύντ.

πειράζει, «ἄς περάσει», φτάνει μόνο ν' ἀναπτύσσεται τό Κόμμα, φτάνει μόνο νά μήν τοῦ κρύβουμε τήν ἐπιστημονική ἀνακρίβεια τῆς ὀνομασίας του, ὥστε νά μήν τό ἐμποδίζει νά ἀναπτύσσεται πρὸς τή σωστή κατεύθυνση!

Ἴσως νά βρεθεῖ καί σέ μᾶς τούς μπολσεβίκους κανέναν χωρατατζή που θά ἀρχίσει νά μᾶς παρηγορεῖ κατὰ τόν τρόπο τοῦ Ἑνγκελς: ἐμεῖς ἔχουμε πραγματικό κόμμα, ἀναπτύσσεται θαυμάσια, «ἄς περάσει» καί μιά τέτια παράλογη καί ἄσχημη λέξη, ὅπως εἶναι ἡ λέξη «μπολσεβίκος», που δέν ἐκφράζει ἀπολύτως τίποτε ἄλλο, ἐκτός ἀπό τό ἐντελῶς τυχαῖο περιστατικό ὅτι στό συνέδριο Βρυξελλῶν-Λονδίνου τό 1903 ἐμεῖς εἴχαμε τήν πλειοψηφία⁸⁵... Ἴσως τώρα που οἱ διωγμοί τοῦ Ἰούλη καί τοῦ Αὐγούστου ἐνάντια στό Κόμμα μας ἀπό τούς ρεπουμπλικάνους καί τήν «ἐπαναστατική» μικροαστική δημοκρατία ἔκαναν τή λέξη «μπολσεβίκος» τόσο τιμητική στό λαό, που οἱ διωγμοί αὐτοὶ ἔδειξαν ἐκτός ἀπ' αὐτό πῶς τό Κόμμα μας σημείωσε στήν πραγματική του ἀνάπτυξη ἓνα τόσο γιγάντιο, ἱστορικό βῆμα πρὸς τά μπρός, ἴσως τώρα κι' ἐγώ νά ταλαντεύομαι, ἂν πρέπει ν' ἀλλάξουμε τήν ὀνομασία τοῦ Κόμματός μας ὅπως πρότεινα τόν Ἀπρίλη*. Ἴσως θά πρότεινα στοὺς συντρόφους μου τό «συμβιβασμό»: νά ὀνομαστοῦμε Κομμουνιστικό κόμμα καί σέ παρένθεση νά ἀφήσουμε τή λέξη μπολσεβίκοι...

Τό ζήτημα ὅμως τῆς ὀνομασίας τοῦ Κόμματος εἶναι ἀσύγκριτα λιγότερο σπουδαῖο ἀπό τό ζήτημα τῆς σχέσης τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου πρὸς τό κράτος.

Στοὺς συνηθισμένους συλλογισμούς γιά τό κράτος γίνεται συνεχῶς τό λάθος, που γι' αὐτό μᾶς προειδοποιεῖ ὁ Ἑνγκελς καί που τό σημειώσαμε στά πεταχτά πιο πάνω. Καί συγκεκριμένα, λησμονοῦν συνεχῶς πῶς ἐκμηδένιση τοῦ κράτους εἶναι ἐπίσης καί ἐκμηδένιση τῆς δημοκρατίας, πῶς ἀπονέκρωση τοῦ κράτους εἶναι καί ἀπονέκρωση τῆς δημοκρατίας.

Ἀπὸ πρώτη ἄποψη ὁ ἰσχυρισμός αὐτός φαίνεται ἐξαιρετικά παράξενος καί ἀκατανόητος. Ἴσως μάλιστα γεννηθεῖ σέ κανέναν ὁ φόβος, μήπως περιμένουμε νά ἔλθει ἓνα τέτιο κοινωνικό σύστημα, ὅπου δέν θά τηρεῖται ἡ ἀρχή τῆς ὑποταγῆς τῆς μειοψηφίας στήν πλειοψηφία, μιά καί δημοκρατία σημαίνει ἀκριβῶς ἀναγνώριση αὐτῆς τῆς ἀρχῆς;

Ὁχι. Ἡ δημοκρατία δ' ἐν ταυτίζεται μέ τήν ὑποταγή τῆς

* Βλ. Ἀπαντα, 5η ἐκδ., τόμ. 31ος, σελ. 100, 111, 116. Ἡ Σύντ.

μειοψηφίας στήν πλειοψηφία. Ἡ δημοκρατία εἶναι κράτος, πού ἀναγνωρίζει τήν ὑποταγή τῆς μειοψηφίας στήν πλειοψηφία, δηλαδή ἓνας ὀργανισμός πού ἀσκεῖ συστηματικά τή βία μιᾶς τάξης πάνω σέ μιά ἄλλη, μιᾶς μερίδας τοῦ πληθυσμοῦ πάνω σέ μιά ἄλλη.

Ἐμεῖς βάζουμε γιά τελικό μας σκοπό τήν κατάργηση τοῦ κράτους, δηλαδή κάθε ὀργανωμένης καί συστηματικῆς βίας, κάθε βίας πάνω στούς ἀνθρώπους γενικά. Δέν περιμένουμε νά ἔρθει μιά τέτια κοινωνική τάξη πραγμάτων, ὅπου δέν θά τηρεῖται ἡ ἀρχή τῆς ὑποταγῆς τῆς μειοψηφίας στήν πλειοψηφία. Ἀλλά τείνοντας πρός τό σοσιαλισμό, ἔχουμε πεποίθηση ὅτι θ' ἀρχίσει νά μετεξελίσσεται σέ κομμουνισμό καί σέ συνδυασμό μ' αὐτό θά ἐξαφανίζεται κάθε ἀνάγκη ἀσκησης βίας πάνω στούς ἀνθρώπους γενικά, ἡ ἀνάγκη τῆς ὑποταγῆς τοῦ ἑνός ἀνθρώπου στόν ἄλλο, τῆς μιᾶς μερίδας τοῦ πληθυσμοῦ πάνω στήν ἄλλη μερίδα, γιατί οἱ ἄνθρωποι θά συνηθίσουν νά τηροῦν τούς στοιχειώδεις ὅρους τῆς κοινωνικῆς ζωῆς *δίχως βία καί δίχως ὑποταγή*.

Καί γιά νά τονίσει αὐτό τό στοιχεῖο τῆς συνήθειας ὁ Ἐνγκελς μιλάει γιά μιά νέα γενιά, «μεγαλωμένη μέσα σέ νέες καί ἐλεύθερες κοινωνικές συνθῆκες, πού θά εἶναι σέ θέση νά πετάξει ἐντελῶς ὅλη αὐτή τή σαβούρα τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης»⁸⁶ — κάθε κρατικῆς ὀργάνωσης, μαζί καί τῆς δημοκρατικῆς.

Γιά νά ξεκαθαρίσουμε αὐτό τό ζήτημα, εἶναι ἀνάγκη νά ἐξετάσουμε τίς οἰκονομικές βάσεις τῆς ἀπονέκρωσης τοῦ κράτους.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο V

ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΝΕΚΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Τήν πιό διεξοδική ἀποσαφήνιση αὐτοῦ τοῦ ζητήματος τήν ἔδωσε ὁ Μάρξ στό ἔργο του «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα» (γράμμα πρός τόν Μπράκε τῆς 5 τοῦ Μάη 1875, πού δημοσιεύτηκε μόλις τό 1891 στό «Neue Zeit», IX, 1, καί βγῆκε στά ρωσικά σέ ξεχωριστή ἔκδοση)⁸⁷. Τό μέρος τοῦ ἑξοχου αὐτοῦ ἔργου, πού ὑποβάλλει σέ ὀξύτατη κριτική τό λασσαλισμό, ἐπισκίασε, θά λέγαμε, τό θετικό του μέρος, καί συγκεκριμένα τήν ἀνάλυση τῆς σύνδεσης πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν ἀνάπτυξη τοῦ κομμουνισμοῦ καί στήν ἀπονέκρωση τοῦ κράτους.

1. Η ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΑΡΞ

“Αν συγκρίνει κανείς επιφανειακά τό γράμμα τοῦ Μάρξ πρὸς τὸν Μπράκε τῆς 5 τοῦ Μάη 1875 καί τό γράμμα τοῦ Ἑνγκελς πρὸς τὸν Μπέμπελ τῆς 28 τοῦ Μάρτη 1875⁸⁸, πού τό ἐξετάσαμε πιά πάνω, μπορεῖ νά φανεῖ ὅτι ὁ Μάρξ εἶναι περισσότερο «ὀπαδὸς τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης», παρά ὁ Ἑνγκελς καί πὼς ἡ διαφορὰ στὶς ἀπόψεις τῶν δυό συγγραφέων σχετικὰ μέ τό κράτος εἶναι πολὺ σημαντική.

Ὁ Ἑνγκελς προτείνει στὸν Μπέμπελ νά σταματήσῃ κάθε φλυαρία γιὰ τό κράτος, νά πεταχτεῖ ἐντελῶς ἡ λέξη κράτος ἀπὸ τό πρόγραμμα καί νά ἀντικατασταθεῖ μέ τή λέξη «κοινότητα». Ὁ Ἑνγκελς δηλώνει μάλιστα πὼς ἡ Κομμούνα δέν ἦταν πιά κράτος στήν καθαυτὸ ἔννοιά του. Στό μεταξύ ὁ Μάρξ μιλάει ἀκόμη καί γιὰ «μελλοντική κρατική ὀργάνωση στήν περίοδο τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας», δηλαδή σάν νά ἀναγνωρίζει τήν ἀνάγκη τοῦ κράτους ἀκόμη καί στὸν κομμουνισμό.

Μιά τέτια ὅμως ἀποψη θά ἦταν ριζικά λαθεμένη. Μιά πιά ἐπισταμένη ἐξέταση δείχνει ὅτι οἱ ἀπόψεις τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἑνγκελς σχετικὰ μέ τό κράτος καί τήν ἀπονέκρωσή του συμπίπτουν ἀπόλυτα, καί ἡ πιά πάνω ἔκφραση τοῦ Μάρξ ἀναφέρεται ἀκριβῶς σ’ αὐτή τήν κρατική ὀργάνωση, πού ἀπονεκρώνεται.

Εἶναι ξεκάθαρο πὼς δέν μπορεῖ νά γίνῃ οὔτε κἀν λόγος γιὰ καθορισμὸ τῆς στιγμῆς τῆς μελλοντικῆς «ἀπονέκρωσης», πολὺ περισσότερο πού ἡ ἀπονέκρωση αὐτὴ ἀποτελεῖ αὐτονόητα ἓνα μακρόχρονο προτσές. Ἡ φαινομενικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸν Μάρξ καί στὸν Ἑνγκελς βρίσκεται στὴ διαφορὰ τῶν θεμάτων πού ἀνάλαβε ὁ καθένας τους καί τῶν σκοπῶν πού ἐπιδίωκαν. Ὁ Ἑνγκελς ἔβαλε σάν σκοπὸ του νά δείξῃ στὸν Μπέμπελ παραστατικά, χτυπητά, σέ γενικὲς γραμμὲς ὅλη τήν ἀνοησία τῶν προλήψεων πού ἦταν διαδομένες σχετικὰ μέ τό κράτος (καί πού ὄχι σέ μικρὸ βαθμὸ τίς συμεριζόταν ὁ Λασσάλ). Ὁ Μάρξ θίγει αὐτὸ τό ζήτημα μόνο εὐκαιριακά, γιατί τὸν ἐνδιαφέρει ἄλλο θέμα: ἡ ἐξέλιξη τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

Ὅλη ἡ θεωρία τοῦ Μάρξ ἀποτελεῖ ἐφαρμογὴ τῆς θεωρίας τῆς ἐξέλιξης — στήν πιά συνεπή, τήν πιά ὀλοκληρωμένη, τήν πιά μελετημένη καί τήν πιά πλούσια σέ περιεχόμενο μορφὴ της — στό σύγχρονο καπιταλισμὸ. Ἦταν φυσικὸ ὅτι μπροστὰ στὸν Μάρξ μπῆκε τό ζήτημα τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς τῆς θεωρίας τόσο στήν ἐπικείμενη χρεοκοπία τοῦ καπιταλισμοῦ, ὅσο καί στὴ μελλοντικὴ ἐξέλιξη τοῦ μελλοντικοῦ κομμουνισμοῦ.

Μέ βάση ποιά δεδομένα όμως μπορεί νά τεθεῖ τό ζήτημα τῆς μελλοντικῆς ἐξέλιξης τοῦ μελλοντικοῦ κομμουνισμοῦ;

Μέ βάση τό γεγονός ὅτι ὁ κομμουνισμός προέρχεται ἀπό τόν καπιταλισμό, ἱστορικά ἀναπτύσσεται ἀπό τόν καπιταλισμό, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δράσης μιᾶς τέτιας κοινωνικῆς δύναμης, πού τή γέννησε ὁ καπιταλισμός. Στόν Μάρξ δέν ὑπάρχει οὔτε ἵχνος προσπάθειας νά ἐπινοήσῃ οὐτοπίες, νά μαντέψῃ στά τυφλά ἐκεῖνο πού δέν μπορεί νά τό ξέρει κανείς. Ὁ Μάρξ θέτει τό ζήτημα τοῦ κομμουνισμοῦ, ὅπως ὁ φυσιοδίφης θά ἔθετε τό ζήτημα τῆς ἐξέλιξης μιᾶς νέας, θά λέγαμε, βιολογικῆς παραλλαγῆς, μιά καί ξέρουμε γι' αὐτή πώς γεννήθηκε μέ τόν τάδε τρόπο καί παραλλάζει πρός τήν τάδε καθορισμένη κατεύθυνση.

Ὁ Μάρξ πρὶν ἀπ' ὅλα διαλύει τή σύγχυση πού προκάλεσε τό πρόγραμμα τῆς Γκότα στό ζήτημα τῆς σχέσης κράτους καί κοινωνίας.

«... Ἡ σημερινή κοινωνία, γράφει ὁ Μάρξ, εἶναι ἡ καπιταλιστική κοινωνία, πού ὑπάρχει σέ ὅλες τίς πολιτισμένες χῶρες, περισσότερο ἢ λιγότερο ἀπαλλαγμένη ἀπό μεσαιωνικές προσμίξεις, περισσότερο ἢ λιγότερο τροποποιημένη ἀπό τίς ἰδιομορφίες τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης κάθε χώρας, περισσότερο ἢ λιγότερο ἐξελιγμένη. Ἀντίθετα, τό «σημερινό κράτος» ἀλλάζει μέ τά σύνορα κάθε χώρας. Ἄλλο εἶναι στήν πρωσογερμανική αὐτοκρατορία καί ἐντελῶς ἄλλο στήν Ἑλβετία, ἄλλο στήν Ἀγγλία, καί ἐντελῶς ἄλλο στίς Ἐνωμένες Πολιτεῖες. Τό «σημερινό κράτος» εἶναι λοιπόν πλάσμα τῆς φαντασίας.

Ὡστόσο, τά διάφορα κράτη τῶν διαφόρων πολιτισμένων χωρῶν, παρά τή μεγάλη πολυμορφία τους, ἔχουν τοῦτο τό κοινό, ὅτι στέκονται πάνω στό ἔδαφος τῆς σύγχρονης ἀστικῆς κοινωνίας, πού εἶναι λίγο-πολύ ἀναπτυγμένη καπιταλιστικά. Καί γι' αὐτό ἔχουν κοινά μερικά οὐσιώδη γνωρίσματα. Μ' αὐτή τήν ἔννοια μπορεί κανείς νά μιλάει γιά «σημερινό κράτος» σέ ἀντίθεση μέ τό μέλλον, ὅπου θά ἔχει ἀπονεκρωθεῖ ἡ σημερινή του ρίζα, ἡ ἀστική κοινωνία.

Τότε θά ρωτήσῃ κανείς: ποιές μεταβολές θά ὑποστεῖ τό κράτος στήν κομμουνιστική κοινωνία; Μέ ἄλλα λόγια, ποιές κοινωνικές λειτουργίες ἀπομένουν τότε ἀνάλογες μέ τίς σημερινές κρατικές λειτουργίες; Σ' αὐτό τό πρόβλημα μπορεῖ νά ἀπαντήσῃ κανείς μόνο ἐπιστημονικά· καί ὅσες χιλιάδες φορές κι' ἂν συνθέτουμε τή λέξη «λαός» μέ τή λέξη

«κράτος», δέν πρόκειται νά πλησιάσουμε οὔτε κατά ἓνα δακτυλάκι στή λύση του...»⁸⁹

Ἀφοῦ γελοιοποίησε μέ τόν τρόπο αὐτό ὅλη τή φλυαρία γιά «λαϊκό κράτος», ὁ Μάρξ τοποθετεῖ ἔτσι τό ζήτημα, σάν νά προειδοποιεῖ ὅτι γιά νά δοθεῖ ἐπιστημονική ἀπάντηση στό ζήτημα αὐτό, πρέπει νά μεταχειρίζεται κανεῖς μόνο αὐστηρά ἐλεγμένα ἐπιστημονικά δεδομένα.

Τό πρῶτο πού ἔχει διαπιστώσει μέ ἀπόλυτη ἀκρίβεια ὅλη ἡ θεωρία τῆς ἐξέλιξης καί γενικά ὅλη ἡ ἐπιστήμη—καί πού τό ξεχνοῦσαν οἱ οὐτοπιστές καί πού τό ξεχνοῦν οἱ σημερινοί ὀπορτουνιστές, οἱ ὁποῖοι φοβοῦνται τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση—εἶναι τό γεγονός ὅτι ἱστορικά πρέπει ἀναμφισβήτητα νά ὑπάρξει ἓνα ἰδιαίτερο στάδιο ἢ ἓνας ἰδιαίτερος σταθμός *περάσματος* ἀπό τόν καπιταλισμό στόν κομμουνισμό.

2. ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟ ΣΤΟΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟ

«... Ἀνάμεσα στήν καπιταλιστική καί στήν κομμουνιστική κοινωνία—συνεχίζει ὁ Μάρξ—βρίσκεται ἡ περίοδος τῆς ἐπαναστατικῆς μετατροπῆς τῆς πρώτης στή δεύτερη. Καί σ' αὐτή τήν περίοδο ἀντιστοιχεῖ μιά πολιτική μεταβατική περίοδος, καί τό κράτος αὐτῆς τῆς περιόδου δέν μπορεῖ νά εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά ἡ ἐπαναστατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου...»⁹⁰

Τό συμπέρασμα αὐτό τό στηρίζει ὁ Μάρξ στήν ἀνάλυση τοῦ ρόλου πού παίζει τό προλεταριάτο στή σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία, στά στοιχεῖα γιά τήν ἐξέλιξη αὐτῆς τῆς κοινωνίας καί γιά τά ἀνειρήνευτα ἀντίθετα συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀστικῆς τάξης.

Παλιότερα τό ζήτημα ἔμπαινε ἔτσι: γιά νά πετύχει τήν ἀπελευθέρωσή του τό προλεταριάτο πρέπει νά γκρεμίσει τήν ἀστική τάξη, νά κατακτήσει τήν πολιτική ἐξουσία, νά ἐγκαθιδρύσει τήν ἐπαναστατική του δικτατορία.

Τώρα τό ζήτημα μπαίνει διαφορετικά: τό πέρασμα ἀπό τήν καπιταλιστική κοινωνία, πού ἐξελίσσεται πρὸς τόν κομμουνισμό, πρὸς τήν κομμουνιστική κοινωνία εἶναι ἀκατόρθωτο χωρίς μιά «πολιτική μεταβατική περίοδο» καί τό κράτος αὐτῆς τῆς περιόδου δέν μπορεῖ νά εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά ἡ ἐπαναστατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου.

Ποιά είναι όμως η σχέση αυτής της δικτατορίας προς τη δημοκρατία;

Είδαμε ότι τό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» θέτει απλώς τή μιά δίπλα στήν ἄλλη δυό ἔννοιες: τή «μετατροπή τοῦ προλεταριάτου σέ κυρίαρχη τάξη» καί τήν «κατάργηση τῆς δημοκρατίας»⁹¹. Μέ βάση τά ὅσα εἶπαμε πιά πάνω μπορούμε νά καθορίσουμε πιά ἀκριβολογημένα πῶς ἀλλάζει ἡ δημοκρατία στό πέρασμά της ἀπό τόν καπιταλισμό στόν κομμουνισμό.

Στήν καπιταλιστική κοινωνία, μέ τήν προϋπόθεση ὅτι ἀναπτύσσεται ὅσο τό δυνατό πιά εὐνοϊκά, ἔχουμε στό δημοκρατικό πολίτευμα ἕνα λίγο-πολύ πλήρη δημοκρατισμό. Ὁ δημοκρατισμός αὐτός ὅμως συμπιέζεται πάντοτε ἀπό τά στενά πλαίσια τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης καί ἔτσι μένει πάντα στήν οὐσία δημοκρατισμός γιά τή μειοψηφία, μόνο γιά τίς εὐπορες τάξεις, μόνο γιά τούς πλούσιους. Ἡ ἐλευθερία τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας μένει πάντα περίπου ἡ ἴδια, ὅπως ἦταν ἡ ἐλευθερία στίς ἀρχαῖες ἐλληνικές δημοκρατίες: ἐλευθερία γιά τούς δουλοκτητές. Οἱ σημερινοί μισθωτοί δοῦλοι, ἐξαιτίας τῶν ὅρων τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης, πιέζονται τόσο πολύ ἀπό τήν ἀνέχεια καί τήν ἐξαθλίωση, πού «δέν ἐνδιαφέρονται γιά τή δημοκρατία», «δέν ἐνδιαφέρονται γιά τήν πολιτική», καί μέσα στίς συνθήκες τῆς συνηθισμένης εἰρηνικῆς ροῆς τῶν γεγονότων ἡ πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ ἔχει παραμεριστεῖ ἀπό τή συμμετοχή στήν κοινωνική καί πολιτική ζωή.

Τήν ὀρθότητα αὐτῆς τῆς διαπίστωσης τήν ἐπιβεβαιώνει ἴσως πιά παραστατικά ἀπό κάθε τί ἄλλο ἡ Γερμανία, γιατί σ' αὐτό ἀκριβῶς τό κράτος ἡ συνταγματική νομιμότητα διατηρήθηκε παρά πολύ καιρό καί σταθερά μισό περίπου αἰῶνα (1871-1914), καί ἡ σοσιαλδημοκρατία στό ἴδιο αὐτό διάστημα μπόρεσε πολύ περισσότερο ἀπό ἄλλες χῶρες «νά ἐκμεταλλευτεῖ τή νομιμότητα» καί νά ὀργανώσει τόσο μεγάλο ἀριθμό ἐργατῶν στό πολιτικό κόμμα, ὅσο πρῶτα ἄλλοῦ.

Πόσος εἶναι λοιπόν αὐτός ὁ μεγαλύτερος ἀριθμός τῶν πολιτικά συνειδητῶν καί δραστήριων μισθωτῶν δούλων, πού παρατηρήθηκε στήν καπιταλιστική κοινωνία; Ἐνα ἑκατομμύριο μέλη τοῦ Κόμματος τῶν σοσιαλδημοκρατῶν σέ σύνολο 15 ἑκατομμυρίων μισθωτῶν ἐργατῶν! Τρία ἑκατομμύρια συνδικαλισμένοι σέ σύνολο 15 ἑκατομμυρίων!

Δημοκρατία γιά μιά ἀσήμαντη μειοψηφία, δημοκρατία γιά τούς πλούσιους, αὐτός εἶναι ὁ δημοκρατισμός τῆς καπιταλιστι-

κῆς κοινωνίας. "Αν κοιτάξουμε ἀπό πιά κοντά τό μηχανισμό τῆς καπιταλιστικῆς δημοκρατίας, θά δοῦμε παντοῦ καί στίς «μικρές», τάχα μικρές, λεπτομέρειες τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος (ὅρος μόνιμης κατοικίας, ἀποκλεισμός τῶν γυναικῶν κτλ.), καί στήν τεχνική τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν σωμάτων, καί στά πραγματικά ἐμπόδια γιά τό δικαίωμα τῶν συγκεντρώσεων (τά δημόσια κτίρια δέν εἶναι γιά τούς «φτωχοῦς»!), καί στήν καθαρὰ καπιταλιστική ὀργάνωση τοῦ καθημερινοῦ τύπου καί τά λοιπά καί τά λοιπά — σέ ὅλα αὐτά θά δοῦμε περιορισμούς καί ξανά περιορισμούς τοῦ δημοκρατισμοῦ. Οἱ περιορισμοί αὐτοί, οἱ ἀποκλεισμοί, οἱ ἐξαιρέσεις, τά ἐμπόδια γιά τούς φτωχοῦς φαίνονται μικροπράγματα, ἰδίως στά μάτια ἐκείνου, πού δέν εἶδε ὁ ἴδιος ποτέ τή στέρηση καί δέν ἔζησε ἀπό κοντά τή μαζική ζωή τῶν καταπιεζόμενων τάξεων (καί τέτιοι εἶναι τά ἐννιά δέκατα, ἄν ὄχι τά ἐνενήντα ἐννιά ἑκατοστά τῶν ἀστῶν λογίων καί πολιτικῶν) — ἀλλά παρμένοι στό σύνολό τους οἱ περιορισμοί αὐτοί ἀποκλείουν, διώχνουν τή φτωχολογιά ἀπό τήν πολιτική, ἀπό τήν ἐνεργό συμμετοχή στή δημοκρατία.

Ὁ Μάρξ συνέλαβε θαυμάσια αὐτή τήν οὐσία τῆς καπιταλιστικῆς δημοκρατίας, λέγοντας στήν ἀνάλυση πού ἔκανε πάνω στήν πείρα τῆς Κομμούνας, πώς μιά φορά στά τόσα χρόνια ἐπιτρέπουν στούς καταπιεζόμενους νά ἀποφασίζουν ποιοί ἀκριβῶς ἀπό τούς ἐκπροσώπους τῆς τάξης τῶν καταπιεστών θά τούς ἐκπροσωποῦν καί θά τούς καταπιέζουν στή Βουλή!⁹²

Ἡ προχωρητική ὅμως ἐξέλιξη ἀπ' αὐτή τήν καπιταλιστική δημοκρατία — πού εἶναι ἀναπόφευκτα περιορισμένη, πού ἀπομακρύνει σιωπηρὰ τή φτωχολογιά καί γι' αὐτό εἶναι πέρα γιά πέρα ὑποκριτική καί κίβδηλη — δέν προχωρεῖ ἀπλά, εὐθύγραμμα καί ὁμαλά, «πρός μιά ὁλοένα μεγαλύτερη δημοκρατία», ὅπως τό φαντάζονται οἱ φιλελεύθεροι καθηγητές καί οἱ μικροαστοί ὁπορτουνιστές. Ὁχι. Ἡ προχωρητική ἐξέλιξη, δηλαδή ἡ ἐξέλιξη πρὸς τόν κομμουνισμό, περνάει μέσα ἀπό τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί δέν μπορεῖ νά γίνει ἀλλιῶς, γιατί δέν ὑπάρχει ἄλλη δύναμη καί ἄλλος τρόπος γιά τό τσάκισμα τῆς ἀντίστασης τῶν ἐκμεταλλευτῶν-καπιταλιστῶν.

Καί ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, δηλαδή ἡ ὀργάνωση τῆς πρωτοπορίας τῶν καταπιεζομένων σέ κυρίαρχη τάξη γιά τήν καθυπόταξη τῶν καταπιεστών, δέν μπορεῖ νά δόσει ἀπλῶς μόνο τή διεύρυνση τῆς δημοκρατίας. Μαζί μέ τήν τεράστια διεύρυνση τοῦ δημοκρατισμοῦ, πού γιά π ρ ὥ τ η φ ο ρ ᾶ γίνεται

δημοκρατισμός για τούς φτωχούς, δημοκρατισμός για τό λαό, κι' όχι δημοκρατισμός για τούς πλούσιους, ή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου ἐπιβάλλει στούς καταπιεστές, στούς ἐκμεταλλευτές, στούς καπιταλιστές μιά σειρά περιορισμούς τῆς ἐλευθερίας. Αὐτούς πρέπει νά καθυποτάξουμε για νά ἀπελευθερώσουμε τήν ἀνθρωπότητα ἀπό τή μισθωτή δουλεία, αὐτῶν τήν ἀντίσταση πρέπει νά τσακίσουμε μέ τή βία, καί εἶναι φανερό πώς ἐκεῖ πού ὑπάρχει καταπίεση, ἐκεῖ πού ὑπάρχει βία, δέν ὑπάρχει ἐλευθερία, δέν ὑπάρχει δημοκρατία.

Ὁ Ἐνγκελς τό ἔκφρασε αὐτό θαυμάσια στό γράμμα του πρὸς τόν Μπέμπελ, τονίζοντας, ὅπως θά θυμᾶται ὁ ἀναγνώστης, ὅτι «τό προλεταριάτο ἔχει ἀνάγκη ἀπό τό κράτος ὅχι πρὸς τό συμφέρον τῆς ἐλευθερίας, ἀλλά τῆς καθυπόταξης τῶν ἀντιπάλων του, καί ἀπό τή στιγμή πού θά μπορεῖ νά μιλάει κανεῖς για ἐλευθερία, παύει τό κράτος νά ὑπάρχει σάν τέτιο»⁹³.

Δημοκρατία για τήν τεράστια πλειοψηφία τοῦ λαοῦ καί καθυπόταξη μέ τή βία, δηλαδή ἀποκλεισμός τῶν ἐκμεταλλευτῶν, τῶν καταπιεστῶν τοῦ λαοῦ ἀπό τή δημοκρατία—αὕτη εἶναι ἡ παραλλαγή τῆς δημοκρατίας στό πέρασμα ἀπό τόν καπιταλισμό στόν κομμουνισμό.

Μόνο στήν κομμουνιστική κοινωνία, ὅταν ἡ ἀντίσταση τῶν καπιταλιστῶν θά ἔχει τσακιστεῖ ὀριστικά, ὅταν θά ἔχουν ἐξαφανιστεῖ οἱ καπιταλιστές, ὅταν δέν θά ὑπάρχουν τάξεις (δηλαδή δέν θά ὑπάρχουν διακρίσεις ἀνάμεσα στά μέλη τῆς κοινωνίας ὡς πρὸς τή σχέση τους μέ τά κοινωνικά μέσα τῆς παραγωγῆς)—μόνο τότε «ἐξαφανίζεται τό κράτος καί μπορούμε νά μιλάμε για ἐλευθερία». Μόνο τότε εἶναι δυνατή καί θά ἐφαρμοστεῖ ἡ πραγματικά ὀλοκληρωμένη, ἡ πραγματικά χωρίς καμιά ἐξαίρεση δημοκρατία. Καί μόνο τότε ἡ δημοκρατία θ' ἀρχίσει νά ἀπονεκρώνεται για τόν ἀπλούστατο λόγο ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ἀπολυτρωμένοι ἀπό τήν καπιταλιστική δουλεία, ἀπό τίς ἀναρίθμητες φρικαλεότητες, ἀγριότητες, παραλογισμούς καί αἰσχροτήτες τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης, θά σ υ ν η θ ί σ ο υ ν σιγά-σιγά νά τηροῦν τούς στοιχειώδεις κανόνες συμβίωσης, πού εἶναι γνωστοί ἀπό αἰῶνες καί πού ἐπαναλαμβάνονται ἐδῶ καί χιλιάδες χρόνια σέ ὅλους τούς κώδικες, νά τούς τηροῦν δίχως βία, δίχως καταναγκασμό, δίχως ὑποταγή, *δίχως τόν εἰδικό μηχανισμό* καταναγκασμοῦ πού λέγεται κράτος.

Ἡ ἔκφραση τό «κράτος ἀπονεκρώνεται» ἔχει διαλεχτεῖ πολύ πετυχημένα, γιατί δείχνει καί τό βαθμιαῖο καί τόν αὐθόρμητο

χαρακτήρα τοῦ προτσές. Μόνο ἡ συνήθεια μπορεῖ ν' ἀσκήσει καί θά ἀσκήσει ἀναμφίβολα μιά τέτια ἐπίδραση, γιατί βλέπουμε γύρω μας ἑκατομμύρια φορές πόσο εὐκόλα οἱ ἄνθρωποι συνηθίζουν νά τηροῦν τούς κανόνες συμβίωσης πού τούς εἶναι ἀπαραίτητοι, ὅταν δέν ὑπάρχει ἐκμετάλλευση, ὅταν δέν ὑπάρχει τίποτε πού νά τούς κάνει νά ἀγανακτοῦν, πού νά προκαλεῖ τή διαμαρτυρία καί τό ξεσήκωμά τους, πού νά δημιουργεῖ τήν ἀνάγκη τῆς καταστολῆς.

Ἔτσι λοιπόν: στήν καπιταλιστική κοινωνία ἔχουμε μιά δημοκρατία κουτσουρεμένη, κακομοιριασμένη, κίβδηλη, δημοκρατία μόνο γιά τούς πλούσιους, γιά τή μειοψηφία. Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ἡ περίοδος τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό, θά δώσει γιά πρώτη φορά τή δημοκρατία γιά τό λαό, γιά τήν πλειοψηφία, παράλληλα μέ τήν ἀπαραίτητη καθυπόταξη τῆς μειοψηφίας τῶν ἐκμεταλλευτῶν. Μόνο ὁ κομμουνισμός εἶναι σέ θέση νά δώσει μιά πραγματικά ὁλοκληρωμένη δημοκρατία, καί ὅσο πιά ὁλοκληρωμένη θά εἶναι αὕτη, τόσο πιά γρήγορα θά γίνει περιττή, θά νεκρωθεῖ ἀπό μόνη της.

Μέ ἄλλα λόγια, στόν καπιταλισμό ἔχουμε κράτος μέ τήν καθαυτό ἔννοιά του, μιά ἰδιαίτερη μηχανή γιά τήν καθυπόταξη μιᾶς τάξης ἀπό μίαν ἄλλη καί μάλιστα τῆς πλειοψηφίας ἀπό τή μειοψηφία. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι γιά νά πετύχει τό ἔργο αὐτό, ὅπως εἶναι ἡ συστηματική καθυπόταξη τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐκμεταλλευομένων ἀπό τή μειοψηφία τῶν ἐκμεταλλευτῶν, χρειάζεται ἐξαιρετική ἀγριότητα, θηριωδίες στό ἔργο τῆς καθυπόταξης, χρειάζονται θάλασσες αἷμα, μέσα ἀπό τίς ὁποῖες ἡ ἀνθρωπότητα τραβάει τό δρόμο της στήν κατάσταση τῆς δουλείας, τῆς δουλοπαροικίας καί τῆς μισθωτῆς ἐργασίας.

Παρακάτω, στό πέραςμα ἀπό τόν καπιταλισμό στόν κομμουνισμό εἶναι ἀκόμη ἀναγκαῖα ἡ καθυπόταξη, ἀλλά πρόκειται πιά γιά καθυπόταξη τῆς μειοψηφίας τῶν ἐκμεταλλευτῶν ἀπό τήν πλειοψηφία τῶν ἐκμεταλλευομένων. Ὁ ἰδιαίτερος μηχανισμός, ἡ ἰδιαίτερη μηχανή καταπίεσης, τό «κράτος» εἶναι ἀκόμη ἀναγκαῖο, ἀλλά πρόκειται πιά γιά κράτος μεταβατικό, δέν εἶναι πιά κράτος μέ τήν καθαυτό ἔννοιά του, γιατί ἡ καθυπόταξη τῆς μειοψηφίας τῶν ἐκμεταλλευτῶν ἀπό τήν πλειοψηφία τῶν χθесινῶν μισθωτῶν δούλων εἶναι ἕνα σχετικά τόσο εὐκόλο, ἀπλό καί φυσικό ἔργο, πού θά στοιχίσει πολύ λιγότερο αἷμα ἀπ' ὅσο ἡ κατάπνιξη τῶν ἐξεγέρσεων τῶν δούλων, τῶν δουλοπάροικων, τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν, ἔργο πού θά στοιχίσει πολύ φτηνότερα στήν ἀνθρωπότητα. Καί αὐτό συμβιβάζεται μέ τή διεύρυνση τῆς δημοκρατίας

σέ μιά τόσο συντριπτική πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ, ἔτσι πού ἀρχίζει νά ἐξαφανίζεται ἡ ἀνάγκη μιᾶς *ἰδιαίτερης μηχανῆς* καταπίεσης. Εἶναι φυσικό, οἱ ἐκμεταλλευτές νά μήν εἶναι σέ θέση νά καθυποτάξουν τό λαό χωρίς μιά πολυσύνθετη μηχανή γιά τήν ἐκπλήρωση αὐτοῦ τοῦ καθήκοντος, ὅμως ὁ λαός μπορεῖ νά καθυποτάξει τούς ἐκμεταλλευτές καί μέ μιά πολύ ἀπλή «μηχανή», σχεδόν δίχως «μηχανή», δίχως εἰδικό μηχανισμό, μέ τήν ἀπλή *ὀργάνωση τῶν ἔνοπλων μαζῶν* (σάν τά Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν καί στρατιωτῶν βουλευτῶν—σημειώνουμε προτρέχοντας ἀπό τά γεγονότα).

Τέλος, μόνο ὁ κομμουνισμός κάνει ἐντελῶς περιττό τό κράτος, γιατί δέν ἔχει *ποιόν* νά καθυποτάξει—«ποιόν» μέ τήν ἔννοια τῆς *τάξης*, μέ τήν ἔννοια τῆς συστηματικῆς καταπολέμησης ὀρισμένης μερίδας τοῦ πληθυσμοῦ. Δέν εἴμαστε οὐτοπιστές καί δέν ἀρνούμαστε καθόλου ὅτι εἶναι πιθανό καί ἀναπόφευκτο νά παρουσιάζονται ἔκτροπα ἀπό *ὀρισμένα ἄτομα*, καθώς καί ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά καταστέλλονται *παρόμοια* ἔκτροπα. Πρῶτο, ὅμως, γι' αὐτό δέν χρειάζεται *ἰδιαίτερη μηχανή*, *ἰδιαίτερος μηχανισμός* καταπίεσης, αὐτό θά τό κάνει ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὀνόματος λαός μέ τήν ἴδια ἀπλότητα καί εὐκολία, μέ τήν ὁποία μιά ὁποιαδήποτε ὁμάδα πολιτισμένων ἀνθρώπων, ἀκόμη καί στή σημερινή κοινωνία, χωρίζει αὐτούς πού δέρνονται ἢ δέν ἐπιτρέπεται τή χρήση βίας ἐνάντια σέ μιά γυναίκα. Καί, δεύτερο, ξέρουμε πώς ἡ ριζική κοινωνική αἰτία τῶν ἐκτρόπων, πού ἀποτελοῦν παράβαση τῶν κανόνων συμβίωσης, εἶναι ἡ ἐκμετάλλευση τῶν μαζῶν, ἡ φτώχεια καί ἡ ἐξαθλίωσή τους. Μέ τήν ἐξάλειψη αὐτῆς τῆς βασικῆς αἰτίας τά ἔκτροπα θά ἀρχίσουν ἀναπόφευκτα «νά ἀπονεκρώνονται». Δέν ξέρουμε πόσο γρήγορα καί μέ ποιά σειρά θά γίνεται αὐτό, ξέρουμε ὅμως ὅτι θ' ἀπονεκρώνονται. Καί μέ τήν ἀπονέκρωσή τους θά ἀπονεκρωθεῖ καί τό κράτος.

Χωρίς νά παρασύρεται σέ οὐτοπίες, ὁ Μάρξ καθόρισε πió λεπτομερειακά ἐκεῖνο πού μπορεῖ νά καθοριστεῖ *σήμερα* σχετικά μέ τό μέλλον αὐτό, δηλαδή τή διαφορά πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν κατώτερη καί στήν ἀνώτερη φάση (βαθμίδα, σταθμό) τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

3. Η ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Στήν «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα» ὁ Μάρξ ἀντικρούει διεξοδικά τή λασσαλική ιδέα πώς ὁ ἐργάτης θά παίρνει στό σοσιαλισμό «ἀκέραιο» ἢ «ὀλόκληρο τό προϊόν τῆς

ἐργασίας». Δείχνει πώς ἀπ' ὅλη τήν κοινωνική ἐργασία ὅλης τῆς κοινωνίας εἶναι ἀνάγκη ν' ἀφαιρεῖται ἓνα ἀπόθεμα, καθὼς καί ἓνα μέρος γιά τή διεύρυνση τῆς παραγωγῆς καί τήν ἀντικατάσταση τῶν μηχανῶν πού «ἔχουν φθαρεῖ» κτλ., καί ἔπειτα νά ἀφαιρεῖται ἀπό τά εἶδη κατανάλωσης ἓνα μέρος γιά τά ἔξοδα τῆς διοίκησης, γιά τά σχολεῖα, τά νοσοκομεῖα, τά γηροκομεῖα κτλ.

Ἀντί τῆ θολῆ, ἀσαφῆ, γενική φράση τοῦ Λασσάλ («νά δίνεται στόν ἐργάτη ὁλόκληρο τό προϊόν τῆς ἐργασίας») ὁ Μάρξ κάνει ἓνα νηφάλιο ὑπολογισμό γιά τό πῶς ἀκριβῶς ἡ σοσιαλιστική κοινωνία θά εἶναι ὑποχρεωμένη νά ἀσκεῖ τήν οἰκονομία της. Ὁ Μάρξ καταπιάνεται μέ τή *συγκεκριμένη* ἀνάλυση τῶν ὅρων τῆς ζωῆς αὐτῆς τῆς κοινωνίας, ὅπου δέν θά ὑπάρχει καπιταλισμός, καί λέει πάνω σ' αὐτό:

«Ἐδῶ δέν ἔχουμε νά κάνουμε» (μελετώντας τό πρόγραμμα τοῦ Ἑργατικοῦ κόμματος) «μέ μιά κομμουνιστική κοινωνία, πού *ἀναπτύχθηκε* πάνω στή δική της βάση, ἀλλά μέ μιά τέτια κοινωνία πού μόλις τώρα ἀκριβῶς *βγαίνει* ἀπό τήν καπιταλιστική κοινωνία καί πού γι' αὐτό ἀπό κάθε ἄποψη, οἰκονομική, ἠθική, πνευματική, φέρνει πάνω της ἀκόμη τή σφραγίδα τῆς παλιᾶς κοινωνίας, ἀπό τά σπλάχνα τῆς ὁποίας καί βγήκε»⁹⁴.

Αὐτή λοιπόν τήν κομμουνιστική κοινωνία, ἡ ὁποία τώρα μόλις ἔχει βγεῖ στό φῶς τῆς ἡμέρας ἀπό τά σπλάχνα τοῦ καπιταλισμοῦ, πού ἀπό κάθε ἄποψη φέρνει τή σφραγίδα τῆς παλιᾶς κοινωνίας, ὁ Μάρξ τήν ὀνομάζει «πρώτη» ἢ κατώτερη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

Τά μέσα παραγωγῆς ἔπαψαν πιά νά ἀποτελοῦν ἀτομική ἰδιοκτησία ὀρισμένων προσώπων. Τά μέσα παραγωγῆς ἀνήκουν σέ ὁλόκληρη τήν κοινωνία. Κάθε μέλος τῆς κοινωνίας, ἐκτελώντας ἓνα ὀρισμένο μέρος τῆς κοινωνικά ἀναγκαίας ἐργασίας, παίρνει ἀπό τήν κοινωνία ἀπόδειξη ὅτι πρόσφερε τόση ποσότητα ἐργασίας. Μέ τήν ἀπόδειξη αὕτη παίρνει ἀπό τίς κοινωνικές ἀποθῆκες εἰδῶν κατανάλωσης τήν ἀνάλογη ποσότητα προϊόντων. Ἄν ἀφαιρέσουμε τήν ποσότητα ἐργασίας, πού πηγαίνει γιά τά κοινωνικά κεφάλαια, κάθε ἐργάτης παίρνει, συνεπῶς, ἀπό τήν κοινωνία τόσα, ὅσα τῆς ἔδοσε.

Εἶναι σάν νά βασιλεύει ἡ «ἰσότητα».

Ὅταν ὅμως ὁ Λασσάλ, ἔχοντας ὑπόψη αὕτη τήν κοινωνική τάξη πραγμάτων (πού συνήθως ὀνομάζεται σοσιαλισμός, ἐνῶ

ὁ Μάρξ τῆς δίνει τήν ὀνομασία πρώτη φάση τοῦ κομμουνισμοῦ), λέει ὅτι αὐτό θά πεῖ «δίκαιη κατανομή», ὅτι αὐτό θά πεῖ «ἴσο δίκαιο τοῦ καθενός πάνω στό ἴδιο προϊόν τῆς ἐργασίας του», ὁ Λασσάλ κάνει λάθος καί ὁ Μάρξ ξεκαθαρίζει τό λάθος του.

Πραγματικά ἔχουμε ἐδῶ — λέει ὁ Μάρξ — «ἴσο δίκαιο», ἀλλά αὐτό εἶναι ἡ *κ ό μ η* «ἀστικό δίκαιο» πού, ὅπως καί κάθε δίκαιο, *π ρ ο ὕ π ο θ έ τ ε ι τ ή ν ἀ ν ι σ ό τ η τ α*. Κάθε δικαίωμα ἀποτελεῖ ἐφαρμογή τοῦ *ἴ δ ι ο υ* μέτρου γιά *δ ι α φ ο ρ ε τ ι κ ο ὗ ς* ἀνθρώπους, πού στήν πραγματικότητα δέν εἶναι οἱ ἴδιοι, δέν εἶναι ἴσοι μεταξύ τους, καί γι' αὐτό τό «ἴσο δίκαιο» ἀποτελεῖ παράβαση τῆς ἰσότητος καί ἀδικία. Καί πραγματικά, ὁ καθένας πού δούλεψε ἴσο ποσό κοινωνικῆς ἐργασίας μέ ἕναν ἄλλο παίρνει ἴσο μερίδιο ἀπό τήν κοινωνική παραγωγή (ἐξω ἀπό τίς κρατήσεις πού ἀναφέραμε).

Στό μεταξύ ὁ κάθε ἄνθρωπος δέν εἶναι ἴσος μέ τόν ἄλλο: ὁ ἕνας εἶναι δυνατότερος, ὁ ἄλλος πιο ἀδύνατος, ὁ ἕνας εἶναι παντρεμένος, ὁ ἄλλος ὄχι, ὁ ἕνας ἔχει περισσότερα παιδιά, ὁ ἄλλος λιγότερα κτλ.

«...Μέ ἴση ἀπόδοση ἐργασίας — συμπεραίνει ὁ Μάρξ — καί ἐπομένως μέ ἴση συμμετοχή στό κοινωνικό καταναλωτικό ἀπόθεμα ὁ ἕνας παίρνει στήν πραγματικότητα περισσότερο ἀπό τόν ἄλλο, ὁ ἕνας εἶναι πλουσιότερος ἀπό τόν ἄλλο κτλ. Γιά ν' ἀποφευχθοῦν ὅλα αὐτά, θά ἔπρεπε τό δίκαιο, ἀντί νά εἶναι ἴσο, νά εἶναι μάλλον ἄνισο...»⁹⁵

Ἐπομένως, ἡ πρώτη φάση τοῦ κομμουνισμοῦ δέν μπορεῖ ἀκόμη νά ἐξασφαλίσαι τή δικαιοσύνη καί τήν ἰσότητα: θά μείνουν οἱ διαφορές στόν πλοῦτο καί μάλιστα διαφορές ἀδίκες, ἀλλά δέν θά μπορεῖ νά γίνεται *ἐκμετάλλευση* ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο, γιατί θά εἶναι ἀδύνατο νά γίνουν ἀτομική ἰδιοκτησία *τά μέσα παραγωγῆς*, *τά ἐργοστάσια*, οἱ μηχανές, ἡ γῆ κτλ. Ἀνατρέποντας τή μικροαστική ἀσαφή φράση τοῦ Λασσάλ γιά «ἰσότητα» καί «δικαιοσύνη» γενικά, ὁ Μάρξ δείχνει τήν *πορεία ἐξέλιξης* τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, πού εἶναι ἀναγκασμένη στήν ἀρχή νά ἐκμηδενίσει *μόνο* τούτη τήν «ἀδικία», ὅτι τά μέσα παραγωγῆς *τά ἔχουν ἀρπάξει ξεχωριστά ἄτομα*, ἐνῶ δέν εἶναι *σέ θέση* νά ἐκμηδενίσει *μονομιᾶς* καί τήν παραπέρα ἀδικία, πού συνίσταται στήν κατανομή τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν «ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία» (καί ὄχι μέ τίς ἀνάγκες).

Οἱ χυδαῖοι οἰκονομολόγοι, μαζί καί οἱ ἀστοί καθηγητές, μαζί

καί ὁ «δικός» μας Τουγκάν, κατηγοροῦν διαρκῶς τούς σοσιαλιστές ὅτι τάχα ξεχνοῦν τήν ἀνισότητα τῶν ἀνθρώπων καί «ὄνειροπολοῦν» νά ἐκμηδενίσουν αὐτή τήν ἀνισότητα. Ἡ κατηγορία αὐτή, ὅπως βλέπουμε, ἀποδείχνει μονάχα τήν τέλεια ἀγραμματοσύνη τῶν κ.κ. ἀστῶν θεωρητικῶν.

Ὁ Μάρξ δέν παίρνει μόνο ὑπόψη του μέ τόν πιό ἀκριβολογημένο τρόπο τήν ἀναπόφευκτη ἀνισότητα τῶν ἀνθρώπων, παίρνει ἐπίσης ὑπόψη του ὅτι μέ μόνο τό πέρασμα τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς στήν κοινή ἰδιοκτησία ὅλης τῆς κοινωνίας («σοσιαλισμός», στή συνηθισμένη χρήση τῆς λέξης) *δέν ἐξ αὐτοῦ* οἱ ἐλλείψεις τῆς κατανομῆς καί τῆς ἀνισότητος τοῦ «ἀστικοῦ δικαίου», πού *ἐξακολουθεῖ νά κυριαρχεῖ* ἐφόσον τά προϊόντα κατανέμονται «ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία».

«...Μά αὐτές οἱ ἐλλείψεις—συνεχίζει ὁ Μάρξ—δέν μποροῦν νά ἀποφευχθοῦν στήν πρώτη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, ὅπως αὐτή ἔχει ἀκριβῶς βγεῖ, ὕστερα ἀπό μακρόχρονα κοιλοπονήματα ἀπό τήν καπιταλιστική κοινωνία. Τό δίκαιο δέν μπορεῖ ποτέ νά εἶναι ἀνώτερο ἀπό τό οἰκονομικό σύστημα καί τήν καθορισμένη ἀπ' αὐτό πολιτιστική ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας...»⁹⁶

Ἔτσι, στήν πρώτη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας (πού συνηθῶς τή λένε σοσιαλισμό) τό «ἀστικό δίκαιο» *δέν* καταργεῖται ὀλοκληρωτικά, παρά μόνο ἐνμέρει, μόνο στό βαθμό πού ἔχει ἐπιτευχθεῖ πιά ἡ οἰκονομική ἀνατροπή, δηλ. μόνο ἀπέναντι στά μέσα παραγωγῆς. Τό «ἀστικό δίκαιο» ἀναγνωρίζει τά μέσα παραγωγῆς σάν ἀτομική ἰδιοκτησία ὀρισμένων προσώπων. Ὁ σοσιαλισμός τά κάνει *κοινή* ἰδιοκτησία. *Στό βαθμό αὐτό*—καί μόνο αὐτό—τό «ἀστικό δίκαιο» παύει νά ἰσχύει.

Παρόλα αὐτά ὅμως τό δίκαιο ἰσχύει στό ἄλλο του μέρος, σάν ρυθμιστής (καθοριστής) τῆς κατανομῆς τῶν προϊόντων καί τῆς κατανομῆς τῆς ἐργασίας ἀνάμεσα στά μέλη τῆς κοινωνίας. «Ὅποιος δέν ἐργάζεται δέν πρέπει νά τρώει»—αὐτή ἡ σοσιαλιστική ἀρχή ἔχει *πιά* πραγματοποιηθεῖ. «Γιά ἴση ποσότητα ἐργασίας, ἴση ποσότητα προϊόντων»—καί αὐτή ἡ σοσιαλιστική ἀρχή ἔχει *πιά* πραγματοποιηθεῖ. Ὡστόσο, αὐτό δέν εἶναι ἀκόμη κομμουνισμός καί δέν καταργεῖ ἀκόμη τό «ἀστικό δίκαιο», πού δίνει ἴση ποσότητα προϊόντων σέ ἄνισα ἄτομα γιά ἄνιση (οὐσιαστικά ἄνιση) ποσότητα ἐργασίας.

Αὐτό εἶναι «ἐλάττωμα», λέει ὁ Μάρξ, ἀλλά εἶναι ἀναπόφευκτο στήν πρώτη φάση τοῦ κομμουνισμοῦ, γιατί, χωρίς νά πέφτουμε

στήν ουτοπία, δέν πρέπει νά νομίζουμε πώς, όταν οί ἄνθρωποι θά ἔχουν ἀνατρέψει τόν καπιταλισμό, θά μάθουν μονομιᾶς νά ἐργάζονται γιά τήν κοινωνία δίχως κανένα κανόνα δικαίου, ἄλλωστε ἡ κατάργηση τοῦ καπιταλισμοῦ δέν προσφέρει μεμιᾶς τίς οἰκονομικές προϋποθέσεις γιά μιᾶ τέτια μεταβολή.

Ἄλλοι ὅμως κανόνες, ἐκτός ἀπό τό «ἀστικό δίκαιο», δέν ὑπάρχουν. Στό βαθμό λοιπόν αὐτό ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ἀναγκαῖο καί τό κράτος, πού, περιφρουρώντας τήν κοινή ἰδιοκτησία στά μέσα παραγωγῆς, θά πρέπει νά περιφρουρεῖ καί τήν ἰσότητα τῆς ἐργασίας καί τήν ἰσότητα τῆς κατανομῆς τῶν προϊόντων.

Τό κράτος ἀπονεκρώνεται, ἐφόσον δέν θά ὑπάρχουν πιά καπιταλιστές, δέν θά ὑπάρχουν πιά τάξεις, καί γι' αὐτό δέν θά μπορεῖ πιά νά καταπιέζει καμιά τάξη.

Τό κράτος ὅμως δέν ἔχει ἀκόμη ἀπονεκρωθεῖ ἐντελῶς, γιατί παραμένει ἡ περιφρούρηση τοῦ «ἀστικοῦ δικαίου» πού καθαγιάζει τήν πραγματική ἀνισότητα. Γιά τήν ὀλοκληρωτική ἀπονέκρωση τοῦ κράτους χρειάζεται ὁ ὀλοκληρωμένος κομμουνισμός.

4. Η ΑΝΩΤΕΡΗ ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ὁ Μάρξ συνεχίζει:

«...Στήν ἀνώτερη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, όταν θά ἔχει ἐξαφανιστεῖ ἡ ὑποδουλωτική ὑποταγή τῶν ἀτόμων στόν καταμερισμό τῆς ἐργασίας καί μαζί της καί ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν πνευματική καί στή σωματική ἐργασία, όταν ἡ ἐργασία θά ἔχει γίνει ὄχι μόνο μέσο γιά νά ζεῖς, ἀλλά καί ἡ πρῶτιστη ἀνάγκη τῆς ζωῆς, όταν μέ τήν ὀλόπλευρη ἀνάπτυξη τῶν ἀτόμων θά ἔχουν ἀναπτυχθεῖ καί οἱ παραγωγικές δυνάμεις καί θά ἀναβλύζουν πιά ἄφθονα ὅλες οἱ πηγές τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου, τότε μόνο θά εἶναι δυνατό νά ξεπεραστεῖ ὀλότελα ὁ στενός ὀρίζοντας τοῦ ἀστικοῦ δικαίου καί ἡ κοινωνία θά μπορέσει νά γράψει στή σημαία της: «Ὁ καθένας ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του, στόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του»»⁹⁷.

Μόνο τώρα μπορούμε νά ἐκτιμήσουμε ὅλη τήν ὀρθότητα τῶν παρατηρήσεων τοῦ Ἐνγκελς, ὅταν κορόιδευε ἀλύπητα τήν ἀνοησία πού περιέχει ὁ συνδυασμός τῶν λέξεων: «ἐλευθερία» καί «κράτος». Ὅσο ὑπάρχει κράτος, δέν ὑπάρχει ἐλευθερία. Ὅταν θά ὑπάρχει ἐλευθερία, δέν θά ὑπάρχει κράτος.

Ἡ οἰκονομική βάση γιά τήν ὀλοκληρωτική ἀπονέκρωση τοῦ κράτους εἶναι μιᾶ τόσο ὑψηλή ἀνάπτυξη τοῦ κομμουνισμοῦ, πού ἐξαφανίζει τήν ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν πνευματική καί στή

σωματική εργασία καί συνεπῶς ἐξαφανίζει μιά ἀπό τίς σπουδαιότερες πηγές τῆς σύγχρονης κοινωνικῆς ἀνισότητος, καί μάλιστα μιά τέτια πηγή, πού σέ καμιά περίπτωση δέν μπορεῖ νά ἐξαλειφθεῖ μεμιᾶς, μέ μόνο τό πέρασμα τῶν μέσων παραγωγῆς σέ κοινωνική ιδιοκτησία, μέ μόνη τήν ἀπαλλοτρίωση τῶν καπιταλιστῶν.

Ἡ ἀπαλλοτρίωση αὕτη θά δώσει τή δυνατότητα νά ἀναπτυχθοῦν οἱ παραγωγικές δυνάμεις σέ τεράστιες διαστάσεις. Κι' ἂν δοῦμε σέ τί ἀπίστευτο βαθμό ἐμποδίζει ἀκόμη καί σήμερα ὁ καπιταλισμός αὕτη τήν ἀνάπτυξη, τί πολλά πράγματα θά μπορούσαμε νά κινήσουμε πρός τά μπρός μέ βάση τή σημερινή πιά τεχνική πού ἔχουμε κατακτήσει, ἔχουμε κάθε λόγο νά ποῦμε μέ ἀπόλυτη πεποίθηση ὅτι ἡ ἀπαλλοτρίωση τῶν καπιταλιστῶν θά φέρει ἀναπόφευκτα μιά τεράστια ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Πόσο γρήγορα ὅμως θά προχωρήσει ἡ ἀνάπτυξη αὕτη, πόσο γρήγορα αὕτη θά ὀδηγήσει στήν κατάργηση τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, στήν ἐκμηδένιση τῆς ἀντίθεσης ἀνάμεσα στήν πνευματική καί στή σωματική ἐργασία, στή μετατροπή τῆς ἐργασίας σέ «πρώτιστη ἀνάγκη τῆς ζωῆς», αὐτό δέν τό ξέρουμε κι' οὔτε μποροῦμε νά τό ξέρουμε.

Ἐπομένως, ἔχουμε τό δικαίωμα νά μιᾶμε μόνο γιά τήν ἀναπόφευκτη ἀπονέκρωση τοῦ κράτους, ὑπογραμμίζοντας τή διάρκεια αὐτοῦ τοῦ προτσές, τήν ἐξάρτησή του ἀπό τήν ταχύτητα ἀνάπτυξης τῆς ἀνώτερης φάσης τοῦ κομμουνισμοῦ καί ἀφήνοντας ἐντελῶς ἀνοιχτό τό ζήτημα τῶν χρονικῶν περιόδων καί τῶν συγκεκριμένων μορφῶν πού θά πάρει ἡ ἀπονέκρωση, γιατί δέν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιά νά λύσουμε τά ζητήματα αὐτά.

Τό κράτος θά μπορέσει ν' ἀπονεκρωθεῖ ὀλοκληρωτικά, ὅταν ἡ κοινωνία θά ἐφαρμόσει τόν κανόνα: «ὁ καθένας ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του, στόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του», δηλαδή, ὅταν οἱ ἄνθρωποι θά ἔχουν σέ τέτιο βαθμό συνηθίσει νά τηροῦν τούς βασικούς κανόνες τῆς συμβίωσης καί ἡ ἐργασία τους θά ἔχει γίνει τόσο παραγωγική, πού προαιρετικά θά ἐργάζονται ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές τους. «Ἐστενός ὀρίζοντας τοῦ ἀστικού δικαίου», πού ἀναγκάζει τόν ἄνθρωπο νά λογαριάζει, μέ τή σκληρότητα ἑνός Σάυλοκ⁹⁸, μή τυχόν καί δουλέψει μισή ὥρα παραπάνω ἀπό τό διπλάνό του, μή τυχόν καί πληρωθεῖ λιγότερο ἀπό τόν ἄλλο — αὐτός ὁ στενός ὀρίζοντας θά ἔχει τότε ξεπεραστεῖ. Ἡ κατανομή τῶν προϊόντων δέν θά ἀπαιτεῖ τότε ἀπό τήν κοινωνία ρύθμιση τοῦ ποσοῦ τῶν προϊόντων πού θά παίρνει ὁ καθένας. Τό κάθε ἄτομο θά παίρνει ἐλεύθερα «ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες» του.

Ἀπό τήν ἀστική ἄποψη εἶναι εὐκόλο νά χαρακτηρίσεις σάν «καθαρή οὐτοπία» μιά παρόμοια κοινωνική διάρθρωση καί νά κοροϊδεύεις τούς σοσιαλιστές, γιατί ὑπόσχονται στόν καθένα τό δικαίωμα νά παίρνει ἀπό τήν κοινωνία, δίχως κανένα ἔλεγχο πάνω στήν ἐργασία τοῦ κάθε πολίτη, ὅποιαδήποτε ποσότητα τροῦφες, αὐτοκίνητα, πιάνα κτλ. Μέ τέτια κοροϊδία καί σήμερα ἀκόμη παρακάμπουν τό ζήτημα οἱ περισσότεροι ἀστοί «ἐπιστήμονες», πού φανερώνουν ἔτσι καί τήν ἀμάθειά τους καί τή συμφεροντολογική ὑπεράσπιση τοῦ καπιταλισμοῦ ἀπό μέρους τους.

Ἀμάθεια — γιατί στό νοῦ κανενός σοσιαλιστῆ δέν πέρασε ἡ ιδέα «νά ὑποσχεθεῖ» πώς θά ἔλθει ἡ ἀνώτερη μορφή ἐξέλιξης τοῦ κομμουνισμοῦ. Καί ἡ *πρόβλεψη* τῶν μεγάλων σοσιαλιστῶν, ὅτι ἡ φάση αὕτη θά ἔλθει, δέν προϋποθέτει οὔτε τή σημερινή παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, οὔτε καί τό σημερινό μικροαστό, πού εἶναι ἱκανός, σάν τούς ἱεροσπουδαστές τοῦ Πομιαλόβσκι, νά χαλάει «ἄσκοπα» τίς παρακαταθῆκες τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου καί νά ζητάει τά ἀδύνατα.

Ὡς τήν ὥρα πού θά ἔλθει ἡ «ἀνώτερη» φάση τοῦ κομμουνισμοῦ, οἱ σοσιαλιστές ἀπαιτοῦν *αὐστηρότατο* ἔλεγχο ἀπό τήν κοινωνία καί ἀπό τό κράτος πάνω στό μέτρο τῆς ἐργασίας καί τῆς κατανάλωσης, μόνο πού ὁ ἔλεγχος αὐτός πρέπει νά ἀρχίσει μέ τήν ἀπαλλοτρίωση τῶν καπιταλιστῶν, μέ τόν ἔλεγχο τῶν ἐργατῶν πάνω στούς καπιταλιστές καί νά ἀσκεῖται ὄχι ἀπό τό κράτος τῶν γραφειοκρατῶν, ἀλλά ἀπό τό κράτος τῶν ἑνοπλῶν ἐργατῶν.

Ἡ ἰδιοτελής ὑπεράσπιση τοῦ καπιταλισμοῦ ἀπό τούς ἀστούς θεωρητικούς (καί ἀπό τά τσιράκια τους σάν τούς διάφορους κ.κ. Τσερετέλι, Τσερνόφ καί Σία) συνίσταται ἀκριβῶς στό ὅτι ὑποκαθιστοῦν μέ συζητήσεις καί φλυαρίες γιά ἓνα μακρινό μέλλον τό φλέγον καί ἐπίκαιρο ζήτημα τῆς σημερινῆς πολιτικῆς: τήν ἀπαλλοτρίωση τῶν καπιταλιστῶν, τή μετατροπή ὅλων τῶν πολιτῶν σέ ἐργάτες καί ὑπαλλήλους ἐνός μεγάλου «συνδικάτου», καί συγκεκριμένα ὅλου τοῦ κράτους, καί τήν ὁλοκληρωτική ὑπαγωγή ὁλόκληρου τοῦ ἔργου ὅλου αὐτοῦ τοῦ συνδικάτου στό κράτος, τό πραγματικά δημοκρατικό, στό κράτος τῶν Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν καί στρατιωτῶν βουλευτῶν.

Στήν οὐσία, ὅταν ὁ σοφός καθηγητής, καί μαζί του ὁ μικροαστός, καί μαζί τους οἱ διάφοροι κύριοι Τσερετέλι καί Τσερνόφ μιᾶνε γιά παράλογες οὐτοπίες, γιά δημαγωγικές ὑποσχέσεις τῶν μπολσεβίκων, γιά τό ἀνέφικτο τῆς «καθιέρωσης» τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἔχουν ὑπόψη τους ἀκριβῶς τό ἀνώτερο στάδιο ἡ φάση τοῦ κομμουνισμοῦ, πού κανένας ὄχι μόνο δέν ὑποσχέθηκε

νά τήν «καθιερώσει», μά οὔτε καί τό σκέφτηκε, γιατί γενικά δέν μπορεῖ κανένας νά τήν «καθιερώσει».

Ἔτσι λοιπόν φτάσαμε στό ζήτημα τῆς ἐπιστημονικῆς διαφορᾶς ἀνάμεσα στό σοσιαλισμό καί στόν κομμουνισμό, ζήτημα πού τό ἔχει θίξει ὁ Ἑνγκελς στό συλλογισμό του πού ἀναφέραμε πιο πάνω, ὅτι εἶναι λαθεμένη ἡ ὀνομασία «σοσιαλδημοκράτες». Ἀπό πολιτική ἄποψη ἡ διαφορά ἀνάμεσα στήν πρώτη ἢ κατώτερη καί στήν ἀνώτερη φάση τοῦ κομμουνισμοῦ θά γίνει ἴσως μέ τόν καιρό τεράστια, τώρα ὅμως, στόν καπιταλισμό, θά ἦταν γελοῖο νά τήν τονίζουμε, καί μόνο ἴσως ὀρισμένοι ἀναρχικοί θά μπορούσαν νά τήν προβάλλουν στήν πρώτη γραμμή (ἂν ἔμειναν ἀκόμη ἀνάμεσα στούς ἀναρχικούς ἄνθρωποι πού δέν διδάχτηκαν τίποτε ὕστερα ἀπό τήν «πλεχανοφική» μεταμόρφωση τῶν Κροπότκιν, Γκράβ, Κορνέλισεν καί ἄλλων «ἀστέρων» τοῦ ἀναρχισμοῦ σέ σοσιαλσωβινιστές ἢ σέ ἀναρχικούς τῶν χαρακωμάτων, ὅπως ἐκφράστηκε ὁ Γκέ, ἓνας ἀπό τοὺς λίγους ἀναρχικούς πού διατήρησαν τήν τιμή καί τή συνείδησή τους).

Ὡστόσο, ἡ ἐπιστημονική διαφορά ἀνάμεσα στό σοσιαλισμό καί στόν κομμουνισμό εἶναι καθαρή. Αὐτό πού συνήθως λένε σοσιαλισμό, ὁ Μάρξ τό ὀνόμαζε «πρώτη» ἢ κατώτερη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Ἐφόσον τά μέσα παραγωγῆς γίνονται κοινή ἰδιοκτησία, μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ κι' ἐδῶ ἡ λέξη «κομμουνισμός», φτάνει νά μήν ξεχνᾶμε πῶς δέν πρόκειται γιά ὀλοκληρωμένο κομμουνισμό. Ἡ μεγάλη σημασία τῶν διασαφήσεων τοῦ Μάρξ συνίσταται στό ὅτι ὁ Μάρξ ἐφαρμόζει κι' ἐδῶ μέ συνέπεια τήν ὑλιστική διαλεκτική, τή διδασκαλία τῆς ἐξέλιξης, θεωρώντας τόν κομμουνισμό σάν κάτι πού ἀναπτύσσεται ἀπό τόν καπιταλισμό. Ἀντί γιά σχολαστικά ἐπινοημένους, «σκαρωμένους» ὀρισμούς καί ἄκαρπες συζητήσεις γύρω ἀπό λέξεις (τί εἶναι σοσιαλισμός καί τί κομμουνισμός), ὁ Μάρξ κάνει ἀνάλυση σ' ἐκεῖνο πού θά μπορούσαμε νά τό ὀνομάσουμε βαθμίδες τῆς οἰκονομικῆς ὀριμότητος τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ὁ κομμουνισμός στήν πρώτη του φάση, στήν πρώτη του βαθμίδα δέν μπορεῖ ἀκόμη νά εἶναι οἰκονομικά ἐντελῶς ὄριμος, ἐντελῶς ἀπαλλαγμένος ἀπό τίς παραδόσεις ἢ τά ἴχνη τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἓνα τόσο ἐνδιαφέρον φαινόμενο, ὅπως εἶναι ἡ διατήρηση τοῦ «στενοῦ ὀρίζοντα τοῦ ἀστικοῦ δικαίου» στήν πρώτη φάση τοῦ κομμουνισμοῦ. Βέβαια, τό ἀστικό δίκαιο στό ζήτημα τῆς κατανομῆς τῶν προϊόντων κατανάλωσης προϋποθέτει ἀναπόφευκτα καί τήν ὑπαρξη τοῦ ἀστικοῦ κράτους, γιατί τό δίκαιο δέν εἶναι τίποτε δίχως τό μηχανισμό, πού

νά είναι σέ θέση νά ἐξαναγκάζει νά τηροῦνται οἱ κανόνες δικαίου.

Συνάγεται ἐπομένως τό συμπέρασμα ὅτι στόν κομμουνισμό γιά ἓνα ὀρισμένο χρονικό διάστημα μένει ὄχι μόνο τό ἀστικό δίκαιο, ἀλλά ἀκόμη καί τό ἀστικό κράτος —δίχως ἀστική τάξη!

Αὐτό μπορεῖ νά φανεῖ παραδοξολογία, εἴτε ἀπλῶς διαλεκτικό παιχνίδι τῆς σκέψης, γιά τό ὅποιο συχνά κατηγοροῦν τό μαρξισμό ἄνθρωποι πού δέν κοπιάσανε καθόλου νά μελετήσουν τό ἐξαιρετικά βαθύ περιεχόμενό του.

Στήν πραγματικότητα ὅμως ἡ ζωή μᾶς δείχνει σέ κάθε βῆμα, τόσο στή φύση, ὅσο καί στήν κοινωνία, τά ὑπολείμματα τοῦ παλιοῦ μέσα στό καινούργιο. Καί δέν ἔμπασε αὐθαίρετα ὁ Μάρξ ἓνα κομματάκι «ἀστικοῦ» δικαίου μέσα στόν κομμουνισμό, ἀλλά πῆρε αὐτό πού οἰκονομικά καί πολιτικά εἶναι ἀναπότρεπτο σέ μιά κοινωνία, πού βγαίνει ἀπό τά σπλάχνα τοῦ καπιταλισμοῦ.

Ἡ δημοκρατία ἔχει τεράστια σημασία στόν ἀγώνα τῆς ἐργατικῆς τάξης ἐνάντια στούς καπιταλιστές γιά τήν ἀπελευθέρωσή της. Ἡ δημοκρατία ὅμως δέν εἶναι καθόλου τό ὄριο πού δέν μπορεῖ νά ξεπεραστεῖ, ἀλλά ἓνας μόνο σταθμός στό δρόμο ἀπό τή φεουδαρχία στόν καπιταλισμό καί ἀπό τόν καπιταλισμό στόν κομμουνισμό.

Δημοκρατία σημαίνει ἰσότητα. Εἶναι εὐνόητο, πόσο μεγάλη σημασία ἔχει ἡ πάλη τοῦ προλεταριάτου γιά τήν ἰσότητα καί τό σύνθημα τῆς ἰσότητας, ὅταν τό καταλαβαίνουμε σωστά μέ τήν ἔννοια τῆς ἐξάλειψης τῶν τάξεων. Δημοκρατία ὅμως σημαίνει μόνο τυπική ἰσότητα. Καί ἀμέσως μετά τήν πραγματοποίηση τῆς ἰσότητας ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας στό ζήτημα τῆς κατοχῆς τῶν μέσων παραγωγῆς, δηλ. τῆς ἰσότητας στήν ἐργασία, τῆς ἰσότητας στό μισθό ἐργασίας, μπροστά στήν ἀνθρωπότητα θά μπεῖ ἀναπότρεπτα τό ζήτημα νά προχωρήσει παραέρα, ἀπό τήν τυπική ἰσότητα στήν πραγματική, δηλαδή στήν ἐφαρμογή τοῦ κανόνα: «ὁ καθένας ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του, στόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του». Ἀπό ποιά στάδια θά περάσει, ποιά πρακτικά μέτρα θά πάρει ἡ ἀνθρωπότητα γιά νά φτάσει σ' αὐτό τόν ἀνώτερο σκοπό, εἶναι ζήτημα πού δέν τό ξέρουμε καί οὔτε μποροῦμε νά τό ξέρουμε. Ἐχει ὅμως σημασία νά ξεκαθαρίσουμε γιά τόν ἑαυτό μας πόσο ἀπροσμέτρητα κίβδηλη εἶναι ἡ συνηθισμένη ἀστική ἀντίληψη ὅτι τάχα ὁ σοσιαλισμός εἶναι κάτι τό νεκρό, τό ἀποστεωμένο καί μιά γιά πάντα δοσμένο, ἐνῶ στήν πραγματικότητα μόνο ἀπό τό σοσιαλισμό θά ἀρχίσει ἡ γοργή, ἡ ἀληθινή, ἡ πραγματικά μαζική κίνηση πρὸς τά μπρός σέ ὅλους

τούς τομείς τῆς κοινωνικῆς καί ἀτομικῆς ζωῆς, μέ τή συμμετοχή τῆς πλειοψηφίας τοῦ πληθυσμοῦ καί μετά μέ τή συμμετοχή ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ δημοκρατία εἶναι μορφή κράτους, μιά ἀπό τίς παραλλαγές του. Ἐπομένως, ἀποτελεῖ, ὅπως καί κάθε κράτος, ὀργανωμένη, συστηματική ἄσκηση βίας πάνω στά ἄτομα. Αὐτό, ἀπό τή μιά μεριά. Ἀπό τήν ἄλλη, ὅμως, σημαίνει τήν τυπική ἀναγνώριση τῆς ἰσότητος ἀνάμεσα στούς πολίτες, τοῦ ἴσου δικαιώματος ὅλων νά καθορίζουν τή συγκρότηση τοῦ κράτους καί νά τό διοικοῦν. Αὐτό πάλι, μέ τή σειρά του, συνδέεται μέ τό ζήτημα ὅτι σέ μιά ὀρισμένη βαθμίδα τῆς ἐξέλιξής της ἡ δημοκρατία, πρῶτο, συσπειρώνει τό προλεταριάτο, τήν ἐπαναστατική τάξη, ἐνάντια στόν καπιταλισμό καί τῆς δίνει τή δυνατότητα νά τσακίσει, νά κάνει θρύψαλλα, νά σαρώσει ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς τήν ἀστική, ἔστω καί δημοκρατική-ἀστική, κρατική μηχανή, τό μόνιμο στρατό, τήν ἀστυνομία, τήν ὑπαλληλοκρατία, νά τά ἀντικαταστήσει μέ μιά *πιό* δημοκρατική, πού παραμένει ὅμως ἀκόμη κρατική μηχανή μέ τή μορφή τῶν ἐνοπλῶν ἐργατικῶν μαζῶν, πού ἐξελίσσεται σέ μιά καθολική συμμετοχή τοῦ λαοῦ στήν πολιτοφυλακή.

Ἐδῶ ἡ «ποσότητα περνάει στήν ποιότητα»: ὁ τέτιος βαθμός δημοκρατισμοῦ συνδέεται μέ τό ξεπέραςμα τῶν πλαισίων τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, μέ τήν ἑναρξη τοῦ σοσιαλιστικοῦ μετασχηματισμοῦ της. Ἄν πραγματικά ὅλοι θά συμμετέχουν στή διακυβέρνηση τοῦ κράτους, ὁ καπιταλισμός δέν θά μπορεῖ πιά νά κρατηθεῖ. Καί ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ μέ τή σειρά της δημιουργεῖ τίς *προϋποθέσεις* γιά νά *μποροῦν* πραγματικά «ὅλοι» νά συμμετέχουν στή διακυβέρνηση τοῦ κράτους. Σ' αὐτές τίς *προϋποθέσεις* ἀνήκει ἡ καθολική σχολική ἐκπαίδευση, πού τήν ἔχουν ἤδη ἐφαρμόσει πολλές ἀπό τίς προηγμένες καπιταλιστικές χῶρες, μετά «ἡ ἐκπαίδευση καί πειθάρχηση» ἑκατομμυρίων ἐργατῶν ἀπό τό μεγάλο, πολυσύνθετο, κοινωνικοποιημένο μηχανισμό τῶν ταχυδρομείων, τῶν σιδηροδρόμων, τῶν μεγάλων ἐργοστασίων, τοῦ μεγάλου ἐμπορίου, τῶν τραπεζῶν κτλ. κτλ.

Μέ τέτιες *οἰκονομικές* *προϋποθέσεις* εἶναι πέρα γιά πέρα κατορθωτό νά περάσουμε ἀμέσως, ἀπό τή μιά μέρα στήν ἄλλη, ἀφοῦ ἀνατρέψουμε τούς καπιταλιστές καί τήν ὑπαλληλοκρατία, στήν ἀντικατάστασή τους — στό ἔργο τοῦ ἐλέγχου τῆς παραγωγῆς καί τῆς κατανομῆς, στό ἔργο τῆς *καταγραφῆς* τῆς ἐργασίας καί τῶν προϊόντων — ἀπό τούς ἐνοπλους ἐργάτες, ἀπό τόν ἐνοπλο λαό στό σύνολό του. (Δέν πρέπει νά συγχέουμε τόν ἔλεγχο καί τήν

καταγραφή μέ τό ἐπιστημονικά καταρτισμένο προσωπικό ἀπό μηχανικούς, γεωπόνους κτλ.: αὐτοί οἱ κύριοι ἐργάζονται σήμερα ὑποταγμένοι στούς καπιταλιστές, αὔριο θά ἐργάζονται ἀκόμη καλύτερα ὑποταγμένοι στούς ἔνοπλους ἐργάτες.)

Καταγραφή καί ἔλεγχος — νά ποιό εἶναι τό κύριο πού χρειάζεται γιά τή «ρύθμιση», γιά τή σωστή λειτουργία τῆς πρώτης φάσης τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας. "Ολοι οἱ πολίτες μετατρέπονται ἐδῶ σέ μισθωτούς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους, πού τό ἀποτελοῦν οἱ ἔνοπλοι ἐργάτες. "Ολοι οἱ πολίτες γίνονται ὑπάλληλοι καί ἐργάτες ἐνός παλλαϊκοῦ κρατικοῦ «συνδικάτου». "Ολο τό ζήτημα εἶναι νά ἐργάζονται ἐξίσου, νά τηροῦν σωστά τό μέτρο στή δουριά καί νά ἔχουν ἴσες ἀπολαβές. Ὁ καπιταλισμός ἔχει ἀπλοποιοήσει σ' ἐξαιρετικό βαθμό αὐτή τήν καταγραφή καί τόν ἔλεγχο, τά ἔχει ἀναγάγει σέ ἐντελῶς ἀπλές πράξεις ἐποπτείας καί καταχώρησης, προσιτές στόν κάθε ἄνθρωπο πού ξέρεي ἀνάγνωση καί γραφή, φτάνει νά ξέρει τίς τέσσερις πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς καί νά κόβει τίς σχετικές ἀποδείξεις*.

"Οταν ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ θά ἀρχίσει νά κάνει μόνη της καί παντοῦ αὐτή τήν καταγραφή, αὐτό τόν ἔλεγχο στούς καπιταλιστές (πού θά ἔχουν τώρα μεταβληθεῖ σέ ὑπαλλήλους) καί στούς κυρίους διανοομένους, πού ἐξακολουθοῦν νά διατηροῦν τίς καπιταλιστικές συνήθειες, ὁ ἔλεγχος αὐτός θά γίνει τότε πραγματικά καθολικός, γενικός, παλλαϊκός, τότε κανεῖς δέν θά μπορεῖ νά ξεφύγει ἀπ' αὐτόν, «δέν θά ἔχει ποῦ νά κρυφτεῖ».

"Ολη ἡ κοινωνία θά εἶναι ἓνα γραφεῖο καί ἓνα ἐργοστάσιο μέ ἴση ἐργασία καί ἴση πληρωμή.

Αὐτή ὅμως ἡ «ἐργοστασιακή» πειθαρχία, πού τό προλεταριάτο, τό ὁποῖο νίκησε τούς καπιταλιστές καί γκρέμισε τούς ἐκμεταλλευτές, θά τήν ἐπεκτείνει σέ ὁλόκληρη τήν κοινωνία, σέ καμιά περίπτωση δέν εἶναι οὔτε τό ἰδανικό μας, οὔτε ὁ τελικός μας σκοπός, παρά μόνο μιά βαθμίδα, ἀναγκαία γιά τό ριζικό ξεκαθάρισμα τῆς κοινωνίας ἀπό τίς προστυχιές καί τίς ἀτιμίες τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης καί γιά τήν παραπέρα κίνηση πρὸς τά μπρός.

Ἀπό τή στιγμή πού ὅλα τά μέλη τῆς κοινωνίας, ἢ ἔστω καί ἡ

* "Οταν τό κράτος στό κυριότερο μέρος τῶν λειτουργιῶν του περιοριστεῖ σέ μιά τέτια καταγραφή καί σ' ἓναν τέτιο ἔλεγχο ἀπό τούς ἴδιους τούς ἐργάτες, τότε παύει νά εἶναι «πολιτικό κράτος» καί «οἱ δημόσιες λειτουργίες μετατρέπονται ἀπό πολιτικές σέ ἀπλές διαχειριστικές λειτουργίες» (σύγκρινε πιο πάνω, κεφ. IV, § 2, γιά τήν πολεμική τοῦ Ἑνγκελς ἐνάντια στούς ἀναρχικούς)⁹⁹.

τεράστια πλειοψηφία τους, έμαθαν *μόνα τους* νά διοικοῦν τό κράτος, πήραν στά *ίδια τους* τά χέρια αὐτή τήν ὑπόθεση, «στρώσανε» τόν έλεγχο πάνω στήν ἀσήμαντη μειοψηφία τῶν καπιταλιστῶν, στούς κυρίους πού θέλουν νά διατηρήσουν τίς καπιταλιστικές συνήθειες καί στούς ἐργάτες πού ἔχουν διαφθαρεῖ βαθιά ἀπό τόν καπιταλισμό—ἀπό τή στιγμή αὐτή ἀρχίζει νά ἐξαφανίζεται ἡ ἀνάγκη κάθε διοίκησης γενικά. "Όσο πληρέστερη εἶναι ἡ δημοκρατία, τόσο πιά κοντά εἶναι ἡ στιγμή πού γίνεται περιττή. "Όσο πιά δημοκρατικό εἶναι τό «κράτος» πού ἀποτελεῖται ἀπό ἔνοπλους ἐργάτες καί πού εἶναι «πιά ὄχι κράτος στήν καθαυτό ἔννοιά του», τόσο πιά γρήγορα θ' ἀρχίσει νά ἀπονεκρώνεται *κάθε* κράτος.

Γιατί, ὅταν *ὅλοι* μάθουν νά διοικοῦν καί πραγματικά θά διοικοῦν μόνοι τους τήν κοινωνική παραγωγή, μόνοι τους θά καταγράφουν καί θά ἐλέγχουν τούς χαραμοφάηδες, τά ἀρχοντόπουλα, τούς ἀπατεῶνες καί τούς παρόμοιους «θεματοφύλακες τῶν παραδόσεων τοῦ καπιταλισμοῦ»—τότε ἀναπόφευκτα θά γίνει τόσο ἀπίστευτα δύσκολο νά ξεφύγει κανείς ἀπ' αὐτή τήν παλλαϊκή καταγραφή καί τόν παλλαϊκό έλεγχο, θά γίνει τόσο πολύ σπάνια ἐξαίρεση καί θά συνοδεύεται ἀσφαλῶς ἀπό μιά τόσο γρήγορη καί αὐστηρή τιμωρία (γιατί οἱ ἔνοπλοι ἐργάτες εἶναι ἄνθρωποι πρακτικοί καί ὄχι συναισθηματικοί διανοούμενοι, καί εἶναι ζήτημα ἂν θά ἀφήσουν κανένα νά ἀστειεύεται μαζί τους), καί ἡ *ἀνάγκη* νά τηροῦνται οἱ ἀπλοί, βασικοί κανόνες κάθε ἀνθρώπινης συμβίωσης θά γίνει πολύ γρήγορα *συνήθεια*.

Καί τότε θ' ἀνοίξουν διάπλατα οἱ πόρτες γιά τό πέραςμα ἀπό τήν πρώτη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας στήν ἀνώτερη φάση της καί μαζί της καί στήν ὁλοκληρωτική ἀπονέκρωση τοῦ κράτους.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο V I

Ο ΕΚΧΥΔΑΪΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΟΠΟΡΤΟΥΝΙΣΤΕΣ

Τό ζήτημα τῆς σχέσης τοῦ κράτους πρὸς τήν κοινωνική ἐπανάσταση καί τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης πρὸς τό κράτος, καθώς καί τό ζήτημα τῆς ἐπανάστασης γενικά ἀπασχολοῦσε πολύ λίγο τούς πιά ἐπιφανεῖς θεωρητικούς καί δημοσιολόγους τῆς II Διεθνoῦς (1889-1914). Τό πιά χαρακτηριστικό ὅμως στό προτσές ἐκεῖνο τῆς βαθμιαίας ἀνάπτυξης τοῦ ὁπορτουνισμοῦ, πού ὀδήγησε στή χρεοκοπία τῆς II Διεθνoῦς τό 1914, εἶναι ὅτι, καί ὅταν ἀκόμη πλησίαζαν ἄμεσα σ' αὐτό τό ζήτημα, *φρόντιζαν* νά τό παρακάμψουν ἢ δέν τό ἔβλεπαν.

Γενικά μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ἀπό τήν ἀποφυγή τοῦ ζητήματος τῆς σχέσης τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης πρὸς τό κράτος, ἀποφυγή πού συμφέρει στόν ὁπορτουνισμό καί πού τόν ἔθρεψε, πήγασε ἡ διαστρέβλωση τοῦ μαρξισμοῦ καί ὁ ὀλοκληρωτικός ἐκχυδαϊσμός του.

Γιά νά δόσουμε ἔστω καί ἓναν σύντομο χαρακτηρισμό αὐτοῦ τοῦ θλιβεροῦ προτσές, θά πάρουμε τούς ἐπιφανέστερους θεωρητικούς τοῦ μαρξισμοῦ, τόν Πλεχάνοφ καί τόν Κάουτσκι.

1. Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΤΟΥ ΠΛΕΧΑΝΟΦ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΥΣ ΑΝΑΡΧΙΚΟΥΣ

Ὁ Πλεχάνοφ ἀφιέρωσε στό ζήτημα τῆς σχέσης τοῦ ἀναρχισμοῦ πρὸς τό σοσιαλισμό μιά ἰδιαίτερη προσούρα: «Ἀναρχισμός καί σοσιαλισμός», πού ἐκδόθηκε στά γερμανικά τό 1894.

Ὁ Πλεχάνοφ σοφίστηκε νά πραγματευθεῖ αὐτό τό θέμα, παρακάμπτοντας ἐντελῶς τό πιό ἐπίκαιρο, τό πιό ζωτικό καί τό πολιτικά πιό οὐσιαστικό στήν πάλη ἐνάντια στόν ἀναρχισμό, συγκεκριμένα τή σχέση τῆς ἐπανάστασης πρὸς τό κράτος καί τό ζήτημα τοῦ κράτους γενικά! Στήν προσούρα του ξεχωρίζουν δύο μέρη: τό ἓνα—ἱστορικό-φιλολογικό μέ πολύτιμο ὕλικό γιά τήν ἱστορία τῶν ἰδεῶν τοῦ Στίρνερ, τοῦ Προυντόν κτλ. Τό ἄλλο μέρος: φιλισταϊκό, μέ χονδροειδεῖς σκέψεις πάνω στό θέμα ὅτι δέν μπορεῖς νά ξεχωρίσεις τόν ἀναρχικό ἀπό τό ληστή.

Ἕνας συνδυασμός θεμάτων πολύ διασκεδαστικός καί πολύ χαρακτηριστικός γιά τήν ὅλη δράση τοῦ Πλεχάνοφ στίς παραμονές τῆς ἐπανάστασης καί στή διάρκεια τῆς ἐπαναστατικῆς περιόδου στή Ρωσία: τέτιος λοιπόν ἀποκαλύφθηκε ὁ Πλεχάνοφ στά 1905-1907, μισοδογματικός, μισοφιλισταῖος, οὐραγός τῆς ἀστικῆς τάξης στήν πολιτική.

Εἶδαμε πὼς ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς, καταπολεμώντας τούς ἀναρχικούς, ξεκαθάριζαν μέ τή μεγαλύτερη ἐπιμέλεια τίς ἀπόψεις τους στό ζήτημα τῆς σχέσης τῆς ἐπανάστασης πρὸς τό κράτος. Ὁ Ἔνγκελς, ἐκδίδοντας τό 1891 τήν «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα» τοῦ Μάρξ, ἔγραφε πὼς «τότε, δύο μόλις χρόνια ὕστερα ἀπό τό συνέδριο τῆς (πρώτης) Διεθνοῦς στή Χάγη¹⁰⁰, ἐμεῖς (δηλαδή ὁ Ἔνγκελς καί ὁ Μάρξ) βρισκόμασταν στό ἀποκορύφωμα τοῦ ἀγώνα ἐνάντια στόν Μπακούνιν καί τούς ἀναρχικούς του»¹⁰¹.

Τήν Κομμούνα ἀκριβῶς τοῦ Παρισιοῦ οἱ ἀναρχικοί προσπάθησαν νά τήν ἀνακηρύξουν, σάν νά ποῦμε, «δική τους», ὅτι δηλαδή ἐπιβεβαίωνε τή διδασκαλία τους, στό μεταξύ ὅμως δέν κατάλαβαν καθόλου τά διδάγματα τῆς Κομμούνας καί τήν

ἀνάλυση αὐτῶν τῶν διδασμάτων πού ἔκανε ὁ Μάρξ. Ὁ ἀναρχισμός δέν ἔδοσε τίποτε, πού ἔστω καί κατά προσέγγιση νά πλησιάζει τήν ἀλήθεια στά συγκεκριμένα πολιτικά ζητήματα: πρέπει νά συντρίψουμε τήν παλιά κρατική μηχανή; Καί μέ τί νά τήν ἀντικαταστήσουμε;

Τό νά μιλάς ὅμως γιά «ἀναρχισμό καί σοσιαλισμό» καί νά παρακάμπεις τό ὅλο ζήτημα τοῦ κράτους, χωρίς νά βλέπεις ὅλη τήν ἀνάπτυξη τοῦ μαρξισμοῦ πρίν καί μετά τήν Κομμούνα, σημαίνει πώς κατρακύλησες ἀναπότρεπτα στόν ὁπορτουνισμό. Γιατί αὐτό εἶναι ἀκριβῶς πού ζητάει περισσότερο ἀπ' ὅλα ὁ ὁπορτουνισμός, δηλαδή νά μή θέτεις καθόλου τά δύο ζητήματα πού μόλις τώρα θίξαμε. Αὐτό εἶναι ἤδη νίκη τοῦ ὁπορτουνισμοῦ.

2. Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΟΥΤΣΚΙ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΥΣ ΟΠΟΡΤΟΥΝΙΣΤΕΣ

Δέν χωράει ἀμφιβολία πώς στή ρωσική φιλολογία ἔχουν μεταφραστεῖ ἀσύγκριτα πιά πολλά ἔργα τοῦ Κάουτσκι ἀπό κάθε ἄλλη. Δέν ἔχουν ἄδικο μερικοί γερμανοί σοσιαλδημοκράτες πού ἀστειεύονται, λέγοντας ὅτι τόν Κάουτσκι τόν διαβάζουν περισσότερο στή Ρωσία, παρά στή Γερμανία (ἄς ποῦμε σέ παρένθεση ὅτι αὐτό τό ἀστεῖο κλείνει πολύ πιά βαθύ ἱστορικό περιεχόμενο ἀπ' ὅ,τι ὑποπτεύονται αὐτοί πού τό ἔθεσαν σέ κυκλοφορία, καί συγκεκριμένα: τό 1905 οἱ ρῶσοι ἐργάτες, ἐκδηλώνοντας μιά ἀσυνήθιστα μεγάλη, πρωτοφανέρωτη ζήτηση γιά τά καλύτερα ἔργα τῆς καλύτερης σοσιαλδημοκρατικῆς φιλολογίας τοῦ κόσμου καί ἀποκτώντας μιάν ἀνήκουστη γιά τίς ἄλλες χῶρες ποσότητα μεταφράσεων καί ἐκδόσεων αὐτῶν τῶν ἔργων, μετάφεραν ἔτσι, μπορεῖ νά πεῖ κανείς, στό νεαρό ἔδαφος τοῦ προλεταριακοῦ μας κινήματος μέ ἐπιταχυνόμενο ρυθμό τήν τεράστια πείρα τῆς γειτονικῆς, τῆς πιά προηγμένης χώρας).

Σέ μᾶς ὁ Κάουτσκι εἶναι ἰδιαίτερα γνωστός ὄχι μόνο ἀπό τήν ἐκλαϊκευτική του ἐκθεση τοῦ μαρξισμοῦ, ἀλλά καί ἀπό τήν πολεμική του ἐνάντια στούς ὁπορτουνιστές καί στόν ἀρχηγό τους Μπέρνσταϊν. Εἶναι ὅμως σχεδόν ἄγνωστο ἓνα γεγονός, πού δέν μπορεῖ νά τό παρακάμψει ἐκεῖνος πού βάζει γιά σκοπό του νά παρακολουθήσει πῶς ὁ Κάουτσκι κατρακύλησε στήν ἀπίστευτα ἐπαίσχυντη σύγχυση καί ὑπεράσπιση τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ τόν καιρό τῆς πιά μεγάλης κρίσης τοῦ 1914-1915. Συγκεκριμένα πρόκειται γιά τό γεγονός ὅτι ὁ Κάουτσκι προτοῦ ταχθεῖ ἐνάντια στούς πιά σημαίνοντες ἐκπροσώπους τοῦ ὁπορτουνισμοῦ στή Γαλλία (Μιλλεράν καί Ζωρές) καί στή Γερμανία (Μπέρνσταϊν) παρουσίασε πολύ μεγάλες ταλαντεύσεις. Τό μαρξιστικό περιοδι-

κό «Ζαριά»¹⁰², πού ἔβγαινε τό 1901-1902 στή Στουτγάρδη καί ὑπεράσπιζε τίς ἐπαναστατικές-προλεταριακές ἀπόψεις, βρέθηκε στήν ἀνάγκη νά κάνει *πολεμική* ἐνάντια στόν Κάουτσκι, νά ὀνομάσει «καουτσουκένια» τή μεσοβέζικη, φυγόμαχη, συμφιλιοτική ἀπέναντι στούς ὀπορτουνιστές ἀπόφαση πού αὐτός εἰσηγήθηκε στό διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο τοῦ Παρισιοῦ τό 1900¹⁰³. Στή γερμανική φιλολογία δημοσιεύτηκαν γράμματα τοῦ Κάουτσκι, πού ἔδειχναν ὅχι μικρότερες ταλαντεύσεις του προτοῦ ἐκστρατεύσει ἐνάντια στόν Μπέρνσταϊν.

Ὡστόσο, ἀσύγκριτα μεγαλύτερη σημασία ἔχει τό γεγονός ὅτι στήν ἴδια του τήν *πολεμική* ἐνάντια στούς ὀπορτουνιστές, στήν τοποθέτηση τοῦ ζητήματος καί στόν τρόπο πού πραγματεύεται τό ζήτημα βλέπουμε τώρα, πού μελετᾶμε τήν *ἱστορία* τῆς πιά πρόσφατης προδοσίας τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τόν Κάουτσκι, μιά συστηματική παρέκκλιση πρὸς τόν ὀπορτουνισμό ἀκριβῶς στό ζήτημα τοῦ κράτους.

Ἄς πάρουμε τό πρῶτο μεγάλο ἔργο τοῦ Κάουτσκι ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό, τό βιβλίο του «Ὁ Μπέρνσταϊν καί τό σοσιαλδημοκρατικό πρόγραμμα». Ὁ Κάουτσκι ἀντικρούει ἐμπεριστατωμένα τόν Μπέρνσταϊν. Νά ὅμως τί εἶναι χαρακτηριστικό.

Στίς ἡροστρατικά-περίφημές του «Προϋποθέσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ» ὁ Μπέρνσταϊν κατηγορεῖ τό μαρξισμό γιά «μπλανκισμό» (κατηγορία πού τήν ἔχουν ἀπό τότε ἐπαναλάβει χιλιάδες φορές οἱ ὀπορτουνιστές καί οἱ φιλελεύθεροι ἀστοί τῆς Ρωσίας ἐνάντια στούς ἐκπροσώπους τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ, τούς μπολσεβίκους). Ἐδῶ ὁ Μπέρνσταϊν στέκεται εἰδικά στόν «Ἐμφύλιο πόλεμο στή Γαλλία» τοῦ Μάρξ καί προσπαθεῖ—πολύ ἀποτυχημένα, ὅπως εἶδαμε—νά συνταυτίσει τήν ἄποψη τοῦ Μάρξ γιά τά διδάγματα τῆς Κομμούνας μέ τήν ἄποψη τοῦ Πруντόν. Τήν προσοχή τοῦ Μπέρνσταϊν προσελκύει ἰδιαίτερα τό συμπέρασμα τοῦ Μάρξ, πού ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ τό ὑπογράμμισε στόν πρόλογο τῆς ἐκδόσης τοῦ 1872 τοῦ «Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου» καί πού λέει: «ἡ ἐργατική τάξη δέν μπορεῖ νά πάρει ἀπλῶς στά χέρια τῆς τήν ἔτοιμη κρατική μηχανή καί νά τή βάλει σέ κίνηση γιά τούς δικούς της σκοπούς»¹⁰⁴.

Αὐτό τό ἀπόφθεγμα «ἄρесе» τόσο πολύ στόν Μπέρνσταϊν, πού τό ἐπαναλαμβάνει στό βιβλίο του ὅχι λιγότερο ἀπό τρεῖς φορές, ἐρμηνεύοντάς το μέ τήν πιά διαστρεβλωμένη, ὀπορτουνιστική ἔννοια.

Ὅπως εἶδαμε, ὁ Μάρξ θέλει νά πεῖ ὅτι ἡ ἐργατική τάξη πρέπει νά *συντρίψει*, νά *τσακίσει*, νά *ἀνατινάξει* (Sprengung, ἀνατίναξη —

έκφραση πού τή χρησιμοποίησε ό "Ενγκελς) όλη τήν κρατική μηχανή. Ένῶ σύμφωνα μέ τόν Μπέρνσταϊν βγαίνει πώς τάχα ό Μάρξ μέ αὐτά τά λόγια προειδοποιούσε τήν ἐργατική τάξη νά ἀποφύγει τόν ὑπέρμετρο ἐπαναστατισμό κατά τήν κατάληψη τῆς ἐξουσίας.

Εἶναι ἀδύνατο νά φανταστοῦμε πió χοντροκομμένη καί πió σκανδαλώδη διαστρέβλωση τῆς σκέψης τοῦ Μάρξ.

Καί πῶς ἐνήργησε ό Κάουτσκι στήν πολύ διεξοδική του ἀντίκρουση τῆς μπερνσταϊνιάδας;¹⁰⁵

Ἀπόφυγε νά ἐξετάσει ὅλο τό βάθος τῆς διαστρέβλωσης τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τόν ὁπορτουνισμό σ' αὐτό τό σημείο. Παράθεσε τήν πió πάνω περικοπή ἀπό τόν πρόλογο τοῦ "Ενγκελς στόν «Ἐμφύλιο πόλεμο» τοῦ Μάρξ καί περιορίστηκε νά πεί ὅτι, σύμφωνα μέ τόν Μάρξ, ἡ ἐργατική τάξη δέν μπορεῖ ἀπλῶς νά κατακτήσει τήν *έτοιμη* κρατική μηχανή, γενικά ὅμως *μπορεῖ* νά τήν κατακτήσει, κι' αὐτό ἦταν ὅλο. Τό ὅτι ό Μπέρνσταϊν ἀπόδοσε στόν Μάρξ κάτι *τ ό ἐ ν τ ε λ ῶ ς ἀ ν τ ί θ ε τ ο* ἀπ' ὅ,τι περιέχει στήν πραγματικότητα ἡ σκέψη τοῦ Μάρξ, τό ὅτι ό Μάρξ ἀπό τό 1852 ἔβαζε σάν καθήκον τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης «νά συντρίψει» τήν κρατική μηχανή¹⁰⁶, γι' αὐτά τά πράγματα δέν ὑπάρχει οὔτε λέξη στόν Κάουτσκι.

Ἔτσι λοιπόν στό ἔργο τοῦ Κάουτσκι καταχωνιάστηκε ἡ πió οὐσιαστική διαφορά τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τόν ὁπορτουνισμό στό ζήτημα τῶν καθηκόντων τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης!

«Τή λύση τοῦ προβλήματος τῆς προλεταριακῆς δικτατορίας — ἔγραφε ό Κάουτσκι «ἐνάντια» στόν Μπέρνσταϊν — μπορούμε μ' ὅλη μας τήν ἡσυχία νά τήν ἀφήσουμε γιά τό μέλλον» (σελ. 172 τῆς γερμανικῆς ἐκδόσεως).

Αὐτό δέν εἶναι πολεμική ἐνάντια στόν Μπέρνσταϊν, ἀλλά, στήν οὐσία, *παραχώρηση* σ' αὐτόν, παράδοση θέσεων στόν ὁπορτουνισμό, γιατί οἱ ὁπορτουνιστές γιά τήν ὥρα δέν θέλουν τίποτε περισσότερο ἀπό τό «νά ἀφήσουμε μέ ὅλη μας τήν ἡσυχία γιά τό μέλλον» ὅλα τά θεμελιακά ζητήματα πού ἀφοροῦν τά καθήκοντα τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης.

Σαράντα χρόνια, ἀπό τό 1852 ὡς τό 1891, ό Μάρξ καί ό "Ενγκελς δίδασκαν τό προλεταριάτο ὅτι πρέπει νά συντρίψει τήν κρατική μηχανή. Τό 1899 ὅμως ό Κάουτσκι, μπροστά στήν ὀλοκληρωτική προδοσία τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τούς ὁπορτουνιστές σ' αὐτό τό σημείο, *ὑποκαθιστᾷ* τό ζήτημα, ἄν πρέπει νά συντριβεῖ αὐτή ἡ μηχανή, μέ τό ζήτημα τῶν συγκεκριμένων μορφῶν τῆς συντριβῆς καί πάει νά σωθεῖ κάτω ἀπό τά φτερά τῆς «ἀδιαφιλονίκητης» (καί ἄκαρπης) φιλισταϊκῆς ἀλήθειας ὅτι δέν μπο-

ροῦμε νά ξέρουμε ἀπό τά πρίν τίς συγκεκριμένες μορφές!!

Ἡ Αβυσσος χωρίζει τόν Μάρξ ἀπό τόν Κάουτσκι στό ζήτημα τῆς θέσης πού παίρνουν ἀπέναντι στό καθῆκον τοῦ προλεταριακοῦ κόμματος νά προετοιμάσει τήν ἐργατική τάξη γιά τήν ἐπανάσταση.

Ἀς πάρουμε ἓνα κατοπινό, πιό ὄριμο, ἔργο τοῦ Κάουτσκι, σέ σημαντικό βαθμό ἀφιερωμένο ἐπίσης στήν ἀντίκρουση τῶν λαθῶν τοῦ ὁπορτουνισμοῦ. Πρόκειται γιά τήν προσούρα του «Ἡ κοινωνική ἐπανάσταση». Ὁ συγγραφέας πῆρε ἐδῶ γιά εἰδικό θέμα του τό ζήτημα τῆς «προλεταριακῆς ἐπανάστασης» καί τοῦ «προλεταριακοῦ καθεστῶτος». Ὁ συγγραφέας ἔδωσε σ' αὐτή πάρα πολλά, ἐξαιρετικά πολύτιμα στοιχεῖα, ἀλλά παράκαμψε τό ζήτημα ἀκριβῶς τοῦ κράτους. Ἡ προσούρα μιλάει παντοῦ γιά τήν κατάκτηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, κι' αὐτό εἶναι ὅλο, δηλ. ἐπιλέχθηκε τέτια διατύπωση, πού κάνει παραχώρηση στούς ὁπορτουνιστές, ἐφόσον δέχεται τήν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας χωρίς τήν καταστροφή τῆς κρατικῆς μηχανῆς. Δηλ. αὐτό ἀκριβῶς πού τό 1872 ὁ Μάρξ τό κήρυξε «παλιωμένο» στό πρόγραμμα τοῦ «Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου»¹⁰⁷, τό ξαναζωντανεύει ὁ Κάουτσκι τό 1902.

Στήν προσούρα ἀφιερώνεται εἰδική παράγραφος στίς «Μορφές καί τό ὄπλο τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης». Ἐδῶ γίνεται λόγος καί γιά τή μαζική πολιτική ἀπεργία, καί γιά τόν ἐμφύλιο πόλεμο, καί γιά τέτια «ὄργανα βίας τοῦ σύγχρονου μεγάλου κράτους, ὅπως εἶναι ἡ γραφειοκρατία καί ὁ στρατός», δέν βγάζει ὅμως τσιμουδιά γιά τό τί δίδαξε ἡ Κομμούνα τούς ἐργάτες. Εἶναι ὀλοφάνερο πῶς δέν εἶχε ἄδικο ὁ Ἐνγκελς ὅταν προειδοποιοῦσε, ἰδιαίτερα τούς γερμανούς σοσιαλιστές, ἐνάντια στό «δαισιδαιμονικό σεβασμό» πρὸς τό κράτος.

Ὁ Κάουτσκι παρουσιάζει τό ζήτημα ἔτσι: τό νικηφόρο προλεταριάτο «θά πραγματοποιήσῃ τό δημοκρατικό πρόγραμμα» καί ἀναλύει τίς παραγράφους του. Δέν βγάζει ὅμως τσιμουδιά γιά τό τί καινούργιο ἔδωσε τό 1871 στό ζήτημα τῆς ἀντικατάστασης τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας ἀπό τήν προλεταριακή δημοκρατία. Ὁ Κάουτσκι ξεφορτώνεται τό ζήτημα μέ «σοβαρόηχες» κοινοτοπίες, σάν καί τοῦτες:

«Εἶναι αὐτονόητο πῶς δέν θά μπορέσουμε νά πάρουμε τήν ἐξουσία κάτω ἀπό τίς σημερινές συνθῆκες. Ἡ ἴδια ἡ ἐπανάσταση προϋποθέτει μακρόχρονους καί ἔντονους ἀγῶνες, πού θά ἀλλάξουν ἤδη τή σημερινή μας πολιτική καί κοινωνική διάρθρωση».

Χωρίς ἀμφιβολία αὐτό εἶναι «αὐτονόητο», ὅπως αὐτονόητη

είναι καί ἡ ἀλήθεια ὅτι τά ἄλογα τρῶνε βρώμη καί ὅτι ὁ Βόλγας χύνεται στήν Κασπία θάλασσα. Κρίμα μόνο πού μέ τά κούφια καί στομφώδη λόγια γιά «ἔντονους» ἀγῶνες παρακάμπτεται τό οὐσιαστικό γιά τό ἐπαναστατικό προλεταριάτο ζήτημα: σέ τί τέλος πάντων ἐκφράζεται «τό βάθος» τῆς ἐπανάστασής του σχετικά μέ τό κράτος, σχετικά μέ τή δημοκρατία, σέ διάκριση ἀπό τίς προηγούμενες, τίς μή προλεταριακές ἐπαναστάσεις;

Παρακάμπτοντας αὐτό τό ζήτημα, ὁ Κάουτσκι *στήν πραγματικότητα* κάνει σ' αὐτό τό οὐσιαστικότατο σημείο παραχώρηση στόν ὁπορτουνισμό, ὅταν κηρύσσει *στά λόγια* φοβερό πόλεμο ἐνάντιά του, ὅταν τονίζει τή σημασία τῆς «ιδέας τῆς ἐπανάστασης» (ἔχει ἄραγε μεγάλη ἀξία αὐτή ἡ «ιδέα», ὅταν φοβᾶσαι νά προπαγανδίσεις στούς ἐργάτες τά συγκεκριμένα διδάγματα τῆς ἐπανάστασης;) ἢ ὅταν λέει: «πρίν ἀπ' ὅλα ἐπαναστατικός ἰδεαλισμός», ἢ ὅταν κηρύσσει ὅτι οἱ ἄγγλοι ἐργάτες σήμερα «δέν εἶναι ἴσως τίποτε ἄλλο, παρά μικροαστοί».

«Σέ μιά σοσιαλιστική κοινωνία—γράφει ὁ Κάουτσκι—μποροῦν νά ὑπάρχουν ἡ μιά δίπλα στήν ἄλλη... οἱ πιά διαφορετικές μορφές ἐπιχειρήσεων: γραφειοκρατικές (;), συνδικαλιστικές, συνεταιριστικές, ἰδιωτικές»... «Ἐπάρχουν, λογουχάρη, ἐπιχειρήσεις πού δέν μποροῦν νά τά βγάλουν πέρα χωρίς μιά γραφειοκρατική (;) ὀργάνωση, ὅπως οἱ σιδηρόδρομοι. Ἡ δημοκρατική ὀργάνωση σ' αὐτές μπορεῖ νά πάρει τούτη τή μορφή: οἱ ἐργάτες ἐκλέγουν ἀντιπροσώπους πού συγκροτοῦν ἕνα εἶδος κοινοβουλίου, καί αὐτό τό κοινοβούλιο καθορίζει τόν κανονισμό ἐργασίας καί ἐπιβλέπει τή διαχείριση τοῦ γραφειοκρατικοῦ μηχανισμοῦ. Ἀλλες ἐπιχειρήσεις μποροῦν νά δοθοῦν στή διαχείριση τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων, ἄλλες πάλι μποροῦν νά λειτουργήσουν πάνω σέ συνεταιριστική βάση» (σελ. 148 καί 115 τῆς ρωσικῆς μετάφρασης, ἔκδοση Γενεύης τοῦ 1903).

Ὁ συλλογισμός αὐτός εἶναι λαθεμένος καί ἀποτελεῖ ἕνα βῆμα πρὸς τά πίσω σέ σύγκριση μ' ἐκεῖνο πού διασαφήνισαν τό 1870-1880 ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς μέ παράδειγμα τά διδάγματα τῆς Κομμούνας.

Ἀπό τήν ἀποψη τῆς ἀπαραίτητης δῆθεν «γραφειοκρατικῆς» ὀργάνωσης οἱ σιδηρόδρομοι δέν διαφέρουν σέ τίποτε ἀπολύτως ἀπό ὅλες γενικά τίς ἐπιχειρήσεις τῆς μεγάλης μηχανικῆς βιομηχανίας, ἀπό ὁποιοδήποτε ἐργοστάσιο, μεγάλο κατάστημα, μεγάλη καπιταλιστική ἀγροτική ἐπιχείρηση. Σέ ὅλες αὐτές τίς ἐπιχειρήσεις ἡ τεχνική ἐπιβάλλει ἀναμφισβήτητα τήν πιά αὐστηρή πειθαρχία, τήν πιά μεγάλη ἀκρίβεια κατά τήν ἐκπλήρωση ἀπό τόν καθένα τοῦ μέρους τῆς δουλιᾶς πού τοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ, γιατί ἀλλιῶς ἀπειλεῖται νά σταματήσῃ ὅλο τό ἔργο ἢ νά χαλάσῃ ὁ μηχανισμός, νά χαλάσῃ τό προϊόν. Φυσικά σέ ὅλες αὐτές τίς

ἐπιχειρήσεις οἱ ἐργάτες «θά ἐκλέγουν ἀντιπροσώπους πού θά συγκροτοῦν ἓνα εἶδος κοινοβουλίου».

Μά ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται ὅλη ἡ οὐσία, ὅτι αὐτό τό «ἓνα εἶδος κοινοβουλίου» δέ ν θά εἶναι κοινοβούλιο μέ τήν ἔννοια τῶν ἀστικοκοινοβουλευτικῶν θεσμῶν. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται ὅλη ἡ οὐσία, ὅτι αὐτό τό «ἓνα εἶδος κοινοβουλίου» δέ ν πρόκειται μονάχα «νά καθορίζει τόν κανονισμό καί νά ἐπιβλέπει τή διαχείριση τοῦ γραφειοκρατικοῦ μηχανισμοῦ», ὅπως φαντάζεται ὁ Κάουτσκι, πού ἡ σκέψη του δέν βγαίνει ἔξω ἀπό τά πλαίσια τοῦ ἀστικοῦ κοινοβουλευτισμοῦ. Φυσικά, στή σοσιαλιστική κοινωνία «ἓνα εἶδος κοινοβουλίου» ἀπό ἐργάτες βουλευτές «θά καθορίζει τόν κανονισμό καί θά ἐπιβλέπει τή διαχείριση» τοῦ «μηχανισμοῦ», ἀ λ λ ἄ τοῦτος ἐδῶ ὁ μηχανισμός δέ ν θά εἶναι «γραφειοκρατικός». Οἱ ἐργάτες ὕστερα ἀπό τήν κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας θά συντρίψουν τόν παλιό γραφειοκρατικό μηχανισμό, θά τόν τσακίσουν συθέμελα, δέν θ' ἀφήσουν ἀπ' αὐτόν πέτρα πάνω στήν πέτρα, θά τόν ἀντικαταστήσουν μέ ἓνα νέο μηχανισμό, πού θά ἀποτελεῖται ἀπό τούς ἴδιους τούς ἐργάτες καί τούς ὑπαλλήλους, καί γιά νά μ ἡ μεταβληθοῦν σέ γραφειοκράτες, θά παρθοῦν ἀμέσως τά μέτρα πού ἀνάλυσαν λεπτομερειακά ὁ Μάρξ καί ὁ Ἑνγκελς: 1) δέν θά εἶναι μόνο αἵρετοί, ἀλλά καί ἀνακλητοί σέ ὁποιαδήποτε στιγμή· 2) ἡ ἀμοιβή τους δέν θά εἶναι μεγαλύτερη ἀπό τό μισθό ἑνός ἐργάτη· 3) θά συντελεστεῖ τό ἄμεσο πέραςμα σέ ἓνα σύστημα, ὅπου ὅλοι θά ἐκτελοῦν χρέη ἐλέγχου καί ἐποπτείας, ὅλοι γιά ἓνα διάστημα θά γίνουν «γραφειοκράτες» καί γι' αὐτό κ α ν ἔ ν α ς δέν θά μπορεῖ νά γίνει «γραφειοκράτης».

Ὁ Κάουτσκι δέν βάθυνε καθόλου στά λόγια τοῦ Μάρξ: «Ἡ Κομμούνια δέν ἐπρόκειτο νά εἶναι ἓνα κοινοβουλευτικό, ἀλλά ἓνα ἐργαζόμενο σῶμα, νομοθετικό καί ἐκτελεστικό ταυτόχρονα»¹⁰⁸.

Ὁ Κάουτσκι δέν κατάλαβε καθόλου τή διαφορά ἀνάμεσα στόν ἀστικό κοινοβουλευτισμό, πού συνενώνει τή δημοκρατία (ὅ χ ι γ ι ἄ τ ὅ λ α ὅ) μέ τό γραφειοκρατισμό (ἐ ν ἄ ν τ ι α σ τ ὅ λ α ὅ), καί στόν προλεταριακό δημοκρατισμό, πού θά πάρει ἀμέσως μέτρα γιά νά καταργήσει τό γραφειοκρατισμό, καί πού θά εἶναι σέ θέση νά φέρει σέ πέρας αὐτά τά μέτρα ὡς τήν ὁλοκληρωτική ἐκμηδένιση τοῦ γραφειοκρατισμοῦ, ὡς τήν ὁλοκληρωτική καθιέρωση τῆς δημοκρατίας γιά τό λαό.

Ὁ Κάουτσκι παρουσίασε ἐδῶ τόν ἴδιο «δεισιδαιμονικό σεβασμό» πρός τό κράτος, τήν ἴδια «δεισιδαιμονική πίστη» στό γραφειοκρατισμό.

“Ας περάσουμε στο τελευταίο και καλύτερο έργο του Κάουτσκι ενάντια στους όπορτουνιστές, στην προσούρα του «Ή ο δρόμος προς την έξουσία» (μού φαίνεται δέν εκδόθηκε στά ρωσικά, γιατί είχε βγει τό 1909, τόν καιρό πού ή αντίδραση στή χώρα μας βρισκόταν στό κατακόρυφο¹⁰⁹). Ή προσούρα αὐτή ἀποτελεῖ ἕνα μεγάλο βῆμα πρὸς τά μπρός, μιά καί κάνει λόγο ὄχι γιά τό ἐπαναστατικό πρόγραμμα γενικά, ὅπως ή προσούρα τοῦ 1899 ἐνάντια στόν Μπέρνσταϊν, ὄχι γιά τά καθήκοντα τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης ἄσχετα ἀπό τήν ἐποχή πού θά ξεσπάσει, ὅπως κάνει ή προσούρα τοῦ 1902 «Ή κοινωνική ἐπανάσταση», ἀλλά γιά τίς συγκεκριμένες συνθῆκες πού μᾶς ἀναγκάζουν νά παραδεχτοῦμε ὅτι ἀρχίζει ή «ἐποχή τῶν ἐπαναστάσεων».

Ή συγγραφέας τονίζει ρητά τήν ὅξυνση τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων γενικά καί τόν ἱμπεριαλισμό πού παίζει ἐξαιρετικά μεγάλο ρόλο ἀπ’ αὐτή τήν ἄποψη. “Υστερα ἀπό τήν «ἐπαναστατική περίοδο 1789-1871» τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἀρχίζει ἀπό τό 1905 μιά ἀνάλογη περίοδος καί γιά τήν Ἀνατολή. Ή παγκόσμιος πόλεμος ἐπέρχεται μέ ἀπειλητική ταχύτητα. «Τό προλεταριάτο δέν μπορεῖ πιά νά μιλάει περισσότερο γιά πρόωρη ἐπανάσταση». «Μπήκαμε σέ μίαν ἐπαναστατική περίοδο». «Ή ἀρχίζει ή ἐπαναστατική ἐποχή».

Οἱ δηλώσεις αὐτές εἶναι πέρα γιά πέρα ξεκάθαρες. Ή προσούρα αὐτή τοῦ Κάουτσκι πρέπει νά χρησιμεύσει σάν μέτρο σύγκρισης ἀνάμεσα σ’ αὐτό πού ὑποσχόταν νά εἶναι ή γερμανική σοσιαλδημοκρατία πρὶν ἀπό τόν ἱμπεριαλιστικό πόλεμο καί στό πόσο χαμηλά ξέπεσε (μαζί καί ὁ ἴδιος ὁ Κάουτσκι) ὅταν ξέσπασε ὁ πόλεμος. «Ή σημερινή κατάσταση — ἔγραφε ὁ Κάουτσκι στή προσούρα πού ἐξετάζουμε — περικλείνει τόν κίνδυνο ἐμᾶς (δηλαδή τή γερμανική σοσιαλδημοκρατία) νά μᾶς θεωρήσουν εὐκόλα πιά μετριοπαθεῖς ἀπ’ ὅ,τι εἴμαστε στήν πραγματικότητα. Στήν πράξη τό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς Γερμανίας ἀποδείχτηκε πῶς ἦταν ἀσύγκριτα πιά μετριοπαθές καί πιά όπορτουνιστικό ἀπ’ ὅ,τι φαινόταν!

Ἀκόμη πιά χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι, παρ’ ὅλη τήν κατηγορηματικότητα τῆς δήλωσής του γιά τήν ἐποχή τῶν ἐπαναστάσεων πού ἄρχισε πιά, ὁ Κάουτσκι καί στή προσούρα του, τήν ἀφιερωμένη, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, στήν ἐξέταση ἀκριβῶς τοῦ ζητήματος τῆς «πολιτικῆς ἐπανάστασης» παράκαμψε καί πάλι ὁλότελα τό ζήτημα τοῦ κράτους.

Ἀπό τό ἄθροισμα αὐτῶν τῶν παρακάμψεων τοῦ ζητήματος, αὐτῶν τῶν παρασιωπήσεων καί τῶν ὑπεκφυγῶν βγῆκε ἀναπόφευ-

κτα ἐκεῖνο τό ὀλοκληρωτικό πέρασμα στόν ὀπορτουισμό, πού γι' αὐτό θά χρειαστεῖ νά μιλήσουμε ἀμέσως πιά κάτω.

Λές καί ἡ γερμανική σοσιαλδημοκρατία δήλωνε μέ τό στόμα τοῦ Κάουτσκι: ἐμμένω στίς ἐπαναστατικές ἀπόψεις (1899). Παραδέχομαι ἰδιαίτερα τό ἀναπόφευκτο τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης τοῦ προλεταριάτου (1902). Παραδέχομαι πώς ἄρχισε ἡ νέα ἐποχή τῶν ἐπαναστάσεων (1909). Παρ' ὅλα αὐτά ὅμως, ἐφόσον μπαίνει τό ζήτημα τῶν καθηκόντων τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης σχετικά μέ τό κράτος κάνω πίσω σέ σύγκριση μέ αὐτά πού ἔλεγε ὁ Μάρξ ἤδη τό 1852 (1912).

Ἔτσι ἀκριβῶς ἀπερίφραστα εἶχε μπεῖ τό ζήτημα στήν πολεμική τοῦ Κάουτσκι ἐνάντια στόν Πάννεκουκ.

3. Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΟΥΤΣΚΙ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΠΑΝΝΕΚΟΥΚ

Ὁ Πάννεκουκ τάχθηκε ἐνάντια στόν Κάουτσκι, σάν ἓνας ἀπό τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ «ἀριστεροῦ ριζοσπαστικοῦ» ρεύματος, πού περιλάβαινε στίς γραμμές του τή Ρόζα Λούξεμπουργκ, τόν Κάρλ Ράντεκ καί ἄλλους· τό ρεῦμα αὐτό, πού ὑπεράσπιζε τήν ἐπαναστατική τακτική, τό συνένωνε ἡ πεποίθηση ὅτι ὁ Κάουτσκι περνάει στή θέση τοῦ «κέντρου», τό ὁποῖο ταλαντεύεται δίχως ἀρχές ἀνάμεσα στό μαρξισμό καί στόν ὀπορτουισμό. Τήν ὀρθότητα αὐτῆς τῆς ἀποψης τήν ἀπόδειξε πέρα γιά πέρα ὁ πόλεμος, ὅταν τό ρεῦμα τοῦ «κέντρου» (πού λαθεμένα λέγεται μαρξιστικό) ἢ τοῦ «καουτσκισμού» ἔδειξε πέρα γιά πέρα τό πρόσωπό του σέ ὅλη του τήν ἀποκρουστική ἀθλιότητα.

Στό ἄρθρο του «Μαζική δράση καί ἐπανάσταση» («Neue Zeit», 1912, XXX, 2), πού ἔθιξε τό ζήτημα τοῦ κράτους, ὁ Πάννεκουκ χαρακτήρισε τή θέση τοῦ Κάουτσκι σάν θέση τοῦ «παθητικοῦ ριζοσπαστισμοῦ», σάν θεωρία τῆς «ἀδρανοῦς ἀναμονῆς». «Ὁ Κάουτσκι δέν θέλει νά δεῖ τό προτσές τῆς ἐπανάστασης» (σελ. 616). Τοποθετώντας ἔτσι τό ζήτημα, ὁ Πάννεκουκ ἔφτασε στό θέμα πού μᾶς ἐνδιαφέρει, στό θέμα τῶν καθηκόντων τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης σχετικά μέ τό κράτος.

«Ὁ ἀγώνας τοῦ προλεταριάτου — ἔγραφε — δέν εἶναι ἀπλῶς ἀγώνας ἐνάντια στήν ἀστική τάξη γιά τήν κρατική ἐξουσία, ἀλλά ἀγώνας ἐνάντια στήν κρατική ἐξουσία... Τό περιεχόμενο τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης εἶναι ἡ ἐκμηδένιση καί ἡ ἐξάλειψη (κατά λέξη: διάλυση Auflösung) τῶν μέσων βίας τοῦ κράτους μέ τά μέσα βίας τοῦ προλεταριάτου... Ὁ ἀγώνας σταματάει τότε μόνο, ὅταν σάν τελικό ἀποτέλεσμά του ἐπέρχεται ἡ ὀλοκληρωτική καταστροφή τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης. Ἡ ὀργάνωση τῆς πλειοψηφίας ἀποδείχνει τήν ὑπεροχή της, καταστρέφοντας τήν ὀργάνωση τῆς κυρίαρχης μειοψηφίας» (σελ. 548).

Ἡ διατύπωση μέ τήν ὁποία ὁ Πάννεκουκ περιέβαλε τίς σκέψεις του πάσχει ἀπό πολύ μεγάλες ἐλλείψεις. Ὡστόσο, ὅμως, ἡ σκέψη του εἶναι καθαρή καί ἐνδιαφέρει νά δοῦμε πῶς τήν ἀντέκρουσε ὁ Κάουτσκι.

«Ὡς τώρα — ἔγραφε — ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στούς σοσιαλδημοκράτες καί στούς ἀναρχικούς βρισκόταν στό ὅτι οἱ πρῶτοι ἤθελαν νά κατακτήσουν τήν κρατική ἐξουσία, ἐνῶ οἱ δεύτεροι ἤθελαν νά τήν καταστρέψουν. Ὁ Πάννεκουκ θέλει καί τό ἓνα καί τό ἄλλο» (σελ. 724).

Ἄν ἡ ἔκθεση τοῦ Πάννεκουκ πάσχει ἀπό ἀσάφεια καί δέν εἶναι ἀρκετά συγκεκριμένη (δέν μιᾶμε ἐδῶ γιά τίς ἄλλες ἐλλείψεις τοῦ ἀρθρου του, πού εἶναι ἄσχετες μέ τό θέμα πού ἐξετάζουμε), ὁ Κάουτσκι πῆρε ἀκριβῶς τή θεμελιακή οὐσία τοῦ ζητήματος, πού τή σημείωνε ὁ Πάννεκουκ, καί σ' ἓνα ἄλλο ζήτημα ἀρχῆς ὁ Κάουτσκι ἐγκατέλειψε πέρα γιά πέρα τή θέση τοῦ μαρξισμοῦ καί πέρασε ὀλοκληρωτικά στόν ὁπορτουνισμό. Ὁ Κάουτσκι καθορίζει τελείως λαθεμένα τή διαφορά ἀνάμεσα στούς σοσιαλδημοκράτες καί στούς ἀναρχικούς, διαστρεβλώνει τό μαρξισμό καί τόν ἐκχυδαῖζει ὀριστικά.

Ἡ διαφορά ἀνάμεσα στούς μαρξιστές καί στούς ἀναρχικούς συνίσταται στό ὅτι (1) οἱ μαρξιστές, βάζοντας γιά σκοπό τους τήν ὀλοκληρωτική κατάργηση τοῦ κράτους, παραδέχονται πῶς ὁ σκοπός αὐτός μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ μόνο μετά τήν κατάργηση τῶν τάξεων ἀπό τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση, σάν ἀποτέλεσμα τῆς ἐγκαθίδρυσης τοῦ σοσιαλισμοῦ, πού ὁδηγεῖ στήν ἀπονέκρωση τοῦ κράτους. Οἱ ἀναρχικοί θέλουν τήν ὀλοκληρωτική κατάργηση τοῦ κράτους ἀπό τή μιά μέρα στήν ἄλλη, χωρίς νά καταλαβαίνουν τούς ὅρους κάτω ἀπό τούς ὁποίους μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ αὕτη ἡ κατάργηση. (2) Οἱ μαρξιστές παραδέχονται πῶς τό προλεταριάτο, ἀφοῦ κατακτήσει τήν πολιτική ἐξουσία, εἶναι ἀνάγκη νά καταστρέψει ἐντελῶς τήν παλιά κρατική μηχανή καί νά τήν ἀντικαταστήσει μέ μιά νέα, πού νά ἀποτελεῖται ἀπό τήν ὀργάνωση τῶν ἐνοπλῶν ἐργατῶν, σύμφωνα μέ τό πρότυπο τῆς Κομμούνας. Οἱ ἀναρχικοί, ὑποστηρίζοντας τήν καταστροφή τῆς κρατικῆς μηχανῆς, ἔχουν πολύ θολή ἀντίληψη γιά τό ζήτημα: μέ τί θά τήν ἀντικαταστήσει τό προλεταριάτο καί πῶς θά χρησιμοποιοῦναι τήν ἐπαναστατική ἐξουσία. Οἱ ἀναρχικοί ἀρνοῦνται ἀκόμη καί τή χρησιμοποίηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ἀπό τό ἐπαναστατικό προλεταριάτο, ἀρνοῦνται τήν ἐπαναστατική δικτατορία του. (3) Οἱ μαρξιστές ζητᾶνε προετοιμασία τοῦ προλεταριάτου γιά τήν ἐπανάσταση μέ

τή χρησιμοποίηση τοῦ σημερινοῦ κράτους. Οἱ ἀναρχικοὶ αὐτό τό ἀρνοῦνται.

Σ' αὐτή τή διαμάχη ἀκριβῶς ὁ Πάννεκουκ ἀντιπροσωπεύει τό μαρξισμό ἐνάντια στόν Κάουτσκι, γιατί ἀκριβῶς ὁ Μάρξ μᾶς δίδαξε πῶς τό προλεταριάτο δέν μπορεῖ νά κατακτήσει ἀπλῶς τήν κρατική ἐξουσία μέ τήν ἔννοια νά περάσει σέ νέα χέρια ὁ παλιός κρατικός μηχανισμός, ἀλλά πρέπει νά συντρίψει, νά τσακίσει αὐτό τό μηχανισμό, νά τόν ἀντικαταστήσει μέ ἕναν καινούργιο.

Ὁ Κάουτσκι ἀπομακρύνεται ἀπό τό μαρξισμό καί περνάει στούς ὀπορτουνιστές, γιατί ἀπό τό ἔργο του ἐξαφανίζεται ἐντελῶς αὐτή ἀκριβῶς ἡ καταστροφή τῆς κρατικῆς μηχανῆς, καταστροφή πού εἶναι ἐντελῶς ἀπαράδεκτη γιά τούς ὀπορτουνιστές, καί μένει σ' αὐτούς ἕνα παραθυράκι, πού τούς ἐπιτρέπει νά ἐρμηνεύουν τήν «κατάκτηση» σάν ἀπλή ἀπόκτηση τῆς πλειοψηφίας.

Γιά νά σκεπάσει τή διαστρέβλωση πού κάνει στό μαρξισμό, ὁ Κάουτσκι ἐνεργεῖ σάν σχολαστικός: ξεφουρνίζει μιᾶ «περικοπή» ἀπό τόν ἴδιο τόν Μάρξ. Ὁ Μάρξ ἔγραφε τό 1850 γιά τήν ἀνάγκη τῆς «ἀποφασιστικῆς συγκέντρωσης τῆς δύναμης στά χέρια τῆς κρατικῆς ἐξουσίας»¹¹⁰. Καί ὁ Κάουτσκι ρωτάει θριαμβευτικά: μήπως θέλει ὁ Πάννεκουκ νά καταστρέψει τό «συγκεντρωτισμό»;

Αὐτό πιά εἶναι καθαρή ταχυδακτυλουργία, πού μοιάζει μέ τή μπερνσταϊνική συνταύτιση τοῦ μαρξισμοῦ μέ τόν προυντονισμό στίς ἀπόψεις του γιά τήν ὁμοσπονδία ἀντί τοῦ συγκεντρωτισμοῦ.

Ἡ «περικοπή» πού πῆρε ὁ Κάουτσκι ἔχει τόση σχέση μέ τό θέμα ὅση ὁ φάντης μέ τό ρετσινόλαδο. Ὁ συγκεντρωτισμός εἶναι δυνατό νά γίνει καί μέ τήν παλιά καί μέ τή νέα κρατική μηχανή. Ὅταν οἱ ἐργάτες συνενώσουν ἐθελοντικά τίς ἔνοπλες δυνάμεις τους, αὐτό θά εἶναι συγκεντρωτισμός, θά στηρίζεται ὅμως στήν «ὀλοκληρωτική καταστροφή» τοῦ κρατικοῦ συγκεντρωτικοῦ μηχανισμοῦ, τοῦ μόνιμου στρατοῦ, τῆς ἀστυνομίας, τῆς γραφειοκρατίας. Ὁ Κάουτσκι φέρεται ὀλωσδιόλου κατεργάρικα, ὅταν παρακάμπει τίς πολύ γνωστές ἀπόψεις τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς γιά τήν Κομμούνα καί ξεφουρνίζει μιᾶ περικοπή, πού δέν ἔχει σχέση μέ τό ζήτημα.

«...Μήπως ὁ Πάννεκουκ θέλει νά καταργήσει τίς κρατικές λειτουργίες τῶν ὑπαλλήλων; — συνεχίζει ὁ Κάουτσκι. — Μά ἐμεῖς δέν θά τά καταφέρουμε χωρίς τούς ὑπαλλήλους οὔτε στήν κομματική, οὔτε στή συνδικαλιστική ὀργάνωση, καί πολύ περισσότερο στήν κρατική διοίκηση. Τό πρόγραμμά μας ἀπαιτεῖ ὄχι τήν κατάργηση τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ἀλλά τήν ἐκλογή τῶν ὑπαλλήλων ἀπό τό λαό... Στήν τωρινή μας συζήτηση δέν πρόκειται γιά τό πῶς θά διαμορφωθεῖ ὁ διοικητικός μηχανισμός τοῦ «μελλοντικοῦ

κράτους», αλλά για τό ἄν ὁ πολιτικός μας ἀγώνας καταργεῖ (καταλέξη: διαλύει, auflöst) τήν κρατική ἐξουσία, *προτοῦ ἀκόμη τήν κατακτήσουμε* (ἢ ὑπογράμμιση εἶναι τοῦ Κάουτσκι). Ποιό Ὑπουργεῖο μαζί μέ τούς ὑπαλλήλους του θά μποροῦσε νά καταργηθεῖ;». Ἐδῶ ἀπαριθμοῦνται τά Ὑπουργεῖα Παιδείας, Δικαιοσύνης, Οἰκονομικῶν καί Στρατιωτικῶν. «Ὁχι, κανένα ἀπό τά σημερινά Ὑπουργεῖα δέν θά καταργηθεῖ μέ τόν πολιτικό μας ἀγώνα ἐνάντια στήν κυβέρνησι... Τό ἐπαναλαμβάνω γιά νά ἀποφύγω κάθε παρεξήγηση: ἐδῶ δέν πρόκειται γιά τό ποιά μορφή θά δόσει στό «μελλοντικό κράτος» ἡ νικηφόρα σοσιαλδημοκρατία, ἀλλά γιά τό πῶς ἡ ἀντιπολίτευσή μας ἀλλάζει τό σημερινό κράτος» (σελ. 725).

Ἐδῶ πρόκειται γιά φανερό ἀπάτη. Ὁ Πάννεκουκ ἔθετε ἀκριβῶς τό ζήτημα *τῆς ἐπανάστασης*. Αὐτό λέγεται καθαρά καί στόν τίτλο τοῦ ἄρθρου του καί στά χωρία πού ἀναφέρθηκαν. Πηδώντας στό ζήτημα τῆς «ἀντιπολίτευσης», ὁ Κάουτσκι ἀντικατασταίνει ἀκριβῶς τήν ἐπαναστατική ἄποψη μέ τήν ὁπορτουνιστική. Ἀπό τό συλλογισμό του βγαίνει τοῦτο: σήμερα ἀντιπολίτευση καί ὕστερα ἀπό τήν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας θά μιλήσουμε ἰδιαίτερα. *Ἡ ἐπανάσταση ἐξαφανίζεται!* Αὐτό ἀκριβῶς ζητοῦσαν οἱ ὁπορτουνιστές.

Δέν πρόκειται οὔτε γιά τήν ἀντιπολίτευση, οὔτε γιά τόν πολιτικό ἀγώνα γενικά, ἀλλά ἀκριβῶς γιά τήν ἐπανάσταση. Ἡ ἐπανάσταση συνίσταται στό ὅτι τό προλεταριάτο *καταστρέφει* τό «μηχανισμό διοίκησης» καί *ὁ λ ό κ λ η ρ ο* τόν κρατικό μηχανισμό καί τόν ἀντικαθιστᾷ μέ ἕναν καινούργιο, πού ἀποτελεῖται ἀπό ἔνοπλους ἐργάτες. Ὁ Κάουτσκι φανερώνει ἕναν «δεισιδαιμονικό σεβασμό» πρός τά «Ὑπουργεῖα». Μά γιατί νά μή μποροῦμε νά τά ἀντικαταστήσουμε, λογουχάρη, μέ ἐπιτροπές εἰδικῶν δίπλα στά κυρίαρχα καί παντοδύναμα Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν καί στρατιωτῶν βουλευτῶν;

Ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος δέν εἶναι καθόλου ἄν θά μείνουν ἢ ὄχι τά «Ὑπουργεῖα», ἄν θά ὑπάρχουν «ἐπιτροπές εἰδικῶν» ἢ κάποια ἄλλα ἰδρύματα, αὐτό εἶναι τελείως ἀσήμαντο. Ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος εἶναι ἄν διατηρεῖται ἡ παλιά κρατική μηχανή (πού χιλιάδες νήματα τή συνδέουν μέ τήν ἀστική τάξη καί πού εἶναι πέρα γιά πέρα διαποτισμένη ἀπό τή ρουτίνα καί τό συντηρητισμό), ἢ ἄν καταστρέφεται καί ἀντικαθίσταται μέ μιᾶ καινούργια. Ἡ ἐπανάσταση δέν πρέπει νά συνίσταται στό ὅτι ἡ καινούργια τάξη θά διοικεῖ, θά κυβερνᾷ μέ τή βοήθεια τῆς παλιᾶς κρατικῆς μηχανῆς, ἀλλά στό ὅτι πρέπει νά *συντρίψει* αὐτή τή μηχανή καί νά διοικεῖ, νά κυβερνᾷ μέ τή βοήθεια μιᾶς καινούργιας μηχανῆς — αὐτή τή *βασική* σκέψη τοῦ μαρξισμού ὁ Κάουτσκι τήν καταχωνιάζει, ἢ δέν τήν κατάλαβε καθόλου.

Τό ζήτημα πού βάζει σχετικά μέ τούς δημοσίους υπαλλήλους δείχνει παραστατικά πώς δέν κατάλαβε τά διδάγματα τῆς Κομμούνας καί τή διδασκαλία τοῦ Μάρξ. «Δέν θά τά καταφέρουμε χωρίς τούς υπαλλήλους οὔτε στήν κομματική, οὔτε στή συνδικαλιστική ὀργάνωση...»

Δέν θά τά καταφέρουμε χωρίς τούς υπαλλήλους στόν καπιταλισμό, κάτω ἀπό τήν κυριαρχία τῆς ἀστικής τάξης. Τό προλεταριάτο καταπιέζεται, οἱ ἐργαζόμενες μάζες εἶναι ὑποδουλωμένες στόν καπιταλισμό. Στόν καπιταλισμό ὁ δημοκρατισμός εἶναι στενός, συμπιεσμένος, κουτσουρεμένος, παραμορφωμένος ἀπ' ὅλες τίς συνθήκες τῆς μισθωτῆς δουλείας, τῆς ἀνέχειας καί τῆς ἐξαθλίωσης τῶν μαζῶν. Γι' αὐτό καί μόνο οἱ υπάλληλοι τῶν πολιτικῶν καί ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεών μας διαφθείρονται (ἤ γιά νά μιλήσουμε ἀκριβέστερα, ἔχουν τήν τάση νά διαφθαροῦν) ἀπό τίς συνθήκες τοῦ καπιταλισμοῦ καί παρουσιάζουν τήν τάση νά μετατραποῦν σέ γραφειοκράτες, δηλ. σέ προνομιοῦχα πρόσωπα, ξεκομμένα ἀπό τίς μάζες, πού στέκουν πάνω ἀπό τίς μάζες.

Ἐδῶ βρίσκεται ἡ οὐσία τοῦ γραφειοκρατισμοῦ, πού ὅσο δέν θά ἔχουν ἀπαλλοτριωθεῖ οἱ καπιταλιστές, ὅσο δέν θά ἔχει ἀνατραπεῖ ἡ ἀστική τάξη, θά εἶναι ἀναπότρεπτη μιά ὀρισμένη «γραφειοκρατικοποίηση» ἀκόμη καί τῶν προλετάρων δημόσιων λειτουργῶν.

Κατά τόν Κάουτσκι βγαίνει τοῦτο: μιά καί θά μείνουν οἱ αἰρετοί δημόσιοι λειτουργοί σημαίνει πώς θά μείνουν καί οἱ υπάλληλοι στό σοσιαλισμό, θά μείνει ἡ γραφειοκρατία! Μά αὐτό ἀκριβῶς δέν εἶναι σωστό. Ἀκριβῶς μέ τό παράδειγμα τῆς Κομμούνας ὁ Μάρξ ἔδειξε πώς στό σοσιαλιστικό καθεστώς οἱ δημόσιοι λειτουργοί παύουν νά εἶναι «γραφειοκράτες», νά εἶναι «υπάλληλοι», παύουν στό βαθμό πού ἐκτός ἀπό τήν αἰρετότητά τους εἰσάγεται ἀκόμη καί ἡ ἀνακλητότητά τους σ' ὅποιαδήποτε στιγμή, καί ἀκόμη καί ὁ περιορισμός τοῦ μισθοῦ στό μέσο ἐργατικό ἐπίπεδο μισθοῦ, καί ἀκόμη ἡ ἀντικατάσταση τῶν κοινοβουλευτικῶν ὀργάνων μέ ὄργανα «ἐργαζόμενα, δηλ. πού θά ἐκδίδουν νόμους καί θά τούς ἐφαρμόζουν»¹¹¹.

Στήν οὐσία ὅλη ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Κάουτσκι ἐνάντια στόν Πάννεκουκ καί ἰδιαίτερα τό μεγαλεπήβολο ἐπιχείρημά του, ὅτι καί στίς συνδικαλιστικές καί στίς κομματικές ὀργανώσεις δέν θά τά καταφέρουμε χωρίς τούς υπαλλήλους, δείχνουν ὅτι ὁ Κάουτσκι ἐπαναλαμβάνει τά παλιά «ἐπιχειρήματα» τοῦ Μπέρνσταϊν ἐνάντια στό μαρξισμό γενικά. Στό βιβλίο τῆς ἀποστασίας του «Οἱ προϋποθέσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ» ὁ Μπέρνσταϊν καταπο-

λεμάει τήν ἰδέα τῆς «πρωτόγονης» δημοκρατίας, καταπολεμάει αὐτό πού τό ὀνομάζει «δογματικό δημοκρατισμό» — τίς κατηγορηματικές ἐντολές, τούς ἄμισθους δημόσιους λειτουργούς, τήν ἀνίσχυρη κεντρική ἀντιπροσώπευση κτλ. Γιά νά ἀποδείξει τό ἀβάσιμο αὐτοῦ τοῦ «πρωτόγονου» δημοκρατισμοῦ ὁ Μπέρνσταϊν ἐπικαλεῖται τήν πείρα τῶν ἀγγλικῶν τρέιντ-γιούνιον, ὅπως τήν ἐρμηνεύει τό ζευγος Οὔεμπ¹¹². Στά ἐβδομήντα, λέει, χρόνια τῆς ἐξέλιξής τους τά τρέιντ-γιούνιον, πού ἀναπτύσσονταν τάχα μέσα σέ συνθῆκες «πλήρους ἐλευθερίας» (σελ. 137 τῆς γερμ. ἔκδοσης), πείστηκαν ἀκριβῶς γιά τήν ἀκαταλληλότητα τοῦ πρωτόγονου δημοκρατισμοῦ καί τόν ἀντικατέστησαν μέ τό συνηθισμένο: μέ τόν κοινοβουλευτισμό, συνδυασμένο μέ τή γραφειοκρατία.

Στήν πραγματικότητα τά τρέιντ-γιούνιον δέν ἀναπτύσσονταν μέσα σέ συνθῆκες «πλήρους ἐλευθερίας», ἀλλά μέσα σέ συνθῆκες πλήρους καπιταλιστικῆς σκλαβιάς, ὅπου, ἐννοεῖται, «δέν θά τά καταφέρουν» χωρίς μιᾶ σειρά παραχωρήσεις στό κακό πού βασιλεύει, στή βία, στήν ψευτιά, στόν ἀποκλεισμό τῆς φτωχο-λογιάς ἀπό τίς ὑποθέσεις τῆς «ἀνώτερης» διοίκησης. Στό σοσιαλισμό πολλά ἀπό τήν «πρωτόγονη» δημοκρατία θά ξαναζωντανέψουν ἀναπόφευκτα, γιατί γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία τῶν πολιτισμένων κοινωνιῶν ἡ μάζα τοῦ πληθυσμοῦ θά ὑψωθεῖ ὡς τήν αὐτοτελή συμμετοχή ὄχι μόνο στίς ψηφοφορίες καί στίς ἐκλογές, *μά καί στήν καθημερινή διοίκηση*. Στό σοσιαλισμό θά διοικοῦν ὁ λ ο ι μέ τή σειρά καί θά συνηθίσουν γρήγορα νά μή διοικεῖ κανένας.

Ὁ Μάρξ μέ τό μεγαλοφυές κριτικό-ἀναλυτικό του μυαλό εἶδε στά πρακτικά μέτρα τῆς Κομμούνας τή *στροφή* ἐκείνη, πού τή φοβοῦνται καί δέν θέλουν νά τήν παραδεχτοῦν ἀπό δειλία οἱ ὀπορτουνιστές, γιατί δέν θέλουν νά ξεκόψουν ὀριστικά ἀπό τήν ἀστική τάξη, καί πού δέν θέλουν νά τή δοῦν οἱ ἀναρχικοί εἴτε ἀπό βιασύνη, εἴτε γιατί δέν καταλαβαίνουν τούς ὅρους τῶν μαζικῶν κοινωνικῶν μεταβολῶν γενικά. «Δέν πρέπει οὔτε καί νά σκεπτόμαστε γιά καταστροφή τῆς παλιάς κρατικῆς μηχανῆς, γιατί πῶς θά τά καταφέρουμε χωρίς τά Ὑπουργεῖα καί χωρίς ὑπαλλήλους» — σκέπτεται ὁ ὀπορτουνιστής, πού εἶναι διαποτισμένος πέρα γιά πέρα ἀπό τό φιλισταϊσμό καί πού στήν οὐσία ὄχι μόνο δέν πιστεύει στήν ἐπανάσταση, στό δημιουργικό ἔργο τῆς ἐπανάστασης, ἀλλά καί τή φοβᾶται θανάσιμα (ὅπως τή φοβοῦνται οἱ δικοί μας μενσεβίκοι καί ἐσέροι).

«Πρέπει νά σκεπτόμαστε *μόνο* τήν καταστροφή τῆς παλιάς κρατικῆς μηχανῆς, δέν ὑπάρχει λόγος νά βαθαίνουμε στά συγκεκριμένα διδάγματα τῶν προηγούμενων προλεταριακῶν ἐπαναστά-

σεων καί νά ἀναλύουμε μέ τί καί πῶς θ' ἀντικαθιστοῦμε αὐτό πού καταστρέφεται» — σκέπτεται ὁ ἀναρχικός (φυσικά ὁ καλύτερος ἀπό τοὺς ἀναρχικούς καί ὄχι ἐκεῖνος πού, ἀκολουθώντας τοὺς κ.κ. Κροπότκιν καί Σία, σέρνεται πίσω ἀπὸ τὴν ἀστική τάξη). Γι' αὐτό καί ὁ ἀναρχικός καταλήγει στήν τακτική τῆς ἀπόγνωσης, καί ὄχι στήν ἀμείλικτα-τολμηρὴ ἐπαναστατική δουλιὰ πάνω σέ συγκεκριμένα καθήκοντα, δουλιὰ πού ταυτόχρονα ὑπολογίζει τοὺς πρακτικούς ὅρους τοῦ κινήματος τῶν μαζῶν.

Ὁ Μάρξ μᾶς διδάσκει νά ἀποφεύγουμε καί τὰ δύο αὐτὰ λάθη, μᾶς διδάσκει νά δείχνουμε ἀπεριόριστη τόλμη στήν καταστροφή ὅλης τῆς παλαιᾶς κρατικῆς μηχανῆς καί ταυτόχρονα μᾶς διδάσκει νά θέτουμε τό ζήτημα συγκεκριμένα: ἡ Κομμούνα μπόρεσε μέσα σέ λίγες ἐβδομάδες νά ἀρχίσει τὴν οἰκοδόμησι τῆς καινούργιας προλεταριακῆς κρατικῆς μηχανῆς, ἐφαρμόζοντας ἀκριβῶς τὰ μέτρα πού ἀναφέραμε γιὰ ἓνα μεγαλύτερο δημοκρατισμό καί γιὰ τό ξερίζωμα τῆς γραφειοκρατίας. Ὡς διδασκόμαστε ἀπὸ τοὺς κομμουνάρχους τὴν ἐπαναστατικὴν τόλμη, ὥς βλέπουμε στὰ πρακτικά τους μέτρα τὴν ἐπισήμανση τῶν πρακτικῶν ἐπικαιρῶν καί ἄμεσα ἐφαρμόσιμων μέτρων καί τότε, βαδίζοντας πάνω σ' αὐτό τό δρόμο θά φτάσουμε στήν πλήρη καταστροφή τῆς γραφειοκρατίας.

Ἡ δυνατότητα μιᾶς τέτιας καταστροφῆς εἶναι ἐξασφαλισμένη, γιατί ὁ σοσιαλισμός θά ἐλαττώσει τὴν ἐργάσιμη μέρα, θ' ἀνεβάσει τίς μάζες σέ μιὰ νέα ζωὴ, θά δημιουργήσει γιὰ τὴν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ ὅρους πού θά ἐπιτρέπουν σ' ὅλους δίχως ἐξαίρεση νά ἐκπληρώνουν τίς «κρατικές λειτουργίες», κι' αὐτό θά ὀδηγήσει στήν ὀλοκληρωτικὴ ἀπονέκρωση κάθε κράτους γενικά.

«...Τό καθῆκον τῆς μαζικῆς ἀπεργίας — συνεχίζει ὁ Κάουτσκι — δέν μπορεῖ ποτέ νά συνίσταται στό νά καταστρέψει τὴν κρατικὴ ἐξουσία, ἀλλὰ μονάχα νά ἀναγκάσει τὴν κυβέρνησι νά ὑποχωρήσει σέ ἓνα ὁποιοδήποτε συγκεκριμένο ζήτημα, ἢ νά ἀντικαταστήσει τὴν κυβέρνησι, πού εἶναι ἐχθρική πρὸς τό προλεταριάτο, μέ μιὰ κυβέρνησι εὐμενὴ (entgegenkommende) πρὸς τό προλεταριάτο... Μά ποτέ καί σέ καμιὰ περίπτωσι δέν μπορεῖ αὐτό» (δηλ. ἡ νίκη τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στήν ἐχθρική κυβέρνησι) «νά ὀδηγήσει στήν καταστροφή τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ μόνο σέ μιὰ ὀρισμένη μετατόπισι (Verschiebung) τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων μέσα στήν κρατικὴ ἐξουσία... Καί ὁ σκοπὸς τοῦ πολιτικοῦ μας ἀγῶνα παραμένει στήν περίπτωσι αὐτὴ ὁ ἴδιος, πού ἦταν καί ὡς τώρα: κατάκτησι τῆς κρατικῆς ἐξουσίας μέ τὴν ἀπόκτησι τῆς πλειοψηφίας στό κοινοβούλιον καί ἀνύψωσι τοῦ κοινοβουλίου σέ ἀφέντη τῆς κυβέρνησις» (σελ. 726, 727, 732).

Αὐτό πιά εἶναι ὁ πῶς καθαρός καί ὁ πῶς πρόστυχος ὁπορτουнизмὸς, ἀπάρνησι τῆς ἐπανάστασις στήν πράξι μέ ἀναγνώρισή της στὰ λόγια. Ἡ σκέψις τοῦ Κάουτσκι δέν προχωρεῖ πῶς πέρα

ἀπό τήν «εὐμενή πρὸς τό προλεταριάτο κυβέρνησις», πράγμα πού ἀποτελεῖ ἓνα βῆμα πίσω, πρὸς τό φιλισταϊσμό, σέ σύγκριση μέ τό 1847, ὅταν τό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» διακήρυξε τήν «ὀργάνωσι τοῦ προλεταριάτου σέ κυρίαρχη τάξιν»¹¹³.

Στόν Κάουτσκι δέν μένει ἄλλο, παρά νά κάνει τήν ἀγαπημένη του «ἐνότητα» μέ τούς Σάιντεμαν, τούς Πλεχάνοφ, τούς Βαντερβέλντε, πού ὅλοι τους εἶναι σύμφωνοι ν' ἀγωνιστοῦν γιά μιά κυβέρνησι «εὐμενή πρὸς τό προλεταριάτο».

Ἐμεῖς ὅμως θά ξεκόψουμε ἀπ' αὐτούς τούς προδότες τοῦ σοσιαλισμοῦ καί θά παλέψουμε γιά τήν καταστροφή ὅλης τῆς παλαιᾶς κρατικῆς μηχανῆς, ἔτσι πού τό ἴδιο τό ἔνοπλο προλεταριάτο νά εἶναι ἡ κυβέρνησις. Ἐδῶ πρόκειται γιά «δύο μεγάλες διαφορές».

Στόν Κάουτσκι δέν μένει ἄλλο, παρά ἡ εὐχάριστη παρέα μέ τούς Λέγκιν καί Ντάβιντ, τούς Πλεχάνοφ καί τούς Πότρεσοφ, τούς Τσερετέλι καί τούς Τσερνόφ, πού εἶναι ἀπόλυτα σύμφωνοι νά παλέψουν γιά τή «μετατόπισιν τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων μέσα στήν κρατική ἐξουσία», γιά τήν «ἀπόκτησι τῆς πλειοψηφίας μέσα στό κοινοβούλιον καί τήν παντοδυναμία τοῦ κοινοβουλίου πάνω στήν κυβέρνησις» — εὐγενικότατος σκοπός, ὅπου ὅλα εἶναι παραδεκτά γιά τούς ὀπορτουνιστές, ὅλα μένουν μέσα στά πλαίσια τῆς ἀστικῆς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας.

Ἐμεῖς ὅμως θά ξεκόψουμε ἀπό τούς ὀπορτουνιστές· καί ὅλο τό συνειδητό προλεταριάτο θά εἶναι μαζί μας στόν ἀγῶνα ὄχι γιά τή «μετατόπισιν τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων», ἀλλά γιά τό γκρέμισμα τῆς ἀστικῆς τάξεως, γιά τήν καταστροφή τοῦ ἀστικοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, γιά τή λαοκρατική δημοκρατία τύπου Κομμούνας ἢ γιά τή δημοκρατία τῶν Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν καί στρατιωτῶν βουλευτῶν, γιά τήν ἐπαναστατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου.

* *

*

Δεξιότερα ἀπό τόν Κάουτσκι στό διεθνή σοσιαλισμό βρίσκονται τέτια ρεύματα, ὅπως εἶναι τό ρεῦμα τοῦ περιοδικοῦ «Μηνιαία Σοσιαλιστική Ἐπιθεώρησις»¹¹⁴ στή Γερμανία (Λέγκιν, Ντάβιντ, Κόλμπ καί πολλοί ἄλλοι, μαζί καί οἱ σκανδιναβοὶ Στάουνινγκ καί Μπράντινγκ), τῶν ζωρεμιστῶν¹¹⁵ καί τοῦ Βαντερβέλντε στή Γαλλία καί στό Βέλγιο, τῶν Τουράτι, Τρέβες καί ἄλλων ἐκπροσώπων τῆς δεξιᾶς πτέρυγας τοῦ Ἰταλικοῦ κόμματος¹¹⁶, τῶν φαβιανῶν καί τῶν «ἀνεξάρτητων» («Ἀνεξάρτητο ἐργατικό κόμμα», πού στήν πραγματικότητα ἦταν πάντα ἐξαρτη-

μένο από τούς φιλελευθέρους) στήν Ἀγγλία¹¹⁷ κτλ. "Ολοι αὐτοί οἱ κύριοι, πού παίζουν τεράστιο, πολύ συχνά κυρίαρχο ρόλο στήν κοινοβουλευτική δουλιὰ καί στή δημοσιογραφία τοῦ κόμματος, ἄρνοῦνται ἀνοιχτά τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ἐφαρμόζουν ἓναν ἀπροκάλυπτο ὁπορτουνισμό. Γιά τούς κυρίους αὐτούς ἡ «δικτατορία» τοῦ προλεταριάτου «ἀντιφάσκει» πρὸς τή δημοκρατία!! Αὐτοί στήν οὐσία δέν διαφέρουν σοβαρά σέ τίποτε ἀπό τούς μικροαστούς δημοκράτες.

Παίρνοντας ὑπόψη αὐτό τό γεγονός, ἔχουμε τό δικαίωμα νά συμπεράνουμε ὅτι ἡ Δεύτερη Διεθνὴς στήν καταπληκτική πλειοψηφία τῶν ἐπίσημων ἐκπροσώπων της κατρακύλησε ὁλοκληρωτικά στὸν ὁπορτουνισμό. Ἡ πείρα τῆς Κομμούνας ὄχι μόνο ξεχάστηκε, μά καί διαστρεβλώθηκε. "Οχι μόνο δέν καλλιεργοῦνταν στίς ἐργατικές μάζες ἡ ἰδέα ὅτι πλησιάζει ὁ καιρός πού θά πρέπει νά ἐξορμήσουν καί νά συντρίψουν τήν παλιά κρατική μηχανή, ἀντικαθιστώντας την μέ μιά καινούργια καί μετατρέποντας ἔτσι τήν πολιτική τους κυριαρχία σέ θεμέλιο τοῦ σοσιαλιστικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς κοινωνίας, μά καλλιεργοῦνταν στίς μάζες ἀκριβῶς τό ἀντίθετο, καί ἡ «κατάκτηση τῆς ἐξουσίας» παρουσιαζόταν μέ τέτιο τρόπο, πού ἔμεναν χιλιάδες παραθυράκια στὸν ὁπορτουνισμό.

Ἡ διαστρέβλωση καί ἀποσιώπηση τοῦ ζητήματος τῆς σχέσης τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης πρὸς τό κράτος δέν μποροῦσε νά μὴν παίζει τεράστιο ρόλο τὸν καιρό πού τά κράτη μέ ἐνισχυμένο, ἐξαιτίας τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τό στρατιωτικό τους μηχανισμό, μετατράπηκαν σέ πολεμικά τέρατα, πού ἐξοντώνουν ἑκατομμύρια ἀνθρώπους γιά νά δόσουν μιά λύση στή διαμάχη ποιός ἀπὸ τούς δύο, ἡ Ἀγγλία ἢ ἡ Γερμανία, τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τό χρηματιστικό κεφάλαιο πρέπει νά κυριαρχεῖ στὸν κόσμο*.

* Τό χειρόγραφο συνεχίζει μέ τά παρακάτω:

«Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο V I I

Η ΠΕΙΡΑ ΤΩΝ ΡΩΣΙΚΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΝ ΤΟΥ 1905 ΚΑΙ ΤΟΥ 1917

Τό θέμα πού σημειώνεται στὸν τίτλο αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου εἶναι τόσο τεράστιο, πού μπορεῖς καί πρέπει νά γράψεις τόμους γι' αὐτό. Σέ τούτη τήν προσούρα θά χρειαστεῖ, ἐννοεῖται, νά περιοριστοῦμε μόνο στά κυριότερα διδάγματα τῆς πείρας, πού ἀφοροῦν ἄμεσα τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάσταση σχετικά μέ τήν κρατική ἐξουσία». (Ἐδῶ κόβεται τό χειρόγραφο.) Ἡ Σύντ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ἡ προσούρα αὐτὴ γράφτηκε τὸν Αὐγούστο μέ Σεπτέμβρη τοῦ 1917. Εἶχα ἤδη καταρτίσει τό σχέδιο τοῦ ἐπόμενου, ἑβδομοῦ κεφαλαίου: «Ἡ πείρα τῶν ρωσικῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1905 καί τοῦ 1917». Ἐκτός ὅμως ἀπ' τὸν τίτλο δέν τά κατάφερα νά γράψω οὔτε μιά ἀράδα ἀπό τό κεφάλαιο αὐτό: μέ «ἐμπόδισε» ἡ πολιτική κρίση, ἡ παραμονή τῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1917. Ἀπό ἓνα τέτιο «ἐμπόδιο» μπορεῖς μόνο νά χαίρεσαι. Θά χρειαστεῖ ὥστόσο νά ἀναβάλουμε ἴσως γιά πολύ τό δεύτερο μέρος τῆς προσούρας (πού θά εἶναι ἀφιερωμένο στήν «Πείρα τῶν ρωσικῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1905 καί τοῦ 1917»). Εἶναι πιά εὐχάριστο καί πιά χρήσιμο νά πραγματοποιεῖς τήν «πείρα τῆς ἐπανάστασης», παρά νά γράφεις γι' αὐτήν.

Πετρούπολη.
30 τοῦ Νοέμβρη 1917.

Ὁ συγγραφέας

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑ ΥΛΙΚΑ
ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
«ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ»

22

Марксизм о государстве.

См.:

Нред. 1879. 1
 К. М. Ф. - 1
 Кр. б. б. Ф. - 1
 М. 12/10/71 - 2-8.
 Кр. 18/10/71 - 2-4.
 З. Кр. 1891 - 5-8.
 (11/12)
 Н. 3. 1895 (1/12) - 11.
 (11/12)
 М. о. Кр. Кас. (1891) - 12.
 Н. 10. 12 (1891) - 13.
 М. : Кр. 1. 15 - 19.

Н. о. Маркс и Ленин "Француз. 13. 1. 1891. 1/12"

(Француз. 13. 1. 1891. 1/12)

с. 10: Француз. 13. 1. 1891. 1/12

с. 19 - Француз. 13. 1. 1891. 1/12

Француз. 13. 1. 1891. 1/12

См.:

Н. о. 7. (18/12/87) - 20-21.
 Э. д. 1/12. в. К. М. 22-23.
 З. 18. 12. 1891. 23-26.
 Н. 12. 12. 1891. 27-31.
 Нр. 3. 12. 1891. 32-35.
 Укр. д. 12. 1891. 36-37.
 А. - 12. 1891. 38-39.
 12. 1891. 39-41.
 М. о. 12. 1891. 41-42.

З. 18. 12. 1891. 23.
 З. 18. 12. 1891. 23

Француз. 13. 1. 1891. 1/12

Француз. 13. 1. 1891. 1/12

Француз. 13. 1. 1891. 1/12

I

Ο ΜΑΡΕΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ¹¹⁸Σ ε λ ί δ ε ς¹¹⁹:

Πρόλογος τοῦ 1872 στό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο»	— 1 [126]
᾽Από τόν «᾽Εμφύλιο πόλεμο στή Γαλλία»	— 1 [126-128]
Γράμμα τοῦ Μ ά ρ ξ τῆς 12/IV.1871 (᾽Η σημασία τοῦ ὅτι «οἱ γάλλοι ἐργάτες ἔμαθαν νά χειρίζονται τά ὄπλα»)	— 1-2 [128-130]
᾽Από τήν «18η Μπρυμαίρ»	2 (ἀπό τά πλάγια) [132]
Γράμμα τοῦ Μάρξ πρὸς τόν Βαρλέν καί τόν Φράνκελ τῆς 13.V.1871	2-4 [134-138]
᾽Ενγκελς. Κριτική τοῦ προγράμματος τοῦ 1891	σελ. 4 [138-140]
	5-8 [140-152] (καί 1 0) [156]
Στήν ᾽Αγγλία ἡ ὁμοσπονδιακή δημοκρατία θά ἀποτελοῦσε πρόοδο: «4 ἔθνη» (NB)	σ. 7 [146]
᾽Απάντηση τοῦ ᾽Ενγκελς στούς νέους στίς 13.IX.1890*	σ. 9 ἀπό τά πλάγια [154-156]

* Στό χειρόγραφο τό σημεῖο αὐτό εἶναι γραμμένο γιά δεύτερη φορά σ' αὐτή τή μορφή: «᾽Απάντηση τοῦ ᾽Ενγκελς στούς νέους: σ ε λ. 9 ἀ π ό τ ά π λ ά γ ι α». ᾽Η Σύντ.

Σ ε λ ί δ ε ς:

‘Ο Ένγκελς για τὰ τ ρ ά σ τ και Plan- losigkeit* (NB).....	σ. 10 [156]
Γράμμα τοῦ Ένγκελς τό 1895 (κι’ άλλα)	I I (καί 12) [160-162] καί [164-166]
‘Ο Μάρξ για τήν Κομμούνα τοῦ Παρι- σιοῦ (συμπλήρωση)	I 2 [130-132]
Γράμμα τοῦ Ένγκελς πρὸς τόν Μπέμ- πελ (28. III. 1875)	13 [166-172]
‘Υπόδειξη τῆς φιλολογίας τοῦ <i>M. Beer</i> για τόν ἱμπεριαλισμό	σ. 13 [172]
Μάρξ. «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα»	15-19 [172-186]
Γράμμα τοῦ Ένγκελς (28/III. 1875) ..	—20-21 [186-192]
«Elend der Philosophie» und «Kommun- istische Manifest»**	22-23 [192-198]
‘Ο Ένγκελς για τό κράτος (1887)...	—23 [200]
‘Ο Ένγκελς για τόν παγκό- σμιον πόλεμον (1887).....	—23 [200]
«Zur Wohnungsfrage»*** (1872 καί 1887)	23-26 [200-208]
‘Ο γάλλος θά ἀρχίσει, ὁ γερμανός θά ἀποτελειώσῃ (1887):	σελ. 24 [204]
«Bürgerkrieg in Frankreich»****	27-31 [210-230]
Πρόλογος τοῦ Ένγκελς στόν «Bürger- krieg» (1891)	32-35 [232-246]
Κήρυξη τῆς θρησκείας σάν ἰδιωτικῆς ὑπόθεσης «σέ σχέση μέ τό κράτος»: (NB):	σ. 32 [234]
«Ursprung des Staats etc.»*****	36-37 [248-256]

* — για τήν ἔλλειψη σχεδιασμοῦ. ‘Η Σύντ.

** — «‘Η ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας» καί τό «Κομμουνιστικό Μανιφέ-
στο». ‘Η Σύντ.

*** — «Γιά τό ζήτημα τῆς κατοικίας». ‘Η Σύντ.

**** — «‘Ο ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία». ‘Η Σύντ.

***** — «‘Η καταγωγή τοῦ κράτους κτλ.». ‘Η Σύντ.

Σ ε λ ί δ ε ς:

«Eroberungskonkurrenz» im heutigen Europa *	— 36 [250-252]
«Anti-Dühring»	38-39 [256-260]
‘Ο Ίνγκελς γιά τή δημοκρατία (1894)	— 39 [260]
Engels. «Dell’Autorità» ** (1873)	39-41 [260-266]
‘Ο Μάρξ γιά τήν πολιτική αδιαφορία (1873)	41-42 [266-270]

* — «‘Ο ανταγωνισμός γιά τίς κατακτήσεις» στή σημερινή Εὐρώπη. ‘Η Σύντ.

** — Ίνγκελς. «Γιά τό κύρος». ‘Η Σύντ.

Ο ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

ἀκριβέστερα:

Τά καθήκοντα τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης σέ σχέση μέ τό κράτος.

Ἦ Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς γιά τό κράτος καί τά καθήκοντα τῆς ἐπανάστασης στόν πολιτικό τομέα (στή σχέση της μέ τό κράτος).

Ἦ Ἐνα χωρίο στόν «Ἐμφύλιο πόλεμο» ἀξίζει ἰδιαίτερης προσοχῆς. Αὐτό τό χωρίο ἀναφέρεται, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, στόν τελευταῖο πρόλογο στό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο», πού ὑπογράφηκε καί ἀπό τούς δύο συγγραφεῖς. Ἦ Ὁ πρόλογος ἔχει χρονολογία Λονδίνο 24.VI.1872 (Karl Marx καί Friedrich Engels). Ἦ Ὁ πρόλογος λέει, ὅτι τό πρόγραμμα τοῦ «Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου» «ist heute stellenweise veraltet» («Das Kommunistische Manifest», 7. Ausgabe, Berlin, 1906, S. 17· μέ πρόλογο τοῦ Κάουτσκι—Ἦ ν α ν α ἰ σ χ ρ ό π ρ ό λ ο γ ο!—καί τῶν συγγραφέων, καί τῶν δύο, 24.VI.1872, τοῦ Ἐνγκελς 28.VI.1883 καί 1.V.1890 μέ περικοπή ἀπό τόν πρόλογο στή ρωσική μετάφραση, γιά τή ρωσική κοινότητα, Λονδίνο 21.1.1882, heute «bildet Rußland die Vorhut der revolutionären Bewegung Europas», S. 20).

Sic!!!

Σέ τί λοιπόν «πάλιωσε» τό πρόγραμμα; Οἱ συγγραφεῖς ἀπαντοῦν: (((βλ. παρακάτω, σελ. 27)))

Ο ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

ἀκριβέστερα:

Τά καθήκοντα τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης σέ σχέση μέ τό κράτος.

Ἦ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς γιά τό κράτος καί τά καθήκοντα τῆς ἐπανάστασης στόν πολιτικό τόμο α (στή σχέση της μέ τό κράτος).

Ἕνα χωρίο στόν «Ἐμφύλιο πόλεμο» ἀξίζει ιδιαίτερης προσοχῆς. Αὐτό τό χωρίο ἀναφέρεται, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, στόν τελευταῖο πρόλογο στό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο», πού ὑπογράφηκε καί ἀπό τούς δύο συγγραφεῖς. Ὁ πρόλογος ἔχει χρονολογία Λονδίνο 24.VI.1872 (Κάρλ Μάρξ καί Φρίντριχ Ἐνγκελς). Ὁ πρόλογος λέει, ὅτι «σήμερα σέ μερικά μέρη πάλιωσε» τό πρόγραμμα τοῦ «Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου». («Τό Κομμουνιστικό Μανιφέστο», 7η ἔκδοση, Βερολίνο, 1906, σελ. 17¹²⁰· μέ πρόλογο τοῦ Κάουτσκι—ἔ ν α ν α ἰ σ χ ρ ό π ρ ό λ ο γ ο!—καί τῶν συγγραφέων, καί τῶν δύο, 24.VI.1872, τοῦ Ἐνγκελς 28.VI.1883 καί 1.V.1890 μέ περικοπή ἀπό τόν πρόλογο στή ρωσική μετάφραση, γιά τή ρωσική κοινότητα, Λονδίνο, 21.I.1882, τώρα ἡ «Ρωσία ἀντιπροσωπεύει τό πρωτόπορο τμήμα τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος στήν Εὐρώπη», σ. 20¹²¹).

Ἕτσι!!!

Σέ τί λοιπόν «πάλιωσε» τό πρόγραμμα; Οἱ συγγραφεῖς ἀπαντοῦν: (((βλ. παρακάτω, σελ. 27*)))

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 211. Ἦ Σύντ.

«Namentlich hat die Kommune den Beweis geliefert, daß «die Arbeiterklasse nicht die fertige Staatsmaschine στήν έκδ. 1876: Staatsmaschinerie | einfach in Besitz nehmen und sie στήν έκδ. 1876 r.: diese | für ihre eigenen Zwecke in Bewegung setzen kann»» («Der Bürgerkrieg in Frankreich», S. 19) Έκδ. 1876 r., S. 23, ἀρχή τοῦ κεφ. III.)

Τό μέρος αὐτό, ἄν τό πάρουμε ξεκομένο, εἶναι ἀσαφές. Μοιάζει νά ἀφήνει χαραμάδες γιά τόν ὀπορτουνισμό, δίνοντας, ἀπό πρώτη ματιά, τή δυνατότητα νά τό ἐρμηνεύσει κανένας μέ αὐτή τήν ἔννοια: δέν πρέπει λοιπόν νά πάρουμε «ἀπλῶς» «στά χέρια» (in Besitz) τήν «ἔτοιμη» «κρατική μηχανή» — ἄ ρ α... δέν χρειάζονται ἐπαναστάσεις, νά εἴμαστε πιο ἐπιφυλακτικοί, χρειάζεται περισσότερη προσοχή ὅχι στήν ιδέα τῆς κατάληψης τῆς ἐξουσίας, μά στήν ιδέα τῆς ἀργῆς ἀνάπτυξης, τῆς ἐνσωμάτωσης κτλ. κτλ.

B) Βλ. *B e r n s t e i n*. «Voraussetzungen». Stuttgart, 1899, S. VI (und S. 18, S. 134), ὅπου αὐτό τό μέρος μπαίνει δίπλα μέ τόν πρόλογο τοῦ Ένγκελς τοῦ 1895 καί ἐρμηνεύεται σάν ἄρνηση τῆς ἐπανάστασης!!! Ὁ Μπέρνσταϊν *τρεῖς* φορές ἐπικαλεῖται τό μέρος αὐτό σ' ἓνα του βιβλίου!! *

Ἡ ἐρμηνεία αὐτή (πού μοῦ φαίνεται κάπου τή συνάντησα, μόνο δέν θυμᾶμαι ποῦ) εἶναι μεγάλο ψέμα. Στήν πραγματικότητα ὁ Μάρξ ἔχει ὑπόψη του ἐ ν τ ε λ ῶ ς τό ἀντίθετο: ἡ ἐπανάσταση τοῦ προλεταριάτου δέν μπορεῖ «ἀπλῶς» νά πάρει στά χέρια τήν «ἔτοιμη» κρατική μηχανή, ἡ ἐπανάσταση πρέπει νά **τή συντρίψει** καί νά τήν ἀντικαταστήσει μέ μιὰ *καινούργια*. Νά ἓνα ιδιαίτερα ἀποδεικτικό καί καθοριστικό χωρίο:

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΜΑΡΞ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΟΥΓΚΕΛΜΑΝ

πικάντικο σύγκρ. Στίς 12. IV. 1871 ὁ Μάρξ γράφει στόν
 μέ *Μπακούνιν* Κούγκελμαν («*Neue Zeit*», XX, 1, 1901-
 (X. 1870, σ. 113, 1902, S. 709· σ' αὐτό τόν τόμο ὑπάρχουν

* Τό κείμενο πού περικλείνεται στίς ἀγκύλες γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν ἀνάμεσα στίς γραμμές τοῦ χειρογράφου. Ἡ Σύντ.

«Ἰδίως ἡ Κομμούνα ἀπόδειξε ὅτι «ἡ ἐργατική τάξη δέν μπορεῖ ἀπλῶς νά κατακτήσει τήν ἑτοιμη κρατική μηχανή καί νά τή βάλει σέ κίνηση γιά τούς δικούς της σκοπούς»»* («Ἡ ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία», σ. 19). (Ἔκδ. 1876, σελ. 23, ἀρχή τοῦ κεφαλαίου III.)¹²²

Τό μέρος αὐτό, ἂν τό πάρουμε ξεκομμένο, εἶναι ἀσαφές. Μοιάζει νά ἀφήνει χαραμάδες γιά τόν ὁπορτουνισμό, δίνοντας, ἀπό πρώτη ματιά, τή δυνατότητα νά τό ἐρμηνεύσει κανένας μέ αὐτή τήν ἔννοια: δέν πρέπει λοιπόν νά πάρουμε ἀπλῶς «στά χέρια» (in Besitz) τήν «ἑτοιμη» «κρατική μηχανή» — ἄρ α... δέν χρειάζονται ἐπαναστάσεις, νά εἴμαστε πιό ἐπιφυλακτικοί, χρειάζεται περισσότερη προσοχή ὅχι στήν ιδέα τῆς κατάληψης τῆς ἐξουσίας, μά στήν ιδέα τῆς ἀργῆς ἀνάπτυξης, τῆς ἐνσωμάτωσης κτλ. κτλ. [Βλ. Μ π έ ρ ν σ τ α ῖ ν. «Προϋποθέσεις». Στουτγάρδη, 1899, σ. VI (καί σ. 18, σ. 134), ὅπου αὐτό τό μέρος μπαίνει δίπλα μέ τόν πρόλογο τοῦ Ἑνγκελς τοῦ 1895 καί ἐρμηνεύεται σάν ἄρνηση τῆς ἐπανάστασης!!!¹²³ Ὁ Μπέρνσταϊν τ ρ ε ῖ ς φορές ἐπικαλεῖται τό μέρος αὐτό σ' ἓνα του βιβλίου!!]

(B

Ἡ ἐρμηνεία αὐτή (πού μοῦ φαίνεται κάπου τή συνάντησα, μόνο δέν θυμᾶμαι ποῦ) εἶναι μεγάλο ψέμα. Στήν πραγματικότητα, ὁ Μάρξ ἔχει ὑπόψη του ἐ ν τ ε λ ῶ ς τό ἀντίθετο: ἡ ἐπανάσταση τοῦ προλεταριάτου δέν μπορεῖ «ἀπλῶς» νά πάρει στά χέρια τήν «ἑτοιμη» κρατική μηχανή, ἡ ἐπανάσταση πρέπει νά τή συντρίψει καί νά τήν ἀντικαταστήσει μέ μιά καινούργια. Νά ἓνα ιδιαίτερα ἀποδεικτικό καί καθοριστικό χωρίο:

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΜΑΡΞ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΟΥΓΚΕΛΜΑΝ

Στίς 12. IV. 1871 ὁ Μάρξ γράφει στόν Κούγκελμαν («*Neue Zeit*» XX, 1, 1901-1902, σελ. 709· σ' αὐτό τόν τόμο ὑπάρχουν

πικάντικο σύγκρ.
μέ Μπακούνιν
(X. 1870, σ. 113,

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 37. Ἡ Σύντ.

bei Steklow):
«...es ist für
mich augen-
scheinlich, daß
nach der fakti-
schen Zerstö-
rung der admi-
nistrativen und
Regierungsma-
schinerie nur
die unmittel-
bare revolutio-
näre Aktion
des Volkes
Frankreich
retten kann...» *

Δυό λάθη τῆς
Κομμούνας:

μόνο δύο γράμματα γιά τήν Κομμούνα· τά
ὑπόλοιπα γράμματα πρὸς τόν Κούγκελμαν
ὑπάρχουν στὸν 20ό τόμο, 2. NB):

«Wenn du das letzte Kapitel meines
«Achtzehnten Brumaire» nachsiehst,
wirst du finden, daß ich als nächsten
Versuch der französischen Revolution
ausspreche, nicht mehr wie bisher die
bureaukratisch-militärische Maschinerie
aus einer Hand in die andere zu über-
tragen, sondern sie zu zerbrechen. (ὑπογρ.
Μάρξ), und dies ist die Vorbedingung
jeder wirklichen Volksrevolution auf
dem Kontinent. Dies ist auch der Ver-
such unserer heroischen Pariser Partei-
genossen».

NB

Πολύ μεγάλη σημασία ἔχει ἡ κρίση τοῦ
Μάρξ (12. IV. 1871) γιά τὰ αἷτια μιᾶς πιθα-
νῆς ἥττας τῆς Κομμούνας: «Wenn sie» (οἱ
παρισινοὶ ἐργάτες) «unterliegen, so ist
nichts daran schuld, als ihre «Gutmütig-
keit». Es galt gleich nach Versailles
zu marschieren... Der richtige Moment
wurde versäumt aus Gewissensskrupel.
Man wollte den Bürgerkrieg nicht eröff-
nen als ob... Thiers den Bürgerkrieg
...nicht bereits eröffnet gehabt hätte.
Zweiter Fehler: Das Zentralkomitee
gab seine Macht zu früh auf, um der
Kommune Platz zu machen. Wieder
aus zu «ehrenhafter» Skrupulosität» (S. 709)

NB

καί τὰ δύο λάθη ὀφείλονται στήν
ἔλλειψη ὀφφενσίβε, στήν ἀνεπαρ-
κὴ κατανόηση τῆς ἀνάγκης καί
στήν ἀνεπαρκὴ ἀποφασιστικότητα
νά συντρίψουν τὴ γραφειοκρατικὴ-
στρατιωτικὴ μηχανή τοῦ κράτους

* Αὐτό τό κείμενο γράφτηκε ἀπὸ τόν Β. Ι. Λένιν στό ἐπάνω μέρος τῆς
σελίδας τοῦ χειρογράφου. Ἡ Σύντ.

μόνο δύο γράμματα γιά τήν Κομμούνα· τά υπόλοιπα γράμματα πρὸς τόν Κούγκελμαν ὑπάρχουν στὸν 20ό τόμο, 2. NB)¹²⁴:

NB

«Ἐάν ρίξεις μιά ματιά στό τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ ἔργου μου «Ἡ 18ῃ Μπρυμαίρ», θά δεῖς ὅτι σάν κατοπινὴ προσπάθεια τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης δηλώνω: νά μὴν περάσει τὴ γραφειοκρατικὴ-στρατιωτικὴ μηχανὴ ἀπὸ τὸ ἓνα χέρι στό ἄλλο, ὅπως γινόταν ὡς τώρα, ἀλλὰ νά τὴν τσακίσει (ἢ ὑπογράμμιση εἶναι τοῦ Μάρξ) καὶ τέτιος ἀκριβῶς εἶναι ὁ προκαταρκτικὸς ὅρος κάθε πραγματικῆς λαϊκῆς ἐπανάστασης στὴν ἡπειρο. Τέτια ἀκριβῶς εἶναι καὶ ἡ προσπάθεια τῶν ἡρωικῶν μας συντρόφων τοῦ Παρισιοῦ»*.

Πολύ μεγάλη σημασία ἔχει ἡ κρίση τοῦ Μάρξ (12. IV. 1871) γιά τὰ αἷτια μιᾶς πιθανῆς ἥττας τῆς Κομμούνας: «Ἐάν αὐτοί» (οἱ παρισινοὶ ἐργάτες) «νικηθοῦν, δέν θά φταίει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴ «μεγαλοψυχία» τους. Ἐπρεπε ἀμέσως νά βαδίσουν ἐνάντια στίς Βερσαλλίες... Ἡ εὐκαιρία χάθηκε ἀπὸ ἐνδοιασμούς συνείδησης. Δέν ἤθελαν νά ἀρχίσουν τὸν ἐμφύλιο πόλεμο, λές καί... ὁ Θιέρσος... νά μὴν τὸν εἶχε ἤδη ἀρχίσει. Δεύτερο λάθος: ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ πολὺ γρήγορα κατέθεσε τὴν ἐντολὴ της, γιά νά παραχωρήσει τὴ θέση της στὴν Κομμούνα. Καὶ πάλι ἐξαιτίας τῆς «τιμιότητος», πού φτάνει τὰ ὅρια τῆς διστακτικότητος» (σ. 709)¹²⁶.

καὶ τὰ δύο λάθη ὀφείλονται στὴν ἑλλειψὴ ὀφφενσίβε**, στὴν ἀνεπαρκὴ κατανόηση τῆς ἀνάγκης καὶ στὴν ἀνεπαρκὴ αποφασιστικότητ νά συντρίψουν τὴ γραφειοκρατικὴ-στρατιωτικὴ μηχανὴ τοῦ κράτους

στὸν Στεκλόφ): «...γιά μένα εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι ὕστερα ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴ καταστροφὴ τῆς διοικητικῆς καὶ κυβερνητικῆς μηχανῆς, μόνο οἱ ἄμεσες ἐπαναστατικὲς ἐνέργειες τοῦ λαοῦ μποροῦν νά σώσουν τὴ Γαλλία...»¹²⁵.

Δυὸ λάθη τῆς Κομμούνας:

NB

* Βλ. σέ τοῦτο τὸν τόμο, σελ. 37. Ἡ Σύντ.

** — ἐπιθετικῆς δράσης: Ἡ Σύντ.

καί τήν ἐξουσία τῆς ἀστικῆς τάξης. Καί τί θαυμάζει ὁ Μάρξ στήν Παρισινή Κομμούνα; *Elastizität, historische Initiative, Aufopferungsfähigkeit* in diesen Parisern (ibidem). «Himmelsstürmer von Paris».

Nota
bene:

Ὁ Μάρξ γράφει στόν Κούγκελμαν στίς 3.III.1869 («Neue Zeit», XX, 2, 1901-1902, S. 412): «In Frankreich geht sehr interessante Bewegung vor. Die Pariser studieren förmlich ihre jüngste revolutionäre Vergangenheit wieder ein, um sich für das bevorstehende neue Revolutionsgeschäft vorzubereiten...». Ντουζίνες βιβλίων ὅλων τῶν κομμάτων, φιλελεύθεροι, ρεπουμπλικάνοι-δημοκράτες, προυντονιστές, μπλανκιστές... «Wann wird's bei uns soweit sein!» (413).

NB

ἐπίσης ὁ Μάρξ γράφει στόν Κούγκελμαν στίς 13.XII.1870 «...wie aber der Krieg immer ende, er hat das französische Proletariat in den Waffen geübt, und das ist die beste Garantie der Zukunft» (S. 544, «Neue Zeit», XX, 2, 1901—1902)*.

NB

καί στίς 18.VI. 1871 («Neue Zeit», XX, 2, S. 797) ὁ Μάρξ γράφει στόν Κούγκελμαν, ὅτι αὐτός, ὁ Κούγκελμαν, ἀσφαλῶς θά πῆρε ἤδη τή «Διακήρυξη» (τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου, δηλ. τόν «Ἐμφύλιο πόλεμο στή Γαλλία») καί ὅτι αὐτή ἡ «Διακήρυξη» προκαλεῖ λυσσαλέο θόρυβο καί ἀγανάκτηση τοῦ Τύπου.

Εἶναι φανερό ὅτι τό ἀπριλιάτικο (τῆς 12. IV. 1871) γράμμα τοῦ Μάρξ περιέχει αὐτή τήν ἴδια σκέψη, πού μπῆκε στή «Διακήρυξη» τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῆς Διεθνοῦς, ἡ ὁποία γράφτηκε στό τέλος τοῦ Μάη (μέ ἡμερομηνία 30. V. 1871).

* Αὐτή ἡ παράγραφος γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στό πλάι, στά περιθώρια τοῦ χειρογράφου. Ἡ Σύντ.

καί τήν ἐξουσία τῆς ἀστικῆς τάξης. Καί τί θαυμάζει ὁ Μάρξ στήν Παρισινή Κομμούνά; *Εὐλυγισία, ἱστορική πρωτοβουλία, ἱκανότητα γιά αὐτοθυσία* αὐτῶν τῶν παριζιάνων (στό ἴδιο). «Οἱ παριζιάνοι πού ἔκαναν ἔφοδο στόν οὐρανό».

Ὁ Μάρξ γράφει στόν Κούγκελμαν στίς 3. ΙΙΙ. 1869 («Neue Zeit», XX, 2, 1901-1902, σ. 412): «Στή Γαλλία συντελεῖται ἓνα ἐνδιαφέρον κίνημα. Οἱ παριζιάνοι ξαναρχίζουν μιά πραγματικά ἐπισταμένη μελέτη τοῦ πρόσφατου ἐπαναστατικοῦ παρελθόντος τους, προετοιμαζόμενοι γιά τόν ἐπικείμενο νέο ἐπαναστατικό ἀγώνα...». Ντουζίνες βιβλίων ὅλων τῶν κομμάτων, φιλελεύθεροι, ρεπουμπλικάνοι-δημοκράτες, προυντονιστές, μπλανκιστές... «Κάποτε κι' ἐμεῖς θά φτάσουμε ὡς αὐτοῦ!» (413)¹²⁷.

Nota bene:

NB

ἐπίσης ὁ Μάρξ γράφει στόν Κούγκελμαν στίς 13. ΙΙ. 1870: «...ὅμως ὁ πόλεμος αὐτός, ὅποιοδήποτε καί νά εἶναι τό τέλος του, δίδαξε τό γαλλικό προλεταριάτο νά κρατάει τό ὄπλο, κι' αὐτό εἶναι ἡ καλύτερη ἐγγύηση γιά τό μέλλον» (σ. 544, «Neue Zeit», XX, 2, 1901-1902)¹²⁸.

NB

καί στίς 18. VI. 1871 («Neue Zeit», XX, 2, σ. 797) ὁ Μάρξ γράφει στόν Κούγκελμαν, ὅτι αὐτός, ὁ Κούγκελμαν, ἀσφαλῶς θά πῆρε ἤδη τή «Διακήρυξη» (τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου, δηλ. τόν «Ἐμφύλιο πόλεμο στή Γαλλία») καί ὅτι αὐτή ἡ «Διακήρυξη» προκαλεῖ λυσσαλέο θόρυβο καί ἀγανάκτηση τοῦ Τύπου¹²⁹.

Εἶναι φανερό, ὅτι τό ἀπριλιάτικο (τῆς 12. IV. 1871) γράμμα τοῦ Μάρξ περιέχει αὐτή τήν ἴδια σκέψη, πού μπῆκε στή «Διακήρυξη» τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῆς Διεθνοῦς, ἡ ὁποία γράφτηκε στό τέλος τοῦ Μάη (μέ ἡμερομηνία 30. V. 1871).

Ἐκεῖνο πού ἀποκαλεῖται στόν «Ἐμφύλιο πόλεμο» «ἔτοιμη κρατική μηχανή» — στό γράμμα τῆς 12. IV. 1871 ἀποκαλεῖται «γραφειοκρατική-στρατιωτική μηχανή». Ἐκεῖνο, πού στόν «Ἐμφύλιο πόλεμο» ἐκφράζεται μέ τά λόγια «ἀπλῶς νά πάρουμε ὑπό τήν κατοχή μας», στό γράμμα τῆς 12. IV. 1871 διατυπώνεται ἀκόμη ἀκριβέστερα, καθαρότερα, καλύτερα: «νά τή μεταβιβάσουμε ἀπό τό ἓνα χέρι στό ἄλλο». Καί ἡ προσθήκη πού δέν ὑπάρχει στόν «Ἐμφύλιο πόλεμο» εἶναι ἰδιαίτερα ἀποδεικτική: νά μήν τή μεταβιβάσουμε ἔτοιμη σέ ἄλλα χέρια, ἀλλά νά τήν συντρίψουμε. Αὐτό καί ἄρχισε νά κάνει ἡ Κομμούνα, ἀλλά δυστυχῶς δέν τό ἀποτελείωσε.

Αὐτός καί εἶναι «ὁ προκαταρκτικός ὅρος κάθε πραγματικῆς λαϊκῆς (NB: βαθιά ἔκφραση!) ἐπανάστασης στήν ἥπειρο» (γιατί στήν ἥπειρο; γιατί στήν Ἀγγλία δέν ὑπῆρχε τότε οὔτε γραφειοκρατία, οὔτε μιλιταρισμός).

«H 18η ΜΠΡΥΜΑΙΡ»

Ὁ Μάρξ στό γράμμα τῆς 12. IV. 1871 παραπέμπει στό τελευταῖο κεφάλαιο τῆς «18ης Μπρυμαίρ». Σ' αὐτό τό τελευταῖο (VII) κεφάλαιο τῆς «18ης Μπρυμαίρ» στή σελ. 98 καί 99 (ἔκδ. 4η, Hamburg, 1907) ἀναφέρεται:

«Aber die Revolution ist gründlich. Sie ist
 NB ||| noch auf der Reise durch das Fegefeuer begriffen.
 Sie vollbringt ihr Geschäft mit Methode. Bis
 zum 2. XII. 1851 hatte sie die eine Hälfte ihrer
 Vorbereitung absolviert, sie absolviert jetzt die
 andere. Sie vollendete erst die parlamenta-
 rische Gewalt, um sie stürzen zu können. Jetzt,
 wo sie dies erreicht, vollendet sie die *Exe-*
kutivgewalt, reduziert sie auf ihren reinsten
 Ausdruck, isoliert sie, stellt sie sich als einzigen
 Vorwurf gegenüber, um alle ihre Kräfte der
 NB ||| Zerstörung gegen sie zu konzentrieren (S. 98).
 Und wenn sie diese zweite Hälfte ihrer Vorarbeit
 NB # vollbracht hat, wird Europa von seinem Sitze
 aufspringen und jubeln: Brav gewählt, alter
 Maulwurf!

Ἐκεῖνο πού ἀποκαλεῖται στὸν «Ἐμφύλιο πόλεμο» «ἔτοιμη κρατική μηχανή» —στό γράμμα τῆς 12. IV. 1871 ἀποκαλεῖται «γραφειοκρατική-στρατιωτική μηχανή»· ἐκεῖνο πού στὸν «Ἐμφύλιο πόλεμο» ἐκφράζεται μέ τὰ λόγια «ἀπλῶς νά πάρουμε ὑπὸ τὴν κατοχή μας», στό γράμμα τῆς 12. IV. 1871 διατυπώνεται ἀκόμη ἀκριβέστερα, καθαρότερα, καλύτερα: «νά τή μεταβιβάσουμε ἀπὸ τὸ ἓνα χέρι στὸ ἄλλο». Καί ἡ προσθήκη, πού δέν ὑπάρχει στὸν «Ἐμφύλιο πόλεμο» εἶναι ἰδιαίτερα ἀποδεικτική: νά μὴν τή μεταβιβάσουμε ἔτοιμη σέ ἄλλα χέρια, ἀλλὰ νά τή συντρίψουμε. Αὐτό καί ἄρχισε νά κάνει ἡ Κομμούνα, ἀλλὰ δυστυχῶς δέν τὸ ἀποτελείωσε.

Αὐτός καί εἶναι «ὁ προκαταρκτικός ὅρος κάθε πραγματικῆς λαϊκῆς (NB: βαθιά ἔκφραση!) ἐπανάστασης στὴν ἡπειρο»¹³⁰ (γιατί στὴν ἡπειρο; γιατί στὴν Ἀγγλία δέν ὑπῆρχε τότε οὔτε γραφειοκρατία, οὔτε μιλιταρισμός).

«Η 18η ΜΠΡΥΜΑΙΡ»

Ὁ Μάρξ στό γράμμα τῆς 12. IV. 1871 παραπέμπει στό τελευταῖο κεφάλαιο τῆς «18ης Μπρυμαίρ». Σ' αὐτό τὸ τελευταῖο (VII) κεφάλαιο τῆς «18ης Μπρυμαίρ» στή σελ. 98 καί 99 (ἔκδ. 4η, Ἀμβουργο, 1907) ἀναφέρεται:

«Ἡ ἐπανάσταση ὅμως εἶναι ριζική. Βρίσκεται ἀκόμη στό πέρασμά της μέσα ἀπὸ τὸ καθαρτήριο πῦρ. Ἐκτελεῖ μεθοδικά τὸ ἔργο της. Ὡς τίς 2. XII. 1851 εἶχε ἀποτελειώσει τὸ μισό ἀπὸ τὸ προπαρασκευαστικό της ἔργο καί τώρα ἀποτελειώνει τὸ ἄλλο μισό. Ὁλοκληρώνει πρῶτα τὴν κοινοβουλευτική ἐξουσία, γιὰ νά μπορεῖ νά τὴν ἀνατρέψει. Καί τώρα πού τὸ ἔχει κατορθώσει αὐτό, ὀλοκληρώνει τὴν ἐκτελεστική ἐξουσία, τὴν περιορίζει στὴν πιό καθαρὴ τῆς ἔκφραση, τὴν ἀπομονώνει, τὴ βάζει ἀπέναντί της σάν μοναδικό στόχο γιὰ νά συγκεντρώσει πάνω της ὅλες τίς δυνάμεις τῆς καταστροφῆς (σ. 98). Καί ὅταν ἡ ἐπανάσταση θά ἔχει ἐκτελέσει τὸ δεῦτερο μισό τοῦ προπαρασκευαστικοῦ της ἔργου, ἡ Εὐρώπη θά ἀναπηδήσει ἀπὸ τὴ θέση της καί θά φωνάξει χαρούμενα: καλὰ ἔσκαψες, γέρο τυφλό-πόντικα!

NB

NB

NB

No-
ta-
be-
ne

||| Diese Exekutivgewalt mit ihrer ungeheuern
bureaukratischen und militärischen Organisa-
tion, mit ihrer weitschichtigen und künstlichen
Staatsmaschinerie, ein Beamtenheer von einer
halben Million neben einer Armee von einer an-
dern halben Million, dieser fürchterliche Pa-
rasitenkörper, der sich wie eine Netzhaut
um den Leib der französischen Gesellschaft
schlingt und ihr alle Poren verstopft, entstand
in der Zeit der absoluten Monarchie, beim
Verfall des Feudalwesens, den er beschleuni-
gen half» (98). Καί παρακάτω: 'Η πρώτη γαλλική
ἐπανάσταση «ἀνάπτυξε» (entwickelte) (99) τό συγκεν-
τρωτισμό, «aber zugleich den Umfang, die Attri-
bute und die Handlanger der Regierungsgewalt.
||| Napoleon vollendete diese Staatsmaschinerie». 'Η νομιμόφρονη μοναρχία καί ἡ μοναρχία τοῦ 'Ιούλη
«fügten nichts hinzu, als eine größere Teilung
der Arbeit...».

||| «Die parlamentarische Republik endlich sah
sich in ihrem Kampfe wider die Revolution
gezwungen, mit den Repressivmaßregeln die
Mittel und die Zentralisation der Regierungs-
gewalt zu verstärken. Alle Umwälzungen ver-
vollkommneten diese Maschine, statt sie zu
brechen. Die Parteien, die abwechselnd um die
Herrschaft rangen, betrachteten die Besitznahme
dieses ungeheueren Staatsgebäudes als die Haupt-
beute des Sieges» (99).

Νά αὐτά τά θαυμάσια χωρία! 'Η γαλλική ἱστορία,
ὅπως λέει ὁ Ἐνγκελς στόν πρόλογο τῆς 3ης ἐκδόσεως τῆς
«18ης Μπρυμαίρ» (Vorrede zur dritten Auflage), ἔχει ἰδιαίτε-
ρη σημασία, ἀκριβῶς:

«Frankreich ist das Land, wo die geschichtlichen
Klassenkämpfe *m e h r a l s a n d e r s w o* jedesmal
b i s z u r E n t s c h e i d u n g durchgefochten wur-
den, wo also auch die wechselnden politischen Formen,
innerhalb deren sie sich bewegen und in denen ihre

Αὕτη ἡ ἐκτελεστική ἐξουσία, μέ τήν τεράστια γραφειοκρατική καί στρατιωτική ὀργάνωσή της, μέ τόν πλατύ καί ἔντεχνο κρατικό της μηχανισμό, μέ μιὰ στρατιά ἀπό μισό ἑκατομ. ὑπαλλήλους, πλάι σ' ἓνα στρατό ἀπό ἄλλο μισό ἑκατομ., αὐτό τό φοβερά παρασιτικό σῶμα, πού τυλίγεται σάν δίκτυ γύρω ἀπό τό σῶμα τῆς γαλλικῆς κοινωνίας καί φράζει ὅλους τούς πόρους του, γεννήθηκε στίς μέρες τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας, τόν καιρό τῆς παρακμῆς τοῦ φεουδαρχισμοῦ, παρακμῆς πού στήν ἐπίσπευσή της ὑποβοήθησε τό σῶμα αὐτό» (98). Καί παρακάτω: Ἡ πρώτη γαλλική ἐπανάσταση «ἀνάπτυξε» (entwickele) (99) τό συγκεντρωτισμό, «ταυτόχρονα ὅμως ἐπέκτεινε τήν ἑκταση, τίς ἀρμοδιότητες καί τούς παραστάτες τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας. Ὁ Ναπολέων τελειοποίησε αὐτό τόν κρατικό μηχανισμό». Ἡ νομιμόφρονη μοναρχία καί ἡ μοναρχία τοῦ Ἰούλη «δέν προσθέσανε τίποτε τό καινούργιο, ἐκτός ἀπό ἓνα μεγαλύτερο καταμερισμό τῆς ἐργασίας...».

No-
ta
be-
ne

«Τέλος, ἡ κοινοβουλευτική δημοκρατία στήν πάλη της ἐνάντια στήν ἐπανάσταση βρέθηκε ἀναγκασμένη, μαζί μέ τά καταπιεστικά μέτρα, νά ἐνισχύσει τούς πόρους καί τό συγκεντρωτισμό τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας. Ὅλες οἱ ἀνατροπές τελειοποιούσαν αὐτή τή μηχανή, ἀντί νά τήν τσακίζουν. Τά κόμματα πού ἀγωνίζονταν διαδοχικά γιά τήν ἐξουσία θεωροῦσαν τήν κατάκτηση αὐτοῦ τοῦ τεράστιου κρατικοῦ οἰκοδομήματος σάν τήν κυριότερη λεία τῆς νίκης τους» * (99)¹³¹.

Νά αὐτά τά θαυμάσια χωρία! Ἡ γ α λ λ ι κ ῆ ἱ σ τ ο ρ ί α, ὅπως λέει ὁ Ἑνγκελς στόν πρόλογο τῆς 3ης ἔκδοσης τῆς «18ης Μπρυμαίρ» (Vorrede zur dritten Auflage), ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, ἀκριβῶς:

«Ἡ Γαλλία εἶναι ἡ χώρα, ὅπου π ε ρ ι σ σ ό τ ε ρ ο ἀ π ό ό π ο υ δ ή π ο τ ε ἀ λ λ ο ὦ οἱ ἱστορικοί ταξικοί ἀγῶνες ἔφταναν κάθε φορά ὡς τό ἀποφασιστικό τέρμα. Στή Γαλλία διαγράφονται μέ τόν π ι ό ἀ ν ά γ λ υ φ ο τ ρ ό π ο οἱ μεταβαλλόμενες ἐκεῖνες πολιτικές μορφές, πού

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 27-28. Ἡ Σύντ.

Resultate sich zusammenfassen, in den *s c h ä r f s t e n* Umrissen ausgeprägt (S. 3) sind (S. 4). Mittelpunkt des Feudalismus im Mittelalter, Musterland der einheitlichen ständischen Monarchie seit der Renaissance, hat Frankreich in der großen Revolution den Feudalismus zertrümmert und die reine Herrschaft der Bourgeoisie begründet *i n e i n e r K l a s s i z i t ä t* wie kein anderes europäisches Land. Und auch der Kampf des aufstrebenden Proletariats gegen die herrschende Bourgeoisie tritt hier in einer, *a n d e r s w o u n b e k a n n t e n*, akuten Form auf» (S. 4). ((Αὐτός ὁ πρόλογος στήν τέταρτη ἔκδοση ὑπογράφεται ἀπλῶς *F. E.* χωρίς ἡμερομηνία. Βρές τήν τρίτη ἔκδοση, γιά νά προσδιορίσεις τήν ἡμερομηνία!! Ἀνάμεσα στ' ἄλλα, ὁ Ἔνγκελς χαρακτηρίζει ἐδῶ τή «18η Μπρυμαίρ» — «in der Tat war es eine geniale Arbeit»..))

«Ἡ κρατική μηχανή» εἶναι γραφειοκρατική-στρατιωτική μηχανή στά πιά πολλά καπιταλιστικά κράτη (τό 1917, μπορούμε νά ποῦμε, σέ ὅλα). Στή Γαλλία μέ ἰδιαίτερη «κ λ α σ ι κ ῆ» μορφή φάνηκε τό γενικό καπιταλιστικό προτσές, ἀπό τή μιά μεριά, τῆς δημιουργίας αὐτῆς τῆς μηχανῆς (μεσαίωνας, μοναρχία ἀπόλυτη, μοναρχία συνταγματική, κοινοβουλευτική μοναρχία ἢ δημοκρατία), τῆς ἐξέλιξής της, ἀπό τήν ἄλλη, ὥς τό σημεῖο πού «πῆρε τήν πιά καθαρή της ἔκφραση» (τό 1917 παντοῦ!!) καί τῆς ἐπίσπευσης τῆς πάλης γιά τήν «*Z e r s t ö r u n g*» της. Καί ἀκριβῶς τό ζήτημα γιά αὐτή τήν «*Zerstörung*», γιά τό «brechen», γιά τό «zerbrechen» ἀ π ο σ ι ω π ο ῦ ν συστηματικά καί οἱ ὀπορτουνιστές καί οἱ καουτσκιστές!!!

Ἡ Μάρξ τό 1852 μιλάει, γιά «brechen», «*Zerstörung*».

Ἡ Μάρξ τό 1871 μιλάει: γιά «zerbrechen».

Ἡ Ἔνγκελς τό 1872 («*Zur Wohnungsfrage*», 2. Auflage, 1887, S. 55 in finem) μιλάει γιά «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου». Ἡ Μάρξ idem τό 1875 («Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα»).

Γράμμα τοῦ Μάρξ πρὸς τά μέλη τῆς Κομμούνας, Φράνκελ καί Βαρλέν, βλ. «*Neue Zeit*», 29, 1, S. 796 (10. III.

μέσα τους κινούνται οί ταξικοί αὐτοί ἀγῶνες καί ὅπου συνοψίζονται τά ἀποτελέσματά τους (σ. 3-4). Κέντρο τῆς φεουδαρχίας στό μεσαίωνα, πρότυπο χώρας τῆς ἐνιαίας φεουδαρχικῆς μοναρχίας ἀπό τήν περίοδο τῆς Ἀναγέννησης, ἡ Γαλλία τσάκισε στήν περίοδο τῆς μεγάλης ἐπανάστασης τό φεουδαρχισμό καί ἐγκαθίδρυσε τήν καθαρή κυριαρχία τῆς ἀστικῆς τάξης *μέ τετταρτή κλασική μορφή*, πού δέν τήν ἔφτασε καμιά ἄλλη εὐρωπαϊκή χώρα. Καί ὁ ἀγῶνας τοῦ προλεταριάτου, πού ἀνεβαίνει ἐνάντια στήν κυρίαρχη ἀστική τάξη, ἐκδηλώνεται ἐδῶ *μέ τέτια ἔντονη μορφή, πού εἶναι ἄγνωστη σέ ἄλλες χώρες*» (σ. 4)*. ((Αὐτός ὁ πρόλογος στήν τέταρτη ἔκδοση ὑπογράφεται ἀπλῶς Φ.Ε. χωρίς ἡμερομηνία. Βρές τήν τρίτη ἔκδοση, γιά νά προσδιορίσεις τήν ἡμερομηνία!! Ἀνάμεσα στ' ἄλλα, ὁ Ἐνγκελς χαρακτηρίζει ἐδῶ τή «18η Μπρυμαίρ» — «αὐτό ἦταν πραγματικά ἓνα μεγαλοφυές ἔργο»¹³².)

«Ἡ κρατική μηχανή εἶναι γραφειοκρατική στρατιωτική μηχανή στά πιά πολλά καπιταλιστικά κράτη (τό 1917, μπορούμε νά ποῦμε, σέ ὅλα). Στή Γαλλία μέ «ἰδιαίτερη» «*κλασική*» μορφή φάνηκε τό γενικό καπιταλιστικό προτσές: τῆς δημιουργίας, δηλαδή, ἀπό τή μιά μεριά αὐτῆς τῆς μηχανῆς (μεσαίωνα, — μοναρχία ἀπόλυτη, — μοναρχία συνταγματική — κοινοβουλευτική μοναρχία ἢ δημοκρατία), τῆς ἐξέλιξής της, ἀπό τήν ἄλλη, ὡς τό σημεῖο πού πῆρε τήν πιά καθαρή της ἔκφραση» (τό 1917 παντοῦ!!) καί τῆς ἐπίσπευσης τῆς πάλης γιά τήν «*καταστροφή*» της. Καί ἀκριβῶς τό ζήτημα γι' αὐτή τήν «καταστροφή», γιά τό «τσάκισμα», γιά τή «συντριβή» *ἀποσιωποῦν* συστηματικά καί οἱ ὀπορτουниστές καί οἱ καουτσκιστές!!!

Ὁ Μάρξ τό 1852 μιλάει: γιά «τσάκισμα», γιά «καταστροφή»¹³³.

Ὁ Μάρξ τό 1871 μιλάει: γιά «τσάκισμα»¹³⁴.

Ὁ Ἐνγκελς τό 1872 («Γιά τό ζήτημα τῆς κατοικίας, 2η ἔκδοση, 1887, σ. 55 στό τέλος) μιλάει γιά «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου»¹³⁵. Ὁ Μάρξ ἐπίσης τό 1875 («Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα») ¹³⁶.

Γράμμα τοῦ Μάρξ πρὸς τά μέλη τῆς Κομμούνας, Φράνκελ καί Βαρλέν, βλ. «*Neue Zeit*», 29, 1, σ. 796 (10. III.

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 32. Ἡ Σύντ.

1911). Τό γράμμα αὐτό εἶναι ἀπό τίς 13.V.1871. Γεμάτος συμπάθεια γιά τήν Κομμούνα ὁ Μάρξ λέει ὅτι γιά τά ἔργα τῆς Κομμούνας ἔγραψε ἀρκετές ἑκατοντάδες γράμματα. Γιά τίς ἐπαρχίες γράφει: «leider ist ihre (τῶν ἐπαρχιῶν) Aktion eine lokal beschränkte und «friedliche» (pacifique)»... «Die Kommune verschwendet, wie mir scheint, zu viel Zeit mit Kleinigkeiten und persönlichen Streitereien» (796) *.

«ZUR KRITIK DES SOZIALDEMOKRATISCHEN PROGRAMMENTWURFES 1891»

Ὁ Ἐνγκελς τό 1891 λέει («Zur Kritik des sozialdemokratischen Programmentwurfes 1891», «*Neue Zeit*», XX, 1, 1901—1902, Seite 5 ff. Τό γράμμα τοῦ Ἐνγκελς πρὸς τόν Κάουτσκι γιά τήν ἀποστολή αὐτῆς τῆς κριτικῆς ἔχει ἡμερομηνία 29. VI. 1891).

NB || «Die politischen Forderungen des Entwurfes haben einen großen Fehler. Das, was eigentlich gesagt werden sollte, *steht nicht drin*» (ὑπογράμ. Ἐνγκελς) (S. 9).

Καί ὁ Ἐνγκελς ἐξηγεῖ ὅτι τό γερμανικό σύνταγμα εἶναι «Abklatsch» τοῦ συντάγματος τοῦ 1850, ὅτι τό Ράιχσταγκ εἶναι (ὅπως εἶπε ὁ Λῆμπκνεχτ) «das Feigenblatt des Absolutismus» (S. 10).

«...Auf Grundlage dieser Verfassung und der von ihr sanktionierten Kleinstaaterei, auf Grundlage eines Bundes zwischen Preußen, Reuß Greiz Schleiz Lobenstein, wovon das eine soviel Quadratmeilen hat als das andre Quadratzoll, auf solcher Grundlage die «Umwandlung aller Arbeitsmittel in Gemeineigentum» durchführen zu wollen, ist augenscheinlich sinnlos.

||| Daran zu tasten, ist aber gefährlich. Und dennoch muß so oder so die Sache angegriffen werden. Wie nötig das ist, beweist gerade jetzt der in einem großen Teile der sozialdemokratischen Presse einreißende Opportunismus. Aus Furcht vor einer

* Τό κείμενο πού περικλείνεται στό πλαίσιο γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στό πλάι, στά περιθώρια τοῦ χειρόγραφου. Ἡ Σύντ.

1911). Τό γράμμα αὐτό εἶναι ἀπό τίς 13. V. 1871. Γεμάτος συμπάθεια γιά τήν Κομμούνα ὁ Μάρξ λέει ὅτι γιά τά ἔργα τῆς Κομμούνας ἔγραψε ἀρκετές ἑκατοντάδες γράμματα. Γιά τίς ἐπαρχίες γράφει: «Δυστυχῶς, τό κίνημά τους (τῶν ἐπαρχιῶν) ἔχει πάρα πολύ τοπικό καί «εἰρηνικό» χαρακτήρα»... «Ἡ Κομμούνα χάνει, κατά τή γνώμη μου, πάρα πολύ χρόνο σέ λεπτομέρειες καί προσωπικά ζητήματα» (796)¹³⁷.

«ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΟΥ 1891»

Ὁ Ἐνγκελς τό 1891 λέει («Γιά τήν κριτική τοῦ σχεδίου προγράμματος τῆς σοσιαλδημοκρατίας τοῦ 1891», «*Neue Zeit*», XX, 1, 1901-1902, σελίδα 5 καί ἐπόμενες¹³⁸. Τό γράμμα τοῦ Ἐνγκελς πρὸς τόν Κάουτσκι γιά τήν ἀποστολή αὐτῆς τῆς κριτικῆς ἔχει ἡμερομηνία 29. VI. 1891¹³⁹).

«Οἱ πολιτικές διεκδικήσεις τοῦ σχεδίου πάσχουν ἀπό μιά μεγάλη ἔλλειψη. Δέν ὑπάρχει σ' αὐτό, ἐκεῖνο (ὑπογράμμιση τοῦ Ἐνγκελς) πού ἔπρεπε κυρίως νά εἰπωθεῖ» (σ. 9)*.

NB

Καί ὁ Ἐνγκελς ἐξηγεῖ ὅτι τό γερμανικό σύνταγμα εἶναι «ἐκμαγεῖο» τοῦ συντάγματος τοῦ 1850, ὅτι τό Ράιχσταγκ εἶναι (ὅπως εἶπε ὁ Λῆμπκνεχτ) «τό φύλλο συκῆς τῆς ἀπολυταρχίας» (σ. 10).

«...Στή βάση αὐτοῦ τοῦ συντάγματος καί τῆς διαίρεσης σέ μικρά κράτη, πού ἔχει νομιμοποιήσει στή βάση τῆς συμμαχίας ἀνάμεσα στήν Πρωσία καί τό Ρόυς-Γκράιτς-Σλάιτς-Λομπενστάιν, ὅταν ὁ ἓνας σύμμαχος ἔχει τόσα τετραγωνικά μίλια, ὅσους τετραγωνικούς πόντους ἔχει ὁ ἄλλος, τό νά θέλεις στή βάση αὐτή «νά μετατρέψεις ὅλα τά ἐργαλεῖα τῆς ἐργασίας σέ κοινή ἰδιοκτησία» εἶναι ὀλοφάνερη ἀνοησία.

Εἶναι ἐπικίνδυνο νά θίγει κανεῖς αὐτό τό θέμα. Καί ὅμως πρέπει ἔτσι ἢ ἄλλιῶς νά ἀνακινηθεῖ τό ζήτημα. Πόσο ἀναγκαῖο εἶναι αὐτό, τό δείχνει τώρα ἀκριβῶς ὁ ὁπορτουνισμός πού διαδίδεται (eingeißende) σ' ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ τύπου. Ἀπό φόβο

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 68. Ἡ Σύντ.

Erneuerung des Sozialistengesetzes, aus der Erinnerung an allerlei unter der Herrschaft jenes Gesetzes gefallenem vor-
eiligen Äußerungen soll jetzt auf einmal der gegenwärtige gesetzliche Zustand in Deutschland der Partei genügen können, alle ihre Forderungen auf friedlichem Wege durchzuführen».

Ο Ένγκελς στή συνέχεια τονίζει ότι για «εἰρηνική» «ένσωμάτωση» μπορεί καί σήμερα νά μιλάει κανένας («mann kann sich vorstellen» — αὐτό εἶναι πίο μαλακό καί πίο προσεκτικό: μόνο νά φανταστεῖ) σέ τέτιες χώρες, ὅπως οἱ δημοκρατίες Γαλλία, Ἀμερική, σέ τέτιες μοναρχίες, ὅπως ἡ Ἀγγλία, «wo die bevorstehende Abkämpfung der Dynastie tagtäglich in der Presse besprochen wird und wo diese Dynastie gegen den Volkswillen ohnmächtig ist...»

NB

ἐπιχείρημα
καί ἡ
«θέληση
τοῦ λαοῦ...»

«Aber in Deutschland, wo die Regierung fast allmächtig und der Reichstag und alle anderen Vertretungskörper ohne wirkliche Macht, in Deutschland so etwas proklamieren und noch dazu ohne Not, heißt das Feigenblatt dem Absolutismus abnehmen und sich selbst vor die Blöße binden.

((Τό ἀφηρη-
μένο στήν
ληγγραμμή,
τό συγκε-
κριμένο νά
συγκαλύ-
πτεται!!))
Nota bene!

NB

θαῦμα!
τό βασικό βγήκε!

Eine solche Politik kann nur die eigene Partei auf die Dauer irreführen. Man schickt allgemeine, abstrakte politische Fragen in den Vordergrund und verdeckt dadurch die nächsten konkreten Fragen, die Fragen, die bei den ersten großen Ereignissen, bei der ersten politischen Krise sich selbst auf die Tagesordnung setzen. Was kann dabei herauskommen, als daß die Partei plötzlich im entscheidenden Moment ratlos ist, daß über die entscheidendsten Punkte Unklarheit und

ἐφαρμογῆς καί πάλι τοῦ νόμου κατὰ τῶν σοσιαλιστῶν, ἢ ἀπό τῆ θύμηση μερικῶν ἀπερίσκεπτων δηλώσεων, πού ἔγιναν στή διάρκεια τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ τοῦ νόμου, θέλουν τώρα νά παραδεχτεῖ τό Κόμμα, ὅτι μέ τή σημερινή ἔννομη τάξη πραγμάτων στή Γερμανία εἶναι δυνατή ἡ εἰρηνική πραγματοποίηση ὅλων τῶν διεκδικήσεών του»*.

Ὁ Ἐνγκελς στή συνέχεια τονίζει ὅτι γιά «εἰρηνική» «ἐνσωμάτωση» μπορεῖ καί σήμερα νά μιλάει κανείς («μπορεῖ κανείς νά φανταστεῖ» — αὐτό εἶναι πιό μαλακό καί πιό προσεκτικό: μόνο νά φανταστεῖ) σέ τέτιες χῶρες, ὅπως οἱ δημοκρατίες Γαλλία, Ἀμερική, σέ τέτιες μοναρχίες, ὅπως ἡ Ἀγγλία, «ὅπου ἡ ἐπικείμενη παραίτηση τῆς δυναστείας γιά χρηματική χορηγία καθημερινά συζητιέται στόν Τύπο καί ὅπου αὐτή ἡ δυναστεία εἶναι ἀνίσχυρη ἀπέναντι στή θέληση τοῦ λαοῦ...»

NB:
ἐπιχείρημα |
καί ἡ
«θέληση |
τοῦ λαοῦ...» |

«Τό νά διακηρύσσεις ὅμως ἓνα τέτιο πράγμα στή Γερμανία, καί μάλιστα χωρίς νά ὑπάρχει καμιά ἀνάγκη, στή Γερμανία, ὅπου ἡ κυβέρνηση εἶναι σχεδόν παντοδύναμη, ἐνῶ τό Ράιχσταγκ καί ὅλα τ' ἄλλα ἀντιπροσωπευτικά σώματα δέν ἔχουν πραγματική ἐξουσία, εἶναι σάν νά ἀφαιρεῖς τό φύλλο συκῆς ἀπό τήν ἀπολυταρχία καί νά στέκεσαι ὁ ἴδιος μπροστά της γιά νά καλύψεις τή γύμνια της.

Μιά τέτια πολιτική μπορεῖ ἀπλῶς νά παραπλανήσῃ τελικά τό Κόμμα. Προωθοῦν στήν πρώτη γραμμή γενικά καί ἀφηρημένα πολιτικά ζητήματα καί μ' αὐτό τόν τρόπο συγκαλύπτουν τά ἄμεσα συγκεκριμένα ζητήματα, πού μπαίνουν ἀπό μόνα τους στήν ἡμερήσια διάταξη μέ τά πρῶτα μεγάλα γεγονότα, μέ τήν πρώτη πολιτική κρίση. Τί μπορεῖ νά βγεῖ ἀπ' αὐτό ἐκτός ἀπό τό ὅτι ξαφνικά στήν ἀποφασιστική στιγμή τό Κόμμα θά βρεθεῖ σέ ἀδυναμία καί θά ἐπικρατεῖ σ' αὐτό ἀσάφεια καί

((Τό ἀφηρημένο στήν
1 η γραμμή,
τό συγκεκριμένο
συγκαλύπτει
πτεταί!!))
N o t a b e n e !

NB

θαῦμα!

τό βασικό βγήκε!

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 69. Ἡ Σύντ.

NB

Uneinigkeit herrscht, weil diese Punkte *nie diskutiert* worden sind...» (S. 10).

«Dies (S. 11) Vergessen der großen Hauptgesichtspunkte über den augenblicklichen Interessen des Tages, dies Ringen und Trachten nach dem Augenblickserfolg ohne Rücksicht auf die späteren Folgen, dies Preisgeben der Zukunft der Bewegung um der Gegenwart der Bewegung willen mag «ehrlich» gemeint sein, *aber Opportunismus ist und bleibt es, und der «ehrliche» Opportunismus ist vielleicht der gefährlichste von allen.* Welches sind nun diese kitzlichen, aber sehr wesentlichen Punkte?»

ὁ «τίμιος»
ὁπορτουνι-
σμός εἶναι
ἀπ' ὅλους
πιό ἐπικίν-
δυνος*

«Erstens. Wenn etwas feststeht, so ist es dies, daß unsere Partei und die Arbeiterklasse nur zur Herrschaft kommen kann unter der Form der demokratischen Republik. Diese ist sogar die spezifische Form für die Diktatur des Proletariats, wie schon die große französische Revolution gezeigt hat...»

NB

«...Nun scheint es gesetzlich nicht anzu-
gehen, daß man die Forderung der Repu-
blik direkt ins Programm setzt, obwohl
das sogar unter Louis Philippe in Frank-
reich ebenso zulässig war wie jetzt in
Italien. Aber das Faktum, daß man nicht
einmal ein offen republikanisches Partei-
programm in Deutschland aufstellen
darf, beweist, wie kolossal die Illusion
ist, als könne man dort auf gemütlich

* Τό κείμενο, πού ὑπάρχει στό πλαίσιο γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν μέ χρωματιστό μολύβι. Ἡ Σύντ.

ἀσυμφωνία πάνω στά ἀποφασιστικά ζητήματα, γιατί αὐτά τά ζητήματα *δέν εἶχαν συζητηθεῖ ποτέ...*» (σ. 10).

«Αὐτή ἡ ἀγνόηση (σ. 11) τῶν μεγάλων, τῶν θεμελιακῶν ἀπόψεων ἐξαιτίας τῶν πρόσκαιρων συμφερόντων, αὐτό τό κυνηγητό τῶν πρόσκαιρων ἐπιτυχιῶν καί ὁ ἀγώνας γι' αὐτές, χωρίς νά ὑπολογίζονται οἱ συνέπειες πού θά προκύψουν, αὐτή ἡ θυσία τοῦ μέλλοντος τοῦ κινήματος χάρη τοῦ παρόντος μπορεῖ νά προέρχεται καί ἀπό «τίμια» κίνητρα. *Εἶναι ὅμως ὁπορτουνισμός, καί ὁ «τίμιος» ὁπορτουνισμός εἶναι, ἴσως, ἀπ' ὅλους πιά ἐπικίνδυνος**. Ποιά εἶναι αὐτά τά λεπτά, ὅμως πάρα πολύ οὐσιαστικά ζητήματα;»

«Πρῶτο. Ἄν ὑπάρχει κάτι πού δέν χωράει καμιά ἀμφισβήτηση, εἶναι ὅτι τό Κόμμα μας καί ἡ ἐργατική τάξη μποροῦν νά ἔλθουν στήν ἐξουσία, μονάχα μέ τήν πολιτική μορφή τῆς λαοκρατικῆς δημοκρατίας. Ἡ δημοκρατία αὐτή εἶναι μάλιστα πού ἀποτελεῖ εἰδική μορφή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ὅπως τό ἔδειξε ἤδη ἡ μεγάλη γαλλική ἐπανάσταση...» **

«...Σάν νά μήν ἐπιτρέπεται νά περιληφθεῖ ἄμεσα στό πρόγραμμα τό αἶτημα τῆς δημοκρατίας, ἄν καί στή Γαλλία αὐτό ἦταν δυνατό ἀκόμη καί στήν περίοδο τοῦ Λουδοβίκου-Φιλίππου, ἐνῶ στήν Ἰταλία ἐπιτρέπεται καί τώρα. Καί μόνο τό γεγονός ὅτι στή Γερμανία δέν ἐπιτρέπεται ἀκόμη καί νά βγεῖς ἀνοιχτά μέ δημοκρατικό κομματικό πρόγραμμα, ἀποδείχνει πόσο γερῆ εἶναι ἡ αὐταπάτη, ὅτι τάχα σ' αὐτή τή χώρα εἶναι δυνατό μέ εἰδυλλιακά-

NB

ὁ «τίμιος» ὁπορτουνισμός εἶναι ἀπ' ὅλους πιά ἐπικίνδυνος

NB

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 69-70. Ἡ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 70. Ἡ Σύντ.

friedlichem Wege die Republik einrichten und nicht nur Republik, sondern die kommunistische Gesellschaft.

«για τήν
ώρα»
«άν»

||||
||

Indes kann man an der Republik sich allenfalls vorbeidrücken. Was aber nach meiner Ansicht hinein sollte und hinein kann, das ist die Forderung der *Konzentration aller politischen Macht in den Händen der Volksvertretung*. Und das würde einstweilen genügen, wenn man nicht weitergehen kann».

NB

||||

«Zweitens. Die Rekonstitution Deutschlands...» Συγκεκρ. (α) νά καταργηθεῖ Kleinstaaterie, (b) «Preußen muß aufhören zu existieren, muß in selbstverwaltende Provinzen aufgelöst werden, damit das spezifische Preußentum aufhört, auf Deutschland zu lasten».

πάλι!!

||||

«...Was soll an die Stelle treten? Nach meiner Ansicht kann das Proletariat nur die Form der einen und unteilbaren Republik gebrauchen. Die Föderativrepublik ist auf dem Riesengebiet der Vereinigten Staaten jetzt noch im Ganzen eine Notwendigkeit, obgleich sie im Osten bereits ein Hindernis wird. Sie wäre ein Fortschritt in England, wo vier Nationen auf den beiden Inseln wohnen und trotz eines Parlaments schon jetzt dreierlei Gesetzssysteme nebeneinander bestehen. Sie ist in der kleinen Schweiz schon längst ein Hindernis geworden,

NB*

«4 ἔθνη»
στήν Ἀγγλία

||||

*NB

Αὐτό ιδιαίτερα NB: Στήν Ἀγγλία (τό 1891) 4 ἔθνη καί γι' αὐτό ἡ ὁμοσπονδιακή δημοκρατία θά ἦταν πρόοδος!!

εἰρηνικό δρόμο νά ἐγκαθιδρύσεις τή δημοκρατία, κι' ὄχι μόνο τή δημοκρατία, ἀλλά καί τήν κομμουνιστική κοινωνία.

Ἐξάλλου, τό πρόβλημα τῆς δημοκρατίας μπορεῖ κανεῖς, σέ ἔσχατη ἀνάγκη, νά τό παρακάμψει. Ἐκεῖνο, ὅμως, πού κατά τήν ἄποψή μου, πρέπει καί μπορεῖ νά περιληφθεῖ στό πρόγραμμα εἶναι ἡ διεκδίκηση τῆς συγκέντρωσης ὅλης τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας στά χέρια τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας. Κι' αὐτό γιά τήν ὥρα θά ἦταν ἀρκετό, ἂν δέν μπορεῖ νά γίνει λόγος γιά παραπέρα βήματα».

«Δεύτερο. Ἡ ἀναδιοργάνωση τοῦ κρατικοῦ συστήματος τῆς Γερμανίας...» Συγκεκριμένα (α) νά καταργηθεῖ ὁ χωρισμός σέ μικρά κράτη, (β) «πρέπει νά πάψει νά ὑπάρχει ἡ Πρωσία, νά τεμαχιστεῖ σέ αὐτοδιοικούμενες ἐπαρχίες, γιά νά μή βαραίνει πάνω στή Γερμανία ὁ ιδιόμορφος πρωσισμός».

«...Τί πρέπει νά μπεῖ στή θέση της; Κατά τή γνώμη μου, τό προλεταριάτο μπορεῖ νά χρησιμοποιήσῃ μονάχα τή μορφή τῆς ἐνιαίας καί ἀδιαίρετης δημοκρατίας. Γιά τήν τεράστια ἔκταση τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν ἡ ὁμοσπονδιακή δημοκρατία ἀποτελεῖ ἀκόμη καί σήμερα γενικά μιά ἀναγκαιότητα, παρά τό ὅτι στίς ἀνατολικές τους περιοχές γίνεται ἤδη ἐμπόδιο. **Θά ἀποτελοῦσε ἕνα βῆμα μπρός γιά τήν Ἀγγλία, ὅπου σέ δύο νησιά κατοικοῦν τέσσερα ἔθνη** καί ὅπου, παρά τήν ὕπαρξη ἑνός μόνο κοινοβουλίου, ὑπάρχουν καί σήμερα τό ἕνα δίπλα στό ἄλλο τρία νομοθετικά συστήματα. Τό σύστημα τῆς ὁμοσπονδιακῆς δημοκρατίας ἔγινε πιά ἀπό καιρό ἐμπόδιο στή μικρή Ἑλβετία καί ἂν εἶναι ἀκόμη ἀνεκτό ἐκεῖ, αὐτό ὀφείλε-

«γιά τήν
ὥρα»
«ἂν»

NB

πάλι!!

NB*
«4 ἔθνη»
στήν Ἀγγλία

*NB

Αὐτό ιδιαίτερα NB: Στήν Ἀγγλία (τό 1891) 4 ἔθνη καί γι' αὐτό ἡ ὁμοσπονδιακή δημοκρατία θά ἦταν πρόοδος!!

NB ||| erträglich nur, weil die Schweiz sich damit begnügt, ein rein passives Glied des europäischen Staatensystems zu sein. Für Deutschland wäre die föderalistische Verschweizerung ein enormer Rückschritt. Zwei Punkte unterscheiden den Bundesstaat vom Einheitsstaat, daß jeder verbündete Einzelstaat, jeder Kanton, seine eigene Zivil- und Kriminalgesetzgebung und Gerichtsverfassung hat, und dann, daß neben dem Volkshaus ein Staatenhaus besteht, worin jeder Kanton, groß oder klein, als solcher stimmt» (S. 11). Τό δικό μας Bundesstaat = πέρασμα πρὸς τό Einheitsstaat. Καί τήν «ἐπανάσταση ἀπό τά πάνω» (S. 11) πού ἔγινε τό 1866 καί 1870 ἡμεῖς δέν πρέπει νά τή στρέφουμε πρὸς τά πίσω («rückgängig machen»), ἀλλά νά τή «συμπληρώσουμε» μέ ἓνα «κίνημα ἀπό τά κάτω».

NB ||| «Also einheitliche Republik. Aber nicht im Sinne der heutigen französischen, die weiter nichts ist, als das 1798 begründete Kaiserreich ohne den Kaiser (S. 12). Von 1792 bis 1798 besaß jedes französische Departement, jede Gemeinde vollständige Selbstverwaltung nach amerikanischem Muster, und das müssen wir auch haben. Wie die Selbstverwaltung einzurichten ist und wie man ohne Bürokratie fertig werden kann, das bewies uns Amerika und die erste französische Republik und noch heute Australien, Kanada und die anderen englischen

ται μονάχα στόν καθαρά παθητικό ρόλο πού παίζει ή 'Ελβετία σάν κράτος μέσα στό εὐρωπαϊκό σύστημα κρατῶν. Γιά τή Γερμανία ή ἀποδοχή τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συστήματος κατά τόν ἐλβετικό τρόπο θά ἀποτελοῦσε ἕνα τεράστιο βῆμα πρός τά πίσω. Δυό σημεία ξεχωρίζουν τό ὁμοσπονδιακό κράτος ἀπό τό ἀπόλυτα ἐνιαῖο κράτος, καί συγκεκριμένα: ὅτι κάθε χωριστό κράτος πού ἀνήκει στήν ὁμοσπονδία, κάθε καντόνι ἔχει τή δική του ἀστική καί ποινική νομοθεσία καί τή δική του ὁργάνωση δικαστηρίων, καί ἀκόμη, ὅτι δίπλα στή λαϊκή Βουλή ὑπάρχει καί ή Βουλή τῶν ἀντιπροσώπων τῶν κρατῶν, ὅπου κάθε καντόνι ψηφίζει, ἀνεξάρτητα ἂν εἶναι μεγάλο ἢ μικρό (σ. 11). Τό δικό μας ὁμοσπονδιακό κράτος = πέρασμα πρός τό ἐνιαῖο κράτος. Καί τήν «ἐπανάσταση ἀπό τά πάνω» (σ. 11) πού ἔγινε τό 1866 καί τό 1870 ἐμεῖς δέν πρέπει νά τή στρέφουμε πρός τά πίσω («rückgängig machen»), ἀλλά νά τή «συμπληρώσουμε» μέ ἕνα «κίνημα ἀπό τά κάτω»*.

«Ἔτσι, λοιπόν, ἐνιαία δημοκρατία. Ὁχι ὅμως μέ τήν ἔννοια τῆς σημερινῆς γαλλικῆς δημοκρατίας, πού δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά μιά αὐτοκρατορία χωρίς αὐτοκράτορα, πού ἰδρύθηκε τό 1798 (σ. 12). Ἀπό τό 1792 ὥς τό 1798 κάθε γαλλικό διαμέρισμα, κάθε κοινότητα (Gemeinde) εἶχε πλήρη αὐτοδιοίκηση σύμφωνα μέ τό ἀμερικανικό πρότυπο, κι' αὐτό πρέπει νά τό ἔχουμε κι' ἐμεῖς. Πῶς πρέπει νά ὁργανώσουμε τήν αὐτοδιοίκηση καί πῶς μπορούμε νά τά βγάλουμε πέρα χωρίς γραφειοκρατία, αὐτό μᾶς τό ἔδειξε καί τό ἀπόδειξε ή Ἀμερική καί ή πρώτη γαλλική δημοκρατία καί τώρα ἀκόμη μᾶς τό δείχνουν ή Αὐστραλία, ὁ Καναδάς καί οἱ ἄλλες ἀγγλικές

NB

NB

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 71-72. Ἡ Σύντ.

Kolonien. Und eine solche provinzielle und gemeindliche Selbstverwaltung ist weit freier als zum Beispiel der Schweizer Föderalismus, wo der Kanton zwar sehr unabhängig ist gegenüber dem Bund, aber auch gegenüber dem Bezirk und der Gemeinde. Die Kantonalregierungen ernennen Bezirksstatthalter und Präfekten, wovon man in den Ländern englischer Zunge nichts weiß und die wir uns ebenso höflichst in Zukunft verbeten haben wollen wie die preussischen Landräte und Regierungsräte».

«Von allen diesen Sachen wird nicht viel ins Programm kommen dürfen. Ich erwähne sie auch hauptsächlich, um die Zustände in Deutschland zu kennzeichnen, wo so etwas zu sagen nicht angeht, und damit gleichzeitig die Selbsttäuschung, die solche Zustände auf gesetzlichem Wege in die kommunistische Gesellschaft überführen will. Und ferner, um dem Parteivorstand in Erinnerung zu bringen, daß es noch andere politische Fragen von Wichtigkeit gibt als die direkte Gesetzgebung durch das Volk und die unentgeltliche Rechtspflege, ohne die wir am Ende auch vorankommen. Bei der allgemeinen Unsicherheit können diese Fragen von heute auf morgen brennend werden, und was dann, wenn wir sie nicht diskutiert, uns nicht darüber verständigt haben?»

ἀποικίες. Καί μιά τέτια κατά διαμερίσματα (περιοχές) καί κατά κοινότητες αὐτοδιοίκηση εἶναι πολύ πιά ἐλεύθερος θεσμός, ἀπ' ὅ,τι, π.χ., τό ἐλβετικό ὁμοσπονδιακό σύστημα, ὅπου τό καντόνι εἶναι βέβαια πολύ ἀνεξάρτητο ἀπέναντι στήν ὁμοσπονδία, εἶναι ὅμως ἐπίσης ἀνεξάρτητο καί ἀπέναντι στό νομό (μπέτσιρκ) καί ἀπέναντι στήν κοινότητα. Οἱ κυβερνήσεις τῶν καντονίων διορίζουν ἀστυνομικούς διευθυντές νομῶν (στατχάλτερ) καί διοικητές περιοχῶν, πράγμα πού δέν ὑπάρχει ἐντελῶς στίς ἀγγλόφωνες χῶρες καί τό ὅποιο κι' ἐμεῖς καί στή δική μας χώρα, στό μέλλον πρέπει ἐξίσου ἀποφασιστικά νά τό ἀποκρούσουμε, ὅπως ἀποκρούσαμε καί τούς πρώτους διοικητικούς καί κυβερνητικούς συμβούλους»*.

«'Απ' ὅλα αὐτά στό πρόγραμμα πρέπει νά περιλάβουμε λίγα μόνο. 'Εγώ κάνω μνεῖα γι' αὐτά κυρίως γιά νά δόσω ἕναν χαρακτηρισμό τοῦ καθεστῶτος τῆς Γερμανίας, ὅπου δέν μπορεῖ κανένας νά μιλάει ἀνοιχτά γιά τέτια πράγματα καί μ' αὐτό νά ὑπογραμμίσω σύγχρονα τήν αὐταπάτη ἐκείνων, πού ἐπιθυμοῦν μέ νόμιμα μέσα νά μετατρέψουν ἕνα τέτιο καθεστῶς σέ κομμουνιστική κοινωνία. Θέλω, σέ συνέχεια, νά ὑπενθυμίσω στή Διοίκηση τοῦ Κόμματος ὅτι ἐκτός ἀπό τήν ἄμεση συμμετοχή τοῦ λαοῦ στή νομοθεσία καί τή δωρεάν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης, πού τελικά μποροῦμε νά καταφύγουμε καί χωρίς αὐτά, ὑπάρχουν κι' ἄλλα σοβαρά πολιτικά ζητήματα. Αὐτά τά ζητήματα, μέ τή γενική ἀσταθή κατάσταση μποροῦν, ἂν ὄχι σήμε-
ρα, νά ἀποκτήσουν αὔριο μεγάλο ἐνδιαφέρον, καί τί θά γίνει, ἂν ἐμεῖς δέν τά συζητήσουμε ἐκ τῶν προτέρων καί δέν καταλήξουμε σέ συμφωνία μεταξύ μας πάνω σ' αὐτά;»

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 73. 'Η Σύντ.

«ὕπαινιγμός»

«Was aber ins Programm kommen kann und was wenigstens indirekt als Andeutung des nicht Sagbaren dienen kann, ist die Forderung:

NB

Vollständige Selbstverwaltung in Provinz, Kreis und Gemeinde durch nach allgemeinem Stimmrecht gewählte Beamte; Abschaffung aller von Staatswegen ernannten Lokal- und Provinzialbehörden».

«Ob es sonst noch möglich ist, in Bezug auf die soeben diskutierten Punkte Programmforderungen zu formulieren, kann ich hier nicht so gut beurteilen als Ihr dort. Aber wünschenswert wäre es, daß diese Fragen innerhalb der Partei debattiert würden, ehe es zu spät ist» (S. 12).

NB

+ ibidem ὁ Ἐνγκελς γράφει ἁπλῶς: «5. Vollständige Trennung von Kirche und Staat. Alle religiösen Gemeinschaften ohne Ausnahme werden vom Staate als Privatgenossenschaften behandelt. Sie verlieren jede Unterstützung aus öffentlichen Mitteln und jeden Einfluß auf die öffentlichen Schulen». Κι' αὐτό ἀρκεῖ!! *N B:* ἀντί «νά κηρύξει τή θρησκεία ἰδιωτική ὑπόθεση»; [Βλ. σελ. 32, στό κάτω μέρος, πάλι στό ἴδιο.]

Ὁ Ἐνγκελς, λοιπόν, τό 1891 (29. VI. 1891), κρίνοντας γιά τό πολιτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας:

(1) ἀγωνίζεται ἄμεσα ἐνάντια στόν *ὁ π ο ρ τ ο υ ν ι σ μ ό*, μιλώντας γιά τήν ἀνάπτυξή του μέσα στό κόμμα, χαρακτηρίζοντάς τον σάν «παραμέληση τῶν βασικῶν, τῶν μεγάλων, τῶν κύριων (συσχετισμῶν) «ἀπόψεων»»

(2) ἐπαναλαμβάνει τόν ὅρο «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου»

(3) ἐπιμένει στή δημοκρατία (σάν «τήν εἰδική μορφή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου»)

(4) ἐπιμένει στήν κατάργηση ὅλων τῶν ὑπαλλήλων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης πού διορίζονται ἀπό τό κράτος

(5) ἐνάντια στήν αὐταπάτη *μόνο* τοῦ εἰρηνικοῦ, *μόνο* τοῦ νόμιμου δρόμου.

«Παρ' ὅλα αὐτά, ἐκεῖνο, πού μπορεῖ νά περιληφθεῖ στό πρόγραμμα καί πού, ἔστω καί ἔμμεσα, μπορεῖ ν' ἀποτελέσει ὑπαινιγμό γιά ὅ,τι δέν μπορεῖ κανένας νά μιλάει ἄμεσα, εἶναι ἡ παρακάτω διεκδίκηση:

«ὑπαινιγμός»

Πλήρη αὐτοδιοίκηση στό διαμέρισμα, στό νομό καί στήν κοινότητα μέ ὑπαλλήλους πού θά ἐκλέγονται μέ βάση τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα. Κατάργηση ὅλων τῶν κατά τόπους καί διαμερίσματα ἀρχῶν, πού διορίζονται ἀπό τό κράτος»*.

NB

«'Απ' ἐδῶ γιά μένα εἶναι πιο δύσκολο νά κρίνω, ἀπ' ὅ,τι ἐσεῖς ἐπί τόπου, ἂν θά εἶναι δυνατό νά διατυπωθοῦν καί ἄλλες προγραμματικές διεκδικήσεις σέ σύνδεση μέ τά σημεῖα, πού ἐξετάστηκαν. Εὐχῆς ἔργο ὅμως θά εἶναι νά συζητηθοῦν αὐτά τά προβλήματα μέσα στό κόμμα, ὅσο ἀκόμη δέν εἶναι ἀργά» (σ. 12).

+ στό ἴδιο μέρος ὁ Ἔνγκελς γράφει ἀπλῶς: «5. Πλήρης χωρισμός τῆς ἐκκλησίας ἀπό τό κράτος. Σ' ὅλες ἀνεξαίρετα τίς θρησκευτικές κοινότητες τό κράτος συμπεριφέρεται σάν σέ ἰδιωτικές ἐνώσεις. Τούς ἀφαιρεῖ τή δυνατότητα νά παίρνουν ὅποιαδήποτε ἐνίσχυση ἀπό τούς κρατικούς πόρους, εἴτε νά ἀσκοῦν ὅποιαδήποτε ἐπιροή στά κρατικά σχολεῖα»¹⁴⁰. Κι' αὐτό ἀρκεῖ!! NB: ἀντί «νά κηρύξει τή θρησκεία ἰδιωτική υπόθεση»;;¹⁴¹ [Βλ. σελ. 32, στό κάτω μέρος, πάλι στό ἴδιο**.]

NB

Ὁ Ἔνγκελς, λοιπόν, τό 1891 (29. VI. 1891), κρίνοντας γιά τό πολιτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας:

(1) ἀγωνίζεται ἄμεσα ἐνάντια στόν *ὀπορτουνισμό*, μιλώντας γιά τήν ἀνάπτυξή του μέσα στό Κόμμα, χαρακτηρίζοντάς τον σάν «παραμέληση τῶν βασικῶν, τῶν μεγάλων, τῶν κύριων (συσχετισμῶν) «ἀπόψεων»»

(2) ἐπαναλαμβάνει τόν ὅρο «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου»

(3) ἐπιμένει στή δημοκρατία (σάν «τήν εἰδική μορφή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου»)

(4) ἐπιμένει στήν κατάργηση ὅλων τῶν ὑπαλλήλων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης πού διορίζονται ἀπό τό κράτος

(5) ἐνάντια στήν αὐταπάτη *μόνο* τοῦ εἰρηνικοῦ, *μόνο* τοῦ νόμιμου δρόμου.

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 74. Ἡ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 235. Ἡ Σύντ.

Καθαρή εικόνα!

Θεωρητικά ιδιαίτερα NB συνένωση τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου μέ τήν πιά πλήρη τοπική αὐτοδιοίκηση.

Ἡ ἀστική τάξη κληρονόμησε ἀπό τή φεουδαρχική + τήν ἀπόλυτη μοναρχία τή «γραφειοκρατική-στρατιωτική» κρατική μηχανή καί τήν ἀνάπτυξε. Οἱ ὁπορτουνιστές (ἰδιαίτερα στά 1914-1917) διαπαιδαγωγήθηκαν μ' αὐτή (ὁ ἱμπεριαλισμός, πού εἶναι μιά ὁλόκληρη ἐποχή στίς προηγμένες χῶρες γενικά τήν ἐνίσχυσε τεράστια). Τό καθῆκον τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης: «*Zerbrechen*», νά τσακίσει αὐτή τή μηχανή, νά τήν ἀντικαταστήσει μέ τήν πιά πλήρη αὐτοδιοίκηση πρὸς τά κάτω, κατά τόπους, καί μέ τήν ἄμεση ἐξουσία τοῦ ἔνοπλου προλεταριάτου, μέ τή δικτατορία του, πρὸς τά πάνω.

Μέ τί νά συνενώσουμε, νά συνδέσουμε τίς κοινότητες; Μέ τίποτε, λένε οἱ ἀναρχικοί (α). Μέ τή γραφειοκρατία καί τή στρατιωτική κάστα, λέει (καί κάνει) ἡ ἀστική τάξη (β). Μέ τήν ἔνωση, μέ τήν ὀργάνωση τῶν ἔνοπλων ἐργατῶν («μέ τά *Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν*»!), λέει ὁ μαρξισμός (γ).

Συμπέρασμα: etwa: { (α) = «κατάργηση» τοῦ κράτους· (β) = διαίωνιση (ἀκριβέστερα: ὑπεράσπιση) τοῦ κράτους· (γ) = ἐπαναστατική χρησιμοποίηση τοῦ κράτους (δικτατορία τοῦ προλεταριάτου· νά συντρίψουμε τήν παλιά μηχανή· νά καταστείλουμε τήν ἀντίσταση τῆς ἀστικῆς τάξης· νά συνενώσουμε καί νά συνδέσουμε τίς ἀπόλυτα δημοκρατικές κοινότητες μέ τό ἔνοπλο, συγκεντρωμένο προλεταριάτο) γιά τό πέρασμα στήν κατάργηση τῶν τάξεων, στόν κομμουνισμό, πού ὁδηγεῖ στήν ἀπονέκρωση τοῦ κράτους.

Ad (α)—ἀπολιτικότητα· ad (γ)—συμμετοχή στόν πολιτικό ἀγῶνα μέ σκοπό τήν προετοιμασία γιά ἐπαναστατική χρησιμοποίηση τοῦ κράτους.

Ὁ Μπέρνσταϊν στίς «*Voraussetzungen*» του, S. 24, ὑπογραμμίζει ἰδιαίτερα τήν ἀπάντηση τοῦ Ἐνγκελς στούς «νέους» τῆς 13.IX.1890 («*Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ*»), ἀποδίδοντας αὐτή τήν ἀπάντηση ὡς ἐξῆς: «*Engels erklärte die Bewegung der Jungen für eine bloße «Literaten- und Studentenrevolte», warf ihr «krampfhaft verzerrten Marxismus» vor und erklärte, was von dieser Seite der Fraktion vorgeworfen werde, laufe*

Καθαρή εικόνα!

Θεωρητικά ιδιαίτερα ΝΒ συνένωση τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου μέ τήν πιό πλήρη τοπική αὐτοδιοίκηση.

Ἡ ἀστική τάξη κληρονόμησε ἀπό τή φεουδαρχική + τήν ἀπόλυτη μοναρχία τή «γραφειοκρατική-στρατιωτική» κρατική μηχανή καί τήν ἀνάπτυξε. Οἱ ὁπορτουνιστές (ιδιαίτερα στά 1914-1917) διαπαιδαγωγήθηκαν μ' αὐτή (ὁ ἱμπεριαλισμός, πού εἶναι μιά ὁλόκληρη ἐποχή στίς προηγμένες χῶρες γενικά τήν ἐνίσχυσε τεράστια). Τό καθῆκον τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης: «νά συντρίψει», νά τσακίσει αὐτή τή μηχανή, νά τήν ἀντικαταστήσει μέ τήν πιό πλήρη αὐτοδιοίκηση πρὸς τά κάτω, κατὰ τόπους, καί μέ τήν ἄμεση ἐξουσία τοῦ ἔνοπλου προλεταριάτου, μέ τή δικτατορία του, πρὸς τά πάνω.

Μέ τί νά συνενώσουμε, νά συνδέσουμε τίς κοινότητες; Μέ τίποτε, λένε οἱ ἀναρχικοί (α). Μέ τή γραφειοκρατία καί τή στρατιωτική κάστα, λέει (καί κάνει) ἡ ἀστική τάξη (β). Μέ τήν ἔνωση, μέ τήν ὀργάνωση τῶν ἔνοπλων ἐργατῶν («μέ τά Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν»!), λέει ὁ μαρξισμός (γ).

(α) = «κατάργηση» τοῦ κράτους· (β) = διαιώνιση (ἀκριβέστερα: ὑπεράσπιση) τοῦ κράτους· (γ) = ἐπαναστατική χρησιμοποίηση τοῦ κράτους (δικτατορία τοῦ προλεταριάτου· νά συντρίψουμε τήν παλιά μηχανή· νά καταστείλουμε τήν ἀντίσταση τῆς ἀστικῆς τάξης· νά συνενώσουμε καί νά συνδέσουμε τίς ἀπόλυτα δημοκρατικές κοινότητες μέ τό ἔνοπλο, συγκεντρωμένο προλεταριάτο) γιά τό πέρασμα στήν κατάργηση τῶν τάξεων, στόν κομμουνισμό, πού ὁδηγεῖ στήν ἀπονέκρωση τοῦ κράτους.

Συμπέρασμα:
περίπου:

Ad (α)* —ἀπολιτικότητα· ad (γ)—συμμετοχή στόν πολιτικό ἀγώνα μέ σκοπό τήν προετοιμασία γιά ἐπαναστατική χρησιμοποίηση τοῦ κράτους.

Ὁ Μπέρνσταϊν στίς «Προϋποθέσεις» του, σελ. 24, ὑπογραμμίζει ιδιαίτερα τήν ἀπάντηση τοῦ Ἑνγκελς στούς «νέους»¹⁴² τῆς 13. IX. 1890 («Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»¹⁴³), ἀποδίδοντας αὐτή τήν ἀπάντηση ὡς ἐξῆς: «Ὁ Ἑνγκελς ὀνόμασε τό κίνημα τῶν νέων ἀπλῶς «φιλολογικο-φοιτητική ἀνταρσία», κατηγορώντας τους ὅτι «παραποίησαν τό μαρξισμό μέχρι πού τόν ἔκαναν ἀγνώριστο», καί δήλωσε ὅτι οἱ ἐπικρίσεις καί κατηγορίες ἐνάντια στήν ὁμάδα ἀνάγονται

* —στό σημεῖο (α). Ἡ Σύντ.

im besten Falle auf Lappalien hinaus; möge die «Sächsische Arbeiter-Zeitung» auf eine Überwindung der erfolgssüchtigen parlamentarischen Richtung in der Sozialdemokratie durch den gesunden Sinn der deutschen Arbeiter hoffen, solange sie wolle, er, Engels, hoffe nicht mit, ihm sei von einer solchen Mehrheit in der Partei nichts bekannt». (Ἔτσι ἐκθέτει ὁ Μπέρνσταϊν, κάνοντας σύγκριση μέ τίς παρατηρήσεις τοῦ Ἑνγκελς τό 1887 στόν πρόλογο «Zur Wohnungsfrage» NB.)*

ἄς σημειωθεῖ, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, ὅτι στήν κριτική τοῦ σχεδίου προγράμματος τῆς Ἑρφούρτης ὁ Ἑνγκελς ἔγραφε ἀκόμη γιά τό ζήτημα τῶν ἰσομερῶν δικαστηρίων:

Sic! («παγίδα»)		«...wäre zu bemerken, daß wir mit Arbeitskammern von Halb-Arbeitern und Halb-Unternehmern geleimt wären. Auf Jahre hinaus werden da die Majoritäten stets auf Seiten der Unternehmer sein, wozu ein schwarzes Schaf unter den Arbeitern genügt. Wird nicht ausgemacht, daß in Streitfällen <i>beide Hälften separat</i> (ὑπογράμ. Ἑνγκελς) Meinung abgeben, wäre es viel besser, eine Unternehmerkammer und <i>daneben eine unabhängige Arbeiterkammer zu haben</i> » (S. 13). (Ἑπογράμμιση τοῦ Ἑνγκελς.)
θαυ-		
μά-		
σια!		

NB:
ὁ Ἑνγκελς
γιά τά
τράστ:

Στήν ἴδια κριτική τοῦ σχεδίου προγράμματος τῆς Ἑρφούρτης ὁ Ἑνγκελς σχετικά μέ τή λέξη «*Planlosigkeit*» ἔγραφε: «Und wenn wir von den Aktiengesellschaften übergehen zu den Trusts, die ganze Industriezweige beherrschen und monopolisieren, so hört da nicht nur die *Privatproduktion* auf, sondern auch die *Planlosigkeit*» (S. 8).

* Τό κείμενο, πού ὑπάρχει στό πλαίσιο, γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στά περιθώρια τοῦ χειρογράφου. Ἡ Σύντ.

στήν καλύτερη περίπτωση πραγματικά σέ μικροζητήματα. «Ή Ας ἐλπίζει ἡ «Sächsische Arbeiter-Zeitung», ὅτι ἡ ὑγιής σκέψη τῶν γερμανῶν ἐργατῶν θά ὑπερνικήσει τήν ἐπιρεπή στίς εὐκόλες ἐπιτυχίες κοινοβουλευτική κατεύθυνση στή σοσιαλδημοκρατία· αὐτός, ὁ Ήνγκελς, δέν μπορεῖ νά συμεριστεῖ αὐτές τίς ἐλπίδες της, γιατί δέν ξέρει τίποτε σχετικά μέ μιά τέτια πλειοψηφία στό Κόμμα». (Ήτσι ἐκθέτει ὁ Μπέρνσταϊν, κάνοντας σύγκριση μέ τίς παρατηρήσεις τοῦ Ήνγκελς τό 1887 στόν πρόλογο τοῦ ἔργου «Γιά τό ζήτημα τῆς κατοικίας»¹⁴⁴ Ν Β.)

ἄς σημειωθεῖ, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, ὅτι στήν κριτική τοῦ σχεδίου προγράμματος τῆς Ήρφούρτης ὁ Ήνγκελς ἔγραφε ἀκόμη γιά τό ζήτημα τῶν ἰσομερῶν δικαστηρίων:

«...ἄξιζει νά σημειωθεῖ, ὅτι μέ τά ἐργατικά δικαστήρια, πού θά συγκροτοῦνταν κατά τό μισό ἀπό ἐργάτες καί κατά τό μισό ἀπό ἐπιχειρηματίες ἐμεῖς θά πιανόμασταν βλάβες. Γιά πολλά χρόνια μέ τήν κατάσταση αὐτή ἡ πλειοψηφία θά ἦταν μόνιμα μέ τό μέρος τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Γι' αὐτό θά ἦταν ἀρκετό νά βρεθεῖ ἓνα ψωριάτικο πρόβατο ἀνάμεσα στούς ἐργάτες. Ήν δέν μπεῖ ὅρος ὅτι στίς διαφιλονικούμενες περιπτώσεις θά ὑποβάλλουν καί τά *δύο μέρη χωριστά* τό δικό τους πόρισμα (ὑπογράμμιση τοῦ Ήνγκελς) θά εἶναι πολύ πιά καλύτερα νά ὑπάρχει δικαστήριο τῶν ἐπιχειρηματιῶν καί *δίπλα σ' αὐτό ἀνεξάρτητο δικαστήριο τῶν ἐργατῶν*» (σ. 13). (Ή υπογράμμιση τοῦ Ήνγκελς.)¹⁴⁵

Ήτσι!
(«παγίδα»)

θαυ-
μά-
σια!

Στήν ἴδια κριτική τοῦ σχεδίου προγράμματος τῆς Ήρφούρτης ὁ Ήνγκελς σχετικά μέ τή λέξη «ἔλλειψη σχεδιασμοῦ» ἔγραφε: «Ήταν περνᾶμε ἀπό τίς μετοχικές ἐταιρίες στά τράστ, πού ὑποτάσσουν καί μονοπωλοῦν ὁλόκληρους βιομηχανικούς κλάδους, ἐδῶ σταματάει ὅχι μόνο ἡ *ιδιωτική παραγωγή*, ἀλλά καί ἡ *ἔλλειψη σχεδιασμοῦ*» (σ. 8)*.

NB:
ὁ Ήνγκελς
γιά τά
τράστ:

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 67. Ή Σύντ.

- ΣΣ: Ὁ Μάρξ τό 1852—καθῆκον: «νά συντριβεῖ» ἡ γραφειοκρατική-στρατιωτική μηχανή. —
- Ὁ Μάρξ τό 1871—ἡ σημασία τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ: ἀπόπειρα νά σ υ ν τ ρ ί ψ ε ι τή γραφειοκρατική-στρατιωτική μηχανή. —
- Ὁ Ἐνγκελς (+ Μάρξ) τό 1875 τό πιά ισχυρό «ἐνάντια» στό κράτος (στό ἴδιο, σ. 13).
- Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς ἀπό τό 1872 μέχρι τό 1891—«δικτατορία τοῦ προλεταριάτου». —

Μποροῦμε ἄραγε νά βροῦμε καί νά βεβαιωθοῦμε, ἂν ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς μιλοῦσαν π ρ ί ν ἀ π ό τ ό 1 8 7 1 γιά «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου»; Φαίνεται, ὄχι!

Στό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» (1847) μόνο «προλεταριακή ἐπανάσταση», «κομμουνιστική ἐπανάσταση», «βίαση Umsturz aller bisherigen Gesellschaftsordnung...» «die Erhebung des Proletariats zur herrschenden Klasse, die Erkämpfung der Demokratie» (τέλος τοῦ κεφαλαίου II) = erster Schritt (= ἡ πρώτη διατύπωση!!)*.

- Ὁ Ἐνγκελς τό 1891—δικτατορία τοῦ προλεταριάτου + κατάργηση τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης. —
- ~ „ ~ τόν ἴδιο χρόνο πρόλογος στόν «Ἐμφύλιο πόλεμο», ὅπου δείχνει εἰδικά τόν κίνδυνο πού ἀπειλεῖ τή Γερμανία ἀπό τήν κυριαρχούσα ἐκεῖ «δαιμονική πίστη στό κράτος» (βλ. στό ἴδιο, σελ. 3 4-3 5).

* Αὕτη ἡ παράγραφος γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στήν ἀριστερή πλευρά τῆς σελίδας τοῦ χειρογράφου, ἀπέναντι ἀπό τίς δύο προηγούμενες παραγράφους. Ἡ Σύντ.

- Γενικό συμπέρασμα: Ὁ Μάρξ τό 1852—καθῆκον: «νά συντριβεῖ»
 ἡ γραφειοκρατική-στρατιωτική μηχανή¹⁴⁶. —
- Ὁ Μάρξ τό 1871—ἡ σημασία τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ:
 ἀπόπειρα νά σ υ ν τ ρ ί ψ ε ι τή γραφειοκρατική-
 στρατιωτική μηχανή¹⁴⁷. —
- Ὁ Ἐνγκελς (+ Μάρξ) τό 1875 τό πιά ισχυρό «ἐνάντια» στό
 κράτος¹⁴⁸ (στό ἴδιο, σ. 13*).
- Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς ἀπό τό 1872 μέχρι τό 1891—«δικτατο-
 ρία τοῦ προλεταριάτου». —

Μποροῦμε ἄραγε νά βροῦμε καί νά βεβαιωθοῦμε, ἂν ὁ
 Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς μιλοῦσαν π ρ ί ν ἀ π ό τ ό 1 8 7 1 γιά
 «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου»;** Φαίνεται, ὄχι!

Στό «Κ ο μ μ ο υ ν ι σ τ ι κ ό Μ α ν ι φ έ σ τ ο» (1847) μόνο
 «προλεταριακή ἐπανάσταση», «κομμουνιστική ἐπανάσταση»,
 «βίαιη ἀνατροπή ὅλου τοῦ ὑφιστάμενου κοινωνικοῦ καθε-
 στῶτος...» «μετατροπή τοῦ προλεταριάτου σέ κυρίαρχη τάξη,
 κατάκτηση τῆς δημοκρατίας» (τέλος τοῦ κεφαλαίου II) = τό
 πρῶτο βῆμα (= ἡ πρώτη διατύπωση!!)¹⁴⁹.

Ὁ Ἐνγκελς τό 1891—δικτατορία τοῦ προλεταριάτου + κατάρ-
 γηση τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων τῆς τοπικῆς αὐτο-
 διοίκησης¹⁵⁰. —

~ „ ~ τόν ἴδιο χρόνο πρόλογος στόν «Ἐμφύλιο πόλε-
 μο», ὅπου δείχνει εἰδικά τόν κίνδυνο πού ἀπειλεῖ τή Γερμανία
 ἀπό τήν κυριαρχούσα ἐκεῖ «δαισιδαιμονική πίστη στό κρά-
 τος»¹⁵¹ (βλ. στό ἴδιο, σελ. 3 4-3 5***).

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 167-169. Ἡ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 33-34. Ἡ Σύντ.

*** Στό ἴδιο, σελ. 243-245. Ἡ Σύντ.

BRIEFE VON F. ENGELS ÜBER DIE FRANZÖSISCHE ARBEITERPARTEI

Στό περιοδικό «Neue Zeit», XIX, 1 (1901, 2. I, τεύχ. 14, S. 423-427) δημοσιεύτηκαν τά «*Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei*».

((('Ο Bernstein δημοσίευσε στό περιοδικό «Mouvement Socialiste» (τεύχ. 45) (όλοφάνερα τό 1900) τά γράμματα τοῦ Ἑνγκελς ἐνάντια στούς γκεντιστές, πού ἀναφέρονται στά 1881, 1882 καί 1883. Ἀνατυπώθηκαν σέ πρωτότυπο στήν «Vorwärts», ἀρ. φύλ. 277 καί 278, τῆς 28 καί 29. XI. 1900. Αὐτά τά γράμματα, λές καί ὁ Ἑνγκελς ὑπερασπιζόταν σ' αὐτά τόν Κλεμανσώ, χρησιμοποιήθηκαν ἀπό τούς ὀπορτουνιστές. Τότε ὁ Λαφάργκ δημοσίευσε στήν ἐφημερίδα «Socialiste» (ἀρ. φύλ. 115 τῆς 24. XI. 1900) τά γράμματα τῶν χρόνων 1886-1895, πού δημοσιεύτηκαν στό παραπάνω τεύχος τοῦ «Neue Zeit»..)))

Τά γράμματα αὐτά ἀπό θεωρητική ἄποψη δέν περιέχουν τίποτε τό σοβαρό. Ἀρκεῖ νά σημειώσουμε

6. III. 1894:

«Aber wir haben die Republik in Frankreich, werden uns die Exradikalen sagen; bei Euch ist es etwas anderes. Wir können bei uns die Regierung für sozialistische Maßregeln ausnützen! — Dem Proletariat gegenüber unterscheidet sich die Republik von der Monarchie nur dadurch, daß sie die *fertige*, geeignete politische Form für die künftige Herrschaft des Proletariats ist. Ihr habt vor uns den Vorteil voraus, sie schon zu haben. *Wir anderen müssen 24 Stunden verlieren, um sie zu schaffen* (S. 425) (ὑπογράμ. Ἑνγκελς). Aber wie jede andere Regierungsform, so wird auch die Republik durch das bestimmt, was ihren Inhalt ausmacht. Solange sie die Form der bürgerlichen Demokratie ist, ist sie uns ebenso feindlich als irgend eine Monarchie (abgesehen von den *Formen* dieser Feindseligkeit). Es ist deshalb eine ganz unverzeihliche Illusion, sie ihrem Wesen nach für eine sozialistische Form zu halten. Wir können ihr Konzessionen entreißen, aber sie niemals mit der Ausführung unserer eigenen Aufgaben betrauen, selbst wenn wir sie durch eine Minorität kontrollieren könnten, die stark genug ist, daß sie sich von heute auf morgen in die Majorität verwandeln kann».

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ Φ. ΕΝΓΚΕΛΣ
ΓΙΑ ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ

Στό περιοδικό «Neue Zeit», XIX, 1 (1901, 2. I, τεύχ. 14, σελ. 423-427) δημοσιεύτηκαν τὰ «Γράμματα τοῦ Φ. Ἐνγκελς γιά τό Γαλλικό Ἑργατικό κόμμα»¹⁵².

((('Ο Μπέρνσταϊν δημοσίευσε στό περιοδικό «Mouvement Socialiste»¹⁵³ (τεύχ. 45) (όλοφάνερα τό 1900) τὰ γράμματα τοῦ Ἐνγκελς ἐνάντια στούς γκεντιστές¹⁵⁴, πού ἀναφέρονται στά 1881, 1882 καί 1883. Ἀνατυπώθηκαν σέ πρωτότυπο στήν «Vorwärts»¹⁵⁵, ἀρ. φύλ. 277 καί 278, τῆς 28 καί 29. XI. 1900. Αὐτά τὰ γράμματα, λές καί ὁ Ἐνγκελς ὑπερασπιζόταν σ'αὐτά τόν Κλεμανσώ, χρησιμοποιήθηκαν ἀπό τούς ὁπορτουνιστές. Τότε ὁ Λαφάργκ δημοσίευσε στήν ἐφημερίδα «Socialiste»¹⁵⁶ (ἀρ. φύλ. 115 τῆς 24. XI. 1900) τὰ γράμματα τῶν χρόνων 1886-1895, πού δημοσιεύτηκαν στό παραπάνω τεύχος τοῦ «Neue Zeit»..)))

Τὰ γράμματα αὐτά ἀπό θεωρητική ἄποψη δέν περιέχουν τίποτε τό σοβαρό. Ἀρκεῖ νά σημειώσουμε

6. III. 1894:

«Μάλιστα! Ὅμως ἐμεῖς στή Γαλλία ἔχουμε δημοκρατία, θά μᾶς ποῦν οἱ πρώην ριζοσπάστες· σέ σᾶς τό πράγμα διαφέρει. Ἐνῶ ἐμεῖς μπορούμε νά χρησιμοποιήσουμε τήν κυβέρνησή μας γιά σοσιαλιστικά μέτρα! — Ἡ δημοκρατία ἀπό τήν ἄποψη τοῦ προλεταριάτου διαφέρει ἀπό τή μοναρχία μόνο κατά τοῦτο, ὅτι αὐτή ἀποτελεῖ ἔτοιμη πολιτική μορφή γιά τή μελλοντική του κυριαρχία. Ὅλο τό πλεονέκτημά σας σέ σχέση μέ μᾶς συνίσταται στό ὅτι ἐσεῖς τήν ἔχετε ἤδη αὐτή τή μορφή. Ἐμεῖς θά χρειαστεῖ νά χάσουμε 24 ὥρες γιά νά τή δημιουργήσουμε (σ. 425) (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ Ἐνγκελς). Ὅμως ἡ δημοκρατία, ὅπως κάθε ἄλλη μορφή διακυβέρνησης, καθορίζεται ἀπό τό περιεχόμενό της· ὅσο αὐτή ἀποτελεῖ μορφή ἀστικῆς δημοκρατίας, μᾶς εἶναι ἐξίσου ἐχθρική, ὅπως ὁποιαδήποτε μοναρχία (ἂν κάνουμε ἀφαίρεση τῶν μορφῶν, μέ τίς ὁποῖες ἐκδηλώνεται αὐτή ἡ ἐχθρότητα). Γι'αὐτό εἶναι τελείως ἀσυγχώρητη αὐταπάτη τό νά σκεφτεῖ κανένας, ὅτι ἡ δημοκρατία ἀποτελεῖ σοσιαλιστική μορφή. Ἐμεῖς θά ἔχουμε τή δυνατότητα νά τῆς ἀποσποῦμε παραχωρήσεις, ὅμως ποτέ δέν θά τῆς ἀναθέτουμε τήν πραγματοποίηση τῶν καθαυτοῦ δικῶν μᾶς καθηκόντων, ἀκόμη καί στήν περίπτωση πού θά ἔχουμε τή δυνατότητα νά τήν ἐλέγχουμε μέ τόσο δυνατή μειοψηφία, πού θά μπορούσε ὁποιαδήποτε μέρα νά μετατραπεῖ σέ πλειοψηφία»¹⁵⁷.

Πρόλογος τοῦ ᾽Ενγκελς στό βιβλίο: «Klassenkämpfe in Frankreich» μέ ἡμερομηνία (NB): 6. III. 1895.

3. IV. 1895:

NB ||| «X... hat mir einen hübschen Streich gespielt. Er hat aus meiner * «Einleitung» zu den Artikeln von Marx über Frankreich von 1848—1850 alles das entnommen, was ihm dazu dienen kann, die *um jeden Preis friedliche und antigewalttätige Taktik* zu stützen, die zu predigen ihm seit etlicher Zeit beliebt, zumal in diesem Augenblick, wo man in Berlin Zwangsgesetze vorbereitet. Aber diese Taktik predige ich nur für *das Deutschland von heute*, und das obendrein noch *unter allem Vorbehalt* (sous bonne réserve). In Frankreich, Belgien, Italien, Österreich kann diese Taktik in ihrer Gesamtheit nicht befolgt werden, und für Deutschland kann sie morgen schon undurchführbar werden». (Ἡ ὑπογράμμιση τοῦ ᾽Ενγκελς.)

NB ||| σύγκρ. «Weg zur Macht», 2, Auflage, 1910, S. 51, γράμμα τοῦ ᾽Ενγκελς στόν Κάουτσκι τῆς 1. IV. 1895: «Zu meinem Erstaunen sehe ich heute im «Vorwärts» einen Auszug aus meiner «Einleitung» ohne mein Vorwissen abgedruckt und derartig zurechtgestutzt, daß ich als friedfertiger Anbeter der Gesetzlichkeit quand même dastehe. Um so lieber ist es mir, daß das Ganze jetzt in der «Neuen Zeit» erscheint, damit dieser schmähliche Eindruck verwischt wird. Ich werde Liebknecht sehr bestimmt darüber meine Meinung sagen und auch denjenigen, die, wer sie auch seien, ihm diese Gelegenheit gegeben haben, meine Meinung zu entstellen».

NB |||

* Στό χειρόγραφο ἀπό τή λέξη «meiner» πρὸς τήν ἡμερομηνία «6. III. 1895» ἔχει σημειωθεῖ ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν βέλος. Ἡ Σύντ.

Πρόλογος τοῦ ᾽Ενγκελς στό βιβλίο «Οἱ ταξικοὶ ἀγῶνες στή Γαλλία» μέ ἡμερομηνία (NB): 6.III. 1895¹⁵⁸.

3. IV. 1895:

« Ὁ Χ... ἔπαιξε μέ μένα καλούτσικο ἀστεῖο. Ἀπό τήν «εἰσαγωγή» μου στά ἄρθρα τοῦ Μάρξ γιά τή Γαλλία τῶν ἐτῶν 1848-1850 πῆρε ὅ,τι μπορούσε νά τοῦ χρησιμεύσει γιά νά ὑποστηρίξει τήν μέ κάθε τρόπο εἰρηνική, ἀντίθετη μέ τή βία τακτική, πού ἐδῶ καί λίγο καιρό αὐτός ἔχει συμφέρον νά κηρύσσει, ἰδιαίτερα τώρα, πού στό Βερολίνο ἐτοιμάζονται ἔκτακτοι νόμοι. Αὐτήν ὅμως τήν τακτική ἐγώ τή συνιστῶ μόνο γιά τή σημερινή Γερμανία, καί αὐτό μέ ἀρκετή ἐπιφύλαξη. Γιά τή Γαλλία, τό Βέλγιο, τήν Ἰταλία, τήν Αὐστρία δέν θά πρέπει νά ἀκολουθηθεῖ πέρα γιά πέρα αὐτή ἡ τακτική, πού εἶναι δυνατό ἀκόμη καί αὔριο νά μὴν εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη καί γιά τή Γερμανία». (Ὁ ὑπογράμμιση τοῦ ᾽Ενγκελς.)¹⁵⁹

NB

σύγκρ. « Ὁ δρόμος πρὸς τήν ἐξουσία», 2η ἔκδοση, 1910, σ. 51, γράμμα τοῦ ᾽Ενγκελς πρὸς τόν Κάουτσκι τῆς 1. IV. 1895: «Μέ ἐκπληξή μου εἶδα σήμερα στήν «Vorwärts» δημοσιευμένη σέ ἄγνοιά μου μιά περικοπή ἀπό τήν «Εἰσαγωγή» μου, πού τήν κουτσούρεψαν κατά τέτιο τρόπο, ὥστε ἐμφανίζομαι σάν φιλειρηνικός λάτρης τῆς νομιμότητας, νομιμότητας κάτω ἀπό ὁποιουσδήποτε ὅρους. Πάρα πολύ θά ἤθελα ὅλη ἡ «Εἰσαγωγή» νά δημοσιευτεῖ στό «Neue Zeit» καί νά ἐξαλειφθεῖ αὐτή ἡ ἀτιμωτική ἐντύπωση. Πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα θά πῶ τή γνώμη μου πολύ συγκεκριμένα στόν Λῆμπκνεχτ, καθώς καί σ' ἐκείνους—ὅποιοι κι' ἂν εἶναι αὐτοί—πού τούς παραχώρησαν αὐτή τή δυνατότητα νά διαστρεβλώσουν τίς ἀπόψεις μου, χωρίς νά μοῦ ποῦν γι' αὐτό οὔτε λέξη»¹⁶⁰.

NB

NB

2. VI. 1894:

«Dieses Vorwärtsdrängen des Sozialismus, das sich bei Euch zeigt, könnte zu einem entscheidenden Konflikt führen, in welchem Ihr die ersten Siege davontragt. Die revolutionäre Tradition des Landes und der Hauptstadt, der Charakter Eurer Armee, die seit 1870 auf einer viel populäreren Grundlage reorganisiert worden ist, all dies macht eine ähnliche Eventualität möglich. Aber um den Sieg zu sichern, um die Grundlagen der kapitalistischen Gesellschaft fallen zu machen, dazu bedürft Ihr der tatkräftigen Stütze einer sozialistischen Partei, die stärker, zahlreicher, kampfgewöhnter, bewußter ist als die, über welche Ihr verfügt. Es würde die Erfüllung dessen sein, was wir seit vielen Jahren vorausgesehen und vorausgesagt haben: die Franzosen geben das Signal, eröffnen das Feuer, und die Deutschen entscheiden die Schlacht».

22. XI. 1887:

«Sie werden im L... die Rede von N. im Wahlkreis von K. gelesen haben. Mit Recht klagt er darüber, daß die Partei mehr und mehr *verspießbürgert* (va s'embourgeoisant). Es ist dies das Unglück aller extremen Parteien, sobald die Stunde naht, wo sie «möglich» werden. Aber unsere Partei kann in dieser Beziehung eine gewisse Grenze nicht überschreiten, ohne sich selbst aufzugeben, *und es scheint mir, daß wir in Frankreich wie in Deutschland an dieser Grenze angelangt sind. Zum Glücke ist es noch Zeit, dem Einhalt zu tun*» (ὑπογράμ. "Ενγκελς)(S. 426).

27. X. 1890—ἐνάντια στούς «Junge», γιατί ὅλοι τους εἶναι καριερίστες, δῆθεν μαρξιστές («ἐγὼ δὲν εἶμαι μαρξιστής», ἔλεγε ὁ Μάρξ, ὅταν ἀναφερόταν σ' αὐτούς)—καί ὁ Μάρξ θά μπορούσε νά πεῖ ὅπως ὁ Χάινε: «Ich habe Drachen gesäet und habe Flöhe geerntet» (S. 427).

ibidem S. 794. «*Marx über den Schutzzoll*»—ἀδημοσίευτος λόγος (δεύτερος) τοῦ Μάρξ γιά τήν ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου σέ μετάφραση τοῦ Weydemeyer (ἔκδοση 1848) ἀπό τήν «New-Yorker Volkszeitung». Γιά τόν προστατευτισμό. Μεταξύ ἄλλων:

2. VI. 1894:

«Ἡ ἄνοδος τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος πού παρουσιάζεται σέ σᾶς μπορεῖ νά ὀδηγήσει σέ ἀποφασιστική ρήξη, ὅπου ἐσεῖς θά σημειώσετε τίς πρῶτες νίκες· οἱ ἐπαναστατικές παραδόσεις τῆς χώρας καί τῆς πρωτεύουσας, ὁ χαρακτήρας τοῦ στρατοῦ σας, πού ἀπό τό 1870 ἀναδιοργανώθηκε σέ σημαντικά πιά μαζική βάση—ὅλα αὐτά κάνουν δυνατή μιά τέτια τροπή τῶν γεγονότων. Γιά νά ἐξασφαλίσετε ὅμως τή νίκη, γιά νά συντρίψετε τά θεμέλια τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας, θά χρειαστεῖ νά στηριχτεῖτε γερά σ' ἓνα σοσιαλιστικό κόμμα, πολύ πιά δυνατό, πολύ πιά πολυάριθμο, πολύ πιά δοκιμασμένο, πολύ πιά συνειδητό, ἀπό κεῖνο πού διαθέτετε. Τότε θά πραγματοποιόταν ἐκεῖνο τό ὅποιο ἐμεῖς προβλέπαμε καί προλέγαμε στή διάρκεια πολλῶν χρόνων: οἱ γάλλοι δίνουν τό σύνθημα, ἀνοίγουν τό πῦρ, ἐνῶ οἱ γερμανοί καθορίζουν τήν ἐκβαση τῆς μάχης»¹⁶¹.

22. XI. 1887:

«Θά διαβάσατε, πιθανόν, στό L... τό λόγο τοῦ N. στήν ἐκλογική περιφέρεια K. Ὁ N. παραπονεῖται, καί πολύ δικαιολογημένα, ὅτι τό Κόμμα ἀστοποιεῖται. Αὐτό εἶναι τό ἀτύχημα ὅλων τῶν κομμάτων τῶν ἄκρων, ὅταν πλησιάζει ἐκείνη ἡ ὥρα, πού τά κόμματα αὐτά «μποροῦν» νά στέκονται στά πόδια. Τό Κόμμα μας ὅμως δέν μπορεῖ νά ξεπεράσει ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη ὁρισμένο ὄριο, χωρίς νά προδόσει τόν ἑαυτό του, κι ἐγώ νομίζω ὅτι στή Γαλλία, καθώς καί στή Γερμανία, ἐμεῖς πιά φτάσαμε ὡς αὐτό τό σημεῖο. Εὐτυχῶς, ἀκόμη καί τώρα δέν εἶναι ἀργά νά σταματήσουμε» (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ Ἑνγκελς) (σ. 426)¹⁶².

27. X. 1890—ἐνάντια στούς «νέους», γιατί ὅλοι τους εἶναι καριερίστες, δῆθεν μαρξιστές («ἐγώ δέν εἶμαι μαρξιστής», ἔλεγε ὁ Μάρξ, ὅταν ἀναφερόταν σ' αὐτούς)—καί ὁ Μάρξ θά μποροῦσε νά πεῖ ὅπως ὁ Χάινε: «Ἐγώ ἔσπειρα δράκοντες καί ἔδρεψα ψύλλους»¹⁶³ (σ. 427)¹⁶⁴.

στό ἴδιο μέρος, σ. 794. «Ὁ Μάρξ γιά τούς προστατευτικούς δασμούς»—ἀδημοσίευτος λόγος (δεύτερος) τοῦ Μάρξ γιά τήν ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου σέ μετάφραση τοῦ Βαϊντεμάγερ (ἐκδοση 1848) ἀπό τή «New-Yorker Volkszeitung»¹⁶⁵. Γιά τόν προστατευτισμό. Μεταξύ ἄλλων:

«Im allgemeinen können die sozialen Reformen aber auch niemals durch die Schwäche des Starken bewirkt werden; sie müssen und werden ins Leben gerufen werden durch die Stärke des Schwachen». [Ο Μάρξ τό 1848; πρίν τό 1848]

ΤΟ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΕΝΓΚΕΛΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΠΕΜΠΕΛ

Ἐξαιρετικά μεγάλη σημασία σχετικά μέ τό ζήτημα τοῦ κράτους ἔχει τό γράμμα τοῦ Ἐνγκελς πρὸς τόν Μπέμπελ τῆς 18/2 8.11.1875 (Bebel. «Aus meinem Leben», Bd. II, S. 318 ff. Stuttgart, 1911: Vorwort, 2. IX. 1911).

Νά τό κυριότερο χωρίο ὁλόκληρο:

NB **«...Der freie Volksstaat ist in den freien Staat verwandelt. Grammatikalisch genommen ist ein freier Staat ein solcher, wo der Staat frei gegenüber seinen Bürgern ist, also ein Staat mit despotischer Regierung. Man sollte das ganze Gerede vom Staat (S. 321) fallen (322) lassen, besonders seit der Kommune, die schon kein Staat im eigentlichen Sinne mehr war. Der «Volksstaat» ist uns von den Anarchisten bis zum Überdruß in die Zähne* geworfen worden, obwohl schon die Schrift Marx' gegen Proudhon und nachher das «Kommunistische Manifest» direkt sagen, daß mit Einführung der sozialistischen Gesellschaftsordnung der Staat sich von selbst auflöst und verschwindet. Da nun der Staat doch nur eine vorübergehende Einrichtung ist, deren man sich im Kampf, in der Revolution bedient, um seine Gegner gewaltsam niederzuhalten, so ist es purer Unsinn, von freiem Volksstaat zu sprechen: solange das Proletariat den Staat noch gebraucht (ὑπογράφ. Ἐνγκελς), gebraucht es ihn nicht im Interesse der Freiheit, sondern der Niederhaltung seiner Gegner, und sobald von**

* «(Gerade) in die Zähne = gerade ins Gesicht»: λεξικό τοῦ Sanders.

«Γενικά όμως, οί κοινωνικές μεταρρυθμίσεις ποτέ δέν ὀφείλονται στήν ἀδυναμία τῶν ἰσχυρῶν· ὀφείλονται καί προκαλοῦνται ἀπό τήν ἰσχὺ τῶν ἀδύνατων»¹⁶⁶.

[Ὁ Μάρξ τό 1848; πρίν τό 1848]

ΤΟ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΕΝΓΚΕΛΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΠΕΜΠΕΛ

Ἐξαιρετικά μεγάλη σημασία σχετικά μέ τό ζήτημα τοῦ κράτους ἔχει τό γράμμα τοῦ Ἐνγκελς πρὸς τόν Μπέμπελ τῆς 18/28. III. 1875¹⁶⁷ (Μπέμπελ. «Ἀπό τή ζωή μου», τ. II, σ. 318 καί ἐπόμενες. Στουτγάρδη, 1911: Πρόλογος, 2. IX. 1911).

Νά τό κυριότερο χωρίο ὁλόκληρο:

«...Τό ἐλεύθερο λαϊκό κράτος μετατράπηκε σέ ἐλεύθερο κράτος. Σύμφωνα μέ τή γραμματική ἔννοια αὐτῶν τῶν λέξεων, ἐλεύθερο κράτος εἶναι ἐκεῖνο τό κράτος, πού εἶναι ἐλεύθερο ἀπέναντι στοὺς πολίτες του, δηλαδή ἓνα κράτος μέ δεσποτική κυβέρνηση. Θά ἔπρεπε νά παρατήσουν ὅλη αὐτή τή φλυαρία γιά τό κράτος (σ. 321-322), ἰδιαίτερα ὅσπερ ἀπό τήν Κομμουνά, πού δέν ἦταν πιά κράτος στήν καθαυτή ἔννοιά του. Μέ τό «λαϊκό κράτος» οἱ ἀναρχικοί μᾶς γάνωναν μέχρι ἀηδίας τό κεφάλι*, παρ' ὅλο πού τό ἔργο ἤδη τοῦ Μάρξ ἐνάντια στόν Πрунтὸν καί ὕστερα τό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» μιλάνε ἀνοιχτά, ὅτι μέ τήν ἐγκαθίδρυση τοῦ σοσιαλιστικοῦ κοινοτικοῦ καθεστώτος τό κράτος αὐτοδιαλύεται (sich auflöst) καί ἐξαφανίζεται. Μιά καί εἶναι λοιπόν τό κράτος αὐτό ἓνας παροδικός θεσμός, πού τόν χρησιμοποιεῖ κανεῖς στόν ἀγῶνα, στήν ἐπανάσταση, γιά νά καθυποτάξει μέ τή βία τοὺς ἀντιπάλους του, εἶναι καθαρή ἀνοησία νά μιλάει κανεῖς γιά ἐλεύθερο λαϊκό κράτος. Ὅσο τό προλεταριάτο ἔχει ἀνάγκη (ἢ ὑπογράμμιση τοῦ Ἐνγκελς) ἀκόμη ἀπό τό κράτος, τό ἔχει ἀνάγκη ὅχι γιά τήν ἐλευθερίαν, ἀλλά γιά τήν καθυπόταξη τῶν ἀντιπάλων του. Καί ἀπό τή στιγμή

NB

NB

* «(Ἰσα) στά δόντια = κατάμουτρα»: λεξικό τοῦ Σάντερς.

NB *Freiheit die Rede sein kann hört der Staat als solcher auf, zu bestehen.* Wir würden daher vorschlagen, überall statt *Staat* «Gemeinwesen» zu setzen, ein gutes altes deutsches Wort, das das französische «Kommune» sehr gut vertreten kann» (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ ᾽Ενγκελς).

Αὐτό εἶναι, ἴσως, τό πίο ἔξοχο καί, ἀσφαλῶς, τό πίο χτυπητό χωρίο τοῦ Μάρξ καί τοῦ ᾽Ενγκελς, μπορεῖ νά πεῖ κανεῖς, «ἐνάντια στό κράτος».

(1) «Πρέπει νά ἐγκαταλειφθεῖ ὅλη ἡ φλυαρία γιά τό κράτος».

(2) «Ἡ Κομμούνα ἦταν πιά κράτος ὄχι στήν καθαυτό ἐννοιά του» (ἀλλά τί; μεταβατική μορφή ἀπό τό κράτος στό μή-κράτος, εἶναι ὀλοφάνερο!).

(3) Οἱ ἀναρχικοί «μέ τό λαϊκό κράτος» ἀρκετά μᾶς «γάνωσαν τό κεφάλι» (in die Zähne geworfen — κατά λέξη = μᾶς χτυποῦσαν κατάμουτρα). (Ἦ Ο Μάρξ καί ὁ ᾽Ενγκελς, ἐπομένως, αἰσθάνονταν ντροπή γι' αὐτό τό φανερό λάθος τῶν γερμανῶν συντρόφων τους· — ὥστόσο εἶχαν τή γνώμη πού ἐξυπακούεται ὅτι ἦταν σωστή γιὰ τίς συνθηκες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὅτι τό λάθος αὐτό εἶναι ἀσύγκριτα μικρότερης σημασίας ἀπό τό λάθος τῶν ἀναρχικῶν. Αὐτό NB!!)

(4) Τό κράτος «ἀφ'αυτοῦ του ἀποσυντίθεται («αὐτοδιαλύεται») [Nota bene] καί ἐξαφανίζεται...» (σύγκρινε ἀργότερα: «ἀπονεκρώνεται») «μέ τήν ἐγκαθίδρυση τοῦ σοσιαλιστικοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος...»

(5) Τό κράτος εἶναι «παροδικός θεσμός», ἀναγκαῖος «στόν ἀγώνα, στήν ἐπανάσταση...» (εἶναι ἀναγκαῖος στό π ρ ο λ ε τ α ρ ι á τ ο, ἐννοεῖται)...

(6) Τό κράτος χρειάζεται ὄχι γιά τήν ἐλευθερία, ἀλλά γιά τήν καθυπόταξη (; Niederhaltung οὐσιαστικά δέν εἶναι καθυπόταξη, ἀλλά παρεμπόδιση τῆς παλινόρθωσης, διατήρηση σέ κατάσταση ὑποταγῆς) τῶν ἀ ν τ ι π á λ ω ν τ ο ὺ π ρ ο λ ε τ α ρ ι á τ ο υ.

(7) Ὅταν θά ὑπάρχει ἐλευθερία, τότε δέν θά ὑπάρχει κράτος.

π ο ύ θ ά μ π ο ρ ε ῖ ν ά μ ι λ ά ε ι κ α ν ε ῖ ς γ ι ά ἐ λ ε υ-
 θ ε ρ ί α τ ό τ ε τ ό κ ρ ά τ ο ς π α ύ ε ι ν ά ὑ π ά ρ χ ε ι
 σ ά ν τ έ τ ι ο. Γι' αὐτό, ἐμεῖς θά προτείναμε νά μπεῖ
 παντοῦ στή θέση τῆς λέξης κράτος ἡ λέξη «κοινότη-
 τα» («Gemeinwesen»), μιά θαυμάσια παλιά γερμανική
 λέξη, πού ἀντιστοιχεῖ στή γαλλική λέξη «κομμούν-
 να»» (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ ᾽Ενγκελς)*.

NB

Αὐτό εἶναι, ἴσως, τό πιό ἔξοχο καί, ἀσφαλῶς, τό πιό χτυπητό
 χωρίο τοῦ Μάρξ καί τοῦ ᾽Ενγκελς, μπορεῖ νά πεῖ κανεῖς,
 «ἐνάντια στό κράτος».

(1) «Πρέπει νά ἐγκαταλειφθεῖ ὅλη ἡ φλυαρία γιά τό κράτος».

(2) «᾽Η Κομμούνα ἦταν πιά κράτος ὄχι στήν καθαυτό ἔννοιά
 του» (ἀλλά τί; μεταβατική μορφή ἀπό τό κράτος στό μή-κράτος,
 εἶναι ὀλοφάνερο!).

(3) Οἱ ἀναρχικοί «μέ τό λαϊκό κράτος» ἀρκετά μᾶς «γάνωσαν
 τό κεφάλι» (in die Zähne geworfen — κατά λέξη = μᾶς χτυποῦσαν
 κατάμουτρα). (᾽Ο Μάρξ καί ὁ ᾽Ενγκελς, ἐπομένως, αἰσθάνονταν
 ντροπή γι' αὐτό τό φανερό λάθος τῶν γερμανῶν συντρόφων
 τους — ὥστόσο εἶχαν τή γνώμη πού ἐξυπακούεται ὅτι ἦταν
 σωστή γιὰ τῖς συνθῆκες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅτι τό
 λάθος αὐτό εἶναι ἀσύγκριτα μικρότερης σημασίας ἀπό τό λάθος
 τῶν ἀναρχικῶν. Αὐτό NB!!)

(4) Τό κράτος «ἀφ'αυτοῦ του ἀποσυντίθεται («αὐτοδιαλύε-
 ται») [Nota bene] καί ἐξαφανίζεται...» (σύγκρινε ἀργότερα:
 «ἀπονεκρώνεται») «μέ τήν ἐγκαθίδρυση τοῦ σοσιαλιστικοῦ
 κοινωνικοῦ καθεστῶτος...»

(5) Τό κράτος εἶναι «παροδικός θεσμός», ἀναγκαῖος «στόν
 ἀγώνα, στήν ἐπανάσταση...» (εἶναι ἀναγκαῖος στό π ρ ο λ ε τ α-
 ρ ι ά τ ο, ἐννοεῖται)...

(6) Τό κράτος χρειάζεται ὄχι γιά τήν ἐλευθερία, ἀλλά γιά τήν
 κ α θ υ π ό τ α ξ η (; Niederhaltung οὐσιαστικά δέν εἶναι καθυπό-
 ταξη, ἀλλά παρεμπόδιση τῆς παλινόρθωσης, διατήρηση σέ
 κατάσταση ὑποταγῆς) τῶν ἀ ν τ ι π ά λ ω ν τ ο ῦ π ρ ο λ ε τ α-
 ρ ι ά τ ο υ.

(7) Ὅταν θά ὑπάρχει ἐλευθερία, τότε δέν θά ὑπάρχει κράτος.

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 64-65. ᾽Η Σύντ.

Συνήθως τῖς ἔννοιες «ἐλευθερία» καί «δημοκρατία» τῖς θεωροῦν ταυτόσημες καί συχνά χρησιμοποιοῦν τή μιά στή θέση τῆς ἄλλης. Πολύ συχνά οἱ χυδαῖοι μαρξιστές (Κά-

ουτσκι, Πλεχάνοφ καί Σία πού εἶναι οἱ ἀρχηγοί τους) ἀκριβῶς ἔτσι σκέπτονται. Στήν πραγματικότητα ἡ δημοκρατία ἀποκλείει τήν ἐλευθερία. Ἡ διαλεκτική (ἡ πορεία) τῆς ἐξέλιξης συντελεῖται: ἀπό τόν ἀπολυταρχισμό στήν ἀστική δημοκρατία· ἀπό τήν ἀστική δημοκρατία στήν προλεταριακή καί ἀπό τήν προλεταριακή δημοκρατία σέ καμιά δημοκρατία*.

NB!!!! (8) «Ἐμεῖς» (δηλ. ὁ Ἐνγκελς καί ὁ Μάρξ) θά προτεῖναμε «παντοῦ» (στό πρόγραμμα) νά ἀναφέρεται ἀντί «κράτος» — «κοινότητα» (Gemeinwesen), «κομμούνα»!!!

Ἀπό δῶ φαίνεται πόσο χυδαιοποίησαν, ἀμαύρωσαν τόν Μάρξ καί τόν Ἐνγκελς ὅχι μόνο οἱ ὁπορτουνιστές, ἀλλά καί ὁ Κάουτσκι.

Οἱ ὁπορτουνιστές δέ ν κατάλαβαν οὔτε μιά ἀπ' αὐτές τῖς 8 πλουσιότατες σέ περιεχόμενο σκέψεις!!

Αὐτοί πῆραν μόνον τήν πρακτική ἀνάγκη τῆς στιγμῆς: νά χρησιμοποιοῦν τόν πολιτικό ἀγῶνα, νά χρησιμοποιοῦν τό σημερινό κράτος γιά τήν ἐκπαίδευση καί τή διαπαιδαγώγηση τοῦ προλεταριάτου, γιά τήν «ἀπόσπαση παραχωρήσεων». Αὐτό εἶναι σωστό (κατά τῶν ἀναρχικῶν), ὅμως αὐτό εἶναι ἀκόμη μόνο τό 1/100 τοῦ μαρξισμοῦ, ἄν μπορεῖ κανένας νά ἐκφραστεῖ ἔτσι μέ ἀριθμούς.

Ὁ Κάουτσκι συγκάλυψε ἐντελῶς (εἴτε ξέχασε; εἴτε δέν κατάλαβε;) στό προπαγανδιστικό καί γενικά στό δημοσιολογικό του ἔργο τά ἐδάφια 1, 2, 5, 6, 7, 8 καί τή «Zerbrechen» τοῦ Μάρξ (ὁ Κάουτσκι στήν πολεμική του ἐνάντια στόν Πάννεκουκ τό 1912 ἢ τό 1913 (βλ. παρακάτω, σελ. 45-47) κατρακύλησε πιά πέρα γιά πέρα στόν ὁπορτουνισμό πάνω στό ζήτημα αὐτό).

Ἀπό τούς ἀναρχικούς μᾶς χωρίζει (α) ἡ χρησιμοποίησις τοῦ κράτους τώρα καί (β) στήν περίοδο τῆς ἐπανάστασης τοῦ προλεταριάτου («δικτατορία τοῦ προλεταριάτου») — σημεία σοβαρότατα γιά τήν πρακτική, αὐτή τή στιγμή. (Αὐτά ξέχασε ὁ Μπουχάριν!)

Ἀπό τούς ὁπορτουνιστές μᾶς χωρίζουν πιά βαθιές, «πιά αἰώνιες» ἀλήθειες γιά (α) τόν προσωρινό χαρακτήρα τοῦ κράτους, γιά (β) τή ζημιά πού τώρα προξενοῦν οἱ «φλυαρίες» γιά τό κράτος, γιά

* Ἡ παράγραφος αὕτη γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στή γωνία τῆς προηγούμενης σελίδας τοῦ χειρογράφου, κάτω, στό ἐλεύθερο μέρος· σύμφωνα μέ τό περιεχόμενό της τήν περιλάβαμε στό ἐδ. 7. Ἡ Σύντ.

Συνήθως τῖς ἔννοιες «ἐλευθερία» καί «δημοκρατία» τῖς θεωροῦν ταυτόσημες καί συχνά χρησιμοποιοῦν τή μιά στή θέση τῆς ἄλλης. Πολύ συχνά οἱ χυδαῖοι μαρξιστές (Κάουτ-

σκι, Πλεχάνοφ καί Σία πού εἶναι οἱ ἀρχηγοί τους) ἀκριβῶς ἔτσι σκέπτονται. Στήν πραγματικότητα ἡ δημοκρατία ἀποκλείει τήν ἐλευθερία. Ἡ διαλεκτική (ἡ πορεία) τῆς ἐξέλιξης συντελεῖται: ἀπό τόν ἀπολυταρχισμό στήν ἀστική δημοκρατία, ἀπό τήν ἀστική δημοκρατία στήν προλεταριακή καί ἀπό τήν προλεταριακή δημοκρατία σέ καμιά δημοκρατία.

(8) «Ἐμεῖς» (δηλ. ὁ Ἐνγκελς καί ὁ Μά ρ ξ) θά προτεῖναμε «π α ν τ ο ὺ» (στό πρόγραμμα) νά ἀναφέρεται ἀντί «κράτος» — «κοινότητα» (Ge-
meinwesen), «κομμούνα»!!!

NB!!!!

Ἀπό δῶ φαίνεται πόσο χυδαιοποίησαν, ἀμαύρωσαν τόν Μάρξ καί τόν Ἐνγκελς ὅχι μόνο οἱ ὁπορτουνιστές, ἀλλά καί ὁ Κάουτσκι.

Οἱ ὁπορτουνιστές δέ ν κατάλαβαν οὔτε μιά ἀπ' αὐτές τῖς 8 πλουσιότατες σέ περιεχόμενο σκέψεις!!

Αὐτοί πῆραν μ ό ν ο τήν πρακτική ἀνάγκη τῆς στιγμῆς: νά χρησιμοποιοῦν τόν πολιτικό ἀγώνα, νά χρησιμοποιοῦν τό σημερινό κράτος γιά τήν ἐκπαίδευση καί τή διαπαιδαγώγηση τοῦ προλεταριάτου, γιά τήν «ἀπόσπαση παραχωρήσεων». Αὐτό εἶναι σωστό (κατά τῶν ἀναρχικῶν), ὅμως αὐτό εἶναι ἀκόμη μόνο τό 1/100 τοῦ μαρξισμοῦ, ἄν μπορεῖ κανένας νά ἐκφραστεῖ ἔτσι μέ ἀριθμούς.

Ὁ Κάουτσκι συγκάλυψε ἐντελῶς (εἴτε ξέχασε; εἴτε δέν κατάλαβε;) στό προπαγανδιστικό καί γενικά στό δημοσιολογικό του ἔργο τά ἐδάφια 1, 2, 5, 6, 7, 8 καί τή «συντριβή» τοῦ Μάρξ (ὁ Κάουτσκι στήν πολεμική του ἐνάντια στόν Πάννεκουκ τό 1912 ἢ τό 1913 (βλ. παρακάτω, σελ. 45-47*) κατρακύλησε πιά πέρα γιά πέρα στόν ὁπορτουνισμό πάνω στό ζήτημα αὐτό).

Ἀπό τούς ἀναρχικούς μᾶς χωρίζει (α) ἡ χρησιμοποίηση τοῦ κράτους τῶρα καί (β) στήν περίοδο τῆς ἐπανάστασης τοῦ προλεταριάτου («δικτατορία τοῦ προλεταριάτου») — σημεία σοβαρότατα γιά τήν πρακτική, αὐτή τή στιγμή. (Αὐτά ξέχασε ὁ Μπουχάριν!)

Ἀπό τούς ὁπορτουνιστές μᾶς χωρίζουν πιά βαθιές, «πιό αἰώνιες» ἀλήθειες γιά (α) τόν προσωρινό χαρακτήρα τοῦ κράτους, γιά (β) τή ζημιὰ πού τῶρα προξενοῦν οἱ «φλυαρίες» γιά τό κράτος, γιά

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 289-301. Ἡ Σύντ.

(γ) τό μή όλότελα κρατικό χαρακτήρα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, (δ) γιά τήν ἀντίφαση κράτους καί ἐλευθερίας, (ε) γιά σωστότερη ἀντίληψη (ἔννοια, προγραμματικό ὄρο) τῆς «κοινότητας» στή θέση τοῦ κράτους, (στ) γιά τή «συντριβή» (Zerbrechen) τῆς γραφειοκρατικῆς-στρατιωτικῆς μηχανῆς. Νά μήν ξεχάσουμε ἀκόμη ὅτι οἱ ἀνοιχτοί ὀπορτουνιστές τῆς Γερμανίας (Μπέρνσταϊν, Κόλμπ etc.) ἀρνοῦνται χωρίς περιστροφές τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ἐνῶ τό ἐπίσημο πρόγραμμα καί ὁ Κάουτσκι τήν ἀρνοῦνται ἔμμεσα, ἀποσιωπώντας τήν στήν καθημερινή διαφώτιση καί ἀνεχόμενοι τήν ἀποστασία τῶν Κόλμπ καί Σία.

Στόν Μπουχάριν στάλθηκε γράμμα τόν VIII. 1916: «περίμενε νά ὠριμάσουν οἱ σκέψεις σου γιά τό κράτος». Ὁμως ὁ Μπουχάριν χωρίς καλά-καλά νά ὠριμάσουν οἱ σκέψεις του, δημοσίευσε ἄρθρο στόν τύπο μέ τήν ὑπογραφή «Nota bene», καί ἀντί νά στιγματίσει τίς ἀντιλήψεις τῶν καουτσκιστῶν τοῦς βοήθησε μέ τά λάθη του!! Ὡστόσο, στήν οὐσία ὁ Μπουχάριν εἶναι πιό κοντά στήν ἀλήθεια, παρά ὁ Κάουτσκι.

NB || «Neue Zeit», XIX (1900-1901) (τεῦχ. 26, 27. III. 1901), S 804: M. Beer σχετικά μέ τήν παρακμή τῆς Ἀγγλίας μέ παρατηρήσεις γιά τόν ἱμπεριαλισμό της, γιά τή σ ἡ ψ η της καί γιά τόν ἱμπεριαλισμό τῶν ἄλλων χωρῶν. — — — NB. Ὁ ἴδιος: «Sozialer Imperialismus», «Neue Zeit», XX, 1 (1901-1902), S. 209 ff. (οἱ φαβιανοί) und «Die gegenwärtige Lage des Trade Unionismus», *ibidem*, S. 43 (NB) («*Imperialistisch-soziale Ära*»)).

XIX, 2, S. 197: ἄρθρο τοῦ *Walter* γιά τό «ρωσικό ἱμπεριαλισμό...» ((ἀπό τόν Πέτρο τόν Α΄ ὡς τήν Κίνα τοῦ 20οῦ αἰῶνα))*.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΓΚΟΤΑ

||| Τό γράμμα τοῦ Ἐνγκελς πρὸς τόν Μπέμπελ γράφτηκε στίς 28. III. 1875. Τό γράμμα τοῦ Μάργξ πρὸς τόν Μπράκε μέ τήν κ ρ ι τ ι κ ῆ τ ο ὦ π ρ ο γ ρ ά μ μ α τ ο ς τ ῆ ς Γ κ ό τ α γράφτηκε ὕστερα ἀπό ἓνα καί πάνω μήνα: 5. V. (τ ο ὦ Μ ά η) 1875 («Neue Zeit», IX, 1, 1891) (1890-1891, τεῦχ. 18).

* Τό κείμενο, πού περικλείνεται σέ πλαίσιο, γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στό κάτω μέρος μιᾶς ἀπ'τίς προηγούμενες σελ. τοῦ χειρογράφου. Ἡ Σύντ.

(γ) τό μή όλότελα κρατικό χαρακτήρα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, (δ) γιά τήν ἀντίφαση κράτους καί ἐλευθερίας, (ε) γιά σωστότερη ἀντίληψη (ἐννοια, προγραμματικό ὄρο) τῆς «κοινοτήτας» στή θέση τοῦ κράτους, (στ) γιά τή «συντριβή» (Zerbrechen) τῆς γραφειοκρατικῆς-στρατιωτικῆς μηχανῆς. Νά μήν ξεχάσουμε ἀκόμη ὅτι οἱ ἀνοιχτοί ὀπορτουνιστές τῆς Γερμανίας (Μπέρνσταϊν, Κόλμπ κτλ.) ἀρνοῦνται χωρίς περιστροφές τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ἐνῶ τό ἐπίσημο πρόγραμμα καί ὁ Κάουτσκι τήν ἀρνοῦνται ἔμμεσα, ἀποσιωπώντας την στήν καθημερινή διαφώτιση καί ἀνεχόμενοι τήν ἀποστασία τῶν Κόλμπ καί Σία.

Στόν Μπουχάριν στάλθηκε γράμμα τόν VIII. 1916: «περίμενε νά ὠριμάσουν οἱ σκέψεις σου γιά τό κράτος»*. Ὅμως ὁ Μπουχάριν, χωρίς καλά-καλά νά ὠριμάσουν οἱ σκέψεις του, δημοσίευσε ἄρθρο στόν τύπο μέ τήν ὑπογραφή «Nota bene», καί ἀντί νά στιγματίσει τίς ἀντιλήψεις τῶν καουτσκιστῶν, τοὺς βοήθησε μέ τά λάθη του!!¹⁶⁸ Ὡστόσο, στήν οὐσία ὁ Μπουχάριν εἶναι πιο κοντά στήν ἀλήθεια, παρά ὁ Κάουτσκι.

«Neue Zeit», XIX, 1 (1900-1901) (τεῦχ. 26, 27. III. 1901), σ. 804: Μ. Μπέρ σχετικά μέ τήν παρακμή τῆς Ἀγγλίας μέ παρατηρήσεις γιά τόν ἱμπεριαλισμό της, γιά τή σ ἡ ψ η της καί γιά τόν ἱμπεριαλισμό τῶν ἄλλων χωρῶν. — — — NB. Ὁ ἴδιος: «Κοινωνικός ἱμπεριαλισμός», «Neue Zeit», XX, 1 (1901-1902), σελ. 209 καί ἐπόμενες (οἱ φαβιανοί) καί «Ἡ σημερινή κατάσταση τοῦ τρέιντ-γιουνιονισμοῦ», στό ἴδιο μέρος, σ. 43 (NB) ((«Κοινωνική ἐποχή τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ»))¹⁶⁹.

NB

XIX, 2, σ. 197: ἄρθρο τοῦ Βάλτερ γιά τό «ρωσικό ἱμπεριαλισμό...» ((ἀπό τόν Πέτρο τόν Α' ὡς τήν Κίνα τοῦ 20οῦ αἰῶνα)).

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΓΚΟΤΑ

Τό γράμμα τοῦ Ἐνγκελς πρὸς τόν Μπέμπελ γράφτηκε στίς 28. III. 1875. Τό γράμμα τοῦ Μάρξ πρὸς τόν Μπράκε μέ τήν κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα γράφτηκε ὕστερα ἀπό ἓνα καί πάνω μήνα: 5. V. (τοῦ Μάη) 1875) («Neue Zeit», IX, 1, 1891) (1890-1891), τεῦχ. 18)¹⁷⁰.

* Βλ. "Απαντα, 4η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 35ος, σελ. 182-183. Ἡ Σύντ.

Ἀπό πρώτη ματιά ὁ Μάρξ ἐμφανίζεται στό γράμμα του αὐτό πολύ πλησιέστερος «ὁπαδός τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης» — ἂν ἐπιτρέπεται νά χρησιμοποιήσουμε αὐτή τήν πρόστυχη ἔκφραση τῶν ἐχθρῶν μας — παρά ὁ ῥΕνγκελς.

!! ||| Ὁ ῥΕνγκελς προτείνει (1) νά μή γίνει καθόλου λόγος γιά κράτος· (2) νά ἀντικατασταθεῖ αὐτή ἡ λέξη μέ τή λέξη «κοινότητα»· (3) δηλώνει ἀκόμη ὅτι ἡ Κομμούνα (δηλ. ἡ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου») «δέν εἶναι πιά κράτος στήν καθαυτοῦ ἔννοιά του» — ἐνῶ ὁ Μάρξ δέν λέει λέξη γιά ὅλο αὐτό τό ζήτημα, ἀλλά, ἀντίθετα, μιλάει ἀκόμη καί γιά (von) «*dem zukünftigen Staatswesen der kommunistischen Gesellschaft*»!! («Neue Zeit», IX, 1, S. 573). (Στό ἴδιο, σελ. 16 κάτω.)

Ἀπό πρώτη ματιά μπορεῖ νά σχηματιστεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι πρόκειται γιά μιά ρηχή ἀντίφαση, σύγχυση, διχογνωμία! Αὐτό ὅμως ἀπό πρώτη μόνο ματιά.

Νά ὁλόκληρο τό καθοριστικό (γιά τό δοσμένο σημεῖο) χωρίο ἀπό τό γράμμα τοῦ Μάρξ:

«Die «heutige Gesellschaft» ist die kapitalistische Gesellschaft, die in allen Kulturländern existiert, mehr oder weniger frei von mittelaltrigem Beisatz, mehr oder weniger durch die besondere geschichtliche Entwicklung jedes Landes modifiziert, mehr oder weniger entwickelt. Dagegen der «heutige Staat» wechselt mit der Landesgrenze. Er ist ein anderer im preußischdeutschen Reich als in der Schweiz (572), ein (573) anderer in England als in den «Vereinigten Staaten». «Der heutige Staat» ist also eine Fiktion.

Jedoch haben die verschiedenen Staaten der verschiedenen Kulturländer trotz ihrer bunten Formverschiedenheit alle das gemein, daß sie auf dem Boden der modernen bürgerlichen Gesellschaft stehn, nur einer mehr oder minder kapitalistisch entwickelten. Sie haben daher auch gewisse wesentliche Charaktere gemein. In diesem Sinne kann man von «heutigem Staatswesen» sprechen, im Gegensatz zur Zukunft, worin seine jetzige Wurzel, die bürgerliche Gesellschaft, abgestorben ist.

Es fragt sich dann: welche Umwandlung wird das Staatswesen in einer kommunistischen Gesellschaft erleiden? In andern Worten, welche

Ἐκείνη ἡ πρώτη ματιά ὁ Μάρξ ἐμφανίζεται στό γράμμα του αὐτό πολύ πλησιέστερος «ὁπαδός τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης» — ἂν ἐπιτρέπεται νά χρησιμοποιήσουμε αὐτή τήν πρόστυχη ἔκφραση τῶν ἐχθρῶν μας — παρά ὁ Ἑνγκελς.

Ὁ Ἑνγκελς προτείνει (1) νά μή γίνεται καθόλου λόγος γιά κράτος· (2) νά ἀντικατασταθεῖ αὐτή ἡ λέξη μέ τή λέξη «κοινότητα»· (3) δηλώνει ἀκόμη ὅτι ἡ Κομμούννα (δηλ. ἡ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου») «δέν εἶναι πιά κράτος στήν καθαυτοῦ ἐννοιά του» — ἐνῶ ὁ Μάρξ δέν λέει λέξη γιά ὅλο αὐτό τό ζήτημα, ἀλλά, ἀντίθετα, μιλάει ἀκόμη καί γιά «μελλοντική κρατική ὀργάνωση στήν περίοδο τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας»!! («Neue Zeit», IX, 1, σ. 573). (Στό ἴδιο, σελ. 16 κάτω*.)

Ἀπό πρώτη ματιά μπορεῖ νά σχηματιστεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι πρόκειται γιά μιᾶ ρηχή ἀντίφαση, σύγχυση, διχογνωμία! Αὐτό ὅμως ἀπό πρώτη μόνο ματιά.

Νά ὁλόκληρο τό καθοριστικό (γιά τό δοσμένο σημεῖο) χωρίο ἀπό τό γράμμα τοῦ Μάρξ:

«Ἡ «σημερινή κοινωνία» εἶναι ἡ καπιταλιστική κοινωνία, πού ὑπάρχει σέ ὅλες τίς πολιτισμένες χῶρες, περισσότερο ἢ λιγότερο ἀπαλλαγμένη ἀπό μεσαιωνικές προσμίξεις, περισσότερο ἢ λιγότερο τροποποιημένη ἀπό τίς ἰδιομορφίες τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης κάθε χώρας, περισσότερο ἢ λιγότερο ἐξελιγμένη. Ἀντίθετα, «τό σημερινό κράτος» ἀλλάζει μέ τά σύνορα κάθε χώρας. Ἄλλο εἶναι στήν πρωσο-γερμανική αὐτοκρατορία καί ἐντελῶς ἄλλο στήν Ἑλβετία (572), ἄλλο στήν Ἀγγλία καί ἐντελῶς ἄλλο (573) στίς «Ἐνωμένες Πολιτεῖες». Τό «σημερινό κράτος» εἶναι, λοιπόν, πλάσμα τῆς φαντασίας.

Ὡστόσο, τά διάφορα κράτη τῶν διάφορων πολιτισμένων χωρῶν, παρ' ὅλη τους τή μεγάλη πολυμορφία, ἔχουν τοῦτο τό κοινό, ὅτι στέκονται πάνω στό ἔδαφος τῆς σύγχρονης ἀστικῆς κοινωνίας, πού εἶναι λίγο-πολύ ἀναπτυγμένη καπιταλιστικά. Καί γι' αὐτό ἔχουν κοινά μερικά οὐσιώδη γνωρίσματα. Μ' αὐτή τήν ἐννοια μπορεῖ κανένας νά μιλάει γιά «σημερινό κράτος», σέ ἀντίθεση μέ τό μέλλον, ὅπου θά ἔχει ἀπονεκρωθεῖ ἡ σημερινή του ρίζα, ἡ ἀστική κοινωνία.

Τότε θά ρωτήσῃ κανεῖς: ποιές μεταβολές θά ὑποστεῖ τό κράτος στήν κομμουνιστική κοινωνία; Μέ ἄλλα λόγια, ποιές

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 177. Ἡ Σύντ.

NB

||| *gesellschaftlichen Funktionen bleiben dort übrig, die jetzigen Staatsfunktionen analog sind?* Diese Frage ist nur wissenschaftlich zu beantworten, und man kommt dem Problem durch tausendfache Zusammensetzung des Wortes «Volk» mit dem Wort «Staat» auch nicht um einen Flohsprung näher».

||| «Zwischen der kapitalistischen und der kommunistischen Gesellschaft liegt die Periode der revolutionären Umwandlung der einen in die andre. Der entspricht auch eine politische Übergangsperiode, deren Staat nichts anderes sein kann, als *die revolutionäre Diktatur des Proletariats*» (ὑπογράμ. Μάρξ).

||| «Das Programm nun hat es weder mit letzterer zu tun noch mit *dem zukünftigen Staatswesen der kommunistischen Gesellschaft*».

Εἶναι φανερό ὅτι αὐτό ἀποτελεῖ μομφή, αὐτό φαίνεται καθαρά καί ἀπό τήν ἀκόλουθη φράση: τό πρόγραμμα «καταπιάνεται» μέ τίς παλιές δημοκρατικές κοινοτοπίες (Litanei), καί ὅχι μέ τά ζητήματα τῆς ἐπαναστατικῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί μέ τήν κρατική ὀργάνωση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας...

||| «Seine politischen Forderungen enthalten nichts außer der alten weltbekannten demokratischen Litanei: allgemeines Wahlrecht, direkte Gesetzgebung, Volksrecht, Volkswehr etc. Sie sind bloßes Echo der bürgerlichen Volkspartei, des Friedens- und Freiheitsbundes...» (573)...

κοινωνικές λειτουργίες απομένουν τότε, ανάλογες με τις σημερινές κρατικές λειτουργίες; Σ' αυτό τό πρόβλημα μπορεί νά απαντήσει κανείς μόνο ἐπιστημονικά· κι' ὅσες χιλιάδες φορές καί ἂν συνθέτουμε τή λέξη «λαός» μέ τή λέξη «κράτος», δέν πρόκειται νά πλησιάσουμε οὔτε κατά ἓνα δακτυλάκι στή λύση του».

NB

«'Ανάμεσα στήν καπιταλιστική καί στήν κομμουνιστική κοινωνία βρίσκεται ἡ περίοδος τῆς ἐπαναστατικῆς μετατροπῆς τῆς πρώτης στή δεύτερη. Καί σ' αὐτή τήν περίοδο ἀντιστοιχεῖ ἐπίσης μιά πολιτική μεταβατική περίοδος, καί τό κράτος αὐτῆς τῆς περιόδου δέν μπορεί νά εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά ἡ ἐπαναστατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ Μάρξ)*.

«Τό πρόγραμμα δέν ἀσχολεῖται οὔτε μ' αὐτή τήν τελευταία μορφή κράτους, οὔτε μέ τό μελλόντικó κράτος στήν περίοδο τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας».

Εἶναι φανερό ὅτι αὐτό ἀποτελεῖ μομφή, αὐτό φαίνεται καθαρά καί ἀπό τήν ἀκόλουθη φράση: τό πρόγραμμα «καταπιάνεται» μέ τίς παλιές δημοκρατικές κοινοτοπίες (Litaneí), καί ὅχι μέ τά ζητήματα τῆς ἐπαναστατικῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί μέ τήν κρατική ὀργάνωση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας...

«Οἱ πολιτικές διεκδικήσεις του δέν περιέχουν παρά τίς παλιές, γνωστές σ' ὅλους, δημοκρατικές κοινοτοπίες: καθολικό ἐκλογικό δικαίωμα, ἄμεση νομοθεσία, λαϊκό δίκαιο, λαϊκή πολιτοφυλακή κτλ. "Ὅλα αὐτά εἶναι ἀπλή ἡχώ τοῦ ἀστικοῦ Λαϊκοῦ κόμματος¹⁷¹, τοῦ Συνδέσμου εἰρήνης καί ἐλευθερίας...¹⁷²» (573)...

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 85-86. Ἡ Σύντ.

très
bien
(καί πολύ
σπουδαῖο)

[Αὐτές οἱ διεκδικήσεις «ἔχουν» πιά «πραγματοποιηθεῖ» — μόνο πού ἡ πραγματοποίησή τους δέν ἔγινε στό γερμανικό κράτος, ἀλλά σέ ἄλλα κράτη, στήν Ἑλβετία, στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες. Οἱ διεκδικήσεις αὐτές ἔχουν τή θέση τους («am Platze») μόνον σέ καθεστώς λαοκρατικῆς δημοκρατίας. Τό πρόγραμμα δέν προβάλλει σάν διεκδίκηση τή δημοκρατία, ὅπως ἔκαναν τά γαλλικά ἐργατικά προγράμματα ἐπὶ Λουδοβίκου-Φιλίππου καί Λουδοβίκου-Ναπολέοντα, — αὐτό δέν πρέπει νά γίνει στή Γερμανία, ἐπομένως δέν μπορεῖ κανένας νά διεκδικεῖ ἀπό τό στρατιωτικό δεσποτισμό πράγματα πού ταιριάζουν μόνο στή λαοκρατική δημοκρατία... ἀκόμη κι' αὐτή ἡ χυδαία δημοκρατία *«steht noch berg-hoch über solcher Art Demokratie innerhalb der Grenzen des polizeilich Erlaubten und logisch Unerlaubten»*.]

ὁ Μάρξ μέ τά λόγια αὐτά σάν νά προεῖδε ὅλη τήν προστυχιά τοῦ καουτσκιζμοῦ: γλυκανάλατες κουβέντες γιά κάθε λογῆς καλά πράγματα, πού μετατρέπονται σέ ἐξωραϊσμό τῆς πραγματικότητας, γιατί συγκαλύπτουν εἴτε ἀφήνουν στό περιθώριο τό ἀσυμβίβαστο τοῦ δημοκρατικοῦ κόσμου καί τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, τῆς δημοκρατίας καί τῆς μοναρχίας κτλ.

Ἐπομένως, ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου εἶναι «πολιτική μεταβατική περίοδος»· εἶναι ξεκάθαρο ὅτι καί τό κράτος αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι μετάβαση ἀπό τό κράτος στό μή-κράτος, δηλ. «kein Staat im eigentlichen Sinne mehr». Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἑνγκελς, συνεπῶς, σ' αὐτό τό σημεῖο δέν ἀντιφάσκουν καθόλου μεταξύ τους.

Αὐτές οἱ διεκδικήσεις «ἔχουν» πιά «πραγματοποιηθεῖ» — μόνο πού ἡ πραγματοποίησή τους δέν ἔγινε στό γερμανικό κράτος, ἀλλά σέ ἄλλα κράτη, στήν Ἑλβετία, στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες. Οἱ διεκδικήσεις αὐτές ἔχουν τή θέση τους («am Platze») μόνον σέ καθεστώς λαοκρατικῆς δημοκρατίας. Τό πρόγραμμα δέν προβάλλει σάν διεκδίκηση τή δημοκρατία, ὅπως ἔκαναν τά γαλλικά ἐργατικά προγράμματα ἐπὶ Λουδοβίκου-Φιλίππου καί Λουδοβίκου-Ναπολέοντα, — αὐτό δέν πρέπει νά γίνει στή Γερμανία, ἐπομένως δέν μπορεῖ κανένας νά διεκδικεῖ ἀπό τό στρατιωτικό δεσποτισμό πράγματα, πού ταιριάζουν μόνο στή λαοκρατική δημοκρατία... ἀκόμη κι' αὐτή ἡ χυδαία δημοκρατία «στέκεται βουνό πιά ψηλά ἀπὸ τόν τέτιον εἶδος δημοκρατισμό πού περιορίζεται μέσα στά ὅρια ἐκείνου πού ἐπιτρέπει ἡ ἀστυνομία καί πού δέν ἐπιτρέπει ἡ λογική»¹⁷³.

πολύ
καλά
(καί πολύ
σπουδαῖο)

Ὁ Μάρξ μέ τά λόγια αὐτά σάν νά προεῖδε ὅλη τήν προστυχιά τοῦ καουτσκιζμοῦ: γλυκανάλατες κουβέντες γιά κάθε λογῆς καλά πράγματα, πού μετατρέπονται σέ ἐξωραϊσμό τῆς πραγματικότητας, γιατί συγκαλύπτουν εἴτε ἀφήνουν στό περιθώριο τό ἀσυμβίβαστο τοῦ δημοκρατικοῦ κόσμου καί τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, τῆς δημοκρατίας καί τῆς μοναρχίας κτλ.

Ἐπομένως, ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου εἶναι «πολιτική μεταβατική περίοδος»· εἶναι ξεκάθαρο ὅτι καί τό κράτος αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι μετάβαση ἀπὸ τό κράτος στό μῆκράτος, δηλ. «δέν εἶναι πιά κράτος στήν καθαυτοῦ ἐννοιά του». Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς, συνεπῶς, σ' αὐτό τό σημεῖο δέν ἀντιφάσκουν καθόλου μεταξύ τους.

Παραπέρα όμως ο Μάρξ μιλάει για τη «μελλοντική συγκρότηση της κομμουνιστικής κοινωνίας»!! Έτσι, λοιπόν, το κράτος θα υφίσταται ακόμη και στην «κομμουνιστική κοινωνία»!! Δεν υπάρχει μήπως εδώ αντίφαση;

Όχι:

τό κράτος
χρειάζεται στην
αστική τάξη

I —— στην καπιταλιστική κοινωνία κράτος στην καθαυτό έννοιά του

τό κράτος
χρειάζεται στο
προλεταριάτο

II —— μετάβαση (δικτατορία του προλεταριάτου): κράτος μεταβατικού τύπου (όχι κράτος στην καθαυτό έννοιά του)

τό κράτος
δέν χρειάζεται,
απονεκρώνεται

III —— κομμουνιστική κοινωνία: απονέκρωση του κράτους.

Πλήρης συνέπεια και σαφήνεια!!

Διαφορετικά:

I —δημοκρατία μόνο για τους πλούσιους και για ένα μικρό στρώμα του προλεταριάτου. [Δέν είναι για τους φτωχούς!]

I —δημοκρατία μόνο σαν εξαίρεση, δέν είναι ποτέ ολοκληρωμένη...

II —δημοκρατία για τους φτωχούς, για τα $\frac{9}{10}$ του πληθυσμού, βίαιη κατάπνιξη της αντίστασης των πλουσίων

II —δημοκρατία σχεδόν ολοκληρωμένη, περιορισμένη μόνο από την κατάπνιξη της αντίστασης της αστικής τάξης

III —δημοκρατία ολοκληρωμένη που γίνεται συνήθεια και επομένως απονεκρώνεται, παραχωρεί τη θέση της στην αρχή: «ό καθένας ανάλογα με τις ικανότητές του στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του»

III —δημοκρατία πραγματικά ολοκληρωμένη, που γίνεται συνήθεια και επομένως απονεκρώνεται... Η ολοκληρωμένη δημοκρατία = καμιά δημοκρατία. Αυτό δέν είναι παραδοξολογία, είναι αλήθεια!

[βλ. σ. 19 απ'τά πλάγια]

Παραπέρα όμως ο Μάρξ μιλάει για τη «μελλοντική συγκρότηση της κομμουνιστικής κοινωνίας»!! Έτσι, λοιπόν, το κράτος θα υφίσταται ακόμη και στην «κομμουνιστική κοινωνία»!! Δεν υπάρχει μήπως εδώ αντίφαση;

Όχι:

τό κράτος
χρειάζεται στην
αστική τάξη

I — στην καπιταλιστική κοινωνία κράτος στην καθαυτό έννοιά του

τό κράτος
χρειάζεται στο
προλεταριάτο

II — μετάβαση (δικτατορία του προλεταριάτου): κράτος μεταβατικού τύπου (όχι κράτος στην καθαυτό έννοιά του).

τό κράτος
δέν χρειάζεται,
απονεκρώνεται

III — κομμουνιστική κοινωνία: απονέκρωση του κράτους

Πλήρης συνέπεια και σαφήνεια!!

Διαφορετικά:

- I — δημοκρατία μόνο για τους πλούσιους και για ένα μικρό στρώμα του προλεταριάτου. Δέν είναι για τους φτωχούς!
- II — δημοκρατία για τους φτωχούς, για τα $\frac{9}{10}$ του πληθυσμού, βίαιη κατάπνιξη της αντίστασης των πλουσίων
- III — δημοκρατία ολοκληρωμένη, πού γίνεται συνήθεια και επομένως απονεκρώνεται, παραχωρεί τη θέση της στην αρχή: «ό καθένας ανάλογα με τις ικανότητές του, στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του»

I — δημοκρατία μόνο σαν εξαίρεση, δέν είναι ποτέ ολοκληρωμένη...

II — δημοκρατία σχεδόν ολοκληρωμένη, περιορισμένη μόνο από την κατάπνιξη της αντίστασης της αστικής τάξης

III — δημοκρατία πραγματικά ολοκληρωμένη, πού γίνεται συνήθεια και επομένως απονεκρώνεται...
‘Η ολοκληρωμένη δημοκρατία = καμιά δημοκρατία. Αυτό δέν είναι παραδοξολογία, είναι αλήθεια!

βλ. σ. 19 απ'τά πλάγια*

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 187. Ἡ Σύντ.

Μέ τό ζήτημα τοῦ κράτους ἔχει σχέση ἓνα ἐπίσης πολύ σημαντικό χωρίο τῆς «Κριτικῆς τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα», πού ἀφορᾷ τήν οἰκονομική ἀνάλυση τῆς μελλοντικῆς κοινωνίας.

Ο Μάρξ ἐπικρίνει ἐδῶ (S. 565-567) τήν ἰδέα τοῦ Λασσάλ γιά τό «ἀκέραιο ἐργατικό εἰσόδημα», ἀποδείχνει τήν ἀνάγκη τῆς ἀφαίρεσης τοῦ κεφαλαίου γιά τήν κάλυψη τοῦ μέρους τῶν μέσων παραγωγῆς πού φθείρεται, τοῦ ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου, τῶν ἐξόδων γιά τή διοίκηση, γιά τά σχολεῖα, τήν ὑγεία κτλ. καί συνεχίζει:

«Womit wir es hier zu tun haben, ist eine kommunistische Gesellschaft, nicht wie sie sich auf ihrer eigenen Grundlage *entwickelt* hat, sondern umgekehrt, wie sie eben aus der kapitalistischen Gesellschaft *hervorgeht*; die also in jeder Beziehung, NB ||| ökonomisch, sittlich, geistig, noch behaftet ist mit den Muttermalen der alten Gesellschaft, aus deren Schoß sie herkommt. Demgemäß erhält NB ||| der einzelne Produzent — nach den Abzügen — exakt zurück, was er ihr gibt. Was er ihr gegeben hat, ist sein individuelles Arbeitsquantum. Z. B. der gesellschaftliche Arbeitstag besteht aus der Summe der individuellen Arbeitsstunden; die individuelle Arbeitszeit des einzelnen Produzenten ist der von ihm gelieferte Teil des gesellschaftlichen Arbeitstags, sein Anteil daran. Er erhält von der Gesellschaft einen Schein, daß er soundso viel Arbeit liefert (nach Abzug seiner Arbeit für die gemeinschaftlichen Fonds), und zieht mit diesem Schein aus dem gesellschaftlichen Vorrat von Konsumtionsmitteln so viel heraus, als gleichviel Arbeit kostet. Dasselbe Quantum Arbeit, das er der Gesellschaft in einer Form gegeben hat, erhält er in der anderen zurück» (566).

«Στήν ἰδιοκτησία τῶν διαφόρων προσώπων δέν μπορεί νά περάσει τίποτε, ἐκτός ἀπό τά ἀντικείμενα ἀτομικῆς κατανάλωσης» (567). «Was aber die Verteilung der letzteren unter die

Μέ τό ζήτημα τοῦ κράτους ἔχει σχέση ἓνα ἐπίσης πολύ ση-
μαντικό χωρίο τῆς «*Κριτικῆς τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα*», πού
ἀφορᾷ τήν *οἰκονομική* ἀνάλυση τῆς μελλοντικῆς κοινωνίας.

Ὁ Μάρξ ἐπικρίνει ἐδῶ (σ. 565-567) τήν ἰδέα τοῦ Λασσάλ γιά
τό «ἀκέραιο ἐργατικό εἰσόδημα», ἀποδείχνει τήν ἀνάγκη τῆς
ἀφαίρεσης τοῦ κεφαλαίου γιά τήν κάλυψη τοῦ μέρους τῶν μέσων
παραγωγῆς πού φθείρεται, τοῦ ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου, τῶν
ἐξόδων γιά τή διοίκηση, γιά τά σχολεῖα, τήν ὑγεία κτλ. καί
συνεχίζει:

«Ἐδῶ δέν ἔχουμε νά κάνουμε μέ μιᾷ κομμουνιστική
κοινωνία πού ἀναπτύχθηκε πάνω στή δική της βάση,
ἀλλά μέ μιᾷ τέτια κοινωνία, πού μόλις τώρα ἀκριβῶς
βγαίνει ἀπό τήν καπιταλιστική κοινωνία καί πού
γι' αὐτό ἀπό κάθε ἄποψη, οἰκονομική, ἠθική, πνευμα-
τική, φέρνει πάνω της ἀκόμη τή σφραγίδα τῆς παλιᾶς
κοινωνίας, ἀπό τά σπλάχνα τῆς ὁποίας καί βγῆκε*.
Σύμφωνα μ' ὅλα αὐτά ὁ κάθε παραγωγός ξεχωριστά
παίρνει ἀπό τήν κοινωνία, μετά τήν ἀφαίρεση ὅλων
τῶν κρατήσεων, ἀκριβῶς τόσα, ὅσα τῆς δίνει. Ἐκεῖνο
πού τῆς ἔδοσε εἶναι ἡ ἀτομική ποσότητα ἐργασίας.
Λογουχάρη, ἡ κοινωνική ἐργάσιμη μέρα ἀποτελεῖται
ἀπό τό ἄθροισμα τῶν ἀτομικῶν ὥρῶν ἐργασίας. Ὁ
ἀτομικός ἐργάσιμος χρόνος τοῦ κάθε παραγωγοῦ εἶναι
τό τμῆμα τῆς κοινωνικῆς ἐργάσιμης μέρας πού πρό-
σφερε ὁ ἴδιος, εἶναι τό μερίδιό του σ' αὐτή. Παίρνει
ἀπό τήν κοινωνία ἀπόδειξη ὅτι πρόσφερε τόση ποσό-
τητα ἐργασίας (μετά τήν ἀφαίρεση τῆς ἐργασίας του
πού πηγαίνει γιά τά κοινωνικά ἀποθέματα) καί μ' αὐ-
τή τήν ἀπόδειξη παίρνει ἀπό τά κοινωνικά ἀποθέμα-
τα τόσα ἀντικείμενα κατανάλωσης, ὅσα ἀντιστοιχοῦν
στή δουλιὰ πού ξόδεψε. Τήν ἴδια ποσότητα ἐργασίας,
πού ἔδοσε στήν κοινωνία μέ τή μιᾷ μορφή, τήν παίρνει
πίσω μέ ἄλλη μορφή» (566).

NB

NB

«Στήν ἰδιοκτησία τῶν διαφόρων προσώπων δέν μπορεῖ νά πε-
ράσει τίποτε, ἐκτός ἀπό τά ἀντικείμενα ἀτομικῆς κατανάλωσης»
(567). «Ὅσοναφορᾷ ὅμως τή διανομή τῶν τελευταίων στούς

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 92. Ἡ Σύντ.

einzelnen Produzenten betrifft, herrscht dasselbe Prinzip wie beim Austausch von Warenäquivalenten, es wird gleichviel Arbeit in einer Form gegen gleichviel Arbeit in einer andern umgetauscht» (567). Αὕτή ἡ ἰσότητα δικαιωμάτων προϋποθέτει ἀνισότητα, ἀνισότητα στήν πράξη, ἀνισότητα ἀνάμεσα στους ἀνθρώπους, γιατί ὁ ἕνας εἶναι γερός, ὁ ἄλλος ἀδύνατος κτλ. (τά ἄτομα «wären nicht verschiedene Individuen, wenn sie nicht Ungleiche wären») (567), — ὁ ἕνας θά παίρνει περισσότερα ἀπό τόν ἄλλο.

Also:

I «μακρόχρονα
κοιλοπονήματα»]

II «πρώτη φάση
τῆς κομμουνι-
στικῆς κοινω-
νίας»]

III «ἀνώτερη
φάση τῆς κομ-
μουνιστικῆς
κοινωνίας»]

«Aber diese Mißstände sind unvermeidbar in der ersten Phase der kommunistischen Gesellschaft, wie sie eben aus der kapitalistischen Gesellschaft nach langen Geburtswehen hervorgegangen ist. Das Recht kann nie höher sein als die ökonomische Gestaltung und dadurch bedingte Kulturentwicklung der Gesellschaft».

NB

«In einer *h ö h e r n P h a s e* der *k o m m u n i s t i s c h e n* Gesellschaft, nachdem die knechtende Unterordnung der Individuen unter die Teilung der Arbeit, damit auch der Gegensatz geistiger und körperlicher Arbeit verschwunden ist; nachdem die Arbeit nicht nur Mittel zum Leben, sondern selbst das erste Lebensbedürfnis geworden; nachdem mit der allseitigen Entwicklung der Individuen auch die Produktionskräfte gewachsen sind und alle Springquellen des genossenschaftlichen Reichtums voller fließen — erst dann kann der enge

NB

bürgerliche Rechtshorizont ganz überschritten werden und die Gesellschaft

ξεχωριστούς παραγωγούς, ἐδῶ κυριαρχεῖ ἡ ἴδια ἀρχή, ὅπως καί στήν ἀνταλλαγή τῶν ἰσοδύναμων ἐμπορευμάτων: ὁρισμένη ποσότητα ἐργασίας μιᾶς μορφῆς ἀνταλλάσσεται μέ ἴση ποσότητα ἐργασίας ἄλλης μορφῆς» (567). Αὕτη ἡ ἰσότητα δικαιωμάτων προϋποθέτει ἀνισότητα, ἀνισότητα στήν πράξη, ἀνισότητα ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους, γιατί ὁ ἕνας εἶναι γερός, ὁ ἄλλος ἀδύνατος κτλ. (τά ἄτομα «δέν θά ἦταν διαφορετικά ἄτομα, ἂν δέν ἦταν ἀνισα») (567), — ὁ ἕνας θά παίρνει περισσότερα ἀπό τόν ἄλλο.

«Μά αὐτές οἱ ἐλλείψεις δέν μποροῦν νά ἀποφευχθοῦν στήν πρώτη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, ὅπως αὕτη ἔχει ἀκριβῶς βγεῖ, ὥστε ἀπό μακρόχρονα κοιλοπονήματα ἀπό τήν καπιταλιστική κοινωνία. Τό δίκαιο δέν μπορεῖ ποτέ νά εἶναι ἀνώτερο ἀπό τό οἰκονομικό σύστημα καί τήν καθορισμένη ἀπ' αὐτό πολιτιστική ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας».

Ἐπομένως:
 I «μακρόχρονα κοιλοπονήματα»
 II «πρώτη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας»
 III «ἀνώτερη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας»

«Στήν ἀνώτερη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, ὅταν θά ἔχει ἐξαφανιστεῖ ἡ ὑποδουλωτική ὑποταγή τῶν ἀτόμων στόν καταμερισμό τῆς ἐργασίας καί μαζί της καί ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν πνευματική καί στή σωματική ἐργασία, ὅταν ἡ ἐργασία θά ἔχει γίνει ὄχι μόνο μέσο γιά νά ζεῖς, ἀλλά καί ἡ πρώτιστη ἀνάγκη τῆς ζωῆς, ὅταν μέ τήν ὀλόπλευρη ἀνάπτυξη τῶν ἀτόμων θά ἔχουν ἀναπτυχθεῖ καί οἱ παραγωγικές δυνάμεις καί θά ἀναβλύζουν πῶς ἀφθονα ὅλες οἱ πηγές τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου, τότε μόνο θά εἶναι δυνατό νά ξεπεραστεῖ ὀλότελα ὁ στενός ὀρίζοντας τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, καί ἡ κοινωνία

NB

NB

|| auf ihre Fahnen schreiben: «Jeder nach
|| seinen Fähigkeiten, jedem nach seinen
|| Bedürfnissen!»» (567).

Συνεπῶς, ἐδῶ ξεχωρίζουν καθαρά,
μέ σαφήνεια καί μέ ἀκρίβεια δύο φάσεις
τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας:

Αὐτό εἶναι ἐπί-
σης μορφή ἐξα-
ναγκασμοῦ:
«δέν δουλεύει,
δέν πρόκειται
νά πάρει καί
γιά φαῖ»

NB

ἡ *κατώτερη* («πρώτη») — ἡ κατανο-
μή τῶν ἀντικειμένων κατανάλωσης γίνεται
«ἀνάλογα» (567) μέ τήν ποσότητα τῆς ἐρ-
γασίας, πού πρόσφερε ὁ καθένας στήν κοι-
νωνία. Ἡ ἀνισότητα τῆς κατανομῆς εἶναι
ἀκόμη ἔντονη. «Ὁ στενός ἀστικός ὁρί-
ζοντας τοῦ δικαίου» δέν ἔχει ξεπεραστεῖ
ἀκόμη ἐντελῶς. Σ' αὐτό NB!! Μαζί μέ τό
(μισοαστικό) δίκαιο εἶναι φανερό ὅτι ἀκό-
μη δέν ἐξαφανίζεται ὀλοκληρωτικά καί τό
(μισοαστικό) κράτος. Σ' αὐτό N o t a
B e n e ! !

Ἡ δουλιά ἔγινε
ἀνάγκη, δέν
υπάρχει ἐξα-
ναγκασμός
κανενός

ἡ «*ἀνώτερη*» — «ὁ καθένας ἀνάλογα
μέ τίς ἱκανότητές του, στόν καθένα ἀνάλο-
γα μέ τίς ἀνάγκες του». Πότε αὐτό θά γίνει
πραγματικότητα; Ὅταν (1) θά ἐξαφανι-
στεῖ ἡ ἀντίθεση τῆς πνευματικῆς καί τῆς
σωματικῆς ἐργασίας· (2) ἡ δουλιά θά γίνει
πρώτιστη ἀνάγκη τῆς ζωῆς (NB:
ἡ συνήθεια νά ἐργάζεται κανείς θά γίνει
κανόνας, χωρίς ἐξαναγκασμό!!)· (3) οἱ πα-
ραγωγικές δυνάμεις θά ἀναπτυχθοῦν σέ
μεγάλο βαθμό κτλ. Εἶναι φανερό ὅτι *πλη-
ρης* ἀπονέκρωση τοῦ κράτους μπορεῖ νά
γίνει μόνο σ' αὐτή τήν ἀνώτερη βαθμίδα.
Σ' αὐτό NB.

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΕΝΓΚΕΛΣ ΤΟ 1875

Στό γράμμα τοῦ Ἐνγκελς πρὸς τόν Μπέμπελ τῆς 18/28.
III. 1875 ὑπάρχουν ἀκόμη τέτια χωρία, πού εἶναι ἰδιαίτερα
διδασκτικά καί πού φωτίζουν ὀρισμένες πλευρές τοῦ μαρξι-
σμοῦ πολύ πῶς καθαρά ἀπ' ὅ,τι συνήθως γίνεται:

θά μπορέσει νά γράψει στή σημαία της: «ὁ καθένας ἀνάλογα μέ τίς ικανότητές του, στὸν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του!»» * (567)¹⁷⁴.

Συνεπῶς, ἐδῶ ξεχωρίζουν καθαρά, μέ σαφήνεια καί μέ ἀκρίβεια δύο φάσεις τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας:

ἡ *κατὼτερη* («πρώτη») — ἡ κατανομή τῶν ἀντικειμένων κατανάλωσης γίνεται «ἀνάλογα» (567) μέ τὴν ποσότητα τῆς ἐργασίας, πού πρόσφερε ὁ καθένας στήν κοινωνία. Ἡ ἀνισότητα τῆς κατανομῆς εἶναι ἀκόμη ἔντονη. «Ὁ στενός ἀστικός ὀρίζοντας τοῦ δικαίου» δέν ἔχει ξεπεραστεῖ ἀκόμη ἐντελῶς. Σ' αὐτό *NB!!* Μαζί μέ τό (μισοαστικό) δίκαιο εἶναι φανερό ὅτι ἀκόμη δέν ἐξαφανίζεται ὀλοκληρωτικά καί τό (μισοαστικό) κράτος. Σ' αὐτό *Nota Bene!!*

Αὐτό εἶναι ἐπίσης μορφή ἐξαναγκασμοῦ: «δέν δουλεύει, δέν πρόκειται νά πάρει καί γιά φαῖ»

NB

ἡ «*ἀνώτερη*» — «ὁ καθένας ἀνάλογα μέ τίς ικανότητές του, στὸν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του». Πότε αὐτό θά γίνει πραγματικότητα; Ὅταν (1) θά ἐξαφανιστεῖ ἡ ἀντίθεση τῆς πνευματικῆς καί τῆς σωματικῆς ἐργασίας· (2) ἡ δουλιὰ θά γίνει *πρώτιστη ἀνάγκη τῆς ζωῆς* (NB: ἡ συνήθεια νά ἐργάζεται κανεὶς θά γίνει κανόνας, χωρίς ἐξαναγκασμό!!)· (3) οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις θά ἀναπτυχθοῦν σέ μεγάλο βαθμό κτλ. Εἶναι φανερό ὅτι ἡ *πλήρης ἀπονέκρωση* τοῦ κράτους μπορεῖ νά γίνει μόνο σ' αὐτὴ τὴν ἀνώτερη βαθμίδα. Σ' αὐτό NB.

Ἡ δουλιὰ ἔγινε ἀνάγκη, δέν ὑπάρχει ἐξαναγκασμός κανενός

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΕΝΓΚΕΛΣ ΤΟ 1875

Στό γράμμα τοῦ Ἐνγκελς πρὸς τὸν Μπέμπελ τῆς 18 / 28. III. 1875 ὑπάρχουν ἀκόμη τέτια χωρία, πού εἶναι ἰδιαίτερα διδακτικά καί πού φωτίζουν ὀρισμένες πλευρές τοῦ μαρξισμοῦ πολὺ πιο καθαρά ἀπ' ὅ,τι συνήθως γίνεται:

* Βλ. σέ τοῦτο τὸν τόμο, σελ. 94, 95. Ἡ Σύντ.

(1) «...Zuerst nimmt man (στο πρόγρ. τῆς Γκότα) die großtönende, aber historisch falsche Lassalesche Phrase an: gegenüber der Arbeiterklasse seien alle anderen Klassen *nur eine reaktionäre* Masse. *Dieser Satz ist nur in einzelnen Ausnahmefällen wahr*, zum Beispiel *in einer Revolution* des Proletariats *wie die Kommune* oder *in einem Land*, wo *nicht nur* die Bourgeoisie Staat und Gesellschaft *nach ihrem Bilde gestaltet* hat, *sondern auch schon nach ihr* das demokratische Kleinbürgertum diese Umbildung *bis auf ihre letzten Konsequenzen durchgeführt hat*» (S. 319). (ὅπως στήν Ἑλβετία)

NB |||

NB |||

πολιτικές διεκδικήσεις, «von denen keine einzige, die nicht *bürgerlich* (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ Ἑνγκελς)-demokratisch».)

(2) «...Fünftens (πέμπτη ἀντίρρηση τοῦ Ἑνγκελς), ist von der Organisation der Arbeiterklasse als Klasse vermittelt der *Gewerksgenossenschaften* gar keine Rede. Und das ist ein sehr wichtiger Punkt, denn *dies ist die eigentliche Klassenorganisation des Proletariats*, in der es seine täglichen Kämpfe mit dem Kapital durchficht, in der es sich schult, und die heutzutage bei der schlimmsten Reaktion (wie jetzt in Paris) platterdings nicht mehr kaputt zu machen ist (321). Bei der Wichtigkeit, die diese Organisation auch in Deutschland erreicht, wäre es unserer Ansicht nach

Sic! |||

NB |||

(1) «...Κι' ἄς πάρουμε πρῶτα τή στομφώ-
 δη, ἀλλά ἱστορικά λαθεμένη λασσαλική
 φράση, πού ψηφίστηκε (στό πρόγραμμα τῆς
 Γκότα), ὅτι ἀπέναντι στήν ἐργατική τάξη
 ὅλες οἱ ἄλλες τάξεις ἀποτελοῦν μονάχα
 μιὰ ἀντιδραστική μάζα. Αὐτή ἡ
 θέση εἶναι σωστή μόνο σέ ξεχω-
 ριστές ἑκτακτες περιπτώσεις,
 λογουχάρη, στήν περίοδο μιᾶς τέτιας
 προλεταριακῆς ἐπανάστασης, ὅπως
 ἦταν ἡ Κομμούνα, εἴτε σέ τέτια
 χώρα, ὅπου ὅχι μόνο ἡ ἀστική τάξη
 δημιούργησε τό κράτος καί τήν κοινω-
 νία κατ'εἰκόνα καί ὁμοίωσή της,
 μά ὅπου ἀκολουθώντας τήν καί ἡ
 δημοκρατική μικροαστική τάξη ὁδήγησε
 πιά αὐτό τό μετασχηματισμό μέχρι τίς
 τελευταῖες τοῦ συνέπειες» (σ. 319).
 ("Ομως, λέει, στή Γερμανία «χρόνια ὀλό-
 κληρα» βαδίζατε μαζί μέ τό Λαϊκό κόμμα,
 καί σέ σᾶς ὑπάρχουν 7 πολιτικές διεκδική-
 σεις «πού ἀνάμεσά τους δέν ὑπάρχει οὔτε μιὰ
 πού νά μήν εἶναι ἀστικο (ἡ ὑπογράμμιση
 τοῦ "Ενγκελς)-δημοκρατική».)

NB

(ὅπως στήν
'Ελβετία)

NB

(2) «...Πέμπτο (πέμπτη ἀντίρρηση τοῦ
 "Ενγκελς), δέν γίνεται καθόλου λόγος γιά
 τήν ὀργάνωση τῆς ἐργατικῆς τάξης, σάν
 τάξης μέσω τῶν συνδικάτων. Κι' αὐτό εἶ-
 ναι πολύ οὐσιαστικό σημεῖο, γιατί τά συν-
 δικάτα εἶναι ἡ πραγματική
 ταξική ὀργάνωση τοῦ προλε-
 тариάτου, πού διεξάγει μέσα σ'αὐτή
 τούς καθημερινούς τοῦ ἀγῶνες ἐνάντια στό
 κεφάλαιο, πού ἀποτελεῖ γιά τό προλεταριά-
 το σχολειό, πού τώρα πιά μέ κανένα τρόπο
 δέν μπορεῖ νά τήν πνίξει καί ἡ πιό σκλη-
 ρή ἀντίδραση (ὅπως τώρα στό Παρίσι)
 (321). Μέ τή σπουδαιότητα τήν ὁποία ἀπο-
 κτᾷ αὐτή ἡ ὀργάνωση ἀκόμη καί στή
 Γερμανία, θά ἦταν, κατά τή γνώμη μας,

"Ετσι!

NB

unbedingt notwendig, ihrer im Programm zu gedenken und ihr womöglich einen Platz in der Organisation der Partei offen zu lassen».

NB

(3) «...Ebenso fehlt (στο πρόγραμμα) die erste Bedingung aller Freiheit: daß alle Beamte für alle ihre Amtshandlungen jedem Bürger gegenüber vor den gewöhnlichen Gerichten und nach gemeinem Recht verantwortlich sind» (321).

(4) «...«Beseitigung aller sozialen und politischen Ungleichheit» ist auch eine sehr bedenkliche Phrase statt: «Aufhebung aller Klassenunterschiede». Von Land zu Land, von Provinz zu Provinz, von Ort zu Ort sogar wird immer eine gewisse Ungleichheit der Lebensbedingungen bestehen, die man auf ein Minimum reduzieren, aber nie ganz beseitigen können wird. Alpenbewohner werden immer andere Lebensbedingungen haben als Leute des flachen Landes. Die Vorstellung der sozialistischen Gesellschaft als des Reiches der *Gleichheit* ist eine einseitige französische Vorstellung, anlehnend an das alte: «Freiheit, Gleichheit, Brüderlichkeit», eine Vorstellung, die als *Entwicklungsstufe* ihrer Zeit und ihres Ortes berechtigt war, die aber, wie alle die Einseitigkeiten der früheren sozialistischen Schulen, jetzt überwunden sein sollten, da sie nur Verwirrung in den Köpfen anrichten und präzisere Darstellungsweisen der Sache gefunden sind» (322).

NB

«ἀπερίσκεπτη
λέξη» τοῦ
Λήμπκνεχτ

(5) Bakunin in seiner Schrift «Politik und Anarchie» ἐπιρίπτει σέ μᾶς τήν εὐθύνη γιά κάθε «unüberlegtes Wort» τοῦ Λήμπκνεχτ... (322-323)...

ἀπολύτως ἀπαραίτητο νά γινόταν γι' αὐτή μνεία στό πρόγραμμα καί ἀνάλογα μέ τίς δυνατότητες νά τῆς παραχωροῦνταν ὀρισμένη θέση στήν κομματική ὀργάνωση».

(3) «... Ἀπουσιάζει ἐπίσης (στό πρόγραμμα) ὁ πρῶτος ὅρος κάθε ἐλευθερίας — ἡ εὐθύνη ὅλων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων γιά ὅλες τίς ὑπηρεσιακές τους ἐνέργειες ἀπέναντι στόν κάθε πολίτη μπροστά στά κοινά δικαστήρια καί σύμφωνα μέ τό κοινό δίκαιο» (321).

NB

(4) «... Ἐπίσης ἡ φράση: «ἐξάλειψη κάθε κοινωνικῆς καί πολιτικῆς ἀνισότητος» στή θέση τῆς φράσης: «κατάργηση ὅλων τῶν ταξικῶν διακρίσεων», εἶναι ἀρκετά ἀμφισβητήσιμη. Ἀπό χώρα σέ χώρα, ἀπό περιοχή σέ περιοχή, ἀκόμη κι' ἀπό ἓνα μέρος σέ ἄλλο θά ὑπάρχει πάντα ὀρισμένη ἀνισότητα στίς συνθῆκες ζωῆς, πού θά μπορεῖς νά τή μειώσεις στό ἐλάχιστο, ἀλλά πού δέν θά μπορέσεις ποτέ νά τήν ἐξαλείψεις ἐντελῶς. Οἱ κάτοικοι τῶν Ἀλπεων θά ἔχουν πάντα διαφορετικές συνθῆκες ζωῆς ἀπό τοὺς κατοίκους τοῦ κάμπου. Ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ σοσιαλιστική κοινωνία θά εἶναι τό βασίλειο τῆς *ισότητος* εἶναι μιά μονόπλευρη γαλλική ἀντίληψη, πού συνδέεται μέ τό παλιό σύνθημα «ἐλευθερία, *ισότητα*, ἀδελφσύνη», εἶναι ἀντίληψη, πού ἀντιπροσωπεύοντας μιά ὀρισμένη βαθμίδα ἀνάπτυξης ἦταν σωστή στόν καιρό της καί στόν τόπο της, ἀλλά πού πρέπει τώρα νά ξεπεραστεῖ, ὅπως ὅλες οἱ προηγούμενες μονόπλευρες σοσιαλιστικές σχολές, γιατί δημιουργεῖ μιά σύγχυση καί γιατί ἔχουν τώρα βρεθεῖ πιό ἀκριβεῖς τρόποι διατύπωσης αὐτοῦ τοῦ ζητήματος» (322).

NB

(5) Ὁ Μπακούνιν στό ἔργο του «Πολιτική καί ἀναρχία» ἐπιρίπτει σέ *μάς* τήν εὐθύνη γιά κάθε «ἀπερίσκεπτη λέξη» τοῦ Λῆμπκνεχτ... (322-323)...

«ἀπερίσκεπτη
λέξη» τοῦ
Λῆμπκνεχτ

||| (6) «Im allgemeinen *k o m m t e s w e - n i g e r a u f d a s o f f i z i e l l e P r o g r a m m e i n e r P a r t e i a n a l s a u f d a s, w a s s i e t u t*. Aber ein *neues* Programm ist doch immer eine öffentlich aufgepflanzte Fahne, und die Außenwelt beurteilt danach die Partei...» (323).

NB
χά-χά!

||| 'Ο Μπέμπελ στις 21.IX.1875 απαντούσε στον Ένγκελς, μεταξύ άλλων, — «*Mit dem U r t e i l*, das Sie über die Programmvorlage fällten, *s t i m m e i c h*, wie das auch Briefe von mir an Bracke beweisen, *v o l l k o m m e n ü b e r e i n* (334—335). Ich habe auch Liebknecht über seine Nachgiebigkeit heftige Vorwürfe gemacht...», όμως τώρα πιά ή υπόθεση έγινε, «das Ganze ist eine Erziehungsfrage».

Τό ὅτι ὁ ἴ δ ι ο ς ὁ Μπέμπελ λίγο νωρίτερα συμεριζόταν ὅλες αὐτές τίς συγκεχυμένες ἀπόψεις σχετικά μέ τό «Volksstaat», τό ἀποδείχνει ἡ μπροσούρα του «Unsere Ziele» (ἔκδ. 9, 1886, στή «Σοσιαλδημοκρατική Βιβλιοθήκη», ἀναδημοσιεύτηκε χωρίς ἀλλαγές ἀπό τήν 3η ἔκδοση τοῦ 1872), S. 14: «Der Staat soll also aus einem auf *Klassenherrschaft* beruhenden Staat in einen *Volksstaat* verwandelt werden... und in diesem Staat soll ... die genossenschaftliche Produktion an Stelle der... Privatunternehmungen treten...». «Κι' ἐδῶ, στή S. 44, παραπέμπει καί στόν Μάρξ καί στόν Λασσάλ!!! Στήν ἴδια σειρά!! Τίς διαφορετικές τους ἀπόψεις γιά τό κράτος ὁ Μπέμπελ τότε δέν τίς εἶχε δεῖ.

«ELENDE DER PHILOSOPHIE»

Αὐτό τό χωρίο ἀπό τήν «Elend der Philosophie» (S. 182), γιά τό ὁποῖο μιλάει ὁ Ένγκελς στό γράμμα τῆς 18/28. III. 1875 (βλ. παραπάνω, σ. 13)—εἶναι, ὅπως φαίνεται, τό παρακάτω:

(6) «Γενικά τό ἐπίσημο πρόγραμμα τοῦ κόμματος ἔχει λιγότερη σημασία ἀπ' ὅ, τι κάνει τό κόμμα στήν πραγματικότητα. Παρ' ὅλα αὐτά ὅμως τό καινούργιο πρόγραμμα ἀποτελεῖ μιὰ δημόσια ὑψωμένη σημαία, καί ὁ γύρω κόσμος κρίνει γιά τό κόμμα ἀπ' αὐτή τή σημαία...» (323)¹⁷⁵.

Ὁ Μπέμπελ στίς 21. IX. 1875 ἀπαντοῦσε στόν Ἐνγκελς, μεταξύ ἄλλων·, — «Ἐγώ εἶμαι ἀπόλυτα σύμφωνος μέ τήν καταδικαστική ἀπόφαση πού ἐκδόσατε γιά τό σχέδιο προγράμματος, ὅπως τό ἀποδείχνουν ἀκόμη καί τά γράμματά μου πρὸς τόν Μπράκε (334-335). Ἐγώ ἐπίσης ἐπέκρινα αὐστηρά τόν Λήμπκνεχτ γιά τήν ὑποχωρητικότητα του...», ὅμως τώρα πιά ἡ ὑπόθεση ἔγινε, «ὅλα ἀνάγονται σέ ζητήματα διαπαιδαγώγησης».

NB
χά-χά!

Τό ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Μπέμπελ λίγο νωρίτερα συμεριζόταν ὅλες αὐτές τίς συγκεχυμένες ἀπόψεις σχετικά μέ τό «λαϊκό κράτος», τό ἀποδείχνει ἡ προσούρα του «Οἱ σκοποί μας» (ἔκδ. 9, 1886, στή «Σοσιαλδημοκρατική Βιβλιοθήκη», ἀναδημοσιεύτηκε χωρίς ἀλλαγές ἀπό τήν 3η ἔκδ. τοῦ 1872), σ. 14: «Τό κράτος πρέπει λοιπόν νά μετατραπεῖ ἀπό κράτος πού βασίζεται στήν ταξική κυριαρχία σέ λαϊκό κράτος... * καί στό κράτος αὐτό... ἡ συντροφική παραγωγή πρέπει νά πάρει τή θέση τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων...». Κι' ἐδῶ, στή σ. 44, παραπέμπει καί στόν Μάρξ καί στόν Λασσάλ!!! Στήν ἴδια σειρά!! Τίς διαφορετικές τους ἀπόψεις γιά τό κράτος τότε ὁ Μπέμπελ δέν τίς εἶχε δεῖ.

«Η ΑΘΛΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ»

Αὐτό τό χωρίο ἀπό τήν «Ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας» (σ. 182), γιά τό ὅποιο μιλάει ὁ Ἐνγκελς στό γράμμα τῆς 18/28. III. 1875 (βλ. παραπάνω, σ. 13)**, εἶναι, ὅπως φαίνεται, τό παρακάτω:

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 67. Ἡ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 167. Ἡ Σύντ.

NB ||| «Die arbeitende Klasse wird im Laufe der Entwicklung an die Stelle der alten bürgerlichen Gesellschaft eine Assoziation setzen, welche die Klassen und ihren Gegensatz ausschließt, und es wird keine eigentliche politische Gewalt mehr geben, weil gerade die politische Gewalt der offizielle Ausdruck des Klassengegensatzes innerhalb der bürgerlichen Gesellschaft ist». (S. 182, «Das Elend der Philosophie». Stuttgart, 1885.) (Ο πρόλογος έχει ημερομηνία: 1 5. V I. 1 8 4 7.)

«KOMMUNISTISCHE MANIFEST»

NB:
Τό Κομ-
μουνιστι-
κό Μανι-
φέστο
για τό
κράτος

Στό «Κομμουνιστικό
Μανιφέστο» (XI. 1847)
αὕτη ἡ σκέψη
ἐκφράστηκε ἔτσι:

«Τό Κομμουνιστικό Μανιφέστο»: «τό κράτος, δηλ. τό προλεταριάτο πού εἶναι ὀργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη». NB

«...Indem wir die allgemeinsten Phasen der Entwicklung des Proletariats zeichneten, verfolgten wir den mehr oder minder versteckten Bürgerkrieg innerhalb der bestehenden Gesellschaft bis zu dem Punkt, wo er in eine offene Revolution ausbricht, und durch den gewaltsamen Sturz der Bourgeoisie *das Proletariat seine Herrschaft begründet*» S. 31. 7ης ἔκδ., 1906) ((τέλος τοῦ I κεφαλαίου)).

Καί στό τέλος τοῦ II κεφαλαίου, σ. 37 διαβάζουμε «...Wir sahen schon oben, daß der erste Schritt in der Arbeiterrevolution *die Erhebung des*

«Στήν πορεία τῆς ἐξέλιξης ἡ ἐργατική τάξη θά βάλει στή θέση τῆς παλιᾶς ἀστικῆς κοινωνίας μιά τέτια ὀργάνωση, πού θά ἀποκλείει τίς τάξεις καί τήν ἀντίθεσή τους. Δέν θά ὑπάρχει πιά καμιά καθαυτό πολιτική ἐξουσία, γιατί ἀκριβῶς ἡ πολιτική ἐξουσία εἶναι ἡ ἐπίσημη ἔκφραση τῆς ταξικῆς ἀντίθεσης μέσα στήν ἀστική κοινωνία»*. (Σ. 182, «Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας». Στουτγάρδη, 1885¹⁷⁶.) (Ὁ πρόλογος ἔχει ἡμερομηνία: 1 5. V I. 1 8 4 7¹⁷⁷.)

NB

«ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ»

NB «Τό Κομμουνιστικό Μανιφέστο»: «τό κράτος, δηλ. τό προλεταριάτο πού εἶναι ὀργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη».

Στό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» (XI. 1847) αὕτη ἡ σκέψη ἐκφράστηκε ἔτσι:

NB:
«Τό Κομμουνιστικό Μανιφέστο»
γιά τό
κράτος

«...Χαράζοντας τίς πιό γενικές φάσεις τῆς ἐξέλιξης τοῦ προλεταριάτου, παρακολουθήσαμε τόν λίγο-πολύ κρυφό ἐμφύλιο πόλεμο μέσα στήν ὑπάρχουσα κοινωνία, ὡς τή στιγμή πού ὁ πόλεμος αὐτός ξεσπάει σέ ἀνοιχτή ἐπανάσταση, καί τό προλεταριάτο θεμελιώνει τήν κυριαρχία του μέ τή βίαιη ἀνατροπή τῆς ἀστικῆς τάξης» (σ. 31, 7ης ἔκδ., 1906) ((τέλος τοῦ I κεφαλαίου)).

Καί στό τέλος τοῦ II κεφαλαίου, σ. 37, διαβάζουμε: «...Εἶδαμε κιόλας πιό πάνω ὅτι τό πρῶτο βῆμα στήν ἐργατική ἐπανάσταση εἶναι ἡ μετατροπή» (κατά λέξη: ἡ ἀνύψωση)

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 23. Ἡ Σύντ.

Proletariats zur herrschenden Klasse, die Er kämpfung der Demokratie ist.

«τό κράτος»,
δηλ. τό προλε-
ταριάτο πού εί-
ναι ὀργανωμένο
σέ κυρίαρχη
τάξη

NB:
«δεσποτική
ἐπέμβαση»

Das Proletariat wird seine politische Herrschaft dazu benutzen, der Bourgeoisie nach und nach alles Kapital zu entreißen, alle Produktionsinstrumente in den Händen des Staats, d. h. des als herrschende Klasse organisierten Proletariats, zu zentralisieren und die Masse der Produktionskräfte möglichst rasch zu vermehren».

«Es kann dies natürlich zunächst nur geschehn vermitteltst despotischer Eingriffe in das Eigentumsrecht und in die bürgerlichen Produktionsverhältnisse, durch Maßregeln also, die ökonomisch unzureichend und unhaltbar erscheinen, die aber im Lauf der Bewegung über sich selbst hinaus treiben und als Mittel zur Umwälzung der ganzen Produktionsweise unvermeidlich sind...» (S. 37). (Καί μετά τήν ἀπαρίθμηση τῶν «μέτρων» (§§ 1-10)* οἱ συγγραφεῖς συνεχίζουν:

«ή δημόσια
ἐξουσία χάνει
τόν πολιτικό της
χαρακτήρα»

«Sind im Laufe der Entwicklung die Klassenunterschiede verschwunden, und ist alle Produktion in den Händen der assoziierten Individuen konzentriert, *so verliert die öffentliche Gewalt den politischen Charakter*. Die politische Gewalt im eigentlichen Sinne ist die organisierte Gewalt einer Klasse zur Unterdrückung einer andern. Wenn das Proletariat im Kampfe gegen die Bourgeoisie sich notwendig zur Klasse

* Στά μέτρα αὐτά (§§ 1, 5, 6) γίνεται παντοῦ λόγος γιά τό «κράτος» ἀπλῶς, z. B., § 6: «συγκέντρωση τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων στά χέρια τοῦ κράτους».

«τοῦ προλεταριάτου σέ κυρίαρχη τάξη, ἡ κατάκτηση τῆς δημοκρατίας.

Τό προλεταριάτο θά χρησιμοποιήσῃ τήν πολιτική του κυριαρχία γιά νά ἀποσπάσῃ βαθμιαῖα ἀπό τήν ἀστική τάξη ὅλο τό κεφάλαιο, γιά νά συγκεντρώσῃ ὅλα τά ἐργαλεῖα παραγωγῆς στά χέρια τοῦ κράτους, δηλαδή τοῦ προλεταριάτου, πού εἶναι ὀργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη, καί γιά ν' αὐξήσῃ ὅσο τό δυνατό πῶ γρήγορα τή μάζα τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων»*.

«Αὐτό, φυσικά, στήν ἀρχή μπορεῖ νά γίνῃ μονάχα μέ δεσποτική ἐπέμβαση στό δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας καί στίς ἀστικές σχέσεις παραγωγῆς, δηλαδή μέ μέτρα, πού οἰκονομικά φαίνονται ἀνεπαρκῆ καί ἀστήρικτα, ἀλλά πού στήν πορεία τοῦ κινήματος ξεπερνοῦν τόν ἑαυτό τους καί γίνονται ἀναπόφευκτα τό μέσο γιά νά ἀνατραπεῖ ὁλόκληρος ὁ τρόπος παραγωγῆς...» (σ. 37). Καί μετὰ τήν ἀπαρίθμηση τῶν «μέτρων» (§§ 1-10)** οἱ συγγραφεῖς συνεχίζουν:

«Ὅταν στήν πορεία τῆς ἐξέλιξης θά ἔχουν ἐξαφανιστεῖ οἱ ταξικές διακρίσεις καί ὅταν θά ἔχει συγκεντρωθεῖ ὅλη ἡ παραγωγή στά χέρια τῶν ὀργανωμένων ἀτόμων, τότε ἡ δημόσια ἐξουσία θά χάσῃ τόν πολιτικό της χαρακτήρα. Ἡ πολιτική ἐξουσία, στήν οὐσία της εἶναι ἡ ὀργανωμένη βία μιᾶς τάξης γιά τήν καθυπόταξη μιᾶς ἄλλης. Ὅταν τό προλεταριάτο στήν πάλῃ του ἐνάντια στήν ἀστική τάξη ἀναγκαστικά συγκροτεῖται σέ τάξη,

«τό κράτος»,
δηλ. τό προλεταριάτο πού εἶναι ὀργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη

NB:
«δεσποτική ἐπέμβαση»

«ἡ δημόσια ἐξουσία χάνει τόν πολιτικό της χαρακτήρα»

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 23. Ἡ Σύντ.

** Στά μέτρα αὐτά (§§ 1, 5, 6) γίνεται παντοῦ λόγος γιά τό «κράτος» ἀπλῶς, π.χ. § 6 «συγκέντρωση τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων στά χέρια τοῦ κράτους».

vereint, durch eine Revolution sich zur herrschenden Klasse macht und als herrschende Klasse gewaltsam die alten Produktionsverhältnisse aufhebt, so hebt es mit diesen Produktionsverhältnissen die Existenzbedingungen des Klassengegensatzes, die Klassen überhaupt und damit seine eigene Herrschaft als Klasse auf...» (S. 38).

«Τό Κομμουνιστικό Μανιφέστο»
για τ ό σημερινό κρά-
τος: «Die moderne Staatsgewalt
ist nur ein Ausschuß, der die ge-
meinschaftlichen Geschäfte der gan-
zen Bourgeoisklasse verwaltet» *.

«Τό Κομμουνιστικό Μανιφέστο»
μιλάει για «Arbeiterrevolution»,
«kommunistische Revolution», «pro-
letarische Revolution». Φαίνεται, ό
όρος «δικτατορία του προλεταριά-
του» ακόμη δέν υπάρχει. Όμως εί-
ναι όλοφάνερο ότι ή μετατροπή του
προλεταριάτου σε «κυρίαρχη τάξη»,
«ή όργάνωσή» του «σάν κυρίαρχης
τάξης», «ή δεσποτική» του «έπέμβα-
ση στό δικαίωμα της ιδιοκτησίας»
κτλ., αυτό καί είναι «δικτατορία
του προλεταριάτου»...

NB

«Τό κράτος, δηλ. τό προ-
λεταριάτο πού είναι όργα-
νωμένο σε κυρίαρχη τάξη»
— αυτό καί είναι δικτατορία του προ-
λεταριάτου.

* Η φράση αυτή γράφτηκε από τον Β. Ι. Λένιν στό πάνω μέρος της σελίδας του χειρογράφου. Η Σύντ.

ὅταν γίνεται μέ μιά ἐπανάσταση κυρίαρχη τάξη, καί σάν κυρίαρχη τάξη καταργεῖ βίαια τίς παλιές σχέσεις παραγωγῆς, τότε, μαζί μ' αὐτές τίς σχέσεις παραγωγῆς, καταργεῖ τούς ὅρους τῆς ὑπαρξῆς τῆς ταξικῆς ἀντίθεσης, καταργεῖ τίς τάξεις γενικά, καί ἔτσι καί τήν ἴδια τή δική του κυριαρχία σάν τάξη...» (σ. 38).

«Τό Κομμουνιστικό Μανιφέστο»
για τὸ σημερινό κράτος:
«Ἡ σημερινή κρατική ἐξουσία εἶναι μονάχα μιά ἐπιτροπή, πού διαχειρίζεται τίς κοινές ὑποθέσεις ὅλης τῆς ἀστικῆς τάξης»¹⁷⁹.

«Τό Κομμουνιστικό Μανιφέστο» μιλάει γιά «ἐργατική ἐπανάσταση», «κομμουνιστική ἐπανάσταση», «προλεταριακή ἐπανάσταση». Φαίνεται, ὁ ὅρος «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» ἀκόμη δέν ὑπάρχει. Ὅμως εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ἡ μετατροπή τοῦ προλεταριάτου σέ «κυρίαρχη τάξη», «ἡ ὀργάνωσή» του «σάν κυρίαρχης τάξης», «ἡ δεσποτική» του «ἐπέμβαση στό δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας» κτλ., αὐτό καί εἶναι «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου»...

«Τό κράτος, δηλ. τὸ προλεταριάτο, πού εἶναι ὀργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη» — αὐτό καί εἶναι δικτατορία τοῦ προλεταριάτου.

NB

ὁ Ἔνγκελς
γιά τό
κράτος
καί τόν
πόλεμο

=====

Ἐπάρχει ἄκόμη ἡ «*Einleitung*» τοῦ Ἔνγκελς στήν προσούρα τοῦ Σ. Μπορκχάιμ. «Zur Erinnerung für die deutschen Mordspatrioten 1806-1807» («Sozial-Demokratische Bibliothek»*, Band II, No XXIV), πού γράφτηκε στίς 15.XII. 1887, ὅπου, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, μιλάει γιά τό κράτος στή Γερμανία: «...der Staat entfremdet sich mehr und mehr den Interessen der großen Volksmassen, um sich in ein Konsortium von Agrariern, Börsenleuten und Großindustriellen zu verwandeln, zur Ausbeutung des Volks» (S. 7). Στό ἴδιο μιλάει γιά τό μελλοντικό *Weltkrieg*, πού θά ὀδηγήσει, λέει, «die allgemeine Erschöpfung und die Herstellung der Bedingungen des schließlichen Siegs der Arbeiterklasse...» (7) «am Schluß» αὐτοῦ τοῦ πολέμου «ist der Sieg des Proletariats entweder schon errungen oder doch unvermeidlich» (8).

«ZUR WOHNUNGSFRAGE»

Στό ἔργο του «*Zur Wohnungsfrage*» (1872) ὑπάρχουν πολλά χωρία, πού ἀναφέρονται στό ζήτημα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί (σέ συνάρτηση μ' αὐτό) στό ζήτημα τοῦ κράτους, πού ἀξίζει νά σημειωθοῦν:

«Wie ist nun die Wohnungsfrage zu lösen? In der heutigen Gesellschaft gerade wie eine jede andere gesellschaftliche Frage gelöst wird: durch die allmähliche ökonomische Ausgleiche von Nachfrage und Angebot, eine Lösung, die die Frage selbst immer wieder von neuem erzeugt, also keine Lösung ist. Wie eine soziale Revolution diese Frage lösen würde,

* Ἐδῶ γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν ὁ ἀριθμός τῆς προσούρας, μέ τόν ὁποῖο ἦταν καταχωρημένη στή βιβλιοθήκη: «Κ. II. F. 874ca». Ἡ Σύντ.

Ἐν γὰρ ὑπάρχει ἀκόμη ἡ «Εἰσαγωγή» τοῦ Ἐνγκελς στὴν προσούρα τοῦ Σ. Μπορκχάιμ. «Στὴ μνήμη τῶν γερμανῶν φωνακλάδων-πατριωτῶν τοῦ 1806-1807» («Σοσιαλδημοκρατικὴ Βιβλιοθήκη», τόμ. II, τεύχ. XXIV), ποὺ γράφτηκε στίς 15. XII. 1887, ὅπου, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, μιλάει γιὰ τὸ κράτος στὴ Γερμανία: «...τὸ κράτος γίνεται ὁλοένα καὶ περισσότερο ξένο πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν πλατιῶν λαϊκῶν μαζῶν καὶ μετατρέπεται σὲ κονσόρτσιουμ* τῶν μεγαλοκτηματιῶν, τῶν χρηματιστῶν καὶ τῶν μεγαλοβιομηχάνων γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τοῦ λαοῦ» (σ. 7). Στὸ ἴδιο μιλάει γιὰ τὸ μελλοντικὸ παγκόσμιον πόλεμον, ποὺ θὰ ὀδηγήσει, λέει, «στὴ γενικὴ ἐξασθένιση καὶ στὴ δημιουργία συνθηκῶν γιὰ τὴν τελικὴ νίκη τῆς ἐργατικῆς τάξης...» (7) «στὸ τέλος» αὐτοῦ τοῦ πολέμου «ἡ νίκη τοῦ προλεταριάτου ἢ θὰ ἔχει πιά κερδηθεῖ ἢ θὰ ἔχει γίνῃ πιά (doch) ἀναπόφευκτη» (8)¹⁸⁰.

ὁ Ἐνγκελς
γιὰ τὸ
κράτος
καὶ τὸν
πόλεμον

=====

«ΓΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ»

Στὸ ἔργο του «Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς κατοικίας» (1872)¹⁸¹ ὑπάρχουν πολλὰ χωρία, ποὺ ἀναφέρονται στὸ ζήτημα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καὶ (σὲ συνάρτηση μ' αὐτό) στὸ ζήτημα τοῦ κράτους, ποὺ ἀξίζει νὰ σημειωθοῦν:

«Μέ ποῖο τρόπο μπορεῖ νὰ λυθεῖ τὸ ζήτημα τῆς κατοικίας; Στὴ σημερινή κοινωνία μπορεῖ νὰ λυθεῖ ἀκριβῶς ὅπως καὶ κάθε ἄλλο κοινωνικὸ ζήτημα: μέ τὴ βαθμιαία οἰκονομικὴ ἐξίσωση τῆς ζήτησης καὶ τῆς προσφορᾶς, μιά λύση ποὺ ξαναγεννάει πάντα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ ἴδιο ζήτημα καὶ ποὺ ἐπομένως δέν εἶναι λύση. Πῶς θὰ ἔλυνε τὸ ζήτημα αὐτό μιά κοινωνικὴ ἐπανάσταση,

* — ἔνωση. Ἡ Σύντ.

hängt nicht nur von den jedesmaligen Umständen ab, sondern auch zusammen mit viel weiter gehenden Fragen, unter denen die Aufhebung *des Gegensatzes von Stadt und Land* eine der wesentlichsten ist. Da wir keine utopischen Systeme für die Einrichtung der künftigen Gesellschaft zu machen haben, wäre es mehr als müßig, hierauf einzugehen. Soviel aber ist sicher, daß schon jetzt in den großen Städten hinreichend Wohngebäude vorhanden sind, um bei rationeller Benutzung derselben jeder wirklichen «Wohnungsnot» (ὕπογράμ. Ἐνγκελς) sofort abzuhefen. Dies kann natürlich nur *durch Expropriation der heutigen Besitzer, resp. durch Bequartierung ihrer Häuser* mit obdachlosen oder in ihren bisherigen Wohnungen übermäßig zusammengedrängten Arbeitern geschehn, und sobald das Proletariat die politische Macht erobert hat, wird eine solche durch das öffentliche Wohl gebotene Maßregel ebenso leicht ausführbar sein wie andere Expropriationen und Einquartierungen durch den heutigen Staat» (S. 22, ἐκδ. 1887 γ.).

Νά ἀνάγλυφα μιά ἀπό τίς λειτουργίες τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ἓνα ἀπό τά καθήκοντα τοῦ κράτους (ἔνωση τῶν προλετάρων) στή μεταβατική ἐποχή ἀπό τόν καπιταλισμό στόν πλήρη κομμουνισμό. Τέτιο πράγμα εἶναι ἀδύνατο νά ἀρχίσεις ἀ μ έ σ ω ς νά κάνεις, χωρίς τήν ἐπαναστατική χρησιμοποίηση τῆς κ ρ α τ ι κ ῆ ς ἐξουσίας.

S. 26 νά σημειωθεῖ μιά πολύ σημαντική παρατήρηση, ὅτι τέτια ζητήματα, ὅπως εἶναι οἱ πιστώσεις, τά δημόσια χρέη, οἱ φόροι κτλ. εἶναι ὅλα πράγματα πού ἐνδιαφέρουν π ά ρ α π ο λ ύ τόν ἀστό καί ἰδιαίτερα τό μικροαστό, ἐνῶ τούς ἐργάτες πολύ λίγο. Οἱ φόροι στό κάτω-κάτω μπαίνουν στά ἔξοδα παραγωγῆς τῆς ἐργατικῆς δύναμης: «...«Staatsschulden»! Die Arbeiterklasse weiß, daß sie sie nicht gemacht hat, und wenn sie zur Macht kommt, wird sie die Abzahlung denen überlassen, die sie aufgenommen haben» (26).

αυτό δέν εξαρτιέται μόνο από τίς χρονικές καί τοπικές συνθη-
κες, ἀλλά καί από πολύ εὐρύτερα ζητήματα, πού ἓνα από τά
κυριότερα εἶναι ἡ ἐξάλειψη τῆς ἀντίθεσης ἀνάμεσα στήν πόλη καί
στό χωριό. Καί μιά καί δέν πρόκειται νά φτιάξουμε οὐτοπικά
συστήματα γιά τή συγκρότηση τῆς μελλοντικῆς κοινωνίας, θά
ἦταν περισσότερο από ματαιοπονία, ἂν στεκόμασταν σ' αὐτό τό
ζήτημα. Ἐκεῖνο ὅμως πού εἶναι βέβαιο, εἶναι ὅτι σήμερα ἤδη
ὑπάρχουν στίς μεγάλες πόλεις ἄρκετά σπίτια, ἔτσι πού μέ μιά
λογική διάθεσή τους θά θεραπευόταν ἀμέσως κάθε πραγματική
«στενότητα κατοικίας» (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ Ἑνγκελς). Αὐτό,
φυσικά, μπορεῖ νά γίνει μόνο μέ τήν ἀπαλλοτριώση τῶν σημερινῶν
ἰδιοκτητῶν καί μέ τήν ἐγκατάσταση σ' αὐτά τά σπίτια ἄστεγων
ἐργατῶν ἢ ἐργατῶν πού ζοῦν τώρα σέ πάρα πολύ πυκνοκατοικη-
μένα διαμερίσματα. Καί μόλις τό προλεταριάτο κατακτήσει τήν
πολιτική ἐξουσία, ἓνα τέτιο μέτρο, πού τό ὑπαγορεύει τό
συμφέρον τῆς κοινωνίας, θά μπορεῖ νά ἐφαρμοστεῖ μέ τήν ἴδια
εὐκολία, πού πραγματοποιοῦνται ἄλλες ἀπαλλοτριώσεις καί
ἐπιτάξεις κτιρίων ἀπό τό σημερινό κράτος» (σ. 22, ἔκδ. 1887)*.

Νά ἀνάγλυφα μιά από τίς λειτουργίες τῆς δικτατορίας
τοῦ προλεταριάτου, ἓνα από τά καθήκοντα τοῦ κράτους
(ένωση τῶν προλεταρίων) στή μεταβατική ἐποχή ἀπό τόν
καπιταλισμό στόν πλήρη κομμουνισμό. Τέτιο πράγμα εἶναι
ἀδύνατο νά ἀρχίσεις ἀ μ έ σ ω ς νά κάνεις, χωρίς τήν
ἐπαναστατική χρησιμοποίηση τῆς κ ρ α τ ι κ ῆ ς ἐξουσίας.

σ. 26 νά σημειωθεῖ μιά πολύ σημαντική παρατήρηση, ὅτι
τέτια ζητήματα, ὅπως εἶναι οἱ πιστώσεις, τά δημόσια χρέη, οἱ
φόροι κτλ. εἶναι ὅλα πράγματα πού ἐνδιαφέρουν π ά ρ α π ο -
λ ύ τόν ἀστό καί ἰδιαίτερα τό μικροαστό, ἐνῶ τούς ἐργάτες
πολύ λίγο. Οἱ φόροι στό κάτω-κάτω μπαίνουν στά ἔξοδα
παραγωγῆς τῆς ἐργατικῆς δύναμης: «...«Δημόσια χρέη»! Ἡ
ἐργατική τάξη ξέρει ὅτι τά χρέη αὐτά δέν εἶναι δικά της καί
ὅταν πάρει τήν ἐξουσία θά ἀναθέσει τήν ἐξόφλησή τους σέ
ἐκείνους πού τά ἔκαναν» (26)¹⁸².

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 57. Ἡ Σύντ.

S. 9 — «...wird vielleicht auch in Zukunft die Rolle der Initiative den Franzosen vorbehalten bleiben, aber die Entscheidung kann nur in Deutschland ausgekämpft werden...» (καί στό ἴδιο πνεῦμα S. 10—ἀπό τόν πρόλογο, μέ ἡμερομηνία 10. I. 1887, γιά τήν ἐπικείμενη ἐπανάσταση, «Aufstand», γιά τόν ἐπαναστατικό ρόλο τῶν «der Bauernsöhne», des «herrlichen Kriegsheers» κτλ.).

idem S. 36-37: «...Zunächst wird aber (μετά τούς συλλογισμούς γιά τήν ἀναγκαιότητα νά ἐξαλειφθεῖ ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν πόλη καί τό χωριό) jede soziale Revolution die Dinge nehmen müssen, wie sie sie findet, *u n d d e n s c h r e i e n d s t e n Ü b e l n m i t d e n v o r h a n d e n e n M i t t e l n a b h e l f e n m ü s s e n*. Und da haben wir schon gesehen, daß der Wohnungsnot sofort abgeholfen werden kann durch Expropriation eines Teils der den besitzenden Klassen gehörenden Luxuswohnungen und durch Bequartierung des übrigen Teils» (36—37).

(S. 55), Pariser Kommune... die Proudhonisten stark in ihr vertreten... aber ihre ökonomischen Maßregeln πήγαζαν, πρὸς τιμὴ τῆς Κομμούνας, ἀπὸ «das einfache praktische Bedürfnis»...

«Und deshalb waren diese Maßregeln — die Abschaffung der Nachtarbeit der Bäcker, das Verbot der Geldstrafen in Fabriken, die Konfiskation stillgesetzter Fabriken und Werkstätten und ihre Überlassung an Arbeiter-Assoziationen — durchaus nicht im Geist Proudhons, wohl aber in dem des deutschen wissenschaftlichen Sozialismus. Die einzige soziale Maßregel, die die Proudhonisten durchsetzten, war — die Bank von Frankreich *nicht* mit Beschlag zu legen, und zum Teil daran ging die Kommune zugrunde...» (55).

Die Blanquisten ... haben proklamiert (διακήρυξη φυγάδων Κομμούνας) «...fast buchstäblich, die Anschauungen des deutschen wissenschaftlichen Sozialismus von der Notwendigkeit der politischen Aktion des Proletariats und seiner Diktatur als Übergang

σ. 9 — «...γι' αὐτό, ἴσως καί στό μέλλον διατηρήσουν οἱ γάλλοι τήν πρωτοβουλία, ὁ ἀγώνας ὅμως τελικά μπορεῖ νά κριθεῖ μόνο στή Γερμανία...» (καί στό ἴδιο πνεῦμα σ. 10 — ἀπό τόν πρόλογο, μέ ἡμερομηνία 10. I. 1887, γιά τήν ἐπικείμενη ἐπανάσταση, «ἐξέγερση», γιά τόν ἐπαναστατικό ρόλο τῶν «γιῶν τῆς ἀγροτιᾶς», «τοῦ ἔνδοξου μαχητικοῦ στρατοῦ» κτλ.)¹⁸³.

τό ἴδιο ἀκριβῶς σ. 36-37: «...Στήν ἀρχή ὅμως (μετά τούς συλλογισμούς γιά τήν ἀναγκαιότητα νά ἐξαλειφθεῖ ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν πόλη καί τό χωριό) κάθε κοινωνική ἐπανάσταση θά πρέπει νά τά βολέψει μέ τά πράγματα πού θά βρεῖ καί νά καταπολεμήσει τὰ π ι ό χ τ υ π η τ á δ ε ι ν á μέ τά μέ σα π ο ύ ύ π á ρ χ ο υ ν. Καί ἐδῶ εἶδαμε ὅτι ἡ στενότητα κατοικίας μπορεῖ νά θεραπευθεῖ ἀμέσως μέ τήν ἀπαλλοτρίωση ἐνός μέρους τῶν κατοικιῶν πολυτελείας πού ἀνήκουν στίς ἰδιοκτήτριες τάξεις καί μέ τήν ὑποχρεωτική κατοίκηση τοῦ ὑπόλοιπου μέρους» (36-37).

(σ. 55), Παρισινή Κομμούνα... ἂν καί οἱ προυντονιστές ἀντιπροσωπεύονταν γερά σ' αὐτή... εἶναι πρός τιμή τῆς Κομμούνας ὅτι ὅλα τά οἰκονομικά μέτρα πού πῆρε πήγαζαν ἀπό «ἀπλή πρακτική ἀνάγκη»...

«Καί γι' αὐτό τά μέτρα αὐτά — ἡ κατάργηση τῆς νυκτερινῆς ἐργασίας τῶν ἀρτεργατῶν, ἡ ἀπαγόρευση τῶν χρηματικῶν προστίμων στά ἐργοστάσια, ἡ κατάσχεση τῶν σταματημένων ἐργοστασίων καί ἐργαστηρίων καί ἡ παραχώρησή τους στούς ἐργατικούς συνεταιρισμούς — δέν ἦταν καθόλου σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τοῦ Προυντόν, ἀλλά σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τοῦ γερμανικοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ. Τό μόνο κοινωνικό μέτρο, πού κατόρθωσαν νά ἐφαρμόσουν οἱ προυντονιστές, ἦταν νά μή κατασχεθεῖ ἡ τράπεζα τῆς Γαλλίας καί αὐτό ἦταν ἐνμέρει ἡ αἰτία τῆς κατάρευσης τῆς Κομμούνας...» (55)¹⁸⁴.

Οἱ μπλανκιστές... διακήρυξαν (διακήρυξη τῶν φυγάδων τῆς Κομμούνας¹⁸⁵) «...σχεδόν κατά γράμμα τίς ἀπόψεις τοῦ γερμανικοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ γιά τήν ἀνάγκη τῆς πολιτικῆς δράσης τοῦ προλεταριάτου καί τῆς δικτατορίας του, σάν πέρασμα

«κατάρ-
γηση τοῦ
κράτους»...

zur *Abschaffung* der *Klassen*
und, *mit ihnen, des Staats* — wie
solche bereits im «Kommunistischen Mani-
fest» und seitdem unzählige Male ausge-
sprochen worden» (55—56).

Ὁ Ἐνγκελς «συμφώνησε» μέ τήν «κατάρ-
γηση» τοῦ κράτους! Θά ἦταν ὅμως γελοία
στρεψοδικία νά γαντζωθεῖ κανένας ἀπ' αὐ-
τό: ἀλάτισμα τῶν λέξεων *μαζί τους*, *μαζί μέ*
τίς τάξεις!!

S. 56, στή μέση, εὐκαιριακά, ἀνάμεσα στ' ἄλλα: «...in der
Revolution, in der gewaltsamsten Bewegung, «stehn»?...» (Εἰρω-
νεία γιά τή λέξη «stehn». Στά πεταχτά ὄχι ἄσχημος ὀρισμός
τῆς ἐπανάστασης).

NB

S. 57: «...Da jede politische Partei da-
rauf ausgeht, die Herrschaft im Staat zu
erobern, so strebt die deutsche sozialde-
mokratische Arbeiterpartei notwendig *ihre*
Herrschaft, die Herrschaft der Arbeiter-
klasse, also eine «Klassenherrschaft» an.
Übrigens hat *jede* (ὑπογράμ. Ἐνγκελς) wirk-
liche proletarische Partei, von den engli-
schen Chartisten an, immer die Klassen-
politik, die Organisation des Proletariats
als selbständige politische Partei, als erste
Bedingung, und *die Diktatur des*
Proletariats als *nächstes*
Ziel des Kampfes hingestellt» (57).

«...Übrigens muß konstatiert werden,
daß die «faktische Besitzergreifung» sämt-
licher Arbeitsinstrumente, die Inbesitz-
nahme der gesamten Industrie von seiten
des arbeitenden Volks, das gerade Gegen-
teil ist von der proudhonistischen «Ablö-
sung». Bei der letzteren wird der *einzel-
ne Arbeiter* Eigentümer der Wohnung,
des Bauernhofes, des Arbeitsinstruments;

στήν κατάργηση τῶν τάξεων καί μα-
ζί μ' αὐτές καί τοῦ κράτους*, ἀπόψεις
πού ἔχουν διατυπωθεῖ ἤδη στό «Κομμουνιστικό
Μανιφέστο» καί ἀπό τότε ἔχουν χιλιοειπωθεῖ»
(55-56).

«κατάρ-
γηση τοῦ
κράτους»...

Ὁ Ἐνγκελς «συμφώνησε» μέ τήν «κατάρ-
γηση» τοῦ κράτους! Θά ἦταν ὅμως γελοία
στρεψοδικία νά γαντζωθεῖ κανένας ἀπ' αὐ-
τό: ἀλάτισμα τῶν λέξεων μαζί τους, μαζί μέ
τίς τάξεις!!

σ. 56, στή μέση, εὐκαιριακά, ἀνάμεσα στ' ἄλλα: ««νά στέ-
κεις» στήν... ἐπανάσταση, σ' αὐτό τό πιά βίαιο κίνημα;..»
(Εἰρωνεῖα γιά τή λέξη «νά στέκεις». Στά πεταχτά ὄχι ἄσχημος
ὁρισμός τῆς ἐπανάστασης).

σ. 57: «...Καί μιά πού κάθε πολιτικό κόμ-
μα ἐπιδιώκει νά κατακτήσει τήν κυριαρχία
στό κράτος, ἔτσι καί τό γερμανικό Σοσιαλ-
δημοκρατικό Ἑργατικό Κόμμα ἐπιδιώκει
ἀναγκαστικά τή δική του κυριαρχία, τήν
κυριαρχία τῆς ἐργατικῆς τάξης, δηλ. μιά
«ταξική κυριαρχία». Ἐξάλλου, κάθε (ή ὑπο-
γράμμιση τοῦ Ἐνγκελς) πραγματικά προλε-
ταριακό κόμμα, ἀρχίζοντας ἀπό τοὺς ἄγ-
γλους χαρτιστές, ἔβαζε πάντα σάν πρῶτο ὅρο
τήν ταξική πολιτική, τήν ὀργάνωση τοῦ προ-
λεταριάτου σέ ἀνεξάρτητο πολιτικό κόμμα
καί σάν ἄμεσο σκοπό τοῦ ἀγώνα τή δι-
κτατορία τοῦ προλεταριάτου» (57).

N B

«...Πρέπει ἐξάλλου νά διαπιστώσουμε ὅτι
ἡ «πραγματική κατοχή» ἀπό τόν ἐργαζόμενο
λαό ὅλων τῶν ἐργαλείων δουλιᾶς, ὅλης τῆς βι-
ομηχανίας εἶναι τό κατευθείαν ἀντίθετο τῆς
προυντονικῆς «ἐξαγορᾶς». Μ' αὐτή γίνεται
ὁ κάθε ξεχωριστός ἐργάτης ἰδιοκτήτης τῆς κα-
τοικίας, τοῦ ἀγροκτήματος, τῶν ἐργαλείων

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 59. Ἡ Σύντ.

(μιά από τις
λειτουργίες
τοῦ προλε-
ταριακοῦ
«κράτους»,
τῆς δικτατο-
ρίας τοῦ
προλετα-
ριάτου)

bei der ersteren bleibt das «arbeitende Volk» Gesamteigentümer der Häuser, Fabriken und Arbeitsinstrumente und wird deren Nießbrauch, wenigstens während einer Übergangszeit, schwerlich ohne Entschädigung der Kosten an einzelne oder Gesellschaften überlassen. Gerade wie die Abschaffung des Grundeigentums nicht die Abschaffung der Grundrente ist, sondern ihre Übertragung, wenn auch in modifizierter Weise, an die Gesellschaft. Die faktische Besitznahme sämtlicher Arbeitsinstrumente durch das arbeitende Volk schließt also die Beibehaltung des Mietverhältnisses keineswegs aus» (68).

«Überhaupt (69) handelt es sich nicht um die Frage, ob das Proletariat, wenn es zur Macht gelangt, die Produktionsinstrumente, Rohstoffe und Lebensmittel einfach gewaltsam in Besitz nimmt, ob es sofort Entschädigung dafür zahlt oder das Eigentum daran durch langsame Ratenzahlungen ablöst. Eine solche Frage im voraus und für alle Fälle beantworten zu wollen, hieße Utopien fabrizieren und das überlasse ich andern» (69).

Ἀπ' ἀφορμή τόν πρόλογο τοῦ Ἐνγκελς
στούς «Klassenkämpfe in Frankreich» ὁ Κά-
ουτσκι ἔγραφε στό «Neue Zeit» (1909), XXVII,
2, S. 416 («Der charakterlose Engels») —
«...in seinem (Engels) Manuskript sei (ἔγρα-
φε ὁ Κάουτσκι νωρίτερα) der revolutionäre
Standpunkt energisch betont gewesen, die

δουλιᾶς, ἐνῶ μέ τήν πρώτη ὁ «ἐργαζόμενος λαός» μένει ὁ συλλογικός ἰδιοκτητήης τῶν σπιτιῶν, τῶν ἐργοστασίων καί τῶν ἐργαλείων δουλιᾶς. Καί γιά μιά μεταβατική τουλάχιστο περίοδο, ζήτημα εἶναι ἄν θά παραχωρεῖται σέ ἄτομα ἢ σέ ἐταιρίες τό δικαίωμα νά χρησιμοποιοῦν αὐτά τά σπίτια, τά ἐργοστάσια κτλ. χωρίς κάλυψη τῶν ἐξόδων. Τό ἴδιο ὅπως καί ἡ κατάργηση τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς δέν προϋποθέτει τήν κατάργηση καί τῆς γαιοπροσόδου, ἀλλά τή μεταβίβασή της στήν κοινωνία, ἄν καί μέ τροποποιημένη μορφή. Ἡ πραγματική κατοχή ὅλων τῶν ἐργαλείων δουλιᾶς ἀπό τόν ἐργαζόμενο λαό δέν ἀποκλείει, συνεπῶς, καθόλου τή διατήρηση τῶν σχέσεων μίσθωσης καί ἐνοικίασης» (68)*.

«Γενικά (69) δέν πρόκειται γιά τό ζήτημα ἄν τό προλεταριάτο, ὅταν θά πάρει τήν ἐξουσία, θά πάρει ἀπλούστατα στά χέρια του μέ τή βία τά ἐργαλεῖα παραγωγῆς, τίς πρῶτες ὕλεις καί τά μέσα συντήρησης, ἄν θά πληρώσει γι' αὐτό ἀμέσως ἀποζημίωση, ἢ ἄν θά ἐξαγοράζει τήν ἰδιοκτησία μέ βαθμιαῖες μικρές δόσεις. Τό νά θέλει κανείς νά ἀπαντήσῃ σ' αὐτό τό ἐρώτημα προκαταβολικά καί γιά ὅλες τίς περιπτώσεις θά ἦταν σάν νά σκάρωνε οὐτοπίες, καί αὕτη τή δουλιά ἐγώ τήν ἀφήνω σέ ἄλλους» (69)¹⁸⁶.

(μιά ἀπό τίς λειτουργίες τοῦ προλεταριακοῦ «κράτους», τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου)

Ἀπ' ἀφορμή τόν πρόλογο τοῦ Ἑνγκελς στούς «Ταξικούς ἀγῶνες στή Γαλλία» ὁ **Κάουτσκι** ἔγραφε στό «Neue Zeit» (1909), XXVII, 2, σ. 416 («Ἡ ἀσταθής Ἑνγκελς») — «...στά χειρόγραφα του (τοῦ Ἑνγκελς) (ἔγραφε ὁ Κάουτσκι ἤδη νωρίτερα) ἡ ἐπαναστατική ἄποψη εἶχε ὑπογραμμιστεῖ ἐνεργά, ὅμως

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 58. Ἡ Σύντ.

NB || revolutionären Stellen wurden ihm jedoch in Berlin *gestrichen*, wenn ich recht berichtet bin vom Genossen Richard *Fischer*...»

καί τό «Neue Zeit», XVII, 2 (1898-1899, τεύχ. 28), στήν πολεμική του ἐνάντια στόν Μπέρνσταϊν:

NB || «...Die deutschen Freunde drangen in ihn (Engels) den Schluß, *weil zu revolutionär* (ὑπογράμμιση τοῦ Κάουτσκι), wegzulassen» (S. 47).

+ «*Neue Zeit*», XXVII, 1 (2. X. 1908), S. 6-7, γράμματα τοῦ ᾽Ενγκελς πρός τόν Κάουτσκι γιά τόν πρόλογο τοῦ ᾽Ενγκελς στούς «Klassenkämpfe»*.

σύγκρ. ἀκόμη (λεπτομερέστερα· μέ τίς περικοπές ἀπό τά γράμματα τοῦ ᾽Ενγκελς πρός τόν Κάουτσκι) στό «*W e g z u r M a c h t*».

«DER BÜRGERKRIEG IN FRANKREICH»

«*Der Bürgerkrieg in Frankreich*» (Leipzig, 1876). ᾽Εχει ἡμερομηνία 30. V. 1871 (σύγκρ. ἐδῶ σελ. 2, στό μέσο)—ὅλο τό κεφάλαιο III, ἥ σχεδόν ὅλο, εἶναι ἀφιερωμένο στό πρόβλημα τοῦ κράτους, στή διευκρίνιση τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἐργατική τάξη δέν μπορεῖ «ἀπλῶς» νά πάρει «τήν ἔτοιμη κρατική μηχανή» (βλ. παραπάνω, σελ. 1).

τά ὄργανα τῆς
«κρατικῆς
ἐξουσίας» || «...Die zentralisierte Staatsmacht mit ihren allgegenwärtigen Organen — stehende Armee, Polizei, Bureaukratie, Geistlichkeit, Richterstand...» ((ἔχει τήν καταγωγή της ἀπό τό μεσαίωνα καί ἀναπτύχθηκε παραπέρα στό 19ο αἰώνα...)). Μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ ταξικοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀνάμεσα στό κεφάλαιο καί τήν ἐργασία «nahm die Staatsmacht mehr und mehr den Charakter einer öffentlichen Gewalt

* Στό χειρόγραφο ἡ φράση αὕτη εἶναι γραμμένη ἀνάμεσα στίς δύο περικοπές ἀπό τό ἄρθρο τοῦ Κ. Κάουτσκι, πού ἀναφέρονται παραπάνω. ᾽Η Σύντ.

τά επαναστατικά χωρία απαλείφθηκαν στο Βερολίνο, αν είμαι καλά πληροφορημένος, από τον σύντροφο Ρίχαρντ Φίσερ...»

NB

καί τό «Neue Zeit», XVII, 2 (1898-1899, τεύχ. 28), στην πολεμική του ενάντια στον Μπέρνσταϊν:

«...Οί γερμανοί φίλοι επέμεναν να παραλείψει (ο Ένγκελς) τό συμπέρασμα, σάν πάρα πολύ επαναστατικό» (υπογράμμιση του Κάουτσκι) (σ. 47).

NB

+ «Neue Zeit», XXVII, 1 (2. X. 1908), σ. 6-7, γράμματα του Ένγκελς προς τον Κάουτσκι για τον πρόλογο του Ένγκελς στους «Ταξικούς αγώνες»¹⁸⁷.

σύγκρ. ακόμη (λεπτομερέστερα· μέ τίς περικοπές από τά γράμματα του Ένγκελς προς τον Κάουτσκι) στο «Δ ρ ό μ ο π ρ ό ς τ ή ν έ ξ ο υ σ ί α».

«Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ»

«Έ μ φ ύ λ ι ο ς π ό λ ε μ ο ς σ τ ή Γ α λ λ ί α» (Λειψία, 1876). Έχει ήμερομηνία 30. V. 1871 (σύγκρ. έδω, σελ. 2, στο μέσο)* — όλο τό κεφάλαιο III, ή σχεδόν όλο, είναι αφιερωμένο στο πρόβλημα του κράτους, στη διευκρίνιση του γεγονότος ότι ή εργατική τάξη δέν μπορεί «άπλως» να πάρει «τήν έτοιμη κρατική μηχανή»¹⁸⁸ (βλ. παραπάνω, σελ. 1**).

«... Έ συγκεντρωτική κρατική εξουσία μέ τά πανταχοῦ παρόντα όργανά της: τό μόνιμο στρατό, τήν αστυνομία, τή γραφειοκρατία, τον κλήρο, τή δικαστική κάστα...» ((έχει τήν καταγωγή της από τό μεσαίωνα καί αναπτύχθηκε παραπέρα στο 19ο αιώνα...)). Μέ τήν ανάπτυξη του ταξικού ανταγωνισμού ανάμεσα στο κεφάλαιο καί στην εργασία «ή κρατική εξουσία επαιρνε όλο καί πιό πολύ χαρακτήρα δημόσιας εξουσίας

τά όργανα της
«κρατικής
εξουσίας»

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 133-135. Έ Σύντ.

** Στο ίδιο, σελ. 129. Έ Σύντ.

NB ||| zur Unterdrückung der Arbeit, einer Maschine der Klassenherrschaft an. Nach jeder Revolution, die einen Fortschritt des Klassenkampfes bezeichnet, tritt der rein unterdrückende Charakter der Staatsmacht offener und offener hervor...»

((Παραπέρα τό ζήτημα αὐτό ἐξετάζεται λεπτομερειακά: ἐπανάσταση τοῦ 1830, — 1848 κτλ., 2η αὐτοκρατορία.)) (('Ανάμεσα στ' ἄλλα (μετά τό 1848/49): «...Die Staatsmacht» = «das nationale Kriegswerkzeug des Kapitals gegen die Arbeit...»))

«...Der gerade Gegensatz des Kaisertums war die Kommune». «Die Kommune war die bestimmte Form dieser Republik» [S. 45, ἔκδ. 3] (nämlich «einer Republik, die nicht nur die monarchische Form der Klassenherrschaft beseitigen sollte, sondern die Klassenherrschaft selbst»).

«Der Bürgerkrieg», ἔκδοσις 1876, ἰδιαίτερα NB:
 S. 28, Zeile 2 von unten — («bricht»)
 » » » 18 von oben — («abschneiden»)
 » » » 13 von oben — («Vernichtung»)
 -S. 29: τό κράτος = «παρασιτική ἀπόφυση»*.

Ἐπομένως, ἡ Κομμούνια = ἡ «καθορισμένη μορφή» τῆς προλεταριακῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας. Σέ τί ἀκριβῶς ἐκφράστηκε αὐτό; Ποιά ἀκριβῶς ἦταν αὐτή ἡ «καθορισμένη μορφή»;

κατάργηση τοῦ μόνιμου στρατοῦ		((1)) «Das erste Dekret der Commune war daher die <i>Unterdrückung des stehenden Heeres</i> und seine Ersetzung durch das bewaffnete Volk...» [S. 46, ἔκδ. 3]
δημοκρατικά ἐκλεγμένο σῶμα εὐθύνη		((2)) «...Die Commune bildete sich aus den durch allgemeines Stimmrecht in den verschiedenen Bezirken von Paris gewählten Stadträten. Sie waren verantwortlich und <i>j e d e r z e i t a b s e t z b a r</i> . Ihre Mehrzahl bestand

* Αὐτό τό κείμενο γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στήν ἐπάνω γωνία τῆς σελίδας τοῦ χειρογράφου. Ἡ Σύντ.

γιά τήν καταπίεση τῆς ἐργασίας, τό χαρακτήρα μιᾶς μηχανῆς ταξικῆς κυριαρχίας. Ὑστερα ἀπό κάθε ἐπανάσταση, πού σημειώνει μιά πρόοδο τῆς ταξικῆς πάλης, προβάλλει ὅλο καί πιά ἀνοιχτά ὁ καθαρά καταπιεστικός χαρακτήρας τῆς κρατικῆς ἐξουσίας...»

NB

((Παραπέρα τό ζήτημα αὐτό ἐξετάζεται λεπτομερειακά: ἐπανάσταση τοῦ 1830, — 1848 κτλ., 2η αὐτοκρατορία.)) ((Ἐνάντια ἀνάμεσα στ' ἄλλα (μετά τό 1848/49): «... Ἡ κρατική ἐξουσία» = «τό ἐθνικό μέσο τοῦ πολέμου τοῦ κεφαλαίου ἐνάντια στήν ἐργασία...»))

«... Ἡ ἄμεση ἀντίθεση τῆς αὐτοκρατορίας ἦταν ἡ Κομμούνα». «Ἡ Κομμούνα ἦταν ἡ καθορισμένη μορφή μιᾶς τέτιας δημοκρατίας» | σ. 45, ἔκδ. 3 | (ἀκριβῶς «μιᾶς τέτιας δημοκρατίας, πού ἔπρεπε νά ἐξαλείψει ὅχι μόνο τή μοναρχική μορφή τῆς ταξικῆς κυριαρχίας, μά καί τήν ἴδια τήν ταξική κυριαρχία»)*.

«Ἡ ἐμφύλιος πόλεμος», ἔκδοση 1876, ἰδιαίτερα NB:
 σ. 28, σειρά 2 ἀπό τά κάτω — («τσακίζει»)
 » » » 18 ἀπό τά πάνω — («ν' ἀποκόψει»)
 » » » 13 ἀπό τά πάνω — («καταστροφή»)
 σ. 29: τό κράτος = «παρασιτική ἀπόφυση»**.

Ἐπομένως, ἡ Κομμούνα = ἡ «καθορισμένη μορφή» τῆς προλεταριακῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας. Σέ τί ἀκριβῶς ἐκφράστηκε αὐτό; Ποιά ἀκριβῶς ἦταν αὕτη ἡ «καθορισμένη μορφή»;

((1)) «Τό πρῶτο διάταγμα τῆς Κομμούνας ἦταν τό διάταγμα γιά τήν κατάργηση τοῦ μόνιμου στρατοῦ καί γιά τήν ἀντικατάστασή του μέ τόν ὅπλισμένο λαό...» | σ. 46, ἔκδ. 3 |

κατάργηση
τοῦ μόνιμου
στρατοῦ

((2)) «... Ἡ Κομμούνα ἀποτελέστηκε ἀπό δημοτικούς συμβούλους πού εἶχαν ἐκλεγεῖ μέ βάση τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα στά διάφορα διαμερίσματα τοῦ Παρισιοῦ. Οἱ σύμβουλοι αὐτοί ἦταν ὑπεύθυνοι καί σέ ὅποια δὴ ποτε στιγμή ἀνακλητοί. Ἡ πλειοψηφία τους ἀποτελοῦνταν, φυσικά,

δημοκρατικά
ἐκλεγμένο
σῶμα
εὐθύνη

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 40-41. Ἡ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 217-219 (σημεῖα ((12)) καί ((14))). Ἡ Σύντ.

{ καί
ἀνακλητότη-
τα σέ ὅποια-
δήποτε
στιγμή }

selbstredend aus Arbeitern oder anerkannten Vertretern der Arbeiterklasse...»

В 1876 г. писали Commune
В 1891 г. » Kommune

«ὅχι ἓνα κοι-
νοβουλευτικό,
ἀλλά ἓνα
ἐργαζόμενο»:
καί νομοθετι-
κή καί ἐκτελε-
στική ἐξουσία

((3)) «...Die Commune sollte nicht eine parlamentarische, sondern eine arbeitende Körperschaft sein, vollziehend und gesetzgebend zugleich...»

ἡ ἀστυνομία
ἀπογυμνώθη-
κε ἀπό τίς πο-
λιτικές της λει-
τουργίες καί
μετατράπηκε
σέ ἀνακλητή
ἐκτελεστική
ὑπηρεσία

((4)) «...Die Polizei, bisher das Werkzeug der Staatsregierung, wurde sofort aller ihrer politischen Eigenschaften entkleidet und in das verantwortliche und jederzeit absetzbare Werkzeug der Commune verwandelt...»

idem ὅλοι
οἱ δημόσιοι
ὑπάλληλοι

((5)) «...Ebenso die Beamten aller anderen Verwaltungszweige...»

«συνηθισμέ-
νος μισθός
ἐργατῶν»

((6)) «...Von den Mitgliedern der Commune an abwärts mußte der öffentliche Dienst für Arbeiterlohn besorgt werden».

κατάργηση
τῶν προνομί-
ων (τῶν ση-
μαινόντων)
τῶν ἀνώτατων
δημοσίων
ὑπαλλήλων

((7)) «Die erworbenen Anrechte und die Repräsentationsgelder der hohen Staatswürdenträger verschwanden mit diesen Würdenträgern selbst...» (26—27)

S. 46, изд. 3

((8)) «...Das stehende Heer und die Polizei, die Werkzeuge der materiellen Macht der alten Regierung, einmal beseitigt, ging die Commune sofort darauf aus,

ἀπό ἐργάτες ἢ ἀπό ἀναγνωρισμένους ἐκ-
προσώπους τῆς ἐργατικῆς τάξης...» *

τό 1876 ἔγραφαν	Commune
τό 1891 »	Kommune

καί
ἀνακλητότη-
τα σέ ὅποια-
δήποτε
στιγμή

((3)) «... Ἡ Κομμούνα ἔπρεπε νά εἶναι
ὄχι ἓνα κοινοβουλευτικό, ἀλλ' ἓνα ἐρ-
γ α ζ ό μ ε ν ο σ ῶ μ α, νομοθετικό καί
ἐκτελεστικό ταυτόχρονα...» **

«ὅχι ἓνα κοι-
νοβουλευτικό,
ἀλλά ἓνα
ἐργαζόμενο»:
καί νομοθετι-
κή καί ἐκτελε-
στική ἐξουσία

((4)) «... Ἡ ἀστυνομία, πού ὥς τότε ἦταν
τό ὄργανο τῆς κυβέρνησης τοῦ κράτους,
ἀπογυμνώθηκε ἀμέσως ἀπ' ὅλες τίς πολιτι-
κές της λειτουργίες καί μετατράπηκε σέ ὑ-
πεύθυνο καί ἀνακλητό σ' ὅποιαδήποτε στιγ-
μή ὄργανο τῆς Κομμούνας...»

ἡ ἀστυνομία
ἀπογυμνώθη-
κε ἀπό τίς πο-
λιτικές της λει-
τουργίες καί με-
τατράπηκε σέ
ἀνακλητή ἐκτε-
λεστική ὑπηρεσία

((5)) «... Τό ἴδιο ἔγινε καί μέ τούς δημό-
σιους ὑπαλλήλους ὅλων τῶν ἄλλων κλάδων
τῆς διοίκησης...»

τό ἴδιο ὅλοι
οἱ δημόσιοι
ὑπάλληλοι

((6)) «... Ἀπό τά μέλη τῆς Κομμούνας,
ὥς τούς κατώτερους ὑπαλλήλους, ἡ δημό-
σια ὑπηρεσία ἔπρεπε νά ἀμείβεται μέ μισθό
ἐργάτη».

«συνηθισμέ-
νος μισθός
ἐργατῶν»

((7)) «Ὅλα τά ἀποκτημένα δικαιώματα
καί οἱ ἐπιχορηγήσεις γιά ἔξοδα παραστά-
σεως στούς ἀνώτερους ἀξιωματούχους τοῦ
κράτους καταργήθηκαν μαζί μέ τούς ἴδιους
τούς ἀξιωματούχους...» (26-27) | σ.46, ἔκδ.3 |

κατάργηση τῶν
προνομίων (τῶν
σημαινόντων)
τῶν ἀνώτατων
δημοσίων
ὑπαλλήλων

((8)) «... Ὄταν παραμερίστηκαν ὁ μόνι-
μος στρατός καί ἡ ἀστυνομία, τά ὄργανα
αὐτά τῆς ὑλικῆς βίας τῆς παλιᾶς κυβέρνη-
σης, ἡ Κομμούνα καταπιάστηκε ἀμέσως

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 41. Ἡ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 45. Ἡ Σύντ.

«νά τσακίσει»
τὴν ἐξουσία
τῶν παπάδων

das geistliche Unterdrückungswerkzeug, die Pfaffenmacht, zu brechen...» (κατάργηση καὶ ἀπαλλοτρίωση τῶν ἐκκλησιῶν).

((9)) «...Die richterlichen Beamten verloren jene scheinbare Unabhängigkeit...» Sie «sollten fernerhin öffentlich gewählt, verantwortlich und absetzbar sein...» (27).

«ἐθνική
ὀργάνωση»
κατά
κομμῶνες

((10)) «...In einer kurzen Skizze der nationalen Organisation, die die Commune nicht die Zeit hatte, weiter auszuarbeiten, heißt es ausdrücklich, daß die Commune die politische Form selbst des kleinsten Dorfes sein... sollte»... ἀπό τίς κομμῶνες θά ἐκλεγόταν καί ἡ «Nationaldelegation» στό Παρίσι(28)... [S. 47, ἔκδ. 3]

«ἡ κεντρική
κυβέρνηση»
ἀπό «ὑπαλλή-
λους τῆς Κομ-
μούνας», δηλ.
ἀπό αὐστηρά
ὑπεύθυνους
ὑπαλλήλους

((11)) «...Die wenigen, aber wichtigen Funktionen, welche dann noch für eine Zentralregierung blieben, sollten nicht, wie dies absichtlich gefälscht worden, abgeschafft, sondern an kommunale, d. h. streng verantwortliche Beamte übertragen werden...»

«τό καθεστώς
τῆς Κομμού-
νας» = «ἐκ-
μη δέ νιση
ἐκείνης τῆς
κρατικῆς ὀρ-
γάνωσης», πού
ἦταν παρασι-
τική ἀπόφυση

((12)) «...Die Einheit der Nation sollte nicht gebrochen, sondern im Gegenteil organisiert werden durch die Communalverfassung; sie sollte eine Wirklichkeit werden durch die *Vernichtung jener Staatsmacht*, welche sich für die Verkörperung dieser Einheit ausgab, aber unabhängig und überlegen sein wollte gegenüber der Nation, an deren Körper sie doch nur ein *Schmarotzerauswuchs* war.

νά τσακίσει τό ὄργανο τῆς πνευματικῆς καταπίεσης, τήν ἐξουσία τῶν παπάδων...» (κατάργηση καί ἀπαλλοτριώση τῶν ἐκκλησιῶν).

«νά τσακίσει»
τήν ἐξουσία
τῶν παπάδων

((9)) «...Οἱ δικαστικοί λειτουργοί χάσανε ἐκείνη τή φαινομενική ἀνεξαρτησία τους...» «Ἔπρεπε στό ἐξῆς νά ἐκλέγονται ἀνοιχτά, νά εἶναι ὑπεύθυνοι καί ἀνακλητοί...» (27)*.

((10)) «...Σέ ἓνα σύντομο πρόχειρο σχέδιο γιά τήν ἐθνική ὁργάνωση, πού ἡ Κομμούνα δέν πρόλαβε νά τό ἐπεξεργαστεῖ παραέρα, καθορίζεται ρητά ὅτι ἡ Κομμούνα θά ἀποκτοῦσε τήν πολιτική μορφή ἀκόμη καί τοῦ πῶς μικροῦ χωριοῦ... ἀπό τίς Κομμουνες θά ἐκλεγόταν καί ἡ «ἐθνική ἀντιπροσώπεια» στό Παρίσι (28)... | σ. 47, ἔκδ. 3|

«ἐθνική
ὁργάνωση»
κατά
κομμουνες

((11)) «...Οἱ λίγες, μά πολύ σπουδαῖες λειτουργίες, πού θά ἀπόμεναν γιά τήν κεντρική κυβέρνηση, δέν θά ἔπρεπε νά καταργηθοῦν, ἓνας τέτιος ἰσχυρισμός θά ἦταν συνειδητή παραποίηση—ἀλλά θά μεταβιβαζόταν σέ ὑπαλλήλους τῆς Κομμούνας, δηλ. σέ αὐστηρά ὑπεύθυνους ὑπαλλήλους...»

«ἡ κεντρική
κυβέρνηση»
ἀπό «ὑπαλλή-
λους τῆς Κομ-
μούνας», δηλ.
ἀπό αὐστηρά
ὑπεύθυνους
ὑπαλλήλους

((12)) «...Ἡ ἐνότητα τοῦ ἔθνους δέν θά ἔσπαζε, μά ἀντίθετα θά ὁργανωνόταν μέ τό καθεστώς τῆς Κομμούνας καί θά γινόταν πραγματικά μέ τήν ἐκ μ η δ ἐ ν ι σ η τ ῆ ς κ ρ α τ ι κ ῆ ς ἐ κ ε ί ν η ς ἐ ξ ο υ σ ί α ς, πού παρουσιαζόταν σάν ἡ ἐνσάρκωση αὐτῆς τῆς ἐνότητας, πού ἤθελε ὅμως νά εἶναι ἀνεξάρτητη καί ἀνώτερη ἀπό τό ἴδιο τό ἔθνος. Στήν πραγματικότητα ἡ κρατική αὐτή ἐξουσία δέν ἦταν παρά μιά παρασιτική ἀπόφυση στό σῶμα τοῦ ἔθνους.

«τό καθεστώς»
τῆς Κομμού-
νας» = «ἐ κ-
μ η δ ἐ ν ι σ η
ἐκείνης τῆς
κρατικῆς ὁρ-
γάνωσης», πού
ἦταν παρασι-
τική ἀπόφυση

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 41-42. Ἡ Σύντ.

βλ. σελ. 3 I,
στό ἴδιο, πῶς
ὁ Μπέρνσταϊν
τό «ἐξομοίω-
σε» αὐτό, μέ-
τόν Προυντόν!

Während es gilt, die bloß unterdrückenden Organe der alten Regierungsmacht *abzuschneiden*, sollten ihre berechtigten Funktionen einer Gewalt, die über der Gesellschaft zu stehen beanspruchte, entrissen und den verantwortlichen Dienern der Gesellschaft übergeben werden...» (28).

ὁ χι ὁ πα-
λιός κοι-
νοβου-
λευτι-
σμός, ἀλ-
λά «ὁ λαός,
ὀργανωμέ-
νος κατά
κομμουνες»

((13)) «...Statt einmal in drei oder sechs Jahren zu entscheiden, welches Mitglied der herrschenden Klasse das Volk im Parlamente ver- und zertreten soll, sollte das allgemeine Stimmrecht dem in Communen konstituierten Volk dienen, wie das individuelle Stimmrecht jedem andern Arbeitgeber dazu dient, Arbeiter, Aufseher und Buchhalter in seinem Geschäft auszusuchen». S. 47, έκδ. 3

«νέο ιστορικό
δημιούργημα»

((14)) «...Es ist das gewöhnliche Schicksal *neuer geschichtlicher* Schöpfungen, für das Seitenstück älterer und selbst verlebter Formen des gesellschaftlichen Lebens angesehen zu werden, denen sie einigermaßen ähnlich sehen. So ist diese *neue Commune*, die die *moderne Staatsmacht bricht*, angesehen worden für eine Wiederbelebung der mittelalterlichen Communen... für einen Bund kleiner Staaten (Montesquieu, Girondins)... für eine übertriebene Form des alten Kampfes gegen Überzentralisation...» S. 48, έκδ. 3

«αὐτή ἡ νέα
Κομμούνια,
πού τσακίζει
τὴ σημερινή
κρατική
ἐξουσία...»

Τό ζήτημα ἦταν νά ἀποκοποῦν τά καθαρά καταπιεστικά ὄργανα τῆς παλιᾶς κυβερνητικῆς ἐξουσίας, νά αποσπαστοῦν οἱ δικαιολογημένες λειτουργίες τῆς ἀπό μιά ἐξουσία, πού εἶχε τήν ἀξίωση νά στέκεται πάνω ἀπό τήν κοινωνία καί νά αποδοθοῦν πάλι στούς ὑπεύθυνους ὑπηρέτες τῆς κοινωνίας...» (28)**.

βλ. σελ. 3 I, στό ἴδιο*, πῶς ὁ Μπέρνσταϊν τό «ἐξομοίωσε» αὐτό μέ τόν Προυντόν!

((13)) «... Ἀντί ν' ἀποφασίζεται μιά φορά κάθε τρία ἤ ἕξι χρόνια ποιό μέλος τῆς κυρίαρχης τάξης θά ἐκπροσωπεῖ καί θά τσαλαπατᾷ (ver-und zertreten) τό λαό στή Βουλή, ἀντί γι' αὐτό τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα ἔπρεπε νά χρησιμεύσει στόν ὀργανωμένο σέ κομμοῦνες λαό, ὅπως τό ἀτομικό ἐκλογικό δικαίωμα χρησιμεύει σέ κάθε ἐργοδότη, γιά νά ἀναζητᾷ ἐργάτες, ἐπιστάτες καί λογιστές γιά τήν ἐπιχείρησή του»***. | σ. 47, ἔκδ. 3|

ὁ χ ι ὁ πα-
λιός κ ο ι-
ν ο β ο υ-
λ ε υ τ ι-
σ μ ό ς, ἀλ-
λά «ὁ λαός,
ὀργανωμέ-
νος κατά
κομμοῦνες»

((14)) «... Ἡ συνηθισμένη μοίρα ἑνός νέου ἱστορικοῦ δημιουργήματος εἶναι νά τό νομίζουν γιά ὁμοίωμα παλιότερων ἤ ἀκόμη καί ξεπερασμένων μορφῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, μέ τίς ὁποῖες οἱ καινούργιοι θεσμοί ἔχουν κάποια ὁμοιότητα. Ἔτσι καί ἡ νέα αὐτή Κομμούνα πού τσακίζει (bricht — συντρίβει) τή σύγχρονη κρατική ἐξουσία, θεωρήθηκε σάν ἀναβίωση τῆς μεσαιωνικῆς κοινότητας... σάν ὁμοσπονδία μικρῶν κρατῶν (Μοντεσκιέ, Γιρονδῖνοι)... σάν ὑπερβολική μορφή τοῦ παλιοῦ ἀγῶνα ἐνάντια στόν ὑπέρμετρο συγκεντρωτισμό...» | σ. 48, ἔκδ. 3|

«νέο ἱστορικό
δημιούργημα»

«αὐτή ἡ ν έ α
Κομμούνα,
πού τσακίζει
τή σημερινή
κρατική
ἐξουσία...»

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 225. Ἡ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 51. Ἡ Σύντ.

*** Στό ἴδιο, σελ. 45. Ἡ Σύντ.

ὁ Μαρξ γιὰ
τὴν «παρ-
σιτικὴ ἀπό-
φύση», «τὸ
κράτος»:
Sic!

((15)) «...Die Communalverfassung würde im Gegenteil dem gesellschaftlichen Körper alle die Kräfte zurückgegeben haben, die bisher *der Schmarotzerauswuchs* «*Staat*», der von der Gesellschaft sich nährt und ihre freie Bewegung hemmt, aufgezehrt hat. Durch diese Tat allein würde sie die Wiedergeburt Frankreichs in Gang gesetzt haben...» | S. 48, εκδ. 3 |

«jetzt über-
flüssig ge-
machte Sta-
atsmacht»

((16)) «...In Wirklichkeit... hätte die Communalverfassung die ländlichen Produzenten unter die geistige Führung der Bezirkshauptstädte gebracht und ihnen dort, in den städtischen Arbeitern, die natürlichen Vertreter ihrer Interessen gesichert. — Das bloße Bestehen der Commune führte, *als etwas Selbstverständliches, die lokale Selbstregierung mit sich*, aber nun nicht mehr als Gegengewicht gegen die, *jetzt überflüssig gemachte Staatsmacht*» (29). | S. 48, εκδ. 3 |

NB:
κατάργησε τὸ
στρατό καὶ τὴν
ὕπαλληλο-
κρατία

((17)) «Die Commune machte das Stichwort aller Bourgeois-Revolutionen — wohlfeile Regierung — zur Wahrheit, indem sie die beiden größten Ausgabequellen, die Armee und das Beamtentum, aufhob» (30). | S. 49, εκδ. 3 |

((18)) «Die *Mannigfaltigkeit der Deutungen*, denen die Commune unterlag, und die Mannigfaltigkeit der Interessen, die sich in ihr ausgedrückt fanden, beweisen, daß sie eine *durch*

((15)) «...Τό καθεστώς τῆς Κομμούνας θά ἀπέδιδε στό κοινωνικό σῶμα ὅλες ἐκεῖνες τίς δυνάμεις, πού τίς κατανάλωσε ὡς τώρα αὐτή ἡ παρασιτική ἀπόφυση, τό «κράτος», πού τρέφεται σέ βάρος τῆς κοινωνίας καί τήν ἐμποδίζει νά κινεῖται ἐλεύθερα. Καί μόνο μ' αὐτή τήν πράξη θά ἔβαζε μπρός τήν ἀναγέννηση τῆς Γαλλίας...»

| σ. 48, ἔκδ. 3 |

ὁ Μάριξ γιὰ τήν «παρασιτική ἀπόφυση», «τό κράτος»:
"Ἐτσι!

((16)) «...Στήν πραγματικότητα... τό καθεστώς τῆς Κομμούνας θά ἔβαζε τοὺς ἀγρότες παραγωγούς κάτω ἀπό τήν πνευματική καθοδήγηση τῶν μεγάλων πόλεων κάθε περιοχῆς καί ἐκεῖ, στό πρόσωπο τῶν ἐργατῶν τῶν πόλεων, θά τοὺς ἐξασφάλιζε τοὺς φυσικούς ἐκπροσώπους τῶν συμφερόντων τους. Καί μόνη ἡ ὕπαρξη τῆς Κομμούνας εἶχε σάν αὐτονόητη συνέπειά της τήν τοπική αὐτοκυβέρνηση, ὅχι ὅμως πιά σάν ἀντίβαρο στήν κρατική ἐξουσία, πού εἶχε γίνει πιά περιττή» (29)*.

| σ. 48, ἔκδ. 3 |.

«στήν κρατική ἐξουσία, πού εἶχε γίνει πιά περιττή»

((17)) «Ἡ Κομμούνα ἔκανε πραγματικότητα τό σύνθημα ὅλων τῶν ἀστικῶν ἐπαναστάσεων, τό σύνθημα γιά φτηνή κυβέρνηση, καταργώντας τίς δύο μεγαλύτερες πληγές ἐξόδων, τό στρατό καί τήν ὑπαλληλοκρατία» (30)**.

| σ. 49, ἔκδ. 3 |

NB:
κατάργησε τό στρατό καί τήν ὑπαλληλοκρατία

((18)) «Ἡ ποικιλία τῶν ἐρμηνειῶν, πού δόθηκαν στήν Κομμούνα καί ἡ ποικιλία τῶν συμφερόντων, πού ἐκφράζονταν μ' αὐτήν, ἀποδείχνουν πώς ἦταν μιά πέρα γιὰ πέρα ||

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 54-55. Ἡ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 44. Ἡ Σύντ.

Κομμούνα =
κ υ β έ ρ ν η σ η
τ η ς έ ρ γ α τ ι -
κ η ς τ ά ξ η ς

NB:

Κομμούνα =
«τελικά είναι
ή άνοιχτή
πολιτική
μορφή»

und durch ausdehnungsfähige politische Form war, während alle früheren Regierungsformen wesentlich unterdrückend gewesen waren. Ihr wahres Geheimnis war dies: sie war wesentlich eine Regierung der Arbeiterklasse (ύπογράμ. Μάρξ), das Resultat des Kampfes der hervorbringenden gegen die aneignende Klasse, die endlich entdeckte politische Form, unter der die ökonomische Befreiung der Arbeit sich vollziehen konnte» (30).

| S. 49, έκδ. 3 |

((19)) «...Ohne diese letzte Bedingung war die Communalverfassung eine Unmöglichkeit und eine Täuschung...»

«...Die Commune beabsichtigte die Enteignung der Enteigner...» (31).

NB

‘Η Κομμούνα έσωσε τή μικροαστική τάξη του Παρισιοῦ — αὐτή είχε δίκιο, δηλώνοντας στους άγρότες ότι ή νίκη της είναι ή μοναδική τους σωτηρία... 3 μήνες έλεύθερης έπικοινωνίας τής «Κομμούνας του Παρισιοῦ» μέ τίς έπαρχίες θά οδηγούσαν σέ «einen allgemeinen Bauernaufstand» (35) | S. 53, έκδ. 3 |. ‘Η Κομμούνα ήταν ό άληθινός εκπρόσωπος «όλων τών ύγιών στοιχείων τής γαλλικῆς κοινωνίας...» (35). | S. 53, έκδ. 3 |

ό αίσχρός
Μπέρνσταϊν
όλα τά άνήγαγε
στους «δήμους»
καί στήν τοπική
αὐτοδιοίκηση.
‘Ο ήλίθιος!!

«...Ihre (τῆς Κομμούνας) besonderen Maßregeln konnten nur die Richtung andeuten, in der eine Regierung des Volkes durch das Volk sich bewegt» (36) | S. 53, έκδ. 1891, 3η έκδ. | — κατάργηση τῆς νυχτερινῆς έργασίας τών άρτοποιών· άπαγόρευση τών προστίμων· — παράδοση τών σταματημένων έργοστασίων στους έργατικούς συνεταιρισμούς...

εὐλύγιστη πολιτική μορφή, ἐνῶ ὅλες οἱ προηγούμενες μορφές κυβέρνησης ἦταν στήν οὐσία τους καταπιεστικές. Τό πραγματικό της μυστικό ἦταν τό ἐξῆς: Ἡ Κομμούνα ἦταν οὐσιαστικά κυβέρνηση τῆς ἐργατικῆς τάξης (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ Μάρξ), ἀποτέλεσμα τῆς πάλης τῆς τάξης πού παράγει ἐνάντια στήν τάξη τῶν σφετεριστῶν, ἦταν ἡ ἀνοιχτή, τελικά, πολιτική μορφή, μέ τήν ὁποία μποροῦσε νά συντελεστεῖ ἡ οἰκονομική ἀπελευθέρωση τῆς ἐργασίας (30) [σ. 49, ἔκδ. 3]

Κομμούνα =
κυβέρνηση
τῆς ἐργατι-
κῆς τάξης

NB:

Κομμούνα =
«τελικά εἶναι
ἡ ἀνοιχτή
πολιτική
μορφή»

((19)) «...Χωρίς τόν τελευταῖο αὐτό ὄρο τό καθεστώς τῆς Κομμούνας θά ἦταν κάτι τό ἀκατόρθωτο, μιά ἀπάτη...»*

«...Ἡ Κομμούνα σκόπευε νά ἀπαλλοτριώσῃ τοὺς ἀπαλλοτριωτές...» (31)¹⁸⁹.

Ἡ Κομμούνα ἔσωσε τή μικροαστική τάξη τοῦ Παρισιοῦ—αὐτή εἶχε δίκιο, δηλώνοντας στοὺς ἀγρότες, ὅτι ἡ νίκη της εἶναι ἡ μοναδική τους σωτηρία... 3 μῆνες ἐλεύθερης ἐπικοινωνίας τῆς «Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ» μέ τίς ἐπαρχίες θά ὀδηγοῦσαν σέ μιά «γενική ἀγροτική ἐξέγερση...» (35) [σ. 53, ἔκδ. 3]. Ἡ Κομμούνα ἦταν ὁ ἀληθινός ἐκπρόσωπος «ὅλων τῶν ὑγιῶν στοιχείων τῆς γαλλικῆς κοινωνίας...» (35), [σ. 53, ἔκδ. 3]

NB

«...Τά εἰδικά μέτρα (τῆς Κομμούνας) μποροῦσαν μόνο νά ὑποδείξουν τήν κατεύθυνση πρὸς τήν ὁποία κινεῖται ἡ διοίκηση τοῦ λαοῦ, ἀπό τόν ἴδιο τό λαό» (36) [σ. 53, ἔκδ. 1891, 3η ἔκδ.] —κατάργηση τῆς νυχτερινῆς ἐργασίας τῶν ἀρτοποιῶν· ἀπαγόρευση τῶν προστίμων·—παράδοση τῶν σταματημένων ἐργοστασίων στοὺς ἐργατικούς συνεταιρισμούς...¹⁹⁰

ὁ αἰσchrός
Μπέρνσταϊν
ὅλα τά ἀνήγαγε
στοὺς «δήμους»
καί στήν τοπική
αὐτοδιοίκηση.
Ὁ ἡλίθιος!!

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 55. Ἡ Σύντ.

(NB) Ἐκτίμηση τοῦ Μπέρνσταϊν:

Ὁ Μπέρνσταϊν στίς «Voraussetzungen», S. 134, παραθέτει αὐτά τὰ χωρία (ἄρ. 12 καί ἄρ. 13 καί ἄρ. 15 ἀπό μένα) ἀπό τόν «Bürgerkrieg» καί δηλώνει: αὐτό τό «πρόγραμμα» «seinem politischen Gehalt nach in allen wesentlichen Zügen die größte Ähnlichkeit aufweist mit dem Föderalismus — *P r u d h o n s*». (Χά-χά!)

«...Bei allen sonstigen Verschiedenheiten zwischen Marx und dem (!!)

«Kleinbürger» Proudhon ist in diesen Punkten der Gedankengang bei ihnen so nahe wie nur möglich» (136) Καί παραπέρα: ἡ σημασία, λέει, τῶν «δήμων» μεγαλώνει, ὥ μ ω ς: «Ob freilich eine solche Auflösung der modernen Staatswesen und die völlige Umwandlung ihrer Organisation, wie Marx und Proudhon sie schildern (die Bildung der Nationalversammlung aus Delegierten der Provinz-beziehungsweise Bezirksversammlungen, die ihrerseits aus Delegierten der Kommunen zusammenzusetzen wären), das erste Werk der Demokratie zu sein hätte, so daß also die bisherige Form der Nationalvertretungen wegfiel, erscheint mir zweifelhaft» (136). Δέν μποροῦμε, λέει, νά κάνουμε χωρίς τόν ἔλεγχο τῶν κεντρικῶν διοικήσεων!!!*

Ἀπό τήν ἀντιπαράθεση αὕτη τῶν πίο σημαντικῶν σκέψεων τοῦ Μάρξ γιά τήν Κομμούνα φαίνεται καθαρά ὅτι ὁ Μάρξ μέ ὅλες τίς δυνάμεις του τονίζει τήν ἀνάγκη «aufheben» (ὁ στρατός καί ἡ ὑπαλληλοκρατία), «vernichten» jene Staatsmacht, «brechen die moderne Staatsmacht» κτλ., νά ἐκμηδενιστεῖ, νά τσακιστεῖ, νά παραμεριστεῖ (beseitigen), τί; ὅ χ ι τό κράτος, ἀλλά «ἡ σημερινή κρατική μηχανή», «ἡ ἑτοιμη κρατική μηχανή», ἡ ὑπαλληλοκρατία καί ὁ στρατός σέ πρώτη σειρά. Ἀποκαλώντας τό «κράτος» παρασιτική ἀπόφυση, ὁ Μάρξ «σχεδόν» μιλάει καί γιά τήν καταστροφή τοῦ κράτους. Τό ζήτημα ὅμως, φυσικά, δέν ἔγκειται στόν ὄρο, ἀλλά στήν ο ὕ σ ί α.

* Αὐτό τό ἀπόσπασμα ἀπό τό βιβλίο τοῦ Μπέρνσταϊν γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στήν ἀριστερή πλευρά τῆς σελίδας τοῦ χειρογράφου. Ἡ Σύντ.

(NB) Ἐκτίμηση τοῦ Μπέρνσταϊν:

Ὁ Μπέρνσταϊν στίς «Προϋποθέσεις», σ. 134, παραθέτει αὐτά τά χωρία (ἄρ. 12 καί ἄρ. 13 καί ἄρ. 15 ἀπό μένα) ἀπό τόν «Ἐμφύλιο πόλεμο» καί δηλώνει: αὐτό τό «πρόγραμμα» «ὡς πρὸς τό πολιτικό του περιεχόμενο παρουσιάζει σέ ὅλες τίς οὐσιαστικές του πλευρές πολύ μεγάλη ὁμοιότητα μέ τό ὁμοσπονδιακό σύστημα—τοῦ *Π ρ ο υ ν τ ὅ ν*». (Χά-χά!)

«...Παρ' ὅλες τίς ἄλλες διαφωνίες ἀνάμεσα στόν Μάρξ καί (!!) τόν «μικροαστό» Προυντόν, στά σημεία αὐτά ἡ πορεία τῆς σκέψης τους ἔχει πάρα πολύ μεγάλη ὁμοιότητα» (136). Καί παραπέρα: ἡ σημασία, λέει, τῶν «δήμων» μεγαλώνει, ὅ μ ὡ ς: «μοῦ φαίνεται ἀμφίβολο, ὅτι τό πρῶτο καθῆκον τῆς δημοκρατίας θά ἦταν μιά τέτια κατάργηση (Auflösung—καταλέξη: παράλυση, διάλυση) τῶν σύγχρονων κρατῶν καί ἡ πλήρης ἀλλαγή (Umwandlung—ἀνατροπή) τῆς ὀργάνωσής τους, ὅπως τή φαντάζονται οἱ Μάρξ καί Προυντόν (σχηματισμός τῆς ἐθνικῆς συνέλευσης ἀπό τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν νομαρχιακῶν καί περιφερειακῶν συνελεύσεων), πού μέ τή σειρά τους θ' ἀποτελοῦνταν ἀπό τοὺς ἀντιπροσώπους ἀπό τίς Κομμουνες, ἔτσι πού ὅλη ἡ πρώην μορφή τῶν ἐθνικῶν ἀντιπροσωπειῶν θά ἐξαφανιζόταν ἐντελῶς» (136). Δέν μπορούμε, λέει, νά κάνουμε χωρίς τόν ἔλεγχο τῶν κεντρικῶν διοικήσεων!!!

Ἀπό τήν ἀντιπαράθεση αὐτή τῶν πιό σημαντικῶν σκέψεων τοῦ Μάρξ γιά τήν Κομμούνα φαίνεται καθαρά ὅτι ὁ Μάρξ μέ ὅλες τίς δυνάμεις του τονίζει τήν ἀνάγκη «νά καταργηθεῖ» (ὁ στρατός καί ἡ ὑπαλληλοκρατία), «νά ἐκμηδενιστεῖ» ἡ κρατική ἐκείνη ἐξουσία, «νά τσακιστεῖ ἡ σημερινή κρατική ἐξουσία» κτλ., νά ἐκμηδενιστεῖ, νά τσακιστεῖ, νά παραμεριστεῖ (beseitigen), τί; ὅ χ ι τό κράτος, ἀλλά «ἡ σημερινή κρατική μηχανή», «ἡ ἔτοιμη κρατική μηχανή», ἡ ὑπαλληλοκρατία καί ὁ στρατός σέ πρώτη σειρά. Ἀποκαλώντας τό «κράτος» παρασιτική ἀπόφυση, ὁ Μάρξ «σχεδόν» μιλάει καί γιά τήν καταστροφή τοῦ κράτους. Τό ζήτημα ὅμως, φυσικά, δέν ἔγκειται στόν ὄρο, ἀλλά στήν *ο ὕ σ ί α*.

- Etwa:
- (I) Βασική ιδέα τοῦ Μάρξ: κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπό τό προλεταριάτο δέν σημαίνει κατοχή τῆς «ἔτοιμης» κρατικῆς μηχανῆς, ἀλλά (I) «συντριβή», καταστροφή της καί ἀντικατάστασή της μέ μιά **καινούργια**. Ἀλλά μέ ποιά καινούργια;
- { II }
(I) ἀντικατάσταση τοῦ μόνιμου στρατοῦ μέ τόν ἔνοπλο λαό
- ...Ο Μάρξ μελετάει τήν *πείρα* τῆς Κομμούνας, δέν ἐπινοεῖ αὐτή τή «νέα» ἐξουσία, ἀλλά μελετάει, πῶς οἱ ἴδιες οἱ ἐπαναστάσεις τήν «*ανακαλύπτουν*» («*en d l i c h entdecken*»)| S. 49, ἔκδ. 3|, πῶς τό ἴδιο τό ἐργατικό κίνημα ἀντιμετωπίζει αὐτό τό πρόβλημα, πῶς ἡ πράξη ἀρχίζει νά τό λύνει.
- (III) ... (III) Κατάργηση τῆς γραφειοκρατίας, μαζί καί τῶν δικαστῶν: (α) διώξιμο τῶν «*hohe Staatswürendenträger*», τῶν «ἀνώτατων δημόσιων ὑπαλλήλων». (β) ὑποβίβαση τῶν ὑπόλοιπων στόν ἀποκλειστικά ὑπηρεσιακό τους ρόλο. (γ) ἀνακλητότητα. (δ) ἀμοιβή ἴση μέ τόν κοινό ἐργάτη.
- (IV) ... Ἀντικατάσταση τῆς κοινοβουλευτικῆς λαϊκῆς ἀντιπροσώπευσης («*nicht eine parlamentarische*», S. 46, ἔκδ. 3) μέ τήν «ἀντιπροσώπευση, πού ὑπῆρχε στήν Κομμούνα» («καθεστώς τῆς Κομμούνας»), δηλ. καί νομοθετική καί ἐκτελεστική ταυτόχρονα...
- (V) ... Τοπική αὐτοδιοίκηση χωρίς ἐποπτεία καί κηδεμονία τοῦ κράτους ἀπό τά πάνω...
- (VI) ... Ὁλοκληρωμένη δημοκρατία γενικά...
- Προϋπόθεση ὅλων αὐτῶν: ἀφύπνιση (μέ ἐπαναστατική πυρκαγιά, μέ ἐπαναστατική δραστηριότητα) τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν, τῆς πλειοψηφίας τοῦ πληθυσμοῦ, ἐνεργό συμμετοχή τ ο υ ς
- I

подда; и единств. спасение; ... Знания свѣт. своимъ Космическимъ
 (853 Q. 3)

[illegible]

... Ihre (Königs) besondere Mappe zeigt, konnte ^{S. 53 28. 1891} nur die Richtung an-
 geben, in der eine Regierang des Volkes durch das Volk und bewegt (36) - ferner
 nachh. nach Syntesis; - ganzam. wiffend; - und es wiffen für für Lobben...

ter, "in der eine Regierung des Volkes durch das Volk sich bewegt" (36) - ferner
rech. pers. Syndik; - ganzam. aufgeho; - und es werden für ein Volk...

הענין. פאר די דעם; - פאראן אפאפ; - אפאפ אפאפ פאר פאר לאלא...

[illegible]

очередная : запись написан. Благов указан не свои объект

(1) me "novoi" sigl. maturnoi, a razdazii, poruzhennie es "santka
novoi. Koko zhe novoi?

Нобел. Нокоу же нобон
М. мураау оубу комигуо, он ке соиндау ери-ноби-^{549 и. 3} Владр, а
мураау, ка самм ревбони откарлваау ("andlich erbecken") се,
са само рат. Хафени подоуду к ери-рбат, ка графука каринау

(II) ... Gonorrhoen Syngorrasin: "Krankheit der Harnwege", "beim Mann ..."

«nicht eine parlamentarische Verfassung» (Kommission)

IV)... Замѣна архидиакана пер. протодиакона "Полупротодиакона" ("Полупротодиакона") 79. "Глагола" "каждому" в один раз...

5) ... кб. самонагре для казюга - онеки редко алыгы...

(V) / Natural demography books . . .

Условіє вимог: угодження (публічне розпорядження, публічне розпорядження).

|| нодѣн) мрп. маш., келла маш., ка акрѣт. уради бурѣ кан.
и в вост. дел., — то проболѣло, маш. д. проболѣло гво.

|| *универсальна, универсальна, универсальна.* || *Универсальна, универсальна, универсальна. - универсальна.*

Рр. рѣка подолька & другая все означу, с одной-двух
 (подолька)
 слѣд. подолька, что Кар. Кир., с другой-двух, накарте и

re. hat. d. den.", *f.-d. den."*, *gold. u. wapp. den."*, *zwei. den."*

11. Nota bene.
Место, название, край, губерния, воеводство

Как дантина эпохи ("орбон") исхв. машин и направления.

100% своими руками работая самостоятельно "уже добровольно" в
св.м. "Я сам сущ!" А не-работая не-св.м.? КТ? не-м?

Erst, 707 me sollen sie (a me so rto tagen, unpaßlich) !! (einige bsp.)

Великаго князя не признаю! на насъ comingъ "громады"

Ἡ τριακοστή πρώτη σελίδα τοῦ χειρογράφου
τοῦ Β. Ι. Λένιν «Ὁ μαρξισμός γιά τό κράτος» —
Γενάρης-Φλεβάρης 1917

Βασική ιδέα τοῦ Μάρξ: κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπό τό προλεταριάτο δέν σημαίνει κατοχή τῆς «ἑτοιμῆς» κρατικῆς μηχανῆς, ἀλλά (I) «συντριβή», καταστροφή της καί ἀντικατάστασή της μέ μιὰ **καινούργια**. Ἀλλά μέ ποιά καινούργια;

Περίπου
ἔτσι:

(I)

Ὁ Μάρξ μελετάει τήν πείρα τῆς Κομμούνας, δέν ἐπινοεῖ αὐτή τή «νέα» ἐξουσία, ἀλλά μελετάει, πῶς οἱ ἴδιες οἱ ἐπαναστάσεις τήν «**ἀνακαλύπτουν**» («**τελικά τήν ἀνακαλύπτουν**»)
[σ. 49, ἔκδ. 3], πῶς τό ἴδιο τό ἐργατικό κίνημα ἀντιμετωπίζει αὐτό τό πρόβλημα, πῶς ἡ πράξη ἀρχίζει νά τό λύνει...

{ II }

ἀντικατάσταση
τοῦ μόνιμου
στρατοῦ μέ τόν
ἐνοπλο λαό

(III)

...(III) *Κατάργηση τῆς γραφειοκρατίας*, μαζί καί τῶν δικαστῶν: (α) διώξιμο τῶν «hohe Staatswürdenträger», τῶν «ἀνώτατων δημόσιων ὑπαλλήλων»· (β) ὑποβίβαση τῶν ὑπόλοιπων στόν ἀποκλειστικά ὑπηρεσιακό τους ρόλο· (γ) ἀνακλητότητα· (δ) ἀμοιβή ἴση μέ τόν κοινό ἐργάτη.

(IV)

... Ἀντικατάσταση τῆς *κοινοβουλευτικῆς* λαϊκῆς ἀντιπροσώπευσης («ὄχι κοινοβουλευτική», σ. 46, ἔκδ. 3) μέ τήν «ἀντιπροσώπευση πού ὑπῆρχε στήν Κομμούνα» («καθεστώς τῆς Κομμούνας»), δηλ. καί νομοθετική καί ἐκτελεστική ταυτόχρονα...

(V)

... *Τοπική αὐτοδιοίκηση* χωρίς ἐποπτεία καί κηδεμονία τοῦ κράτους ἀπό τά πάνω...

... *Ὁλοκληρωμένη δημοκρατία* γενικά...

(VI)

Προϋπόθεση ὅλων αὐτῶν: ἀφύπνιση (μέ ἐπαναστατική πυρκαγιά, μέ ἐπαναστατική δραστηριότητα) τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν, τῆς *πλειοψηφίας* τοῦ πληθυσμοῦ, ἐνεργό συμμετοχή **τ ο υ ς**

I

contra:
 ή ιδιαίτερη προ-
 στυχιά του Κά-
 ουτσκι ενάντια
 στον Πάννεκουκ
 στο «Neue Zeit»,
 XXX, 2,
 S. 7 3 2 (NB)

II

στή θέση των υπαλλήλων στις κρατι-
 κές υποθέσεις—προλεταριακή καθο-
 δήγηση, αυτές πρέπει να τις καθοδη-
 γούν οι οργανωμένοι, οι συγκεντρω-
 μένοι προλετάριοι.

Προϋπόθεση όλων αυτών: μείωση
 της εργάσιμης μέρας μέχρι 8—6—4 ώ-
 ρες—συνένωση της παραγωγικής έρ-
 γασίας όλων με τη συμμετοχή όλων
 στην «κρατική» διοίκηση.

III

‘Η ρωσική επανάσταση τό αντιμε-
 τώπισε αυτό, από τη μία πλευρά, πιο
 αδύνατα (πιο δειλά) από την Κομμού-
 να του Παρισιού, και από την άλλη
 έδειξε πιο πλατιά «τά Σοβιέτ των βου-
 λευτών των εργατών», «των βουλευ-
 τών των σιδηροδρομικών», «των βου-
 λευτών των στρατιωτών και των ναυ-
 τών», «των βουλευτών των αγροτών».
 Σ’ αυτό *Nota bene*.

σύγκρ.: «Neue Zeit», XXX, 2 (1912), σύγκρ., S. 723-725
 και 732, ή πολεμική του Κ ά ο υ τ σ κ ι ενάντια στον
 Πάννεκουκ. Πολύ σπουδαίο! ‘Ο Κάουτσκι έδω = ρεφορμι-
 στής (και άπατεώνας)· ό Πάννεκουκ άσαφής, όμως αναζητεί
 επαναστατική τακτική.

NB: ιδιαίτερα, S. 723: § IV, 1: «Die Zerstörung des
 Staates»... *

Οί αλλαγές μετά τό 1871; ‘Ολες είναι ίδιες, ή έχουν ένα κοι-
 νό χαρακτηριστικό, τό σύνολό τους δείχνει ότι ό γραφειοκρα-
 τισμός π α ν τ ο υ αυξήθηκε με ίλιγγιώδη ταχύτητα (και στον
 κοινοβουλευτισμό, στους κόλπους του—και στην τοπική αυ-
 τοδιοίκηση—και στις μετοχικές εταιρίες—και στά τράστ
 κτλ.), αυτό είναι τό πρώτο. Και τό δεύτερο: τά εργατικά «σο-
 σιαλιστικά» κόμματα «ένσωματώθηκαν» κατά τά ¾ σ’ αυτόν ά-
 κριβώς τό γραφειοκρατισμό. ‘Η διάσπαση ανάμεσα στους σο-
 σιαλπατριώτες και στους διεθνιστές, ανάμεσα στους ρεφορμι-
 στές και στους επαναστάτες έχει, συνεπώς, πολύ πιο βαθιά
 σημασία: οί ρεφορμιστές και οί σοσιαλπατριώτες «ν e r ν ο / /-

* Τό κείμενο πού είναι σέ πλαίσιο γράφτηκε από τόν Β. Ι. Λένιν στην άρι-
 στερή γωνιά μιās από τίς προηγούμενες σελίδες του χειρογράφου. ‘Η Σύντ.

στή θέση τῶν ὑπαλλήλων στίς κρατικές ὑποθέσεις — προλεταριακή καθοδήγη-
ση, αὐτές πρέπει νά τίς καθοδηγοῦν οἱ
ὀργανωμένοι, οἱ συγκεντρωμένοι προ-
λετάριοι.

II

Προϋπόθεση ὅλων αὐτῶν: μείωση
τῆς ἐργάσιμης μέρας μέχρι 8—6—4 ὥ-
ρες· —συνένωση τῆς παραγωγικῆς ἐρ-
γασίας ὅλων μέ τή συμμετοχή ὅλων
στήν «κρατική» διοίκηση.

Ἡ ρωσική ἐπανάσταση τό ἀντιμε-
τώπισε αὐτό, ἀπό τή μιὰ πλευρά, πιά
ἀδύνατα (πιά δειλά) ἀπό τήν Κομμού-
να τοῦ Παρισιοῦ, καί ἀπό τήν ἄλλη,
ἔδειξε πιά πλατιά «τά Σοβιέτ τῶν βου-
λευτῶν τῶν ἐργατῶν», «τῶν βουλευ-
τῶν τῶν σιδηροδρομικῶν», «τῶν βου-
λευτῶν τῶν στρατιωτῶν καί τῶν ναυ-
τῶν», «τῶν βουλευτῶν τῶν ἀγροτῶν».
Σ' αὐτό *Nota bene*.

III

σύγκρ.:
ἡ ἰδιαίτερη προ-
στυχία τοῦ Κά-
ουτσκι ἐνάντια
στόν Πάννεκουκ
στό «Neue Zeit»,
XXX, 2,
σελ. 7 3 2 (NB)

σύγκρ.: «Neue Zeit», XXX, 2 (1912), σύγκρ. σ. 723-725
καί 732, ἡ πολεμική τοῦ Κάουτσκι ἐνάντια στόν
Πάννεκουκ. Πολύ σπουδαῖο! Ὁ Κάουτσκι ἐδῶ = ρεφορμι-
στής (καί ἀπατεώνας)· ὁ Πάννεκουκ ἀσαφής, ὅμως ἀναζητεῖ
ἐπαναστατική τακτική.

NB: ἰδιαίτερα σ. 723: § IV, 1: «Ἡ καταστροφή τοῦ
κράτους»...

Οἱ ἀλλαγές μετά τό 1871; Ὅλες εἶναι ἴδιες, ἥ ἔχουν ἓνα
κοινό χαρακτηριστικό, τό σύνολό τους δείχνει ὅτι ὁ γραφειο-
κρατισμός παντοῦ αὐξήθηκε μέ ἱλιγγιώδη ταχύτητα (καί στόν
κοινοβουλευτισμό, στούς κόλπους του — καί στήν τοπική αὐτο-
διοίκηση — καί στίς μετοχικές ἐταιρίες — καί στά τράστ κτλ.),
αὐτό εἶναι τό πρῶτο. Καί τό δεύτερο: τά ἐργατικά «σοσιαλιστι-
κά» κόμματα «ἐνσωματώθηκαν» κατά τά $\frac{3}{4}$ σ' αὐτόν ἀκριβῶς
τό γραφειοκρατισμό. Ἡ διάσπαση ἀνάμεσα στούς σοσιαλ-
πατριῶτες καί στούς διεθνιστές, ἀνάμεσα στούς ρεφορμι-
στές καί στούς ἐπαναστάτες ἔχει, συνεπῶς, πολύ πιά βαθιά
σημασία: οἱ ρεφορμιστές καί οἱ σοσιαλπατριῶτες «τ ἐ λ ε ι ο-

k o m m u n e n» τή γραφειοκρατική-κρατική μηχανή (σύγκρ. Marx, σ. 3, στό κάτω μέρος στό *ἴδιο*), ἐνῶ οἱ ἐπαναστάτες ὀφείλουν νά «*τ σ α κ ῖ σ ο υ ν*» αὐτή τή «γραφειοκρατική-στρατιωτική κρατική μηχανή», νά τήν τσακίσουν καί νά τήν ἀντικαταστήσουν μέ τήν «κομμούνα», μέ ἓνα καινούργιο «μισοκράτος»*.

Nota
bene

Μποροῦμε, ἴσως, σύντομα, εὖστοχα, νά ἐκφράσουμε ὅλο τό ζήτημα ἔτσι: ἀντικατάσταση τῆς παλιᾶς («τῆς ἑτοιμῆς») κρατικῆς μηχανῆς καί τῶν κοινοβουλίῶν μέ τά *Σ ο β ι ἑ τ* τῶν ἐργατῶν *β ο υ λ ε υ τ ῶ ν* καί μέ τούς πληρεξούσιους τους. Αὐτή εἶναι ἡ οὐσία!! Καί ὁ μή ἐργαζόμενος πληθυσμός; Ὅποιος δέν ἐργάζεται δέν πρέπει νά τρώει (καί ὄχι νά διοικεῖ τό κράτος)!! (Οἱ ὀπορτουνιστές θά φέρουν ἀντιρῆσεις, ὅπως ἔφερε κιόλας ἀντιρῆσεις ὁ Μπέρνσταϊν τό 1899, λέγοντας ὅτι αὐτό εἶναι «πρωτόγονη δημοκρατία». Στή βάση τοῦ σοσιαλισμοῦ ἡ «πρωτόγονη» δημοκρατία δέν θά εἶναι πρωτόγονη!)

Ἡ σημερινή κρατική ἐξουσία καί τά κοινοβούλια θά «χρησιμοποιοῦνται» ἢ ὄχι; Ὁχι, ἀπαντοῦν οἱ ἀναρχικοί. — Ναί, ἔτσι, ὅπως καί πρίν, μέ τόν ἴδιο τρόπο, πού ὀδήγησε στή χρεοκοπία τοῦ 1914, ἀπαντοῦν οἱ ὀπορτουνιστές, ἀνοιχτοί καί καλυμένοι (καουτσκιστές).

Ναί, ἀπαντοῦμε ἐμεῖς, ὄχι ὅμως ὅπως πρίν, ἀλλά *μ ὁ ν ο ἰ ἰ ἰ* Karl Liebknecht, δηλ. (α) γιά ἐπαναστατικούς ἀγῶνες ἐπικεφαλῆς καί ὄχι οὐραγοί τοῦ κινήματος· — (β) γιά τήν ὑπηρετήση τοῦ μαζικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος· — (γ) κάτω ἀπό τόν ἑλεγχό του· — (δ) σέ διαρκή σύνδεση τῆς νόμιμης μέ τήν παράνομη δουλιά· — (ε) σέ διαρκή ὡς τό τέλος πάλι, μέχρι τή διάσπαση μέ τούς ὀπορτουνιστές καί τούς ἀξιοματούχους τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος.

σ τ ο ῦ ς ἀ ν α ρ χ ι κ ο ῦ ς ἐπίσης:
συγγραφεῖς, δημοσιογράφοι,
Jouhaux καί Σία!

* Αὐτή ἡ παράγραφος γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στό κάτω μέρος σέ μιᾶ ἀπό τίς προηγούμενες σελίδες τοῦ χειρογράφου. Ἡ Σύντ.

π ο ι ο ὦ ν» τή γραφειοκρατική-κρατική μηχανή (σύγκρ. Μάρξ, σ. 3, στό κάτω μέρος, στό ἴδιο*), ἐνῶ οἱ ἐπαναστάτες ὀφείλουν νά «τ σ α κ ί σ ο υ ν» αὐτή τή «γραφειοκρατική-στρατιωτική κρατική μηχανή», νά τήν τσακίσουν καί νά τήν ἀντικαταστήσουν μέ τήν «κομμούνα», μέ ἓνα καινούργιο «μισοκράτος».

Μποροῦμε, ἴσως, σύντομα, εὐστοχα, νά ἐκφράσουμε ὅλο τό ζήτημα ἔτσι: ἀντικατάσταση τῆς παλιᾶς («τῆς ἔτοιμης») κρατικῆς μηχανῆς καί τῶν κοινοβουλίων μέ τά Σ ο β ι έ τ τῶν ἐργατῶν β ο υ λ ε υ τ ῶ ν καί μέ τούς πληρεξουσioύς τους. Αὐτή εἶναι ἡ οὐσία!! Καί ὁ μὴ ἐργαζόμενος πληθυσμός; "Οποιοσ δέν ἐργάζεται δέν πρέπει νά τρώει (καί ὄχι νά διοικεῖ τό κράτος)!! (Οἱ ὀπορτουνιστές θά φέρουν ἀντιρήσεις, ὅπως ἔφερε κιόλας ἀντιρήσεις ὁ Μπέρνσταϊν τό 1899, λέγοντας ὅτι αὐτό εἶναι «πρωτόγονη δημοκρατία». Στή βάση τοῦ σοσιαλισμοῦ ἡ «πρωτόγονη» δημοκρατία δέν θά εἶναι πρωτόγονη!)

Nota
bene

Ἡ σημερινή κρατική ἐξουσία καί τά κοινοβούλια θά «χρησιμοποιοῦνται» ἢ ὄχι; "Οχι, ἀπαντοῦν οἱ ἀναρχικοί. — Ναί, ἔτσι, ὅπως καί πρίν, μέ τόν ἴδιο τρόπο, πού ὀδήγησε στή χρεοκοπία τοῦ 1914, ἀπαντοῦν οἱ ὀπορτουνιστές, ἀνοιχτοί καί καλυμένοι (καουτσκιστές).

Ναί, ἀπαντοῦμε ἐμεῖς, ὄχι ὅμως ὅπως πρίν, ἀλλά μ ό ν ο à la Κάρλ Λήμπκνεχτ, δηλ. (α) γιά ἐπαναστατικούς ἀγῶνες ἐπικεφαλῆς, καί ὄχι οὐραγοί τοῦ κινήματος· — (β) γιά τήν ὑπηρετήση τοῦ μαζικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος· — (γ) κάτω ἀπό τόν ἑλεγχό του· — (δ) σέ διαρκή σύνδεση τῆς νόμιμης μέ τήν παράνομη δουλιά — (ε) σέ διαρκή ὡς τό τέλος πάλι, μέχρι τή διάσπαση μέ τούς ὀπορτουνιστές καί τούς ἀξιωματούχους τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος.

σ τ ο ύ ς ἀ ν α ρ χ ι κ ο ύ ς ἐπίσης:
συγγραφεῖς, δημοσιογράφοι,
Ζουώ καί Σία!

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 135-137. Ἡ Σύντ.

NB

Τό αστικό κράτος ἐπιτρέπει τήν πρόσληψη ἐργατῶν καί σοσιαλδημοκρατῶν στά ἱδρύματά του, στή δημοκρατία του, ὅμως μέ τέτιο τρόπο — ἀποκλειστικά μέ τέτιο τρόπο — πού (α) τοὺς περνάει ἀπό κόσκινο καί δέν ἀφήνει νά περάσουν οἱ ἐπαναστάτες· (β) τοὺς «ὑποτάσσει» μέ τήν πείνα, μετατρέποντάς τους σέ ὑπαλλήλους του· «Ermattungsstrategie» τῶν ἀντιπάλων μας, τῶν ἐχθρῶν μας· *Ermattungsstrategie* τοῦ ἀντιπάλου ἀπό ἄλλο δρόμο!! (γ) τοὺς προσλαμβάνει μέ ἐξαγορά: «ἐσεῖς θά τοὺς ἐκπαιδεύετε καί ἐμεῖς θά τοὺς ἐξαγοράζουμε...» (δ) ἐκτός ἀπό τή χοντροκομμένη ἐξαγορά, ἐφαρμόζει καί μιᾶ ἐπιδέξια τακτική πού φτάνει ὡς τήν *κολακεία*, *on les cajole* etc. (ε) — τοὺς «ἀπασχολεῖ», τοὺς παραφορτώνει «μέ δουλιὰ», τοὺς πνίγει μέσα στίς στίβες τῶν «χαρτιῶν», μέ τό βρώμικο ἀέρα τῶν «μεταρρυθμίσεων» καί τῶν μικρομεταρρυθμίσεων· (στ) τοὺς διαφθείρει μέ τή μικροαστική ἄνεση τῆς «πολιτιστικά» ὑποφερτῆς φιλισταϊκῆς ζωῆς...

Ἄγώνας ἐνάντια σ' αὐτό σ' ὅλη τή γραμμή. Πῶς νά παλέψουμε; Ὁ χι μέ τήν ἄρνηση νά συμμετέχουμε (στήν αστική ζωή;) — αὐτό εἶναι δυνατό μόνον σέ ἐξαιρετικές στιγμές — ἀλλά χαράσσοντας κατεύθυνση καί δημιουργώντας κόμμα γιᾶ ἕναν τέτιο ἄγώνα. Ὁ Karl Liebknecht δέν εἶναι ὁ μόνος, βγῆκε μέσα ἀπό τήν ἀριστερή κατεύθυνση τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας. Οἱ μπολσεβίκοι δέν εἶναι «σύμπτωση», βγῆκαν μέσα ἀπό τόν ἄγώνα ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό στά 1894-1914!!

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΕΝΓΚΕΛΣ ΣΤΟΝ «DER BÜRGERKRIEG»

Ὁ πρόλογος τοῦ Ἐνγκελς στήν 3η ἔκδοση τοῦ «*Der Bürgerkrieg*» μέ ἡμερομηνία 18. III. 1891 [δημοσιεύτηκε ἐπίσης στό «*Neue Zeit*», IX, 2 (1890-1891), S. 33] περιέχει ἄφθονο θαυμάσιο ὕλικό γι' αὐτό ἀκριβῶς τό ζήτημα. Ἰδιαίτερα ἀξίζει νά σημειώσουμε τά ἀκόλουθα:

NB

Τό αστικό κράτος ἐπιτρέπει τήν πρόσληψη τῶν ἐργατῶν καί σοσιαλδημοκρατῶν στά ἱδρύματά του, στή δημοκρατία του, ὅμως μέ τέτιο τρόπο — ἀποκλειστικά μέ τέτιο τρόπο — πού (α) τοὺς περνάει ἀπό κόσκινο καί δέν ἀφήνει νά περάσουν οἱ ἐπαναστάτες· (β) τοὺς «ὑποτάσσει» μέ τήν πείνα, μετατρέποντάς τους σέ ὑπαλλήλους του· «στρατηγική, πού ἀποσκοπεῖ στήν ἐξάντληση» τῶν ἀντιπάλων μας, τῶν ἐχθρῶν μας· *στρατηγική πού ἀποσκοπεῖ στήν ἐξάντληση τοῦ ἀντιπάλου ἀπό ἄλλο δρόμο!!* (γ) τοὺς προσλαμβάνει μέ ἐξαγορά: «ἐσεῖς θά τοὺς ἐκπαιδεύετε καί ἐμεῖς θά τοὺς ἐξαγοράζουμε...» (δ) ἐκτός ἀπό τή χοντροκομμένη ἐξαγορά, ἐφαρμόζει καί μιὰ ἐπιδέξια τακτική πού φτάνει ὡς τήν *κολακεία*, τοὺς καλοπιάνει κτλ.· —(ε) τοὺς «ἀπασχολεῖ», τοὺς παραφορτώνει «μέ δουλιά», τοὺς πνίγει μέσα στίς στίβες τῶν «χαρτιῶν», μέ τό βρώμικο ἀέρα τῶν «μεταρρυθμίσεων» καί τῶν μικρομεταρρυθμίσεων· (στ) τοὺς διαφθείρει μέ τή μικροαστική ἄνεση τῆς «πολιτιστικά» ὑποφερτῆς φιλισταϊκῆς ζωῆς...

Ἀγώνας ἐνάντια σ' αὐτό σ' ὅλη τή γραμμή. Πῶς νά παλέψουμε; *Ὁ χι* μέ τήν ἄρνηση νά συμμετέχουμε (στήν αστική *ζωή*;) — αὐτό εἶναι δυνατό *μόνο* σέ ἐξαιρετικές στιγμές — ἀλλά χαράσσοντας κατεύθυνση καί δημιουργώντας κόμμα *για* ἕναν τέτιο ἀγώνα. Ὁ Κάρλ Λήμπκνεχτ δέν εἶναι ὁ μόνος, *βγῆκε* μέσα ἀπό τήν ἀριστερή κατεύθυνση τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας. Οἱ μπολσεβίκοι δέν εἶναι «σύμπτωση», *βγῆκαν* μέσα ἀπό τόν ἀγώνα ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό στά 1894-1914!!

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΕΝΓΚΕΛΣ ΣΤΟΝ «ΕΜΦΥΛΙΟ ΠΟΛΕΜΟ»

Ὁ πρόλογος τοῦ Ἐνγκελς στήν 3η ἐκδοση τοῦ «Ἐμφυλίου πολέμου», μέ ἡμερομηνία 18. III. 18 9 1 | δημοσιεύτηκε ἐπίσης στό «Neue Zeit», IX, 2, (1890-1891), σ. 3 3 | περιέχει ἄφθονο θαυμάσιο ὕλικό γι' αὐτό *ἀκριβῶς* τό ζήτημα¹⁹¹. Ἰδιαίτερα ἀξίζει νά σημειώσουμε τά ἀκόλουθα:

S. 4: Στή Γαλλία μετά ἀπό κάθε ἐπανάσταση οἱ ἐργάτες ἦταν ὀπλισμένοι, — «...für die am Staatsruder befindlichen Bourgeois war daher *Entwaffnung der Arbeiter erstes Gebot*. Daher nach jeder, durch die Arbeiter erkämpften Revolution ein neuer Kampf, der mit der Niederlage der Arbeiter endigt...».

S. 7-8: θαυμάσια ἀνακεφαλαίωση τῶν μέτρων τῆς Κομμούνας (μέ ἡμερομηνίες).

NB «Wie in der Kommune fast nur Arbeiter oder anerkannte Arbeitervertreter saßen, so trugen auch ihre Beschlüsse einen entschieden proletarischen Charakter. Entweder dekretierten sie Reformen, die die republikanische Bourgeoisie nur aus Feigheit unterlassen hatte, die aber für die freie Aktion der Arbeiterklasse eine notwendige Grundlage bildeten, wie die Durchführung des Satzes, daß *dem Staat gegenüber*» (ὑπογράμ. "Ενγκελς) «die Religion bloße Privatsache sei; oder sie erließ Beschlüsse direkt im Interesse der Arbeiterklasse und teilweise tief einschneidend in die alte Gesellschaftsordnung. Alles das konnte aber in einer belagerten Stadt höchstens einen Anfang von Verwirklichung erhalten» (S. 8).

Τά μέλη τῆς Κομμούνας χωρίζονταν σέ μιά πλειοψηφία, τούς μπλανκιστές, καί σέ μιά μειοψηφία, τούς προυντονιστές (S. 10). "Οπως συμβαίνει σέ ὅλους τούς «δογματικούς» (11), *χρειάστηκε* νά κάνουν (ὅταν αὐτοί βρέθηκαν στήν ἐξουσία) «τό ἀντίθετο ἀπό ἐκεῖνο» πού δίδασκε τό Schuldoktrin (11).

Ὁ Προυντόν μισοῦσε τήν ἔνωση.

Κύριο μέτρο τῆς Κομμούνας «anordnete eine Organisation der großen Industrie und sogar der Manufaktur, die nicht nur auf der Assoziation der Arbeiter in jeder Fabrik beruhen, sondern auch alle diese

σ. 4: Στή Γαλλία μετά από κάθε επανάσταση οί εργάτες ήταν όπλισμένοι, — «...γιά τούς άστούς πού κρατούσαν τό τιμόνι τοῦ κράτους, *πρωταρχική προσταγή* ήταν *νά άφοπλιστοῦν οί εργάτες*. Κι'έτσι — ύστερα από κάθε επανάσταση πού κέρδιζαν οί εργάτες, ακολουθεῖ ένας νέος άγώνας πού τελειώνει μέ τήν ήττα τῶν εργατῶν...»*.

σ. 7-8: θαυμάσια άνακεφαλαίωση τῶν μέτρων τῆς Κομμούνας (μέ ήμερομηνίες).

«Καί μιά καί στήν Κομμούνα έπαιρναν μέρος σχεδόν μόνο εργάτες ή άναγνωρισμένοι εκπρόσωποι τῶν εργατῶν, οί αποφάσεις της είχαν αποφασιστικά προλεταριακό χαρακτήρα. Εἴτε ψήφισε μεταρρυθμίσεις, πού ή δημοκρατική άστική τάξη τίς είχε παραλείψει μόνο από αἰσχυρή δειλία, πού αποτελοῦσαν ὅμως άπαραίτητη βάση γιά τήν ελεύθερη δράση τῆς εργατικῆς τάξης, ὅπως ή εφαρμογή τῆς αρχῆς ὅτι ή θρησκεία σέ *σχέση μέ τό κράτος*» (ύπογράμμιση τοῦ "Ενγκελς) «εἶναι καθαρά ιδιωτική υπόθεση. Εἴτε έπαιρνε αποφάσεις πού έξυπηρετοῦσαν άμεσα τά συμφέροντα τῆς εργατικῆς τάξης καί πού ένμέρει έθιγαν βαθιά τό παλιό κοινωνικό καθεστώς**. "Ομως στήν πραγματοποίηση ὅλων αὐτῶν τῶν μέτρων σέ μιά πολιορκημένη πόλη μπορούσαν νά γίνουν στήν καλύτερη περίπτωση μόνο τά πρῶτα βήματα» (σ. 8).

Τά μέλη τῆς Κομμούνας χωρίζονταν σέ μιά πλειοψηφία, τούς μπλανκιστές, καί σέ μιά μειοψηφία, τούς προυντονιστές (σ. 10). "Οπως συμβαίνει σέ ὅλους τούς «δογματικούς» (11) *χρειάστηκε* νά κάνουν (ὅταν αὐτοί βρέθηκαν στήν έξουσία) «τό αντίθετο από *ἐκεῖνο*» πού δίδασκε τό δόγμα τῆς σχολῆς τους (11).

‘Ο Προυντόν μισοῦσε τήν ένωση. Κύριο μέτρο τῆς Κομμούνας ήταν «ή ὀργάνωση τῆς μεγάλης βιομηχανίας, *ἀκόμη καί τῆς μανιφατούρας*, πού ὄχι μόνο βασιζόταν στίς εργατικές *ένώσεις*, πού δημιουργοῦνταν σέ κάθε χωριστή φάμπρικα, *ἀλλά καί έπρεπε*

NB

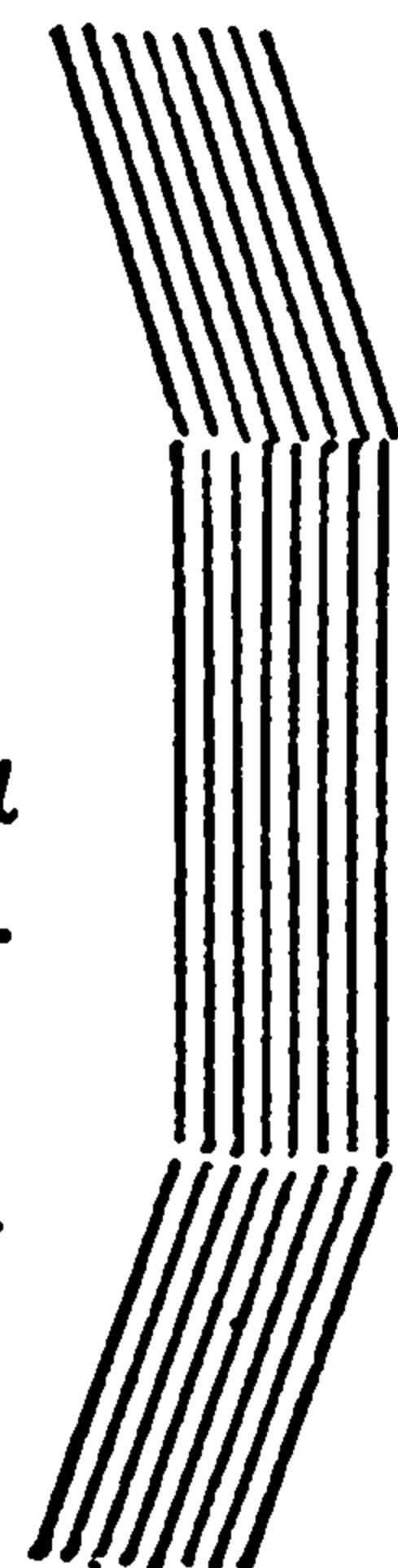
* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 75. 'Η Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 76. 'Η Σύντ.

Genossenschaften zu einem großen Verband vereinigen sollte; kurz, eine Organisation, die, wie Marx im «Bürgerkrieg» ganz richtig sagt, schließlich auf den Kommunismus, also auf das direkte Gegenteil der Proudhonschen Lehre, hinauslaufen mußte» (S. 11).

NB Προφανώς, ὁ Ἐνγκελς ἔχει ὑπόψη τὰ ἀκόλουθα (S. 8): «Am 16. April ordnete die Kommune eine statistische Aufstellung der von den Fabrikanten stützgesetzten Fabriken an und die Ausarbeitung von Plänen für den Betrieb dieser Fabriken durch die in Kooperativ-Genossenschaften zu vereinigenden, bisher darin beschäftigten Arbeiter, so wie für eine Organisation dieser Genossenschaften zu einem großen Verband».

Δέν εἶναι
ἄραγε αὐτό
«ὁμοσπον-
διακότητα»;
"Οχι, μιά τέτια
ἐκδοχή θά ἦ-
ταν ἀπλῶς
μιά κακοποίη-
ση τῆς
λέξης

Καί οἱ μπλανκιστές; Ἡ σχολή τους = συνωμοσία, αὐστηρή πειθαρχία, ἐπαναστατική δράση einer «kleinen Schaar» ... «Dazu gehörte vor allen Dingen strengste, diktatorische Zentralisation aller Gewalt in der Hand der neuen revolutionären Regierung. Und was tat die Kommune, die der Mehrzahl nach aus eben diesen Blanquisten bestand? (S. 11—12.) In allen ihren Proklamationen an die Franzosen der Provinz forderte sie diese auf zu einer freien Föderation aller französischen Kommunen mit Paris, zu einer nationalen Organisation, die zum ersten Mal wirklich durch die Nation selbst geschaffen werden sollte.

νά συνενώσει όλες αυτές τις συνεργατικές σε μία μεγάλη ένωση· σε συντομία, τέτια ὀργάνωση πού, ὅπως πολύ σωστά παρατηρεῖ ὁ Μάρξ στὸν «Ἐμφύλιο πόλεμο», τελικά ἔπρεπε νά ὀδηγήσει στὸν κομμουνισμό, δηλ. σ' αὐτό, πού ἦταν τό κατευθείαν ἀντίθετο τῆς διδασκαλίας τοῦ Προυντόν» (σ. 11).

Προφανῶς, ὁ Ἐνγκελς ἔχει ὑπόψη τὰ ἀκόλουθα (σ. 8): «Στίς 16 τοῦ Ἀπρίλη ἡ Κομμούνα διέταξε μιά στατιστική ἀπογραφή τῶν ἐργοστασίων πού τὰ εἶχαν κλείσει οἱ ἐργοστασιάρχες καί νά γίνει ἐπεξεργασία σχεδίου γιά τή λειτουργία αὐτῶν τῶν ἐργοστασίων ἀπό τοὺς ἐργάτες πού ἐργάζονταν πρὶν σ' αὐτά καί τώρα θά ὀργανώνονταν σέ συνεργατικούς συνεταιρισμούς, καθὼς καί νά γίνει ἐπεξεργασία σχεδίου γιά τήν ὀργάνωση αὐτῶν τῶν συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν σέ μιά μεγάλη ένωση».

Καί οἱ μπλανκιστές; Ἡ σχολή τους = συνωμοσία, αὐστηρή πειθαρχία, ἐπαναστατική δράση μιᾶς «μικρῆς ὁμάδας»... «Αὐτό πρὶν ἀπ' ὅλα προϋπόθετε αὐστηρότατη δικτατορική συγκέντρωση ὅλης τῆς ἐξουσίας στά χέρια τῆς νέας ἐπαναστατικῆς κυβέρνησης. Καί τί ἔκανε ἡ Κομμούνα, ἡ πλειοψηφία τῆς ὁποίας ἀποτελοῦνταν ἀκριβῶς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μπλανκιστές; (σ. 11-12). Σ' ὅλες τις προκηρύξεις της καλοῦσε τὸν πληθυσμό τῶν γαλλικῶν ἐπαρχιῶν νά ἐνώσει όλες τις Κομμουνες τῆς Γαλλίας μέ τό Παρίσι σέ μιά ἐλευθέρη ὁμοσπονδία, σέ μιά ἐθνική ὀργάνωση, πού γιά πρώτη φορά πραγματικά θά ἔπρεπε νά ἰδρυθεῖ ἀπ' τό ἴδιο τό ἔθνος.

NB

Δέν εἶναι
ἄραγε αὐτό
«ὁμοσπον-
διακότητα»;
Ἦ Ὀχι, μιά τέτια
ἐκδοχή θά ἦ-
ταν ἀπλῶς
μιά κακοποίη-
ση τῆς
λέξης

NB

Gerade die unterdrückende Macht der bisherigen zentralisierten Regierung, Armee, politische Polizei, Bureaucratie, die Napoleon 1798 geschaffen und die seitdem jede neue Regierung als willkommenes Werkzeug übernommen und gegen ihre Gegner ausgenutzt hatte, gerade diese Macht sollte überall fallen, wie sie in Paris bereits gefallen war».

α — β*:

δέν μ πορεῖ μέ
τήν «παλιά» κρατι-
κή μηχανή

NB:

«νά παραμερί-
σει» τήν καταπι-
εστική μηχανή
(στρατό, αστυ-
νομία, γραφειο-
κρατία)

«νά εξασφαλίσει
τόν ἑαυτό της
ἀπό τούς βουλευ-
τές καί τούς
ὑπαλλήλους»

(1)

(2)

(α —) «Die Kommune mußte gleich von vorn herein anerkennen, daß die Arbeiterklasse, einmal zur Herrschaft gekommen, nicht fortwirtschaften könne mit der *alten Staatsmaschine*; daß diese Arbeiterklasse, um nicht ihrer eigenen, erst eben eroberten Herrschaft wieder verlustig zu gehn, einerseits alle die alte, bisher gegen sie selbst ausgenutzte *Unterdrückungsmaschinerie beseitigen*, andererseits aber *sich sichern*, müsse gegen ihre *eigenen Abgeordneten und Beamten*, (—β), indem sie diese, ohne alle Ausnahme, für jederzeit absetzbar erklärte. Worin bestand die charakteristische Eigenschaft des bisherigen Staats?» (S. 12) στή μετατροπή

* α — β: Αυτό τό χωρίο τό ἀναφέρει ὁ Κ. Κάουτσκι στήν ἀπάντησή του στόν Μπέρνσταϊν S. 22, «Bernstein und das sozialdemokratische Programm» (βλ. σελ. 47 ἐδῶ).

Ἄκριβῶς ἐκείνη ἡ καταπιεστική ἐξουσία τῆς προηγούμενης συγκεντρωτικῆς κυβέρνησης, στρατός, πολιτική ἀστυνομία, γραφειοκρατία, πού εἶχε δημιουργήσει ὁ Ναπολέον τό 1798 καί πού ἀπό τότε κάθε καινούργια κυβέρνηση τήν παραλάβαινε σάν εὐπρόσδεκτο ὄργανο καί τό χρησιμοποιοῦσε ἐνάντια στούς ἀντιπάλους της, ἀκριβῶς αὐτή ἡ ἐξουσία ἔπρεπε νά πέσει παντοῦ στή Γαλλία, ὅπως εἶχε πέσει στό Παρίσι».

NB

α — β*:

(α —) «Ἡ Κομμούνα ἀναγκάστηκε ἀμέσως ἀπό τήν ἀρχή νά ἀναγνωρίσει ὅτι ὅταν ἡ ἐργατική τάξη ἔλθει πιά στήν ἐξουσία δέν μπορεῖ νά ἐξακολουθεῖ νά διοικεῖ μέ τήν παλιά κρατική μηχανή, ὅτι ἡ ἐργατική τάξη γιά νά μή ξαναχάσει τήν κυριαρχία πού μόλις ἔχει κατακτήσει πρέπει, ἀπό τή μία, νά παραμερίσει ὅλη τήν παλιά καταπιεστική μηχανή, πού ὥς τότε εἶχε χρησιμοποιηθεῖ ἐνάντιά της, καί, ἀπό τήν ἄλλη, νά ἐξασφαλίσει τόν ἑαυτό της ἀπό τούς ἴδιους τούς δικούς της βουλευτές καί ὑπαλλήλους (—β), ὀρίζοντας ὅτι ὅλοι, δίχως καμιά ἐξαίρεση, μποροῦν νά ἀνακληθοῦν σέ ὅποια-δήποτε στιγμή**. Ποιά ἦταν ἡ χαρακτηριστική ἰδιομορφία τοῦ ὥς τά τώρα κράτους;» (σ. 12) στή μετατροπή

δέν μπορεῖ μέ
τήν «παλιά» κρατική
μηχανή

NB:

(1) «νά παραμερίσει» τήν καταπιεστική μηχανή ((στρατό, ἀστυνομία, γραφειοκρατία))

(2) «νά ἐξασφαλίσει τόν ἑαυτό της ἀπό τούς βουλευτές καί τούς ὑπαλλήλους»

* α — β: Αὐτό τό χωρίο τό ἀναφέρει ὁ Κ. Κάουτσκι στήν ἀπάντησή του στόν Μπέρνσταϊν, σελ. 22. «Ἡ Μπέρνσταϊν καί τό σοσιαλδημοκρατικό πρόγραμμα» (βλ. σ. 47 ἐδῶ). (Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 303. Ἡ Σύντ.)

** Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 77. Ἡ Σύντ.

«τῶν ὑπηρετῶν τῆς κοινωνίας», «Diener der Gesellschaft», τῶν ὀργάνων του, σέ «Herren über dieselbe», σέ ἀφέντες «τῆς κοινωνίας». «Wie dies z. B. nicht bloß in der erblichen Monarchie, sondern *e b e n s o g u t i n d e r d e m o k r a t i s c h e n R e p u b l i k* zu sehn ist». Π.χ. στή Βόρεια Ἀμερική, ὅπου δύο «συμμορίες» πολιτικῶν κερδοσκόπων (ἐδῶ δέν ὑπάρχει οὔτε δυναστεία, οὔτε εὐγενεῖς, οὔτε μόνιμος στρατός, οὔτε γραφειοκρατία «mit fester Anstellung oder Pensionsberechtigung») (S. 12). Τό ἔθνος εἶναι ἀνίσχυρο ἀπέναντι σ' αὐτά τά δύο «Kartelle von Politikern» (S. 13)...

δύο μέσα, «πού δροῦν ἀλάνθαστα»:

1) ἀνακλητότητα σέ ὅποιαδήποτε στιγμή

2) ἀμοιβή κοινού ἐργάτη

«Gegen diese, *i n a l l e n b i s h e r i g e n S t a a t e n* unumgängliche Verwandlung *d e s S t a a t s u n d d e r S t a a t s o r g a n e* aus Dienern der Gesellschaft in Herren der Gesellschaft wandte die Kommune *z w e i u n f e h l b a r e M i t t e l* an. Erstens besetzte sie alle Stellen, verwaltende, richtende, lehrende, durch Wahl nach allgemeinem Stimmrecht der Beteiligten, und zwar auf jederzeitigen Widerruf durch dieselben Beteiligten. Und zweitens zahlte sie für alle Dienste, hohe wie niedrige, nur den Lohn, den andre Arbeiter empfangen. Das höchste Gehalt, das sie überhaupt zahlte, war 6000 Franken. Damit war der Stellenjägerei und dem Strebertum ein sicherer Riegel

«τῶν ὑπηρετῶν τῆς κοινωνίας», «Diener der Gesellschaft», τῶν ὀργάνων του σέ «Herren über dieselbe», σέ «ἀφέντες τῆς κοινωνίας». «Αὐτό μπορεί νά τό δεῖ κανένας, λ.χ., ὅχι μόνο στήν κληρονομική μοναρχία, ἀλλ' ἀ καί στή ρεπουμπλικανική δημοκρατία». Π.χ. στή Βόρεια Ἀμερική, ὅπου δύο «συμμορίες» πολιτικῶν κερδοσκόπων (ἐδῶ δέν ὑπάρχει οὔτε δυναστεία, οὔτε εὐγενεῖς, οὔτε μόνιμος στρατός, οὔτε γραφειοκρατία «μέ μόνιμο προσωπικό καί μέ δικαίωμα σύνταξης») (σ. 12). Τό ἔθνος εἶναι ἀνίσχυρο ἀπέναντι σ' αὐτά τά δύο «καρτέλ τῶν πολιτικῶν» (σ. 13)...

«Ἐνάντια σ' αὐτή τή μετατροπή τοῦ κράτους καί τῶν κρατικῶν ὀργάνων ἀπό ὑπηρετές τῆς κοινωνίας σέ ἀφέντες της, μιά μετατροπή πού εἶναι ἀναπόφευκτη σέ ὅλα τά ὧς τώρα κράτη, ἡ Κομμούνα χρησιμοποίησε δύο ἀλάνθαστα μέσα. Πρῶτο, σέ ὅλες τίς θέσεις—διοικητικές, δικαστικές καί ἐκπαιδευτικές—διόριζε πρόσωπα ἐκλεγμένα μέ βάση τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα, καί μάλιστα καθιέρωσε τό δικαίωμα τῆς ἀνάκλησής τους, σ' ὅποιαδήποτε στιγμή μέ ἀπόφαση τῶν ἐκλογέων τους. Καί δεύτερο, πλήρωνε σέ ὅλους τούς δημόσιους λειτουργούς, τόσο τούς ἀνώτερους, ὅσο καί τούς κατώτερους, μόνο τόν ἴδιο μισθό πού ἔπαιρναν οἱ ἄλλοι ἐργάτες. Ὁ μεγαλύτερος μισθός πού γενικά πλήρωνε ἡ Κομμούνα ἦταν 6000 φράγκα. Ἐτσι μπῆκε ἓνα σίγουρο ἐμπόδιο στή θεσιθηρία καί στόν καριερισμό,

δύο μέσα, «πού δροῦν ἀλάνθαστα»:

1) ἀνακλητότητα σέ ὅποιαδήποτε στιγμή

2) ἀμοιβή κοινού ἐργάτη

vorgeschoben, auch ohne die gebundenen Mandate bei Delegierten zu Vertretungskörpern, die noch zum Überfluß hinzugefügt wurden».

N B:
«ἀνατίναξη
τῆς παλιᾶς
κρατικῆς ἐ-
ξουσίας καί
ἀντικατάστα-
σὴ τῆς μέ μιᾶ
καὶ ν ο ὕ ρ-
γ ι α...»

N B:
«δεισιδαιμονι-
κὴ πίστις πρὸς
τὸ κράτος»

N B:
«δεισιδαιμονι-
κὸς σεβασμὸς
πρὸς τὸ
κράτος» κτλ.

NB

«*Diese Sprengung der bisherigen Staatsmacht und ihre Ersetzung durch eine neue, in Wahrheit demokratische*, ist im dritten Abschnitt des «Bürgerkriegs» eingehend geschildert. Es war aber nötig, hier nochmals kurz auf einige Züge derselben einzugehen, weil gerade in Deutschland der *Aberglaube an den Staat* aus der Philosophie sich in das allgemeine Bewußtsein der Bourgeoisie und selbst vieler Arbeiter übertragen hat. Nach der philosophischen Vorstellung ist der Staat die «Verwirklichung der Idee» oder das ins Philosophische übersetzte Reich Gottes auf Erden, das Gebiet, worauf die ewige Wahrheit und Gerechtigkeit sich verwirklicht oder verwirklichen soll. Und daraus folgt dann eine *abergläubische Verehrung* des Staats und alles dessen, was mit dem Staat zusammenhängt, und die sich um so leichter einstellt, als man sich von Kindesbeinen daran gewöhnt hat, sich einzubilden, die der ganzen Gesellschaft gemeinsamen Geschäfte und Interessen könnten nicht anders besorgt werden, als wie sie bisher besorgt worden sind, nämlich durch den Staat

καί μάλιστα χωρίς τίς δεσμευτικές έντολές πού ἔπαιρναν ἐκτός ἀπό ὅλα τά ἄλλα οἱ ἀντιπρόσωποι στά ἀντιπροσωπευτικά σώματα»*.

«*Αὐτή ἡ ἀνατίναξη (Sprengung) τῆς παλιᾶς κρατικῆς ἐξουσίας καί ἡ ἀντικατάστασή της μέ μιᾶ καινούργια, ἀληθινά δημοκρατική ἐξουσία, περιγράφονται διεξοδικά στό τρίτο μέρος τοῦ «Ἐμφυλίου πολέμου».* Ἦταν ὅμως ἀπαραίτητο νά σταματήσουμε ἐδῶ σύντομα ἀκόμη μιᾶ φορά σέ ὀρισμένα χαρακτηριστικά αὐτῆς τῆς ἀντικατάστασης, γιατί ἀκριβῶς στή Γερμανία ἡ *δεισιδαιμονική πίστη πρὸς τό κράτος* πέρασε ἀπό τή φιλοσοφία στήν κοινή συνείδηση τῆς ἀστικῆς τάξης κι' ἀκόμη καί πολλῶν ἐργατῶν. Σύμφωνα μέ τή φιλοσοφική διδασκαλία, τό κράτος εἶναι ἡ «πραγματοποίηση τῆς ἰδέας», ἢ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ πάνω στή γῆ, μεταφρασμένη στή φιλοσοφική γλώσσα, τό πεδίο ὅπου πραγματοποιοῦνται ἢ πρέπει νά πραγματοποιηθοῦν ἡ αἰώνια ἀλήθεια καί ἡ δικαιοσύνη. Κι' ἀπό δῶ πηγάζει ἕνας *δεισιδαιμονικός σεβασμός πρὸς τό κράτος* καί πρὸς τό καθετί πού ἔχει σχέση μέ τό κράτος, πού ριζώνει τόσο πῶς εὐκόλα, ὅσο οἱ ἄνθρωποι ἔχουν συνηθίσει ἀπό τά παιδικά τους χρόνια νά φαντάζονται ὅτι τάχα ὅλες οἱ ὑποθέσεις καί τά συμφέροντα πού εἶναι κοινά γιά ὁλόκληρη τήν κοινωνία δέν μποροῦν νά ἐξυπηρετηθοῦν καί νά προστατευθοῦν ἀλλιῶς, παρά ὅπως ἐξυπηρετοῦνταν ὡς τώρα, δηλαδή ἀπό τό κράτος καί

NB:

«ἀνατίναξη
τῆς παλιᾶς
κρατικῆς ἐ-
ξουσίας καί
ἀντικατάστα-
σή της μέ μιᾶ
καινούργια...»

NB:

«δεισιδαιμονι-
κή πίστη πρὸς
τό κράτος»

NB:

«δεισιδαιμονι-
κός σεβασμός
πρὸς τό
κράτος» κτλ.

NB

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 77-78. Ἡ Σύντ.

NB ||| und seine wohlbestallten Behörden. Und man glaubt schon einen ganz gewaltig kühnen Schritt getan zu haben, wenn man sich frei gemacht vom Glauben an die erbliche Monarchie und auf die demokratische Republik schwört. In Wirklichkeit aber ist der Staat nichts als eine Maschine zur Unterdrückung einer Klasse durch eine andre, und zwar in der demokratischen Republik nicht minder als in der Monarchie; und im besten Fall ein Übel, das dem im Kampf um die Klassenherrschaft siegreichen Proletariat vererbt wird, und dessen schlimmste Seiten es, ebensowenig wie die Kommune, umhin können wird, sofort *m ö g l i c h s t z u b e s c h n e i d e n*, bis ein in neuen, freien Gesellschaftszuständen herangewachsenes Geschlecht im Stande sein wird, *d e n g a n z e n S t a a t s p l u n d e r v o n s i c h a b z u t u n*» (13).

κάτω ὅλα
τά «κρατικά
κουρέλια»
(ἡ σαβούρα)
(ἡ βρωμιά)

«Der deutsche Philister ist neuerdings wieder in heilsamen Schrecken geraten bei dem Wort: Diktatur des Proletariats. Nun gut, ihr Herren, wollt ihr wissen, wie diese Diktatur aussieht? Seht euch die Pariser Kommune an. Das war die Diktatur des Proletariats» (S. 14).

((Τέλος τοῦ προλόγου. Ἡμερομηνία: 20ῇ ἐπέτειος τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ, 18. III. 1891.))

τούς υπαλλήλους του, πού αμείβονται μέ προσοδοφόρες θεσοῦλες. Οἱ ἄνθρωποι φαντάζονται ὅτι κάνουν ἤδη ἓνα ἐξαιρετικά τολμηρό βῆμα πρὸς τὰ μπρός, ὅταν ἀπολυτρώνονται ἀπὸ τὴν πίστη στὴν κληρονομικὴ μοναρχία καὶ γίνονται ὁπαδοί τῆς δημοκρατίας. Στὴν πραγματικότητα ὅμως τὸ κράτος δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά μιὰ μηχανή γιὰ τὴν καταπίεση μιᾶς τάξης ἀπὸ μιὰ ἄλλη, καὶ μάλιστα ὄχι λιγότερο στή δημοκρατία ἀπ' ὅ,τι γίνεται στή μοναρχία. Καὶ στὴν καλύτερη περίπτωση, τὸ κράτος εἶναι ἓνα κακό, τὸ ὁποῖο κληροδοτεῖται στό προλεταριάτο, πού νίκησε στὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ταξικὴ κυριαρχία. Τὸ νικηφόρο προλεταριάτο γρήγορα θά ἀναγκαστεῖ, ὅπως ἐπίσης ἔκανε καὶ ἡ Κομμούννα, ν' ἀποκόψει τίς χειρότερες πλευρὲς αὐτοῦ τοῦ κακοῦ, μέχρις ὅτου ἡ γενιά πού θά μεγαλώσει σέ καινούργιες, ἐλεύθερες κοινωνικὲς συνθῆκες, θά εἶναι σέ θέση ν' ἀπετάξει ὅλη αὐτὴ τὴ σαβούρα τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης» (13)*.

«Τὸν τελευταῖο καιρὸ τὸ γερμανό¹⁹² φιλισταῖο τὸν πιάνει ξανά ἓνας ἱερός τρόμος, ὅταν ἀκούει τίς λέξεις: δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Ὁ, λοιπόν, ἀγαπητοί μου κύριοι, θέλετε νὰ μάθετε τί λογῆς εἶναι αὐτὴ ἡ δικτατορία; Κοιτάξτε τὴν Κομμούννα τοῦ Παρισιοῦ. Αὐτὴ ἦταν ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» (σ. 14).

((Τέλος τοῦ προλόγου. Ἡμερομηνία: 20ῃ ἐπέτειος τῆς Κομμούννας τοῦ Παρισιοῦ, 18. ΙΙΙ. 1891.¹⁹³))

||| NB

κάτω ὅλα
τά «κρατικὰ
κουρέλια»
(ἡ σαβούρα)
(ἡ βρωμιά)

* Βλ. σέ τοῦτο τὸν τόμο, σελ. 79-80. Ἡ Σύντ.

NB:
«ὅλη
αὕτη τή
σαβούρα
τῆς κρατικῆς
ὀργάνω-
σης νά τήν
πετάξουμε
ἔξω»

Δέν μπορεί νά μήν παραδεχτεῖ κανεῖς ὅτι ὁ Ἑνγκελς καί ἐδῶ καί στό γράμμα τῆς 18/28. III. 1875 πολύ πιά ἐκλαϊκευτικά, ἀπ' ὅ,τι ὁ Μάρξ, ἐκθέτει τίς σπουδαιότερες σκέψεις του γιά τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί γιά τή μορφή (ἢ σωστότερα: γιά τήν ἀναγκαιότητα μιᾶς νέας μορφῆς) ἐκείνης τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, πού *θ ἄ κ α τ α κ τ ῆ σ ε ι* τό προλεταριάτο. Γιά νά κατακτήσει καί νά κρατήσῃ τήν κρατική ἐξουσία τό προλεταριάτο δέν πρέπει νά πάρῃ στά χέρια του τήν παλιά, τήν ἔτοιμη κρατική μηχανή, νά τή μεταφέρει ἀπό τά παλιά χέρια στά καινούργια, ἀλλά νά *τσακίσει* τήν παλιά καί νά *φτιάξει* («neue geschichtliche Schöpfung») («ἕνα νέο ἱστορικό || *δημιούργημα*» || : βλ. ἐδῶ, σελ. 29) καινούργια.

«ἐθνικός
πόλεμος» =
«κυβερνη-
τική
ἀπάτη»

«Bürgerkrieg», ἔκδ. 3, σελ. 67:
«Der höchste heroische Aufschwung, dessen die alte Gesellschaft noch fähig war, ist der Nationalkrieg, und dieser erweist sich jetzt als reiner Regierungsschwindel, der keinen andern Zweck mehr hat, als den Klassenkampf hinauszuschieben, und der beiseite fliegt, sobald der Klassenkampf im Bürgerkrieg auflodert».

οἱ ἀστικές
καί οἱ προλε-
ταριακές
ἐπαναστάσεις

«Der 18. Brumaire», ἔκδ. 4η, S. 10-11, — οἱ ἀστικές ἐπαναστάσεις (τοῦ 18ου αἰῶνα) βαδίζουν ἀπό ἐπιτυχία σέ ἐπιτυχία, αὐτές εἶναι «kurzlebig» etc.

Δέν μπορεί νά μήν παραδεχτεῖ κανείς ὅτι ὁ Ἑνγκελς καί ἐδῶ καί στό γράμμα τῆς 18/28. III. 1875¹⁹⁴ πολύ πιά ἐκλαϊκευτικά, ἀπ' ὅ,τι ὁ Μάρξ, ἐκθέτει τίς σπουδαιότερες σκέψεις του γιά τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί γιά τή μορφή (ἢ σωστότερα: γιά τήν ἀναγκαιότητα μιᾶς νέας μορφῆς) ἐκείνης τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, πού *θ ἄ κ α τ α κ τ ῆ σ ε ι* τό προλεταριάτο. Γιά νά κατακτήσει καί νά κρατήσῃ τήν κρατική ἐξουσία τό προλεταριάτο δέν πρέπει νά πάρῃ στά χέρια του τήν παλιά, τήν ἑτοιμη κρατική μηχανή, νά τή μεταφέρει ἀπό τά παλιά χέρια στά καινούργια, ἀλλά νά *τσακίσει* τήν παλιά καί νά *φτιάξει* («neue geschichtliche Schöpfung») («ἓνα νέο ἱστορικό || *δ η μ ι ο ὑ ρ γ η - μ α*» || : βλ. ἐδῶ, σελ. 29*) καινούργια.

NB:
«ὅλη
αὐτή τή
σαβούρα
τῆς κρατικῆς
ὀργάνω-
σης νά τήν
πετάξουμε
ἔξω»

«Ἑμφύλιος πόλεμος», ἔκδ. 3, σελ. 67:

«Ἡ ἀνώτερη ἥρωική ἔξαρση, γιά τήν ὁποία ἡ παλιά κοινωνία ἦταν ἀκόμη ἱκανή, εἶναι ὁ ἐθνικός πόλεμος, πού ἀποδείχνεται τώρα ὅτι εἶναι μιά καθαρή ἀπάτη τῆς κυβέρνησης, πού δέν ἔχει ἄλλο σκοπό ἀπό τό νά ἀναβάλῃ γιά πολύ πιά μεταγενέστερο χρόνο τήν πάλῃ τῶν τάξεων, κι' ὅταν ἡ πάλῃ τῶν τάξεων ξεσπάσῃ στίς φλόγες τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἡ ἀπάτη γίνεται *στάχτη*»¹⁹⁵.

«ἐθνικός
πόλεμος» =
«κυβερνη-
τική
ἀπάτη»

«18η Μπρυμαίρ», ἔκδ. 4, σ. 10-11, —οἱ ἀστικές ἐπαναστάσεις (τοῦ 18ου αἰῶνα) βαδίζουν ἀπό ἐπιτυχία σέ ἐπιτυχία, αὐτές εἶναι «ὀρμητικές» κτλ.· οἱ ἀστικές καί οἱ προλεταριακές ἐπαναστάσεις

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 219. Ἡ Σύντ.

«οἱ προλεταριακές ἐπαναστάσεις, οἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 19ου αἰῶνα, κάνουν ἀδιάκοπα κριτική στόν ἴδιον τόν ἑαυτό τους, «verhöhnén grausam gründlich die Halbheiten etc. ihrer ersten Versuche ... schrecken vor der unbestimmten Ungeheuerlichkeit ihrer eignen Zwecke...»» (11).

**FR. ENGELS. «DER URSPRUNG DER FAMILIE,
DES PRIVATEIGENTUMS UND DES STAATS»**

6. AUFLAGE, STUTTGART, 1894.
(ΠΡΕΔΙΣΛΟΒΙΕ Κ 4 ΙΖΔΑΝΙΥ 16. VI. 1891)

«...*D e r S t a a t* ist also keineswegs eine der Gesellschaft von außen aufgezwungene Macht; ebenso wenig ist er «die Wirklichkeit der sittlichen Idee», «das Bild und die Wirklichkeit der Vernunft», wie Hegel behauptet. Er ist vielmehr ein Produkt der Gesellschaft auf bestimmter Entwicklungsstufe; er ist das Eingeständnis, daß diese Gesellschaft sich in einen unlösbaren Widerspruch (S. 177—178) mit sich selbst verwickelt, sich in unversöhnliche Gegensätze gespalten hat, die zu bannen sie ohnmächtig ist. Damit aber diese Gegensätze, Klassen mit widerstreitenden ökonomischen Interessen, nicht sich und die Gesellschaft in fruchtlosem Kampfe verzehren, *ist eine scheinbar über der Gesellschaft stehende Macht nötig* geworden, die den Konflikt dämpfen, innerhalb der Schranken der «Ordnung» halten soll; und diese, aus der Gesellschaft hervorgegangne, aber sich über sie stellende, sich ihr mehr und mehr entfremdende Macht ist der Staat» (178).

«Gegenüber der alten Gentilorganisation kennzeichnet sich der Staat *erstens* durch die Einteilung der Staatsangehörigen *nach dem Gebiet...*» (αὐτός ὁ χωρισμός μᾶς φαίνεται

«οἱ προλεταριακές ἐπαναστάσεις, οἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 19ου αἰῶνα, κάνουν ἀδιάκοπα κριτική στόν ἴδιο τόν ἑαυτό τους, «χλευάζουν μέ ἀμείλικτη λογική τήν ἀναποφασιστικότητά τους κτλ. τῶν πρώτων τους προσπαθειῶν... ὀπισθοχωροῦν μπροστά στήν ἀκαθόριστη ἀπεραντοσύνη τῶν σκοπῶν τους...»» (11)¹⁹⁶.

ΦΡ. ΕΝΓΚΕΛΣ. «Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ, ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ»¹⁹⁷

6η ΕΚΔΟΣΗ, ΣΤΟΥΤΓΑΡΔΗ, 1894.
(ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ 4η ΕΚΔΟΣΗ 16. VI. 1891¹⁹⁸)

«...*Τ ό κ ρ ά τ ο ς* δέν εἶναι καθόλου μιά δύναμη, πού ἐπιβλήθηκε στήν κοινωνία ἀπ' ἔξω. Τό κράτος δέν εἶναι ἐπίσης «ἡ πραγματοποίηση τῆς ἠθικῆς ιδέας», «ἡ εἰκόνα καί ἡ πραγματοποίηση τοῦ ὀρθοῦ λόγου», ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Χέγγελ. Τό κράτος εἶναι προϊόν τῆς κοινωνίας σέ μιά ὀρισμένη βαθμίδα ἐξέλιξης. Τό κράτος εἶναι ἡ ὁμολογία ὅτι ἡ κοινωνία αὐτή μπερδεύτηκε σέ μιάν ἀξεδιάλυτη ἀντίφαση (σ. 177-178) μέ τόν ἑαυτό της, ὅτι διασπάστηκε σέ ἀσυμφιλίωτες ἀντιθέσεις, ἀπό τίς ὁποῖες δέν ἔχει τή δύναμη νά ἀπαλλαγεῖ. Καί γιά νά μή φθείρουν αὐτές οἱ ἀντιθέσεις, οἱ τάξεις μέ τά ἀντιμαχόμενα οἰκονομικά συμφέροντα, τόν ἑαυτό τους καί τήν κοινωνία σ' ἓναν ἄκαρπο ἀγώνα, ἔγινε ἀναγκαία μιά δύναμη, πού φαινομενικά στέκεται πάνω ἀπό τήν κοινωνία, γιά νά μετριάξει τή σύγκρουση, γιά νά τήν κρατάει μέσα στά ὅρια τῆς «τάξεως». Κι' ἡ δύναμη αὐτή πού βγῆκε ἀπό τήν κοινωνία, μά πού τοποθετήθηκε πάνω ἀπ' αὐτήν, πού ὅλο καί περισσότερο ἀποξενώνεται ἀπ' αὐτήν, εἶναι τό κράτος» (178)*.

«Σέ σύγκριση μέ τό παλιό καθεστώς τῶν γενῶν, τό κράτος τό χαρακτηρίζει *πρῶτο* ὁ χωρισμός τῶν ὑπηκόων του *κατά ἐδαφική περιοχή...*» (αὐτός ὁ χωρισμός μᾶς φαίνεται

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 6-7. Ἡ Σύντ.

«φυσικός», στοίχισε όμως μακρόχρονους αγῶνες ἐνάντια στήν παλιά ὀργάνωση κατά γένη, Geschlechtern...)

NB:
ἔνοπλος
πληθυσμός

«αὐτενεργός
ἔνοπλη
ὀργάνωση»

«ἔνοπλοι
ἄνθρωποι +
φυλακές +
καταναγκαστι-
κά ἱδρύματα»

NB:
«ἀνταγωνισμός
γιά κατακτή-
σεις» στή
σύγχρονη
Εὐρώπη

«Das zweite ist die Einrichtung einer öffentlichen Gewalt | δημόσια ἐξουσία ||, welche nicht mehr unmittelbar zusammenfällt mit der sich selbst als bewaffnete Macht organisierenden Bevölkerung. Diese besondere, öffentliche Gewalt ist nötig, weil *e i n e s e l b s t t ä t i g e b e w a f f n e t e O r g a n i s a t i o n* der *B e v ö l k e r u n g u n m ö g l i c h* geworden seit der Spaltung in Klassen (178)... Diese (179) öffentliche Gewalt existiert in jedem Staat; sie besteht nicht bloß *a u s b e w a f f n e t e n M e n s c h e n*, sondern auch aus *s a c h l i c h e n A n h ä n g s e l n*, *G e f ä n g n i s s e n* und Zwangsanstalten aller Art, von denen die Gentilverfassung nicht wußte... Κάποτε (κάπου στή Β. Ἀμερική) ἡ δημόσια αὐτή ἐξουσία εἶναι ἀδύναμη... Sie verstärkt sich aber in dem Maß, wie die Klassengegensätze innerhalb des Staats sich verschärfen und wie die einander begrenzenden Staaten größer und volkreicher werden — man sehe nur *u n s e r h e u t i g e s E u r o p a a n*, wo *K l a s s e n k a m p f* und *E r o b e r u n g s k o n k u r r e n z* die öffentliche Macht auf eine Höhe emporgeschraubt haben, auf der sie die ganze Gesellschaft und selbst den Staat zu verschlingen droht» (179).

«φυσικός», στοίχισε όμως μακρόχρονους αγώνες ενάντια στην παλιά οργάνωση κατά φυλές και γένη...)

«Τό δεύτερο διακριτικό γνώρισμα είναι ή ίδρυση μιᾶς δημόσιας ἐξουσίας», πού δέν συμπίπτει πιά ἄμεσα μέ τόν αὐτο-οργανωμένο σέ ἔνοπλη δύναμη πληθυσμό. Αὐτή ή ιδιαίτερη δημόσια ἐξουσία χρειάζεται, γιατί ἀπό τότε πού ή κοινωνία διασπάστηκε σέ τάξεις ἔγινε ἀδύνατη μ ι ἄ α ὕ τ ε ν ε ρ γ ὁ ς ἔ ν ο π λ η ὅ ρ γ ἄ ν ω σ η τ ο ὕ π λ η θ υ σ μ ο ὕ (178)... Αὐτή (179) ή δημόσια ἐξουσία ὑπάρχει σέ κάθε κράτος. Δέν ἀποτελεῖται μονάχα ἀπό ὁ π λ ι σ μ ἔ ν ο υ ς ἄ ν θ ρ ὡ π ο υ ς, μά καί ἀπό ὕ λ ι κ ἄ ἐ ξ α ρ τ ῆ μ α τ α, ἀπό φ υ λ α κ ἔ ς καί ἀπό κάθε λογῆς ιδρύματα καταναγκασμοῦ, πού ἦταν ἄγνωστα στήν κοινωνία τῶν γενῶν... Κάποτε (κάπου στή Βόρεια Ἀμερική) ή δημόσια αὐτή ἐξουσία εἶναι ἀδύναμη... ἐνισχύεται στό βαθμό πού ὀξύνονται οἱ ταξικές ἀντιθέσεις μέσα στό κράτος καί στό βαθμό πού τά κράτη πού συνορεύουν μεταξύ τους γίνονται μεγαλύτερα καί πολυανθρωπότερα. Ρίξτε ἔστω καί μιά ματιά σ τ ῆ σ η μ ε ρ ι ν ῆ Εὐ ρ ὡ π η ὅπου ὁ τ α ξ ι κ ὁ ς ἀ γ ὡ ν α ς καί ὁ ἀ ν τ α γ ω ν ι σ μ ὁ ς γ ι ἄ κ α τ α κ τ ῆ σ ε ι ς ἀνέβασαν τή δημόσια ἐξουσία σέ τέτιο ὕψος, πού ἀπειλεῖ νά καταβροχθίσει ὁλόκληρη τήν κοινωνία, ἀκόμη καί τό κράτος» * (179)¹⁹⁹.

NB:

ἐνοπλος
πληθυσμός

«αὐτενεργός
ἐνοπλη
ὀργάνωση»

«ἐνοπλοι
ἄνθρωποι +
φυλακές +
καταναγκαστι-
κά ιδρύματα»

NB:

«ἀνταγωνισμός
γιά κατακτή-
σεις» στή
σύγχρονη
Εὐρώπη

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 8-9, 11. Ἡ Σύντ.

[Σέ τί διαφέρει Eroberungskonkurrenz από τόν ιμπεριαλισμό;—Στήν ἐξωτερική πολιτική τῶν προσαρτήσεων δέν διαφέρει σέ τίποτε. —*Ergo*, τό 1891 ὁ Ἑνγκελς παραδεχόταν καί Eroberungskonkurrenz καί τήν «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» στή Γερμανία!! («Der Sozialismus in Deutschland» στό «*Neue Zeit*», 1891-1892, Jahrgang X, 1). —Ναί, τό 1891 ὅμως ὁ πόλεμος ἀπό μέρους τῆς Γερμανίας θά ἦταν ἀμυντικός. Αὐτή εἶναι ἡ οὐσία.] Eroberungskonkurrenz ἦταν πάντα σέ ὅλα τά κράτη, γιὰτί ὅλα τά κράτη εἶναι ὄργανα ταξικῆς κυριαρχίας. Ὅμως ὅλοι οἱ πόλεμοι μεταξύ τῶν κρατῶν δέν προκαλοῦνταν ἀπό Eroberungskonkurrenz!! Αὐτό εἶναι τό πρῶτο. Καί ὅχι ὅλοι ἀπό τὰ δύο μέρη. Αὐτό εἶναι τό δεύτερο*.

...Γιά νά διατηρεῖται ἡ δημόσια ἐξουσία χρειάζονται φόροι καί κρατικά χρέη...

«...Im Besitz der öffentlichen Gewalt und des Rechts der Steuereintreibung (εἰσπραξίης) stehn die Beamten nun da als Organe der Gesellschaft über die Gesellschaft. Die freie, willige Achtung, die den Organen der Gentilverfassung gezollt wurde, genügt ihnen nicht, selbst wenn sie sie haben könnten...» (179) εἰδικοί νόμοι γιά τήν Heiligkeit und Unverletzlichkeit,.. der lumpigste Polizeidiener ἔχει περισσότερο «κύρος», ἀπ' ὅ,τι τά ὄργανα τοῦ γένους, μά ἀκόμη καί ὁ ἀρχηγός τῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας κτλ. θά μπορούσε νά ζηλέψει Gentilvorsteher γιά τόν «unerzwungne Achtung» τῆς κοινωνίας.

NB

«Da der Staat entstanden ist aus dem Bedürfnis, Klassengegensätze im Zaum zu halten; da er aber gleichzeitig mitten im Konflikt dieser Klassen entstanden ist, so ist er in der Regel

* Αὐτό τό κείμενο γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στό ἐπάνω καί κάτω μέρος τῆς σελίδας τοῦ χειρογράφου. Ἡ Σύντ.

[Σέ τί διαφέρει ὁ ἀνταγωνισμός γιά κατακτήσεις ἀπό τόν ἱμπεριαλισμό;—Στήν ἐξωτερική πολιτική τῶν *προσαρτήσεων* δέν διαφέρει σέ τίποτε.—Συνεπῶς, τό 1891 ὁ Ἑνγκελς παραδεχόταν καί τόν ἀνταγωνισμό τῶν κατακτήσεων καί τήν «ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας» στή Γερμανία!! («Ἡ σοσιαλισμός στή Γερμανία» στό «*Neue Zeit*», 1891-1892, ἔτος ἐκδόσης X, 1)²⁰⁰.—Ναί, τό 1891 ὅμως ὁ πόλεμος ἀπό *μέρους* τῆς Γερμανίας *θά ἦταν* ἀμυντικός. Αὕτη εἶναι ἡ οὐσία|. Ἀνταγωνισμός γιά κατακτήσεις ἦταν πάντα, σ' ὅλα τά κράτη, γιατί ὅλα τά κράτη εἶναι ὄργανα ταξικῆς κυριαρχίας. Ὅμως ὅλοι οἱ πόλεμοι μεταξύ τῶν κρατῶν δέν προκαλοῦνταν ἀπό τόν ἀνταγωνισμό τῶν κατακτήσεων!! Αὐτό εἶναι τό πρῶτο. Καί ὅχι ὅλοι ἀπό τά δύο μέρη. Αὐτό εἶναι τό δεύτερο.

...Γιά νά διατηρεῖται ἡ δημόσια ἐξουσία χρειάζονται *φόροι* καί *κρατικά χρέη*...

«...Κατέχοντας τή δημόσια ἐξουσία καί τό δικαίωμα *der Steuereintreibung* (εἴσπραξης) φόρων, οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι στέκονται σάν ὄργανα τῆς κοινωνίας πάνω ἀπό τήν κοινωνία. Ὁ ἐλεύθερος, θεληματικός σεβασμός, πού ἔδειχναν οἱ ἄνθρωποι στά ὄργανα τῆς κοινωνίας τῶν γενῶν, δέν τοῦς φτάνει πιά, κι' ἂν ἀκόμη μπορούσαν νά τόν ἔχουν...» (179) εἰδικοί νόμοι γιά τήν ἱερότητα καί τήν ἀσυλία τους,.. κι' ὁ πίο τιποτένιος ἀστυνομικός ὑπηρέτης ἔχει περισσότερο «κύρος», ἀπ' ὅ,τι τά ὄργανα τοῦ γένους, μά ἀκόμη καί ὁ ἀρχηγός τῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας κτλ. θά μπορούσε νά ζηλέψει τόν πρεσβύτερο τοῦ γένους γιά τό «σεβασμό» τῆς κοινωνίας, «πού εἶχε ἀποκτήσει ἀβίαστα».

NB

«Ἐπειδή τό κράτος γεννήθηκε ἀπό τήν ἀνάγκη νά χαλιναγωγοῦνται οἱ ταξικές ἀντιθέσεις καί ἐπειδή ταυτόχρονα γεννήθηκε μέσα στή σύγκρουση τῶν τάξεων αὐτῶν, εἶναι κατά γενικό κανόνα

Staat der mächtigsten, ökonomisch herrschenden Klasse, die vermittelt seiner auch politisch herrschende Klasse wird und so neue Mittel erwirbt zur Niederhaltung und Ausbeutung der unterdrückten Klasse...» Τό ἀρχαῖο, τό φεουδαρχικό κράτος... so... «der moderne Repräsentativstaat Werkzeug der Ausbeutung der Lohnarbeit durch das Kapital. Ausnahmsweise indes kommen Perioden vor, wo die kämpfenden Klassen einander so nahe das Gleichgewicht halten, daß die Staatsgewalt als scheinbare Vermittlerin momentan eine gewisse Selbstständigkeit gegenüber beiden erhält...» (180). (Ἐπὶ τῇ μοναρχίᾳ τοῦ 17ου καὶ τοῦ 18ου αἰῶνα· βοναπαρτισμός τῆς 1ης καὶ 2ης αὐτοκρατορίας, Βίσμαρκ.)

Συνήθως ὑπάρχουν περιορισμοί. Στὴ δημοκρατία «übt der Reichtum seine Macht indirekt, aber um so sicherer aus...»: (1) «*direkte Beamtenkorruption*» (Ἀμερική). (2) «*Allianz zwischen Regierung und Börse*» (Γαλλία καὶ Ἀμερική).

τό γενικό
ἐκλογικό
δικαίωμα =
μόνο κριτήριο
ώριμότητας

Τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα εἶναι ἐπίσης ὄργανο κυριαρχίας τῆς ἀστικῆς τάξης. Τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα = «Gradmesser der Reife der Arbeiterklasse. Mehr kann und wird es (αὐτό τό δικαίωμα) nie sein im heutigen Staat» (182).

«...Der Staat ist also nicht von Ewigkeit her. Es hat Gesellschaften gegeben, die ohne ihn fertig wurden, die von Staat und Staatsgewalt keine Ahnung hatten.

κράτος τῆς πιά ισχυρῆς, οἰκονομικά κυρίαρχης τάξης, πού μέ τή βοήθεια τοῦ κράτους γίνεται καί πολιτικά κυρίαρχη τάξη καί ἀποκτᾶ ἔτσι νέα μέσα γιά τήν καθυπόταξη καί τήν ἐκμετάλλευση τῆς καταπιεζόμενης τάξης...» Τό ἀρχαῖο, τό φεουδαρχικό κράτος... μά καί... «τό σημερινό ἀντιπροσωπευτικό κράτος εἶναι ὄργανο ἐκμετάλλευσης τῆς μισθωτῆς ἐργασίας ἀπό τό κεφάλαιο. Σάν ἐξαίρεση, ἔχουμε, ὥστόσο, τίς περιόδους, ὅπου οἱ ἀντιμαχόμενες τάξεις φτάνουν σέ μιά τέτια ἰσοροπία δυνάμεων, πού ἡ κρατική ἐξουσία, σάν φαινομενικός μεσάζοντας, ἀποκτᾶ γιά μιά στιγμή κάποια αὐτοτέλεια ἀπέναντι καί στίς δύο τάξεις...» (180). (᾽Απόλυτη μοναρχία τοῦ 17ου καί τοῦ 18ου αἰῶνα· βοναπαρτισμός τῆς 1ης καί 2ης αὐτοκρατορίας, Βίσμαρκ.)

Συνήθως ὑπάρχουν περιορισμοί. Στή ρεπουμπλικανική δημοκρατία «ὁ πλοῦτος ἐξασκεῖ τήν ἐξουσία του ἔμμεσα, μά γι' αὐτό τήν ἀσκεῖ πολύ πιά σίγουρα...»: (1) «ἄμεση ἐξαγορά τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων» (᾽Αμερική)· (2) «συμμαχία κυβέρνησης καί χρηματιστηρίου» (Γαλλία καί ᾽Αμερική)*.

Τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα εἶναι ἐπίσης ὄργανο κυριαρχίας τῆς ἀστικῆς τάξης. Τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα = «δείκτης ὠριμότητας τῆς ἐργατικῆς τάξης. Περισσότερα δέν μπορεῖ νά δώσει (αὐτό τό δικαίωμα) κι' οὔτε ποτέ θά δώσει μέσα στό σημερινό κράτος» (182).

«...Τό κράτος, λοιπόν, δέν ὑπάρχει ἀπό καταβολῆς κόσμου. ᾽Υπῆρξαν κοινωνίες πού τά βγάζαν πέρα χωρίς αὐτό, πού δέν εἶχαν ἰδέα γιά κράτος καί κρατική ἐξουσία.

τό γενικό
ἐκλογικό
δικαίωμα =
μόνο κριτήριο
ὠριμότητας

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 12-13. ᾽Η Σύντ.

Auf einer bestimmten Stufe der ökonomischen Entwicklung, die mit Spaltung der Gesellschaft in Klassen notwendig verbunden war, wurde durch diese Spaltung der Staat eine Notwendigkeit. Wir nähern uns jetzt mit raschen Schritten einer Entwicklungsstufe der Produktion, auf der das Dasein dieser Klassen nicht nur aufgehört hat, eine Notwendigkeit zu sein, sondern ein positives Hindernis der Produktion wird. Sie werden fallen, ebenso unvermeidlich, wie sie früher entstanden sind. Mit ihnen fällt unvermeidlich der Staat. Die Gesellschaft, die die Produktion auf Grundlage freier und gleicher Assoziation der Produzenten neu organisiert, versetzt die ganze Staatsmaschine dahin, wohin sie dann gehören wird: ins Museum der Altertümer, neben das Spinnrad und die bronzene Axt» (182).

«ANTI-DÜHRING»

«Anti-Dühring», 3 (1894), (Πρόλογος 23. V. 1894), S. 301—302:

«...Das Proletariat ergreift die Staatsgewalt und verwandelt die Produktionsmittel zunächst in Staatseigentum. Aber damit hebt es sich selbst als Proletariat, damit hebt es alle Klassenunterschiede und Klassengegensätze auf, und damit auch den Staat als Staat. Die bisherige, sich in Klassengegensätzen bewegende Gesellschaft hatte den Staat nötig, das heißt eine Organisation der jedesmaligen ausbeutenden Klasse zur Aufrechterhaltung ihrer äußern

Σέ μιά όρισμένη βαθμίδα τῆς οἰκονομικῆς ἐξέλιξης, πού ἀναγκαστικά εἶναι συνδεμένη μέ τή διάσπαση τῆς κοινωνίας σέ τάξεις, τό κράτος ἔγινε ἀπαραίτητο ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς διάσπασης. Πλησιάζουμε τώρα μέ γοργά βήματα σέ μιά τέτια βαθμίδα ἀνάπτυξης τῆς παραγωγῆς, ὅπου ἡ ὑπαρξη αὐτῶν τῶν τάξεων ὄχι μόνο ἔπαψε ν' ἀποτελεῖ ἀνάγκη, μά καί γίνεται πραγματικό ἐμπόδιο τῆς παραγωγῆς. Οἱ τάξεις θά ἐξαφανιστοῦν τό ἴδιο ἀναπόφευκτα, ὅπως ἀναπόφευκτα εἶχαν δημιουργηθεῖ στό παρελθόν. Μέ τήν ἐξαφάνιση τῶν τάξεων θά ἐξαφανιστεῖ ἀναπόφευκτα καί τό κράτος. Ἡ κοινωνία, πού ὀργανώνει μέ νέο τρόπο τήν παραγωγή πάνω στή βάση τῆς ἐλεύθερης καί ἰσότιμης ἔνωσης τῶν παραγωγῶν, θά βάλει **ὀλόκληρη τήν κρατική μηχανή ἐκεῖ**, ὅπου θά εἶναι τότε ἡ πραγματική θέση της: στό μουσεῖο τῶν ἀρχαιοτήτων, δίπλα στό ροδάνι καί στό μπρούντζινο τσεκούρι» * (182)²⁰¹.

«ANTI-NTYPINGK»²⁰²

«Ἐντι-Ντύρινγκ», ἔκδ. 3 (1894), (Πρόλογος, 23. V. 1894), σ. 301-302:

«...Τό προλεταριάτο παίρνει τήν κρατική ἐξουσία καί μετατρέπει ἀμέσως τά μέσα παραγωγῆς *πρῶτα-πρῶτα* σέ *κρατική ἰδιοκτησία*. Ἔτσι ὅμως καταργεῖ τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του σάν προλεταριάτο, ἔτσι καταργεῖ ὅλες τίς ταξικές διαφορές καί ταξικές ἀντιθέσεις καί μαζί τους καί τό κράτος σάν κράτος. Ἡ ὥς τά τώρα κοινωνία, πού κινεῖται μέσα σέ ταξικές ἀντιθέσεις, χρειαζόταν τό κράτος, δηλαδή μιάν ὀργάνωση τῆς ἐκμεταλλεύτριας τάξης, γιά τή διατήρηση τῶν ἐξωτερικῶν της

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 14, 15. Ἡ Σύντ.

Produktionsbedingungen, also namentlich zur gewaltsamen Niederhaltung der ausgebeuteten Klasse in den durch die bestehende Produktionsweise gegebenen Bedingungen der Unterdrückung (Sklaverei, Leibeigenschaft oder Hörigkeit, Lohnarbeit). Der Staat war der offizielle Repräsentant der ganzen Gesellschaft, ihre Zusammenfassung in einer sichtbaren Körperschaft, aber er war dies nur, insofern er der Staat derjenigen Klasse war, welche selbst für ihre Zeit die ganze Gesellschaft vertrat: im Altertum Staat der sklavenhaltenden Staatsbürger, im Mittelalter des Feudaladels, in unsrer Zeit der Bourgeoisie. Indem er endlich tatsächlich Repräsentant der ganzen Gesellschaft wird, macht er sich selbst überflüssig. Sobald es keine Gesellschaftsklasse mehr in der Unterdrückung zu halten gibt, sobald mit der Klassenherrschaft und dem in der bisherigen Anarchie der Produktion begründeten Kampf ums Einzeldasein auch die daraus entspringenden Kollisionen und Exzesse beseitigt sind, gibt es nichts mehr zu reprimieren, das eine besondere Repressionsgewalt, einen Staat, nötig machte. Der erste Akt, worin der Staat wirklich als Repräsentant der ganzen Gesellschaft auftritt, — die Besitzergreifung der Produktionsmittel im Namen der Gesellschaft — ist zugleich sein letzter selbständiger Akt als Staat. Das Eingreifen einer Staatsgewalt in gesellschaftliche Verhältnisse wird auf einem Gebiete nach dem andern überflüssig und schläft dann von selbst ein. An die Stelle der Regierung über Personen tritt die Verwaltung von Sachen und die Leitung von Produktionsprozessen. Der Staat wird nicht «abgeschafft», *er stirbt ab*. Hieran ist die Phrase vom «freien Volksstaat» zu messen, also sowohl nach ihrer zeitweiligen agitatorischen Berechtigung

ὄρων παραγωγῆς, δηλαδή κυρίως γιά νά κρατάει μέ τή
 βία τήν ἐκμεταλλευόμενη τάξη κάτω ἀπό τούς ὄρους
 καταπίεσης πού καθορίζονται ἀπό τό δοσμένο τρόπο
 παραγωγῆς (δουλεία, δουλοπαροικία, μισθωτή ἐργα-
 σία). Τό κράτος ἦταν ὁ ἐπίσημος ἐκπρόσωπος ὁλόκλη-
 ρης τῆς κοινωνίας, ἡ συνένωσή της σέ ἓνα ὁρατό σῶμα,
 ἦταν ὅμως τέτιο μόνο ἐφόσον ἦταν κράτος τῆς τάξης
 ἐκείνης, πού γιά τήν ἐποχή της ἐκπροσωποῦσε μόνη
 αὐτή ὁλόκληρη τήν κοινωνία: στήν ἀρχαιότητα ἦταν τό
 κράτος τῶν δουλοκτητῶν—ἐλεύθερων πολιτῶν, στό
 μεσαίωνα—τῆς φεουδαρχικῆς ἀριστοκρατίας, στήν ἐ-
 ποχή μας—τῆς ἀστικῆς τάξης. Ὅταν τό κράτος γίνει
 ἐπιτέλους πραγματικά ἐκπρόσωπος ὁλόκληρης τῆς
 κοινωνίας, τότε θά κάνει περιττό τόν ἑαυτό του. Ἀπό τή
 στιγμή πού δέν θά ὑπάρχει πιά καμιά κοινωνική τάξη
 πού νά χρειάζεται νά τήν κρατάει σέ καταπίεση, ἀπό τή
 στιγμή πού μαζί μέ τήν ταξική κυριαρχία, μαζί μέ τόν
 ἀγῶνα γιά τήν ξεχωριστή ὕπαρξη, πού ὀφείλεται στήν
 ὥς τά τώρα ἀναρχία στήν παραγωγή, θά ἐξαφανιστοῦν
 καί οἱ συγκρούσεις καί τά ἔκτροπα (ἀκρότητες), πού
 ἀπορέουν ἀπ' αὐτό τόν ἀγῶνα, ἀπό τή στιγμή αὐτή δέν
 θά ἔχει τί νά καταπιέζει, θά λείψει καί ἡ ἀνάγκη
 ἰδιαίτερης δύναμης καταπίεσης, δηλ. τοῦ κράτους. Ἡ
 πρώτη πράξη, μέ τήν ὁποία τό κράτος προβάλλει
 πραγματικά σάν ἐκπρόσωπος ὁλόκληρης τῆς κοινωνίας
 —τό πάρσιμο στήν κατοχή του τῶν μέσων παραγωγῆς
 ἐξονόματος τῆς κοινωνίας—εἶναι ταυτόχρονα καί ἡ
 τελευταία αὐτοτελῆς πράξη του σάν κράτος. Ἡ ἀνάμι-
 ξη τῆς κρατικῆς ἐξουσίας στίς κοινωνικές σχέσεις
 γίνεται τότε περιττή στόν ἓνα τομέα ὕστερα ἀπό τόν
 ἄλλο καί στό τέλος ἀπό μόνη της ἀποκοιμίζεται. Στή
 θέση τῆς διακυβέρνησης τῶν προσώπων μπαίνει ἡ
 διαχείριση τῶν πραγμάτων καί ἡ διεύθυνση τῶν πα-
 ραγωγικῶν λειτουργιῶν. Τό κράτος δέν «καταργεῖ-
 ται», μά ἀπονεκρώνεται. Μέ βάση αὐτά πρέπει νά ἐ-
 κτιμηθεῖ ἡ φράση γιά τό «ἐλεύθερο λαϊκό κράτος»,
 φράση πού γιά ἓνα ὁρισμένο διάστημα εἶχε δικαί-
 ωμα ὕπαρξης ἀπό προπαγανδιστικούς λόγους, μά πού

wie nach ihrer endgültigen wissenschaftlichen Unzulänglichkeit; hieran ebenfalls (S. 302) die Forderung der sogenannten Anarchisten, der Staat solle von heute auf morgen abgeschafft werden» (S. 303, «Anti-Dühring», 3).

NB ||| Στόν πρόλογο στό «*Internationales aus dem «Volksstaat»*» (3. I. 1894) ὁ Ἐνγκελς γράφει ὅτι ἡ λέξη «σοσιαλδημοκρατίας» «heute mag passieren» (S. 6), «so unpassend es (das Wort «Sozialdemokrat») bleibt für eine Partei, deren ökonomisches Programm nicht bloß allgemein sozialistisch, sondern direkt kommunistisch, und deren politisches letztes Endziel *die Überwindung des ganzen Staates*, also auch der Demokratie ist» (7).

FR. ENGELS. «DELL'AUTORITÀ»

Friedrich Engels: «Neue Zeit», XXXII, 1 (1913—1914), S. 10, 37. (Δημοσιεύτηκε τό 1873)

Friedrich Engels. «Dell'Autorità», «Über das Autoritätsprinzip» (37—39).

Autorität προϋποθέτει «Subordination». Ἡ μικρή παραγωγή ἐκτοπίζεται ἀπό τή μεγάλη. «Ist es nun möglich, eine Organisation ohne Autorität zu haben?» (37).

||| «Nehmen wir an, daß *e i n e* soziale Revolution die Kapitalisten entthront habe... Wird in diesem Falle die Autorität verschwinden, oder wird sie nur ihre Form ändern?» (38).

Ἦς πάρουμε γιά παράδειγμα: ἓνα κλωστήριο βαμβακιῶ, τοὺς σιδηροδρόμους, Schiff auf hoher See... Χωρίς κύρος δέν μποροῦν νά νοηθοῦν.

σέ τελική ανάλυση είναι ανεπαρκής επιστημονικά. Μέ βάση όλα αυτά πρέπει επίσης νά κρίνουμε (σ. 302) τό αίτημα τῶν λεγόμενων ἀναρχικῶν, πώς τό κράτος πρέπει νά καταργηθεῖ ἀπό τή μιά μέρα στήν ἄλλη» * (σ. 303, «'Αντι-Ντύρινγκ», 3η ἔκδ.) ²⁰³.

Στόν πρόλογο στό «Πά ν ω σ έ δι ε θ ν ῆ θ έ μ α τ α ἀ π ό τ ό «Λ α ῖ κ ό Κ ρ ά τ ο ς»» (3. I. 1 8 9 4) ὁ Ἕνγκελς γράφει ὅτι ἡ λέξη «σοσιαλδημοκρατίας» «σήμερα μπορεῖ, ἴσως, νά περάσει (mag passieren)» (σ. 6), «ἂν καί αὐτή (ἡ λέξη «σοσιαλδημοκρατίας») εἶναι ἀνακριβής (unpassend, ἀκατάλληλη) γιά ἓνα κόμμα, πού τό οἰκονομικό του πρόγραμμα δέν εἶναι μόνο γενικά σοσιαλιστικό, μά ἄμεσα κομμουνιστικό, γιά ἓνα κόμμα, πού τελικός πολιτικός σκοπός του εἶναι τό ξεπέραςμα ὅ λ ο υ τ ο ὦ κ ρ ά τ ο υ ς, καί, συνεπῶς, καί τῆς δημοκρατίας» ** (7) ²⁰⁴.

NB

ΦΡ. ΕΝΓΚΕΛΣ. «ΓΙΑ ΤΟ ΚΥΡΟΣ»

Φρίντριχ Ἕνγκελς: «Neue Zeit», XXXII, 1 (1913-1914), σ. 10, 37. (Δημοσιεύτηκε τό 1873)

Φρίντριχ Ἕνγκελς. «Γιά τό κύρος», «Γιά τήν ἀρχή τῆς αὐθεντίας» (37-39) ²⁰⁵.

Τό κύρος προϋποθέτει «ὑποταγή». Ἡ μικρή παραγωγή ἐκτοπίζεται ἀπό τή μεγάλη. «Μπορεῖ ἄραγε νά ὑπάρχει ὀργάνωση χωρίς κύρος;» (37).

«Ἕως ὑποθέσουμε ὅτι μιά κοινωνική ἐπανάσταση ἀνάτρεψε τούς καπιταλιστές... Θά ἐξαφανιστεῖ μήπως σ' αὐτή τήν περίπτωση τό κύρος ἢ μόνο θ' ἀλλάξει τή μορφή του;» (38).

Ἕως πάρουμε γιά παράδειγμα: ἓνα κλωστήριο βαμβακιῶ, τούς σιδηροδρόμους — ἓνα πλοῖο σέ ἀνοιχτή θάλασσα... Χωρίς κύρος δέν μποροῦν νά νοηθοῦν.

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 16-17. Ἕ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 81. Ἕ Σύντ.

«Wenn (S. 39) ich diese Argumente den rabiatesten Antiautoritären entgegenstelle, können sie mir nur die folgende Antwort geben: Ah! Das ist wahr, es handelt sich aber hier nicht um die Autorität, die wir den Delegierten verleihen, *sondern um einen Auftrag*. Diese Leute glauben, daß sie eine Sache ändern können, wenn sie ihren Namen ändern. So machen sich diese tiefen Denker über die ganze Welt lustig.

Wir haben also gesehen, daß einesteils eine gewisse Autorität, von wem immer sie delegiert wird, und andererseits eine gewisse Subordination Dinge sind, die sich uns unabhängig von der sozialen Organisation aufdrängen zugleich mit den materiellen Bedingungen, unter denen wir die Güter produzieren und zirkulieren lassen.

Wir haben außerdem gesehen, daß die materiellen Bedingungen der Produktion und der Zirkulation unvermeidlich immer mehr dem Einfluß der Großindustrie und der Großagrikultur unterliegen, daß sich somit mehr und mehr auch das Gebiet dieser Autorität erweitert. Es ist daher ein Widersinn, das Prinzip der Autorität als absolut schlecht und das Prinzip der Autonomie als absolut gut hinzustellen. Autorität und Autonomie sind relative Begriffe, und ihr Geltungsbereich ändert sich mit den verschiedenen Phasen der gesellschaftlichen Entwicklung.

Hätten sich die Autonomisten begnügt, zu sagen, daß die soziale Organisation der Zukunft die Autorität nur in den Grenzen zulassen wird, die durch die Produktionsverhältnisse unvermeidlich gezogen werden, dann hätte man sich mit ihnen verständigen können; sie sind aber blind für alle Tatsachen, welche die Autorität notwendig machen, und kämpfen leidenschaftlich gegen das Wort.

Warum beschränken sich die Antiautoritären nicht darauf, gegen die politische Autorität, gegen den Staat zu schreien? Alle Sozialisten sind darin einverstanden, *d a ß d e r S t a a t u n d*

«Κάθε φορά (σ. 39) πού προβάλλω τέτια ἐπιχειρήματα στούς πίο ἀφηνιασμένους ἀντίπαλους τοῦ κύρους, αὐτοί μποροῦν νά μοῦ ἀπαντοῦν μόνο μέ τά παρακάτω: «Μάλιστα! αὐτό εἶναι ἀλήθεια, ἀλλά ἐδῶ δέν πρόκειται γιά τό κύρος, μέ τό ὅποιο περιβάλλουμε τούς ἀντιπροσώπους μας, ἀλλά γιά μιά ὀρισμένη ἐντολή». Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί νομίζουν πώς μποροῦμε νά ἀλλάξουμε ἓνα πράγμα, ἄν ἀλλάξουμε τό ὄνομά του*. Αὐτοί οἱ μεγάλοι στοχαστές ἀπλούστατα μᾶς κοροϊδεύουν.

Εἶδαμε, λοιπόν ὅτι, ἀπό τό ἓνα μέρος, ἓνα ὀρισμένο κύρος, μ' ὅποιονδήποτε τρόπο κι' ἄν ἀποκτήθηκε, καί ἀπό τό ἄλλο, μιά ὀρισμένη ὑποταγή, ἀνεξάρτητα ἀπό ὅποιαδήποτε κοινωνική ὀργάνωση, εἶναι πράγματα πού μᾶς ἐπιβάλλονται μαζί μέ τούς ὑλικούς ὅρους, κάτω ἀπό τούς ὁποίους γίνεται ἡ παραγωγή καί ἡ κυκλοφορία τῶν προϊόντων.

Παράλληλα εἶδαμε, ὅτι μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς μεγάλης βιομηχανίας καί τῆς μεγάλης γεωργίας οἱ ὑλικοί ὅροι τῆς παραγωγῆς καί τῆς κυκλοφορίας γίνονται πίο περίπλοκοι καί τείνουν σέ μιά ὅλο καί μεγαλύτερη διεύρυνση τῆς σφαίρας τοῦ κύρους αὐτοῦ. Εἶναι ἐπομένως παράλογο νά λέμε ὅτι ἡ ἀρχή τοῦ κύρους εἶναι μιά ἀπόλυτα κακή ἀρχή καί ὅτι ἡ ἀρχή τῆς αὐτονομίας εἶναι μιά ἀπόλυτα καλή ἀρχή. Τό κύρος καί ἡ αὐτονομία εἶναι πράγματα σχετικά καί ἡ ἔκταση τῆς ἐφαρμογῆς τους ἀλλάζει μαζί μέ τίς διάφορες φάσεις τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης.

Ἄν οἱ αὐτονομιστές ἤθελαν νά ποῦν μόνο ὅτι ἡ κοινωνική ὀργάνωση τοῦ μέλλοντος θά περιορίσει τό κύρος μόνο μέσα στά ὅρια πού γίνονται ἀναπόφευκτα ἀπό τούς ὅρους τῆς παραγωγῆς, τότε θά μπορούσαμε νά συνεννοηθοῦμε μαζί τους. Ὅμως αὐτοί δέν βλέπουν τά γεγονότα πού κάνουν ἀναγκαῖο τό κύρος, καί ἀγωνίζονται μέ πάθος ἐνάντια στή λέξη.

Γιά ποιό λόγο οἱ ἀντίπαλοι τοῦ κύρους δέν ἀρκοῦνται μόνο στό νά φωνασκοῦν ἐνάντια στό πολιτικό κύρος, ἐνάντια στό κράτος; "Ολοι οἱ σοσιαλιστές συμφω-
νοῦν, π ὥ ς τ ὅ κ ρ á τ ο ς κ α í

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 61. Ἡ Σύντ.

τό κράτος θά
ἐξαφανιστεῖ

ἄσαφές!!

«πολιτικό
κράτος»
(!!)

bien
dit!

NB:

ἡ Κομμούνια
τοῦ Παρισιοῦ
ἡ πείρα της

NB:

mit ihm die politische Autorität infolge der künftigen sozialen Revolution verschwinden werden; das heißt, daß *die öffentlichen Funktionen ihren politischen Charakter verlieren und sich, in einfache administrative Funktionen verwandeln werden*, die die sozialen Interessen überwachen.]* Die Antiautoritären aber fordern, daß der politische Staat (NB: термин!!) mit einem Schlage abgeschafft werde, noch früher, als die sozialen Verhältnisse abgeschafft sind, die ihn erzeugt haben. Sie fordern, daß der erste Akt der sozialen Revolution die Abschaffung der Autorität sein soll.

Haben sie einmal eine Revolution gesehen, diese Herren? Eine Revolution ist gewiß die autoritärste Sache, die es gibt, ein Akt, durch den ein Teil der Bevölkerung seinen Willen dem anderen Teil durch Flinten, Bajonette und Kanonen, alles das sehr autoritäre Mittel, aufzwingt; und die Partei, die gesiegt hat, muß ihre Herrschaft *durch den Schrecken, den ihre Waffen den Reaktionären einflößen*, behaupten. Und hätte sich die Pariser Kommune nicht *der Autorität eines bewaffneten Volkes gegen die Bourgeoisie bedient*, hätte sie *sich länger als einen Tag* behauptet? Können wir sie nicht *umgekehrt*

* [Ο Μπουχάριν αναφέρει μόνον: [] παραλείποντας τά παρακά-

μαζί του καί τό πολιτικό κύρος
θά εξαφανιστοῦν σάν ἀποτέλεσμα τῆς μελ-
λοντικῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης καί αὐ-
τό σημαίνει ὅτι οἱ δημόσιες λειτουργίες θά
χάσουν τόν πολιτικό τους χαρα-
κτήρα καί θά μετατραποῦν σέ
ἀπλές διοικητικές λειτουργί-
ες, πού θά προστατεύουν τά κοινωνι-
κά συμφέροντα.] *

Οἱ ἀντίπαλοι ὅμως
τοῦ κύρους ἀπαιτοῦν νά καταργηθεῖ μονο-
μιᾶς τό πολιτικό κράτος (NB: ὄρος!!), πρίν
ἀκόμη εξαφανιστοῦν οἱ κοινωνικές σχέσεις
πού τό γέννησαν. Ἀπαιτοῦν ἡ πρώτη πρά-
ξη τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης νά εἶναι ἡ
κατάργηση τοῦ κύρους.

Εἶδαν ἄραγε ποτέ τους οἱ κύριοι αὐτοί
μιᾶ ἐπανάσταση; Μιά ἐπανάσταση εἶναι,
ἀναμφίβολα, τό αὐθεντικότερο πράγμα πού
ὑπάρχει. Εἶναι μιᾶ πράξη μέ τήν ὁποία ἓνα
μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐπιβάλλει τή θέλησή
του στό ἄλλο μέ ὅπλα, μέ λόγχεις καί μέ
κανόνια, δηλαδή μέ τά πιά αὐταρχικά μέσα.
Καί τό κόμμα πού νίκησε, εἶναι ἀναγκαστι-
κά, ὑποχρεωμένο νά διατηρήσει τήν κυρι-
αρχία του μέ τόν τρόπο πού ἐμπνέ-
ουν τά ὅπλα του στούς ἀντιδρα-
στικούς. Θά κρατοῦσε ποτέ ἡ Κομμούνια
τοῦ Παρισιοῦ, ἔστω καί μιᾶ μέρα, ἄν δέν
εἶχε χρησιμοποιοῦν ἐν ἄν-
τια στήν ἀστική τάξη τό
κύρος τοῦ ὀπλισμένου λαοῦ;
Ἀντίθετα, δέν ἔχουμε ἄραγε δίκιο

τό κράτος θά
ἐξαφανιστεῖ

ἄσαφές!!

«πολιτικό
κράτος»
(!!)

καλά
εἰπωμένο!

NB:

ἡ Κομμούνια
τοῦ Παρισιοῦ
ἡ πείρα της

NB:

* [] Ο Μπουχάριν ἀναφέρει μόνον: [] παραλείποντας τά παρακά-

γιατί πρέπει
νά επικρί-
νουμε τήν Κομ-
μούνα τοῦ Πα-
ρισιοῦ;

*tadeln, daß sie sich zu we-
nig dieser Autorität be-
dient habe?* Also: entweder — oder.
Entweder die Antiautoritären wissen
selbst nicht, was sie sagen, und in die-
sem Falle schaffen sie nur Konfusion,
oder sie wissen es, und in diesem Falle
verraten sie die Sache des Proletariats.
In beiden Fällen dienen sie nur der
Reaktion» (39).

Τέλος τοῦ ἄρθρου τοῦ Ἑνγκελς.

Ο Κ. ΜΑΡΞ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ

Τό ἄρθρο τοῦ Μάρξ σ' αὐτή τήν ἴδια ἰταλική συλλογή
τοῦ 1874 (γράφηκε τό 1873) ἔχει τόν τίτλο: «*L' indiffe-
renza in materia politica*».

Ὁ Μάρξ ἀρχίζει, εἰρωνευόμενος τούς προυντο-
νιστές: οἱ ἐργάτες, λέει, δέν πρέπει νά διεξάγουν
πολιτικό ἀγώνα, γιατί αὐτό σημαίνει ὅτι ἀναγνωρί-
ζουν τό κράτος! Δέν πρέπει νά κάνουν ἀπεργίες! δέν
πρέπει νά «ἀγωνίζονται γιά παραχωρήσεις»! δέν
πρέπει νά ἀγωνίζονται γιά ἐλάττωση τῆς ἐργάσιμης
μέρας καί γιά ἐργατικούς νόμους! Αὐτό θά σήμαινε
ὅτι «κάνουν συμβιβασμό»!! κτλ.

πολύ
κα-
λά!

«Wenn der politische Kampf der Arbeiter-
klasse *revolutionäre Form* annimmt,
wenn die Arbeiter an Stelle der Diktatur der
Bourgeoisie *ihre revolutionäre
Diktatur setzen*, dann begehen sie
das schreckliche Verbrechen der Prinzipien-
beleidigung, denn um ihre kläglichen profa-
nen Tagesbedürfnisse zu befriedigen, *um
den Widerstand der Bourgeoisie
zu brechen*, geben sie dem
Staat eine revolutionäre und

νά επικρίνουμε τήν Κομμούνα γιά τό ὅτι δέν τό χρησιμοποίησε ὅσο ἔπρεπε; Ἐπομένως, ἕνα ἀπό τά δύο: ἢ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ κύρους δέν ξέρουν τί λένε, καί ἔτσι προκαλοῦν μόνο σύγχυση, ἢ ξέρουν, καί στήν περίπτωση αὐτή προδίνουν τήν ὑπόθεση τοῦ προλεταριάτου. Καί στή μιά καί στήν ἄλλη περίπτωση ἐξυπηρετοῦν μόνο τήν ἀντίδραση» (39)*.

γιατί πρέπει
νά επικρί-
νουμε τήν Κομ-
μούνα τοῦ Πα-
ρισιού;

Τέλος τοῦ ἄρθρου τοῦ Ἑνγκελς.

Ο Κ. ΜΑΡΞ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ

Τό ἄρθρο τοῦ Μάρξ σ' αὐτή τήν ἴδια ἰταλική συλλογή τοῦ 1874 (γράφηκε τό 1873) ἔχει τόν τίτλο: «Ἡ πολιτική ἀδιαφορία»²⁰⁷.

Ὁ Μάρξ ἀρχίζει, εἰρωνευόμενος τούς προυντονιστές: οἱ ἐργάτες, λέει, δέν πρέπει νά διεξάγουν πολιτικό ἀγώνα, γιατί αὐτό σημαίνει ὅτι ἀναγνωρίζουν τό κράτος! Δέν πρέπει νά κάνουν ἀπεργίες! δέν πρέπει νά «ἀγωνίζονται γιά παραχωρήσεις»! δέν πρέπει νά ἀγωνίζονται γιά ἐλάττωση τῆς ἐργάσιμης μέρας καί γιά ἐργατικούς νόμους! Αὐτό θά σήμαινε ὅτι «κάνουν συμβιβασμό»!! κτλ.

«Ἄν ὁ πολιτικός ἀγώνας τῆς ἐργατικῆς τάξης παίρνει ἐπαναστατικές μορφές, ἂν οἱ ἐργάτες στή θέση τῆς δικτατορίας τῆς ἀστικῆς τάξης βάζουν τή δική τους ἐπαναστατική δικτατορία, τότε διαπράττουν τό τρομερό ἔγκλημα νά προσβάλλουν τά ζητήματα ἀρχῶν, γιατί, γιά νά ἱκανοποιήσουν τίς ἐλαινές τους, ταπεινές καθημερινές ἀνάγκες, γιά νά κάμψουν τήν ἀντίσταση τῆς ἀστικῆς τάξης, δίνουν στό κράτος μιᾶ ἐπαναστατική καί

πολύ
κα-
λά!

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 61-62. Ἡ Σύντ.

||| *vorübergehende Form, statt die Waffen niederzulegen und den Staat abzuschaffen* *. Die Arbeiter dürfen keine Gewerkschaften bilden, denn es hieße die gesellschaftliche Arbeitsteilung, wie sie in der bürgerlichen Gesellschaft existiert, verewigen. Ist doch diese Arbeitsteilung, die die Arbeiter trennt, wirklich die Grundlage ihrer Sklaverei...» (40). «Mit einem Worte, die Arbeiter sollen die Hände kreuzen und nicht ihre Zeit auf politische und ökonomische Bewegungen verschwenden...», νά περιμένουν «τήν κοινωνική ἀλλαγή» ὅπως οἱ παπάρδες τόν παράδεισο, κτλ.

«In ihrem alltäglichen Leben müssen die Arbeiter die gehorsamsten Diener des Staates bleiben, in ihrem Innern aber müssen sie auf das energischste gegen seine Existenz protestieren und ihre tiefe theoretische Verachtung für ihn durch Kaufen und Lesen von Broschüren über die Abschaffung des Staates bezeugen; sie müssen sich hüten, der kapitalistischen Ordnung einen anderen Widerstand entgegenzusetzen als Deklamationen über die Gesellschaft der Zukunft, in der diese verhaßte Ordnung verschwinden wird!

Niemand wird bestreiten, daß, hätten sich die Apostel der politischen Abstinenz so klar ausgesprochen, die Arbeiterklasse sie alsbald zum Teufel geschickt und alles das nur als eine Beleidigung durch einige doktrinäre Bourgeois und verkommene Junker aufgefaßt hätte, die so dumm oder so klug seien, ihr jedes reale Kampfmittel zu verweigern, weil man alle diese Kampfmittel in der heutigen Gesellschaft ergreifen muß und weil die fatalen Bedingungen dieses Kampfes das Unglück haben, sich nicht den idealistischen Phantasien anzupassen, die unsere Doktoren der Sozialwissenschaft unter den Namen *Freiheit, Autonomie, Anarchie* als Göttinnen erklärt haben» (41).

* Εἰρωνεία σέ βάρος τῶν προυντονιστῶν καί μπακουνιστῶν.

παροδική μορφή, ἀντί νά καταθέσουν
τά ὅπλα καί νά καταργήσουν τό κρά-
τος*. Οἱ ἐργάτες δέν πρέπει νά δημιουργοῦν
συνδικάτα, γιατί ἔτσι διαιωνίζουν τόν κοινωνικό
καταμερισμό τῆς ἐργασίας, ὅπως ὑπάρχει στήν
ἀστική κοινωνία, ἐνῶ αὐτός ἀκριβῶς ὁ καταμερι-
σμός τῆς ἐργασίας διασπάει τούς ἐργάτες καί
ἀποτελεῖ τήν πραγματική βάση τῆς δουλείας
τους...» (40). «Μ' ἓνα λόγο, οἱ ἐργάτες πρέπει νά
σταυρώσουν τά χέρια τους καί νά μή χάνουν τόν
καιρό τους ἄσκοπα γιά νά παίρνουν μέρος στό
πολιτικό καί οἰκονομικό κίνημα...», νά περιμένουν
τήν «κοινωνική ἀλλαγή», ὅπως οἱ παπάδες τόν
παράδεισο, κτλ.

«Στήν καθημερινή πρακτική ζωή οἱ ἐργάτες πρέπει νά εἶναι
εὐπειθέστατοι ὑπηρέτες τοῦ κράτους, ὅμως ἀπό μέσα τους πρέπει
νά διαμαρτύρονται ἐνεργά γιά τήν ὑπαρξή του καί νά ἀποδεί-
χνουν τή βαθιά τους θεωρητική περιφρόνηση πρὸς αὐτό
ἀρκούμενοι στήν ἀγορά καί μελέτη φιλολογικῶν πραγματειῶν
γιά τήν κατάργηση τοῦ κράτους. Δέν πρέπει νά προβάλλουν ἄλ-
λη ἀντίσταση στό καπιταλιστικό καθεστῶς, ἐκτός ἀπό ρητο-
ρεῖες γιά τή μελλοντική κοινωνία, ὅπου αὐτό τό μισητό
καθεστῶς θά πάψει νά ὑπάρχει!

Δέν χωρᾷ καμιά ἀμφιβολία ὅτι ἂν οἱ ἀπόστολοι τῆς
πολιτικῆς ἀδιαφορίας ἔλεγαν ἀνοιχτά τή γνώμη τους, ἡ ἐργατι-
κή τάξη θά τοὺς ἔστελνε στό διάβολο. Θά τό θεωροῦσε αὐτό
μόνο σάν προσβολή ἀπό μέρους τῶν ἀστῶν δογματικῶν καί τῶν
ξεπεσμένων εὐγενῶν, πού εἶναι τόσο ἀνόητοι ἢ τόσο ἀφελεῖς,
ὥστε φτάνουν νά ἀπαγορεύουν στήν ἐργατική τάξη νά χρησιμο-
ποιεῖ κάθε μέσο πάλης μέ μόνο τό πρόσχημα ὅτι τό ὅπλο γιά νά
πολεμήσει εἶναι ὑποχρεωμένη νά τό παίρνει ἀπ' τή σημερινή
κοινωνία καί ὅτι οἱ ἀναπόφευκτοι ὅροι αὐτῆς τῆς πάλης δέν
ἀντιστοιχοῦν, δυστυχῶς, στίς ἰδεαλιστικές χίμαιρες, πού οἱ
δόκτορες αὐτοί τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν θεοποίησαν μέ τήν
ὀνομασία: ἐλευθερία, αὐτονομία, ἀναρχία» (41)²⁰⁹.

* Εἰρωνεῖα σέ βάρος τῶν προυντονιστῶν καί μπακουνιστῶν²⁰⁸.

(Στή συνέχεια ὑπάρχει κριτική τῶν οἰκονομικῶν «ἀρχῶν» τοῦ Προυντόν.)

((«diese philanthropischen Sektierer» — ibidem.))

Μιά ἄλλη τάξη πρέπει νά πάρει τή διοίκηση. Αὐτή εἶναι ἡ οὐσία.

Ὁχι ἐκεῖνη
ἡ δημοκρα-
τία!!

Σημαντικά βαθυστόχαστη εἶναι ἡ παρατήρηση τοῦ Μάρξ στόν «Ἐμφύλιον πόλεμον», ὅτι ἡ Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ ἦταν ἓνα ὄχι κοινοβουλευτικό [σελ. 28] στό ἴδιο, sieh ab 3, «ἀλλά ἓνα ἐργαζόμενο, νομοθετικό καί ἐκτελεστικό» σῶμα.

Στό προλεταριάτο χρειάζεται — τόσο σάν μορφή, ὅσο καί σάν ὄπλο τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης — ὄχι ἡ σημερινή, ὄχι ἡ ἀστική δημοκρατία, ἀλλά μιὰ *διαφορετική*, ἡ προλεταριακή. Ποῦ βρίσκεται ἡ διαφορά; Ἀπό οἰκονομική ἄποψη, ἡ ἀστική δημοκρατία εἶναι μιὰ κίβδηλη ἐτικέττα κτλ.

Ἀπό πολιτική ἄποψη, (1) ἡ προλεταριακή δημοκρατία εἶναι πλήρης, γενική, ἀπεριόριστη (ἡ ποσότητα περνάει στήν ποιότητα: ἡ ὀλοκληρωμένη δημοκρατία δέν εἶναι ποιοτικά τό ἴδιο μέ μιὰ μὴ ὀλοκληρωμένη δημοκρατία). (2) ὄχι κοινοβουλευτικός θεσμός, ἀλλά «ἐργαζόμενη»: μέ ποιά ἔννοια «ἐργαζόμενη»; (α) μέ τήν οἰκονομική ἔννοια: τά μέλη της εἶναι ἐργαζόμενοι. (β) μέ τήν πολιτική ἔννοια: ὄχι «λόγια», ἀλλά ἔργα, ὄχι διαχωρισμό, ἀλλά συνένωση. (3) Συνένωση τῶν νομοθετικῶν καί ἐκτελεστικῶν λειτουργιῶν = *πέραςμα* στήν *κατάργηση τοῦ κράτους* μέ τήν ἔννοια, ὅτι ἡ διεύθυνση τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων δέν θά γίνεται ἀπό κάποιο ἰδιαίτερο ὄργανο, ἢ ἀπό κάποια ἰδιαίτερα ὄργανα, ἀλλά ἀπό ὅλα τά μέλη του.

«Πρωτόγονη»
δημοκρατία
σέ ἄλλη, ἀνώ-
τερη βάση

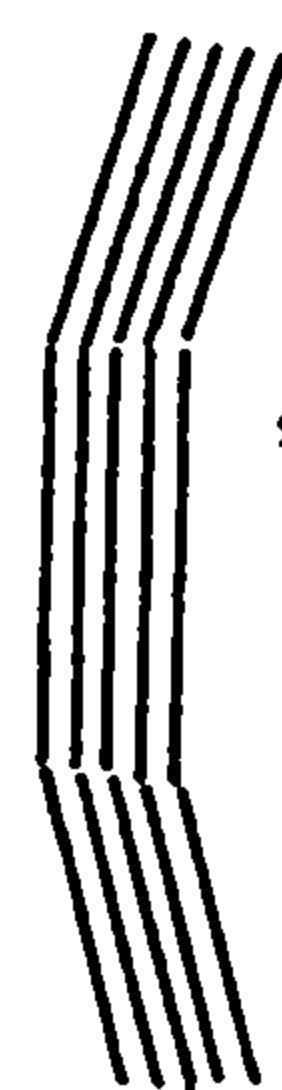

(Στή συνέχεια ὑπάρχει κριτική τῶν οἰκονομικῶν «ἀρχῶν» τοῦ Προυντόν.)

((«αὐτοί οἱ φιλόανθρωποι σεχταριστές» — στό ἴδιο.))

Μιά ἄλλη τάξη πρέπει νά πάρει τή διοίκηση. Αὐτή εἶναι ἡ οὐσία.

Σημαντικά βαθυστόχαστη εἶναι ἡ παρατήρηση τοῦ Μάρξ στόν «Ἐμφύλιο πόλεμο», ὅτι ἡ Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ ἦταν ἓνα ὄχι κοινοβουλευτικό [σελ. 28 στό ἴδιο, βλ. ἐδ. 3*], «ἀλλά ἓνα ἐργαζόμενο, νομοθετικό καί ἐκτελεστικό» σῶμα.

Ἦ Οχι ἐκείνη ἡ δημοκρατία!!

Στό προλεταριάτο χρειάζεται — τόσο σάν μορφή, ὅσο καί σάν ὄπλο τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης — ὄχι ἡ σημερινή, ὄχι ἡ ἀστική δημοκρατία, ἀλλά μιὰ διαφορετική, ἡ προλεταριακή. Ποῦ βρίσκεται ἡ διαφορά; Ἀπό οἰκονομική ἄποψη, ἡ ἀστική δημοκρατία εἶναι μιὰ κίβδηλη ἐτικέττα κτλ.

Ἀπό πολιτική ἄποψη, (1) ἡ προλεταριακή δημοκρατία εἶναι πλήρης, γενική, ἀπεριόριστη (ἡ ποσότητα περνάει στήν ποιότητα: ἡ ὀλοκληρωμένη δημοκρατία δέν εἶναι ποιοτικά τό ἴδιο μέ μιὰ μὴ ὀλοκληρωμένη δημοκρατία). (2) ὄχι κοινοβουλευτικός θεσμός, ἀλλά «ἐργαζόμενη»: μέ ποιά ἔννοια «ἐργαζόμενη»; (α) μέ τήν οἰκονομική ἔννοια: τά μέλη της εἶναι ἐργαζόμενοι. (β) μέ τήν πολιτική ἔννοια: ὄχι «λόγια», ἀλλά ἔργα, ὄχι διαχωρισμός, ἀλλά συνένωση. (3) Συνένωση τῶν νομοθετικῶν καί ἐκτελεστικῶν λειτουργιῶν = **πέραςμα** στήν **κατάργηση τοῦ κράτους** μέ τήν ἔννοια, ὅτι ἡ διεύθυνση τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων δέν θά γίνεται ἀπό κάποιο ἰδιαίτερο ὄργανο, ἢ ἀπό κάποια ἰδιαίτερα ὄργανα, ἀλλά ἀπό ὅλα τά μέλη του.

«Πρωτόγονη» δημοκρατία σέ ἄλλη, ἀνώτερη βάση

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 215. Ἡ Σύντ.

Μέ ποιο τρόπο; Ἰδιόμορφη, ν έ ο υ τύπου «ἄμεση λαϊκή νομοθεσία», πού ἀπόριπτε ὁ Ἑνγκελς στόν καπιταλισμό. Εἶναι ἀπαραίτητη τώρα ἡ συνένωση τῆς «διοίκησης» μέ τή σωματική ἐργασία, οἱ ἀλλαγές ὄχι μόνο τῆς ἐργοστασιακῆς δουλιᾶς, ἀλλά καί οἱ ἀλλαγές ἀπό τήν ἐργοστασιακή (γεωργική, χειρωνακτική γενικά) δουλιά στή διοίκηση.

Ὁ Κ. Κάουτσκι (σελ. 43, στό ἴδιο, *NB*) ἐκχυδαῖζει: οὔτε ἵχνος ιδέας γιά μιᾶ διαφορετική δημοκρατία.

ΚΑΟΥΤΣΚΙ. «Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ»

I: Κοινωνική μεταρύθμιση καί κοινωνική ἐπανάσταση

II: Τήν ἄλλη μέρα μετά τήν κοινωνική ἐπανάσταση

ἓνα βῆμα πίσω ἀπό τό 1852-1891 *NB*: πρὸς τό 1847

Πρώτη ἔκδ. 1902, 2η 1907 (1ο ἐξάμηνο) μέ πρόλογο γιά τ ῆ ρ ω σ ι κ ῆ ἐ π α ν ᾶ σ τ α σ η. Καί παρ' ὅλα αὐτά, ὁ συγγραφέας συνεχῶς μιλάει γ ε ν ι κ ᾶ γιά τό «κράτος» (σ. 158, καί ἄλ. ρωσ. μετάφρ., II, § 8), γιά τήν «κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας» ἀπό τό προλεταριάτο (γιά τήν «προλεταριακή ἐπανάσταση», γιά τό «προλεταριακό καθεστώς»...), χ ω ρ ῖ ς ν ᾶ μ ι λ ᾶ ε ι γιά τό καθῆκον τῆς «συντριβῆς τῆς γραφειοκρατικῆς-στρατιωτικῆς μηχανῆς», γιά τήν «κατάργηση τοῦ κράτους», ἀκόμη οὔτε λέξη γιά τόν ἀγώνα ἐνάντια στή «δεισιδαιμονική πίστη πρὸς τό κράτος»...

Ὁ Κάουτσκι μιλάει γιά «ἀγώνα γιά τήν κατάκτηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας» (σ. 32, ρωσ. μετάφρ., I, § 4) (Um den Besitz dieser (politischen) Macht, 1 ἔκδ., S. 20) «γιά τήν ἐπιδίωξη τῆς κατάκτησης τῆς κρατικῆς μηχανῆς» (σ. 34 ibidem!!) (Bestreben die Staatsmaschine zu erobern, 1. Auflage, S. 21).

Μέ ποιο τρόπο; Ἰδιόμορφη, ν έ ο υ τύπου «ἄμεση λαϊκή νομοθεσία», πού ἀπόριπτε ὁ Ἑνγκελς στόν καπιταλισμό²¹⁰. Εἶναι ἀπαραίτητη τώρα ἡ συνένωση τῆς «διοίκησης» μέ τή σωματική ἐργασία, οἱ ἀλλαγές ὅχι μόνο τῆς ἐργοστασιακῆς δουλιᾶς, ἀλλά καί οἱ ἀλλαγές ἀπό τήν ἐργοστασιακή (γεωργική, χειρωνακτική γενικά) δουλιά στή διοίκηση.

Ὁ Κ. Κάουτσκι (σελ. 43, στό ἴδιο, *N B**) ἐκχυδαῖζει: οὔτε ἵχνος ιδέας γιά μιᾶ διαφορετική δημοκρατία.

ΚΑΟΥΤΣΚΙ. «Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ»

Πρώτη ἔκδ. 1902, 2η 1907 (1ο ἐξάμηνο) μέ πρόλογο γιά τή ρωσική ἐπανάσταση. Καί παρ' ὅλα αὐτά, ὁ συγγραφέας συνεχῶς μιλάει γενικά γιά τό «κράτος» (σ. 158 καί ἄλ. ρωσ. μετάφρ., II, § 8), γιά τήν «κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας» ἀπό τό προλεταριάτο (γιά τήν «προλεταριακή ἐπανάσταση», γιά τό «προλεταριακό καθεστώς»...) *χωρίς νά μιλάει* γιά τό καθῆκον τῆς «συντριβῆς τῆς γραφειοκρατικῆς-στρατιωτικῆς μηχανῆς», γιά τήν «κατάργηση τοῦ κράτους», ἀκόμη οὔτε λέξη γιά τόν ἀγώνα ἐνάντια στή «δεισιδαιμονική πίστη πρὸς τό κράτος»... **

Ὁ Κάουτσκι μιλάει γιά «ἀγώνα γιά τήν κατάκτηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας» (σ. 32 ρωσ. μετάφρ., I, § 4) (Um den Besitz dieser (politischen) Macht, 1 ἔκδ., σ. 20), «γιά τήν ἐπιδίωξη τῆς κατάκτησης τῆς κρατικῆς μηχανῆς» (σ. 34 στό ἴδιο!!) (Bestreben die Staatsmaschine zu erobern, 1 ἔκδ., σ. 21).

I: Κοινωνική μεταρύθμιση καί κοινωνική ἐπανάσταση

II: Τήν ἄλλη μέρα μετά τήν κοινωνική ἐπανάσταση

ἓνα βῆμα πίσω ἀπό
NB: τό 1852-1891
πρὸς τό
1847

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 273-279. Ἡ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 107. Ἡ Σύντ.

II, § 2: «'Απαλλοτρίωση τῶν ἀπαλλοτριωτῶν» — π α ν τ ο ὗ γίνεται λόγος γιά τό κράτος ἀπλῶς!!*

||| «'Ο κοινοβουλευτισμός χρειάζεται τήν ἐπανάσταση, γιά νά γίνει ξανά βιώσιμος» (; ὄχι ἀκριβές) (σ. 72, I, § 6).

«'Η δημοκρατία εἶναι ἀπαραίτητη σάν μέσο προετοιμασίας τοῦ προλεταριάτου γιά τήν κοινωνική ἐπανάσταση, ὅμως αὕτη δέν εἶναι σέ θέση νά ἀποτρέψει τήν κοινωνική ἐπανάσταση» (σ. 74, ibidem).

== I, § 7: «Μορφές καί ὅπλα τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης» («Formen und Waffen der sozialen Revolution»): στήν ἀρχή γίνεται μνεία γιά «Machtmittel des modernen Großstaates: seine Bureaukratie und Armee» («μέσα ἰσχύος τοῦ σημερινοῦ μεγάλου κράτους») (γερμανική 1. Auflage, σ. 47· ρωσ. μετ., 77) καί παρ' ὅλα αὐτά, ο ὅτε λέξη γιά τήν καταστροφή («Zerbrechen») α ὕ τ ὦ ν τῶν Machtmittel!!!

(«Πολιτική ἀπεργία = ἴσως, τό πίο ἐπαναστατικό ὅπλο τοῦ προλεταριάτου...» (ρωσ. μετ., σ. 83· γερμανική 1. Auflage, σ. 51)... «'Εμφύλιος πόλεμος» ἴσως (ρωσ. μετ., σ. 79· γερμανική 1. Auflage, σ. 48), ὅχι ὅμως ἔνοπλες ἐξεγέρσεις («bewaffnete Insurrektionen»), ἀλλά νά γίνει ὁ ἴδιος ὁ στρατός «ὄχι σίγουρος» (σ. 79), «unzuverlässig» (S. 49).)

καί μόνο!!

πολύ
λίγο!

||| Στή 2η προσούρα τό πίο κ α θ α ρ ό (!) χωρίο εἶναι τό ἐξῆς: «Εἶναι αὐτονόητο πῶς δέν θά μπορέσουμε νά πάρουμε τήν ἐξουσία κάτω ἀπό τίς σημερινές συνθῆκες. 'Η ἴδια ἡ ἐπανάσταση προϋποθέτει μακρόχρονους καί ἔντονους ἀγῶνες, πού θά ἀλλάξουν ἤδη

* Αὕτη ἡ φράση γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν ἀπό πάνω, στό ἐλεύθερο μέρος τῆς σελίδας τοῦ χειρογράφου. 'Η Σύντ.

== Καί στή σειρά φράσεις καί φράσεις: «ἐπαναστατικός ἰδεαλισμός» «πρίν ἀπ' ὅλα» (ρωσ. μετ., 91) (γερμανική 1. Auflage, S. 56: «revolutionärer Idealismus» «vor allem»), «die Idee der Revolution» (ibidem), Οἱ ἄ γ γ λ ο ι ἐργάτες «δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά μικροαστοί» (σ. 91) («kaum noch etwas Anderes als kleine Bourgeois», 1. Auflage, S. 56).

II, § 2: «'Απαλλοτρίωση τῶν ἀπαλλοτριωτῶν» — π α ν τ ο ὺ γίνεται λόγος γιά τό κράτος ἀπλῶς!!

«'Ο κοινοβουλευτισμός χρειάζεται τήν ἐπανάσταση, γιά νά γίνει ξανά βιώσιμος» (; ὄχι ἀκριβές) (σ. 72, I, § 6).

«'Η δημοκρατία εἶναι ἀπαραίτητη σάν μέσο προετοιμασίας τοῦ προλεταριάτου γιά τήν κοινωνική ἐπανάσταση, ὅμως αὕτη δέν εἶναι σέ θέση νά ἀποτρέψει τήν κοινωνική ἐπανάσταση» (σ. 74, στό ἴδιο).

I, § 7: «Μορφές καί ὅπλα τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης» («Formen und Waffen der sozialen Revolution»): στήν ἀρχή γίνεται μνεῖα γιά «Machtmittel des modernen Großstaates: seine Bureaukratie und Armee» («μέσα ἰσχύος τοῦ σημερινοῦ μεγάλου κράτους: τῆς γραφειοκρατίας καί τοῦ στρατοῦ του») (γερμανική 1η ἔκδοση, σ. 47· ρωσ. μετ., σ. 77) καί παρ' ὅλα αὐτά, οὔτε λέξη γιά τήν καταστροφή («Zerbrechen») αὐτῶν τῶν Machtmittel!!!

==
↓

(«Πολιτική ἀπεργία = ἴσως, τό πιά ἐπαναστατικό ὅπλο τοῦ προλεταριάτου...» (ρωσ. μετ., σ. 83· γερμανική 1η ἔκδοση, σ. 51)... «'Εμφύλιος πόλεμος» ἴσως (ρωσ. μετ., σ. 79· γερμανική 1η ἔκδοση, σ. 48), ὄχι ὅμως ἔνοπλες ἐξεγέρσεις («bewaffnete Insurrektionen»), ἀλλά νά γίνει ὁ ἴδιος ὁ στρατός «ὄχι σίγουρος» (σ. 79), «unzuverlässig» (σ. 49).)

Στή 2η προσούρα τό πιά καθαρό (!) χωρίο εἶναι τό ἑξῆς: «Εἶναι αὐτονόητο πῶς δέν θά μπορέσουμε νά πάρουμε τήν ἐξουσία κάτω ἀπό τίς σημερινές συνθήκες. 'Η ἴδια ἡ ἐπανάσταση προϋποθέτει μακρόχρονους καί ἔντονους ἀγῶνες, πού θά ἀλλάξουν ἤδη

καί μόνο!!

πολύ
λίγο!

== Καί στή σειρά φράσεις καί φράσεις: «ἐπαναστατικός ἰδεαλισμός» «πρίν ἀπ' ὅλα» (ρωσ. μετ., 91) (γερμανική 1η ἔκδοση, σελ. 56: «revolutionärer Idealismus» «vor allem»), «ἡ ἰδέα τῆς ἐπανάστασης» (στό ἴδιο). Οἱ ἄγγλοι ἐργάτες «δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά μικροαστοί» (σ. 91) («kaum noch etwas Anderes als kleine Bourgeois», 1η ἔκδ., σελ. 56).

!!

||| τή σημερινή μας πολιτική καί κοινωνική διάρθρωση» (ρωσ. μετάφρ., II, § 1, σ. 97). («Und doch ist es selbstverständlich (S. 4), daß wir nicht zur Herrschaft kommen unter den heutigen Verhältnissen. Die Revolution selbst setzt lange und tiefgehende Kämpfe voraus, die bereits unsere heutige politische und soziale Struktur verändern werden».) Ἐγώ, λέει, (ὁ Κάουτσκι) ἤμουν τό 1890 ἀντίθετος στό νά περιληφθοῦν στό πρόγραμμα μέτρα γιά τό πέρασμα ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό... (ρωσ. μετ., II, § 1, σ. 95-96· γερμανική 1η ἔκδοση, S. 3).

NB ||||

NB

«Τό προλεταριάτο θά πραγματοποιήσει τό δημοκρατικό πρόγραμμα» (II, § 2, ρωσ. μετ., 99-101) καί ἀπαρίθμηση τῶν §§ του! Καί μόνο!! *Γιά τόν ιδιόμορφο συνδυασμό τῆς δημοκρατίας μέ τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου οὔτε λέξη!!*

Ἀκριβῶς ὄχι «welches», ὄχι ἐκεῖνο τό δημοκρατικό πρόγραμμα...

Στό γερμανικό πρωτότυπο: «Es (das Proletariat) wird... das demokratische Programm, welches auch die Bourgeoisie einmal vertreten hat, zur Wahrheit machen» (II, § 2, изд. 1, S. 5).

NB γιά τό ζήτημα τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ

Τά «μονοπώλια», ὅπως τά τράστ, «καί τώρα ἤδη εἶναι πάρα πολλά, σέ σημαντικό πιά βαθμό κυριαρχοῦν σ' ὅλη τήν οἰκονομική ζωή καί ἀναπτύσσονται πολύ γρήγορα» (II, § 2, ρώσ. μετ. 104)*.

Στόν Κάουτσκι ὑπάρχουν ἀκόμη καί τέτια χωρία («Allerhand Revolutionäres», «Neue Zeit», 24. II. 1904, XXII,

* Αὐτή ἡ παράγραφος γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στό κάτω-κάτω μέρος τῆς σελίδας τοῦ χειρογράφου. Ἡ Σύντ.

τή σημερινή μας πολιτική καί κοινωνική διάρθρωση» (ρωσ. μετ., II, § 1, σ. 97)* («Und doch ist es selbstverständlich (σ. 4), daß wir nicht zur Herrschaft kommen unter den heutigen Verhältnissen. Die Revolution selbst setzt lange und tiefgehende Kämpfe voraus, die bereits unsere heutige politische und soziale Struktur verändern werden».) Ἐγώ, λέει, (ὁ Κάουτσκι) ἤμουν τό 1890 ἀντίθετος στό νά περιληφθοῦν στό πρόγραμμα μέτρα γιά τό πέρασμα ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό... (ρωσ. μετ., II, § 1, σ. 95-96· γερμανική 1η ἔκδοση, σ. 3).

NB

«Τό προλεταριάτο θά πραγματοποιήσει τό δημοκρατικό πρόγραμμα» (II, § 2, ρωσ. μετ., 99-101) καί ἀπαρίθμηση τῶν §§ του! Καί μόνο!! *Γιά τόν ιδιόμορφο συνδυασμό τῆς δημοκρατίας μέ τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου οὔτε λέξη!!*

NB

Στό γερμανικό πρωτότυπο: «Θά πραγματοποιήσει (τό προλεταριάτο)... τό δημοκρατικό πρόγραμμα, τό ὁποῖο κάποτε τό ὑποστήριζε καί ἡ ἀστική τάξη» (II, § 2, ἔκδ. 1η, σ. 5).

Ἀκριβῶς ὄχι «τό ὁποῖο», ὄχι ἐκεῖνο τό δημοκρατικό πρόγραμμα...

Τά «μονοπώλια», ὅπως τά τράστ, «καί τώρα ἤδη εἶναι πάρα πολλά, σέ σημαντικό πιά βαθμό κυριαρχοῦν σ' ὅλη τήν οἰκονομική ζωή καί ἀναπτύσσονται πολύ γρήγορα» (II, § 2, ρωσ. μετ., 104).

NB

NB γιά τό ζήτημα τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ

Στόν Κάουτσκι ὑπάρχουν ἀκόμη καί τέτια χωρία («Ἐπαναστατικές προοπτικές», «Neue Zeit», 24, II. 1904, XXII,

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 107-108. Ἡ Σύντ.

ὁπορουνιστικά
ἐνάντια στή
διαφώτιση μέσα
στό στρατό

Εὐλο-
γο
καί...
...βο-
λικό!

1, S. 686): «Kampf zwischen zwei Fraktionen des Militärs»... «wäre doch nur eine besondere Form der allgemeinen Voraussetzung, «daß das Militär unzuverlässig erscheint»... «Haben wir aber Ursache, über diese besondere Form weitere Untersuchungen anzustellen? Das Nachdenken über die Probleme der Zukunft und die Mittel ihrer Lösung ist nur dann von Bedeutung, wenn es imstande ist, Praxis und Theorie der Gegenwart zu beeinflussen... Da wir nicht die Absicht haben, Propaganda in der Armee zu treiben und sie zur Insubordination aufzureizen — und heute denkt in der ganzen deutschen Sozialdemokratie niemand daran — bedarf für uns die Frage, welche Formen diese Insubordination annehmen könnte und dürfte, keiner Erörterung...».

KAUTSKY. «DER WEG ZUR MACHT»

1η έκδ.: 1909 γ., 2-οε 1910 ((S. S. 112)).

Ὑπότιτλος: «Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution». (Πρόλογος στή 2η έκδ.: 1. VII. 1910.)

Θέμα τῆς
προσοῦρας:
ἡ πολιτική
ἐπανάσταση

Πρόλογος στήν 1η έκδοση, 1η σειρά: «Erörterung der Frage der *politischen Revolution*...» (παράθεση τῆς περικοπῆς ἀπό τή 2η έκδοση, S. 5)... «Das Ganze = Ergänzung... der Broschüre über die soziale Revolution» (S. 6).

1, σ. 686): «Πάλη ανάμεσα στά δύο τμήματα τοῦ στρατοῦ»... «θά ἦταν μόνο ιδιαίτερη μορφή τῆς γενικῆς προϋπόθεσης, «ὅτι ὁ στρατός εἶναι ὄχι σίγουρος»»... «Ἔχουμε ὅμως ἄραγε λόγο νά ἐρευνήσουμε παραπέρα γι' αὐτή τήν ιδιαίτερη μορφή; Οἱ σκέψεις γιά τά προβλήματα τοῦ μέλλοντος καί γιά τά μέσα τῆς λύσης τους μόνο τότε ἔχουν σημασία, ὅταν μποροῦν νά ἀσκήσουν ἐπιροή στήν πρακτική καί στή θεωρία τοῦ παρόντος... Καί μιά πού ἐμεῖς δέν σκοπεύουμε νά ἀσχοληθοῦμε μέ τήν προπαγάνδα στό στρατό καί νά τόν καλοῦμε σέ ἀνυπακοή —αὐτό οὔτε κἄν τό σκέπτεται τώρα κανένας σ' ὅλη τή γερμανική σοσιαλδημοκρατία—τότε τό ζήτημα, γιά τό ποιές μορφές μπορεῖ καί πρέπει νά πάρει αὐτή ἡ ἀνυπακοή, δέν μπαίνει γιά συζήτηση...».

ὁπορτουνιστικά
ἐνάντια στή
διαφώτιση μέσα
στό στρατό

Εὐλο-
γο
καί...
...βολι-
κό!

ΚΑΟΥΤΣΚΙ. «Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ»

1η ἔκδ.: 1909, 2η 1910 ((112, σ.)).

Ῥπότιτλος: «Πολιτικοί στοχασμοί γιά τήν ἐνσωμάτωση στήν ἐπανάσταση». (Πρόλογος στή 2η ἔκδ.: 1. VII. 1910.)

Πρόλογος στήν 1η ἔκδ., 1η σειρά: «Συζήτηση τοῦ ζητήματος σχετικά μέ τήν πολιτική ἐπανάσταση...» (παράθεση τῆς περικοπῆς ἀπό τή 2η ἔκδοση, σ. 5)... «Στό σύνολο = συμπλήρωση... στήν μπροσούρα γιά τήν κοινωνική ἐπανάσταση» (σ. 6).

Θέμα τῆς
μπροσούρας:
ἡ πολιτική
ἐπανάσταση

NB

Κεφάλαιο I: «Die Eroberung der politischen Macht». 1η φράση τῆς προσούρας... die Sozialdemokratie «eine *revolutionäre*» (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ Κ. Κάουτσκι) «Partei ist» (S. 15).

S. 16 (στήν ἐκθεση τῶν ἀπόψεων τῶν *Μάρξ καί Ἐνγκελς* σ' αὐτό NB)... entstehe die Möglichkeit «die Staatsgewalt zu erobern und festzuhalten» [μόνο! νά μή zerschlagen]. «Es

stellt sich immer klarer heraus, daß eine Revolution nur noch möglich ist als *proletarische* (ὑπογράμμ. τοῦ Κάουτσκι) Revolution» (S. 18)... Εἶναι ἀδύνατο νά κατακτήσουμε τήν πολιτική ἐξουσία «ohne politische * Revolution, ohne Änderung des Wesens der Staatsgewalt» (18—19)... S. 20: «Haben sie (Marx und Engels) doch das Wort von der *Diktatur des Proletariats* (ὑπογράμμ. Κάουτσκι) geprägt... das Wort von der politischen Alleinherrschaft des Proletariats als der einzigen Form, in der es die politische Macht auszuüben vermöge» (20).

καί μόνο!

Πῶς ἀκριβῶς;

καί μόνο;

{ σέ τί συνίσταται αὕτη, }
{ οὔτε λέξη }

[Σέ ὅλο τό κεφάλαιο I (S. 15-21) οὔτε λέξη γιά τό «τσάκισμα» τῆς στρατιωτικῆς-γραφειοκρατικῆς κρατικῆς μηχανῆς—οὔτε γιά τόν ἀγῶνα ἐνάντια στή δεισιδαιμονική πίστη πρός τό κράτος, οὔτε γιά τήν ἀντικατάσταση τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν καί τῶν ἀξιωματούχων μέ τούς προλεταριακοὺς θεσμούς, σάν τῆς Κομμουνίας τοῦ Παρισιοῦ.]

Κεφάλαιο II γιά τήν πρόβλεψη τῆς ἐπανάστασης... ὅτι στήν ἐπαναστατική πάλη πρέπει νά εἶσαι ἕτοιμος γιά τήν πιθανότητα νά ὑποστεῖς ἥττες, ὅτι ἐμεῖς θά εἴμασταν «προδό-

* Ἡ λέξη «politische» στό χειρόγραφο παραλήφθηκε. Ἡ Σύντ.

Κεφάλαιο I: «Ἡ κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας». Ἡ φράση τῆς μπροσούρας... ἡ σοσιαλδημοκρατία «κόμμα ἐπαναστατικό» (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ Κ. Κάουτσκι) (σ. 15).

↖ NB

Σ. 16 (στήν ἐκθεση τῶν ἀπόψεων τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς σ' αὐτό NB)... παρέχεται ἡ δυνατότητα «νά κατακτήσουμε καί νά κρατήσουμε σταθερά | μόνο! νά μή συντρίψουμε| τήν κρατική ἐξουσία». «Ὅλο καί πιά πολύ γίνεται φανερό ὅτι ἡ ἐπανάσταση εἶναι δυνατή μόνο σάν προλεταριακή (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ Κ. Κάουτσκι) ἐπανάσταση» (σ. 18)... Εἶναι ἀδύνατο νά κατακτήσουμε τήν πολιτική ἐξουσία «χωρίς πολιτική ἐπανάσταση, χωρίς νά ἀλλάξουμε τήν οὐσία τῆς κρατικῆς ἐξουσίας» (18-19)... σ. 20: «Ἀφοῦ αὐτοί (ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς) συνέλαβαν τήν ιδέα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ Κ. Κάουτσκι)..., τήν ιδέα γιά τήν ἰδιαίτερη πολιτική ἐξουσία τοῦ προλεταριάτου, σάν μοναδική μορφή, ὅπου αὐτό μπορεῖ νά ἀσκήσει τήν πολιτική ἐξουσία» (20).

καί μόνο!

|| Πῶς ἀκριβῶς; ||

καί μόνο;

{ { σέ τί συνίσταται αὐτή, } }
{ οὔτε λέξη }

[Σέ ὅλο τό κεφάλαιο I (σ. 15-21) οὔτε λέξη γιά τό «τσάκισμα» τῆς στρατιωτικῆς-γραφειοκρατικῆς κρατικῆς μηχανῆς—οὔτε γιά τόν ἀγῶνα ἐνάντια στή δεισιδαιμονική πίστη πρός τό κράτος, οὔτε γιά τήν ἀντικατάσταση τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν καί τῶν ἀξιωματούχων μέ τούς προλεταριακοὺς θεσμούς, σάν τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ.]

Κεφάλαιο II γιά τήν πρόβλεψη τῆς ἐπανάστασης... ὅτι στήν ἐπαναστατική πάλη πρέπει νά εἶσαι ἔτοιμος γιά τήν πιθανότητα νά ὑποστεῖς ἥττες, ὅτι ἐμεῖς θά εἴμασταν «προδό-

τες» (σ. 26), ἄν εἴμασταν ἀπό τήν ἀρχή «πεπεισμένοι γιά τό ἀναπόφευκτο τῆς ἥττας...» (sic!)

ὁ Κάουτσκι

τό 1909:

«ἐμεῖς

φαινόμαστε

περισσότερο

μετριοπα-

θεῖς ἀπ’

ὅ,τι

εἴμαστε»

NB:
sic!!!

Ἡ ἐπανάσταση σέ σύνδεση μέ τόν πόλεμο μπορεῖ νά προκληθεῖ ἀπό τό ὅτι > ἡ ἀδύνατη πλευρά θά φέρει τό προλεταριάτο στήν ἐξουσία (29)... ὅμως καί ἀλλιῶς: «Die Revolution infolge eines Krieges kann aber auch aus einer Erhebung der Volksmasse hervorgehen, wenn die Armee gebrochen und der Leiden des Krieges satt ist...» (29).

Καί μόνο! Στό κεφάλαιο II οὔτε λέξη γιά ἐπαναστατική ἡ χρησιμοποίηση καθε ἐπαναστατικῆς κατάστασης! Nil! σύγκρινε μέ τόν Engels στό «Anti-Dühring» τό χωρίο γιά τήν ἐπανάσταση καί τή βία!!

Κεφάλαιο III γιά τήν «ἐνσωμάτωση» στό «κράτος τοῦ μέλλοντος»... ἐνάντια στούς «ρεφορμιστές» (33) καί τούς «ἀναθεωρητές» (34) καί κεφ. 4ο — — κεφάλαιο 4ο (γιά τή θέληση: ψέματα) — nil.

Κεφάλαιο V: «*Weder Revolution noch Gesetzlichkeit um jeden Preis...*». Ἀνάμεσα στ’ ἄλλα, ἀπό τό ἄρθρο τοῦ 1893 ἐνάντια στούς ἀναρχικούς (καί στήν ἐξέγερση τοῦ 1873 στήν Ἰσπανία) — καί οἱ ἀπόπειρες τοῦ 1878 στή Γερμανία, τοῦ 1884 στήν Αὐστρία, τοῦ 1886 στήν Ἀμερική. Ὁ κίνδυνος, λέει, συνίσταται στό ὅτι «die heutige Situation bringt aber die Gefahr mit sich, daß wir leicht «gemäßigter» aussehen, als wir

εΐμασταν από τήν ἀρχή «πεπεισμένοι γιά τό ἀναπόφευκτο τῆς ἥττας...» (ἔτσι!)

Ἡ ἐπανάσταση σέ σύνδεση μέ τόν πόλεμο μπορεῖ νά προκληθεῖ ἀπό τό ὅτι > ἡ ἀδύνατη πλευρά θά φέρει τό προλεταριάτο στήν ἐξουσία (29)... ὅμως καί ἀλλιῶς: «Ἡ ἐπανάσταση, σάν συνέπεια τοῦ πολέμου, μπορεῖ νά προέλθει ἐπίσης καί ἀπό τήν ἐξέγερση τῶν λαϊκῶν μαζῶν, ὅταν ὁ στρατός τσακισμένος καί κουρασμένος δέν θά μπορεῖ νά ὑποφέρει τίς στερήσεις τοῦ πολέμου...» (29).

Καί μόνο! Στό κεφάλαιο II οὔτε λέξη γιά ἐπανάστατικ ἢ χρησιμοποίηση καθε ἐπαναστατικῆς κατάστασης! Τίποτε! σύγκρινε μέ τόν Ἐνγκελς στό «Ἀντι-Ντύρινγκ» τό χωρίο γιά τήν ἐπανάσταση καί τή βία!!²¹¹

Κεφάλαιο III γιά τήν «ἐνσωμάτωση» στό «κράτος τοῦ μέλλοντος»... ἐνάντια στούς «ρεφορμιστές» (33) καί τούς «ἀναθεωρητές» (34) καί κεφ. 4ο

— κεφάλαιο 4ο (γιά τή θέληση: ψέματα)—τίποτε.

Κεφάλαιο V: «Ο ὅτε ἐπιδίωξη τῆς ἐπανάστασης μέ καθε θυσία, ο ὅτε ἐπιδίωξη τῆς νομιμότητας μέ καθε θυσία...». Ἀνάμεσα στ' ἄλλα, ἀπό τό ἄρθρο τοῦ 1893 ἐνάντια στούς ἀναρχικούς (καί στήν ἐξέγερση τοῦ 1873 στήν Ἰσπανία²¹²) — καί οἱ ἀποπειρες τοῦ 1878 στή Γερμανία²¹³, τοῦ 1884 στήν Αὐστρία²¹⁴, τοῦ 1886 στήν Ἀμερική²¹⁵. Ὁ κίνδυνος, λέει, συνίσταται στό ὅτι «ἡ σημερινή κατάσταση ὅμως περικλείνει τόν κίνδυνο νά μάς θεωρήσου ν ἐκκολαπτό «μετριοπαθεῖς» ἀπό ὅ,τι εἴμαστε»

ὁ Κάουτσκι

τό 1909:

«ἐμεῖς

φαινόμαστε

περισσότερο

μετριοπα-

θεῖς ἀπ'

ὅ,τι

εἴμαστε»

NB:
ἔτσι!!!

!!! *s i n d*» (59)... ἂν οἱ μάζες χάσουν τὴν ἐμπιστοσύνη στὴ σοσιαλδημοκρατία, σὰν ἐπαναστατικό κόμμα, τότε θὰ στραφοῦν πρὸς τὸν ἀναρχισμό (ὁ συνδικαλισμός στὴ Γαλλία)... (60).

«Wir wissen, daß wir die historischen Situationen nicht nach Belieben schaffen können, daß unsere Taktik ihnen angepaßt sein muß» (60).

«...Die Beobachtung der heutigen Situation führt mich zu der Anschauung... daß wir alle Ursache haben, anzunehmen, wir seien jetzt in eine Periode von Kämpfen um die Staatseinrichtungen und die Staatsmacht eingetreten...» (61).

NB	S. 50: 'Από τό γράμμα "Ενγκελς πρὸς Κάουτσκι (3. I. 1895): «...Wäre Deutschland ein romantisches Land, so wäre der revolutionäre Konflikt unvermeidlich» *.	NB

Κεφ. VI: «*Das Wachstum der revolutionären Elemente*».

Ξέρει τό ρόλο τῆς γραφειοκρατίας καί τοῦ στρατοῦ

Ἀνάμεσα στ' ἄλλα: «Seine (des herrschenden Regimes) eigenen Werkzeuge, Bureaucratie und Armee» (63).

Κεφ. 7: «*Die Milderung der Klassengegensätze*» (71—79).

ἱμπεριαλισμός

S. 76: Imperialismus ... «die Angliederung eines überseeischen Reiches an das europäische Staatsgebiet»...

Σχετικά
μέ τό ζήτημα τοῦ
πασιφισμού

«Der Imperialismus eines Großstaats heißt aber Eroberungspolitik und heißt Feindschaft gegen die anderen Großstaaten... Er ist undurchführbar ohne starke Kriegsrüstungen...» Οἱ εὐπορες τάξεις, παρά τίς διαφορές πού ἔχουν μεταξύ τους, «finden sich alle in der Opferfreudigkeit für die kriegerischen Rüstungen... Das Proletariat (S. 76) bildet allein (!! NB) die Opposition dagegen».

* Αὐτή ἡ φράση γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στό περιθώριο, στήν ἐπάνω δεξιά γωνία αὐτῆς τῆς ἴδιας σελίδας τοῦ χειρογράφου. Ἡ Σύντ.

σ τ ή ν π ρ α γ μ α τ ι κ ό τ η τ α (59)*... ἄν
οἱ μάζες χάσουν τήν ἐμπιστοσύνη στή
σοσιαλδημοκρατία, σάν ἐπαναστατικό
κόμμα, τότε θά στραφοῦν πρὸς τόν ἀναρ-
χισμό (ὁ συνδικαλισμός στή Γαλλία)...
(60).

!!!

«Ξέρουμε ὅτι οἱ ἱστορικές καταστάσεις δέν μποροῦν νά δημιουργηθοῦν αὐθαίρετα καί ὅτι ἡ τακτική μας πρέπει νά συμμορφώνεται μ'αὐτές» (60).

«... Ἡ παρακολούθηση τῆς σημερινῆς κατάστασης μέ ὀδηγεῖ στό συμπέρασμα... ὅτι ἔχουμε κάθε λόγο νά πιστεύου-
με, ὅτι τώρα μπήκαμε στήν περίοδο τῆς πάλης γιά τούς
κρατικούς θεσμούς καί τήν κρατική ἐξουσία...» (61).

NB	Σ. 50: Ἐν γράμμα τοῦ Ἐνγκελς πρὸς τόν Κά- ουτσκι (3. I. 1895): «... Ἡ ἐπαναστατική σύγκρουση θά ἦταν ἀναπόφευκτη, ἄν ἡ Γερμανία ἦταν ρωμανική χώρα» ²¹⁶ .	NB

Κεφάλαιο VI: «Ἡ ἀ ν ά π τ υ ξ η τ ῶ ν ἐ π α ν α σ τ α τ ι κ ῶ ν
σ τ ο ι χ ε ί ω ν».

Ἀνάμεσα στ' ἄλλα: «Τά χαρακτηριστι-
κά του (τοῦ κυρίαρχου καθεστῶτος) μέσα,
γραφειοκρατία καί στρατός» (63).

Ξέρει τό ρόλο
τῆς γραφειοκρα-
τίας καί τοῦ
στρατοῦ

Κεφάλαιο 7: «Ἡ ἀ μ β λ υ ν σ η τ ῶ ν τ α-
ξ ι κ ῶ ν ἀ ν τ ι θ έ σ ε ω ν» (71-79). Σ. 76:
Ἰμπεριαλισμός... «συνένωση τῶν ὑπερπόν-
τιων κτήσεων μέ τό ἔδαφος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ
κράτους»...

ἰ μ π ε ρ ι α λ ι-
σ μ ό ς

«Ἡ ἰμπεριαλισμός ὅμως ἐνός μεγάλου
κράτους σημαίνει πολιτική κατακτήσεων
καί ἐχθρικές σχέσεις μέ τά ἄλλα μεγάλα
κράτη... δέν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ
χωρίς ἐντατικούς ἐξοπλισμούς...» Οἱ εὐπο-
ρες τάξεις, παρόλες τίς διαφορές πού ἔχουν
μεταξύ τους, «εἶναι ὅλες σύμφωνες νά προ-
σφέρουν πρόθυμα θυσίες στό милитарισμό...
Τό προλεταριάτο (σ. 76) μόνο του (!! NB)
ἀποτελεῖ τήν ἀντιπολίτευση».

NB Σχετικά
μέ τό ζή-
τημα τοῦ
πασιφι-
σμοῦ

* Βλ. σελ. τοῦτο τον τομο, σελ. 110. Η Στλ.

Κεφ. 8: «*Die Verschärfung der Klassengegensätze*».

Καρτέλ, τράστ, «künstliche Monopole» (80)... «bedürfnislose ausländische Arbeitskräfte» (81)... Teuerung (83).

Σχετικά μέ τό
ζήτημα τοῦ
πασιφισμοῦ!

NB

«Friedensschwätzereien in Suttnerscher Manier helfen keinen Schritt vorwärts. Das jetzige Wettrüsten ist vor allem eine Folge der *Kolonialpolitik* und des *Imperialismus*, und es hilft nichts, Friedenspropaganda zu machen, solange man diese Politik mitmacht» (90).

«...Kann gerade die Politik des Imperialismus zum Ansatzpunkt werden, von dem aus das herrschenden System aus den Angeln gehoben wird» (96).

Κεφ. 9: «*Ein neues Zeitalter der Revolutionen*» (97—112).

Αὔξηση τῶν ἐξοπλισμῶν (97)... ὀξυνση «nationalen Gegensätze» (100)... «Schon längst hätte diese Situation zum Kriege geführt als der einzigen (NB) Alternative neben der Revolution... wenn nicht eben diese Alternative der Revolution hinter dem Kriege noch näher stände als hinter dem bewaffneten Frieden...» (100).

NB

«revolutionären Zeitalter 1789—1871» für «Westeuropas»; «Eine ähnliche Zeit... seit 1905... für den Orient» (104). «Der Weltkrieg wird nun in bedrohlichste Nähe gerückt. Die Erfahrung der letzten Jahrzehnte beweist aber, daß der Krieg die Revolution bedeutet» (105). «Es (das Proletariat) kann nicht mehr von einer *vorzeitigen* Revolution reden... «Diese revolutionäre Periode» (112) (in die «wir eingetreten sind») (112)... «...Die revolutionäre Ära anhebt...» (112)... (Τέλος τῆς προσούρας.)

sic!!

Κεφάλαιο 8: «*Ὁ ἔϋνση τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων*».

Καρτέλ, τράστ, «τεχνητό μονοπώλιο» (80)... «ἀλλοδαποί ἐργάτες μέ περιορισμένες ἀνάγκες» (81)... Ἀκρίβια (83).

«Φλυαρία γιά τήν εἰρήνη σύμφωνα μέ τόν τρόπο πού προτείνει ἡ Ζοϋτνερ δέν φέρνει οὔτε κατά ἓνα βῆμα κοντά στό δρόμο αὐτό. Οἱ σύγχρονοι ἐξοπλισμοί εἶναι κυρίως συνέπεια τῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς καί τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ· εἶναι ἀνώφελο νά διεξάγεται προπαγάνδα γιά τήν εἰρήνη, ἐφόσον ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει αὐτή ἡ πολιτική» (90).

«... Ἡ πολιτική τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ μπορεῖ ἀκριβῶς νά ἀποτελέσει τήν ἀφετηρία τῆς κατάρρευσης τοῦ κυρίαρχου καθεστῶτος» (96).

Σχετικά μέ
τό ζήτημα τοῦ
πασιφισμοῦ!

NB

Κεφάλαιο 9: «*Νέα ἐποχή τῶν ἐπαναστάσεων*» (97-112).

Αὔξηση τῶν ἐξοπλισμῶν (97)... ὄξυνση «τῶν ἐθνικῶν ἀντιθέσεων» (100)... «Ἡ κατάσταση αὐτή θά ὀδηγοῦσε ἀπό παλιά ἤδη στόν πόλεμο σάν μοναδική (NB) διέξοδο, ἐκτός ἀπό τήν ἐπανάσταση... ἂν ἡ ἐπανάσταση δέν θά ἦταν ἀκόμη πιά ἀναπόφευκτη συνέπεια τοῦ πολέμου, ἀπ' ὅ,τι ἡ ἐνοπλή εἰρήνη...» (100).

«ἐπαναστατική περίοδος 1789-1871» γιά τή «Δυτική Εὐρώπη»· «παρόμοια περίοδος... ἀπό τό 1905... γιά τήν Ἀνατολή» (104). «Ὁ παγκόσμιος πόλεμος πλησιάζει ἀπειλητικά. Ὅμως ἡ πείρα τῶν τελευταίων δεκαετιῶν ἀπόδειξε ὅτι πόλεμος σημαίνει ἐπανάσταση» (105). «Δέν μπορεῖ πιά νά μιλάει (τό προλεταριάτο) γιά πρόωρη ἐπανάσταση... «Αὐτή ἡ ἐπαναστατική περίοδος» (112) (στήν ὁποία «μπήκαμε») (112)... «Ἡ ἐπαναστατική ἐποχή ἀρχίζει...» (112)... (Τέλος τῆς μπροσούρας.)

NB

ἔτσι!!

Οί ιδιομορφίες
ἀκριβῶς τῆς
πολιτικῆς
ἐπανάστασης
τοῦ προλετα-
ριάτου συγ-
καλύφθηκαν

Συμπέρασμα: διαρκῶς γιά «ἐπανάστα-
ση», ἰδιαίτερα γιά «πολιτική ἐπανάστα-
ση» καί *n i l* γιά τή συγκεκριμενοποίη-
σή της μέ βάση τά ὅσα εἶπαν ὁ Μάρξ καί
ὁ Ἑνγκελς στά 1852, 1871, 1891. Nil γιά
«Zerschlagen», γιά τό «παράσιτο-κρά-
τος», γιά τήν ἀντικατάσταση τῶν κοινο-
βουλευτικῶν σωμάτων μέ ἐργαζόμενα.

Ἔτσι ὁ Κάουτσκι προετοιμαζόταν νά ἀνοίξει μικρές χαρα-
μαδίτσες. Τό 1910 (τό 20½) ἔκανε μιά στροφή (κατά ½): «Er-
mattungsstrategie»!! «Neue Zeit», XXVIII, 2 (1910, IV-IX)
καί... κατρακύλησε στό ρεφορμισμό ἐνάντια στόν Πάννεκουκ:
«Neue Zeit», XXX, 2 (1912, IV-IX) («Neue Zeit», XXX, 2).

NB ||| Ὁ Κάουτσκι ἐνάντια στόν Πάννε-
κουκ: Τά ἄρθρα τοῦ Πάννεκουκ ἔχουν τόν τί-
τλο: «Massenaktion und Revolution» (NB). Ὁ
Πάννεκουκ στίς πρῶτες γραμμές ἀναφέρεται στά «Lehren
der russischen Revolution» (S. 541)... Ἰμπεριαλισμός:... ἐξο-
πλισμοί, ἀκρίβια etc. «Die politische Herrschaft, die
Eroberung der Staatsgewalt... Ziel jeder revolutionären
Klasse... Die Eroberung der politischen Gewalt». NB.
«Die Bedingungen und Methoden dieser politischen Re-
volution gilt es, näher zu betrachten» (542). Σέ τί συνίσταται ἡ
δύναμη τῆς ἀστικῆς τάξης; (1) Geistig überlegen... (2) Ὁργά-
νωση: «Diese Organisation der herrschenden Klassen ist die
Staatsgewalt» (ὑπογράμ. Πάννεκουκ) (543). «Sie tritt als
die Gesamtheit der Beamten auf»... «Sie bildet gleich-
sam einen riesigen Polypen»... Dann «noch stärkere
Machtmittel» (des Staates): «Polizei und Armee»... (ὅλες
οἱ ὑπογραμμίσεις εἶναι τοῦ Πάννεκουκ).

1η	'Αρ.1	Das Proletariat muß «die Staatsge- walt... besiegen»... «Der Kampf des Pro- letariats ist nicht einfach ein Kampf ge- gen die Bourgeoisie u m die Staatsgewalt als Objekt, sondern ein Kampf g e g e n die Staatsgewalt (544). Das Problem
περικο-	—	
πή τοῦ	—	
Κάουτσκι	—	
(S. 724)	—	

Συμπέρασμα: διαρκῶς γιά «ἐπανάστα-
ση», ἰδιαίτερα γιά «πολιτική ἐπανάστα-
ση» καί *τίποτε* γιά τή συγκεκριμενο-
ποίησή της μέ βάση τά ὅσα εἶπαν ὁ
Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς στά 1852, 1871,
1891²¹⁷. Τίποτε γιά τή «συντριβή», γιά
τό «παράσιτο-κράτος», γιά τήν ἀντικατά-
σταση τῶν κοινοβουλευτικῶν σωμάτων
μέ ἐργαζόμενα.

Οἱ ἰδιομορφίες
ἀκριβῶς τῆς
πολιτικῆς
ἐπανάστασης
τοῦ προλετα-
ριάτου συγ-
καλύφθηκαν

Ἔτσι ὁ Κάουτσκι προετοιμαζόταν νά ἀνοίξει μικρές χαρα-
μαδίτσες. Τό 1910 (τό 2ο 1/2) ἔκανε μιά στροφή (κατά 1/2:
«Στρατηγική, πού ἀποβλέπει στήν ἐξάντληση τοῦ ἀντιπάλου»!!
«Neue Zeit», XXVIII, 2 (1910, IV-IX) καί... κατρακύλησε στό
ρεφορμισμό ἐνάντια στόν Πάννεκουκ: «Neue Zeit», XXX, 2
(1912, IV-IX) («Neue Zeit», XXX, 2).

Ἄντι τῆς ἐνάντια στόν Πάννε-
κουκ: Τά ἄρθρα τοῦ Πάννεκουκ ἔχουν τόν
τίτλο: «Μαζική δράση καί ἐπανάσταση» (NB).

NB

Ἄντι τῆς Πάννεκουκ στίς πρῶτες γραμμές ἀναφέρεται στά
«Διδάγματα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης» (σ. 541)... Ἰμπεριαλι-
σμός:... ἐξοπλισμοί, ἀκρίβια κτλ. «Ἡ πολιτική κυριαρχία, ἡ
κατάκτηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας... Σκοπός κάθε ἐπαναστατι-
κῆς τάξης... Κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας». NB. «Εἶναι
ἀνάγκη νά ἐξετάσουμε πῶς λεπτομερειακά τούς ὅρους καί τίς
μεθόδους αὐτῆς τῆς πολιτικῆς ἐπανάστασης» (542). Σέ τί
συνίσταται ἡ δύναμη τῆς ἀστικῆς τάξης; (1) Πνευματική
ὑπεροχή... (2) Ὁργάνωση: «Αὕτη ἡ ὀργάνωση τῆς κυρίαρχης
τάξης εἶναι ἡ κρατική ἐξουσία» (ἡ ὑπογραμμισμένη τοῦ Πάννεκουκ)
(543). «Προβάλλει σάν σύνολο δημοσίων ὑπαλλήλων»... «Ἐμ-
φανίζεται ὅπως ἕνας πελώριος πολύποδας»... Μετά «ἀκόμη
πῶς ἰσχυρά μέσα ἐξουσίας» (τοῦ κράτους): «ἀστυνομία καί
στρατός»... (ὅλες οἱ ὑπογραμμίσεις εἶναι τοῦ Πάννεκουκ).

Τό προλεταριάτο πρέπει... «νά κατανι-
κήσει τήν κρατική ἐξουσία»... «Ἄλλος
τοῦ προλεταριάτου δέν εἶναι ἀπλῶς ἄλλος
ἐνάντια στήν ἀστική τάξη γιά τήν κρατική
ἐξουσία, ἀλλά ἄλλος ἐνάντια
στήν κρατική ἐξουσία» (544). Τό πρόβλημα

Ἄρ. 1

1η

— περικο-
— πή τοῦ
— Κάουτσκι
— (σ. 724)

2η | Αρ. 2 |
 περικο-
 πή του
 Κάουτσκι

Όχι σωστό!!
 μπερδεύτηκε
 μέσα στο
 ρεφορμισμό!!

Όχι σωστό!!
 αλλά τό
 XII. 1905;

| Αρ. 3 |
 Αρ. 3.3η πε-
 ρικοπή στον
 Κάουτσκι

der sozialen Revolution lautet in kurzer Zusammenfassung: die Macht des Proletariats so hoch steigern, daß sie der Macht des Staates überlegen ist; *und der Inhalt dieser Revolution ist die Vernichtung und Auflösung der Machtmittel des Staates durch die Machtmittel des Proletariats*» (544). (Μετά ἀπ' αὐτά ἀκολουθεῖ 1½ σελίδα ἀπό τιποτένια πράγματα γιά τή σημασία τῆς γνώσης καί τῆς ὀργάνωσης!! Τά ἄλογα τρῶνε βρώμη!!). Παρατέρα γιά τήν «Illusion der parlamentarischen Eroberung der Herrschaft»... «Nach der formellen Seite hin» ἡ κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀποτελεῖται ἀπό 2 μέρη: 1) «Gewinnung politischer Rechte für die Masse...» 2) «Gewinnung der Volksmehrheit für den Sozialismus» (545)... Τό προλεταριάτο θά καταφύγει σέ Massenaktionen ἀπό τήν πιο ἀπλή μορφή (τή διαδήλωση) ὡς «zu der mächtigsten (!???) Form des Massenstreiks» (546) ...ὅπως ἔγινε τό X. 1905 στή Ρωσία (547)... «*Der Kampf hört erst auf, wenn als Endresultat die völlige Zerstörung der staatlichen Organisation eingetreten ist. Die Organisation der Mehrheit hat dann ihre Überlegenheit dadurch erwiesen, daß sie die Organisation der herrschenden Minderheit vernichtet hat*» (548).

τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης μπορεῖ σύντομα νά διατυπωθεῖ ὡς ἑξῆς: νά ἀνεβάσουμε τή δύναμη τοῦ προλεταριάτου σέ τέτιο ὕψος, πού νά ξεπεράσει τή δύναμη τοῦ κράτους· ἐνῶ περιεχόμενο τῆς ἐπανάστασης αὐτῆς εἶναι ἡ ἐκμηδένιση καί ἡ ἐξάλειψη (καταλέξη: διάλυση, *Auflösung*) τῶν μέσων βίας τοῦ κράτους μέ τά μέσα βίας τοῦ προλεταριάτου» (544). (Μετά ἀπ' αὐτά ἀκολουθεῖ 1½ σελίδα ἀπό τιποτένια πράγματα γιά τή σημασία τῆς γνώσης καί τῆς ὀργάνωσης!! Τά ἄλογα τρῶνε βρώμη!!) Παραπέρα γιά τήν «αὐταπάτη τῆς κατάκτησης τῆς ἐξουσίας κοινοβουλευτικά»... «Ἀπό τήν τυπική πλευρά» ἡ κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀποτελεῖται ἀπό 2 μέρη: 1) «Κατάκτηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων γιά τίς λαϊκές μάζες»... 2) «Κατάκτηση τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ μέ τό μέρος τοῦ σοσιαλισμοῦ» (545)... Τό προλεταριάτο θά καταφύγει σέ μαζικές ἐνέργειες ἀπό τήν πιο ἀπλή μορφή (τή διαδήλωση) ὡς τήν «πιο ἰσχυρή (!;;;) μορφή — τή μαζική ἀπεργία» (546)... ὅπως ἔγινε τό Χ. 1905 στή Ρωσία²¹⁸ (547)... «Ὁ ἀγώνας σταματάει τότε μόνο, ὅταν σάν τελικό ἀποτέλεσμα τοῦ ἐπέρχεται ἡ ὁλοκληρωτική καταστροφή τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης. Ἡ ὀργάνωση τῆς πλειοψηφίας ἀποδείχνει τήν ὑπεροχή της, καταστρέφοντας τήν ὀργάνωση τῆς κυρίαρχης μειοψηφίας» (548)*.

Ἀρ. 2

2η
περικοπή
τοῦ
Κάουτσκι

ὄχι σωστό!!

μπερδεύτηκε
μέσα στό
ρεφορμισμό!!

Ὁχι σωστό!!
ἀλλά τό
XII. 1905;²¹⁹

Ἀρ. 3

Ἀρ. 3.3η περικοπή
στόν
Κάουτσκι

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 111. Ἡ Σύντ.

ὁ Πάννεκουκ
ἐνάντια στόν
Κάουτσκι

Ἀποτυχημέ-
νη λέξη, πού
τήν ἐκμε-
ταλλεύτηκε
ὁ αἰσχρός
Κ. Κάουτσκι

«...Die Organisation des Proletariats, die wir als sein wichtigstes Machtmittel bezeichnen, ist nicht zu verwechseln mit der Form der heutigen Organisationen und Verbände... *Das Wesen dieser Organisation ist etwas Geistiges*» (548)... «dieser Geist wird sich neue Formen der Betätigung schaffen» (549) (καί μερικές σειρές παρακάτω ἀναφέρεται στό «Sozialistengesetz») (549)... "Ὅλα αὐτά «in revolutionären Zeiten» (549) (NB).

«Das Militär?.. Söhne des Volkes (549), ὄχι σίγουρο ὄπλο γιά τήν ἀστική τάξη...»

«Am Schlusse des Revolutionsprozesses ist von dieser Macht (materielle Macht der Bourgeoisie und des Staates) nichts mehr übrig...» (550).

"Ὁχι σωστό!

ὁρισμός τῶν
Massen-
aktionen

"Ὁχι σωστό!

Παραπέρα σκέψεις γιά τήν «Aktion der Masse». Ὁ Κ. Κάουτσκι, τάχα, ξεχωρίζει ἀπ'αὐτό τό πράγμα τόν «ὄχλο» (586). Ἐμεῖς, ὅμως, λέει, δέν ἐννοοῦσαμε αὐτό μέ τήν «Aktion der Masse», α «*eine bestimmte neue Form der Betätigung der organisierten ((NB)) Arbeiter*» (586) (ὑπογράμ.Πάννεκουκ). «Massenaktionen» = «außer parlamentarische politische Betätigung der organisierten (NB) Arbeiterklasse» (ibidem) «meinen wir».

αὐτό δέν φτάνει.

Τί εἶναι
ἐπανάσταση;

"Ὁμως, λέει, «es ist nicht ausgeschlossen, daß auch in Zukunft plötzliche gewaltige Erhebungen der millionenköpfigen unorganisierten Massen gegen eine Regierung losbrechen können» (587).

Στή σ. 591 ὁ Πάννεκουκ *κάνει ἐπανόρθωση*, λέγοντας ὅτι οἱ ἐνέργειες τῶν ὀργανωμένων «τραβοῦν γρήγορα» «τούς ἀνοργάνωτους», μετατρέποντας τόν ἀγῶνα σέ ἐνέργειες» «der ganzen proletarischen Klasse». Ἐνῶ στόν Κ. Κάουτσκι βγαίνει μόνο

«...Τήν ὀργάνωση τοῦ προλεταριάτου, τήν ὁποία θεωροῦμε σημαντικό μέσο τῆς δύναμής του, δέν πρέπει νά τή συγχέουμε μέ τή μορφή τῶν σημερινῶν ὀργανώσεων καί ἐνώσεων... Ἡ οὐσία αὐτῆς τῆς ὀργάνωσης εἶναι κάτι τό πνευματικό» (548)... «αὐτό τό πνεῦμα θά δημιουργήσει καινούργιες μορφές δραστηριότητας» (549) (καί μερικές σειρές παρακάτω ἀναφέρεται στό «νόμο ἐνάντια στούς σοσιαλιστές») (549)... «Ὅλα αὐτά «στήν ἐπαναστατική περίοδο» (549) (NB).

ὁ Πάννεκουκ
ἐνάντια στόν
Κάουτσκι

Ἀποτυχημέ-
νη λέξη, πού
τήν ἐκμε-
ταλλεύτηκε
ὁ αἰσχρός
Κ. Κάουτσκι

«Ὁ στρατός;.. Παιδιά τοῦ λαοῦ (549), ὄχι σίγουρο ὄπλο γιά τήν ἀστική τάξη...»

«Στό τέλος τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας τίποτε πιά δέν θά μείνει ἀπ' αὐτή τή δύναμη (ὕλική δύναμη τῆς ἀστικῆς τάξης καί τοῦ κράτους)...» (550).

Παραπέρα σκέψεις γιά τή «δράση τῶν μαζῶν». Ὁ Κάουτσκι, τάχα, ξεχωρίζει ἀπ' αὐτό τό πράγμα τόν «ὄχλο» (586). Ἐμεῖς, ὅμως, λέει, μέ τή «δράση τῶν μαζῶν» δέν ἐννοοῦσαμε αὐτό, ἀλλά «μιά καθορισμένη καινούργια μορφή δράσης τῶν ὀργανωμένων ((NB)) ἐργατῶν» (586) (ἡ ὑπογράμμιση τοῦ Πάννεκουκ). «Μαζικές ἐνέργειες» = «ἐξω-κοινοβουλευτικές πολιτικές ἐνέργειες τῆς ὀργανωμένης (NB) ἐργατικῆς τάξης» (στό ἴδιο) «ὑπονοοῦμε ἐμεῖς».

Ὁχι σωστό!

ὁρισμός
τῶν μαζικῶν
ἐνεργειῶν

Ὁχι σωστό!

Ὅμως, λέει, «δέν ἀποκλείεται νά ξεσπάσουν στό μέλλον ξαφνικές μεγάλες ἐξεγέρσεις τῆς ἀνοργάνωτης μάζας τῶν ἐκατομμυρίων μαζῶν ἐνάντια στήν κυβέρνηση» (587).

Στή σ. 591 ὁ Πάννεκουκ κ á ν ε ι ἐ π α ν ὀ ρ θ ω σ η, λέγοντας ὅτι οἱ ἐνέργειες τῶν ὀργανωμένων «τραβοῦν γρήγορα» «τούς ἀνοργάνωτους», μετατρέποντας τόν ἀγῶνα σέ ἐνέργειες «ὅλης τῆς τάξης τῶν προλετάρων». Ἐνῶ στόν Κ. Κάουτσκι βγαίνει μόνο

αὐτό δέν φτάνει.
Τί εἶναι
ἐπανάσταση;

π ο λ ύ
σωστά!!

σωστά!

αυτό είναι
σωστό!

ὁ Κάουτσκι
ἀπαντάει στὸν
Πάννεκουκ

π α ρ α κ á μ-
π τ ε ι τό ζήτη-
μα γιά τίς πα-
ράνομες ὀρ-
γανώσεις (ἀ-
π α τ ε ώ ν α ς)!

ὅτι οἱ ἐνέργειες τῶν μαζῶν «unberechenbar», πράγμα πού σημαίνει «es geht alles in der alten Weise in allmählich steigendem Umfang weiter»... «*die Theorie des aktionslosen Abwartens*» (591)... σέ μᾶς ἡ διδασκαλία «der revolutionären Aktivität», στὸν Κ. Κάουτσκι «passiver Radikalismus» (592)... στήν πράξη «nur allzuoft» «πλησιάζει στήν ἀναθεωρητική τακτική».

§ 4: «ἀγώνας ἐνάντια στὸν πόλεμο» (609-616). Ὁ Κάουτσκι περιγράφει τὸν τρόπο τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τὴν «ἐπιδρομή»... Ἡ ἐργατική τάξη «muß» νά ταχθεῖ καί θά ταχθεῖ ἐνάντια στὸν πόλεμο γιά νά τὸν ἐμποδίσει. Ὁ Κ. Κάουτσκι «übersieht den Prozeß der Revolution» (616).

Ὁ Κ. Κάουτσκι στήν ἀπάντηση στὸν Πάννεκουκ λέει προστυχιές σχετικά μέ τό «ἐνστικτο τῆς μάζας» (τάχα αὐτό εἶναι τό ζήτημα!) γιά «χυδαῖο μαρξισμό», ἐκμεταλλεύεται τό «πνευματικό» («ἀλχημεία», τάχα τοῦ Πάννεκουκ) (688). Στήν περίοδο τοῦ ἑκτακτοῦ νόμου ὑπῆρχαν, λέει, «μυστικές» ὀργανώσεις (690)... «Aber eine Steigerung und Vervollkommnung der Organisation des Proletariats über das unter freiheitlicheren Zuständen erlangte Maß hinaus hat bisher noch niemand in solchen Zuständen entdeckt» (690).

γιά τή «διαθήκη» τοῦ Ἑνγκελς

ἀπατεώνας
καί ἀχρεῖος!!

οἱ ἴδιοι παρα-
ποίησαν τή
Vermächtnis

«...Die Klugheit, die wir empfehlen, ist jene, die uns Friedrich Engels in seiner letzten Veröffentlichung, seinem politischen Vermächtnis, empfahl» (692).

Σύγκρ. Bernstein. «Voraussetzungen». 1899, S. 26: «Testament» πολιτική τοῦ Ἑνγκελς!!!

(Καί παραπέρα ἡ ἴδια ἀπάτη γιά τὴν «Spiritualisierung» (692) der Organisation στὸν Πάννεκουκ, ὅτι «εἶναι ἀσαφές»,

ὅτι οἱ ἐνέργειες τῶν μαζῶν «δέν μποροῦν νά ὑπολογιστοῦν», πράγμα πού σημαίνει ὅτι «ὅλα συντελοῦνται ὅπως καί πρίν, μόνο πού μεγαλώνουν· βαθμιαῖα σέ ὄγκο»... «ἡ θεωρία τῆς ἀδρανοῦς ἀναμονῆς» (591)... σέ μᾶς ἡ διδασκαλία «τῆς ἐπαναστατικῆς δραστηριότητος», στόν Κ. Κάουτσκι «ὁ παθητικός ριζοσπαστισμός» (592)... «μόνο πού» στήν πράξη «πάρα πολύ συχνά» «πλησιάζει στήν ἀναθεωρητική τακτική».

§ 4: «ἀγώνας ἐνάντια στόν πόλεμο» (609-616). Ὁ Κάουτσκι περιγράφει τόν τρόπο τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τήν «ἐπιδρομή»... «Ἡ ἐργατική τάξη «πρέπει» νά ταχθεῖ καί θά ταχθεῖ ἐνάντια στόν πόλεμο γιά νά τόν ἐμποδίσει. Ὁ Κ. Κάουτσκι «δέν βλέπει τό προτσές τῆς ἐπανάστασης» (616).

Ὁ Κ. Κάουτσκι στήν ἀπάντηση στόν Πάννεκουκ λέει προστυχιές σχετικά μέ τό «ἐνστικτο τῆς μάζας» (τάχα αὐτό εἶναι τό ζήτημα!) γιά «χυδαῖο μαρξισμό», ἐκμεταλλεύεται τό «πνευματικό» («ἀλχημεία», τάχα, τοῦ Πάννεκουκ) (688). Στήν περίοδο τοῦ ἔκτακτου νόμου ὑπῆρχαν, λέει, «μυστικές» ὀργανώσεις (690)... «Ὅμως κανένας δέν ἀνακάλυψε ἀκόμη ὥς τώρα ὅτι ἡ ἀνάπτυξη καί τελειοποίηση τῆς ὀργάνωσης τοῦ προλεταριάτου μπορεῖ, κάτω ἀπό ὀρισμένες συνθῆκες, νά ξεπεράσει τό ἐπίπεδο πού μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ κάτω ἀπό πιό ἐλεύθερες συνθῆκες» (690).

«...Συμβουλευόμαστε νά ἀκολουθηθεῖ αὕτη ἀκριβῶς ἡ σύνεση πού μᾶς συνιστοῦσε ὁ Ἔνγκελς στό τελευταῖο του ἔργο, στήν πολιτική του διαθήκη» (692) | Σύγκρ.

Μπέρνσταϊν. «Προϋποθέσεις». 1899, σ. 26: Πολιτική «διαθήκη» τοῦ Ἔνγκελς!!! (Καί παραπέρα ἡ ἴδια ἀπάτη γιά τήν «πνευματοποίηση» (692) τῆς ὀργάνωσης στόν Πάννεκουκ, ὅτι «εἶναι ἀσαφές»,

π ο λ ὺ
σωστά!!

σωστά!

αὐτό εἶναι
σωστό!

ὁ Κάουτσκι
ἀπαντάει στόν
Πάννεκουκ

π α ρ α κ ἄ μ-
π τ ε ι τό ζήτη-
μα γιά τίς πα-
ράνομες ὀρ-
γανώσεις (ἀ-
π α τ ε ὡ ν α ς)!

γιά τή «διαθή-
κη» τοῦ Ἔνγκελς²²⁰

ἀπατεώνας
καί ἀχρεῖος!!

οἱ ἴδιοι πα-
ραποίησαν
τή διαθήκη

κεφάλαιο IV,
§ 1, ή οὐσία
τοῦ ἐκχυδαϊ-
σμοῦ τοῦ
μαρξισμοῦ

τί θέλει αὐτός, ὅτι αὐτός θέλει «veranstalten» die Revolution (697) κτλ.)

Μετά ή § IV: «Die Eroberung der Staatsgewalt», 1. «*Die Zerstörung des Staates*». Ἐδῶ εἶναι τό κύριο. Ὁ Κ. Κάουτσκι «ἀναφέρει τίς περικοπές» ἀρ. 1, ἀρ. 2 καί ἀρ. 3 (στό ἴδιο 45-46)—S. 724—καί «καταλήγει»:

«...Bisher bestand der Gegensatz zwischen Sozialdemokraten und Anarchisten darin, daß jene die Staatsgewalt erobern, diese sie zerstören wollten. Pannekoek will beides...».

«μικρή περι-
κοπή» ἀπό
τόν Μάρξ!!
Δέν ἀναφέρει
ἀκριβῶς αὐτή
τήν περι-
κοπή!!

«...Was an der so gekennzeichneten Organisation will Pannekoek zerstören? Den Zentralismus?.. (περικοπή ἀπό τόν Μάρξ : «Enthüllungen über den Kommunistenprozeß zu Köln», S. 81, 1850: «entschiedenste Zentralisation der Gewalt in die Hände der Staatsmacht»)). «Ist Pannekoek derselben Meinung, was will er dann mit der «völligen Zerstörung der staatlichen Organisation» sagen? (724) Will (725) er vielleicht die staatlichen Funktionen der Beamten aufheben? Aber wir kommen in Partei und Gewerkschaft nicht ohne Beamte aus, geschweige denn in der Staatsverwaltung. Unser Programm fordert denn auch nicht Abschaffung der staatlichen Beamten, sondern die Erwählung der Behörden durch das Volk... Nicht darum handelt es sich bei unserer jetzigen Erörterung, wie sich der Verwaltungsapparat des «Zukunftsstaates» gestalten wird, sondern darum, ob unser politischer Kampf die Staatsgewalt auflöst, *ehe wir sie noch*

τί θέλει αὐτός, ὅτι αὐτός θέλει «νά πραγματοποιήσει» τήν ἐπανάσταση (697) κτλ.)

Μετά ἡ § IV: «Κατάκτηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας», 1. «*Κ α τ α σ τ ρ ο φ ῆ τ ο ὗ κ ρ ά τ ο υ ς*». Ἐδῶ εἶναι τό κύριο. Ὁ Κ. Κάουτσκι «ἀναφέρει τίς περικοπές» ἀρ. 1, ἀρ. 2 καί ἀρ. 3 (στό ἴδιο 45-46*)—σ. 724—καί «καταλήγει»:

«...Ὡς τώρα ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στούς σοσιαλδημοκράτες καί στούς ἀναρχικούς βρισκόταν στό ὅτι οἱ πρῶτοι ἤθελαν νά κατακτήσουν τήν κρατική ἐξουσία, ἐνῶ οἱ δεύτεροι ἤθελαν νά τήν καταστρέψουν. Ὁ Πάννεκουκ θέλει καί τό ἓνα καί τό ἄλλο...»**.

«...Τί θέλει ὁ Πάννεκουκ νά καταστρέψει σ' αὐτή τήν ὀργάνωση, πού τήν ἔχει χαρακτηρίσει κατ' αὐτό τόν τρόπο; Τό συγκεντρωτισμό;.. (περικοπή ἀπό τόν Μάρξ: «Ἀποκαλύψεις γιά τή δίκη τῶν κομμουνιστῶν στήν Κολωνία», σ. 81, 1850: «ἡ πιά ἀποφασιστική συγκέντρωση δύναμης στά χέρια κρατικῆς ἐξουσίας»²²¹)». Ἄν ὁ Πάννεκουκ ἔχει ἀκριβῶς τήν ἴδια γνώμη, τότε τί θέλει νά πεῖ μέ τή φράση του: «ὀλοκληρωτική καταστροφή τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης»; (724) Ἴσως (725) νά θέλει νά καταργήσει τίς κρατικές λειτουργίες τῶν ὑπαλλήλων; Μά ἐμεῖς δέν θά τά καταφέρουμε χωρίς τούς ὑπαλλήλους οὔτε στήν κομματική, οὔτε στή συνδικαλιστική ὀργάνωση, καί πολύ περισσότερο στήν κρατική διοίκηση. Τό πρόγραμμά μας ἀπαιτεῖ ὄχι τήν κατάργηση τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ἀλλά τήν ἐκλογή τῶν κρατικῶν ὑπαλλήλων ἀπό τό λαό... Στήν τωρινή μας συζήτηση δέν πρόκειται γιά τό πῶς θά διαμορφωθεῖ ὁ διοικητικός μας μηχανισμός τοῦ «μελλοντικοῦ κράτους», ἀλλά γιά τό ἄν ὁ πολιτικός μας ἀγώνας καταργεῖ (καταλέξη: διαλύει, auflöst) τήν κρατική ἐξουσία, *προτοῦ ἀκόμη*

κεφάλαιο IV,
§ 1 ἡ οὐσία
τοῦ ἐκχυδαϊ-
σμοῦ τοῦ
μαρξισμοῦ

«μικρή περι-
κοπή» ἀπό
τόν Μάρξ!!
Δέν ἀναφέρει
ἀκριβῶς αὐτή
τήν περι-
κοπή!!

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 289-291. Ἡ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 112. Ἡ Σύντ.

ἀπατεῶνας,
γιατί ὁ Πάννε-
κουκ μιλάει
ἀκριβῶς γιὰ
«ἐπανάσταση»!

μαργαριτάρι
ρεφορμι-
σμοῦ!

Οὐσία καί
συμπέρα-
σμα:

NB
ἐδῶ μιλάει
πιά γιὰ ἐπα-
νάσταση!!

erobert haben (ὑπογράμ. τοῦ Κ. Κάουτσκι). Welches Ministerium mit seinen Beamten könnte aufgehoben werden?» (Παιδείας; Δικαιοσύνης; Οἰκονομικῶν; Στρατιωτικῶν;) «Nein, keines der heutigen Ministerien wird durch unsern politischen Kampf gegen die Regierungen beseitigt werden... Ich wiederhole es, um Mißverständnissen vorzubeugen: hier ist nicht die Rede von der Gestaltung des Zukunftsstaates durch die siegreiche Sozialdemokratie, sondern von der des Gegenwartstaates durch unsere Opposition» (725).

«...Seine (des Massenstreiks) Aufgabe kann nicht die sein, die Staatsgewalt zu zerstören (ὑπογράμ. Κ. Κάουτσκι), sondern nur die, eine Regierung zur Nachgiebigkeit in einer bestimmten Frage zu bringen oder eine dem Proletariat feindselige Regierung durch eine ihm entgegenkommende zu ersetzen...» (726).

«...Aber nie und nimmer kann dies» (wenn «das Proletariat» «feindliche Regierung» «matt setzt») «zu einer Zerstörung (ὑπογράμ. τοῦ Κ. Κάουτσκι) der Staatsgewalt, sondern stets nur zu einer Verschiebung der Machtverhältnisse innerhalb der Staatsgewalt führen...» (727).

«...Und das Ziel unseres (732) politischen Kampfes bleibt dabei das gleiche, das es bisher gewesen: Eroberung der Staatsgewalt durch Gewinnung der Mehrheit im Parlament und Erhebung des Parlaments zum Herrn der Regierung.

τήν κατακτήσουμε (ή υπογράμμιση είναι τοῦ Κ. Κάουτσκι). Ποιό Ὑπουργεῖο μαζί μέ τούς ὑπαλλήλους του θά μπορούσε νά καταργηθεῖ;» (τῆς Παιδείας; τῆς Δικαιοσύνης; τῶν Οἰκονομικῶν; τῶν Στρατιωτικῶν;) «Ὁχι, κανένα ἀπό τά σημερινά Ὑπουργεῖα δέν θά καταργηθεῖ μέ τόν πολιτικό μας ἀγώνα ἐνάντια στήν κυβέρνηση... Τό ἐπιναλαμβάνω γιά ν' ἀποφύγω κάθε παρεξήγηση: ἐδῶ δέν πρόκειται γιά τό ποιᾶ μορφή θά δώσει στό μελλοντικό κράτος ἡ νικηφόρα σοσιαλδημοκρατία, ἀλλά γιά τό πῶς ἡ ἀντιπολίτευσή μας ἀλλάζει τό σημερινό κράτος» (725)*.

«...Τό καθῆκον της (τῆς μαζικῆς ἀπεργίας) δέν μπορεῖ ποτέ νά συνίσταται στό νά καταστρέψει τήν κρατική ἐξουσία (ή υπογράμμιση τοῦ Κ. Κάουτσκι), ἀλλά μόνο στό νά ἀναγκάσει τήν κυβέρνηση νά ὑποχωρήσει σ' ἓνα ὁποιοδήποτε συγκεκριμένο ζήτημα, ἢ ν' ἀντικαταστήσει τήν κυβέρνηση, πού εἶναι ἐχθρική στό προλεταριάτο, μέ μιᾶ κυβέρνηση εὐμενή (entgegen-kommende)...» πρὸς τό προλεταριάτο...» (726).

«...Μά ποτέ καί σέ καμιά περίπτωση δέν μπορεῖ αὐτό» (δηλ. «ἡ νίκη» «τοῦ προλεταριάτου» ἐνάντια στήν «ἐχθρική κυβέρνηση») «νά ὀδηγήσει στήν καταστροφή (ή υπογράμμιση τοῦ Κ. Κάουτσκι) τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, ἀλλά σέ μιᾶ ὀρισμένη μετατόπιση (Verschiebung) τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων μέσα στήν κρατική ἐξουσία...» (727).

«...Καί ὁ σκοπός (732) τοῦ πολιτικοῦ μας ἀγώνα παραμένει στήν περίπτωση αὐτή ὁ ἴδιος, πού ἦταν ὡς τώρα: κατάκτηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας μέ τήν ἀπόκτηση τῆς πλειοψηφίας στό κοινοβούλιο καί ἀνύψωση τοῦ κοινοβουλίου σέ ἀφέντη τῆς κυβέρνησης**.

ἀπατεώνας,
γιατί ὁ Πάννε-
κουκ μιλάει
ἀκριβῶς γιά
«ἐπανάσταση»!

μαργαριτάρι
ρεφορμι-
σμοῦ!

Οὐσία καί
συμπέρα-
σμα:

NB
ἐδῶ μιλάει
πιά γιά ἐπα-
νάσταση!!

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 114. Ὁ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 117. Ὁ Σύντ.

ΣΣ* = σοσια-
λισμός χω-
ρίς ἐπανά-
σταση!! Ἐπα-
νάσταση χω-
ρίς καταστρο-
φή τῆς πολιτι-
κῆς ἐξου-
σίας, «τῆς
κρατικῆς μη-
χανῆς» τῆς ἀ-
στικῆς τάξης!!

μαργαριτάρι
ἡλιθιότητας!!

Nicht aber Zerstörung der Staatsgewalt. Auf welchem Wege will denn Pannekoek die sozialistische Produktionsweise einführen als mit Hilfe gesetzlicher Maßnahmen über... Verstaatlichung... von Industriezweigen... (etc.)? Durch welche Mittel will Pannekoek diese Verhältnisse regeln, wenn nicht durch eine proletarische Staatsgewalt? Und wo soll die herkommen, wenn jegliche Staatsgewalt durch die Aktion der Masse zerstört worden?.. Ich bleibe bei der Auffassung, mit deren Formulierung ich meine Artikelserie über die Aktion der Masse vor einem Jahre schloß: «...Ausbau der Organisation, Gewinnung aller Machtpositionen, die wir aus eigener Kraft zu erobern und festzuhalten vermögen, Studium von Staat und Gesellschaft und Aufklärung der Massen: andere Aufgaben können wir uns und unseren Organisationen auch heute noch nicht bewußt und planmäßig setzen»» (733).

Αὐτό ἀποτελεῖ π λ ή ρ η χρεοκοπία τ ο ὦ μα ρ ξ ι-
σ μ ο ὦ!! Ὅλα τὰ διδάγματα καί ἡ διδασκαλία τοῦ Μάρξ
καί τοῦ Ἐνγκελς στά χρόνια 1852-1891 ξεχάστηκαν καί
παραποιήθηκαν. «Νά σ υ ν τ ρ ί ψ ο υ μ ε τή στρατιωτική-
γραφειοκρατική κρατική μηχανή», δίδασκαν ὁ Μάρξ καί
ὁ Ἐνγκελς. Γι' αὐτό οὔτε λέξη. Ἡ δικτατορία τοῦ προλε-
ταριάτου ἔχει ὑποκατασταθεῖ ἀπό τή μικροαστική οὐτοπία
τῆς πάλης γιά μεταρρυθμίσεις. Ὁ σοσιαλισμός πραγματο-
ποιεῖται ρεφορμιστικά· μαζική ἀπεργία γιά μεταρρυθμίσεις
— σ' αὐτό ἀνάγονται ὅλα. Οὔτε λέξη γιά ἀγώνα ἐνάντια
στή «δεισιδαιμονική πίστη πρὸς τό κράτος», γιά τή
δημιουργία ἀπό τό προλεταριάτο ὅ χ ι κοινοβουλευτικῶν,
ἀλλά «ἐργαζόμενων, ἐκτελεστικῶν καί νομοθετικῶν» ἀντι-
προσωπευτικῶν σωμάτων. Κι' αὐτό τόν Αὔγουστο τοῦ
1912—μετά τό «Weg zur Macht»!—στίς παραμονές τῆς
Διακήρυξης τῆς Βασιλείας!! σέ εἰδική ἀπάντηση στό

* Summa summarum — γενικό συμπέρασμα. Σημ. μετ.

“Οχι ὅμως καταστροφή τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Καί πῶς ἀλλιῶς μπορεί ὁ Πάννεκουκ νά καθιερώσει τό σοσιαλιστικό τρόπο παραγωγῆς, ἂν ὄχι μέ τή βοήθεια νομοθετικῶν μέτρων... τήν κρατικοποίηση... τῶν κλάδων τῆς βιομηχανίας... (κτλ.); Καί μέ ποιὰ μέσα μπορεί ὁ Πάννεκουκ νά ρυθμίσει αὐτές τίς σχέσεις, ἂν ὄχι μέ τή βοήθεια τῆς προλεταριακῆς κρατικῆς ἐξουσίας; Ἄλλά ἀπό ποῦ θά προκύψει αὐτή, ἂν κάθε κρατική ἐξουσία καταστραφεῖ μέ τή δράση τῶν μαζῶν;.. Ἐγώ μένω στήν ἴδια ἐκείνη γνώμη, πού ὑποστήριζα ἐδῶ κι ἕνα χρόνο, στό τέλος τῆς σειρᾶς τῶν ἄρθρων μου σχετικά μέ τή δράση τῶν μαζῶν, καί πού τήν εἶχα διατυπώσει ὡς ἐξῆς: «...Οἰκοδόμησις τῆς ὀργάνωσης, κατάκτησις ὅλων ἐκείνων τῶν θέσεων τῆς ἐξουσίας, πού εἴμαστε σέ θέση νά κατακτήσουμε καί νά κρατήσουμε σταθερά μέ τίς δικές μας δυνάμεις, μελέτη τοῦ κράτους καί τῆς κοινωνίας καί μόρφωσις τῶν μαζῶν: ἄλλα καθήκοντα γιά τήν ὥρα συνειδητά καί σχεδιασμένα δέν μπορούμε νά βάλουμε οὔτε στόν ἑαυτό μας, οὔτε στίς ὀργανώσεις μας»» (733).

Γενικό
συμπέρασμα =
σοσιαλισμός
χωρίς ἐπανά-
στασι!! Ἐπανά-
στασι χωρίς
καταστροφή
τῆς πολιτικῆς
ἐξουσίας, «τῆς
κρατικῆς μη-
χανῆς» τῆς ἀ-
στικῆς τάξης!!

μαργαριτάρι
ἡλιθιότητος!!

Αὐτό ἀποτελεῖ π λ ῆ ρ η χρεοκοπία τ ο ὦ μ α ρ ξ ι-
σ μ ο ὦ!! Ὅλα τά διδάγματα καί ἡ διδασκαλία τοῦ Μάρξ
καί τοῦ Ἐνγκελς στά χρόνια 1852-1891 ξεχάστηκαν καί
παραποιήθηκαν. «Νά συντρίψουμε τή στρατιωτική-
γραφειοκρατική κρατική μηχανή», δίδασκαν ὁ Μάρξ καί
ὁ Ἐνγκελς. Γι' αὐτό οὔτε λέξη. Ἡ δικτατορία τοῦ προλε-
ταριάτου ἔχει ὑποκατασταθεῖ ἀπό τή μικροαστική οὐτοπία
τῆς πάλης γιά μεταρρυθμίσεις. Ὁ σοσιαλισμός πραγματο-
ποιεῖται ρεφορμιστικά· μαζική ἀπεργία γιά μεταρρυθμίσεις
— σ' αὐτό ἀνάγονται ὅλα. Οὔτε λέξη γιά ἀγῶνα ἐνάντια στή
«δεισιδαιμονική πίστη πρὸς τό κράτος», γιά τή δημιουργία
ἀπό τό προλεταριάτο ὅχι κοινοβουλευτικῶν, ἀλλά «ἐργα-
ζόμενων, ἐκτελεστικῶν καί νομοθετικῶν» ἀντιπροσωπευ-
τικῶν σωμάτων. Κι' αὐτό τόν Αὐγούστο τοῦ 1912 — μετά τό
«Δρόμο πρὸς τήν ἐξουσία»! — στίς παραμονές τῆς Δια-
κήρυξης τῆς Βασιλείας!!²²² σέ εἰδική ἀπάντησι στό

ἄρθρο γιά τήν ἐπανάσταση, γιά τήν «πολιτική ἐπανάσταση»!! Δέν εἶναι οὔτε κήρυγμα τῆς ἐπανάστασης, οὔτε ἐπεξεργασία τῶν προβλημάτων της.

ὁ Μπέρνσταϊν
γιά τήν
«Κομμούνα
τοῦ Παρι-
σιοῦ»...

(ὁ Κάουτσκι
τό παρέκαμψε)

Ὁ Μ π έ ρ ν σ τ α ῖ ν στίς «Voraussetzungen» κατηγορεῖ τό μαρξισμό γιά «μπλανκισμό» (κεφάλαιο II, β) καί ἀπορίπτει κατηγορηματικά «τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου», στό ζήτημα ὅμως τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ (ἡ περικοπή αὐτή εἶναι παρμένη ἀπό μένα παραπάνω, σ. 31), ἡλίθια τόν μπερδεύει μέ τόν Προυντόν, μέ ἀπάτη παρακάμπτει ἐντελῶς, παρακάμπτει ἀπόλυτα τή «συντριβή» τῆς κρατικῆς μηχανῆς. (Σύγκρ. Μπέρνσταϊν, S. 183 γιά τή «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» = «δικτατορία τῶν ἀγορητῶν στή λέσχη συζητήσεων καί τῶν λογίων», S. 137 γιά τήν πρωτόγονη δημοκρατία, χωρίς μισθωτούς δημοσίους ὑπαλλήλους etc. καί γιά τήν κατάπτωσή της σέ «ἐλεύθερη» | χά-χά!! | ἀνάπτυξη τῶν τρέιντ-γιούνιον, Webb!!)

Ὁ Κά ο υ τ σ κ ι στό βιβλίο του ἐνάντια στόν Μπέρνσταϊν παρέκαμψε ἐπίσης τό ζήτημα, δηλώνοντας: «Die Entscheidung über das Problem der proletarischen Diktatur können wir wohl ganz ruhig der Zukunft überlassen» (S. 172). Μαργαριτάρι! Χά-χά-χά!! «Ganz ruhig!!» Μέ τούς κ.κ. γιούνκερ, Ροκφέλλερ κτλ., λέει, εἶναι ζήτημα ἂν πορεῖς νά τά καταφέρεις χωρίς τή δικτατορία, ὅμως, «schwören» ὅτι ἡ ταξική κυριαρχία τοῦ προλεταριάτου θά πάρει «τή μορφή τῆς ταξικῆς δικτατορίας», δέν θέλω. Ἡ δημοκρατία ὅμως δέν θά ἐξαφανίσει τήν ἀναγκαιότητα τῆς ταξικῆς κυριαρχίας τοῦ προλεταριάτου (σ. 172).

ΣΣ: Ἐγώ, λέει, εἶμαι ὑπέρ τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, δέν θέλω ὅμως νά ἐπιμείνω καί νά ἀσχοληθῶ μ' αὐτήν. Οὔτε ὑπέρ, οὔτε κατά!!!!

σύγκρ. ὁ
Ἔνγκελς γιά
τήν ἐπανάστα-
ση στό «Anti-
Dühring»!!

Νά μέχρι ποιό
σημεῖο χυδαι-
οποίησαν τό
μαρξισμό!!

άρθρο για την επανάσταση, για την «πολιτική επανάσταση»!! Δέν είναι ούτε κήρυγμα της επανάστασης, ούτε επεξεργασία των προβλημάτων της.

Ο Μπέρνσταϊν στίς «Προϋποθέσεις» κατηγορεί τό μαρξισμό για «μπλανκισμό» (κεφάλαιο II, β) καί απορίπτει κατηγορηματικά «τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου», στό ζήτημα ὅμως τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ (ή περικοπή αὐτή εἶναι παρμένη ἀπό μένα παραπάνω, σ. 3 1*), ἡλίθια τόν μπερδεύει μέ τόν Πруντόν, μέ ἀπάτη παρακάμπτει ἐντελῶς, παρακάμπτει ἀπόλυτα τή «συντριβή» τῆς κρατικῆς μηχανῆς. (Σύγκρ. Μπέρνσταϊν, σ. 183 γιά τή «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» = «δικτατορία τῶν ἀγορητῶν στή λέσχη συζητήσεων καί τῶν λογίων», σελ. 137 γιά τήν πρωτόγονη δημοκρατία, χωρίς μισθωτούς δημοσίους ὑπαλλήλους κτλ. καί γιά τήν κατάπτωσή της σέ «ἐλεύθερη» [χά-χά!!] ἀνάπτυξη τῶν τρέιντ-γιούνιον, Οὐέμπ!!)

Ο Κάουτσκι στό βιβλίο του ἐνάντια στόν Μπέρνσταϊν παρέκαμψε ἐπίσης τό ζήτημα, δηλώνοντας: «Τή λύση τοῦ προβλήματος τῆς προλεταριακῆς δικτατορίας μπορούμε νά τήν ἀφήσουμε μ' ὅλη μας τήν ἡσυχία γιά τό μέλλον» (σ. 172)**. Μαργαριτάρι! Χά-χά-χά!! «Μέ ὅλη μας τήν ἡσυχία!!» Μέ τούς κ.κ. γιοῦνκερ, Ροκφέλλερ κτλ., λέει, εἶναι ζήτημα ἂν μπορεῖς νά τά καταφέρεις χωρίς τή δικτατορία, ὅμως «νά δόσω ὄρκο», ὅτι ἡ ταξική κυριαρχία τοῦ προλεταριάτου θά πάρει «τή μορφή τῆς ταξικῆς δικτατορίας», δέν θέλω. Ἡ δημοκρατία ὅμως δέν θά ἐξαφανίσει τήν ἀναγκαιότητα τῆς ταξικῆς κυριαρχίας τοῦ προλεταριάτου (σ. 172).

Γενικό συμπέρασμα: Ἐγώ, λέει, εἶμαι ὑπέρ τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, δέν θέλω ὅμως νά ἐπιμείνω καί νά ἀσχοληθῶ μ' αὐτήν. Οὔτε ὑπέρ, οὔτε κατά!!!!

ὁ Μπέρνσταϊν
γιά τήν
«Κομμούνα
τοῦ Παρι-
σιοῦ»...

(ὁ Κάουτσκι
τό παρέκαμψε)

σύγκρ. ὁ
"Ενγκελς γιά
τήν επανάστα-
ση στό «Ἀντι-
Ντύρινγκ»!!²²³
Νά μέχρι ποίῳ
σημεῖο χυδαιο-
ποίησαν τό
μαρξισμό!!

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 225. Ἡ Σύντ.

** Στό ἴδιο, σελ. 106. Ἡ Σύντ.

S. 180: ἡμεῖς δὲν ξέρουμε, λέει, οὔτε π ό τ ε, οὔτε π ὤ ς θά πάρει τό προλεταριάτο τήν πολιτική κυριαρχία, σέ μιά ἄ-ραγε χρεοκοπία, σέ σειρά ἄραγε καταστροφῶν ἢ ὕστερα ἀπό μιά βαθμιαία ἐξέλιξη... ὅμως ἡμεῖς, λέει, εἴμαστε «κόμμα τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης»...

Ἀπ' ἀφορμή, πού ὁ Μπέρνσταϊν ἐπικαλεῖται τά λόγια τοῦ Μάρξ, γιά τό ὅτι ἡ ἐργατική τάξη δὲν μπορεῖ ἀ π λ ὤ ς νά πάρει ἔ τ ο ι μ η τήν κρατικήμηχανή, ὁ Κ. Κάουτσκι ἀναφέρει τίς περικοπές α—β (βλ. παραπάνω, σελ. 33 αὐτοῦ τοῦ τετραδίου) καί περιορίζεται σ' αὐτό (S. 2 2). Ἀπλῶς καί ἔτοιμη δὲν μπορεῖ, λέει, γενικά ὅμως μπορεῖ!

K. MARX. «REVOLUTION UND KONTERREVOLUTION IN DEUTSCHLAND»

STUTTGART, 1907, 2. AUFLAGE

S. 117: «Nun ist der Aufstand eine Kunst ebenso wie der Krieg oder andere Künste, und gewissen Regeln unterworfen, deren Vernachlässigung zum Verderben der Partei führt, die sich ihrer schuldig macht. Diese Regeln, logische Folgerungen aus dem Wesen der Parteien und der Verhältnisse, mit denen man in solchem Falle zu tun hat, sind so klar und einfach, daß die kurze Erfahrung von 1848 die Deutschen ziemlich bekannt mit ihnen gemacht hatte. Erstens darf man nie mit dem Aufstand spielen, wenn man nicht entschlossen ist, allen Konsequenzen des Spiels Trotz zu bieten. Der Aufstand ist eine Rechnung mit höchst unbestimmten Größen, deren Wert sich jeden Tag ändern kann; die Streitkräfte, gegen die man zu kämpfen hat, haben den Vorteil der Organisation, Disziplin und der herkömmlichen Autorität ganz auf ihrer Seite; kann man nicht große Gegenmächte dagegen aufbringen, so wird man geschlagen und vernichtet. Zweitens, ist der Aufstand einmal begonnen, dann handle man mit der größten Entschiedenheit und ergreife die Offensive. Die Defensive ist der Tod jeder bewaffneten Erhebung; diese ist verloren, ehe sie sich noch mit dem Feinde gemessen hat. Überrasche die Gegner, solange

Σ. 180: ἐμεῖς δέν ξέρουμε, λέει, οὔτε *π ό τ ε*, οὔτε *π ὠ ς* θά πάρει τό προλεταριάτο τήν πολιτική κυριαρχία, σέ μιά ἄραγε χρεοκοπία, σέ σειρά ἄραγε καταστροφῶν ἢ ὕστερα ἀπό μιά βαθμιαία ἐξέλιξη... ὅμως ἐμεῖς, λέει, εἴμαστε «κόμμα τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης»...

Ἀπ' ἀφορμή, πού ὁ Μπέρνσταϊν ἐπικαλεῖται τά λόγια τοῦ Μάρξ, γιά τό ὅτι ἡ ἐργατική τάξη δέν μπορεῖ *ἀ π λ ὠ ς* νά πάρει *ἔ τ ο ι μ η* τήν κρατική μηχανή, ὁ Κ. Κάουτσκι ἀναφέρει τίς περικοπές α—β (βλ. παραπάνω, σελ. 33 αὐτοῦ τοῦ τετραδίου*) καί περιορίζεται σ' αὐτό (σελ. 2 2). Ἀπλῶς καί *ἔτοιμη* δέν μπορεῖ, λέει, γενικά ὅμως μπορεῖ!

Κ. ΜΑΡΞ. «Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ»²²⁴

ΣΤΟΥΤΓΑΡΔΗ, 1907, 2η ΕΚΔΟΣΗ

Σ. 117: «Ἡ ἐξέγερση εἶναι τέχνη, ὅπως ἀκριβῶς καί ὁ πόλεμος, ὅπως καί τά ἄλλα εἶδη τέχνης. Ὑπόκειται σέ ὀρισμένους κανόνες, πού ἡ παραμέλησή τους ὀδηγεῖ στήν καταστροφή τοῦ κόμματος, πού εἶναι ὑπαίτιο γιά τή μή τήρησή τους. Οἱ κανόνες αὐτοί, πού ἀπορέουν λογικά ἀπό τήν οὐσία τῶν κομμάτων, ἀπό τήν οὐσία ἐκείνων τῶν συνθηκῶν, πού εἶναι ὑποχρεωμένος νά ἀντιμετωπίσει κανείς σέ παρόμοιες περιπτώσεις, εἶναι τόσο ξεκάθαροι καί ἀπλοί, πού οἱ γερμανοί τούς ἔμαθαν ἀρκετά καλά ἀπό τή σύντομη πείρα τοῦ 1848. Πρῶτο, δέν πρέπει ποτέ νά παίζεις μέ τήν ἐξέγερση, ἄν δέν εἶσαι ἀποφασισμένος νά τραβήξεις ὡς τό τέλος (καταλέξη: νά πάρεις ὑπόψη σου ὅλες τίς συνέπειες αὐτοῦ τοῦ παιχνιδιοῦ). Ἡ ἐξέγερση εἶναι μιά ἐξίσωση μέ πάρα πολύ ἀόριστα μεγέθη, πού ἡ ἀξία τους μπορεῖ ν' ἀλλάζει κάθε μέρα. Οἱ μαχητικές δυνάμεις, ἐνάντια στίς ὁποῖες εἶσαι ὑποχρεωμένος νά δρᾷς, ἔχουν ὀλοκληρωτικά μέ τό μέρος τους τό πλεονέκτημα τῆς ὀργάνωσης, τῆς πειθαρχίας καί τοῦ πατροπαράδοτου κύρους· ἄν οἱ ἐξεγερθέντες δέν μποροῦν νά συγκεντρώσουν μεγάλες δυνάμεις ἐνάντια στόν ἀντίπαλό τους, τότε θά τσακιστοῦν καί θά ἐξοντωθοῦν. Δεύτερο, ἀφοῦ ἡ ἐξέγερση ἄρχισε, πρέπει νά δράσεις μέ τή μεγαλύτερη ἀποφασιστικότητα καί νά περάσεις στήν ἐπίθεση. Ἡ ἄμυνα εἶναι ὁ θάνατος κάθε ἐνοπλης ἐξέγερσης· στήν ἄμυνα ἡ ἐξέγερση θά χαθεῖ πρίν ἀκόμη ἀναμετρηθεῖ μέ τίς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ. Πρέπει νά αἰφνιδιάσεις τόν ἀντίπαλο, ὅσο ἀκόμη

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 239. Ἡ Σύντ.

ihre Truppen zerstreut sind, Sorge täglich für neue, wenn auch kleine Erfolge; halte das moralische Übergewicht fest, das die erste erfolgreiche Erhebung dir gebracht; ziehe jene schwankenden Elemente an dich, die immer dem stärksten Anstoß folgen und sich immer auf die sicherere Seite schlagen; zwinge deine Feinde zum Rückzug, bevor sie ihre Kräfte gegen dich zusammenfassen können; kurz, nach den Worten Dantons, des größten bisher bekannten Meisters revolutionärer Taktik: *de l'audace, de l'audace, encore de l'audace!*» (118).

*Γράφηκε τό Γενάρη-Φλεβάρη
τοῦ 1917*

*Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1930
στή Λενινιστική Συλλογή XIV*

*Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο*

τά στρατεύματά του είναι σκόρπια, πρέπει νά προσπαθεῖς νά πετυχαίνεις κάθε μέρα καινούργιες, ἔστω καί μικρές ἐπιτυχίες· πρέπει νά διατηρεῖς τήν ἠθική ὑπεροχή, πού σοῦ ἔδοσε ἡ πρώτη πετυχημένη κίνηση τῶν ἐξεγερθέντων. Πρέπει νά προσελκύεις μέ τό μέρος σου τά ταλαντευόμενα ἐκεῖνα στοιχεῖα, πού ἀκολουθοῦν πάντα τούς πιά δυνατούς καί τάσσονται πάντα στό πλευρό τῆς πιά σίγουρης παράταξης. Πρέπει νά ἀναγκάσεις τόν ἐχθρό σέ ὑποχώρηση, πρίν μπορέσει νά συγκεντρώσει τά στρατεύματά του ἐνάντιά σου· μέ λίγα λόγια, νά δρᾷς σύμφωνα μέ τά λόγια τοῦ Δαντόν, τοῦ μεγαλύτερου ἀπό τούς γνωστούς ὡς τά σήμερα ἀριστοτέχνη τῆς ἐπαναστατικῆς τακτικῆς: τόλμη, τόλμη καί ἀκόμη μιά φορά τόλμη!» (118)²²⁵.

*Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1930
στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XIV*

Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά

II

ΣΧΕΔΙΑ, ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ «ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ»²²⁶

I

ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

I

Ἡ διδασκαλία τοῦ μαρξισμοῦ γιά τό κράτος

Τήν ιστορικοδογματική (α) σειρά ἔκθεσης νά διαλέξω ἢ τή λογική (β);

(α) Ἡ ἐξέλιξη τῶν ἀπόψεων (χρονολογική) τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἑνγκελς. 1847, 1848, 1852, 12. IV. 1871, 1872, 1873, 1875, 1878 («Ἀντι-Ντύρινγκ»), 1891 («Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Ἐρφούρτης»), (18 9 I: Πρόλογος στόν «Bürgerkrieg»*) 1894, (1895)

(β) Τό κράτος στήν κοινωνία τοῦ γένους... } εἰσα- }
τό κράτος στήν ταξική κοινωνία... } γωγή }
Entfremdung**. Πῶς ἀσκεῖ τήν κυριαρχία ἡ ἀστική τά-
ξη στή λαοκρατική δημοκρατία;

Ἑνγκελς 1887. Ἑνγκελς 1894 («Ursprung»***).
Κράτος καί ἐπανάσταση (καί σοσιαλισμός).

1847 καί 1848.

1852: ἡ πείρα τῶν γαλλικῶν ἐπαναστάσεων

Ἡ πείρα τῆς Κομμούνας... 1871, 1872, 1873, 1875.

Τό πέρασμα ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό:

ο ἱ κ ο ν ο μ ι κ ό: «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς
Γκότα»: οἱ δύο φάσεις τῆς κομμουνιστικῆς κοινω-
νίας

π ο λ ι τ ι κ ό: πέρασμα ἀπό τό κράτος στό
μ ῆ - κ ρ á τ ο ς.

* — «Ἐμφύλιο πόλεμο». Ἡ Σύντ.

** — Ἀποξένωση. Ἡ Σύντ.

*** — «Καταγωγή». Ἡ Σύντ.

‘Ο Πλεχάνοφ τό 1894 nil*.

‘Ο Κ. Κάουτσκι versus** Πάννεκουκ 1912.

(Nil καί χειρότερα από nil.)

‘Η πείρα τοῦ 1905 καί τοῦ 1917. «Τά Σοβιέτ»...

2

Etwa***:

I. Εἰσαγωγή. (Τό κράτος στήν προταξική καί στήν ταξική κοινωνία. Τί εἶναι κράτος;)

II. Τό νεότερο κράτος.

{ Λαοκρατική δημοκρατία καί χρηματιστήριο. }
{ ‘Εξοπλισμοί καί πόλεμοι. }

III. «‘Απονέκρωση τοῦ κράτους».

‘Η συνοπτικότητα αὐτῆς τῆς ἔννοιας.

IV. 1847 καί 1848: «Θεωρία».

V. 1852: τά διδάγματα τῆς γαλλικῆς ἱστορίας καί τῶν γαλλικῶν ἐπαναστάσεων.

NB ||| VI. ‘Η πείρα τῆς Κομμούνας.
(«Endlich entdeckt»²²⁷)

ad VI****.

γράμμα τῆς 12. IV. 1871²²⁸.

|| 1871 ||

Πρόλογος στό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο»

24. VI. 1872²²⁹.

1873.

1875.

VII. ‘Η οἰκονομία τῆς μεταβατικῆς βαθμίδας ἀπό τόν καπιταλισμό στόν κομμουνισμό.

VIII. Τό πολιτικό πέρασμα ἀπό τό κράτος στό «μ ἡ - κ ρ á τ ο ς».

IX. Τό ξέχασμα καί ὁ ἐκχυδαϊσμός τοῦ μαρξισμοῦ.

‘Ο Πλεχάνοφ τό 1894 *n i l*.

‘Ο Κ. Κάουτσκι τό 1912 *π ρ ό ς τ á π í σ ω*.

* — nihil—μηδέν. ‘Η Σύντ.

** — σέ σχέση μέ τόν. ‘Η Σύντ.

*** — Περίπου. ‘Η Σύντ.

**** — στό σημείο VI. ‘Η Σύντ.

X. Ἡ πείρα τοῦ 1905 καί τοῦ 1917

ἴσως, πίο ἐπιφυλακτικά:
X. Συμπέρασμα
(ἡ πείρα τοῦ 1905 καί τοῦ 1917).

3

Σχέδιο τῆς μπροσούρας.

Ἡ διδασκαλία τοῦ μαρξισμοῦ γιά τό κράτος.

(σ. 1) **Πρόλογος:** Ἡ θεωρητική σημασία καί ἡ ἐπικαιρότητα τοῦ ζητήματος.

1. Εἰσαγωγή.

σ. 36· 37—38
[248-256]²³⁰.

Περικοπή ἀπό τό «Ursprung»: ἡ προταξική κοινωνία χωρίς κράτος καί ἡ ταξική κοινωνία μέ κράτος²³¹.

Τί εἶναι κράτος; (Αὐτό καί μόνο «ξέρουν» οἱ ὀπορτουνιστές καί οἱ καουτσκιστές).

2. *Τό νεότερο κράτος:*

Ἡ λαοκρατική δημοκρατία καί τό χρηματιστήριο (Ὁ Ἐνγκελς στό «Ursprung»)

σ. 37 [254]

ἐξοπλισμοί καί πόλεμοι (ὁ Ἐνγκελς στό «Ἀντι-Ντύρινγκ»)

Ἰμπεριαλισμός «*Τά κρατικά τράστ, τά κρατικά μονοπώλια.* (+ ὁ Ἐνγκελς γιά τήν Planlosigkeit...²³²)

3. «Ἀπονέκρωση τοῦ κράτους». Αὐτό τό θυμοῦνται, ἐνῶ τήν κριτική τοῦ ἐλεύθερου λαϊκοῦ κράτους» (*i b.** ὁ Ἐνγκελς στό «Ἀντι-Ντύρινγκ») τήν ξέχασαν!!

σ.38—39 [256-260]

* — ibidem — στό ἴδιο. Ἡ Σύντ.

ΣΣ=γενικά συμπεράσματα. Πασίγνωστο. Σάν γενικό δέν ἀφορᾷ τό ζήτημα τῆς ἐπανάστασης, τῶν μορφῶν καί τῶν τρόπων τῆς ἀπονέκρωσης. Ἐπιτρέπει ὁπορτουνιστική ἐρμηνεία:

|| «ἀπονέκρωση» versus «συντριβή» ||
Νά γίνει ἀντιπαράθεση τῆς «ἀπονέκρωσης» καί τῆς περικοπῆς ἀπό τό «Ἐντι-Ντύρινγκ»²³³.

Πανηγυρισμός τῆς βίαιης ἐπανάστασης.

Νά γίνει ἔνωση τῶν §§ 1-3, σάν «Ἡ ταξική κοινωνία καί τό κράτος»* (σ. 2)**.

Συγκεκριμένη ἐξέλιξη τῶν ἀπόψεων τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς:

4. 1 8 4 7 («Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας») καί 1 8 4 8 («Τό Κομμουνιστικό Μανιφέστο»)

σ. 22 [192-194]

σ. 2 2 — 2 3
[194-198]

Ξεχασμένο χωρίο: «τό κράτος, δηλ. τό προλεταριάτο πού εἶναι ὁργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη»...

Πῶς εἶναι ὁργανωμένο;

5. 1 8 5 2: Τά διδάγματα τῶν γαλλικῶν ἐπαναστάσεων («νά τσακίσουμε τή μηχανή»)...

σ. 2 — 3 — 4 [134-136]

Ἡ Ἐνγκελς γιά τόν «κλασικό χαρακτήρα» τῆς ἱστορίας τῆς Γαλλίας:

σ. 4 [136-138]

6. Ἡ πείρα τῆς Κομμουνίας:
(γ) 12. IV. 1871. Γράμμα τοῦ Μάρξ πρὸς τόν Κούγκελμαν.)
(δ) (30. V. ;) 28. V. 1871.
(«Ἡ ἐμφύλιος πόλεμος»)

σ. 1 - 2 [128-132]

σ. 2 7—28—29—
30—31 [210-230]

* Στό χειρόγραφο ἀρχικά εἶχε γραφεῖ ἔτσι: «Νά ἐνωθοῦν, ἴσως, οἱ §§ 1-3, σάν «Οἱ γενικές θεωρητικές ἀπόψεις τοῦ μαρξισμού γιά τό κράτος»;». Ἡ Σύντ.

** Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 5. Ἡ Σύντ.

- (α) Πρόλογος στο «Κομμουνιστικό Μανιφέστο»
24. VI. 1872. σ. 1 [126-128]
- (β) Ὁ Μπέρνσταϊν γιά τό «δογματικό δημοκρατισμό»
σ. 2 3 - 24 - 25 - 26 [200-208] σ. 1 (B) [128]
(1872: «Zur Wohnungsfrage»* σ. 25 [204-206]: «κατάργηση τοῦ κράτους».)
(«δικτατορία τοῦ προλεταριάτου»: σ. 26 [206])
7. Ἡ διαστρέβλωση πού κάνει ὁ Μπέρνσταϊν καί οἱ ἐπιτήδεις ὑπεκφυγές τοῦ Κάουτσκι («δέν μπορεῖ ἀπλῶς νά καταλάβει»)... NB + 4 7 [302-304].
8. 1873 (ἐνάντια στούς ἀναρχικούς) σ. 39—40—41—42 [260-270]
9. 1875. Οἱ οἰκονομικές βάσεις μετατροπῆς τοῦ κράτους σέ μή-κράτος. (Ὁ Marx στήν «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα») σ. 15—16—17—18—19 [172-186]
10. 1875 (Ὁ Ἕνγκελς στόν Μπέμπελ). (ΣΣ**) σ. 1 3 (14) [166-172]
[+ 21 [192] in finem *** Engels und Bebel]
- 10 bis. 1 8 9 1: Ἕνγκελς, πρόλογος στήν 3η ἔκδοση σ. 3 2—3 3—3 4—3 5 [232-246]
[Engels 1887: σ. 23 [200]]
- Ὁ Ἕνγκελς στήν «Κριτική» 1891 σ. 5—6—7—8 [140-152]
Ἕνγκελς: 18 9 4: σ. 3 9 [260]
- Κεφ. VI (11). Ἐκχυδαϊσμός**** τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τούς ὀπορτουνιστές.
- (α) Ὁ Πλεχάνοφ στήν προσούρα γιά τόν ἀναρχισμό → ; 1894 —nil!

* — «Γιά τό ζήτημα τῆς κατοικίας». Ἡ Σύντ.

** — Summa summarum—Γενικό συμπέρασμα. Ἡ Σύντ.

*** — στό τέλος. Ἡ Σύντ.

**** Στο χειρόγραφο ἀρχικά εἶχε γραφεῖ: «Ξέχασμα». Ἡ Σύντ.

(β) Ὁ Κάουτσκι τό 19 0 2 («Ἡ κοινωνική ἐπανάσταση») καί 19 0 9 («Ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἐξουσία») πολὺ ἄσχημα + Κάουτσκι 1899 ἐνάντια στὸν Μπέρνσταϊν.

(γ) Ὁ Κάουτσκι versus Pannekoek 19 1 2 π ρ ό ς τ ά π ί σ ω.

(δ) «Ἡ προετοιμασία» τῆς ἐπανάστασης.

Quid est? *

(σύγκρ. Engels 1894-1895, σ. 1 0—1 1—1 2.) [160-164]

[+ σ. 20 [188] («ἀντιδραστική μάζα»)]

(+ ἰδιαίτερο φύλλο: Κάουτσκι: «über Nacht»²³⁴).

Ad δ στό κεφ. VI.

Νά συμπληρωθεῖ: «ὁ γάλλος θά ἀρχίσει, ὁ γερμανός θά ἀποτελειώσῃ»: Ἐνγκελς: 2. VI. 1894: σ. 1 1—1 2 [164].

(Κεφ. VI ad δ). Ὁ Ἐνγκελς γιὰ τὸν εἰρηνικό δρόμο (πρόλογος τοῦ 1895): σ. 11 [162] (+ NB: σ. 2 7 [208-210]).

Κεφάλαιο VII (12). Ἡ πείρα τοῦ 1905 καί τοῦ 1917. Τά Σ ο β ι έ τ. Quid est? | σύγκρ. 1905 καί 1906, ἀπόφαση τῶν μπολσεβίκων**|

Ὁ ἴδιος τύπος, ὅπως καί ἡ Κομμούνια.

Ἰδιαίτερα NB:

«Φαινόμεστε πῶς μετριοπαθεῖς, ἀπ' ὅ,τι εἴμαστε» (Κάουτσκι). σ. 44 [282].

σ. 4 3—4 4—4 5—4 6—4 7 [272-304]

Ἐπαναστατική παράδοση.

«Μεσσιανισμός»; Ὁχι, νά παρθεῖ ὑπόψη τό 1905-1917

«Ὁ γάλλος θά ἀρχίσει, ὁ γερμανός θά ἀποτελειώσῃ» σ. 1 1—1 2 [164]...

(σύγκρ. Σπεκτάτορ 1915-1916)...

Εἴτε στό κεφάλαιο VII;

Κεφάλαιο VII:

1. (α) 1905. Ἀπόφαση τῶν μπολσεβίκων τοῦ 1906

Nil στή δυτικοευρωπαϊκὴ φιλολογία γιὰ

* — Τί εἶναι αὐτό; Ἡ Σύντ.

** Βλ. Ἀπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 12ος, σελ. 230-232. Ἡ Σύντ.

Λερώθηκε από τούς σοσιαλιστές-
έπαναστάτες καί τούς μενσεβί-
κους.

NB

Πέρασμα στό σοσιαλισμό μέ
συγκεκριμένες μορφές περάσμα-
τος (NB)...

τό κράτος.

2. (β) 1915: Θέσεις
τῆς «Σοτσιάλ-Ντε-
μοκράτ»*.

3. (γ) 1917. Πείρα.

{ —ἐξουσία.
—πολιτοφυλακή.
—πέραςμα στό σο-
σιαλισμό.

4. (δ) Ἡ στάση τῶν
σοσιαλιστῶν-ἐπα-
ναστατῶν καί τῶν
μενσεβίκων.

5. (ε) Πρόβλεψή μου
τόν Ἰούνη τοῦ 1917
στό συνέδριο τῶν
Σοβιέτ! ²³⁵

6. (ζ) Ἡ πείρα τοῦ Ἰ-
ούλη καί Αὐγού-
στου 1917.

7. Σεπτέμβρης 1917.

8. «Μεσσιανισμός»;
Ποιός «θά ἀρχίσει»;

9. Ὁ Ἐνγκελς γιά
τήν «προετοιμασία»
τῆς ἐπανάστασης.

Ἐπαναστατική
παράδοση.

Κεφάλαιο VIII (13). Συμπέρασμα.

Ἀνάγκη ἀλλαγῆς τοῦ προγράμ-
ματος τῶν σοσιαλδημοκρατῶν.

[*Β ή μ α τ α* πρὸς τήν
κατεύθυνση αὐτή στό
Socialist L a b o r
Party ²³⁶]

— νά
φύγει!

Τό σχέδιο προγράμματος τοῦ
ΣΔΕΚΡ τόν Ἀπρίλη καί τό Μάη
τοῦ 1917 ²³⁷

* Βλ. "Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 27ος, σελ. 50-53. Ἡ Σύντ.

220-
221-
222-
223-
224-
225-
226-
227-
228-
229-
230-
231-
232-
233-
234-
235-
236-
237-
238-
239-
240-
241-
242-
243-
244-
245-
246-
247-
248-
249-
250-
251-
252-
253-
254-
255-
256-
257-
258-
259-
260-
261-
262-
263-
264-
265-
266-
267-
268-
269-
270-
271-
272-
273-
274-
275-
276-
277-
278-
279-
280-
281-
282-
283-
284-
285-
286-
287-
288-
289-
290-
291-
292-
293-
294-
295-
296-
297-
298-
299-
300-
301-
302-
303-
304-
305-
306-
307-
308-
309-
310-
311-
312-
313-
314-
315-
316-
317-
318-
319-
320-
321-
322-
323-
324-
325-
326-
327-
328-
329-
330-
331-
332-
333-
334-
335-
336-
337-
338-
339-
340-
341-
342-
343-
344-
345-
346-
347-
348-
349-
350-
351-
352-
353-
354-
355-
356-
357-
358-
359-
360-
361-
362-
363-
364-
365-
366-
367-
368-
369-
370-
371-
372-
373-
374-
375-
376-
377-
378-
379-
380-
381-
382-
383-
384-
385-
386-
387-
388-
389-
390-
391-
392-
393-
394-
395-
396-
397-
398-
399-
400-
401-
402-
403-
404-
405-
406-
407-
408-
409-
410-
411-
412-
413-
414-
415-
416-
417-
418-
419-
420-
421-
422-
423-
424-
425-
426-
427-
428-
429-
430-
431-
432-
433-
434-
435-
436-
437-
438-
439-
440-
441-
442-
443-
444-
445-
446-
447-
448-
449-
450-
451-
452-
453-
454-
455-
456-
457-
458-
459-
460-
461-
462-
463-
464-
465-
466-
467-
468-
469-
470-
471-
472-
473-
474-
475-
476-
477-
478-
479-
480-
481-
482-
483-
484-
485-
486-
487-
488-
489-
490-
491-
492-
493-
494-
495-
496-
497-
498-
499-
500-
501-
502-
503-
504-
505-
506-
507-
508-
509-
510-
511-
512-
513-
514-
515-
516-
517-
518-
519-
520-
521-
522-
523-
524-
525-
526-
527-
528-
529-
530-
531-
532-
533-
534-
535-
536-
537-
538-
539-
540-
541-
542-
543-
544-
545-
546-
547-
548-
549-
550-
551-
552-
553-
554-
555-
556-
557-
558-
559-
560-
561-
562-
563-
564-
565-
566-
567-
568-
569-
570-
571-
572-
573-
574-
575-
576-
577-
578-
579-
580-
581-
582-
583-
584-
585-
586-
587-
588-
589-
590-
591-
592-
593-
594-
595-
596-
597-
598-
599-
600-
601-
602-
603-
604-
605-
606-
607-
608-
609-
610-
611-
612-
613-
614-
615-
616-
617-
618-
619-
620-
621-
622-
623-
624-
625-
626-
627-
628-
629-
630-
631-
632-
633-
634-
635-
636-
637-
638-
639-
640-
641-
642-
643-
644-
645-
646-
647-
648-
649-
650-
651-
652-
653-
654-
655-
656-
657-
658-
659-
660-
661-
662-
663-
664-
665-
666-
667-
668-
669-
670-
671-
672-
673-
674-
675-
676-
677-
678-
679-
680-
681-
682-
683-
684-
685-
686-
687-
688-
689-
690-
691-
692-
693-
694-
695-
696-
697-
698-
699-
700-
701-
702-
703-
704-
705-
706-
707-
708-
709-
710-
711-
712-
713-
714-
715-
716-
717-
718-
719-
720-
721-
722-
723-
724-
725-
726-
727-
728-
729-
730-
731-
732-
733-
734-
735-
736-
737-
738-
739-
740-
741-
742-
743-
744-
745-
746-
747-
748-
749-
750-
751-
752-
753-
754-
755-
756-
757-
758-
759-
760-
761-
762-
763-
764-
765-
766-
767-
768-
769-
770-
771-
772-
773-
774-
775-
776-
777-
778-
779-
780-
781-
782-
783-
784-
785-
786-
787-
788-
789-
790-
791-
792-
793-
794-
795-
796-
797-
798-
799-
800-
801-
802-
803-
804-

2nd. III. ~~Shasta~~ ~~1872~~ ~~1873~~ ~~1874~~ ~~1875~~ ~~1876~~ ~~1877~~ ~~1878~~ ~~1879~~ ~~1880~~ ~~1881~~ ~~1882~~ ~~1883~~ ~~1884~~ ~~1885~~ ~~1886~~ ~~1887~~ ~~1888~~ ~~1889~~ ~~1890~~ ~~1891~~ ~~1892~~ ~~1893~~ ~~1894~~ ~~1895~~ ~~1896~~ ~~1897~~ ~~1898~~ ~~1899~~ ~~1900~~ ~~1901~~ ~~1902~~ ~~1903~~ ~~1904~~ ~~1905~~ ~~1906~~ ~~1907~~ ~~1908~~ ~~1909~~ ~~1910~~ ~~1911~~ ~~1912~~ ~~1913~~ ~~1914~~ ~~1915~~ ~~1916~~ ~~1917~~ ~~1918~~ ~~1919~~ ~~1920~~ ~~1921~~ ~~1922~~ ~~1923~~ ~~1924~~ ~~1925~~ ~~1926~~ ~~1927~~ ~~1928~~ ~~1929~~ ~~1930~~ ~~1931~~ ~~1932~~ ~~1933~~ ~~1934~~ ~~1935~~ ~~1936~~ ~~1937~~ ~~1938~~ ~~1939~~ ~~1940~~ ~~1941~~ ~~1942~~ ~~1943~~ ~~1944~~ ~~1945~~ ~~1946~~ ~~1947~~ ~~1948~~ ~~1949~~ ~~1950~~ ~~1951~~ ~~1952~~ ~~1953~~ ~~1954~~ ~~1955~~ ~~1956~~ ~~1957~~ ~~1958~~ ~~1959~~ ~~1960~~ ~~1961~~ ~~1962~~ ~~1963~~ ~~1964~~ ~~1965~~ ~~1966~~ ~~1967~~ ~~1968~~ ~~1969~~ ~~1970~~ ~~1971~~ ~~1972~~ ~~1973~~ ~~1974~~ ~~1975~~ ~~1976~~ ~~1977~~ ~~1978~~ ~~1979~~ ~~1980~~ ~~1981~~ ~~1982~~ ~~1983~~ ~~1984~~ ~~1985~~ ~~1986~~ ~~1987~~ ~~1988~~ ~~1989~~ ~~1990~~ ~~1991~~ ~~1992~~ ~~1993~~ ~~1994~~ ~~1995~~ ~~1996~~ ~~1997~~ ~~1998~~ ~~1999~~ ~~2000~~ ~~2001~~ ~~2002~~ ~~2003~~ ~~2004~~ ~~2005~~ ~~2006~~ ~~2007~~ ~~2008~~ ~~2009~~ ~~2010~~ ~~2011~~ ~~2012~~ ~~2013~~ ~~2014~~ ~~2015~~ ~~2016~~ ~~2017~~ ~~2018~~ ~~2019~~ ~~2020~~ ~~2021~~ ~~2022~~ ~~2023~~ ~~2024~~ ~~2025~~ ~~2026~~ ~~2027~~ ~~2028~~ ~~2029~~ ~~2030~~ ~~2031~~ ~~2032~~ ~~2033~~ ~~2034~~ ~~2035~~ ~~2036~~ ~~2037~~ ~~2038~~ ~~2039~~ ~~2040~~ ~~2041~~ ~~2042~~ ~~2043~~ ~~2044~~ ~~2045~~ ~~2046~~ ~~2047~~ ~~2048~~ ~~2049~~ ~~2050~~ ~~2051~~ ~~2052~~ ~~2053~~ ~~2054~~ ~~2055~~ ~~2056~~ ~~2057~~ ~~2058~~ ~~2059~~ ~~2060~~ ~~2061~~ ~~2062~~ ~~2063~~ ~~2064~~ ~~2065~~ ~~2066~~ ~~2067~~ ~~2068~~ ~~2069~~ ~~2070~~ ~~2071~~ ~~2072~~ ~~2073~~ ~~2074~~ ~~2075~~ ~~2076~~ ~~2077~~ ~~2078~~ ~~2079~~ ~~2080~~ ~~2081~~ ~~2082~~ ~~2083~~ ~~2084~~ ~~2085~~ ~~2086~~ ~~2087~~ ~~2088~~ ~~2089~~ ~~2090~~ ~~2091~~ ~~2092~~ ~~2093~~ ~~2094~~ ~~2095~~ ~~2096~~ ~~2097~~ ~~2098~~ ~~2099~~ ~~2100~~ ~~2101~~ ~~2102~~ ~~2103~~ ~~2104~~ ~~2105~~ ~~2106~~ ~~2107~~ ~~2108~~ ~~2109~~ ~~2110~~ ~~2111~~ ~~2112~~ ~~2113~~ ~~2114~~ ~~2115~~ ~~2116~~ ~~2117~~ ~~2118~~ ~~2119~~ ~~2120~~ ~~2121~~ ~~2122~~ ~~2123~~ ~~2124~~ ~~2125~~ ~~2126~~ ~~2127~~ ~~2128~~ ~~2129~~ ~~2130~~ ~~2131~~ ~~2132~~ ~~2133~~ ~~2134~~ ~~2135~~ ~~2136~~ ~~2137~~ ~~2138~~ ~~2139~~ ~~2140~~ ~~2141~~ ~~2142~~ ~~2143~~ ~~2144~~ ~~2145~~ ~~2146~~ ~~2147~~ ~~2148~~ ~~2149~~ ~~2150~~ ~~2151~~ ~~2152~~ ~~2153~~ ~~2154~~ ~~2155~~ ~~2156~~ ~~2157~~ ~~2158~~ ~~2159~~ ~~2160~~ ~~2161~~ ~~2162~~ ~~2163~~ ~~2164~~ ~~2165~~ ~~2166~~ ~~2167~~ ~~2168~~ ~~2169~~ ~~2170~~ ~~2171~~ ~~2172~~ ~~2173~~ ~~2174~~ ~~2175~~ ~~2176~~ ~~2177~~ ~~2178~~ ~~2179~~ ~~2180~~ ~~2181~~ ~~2182~~ ~~2183~~ ~~2184~~ ~~2185~~ ~~2186~~ ~~2187~~ ~~2188~~ ~~2189~~ ~~2190~~ ~~2191~~ ~~2192~~ ~~2193~~ ~~2194~~ ~~2195~~ ~~2196~~ ~~2197~~ ~~2198~~ ~~2199~~ ~~2200~~ ~~2201~~ ~~2202~~ ~~2203~~ ~~2204~~ ~~2205~~ ~~2206~~ ~~2207~~ ~~2208~~ ~~2209~~ ~~2210~~ ~~2211~~ ~~2212~~ ~~2213~~ ~~2214~~ ~~2215~~ ~~2216~~ ~~2217~~ ~~2218~~ ~~2219~~ ~~2220~~ ~~2221~~ ~~2222~~ ~~2223~~ ~~2224~~ ~~2225~~ ~~2226~~ ~~2227~~ ~~2228~~ ~~2229~~ ~~2230~~ ~~2231~~ ~~2232~~ ~~2233~~ ~~2234~~ ~~2235~~ ~~2236~~ ~~2237~~ ~~2238~~ ~~2239~~ ~~2240~~ ~~2241~~ ~~2242~~ ~~2243~~ ~~2244~~ ~~2245~~ ~~2246~~ ~~2247~~ ~~2248~~ ~~2249~~ ~~2250~~ ~~2251~~ ~~2252~~ ~~2253~~ ~~2254~~ ~~2255~~ ~~2256~~ ~~2257~~ ~~2258~~ ~~2259~~ ~~2260~~ ~~2261~~ ~~2262~~ ~~2263~~ ~~2264~~ ~~2265~~ ~~2266~~ ~~2267~~ ~~2268~~ ~~2269~~ ~~2270~~ ~~2271~~ ~~2272~~ ~~2273~~ ~~2274~~ ~~2275~~ ~~2276~~ ~~2277~~ ~~2278~~ ~~2279</~~

- c. 36, 37-38

- c. 37.

- (+ mycelio
Planorhynchid)..

- c. 38-39.

Coronilla "opuntia"
"yng. A. D. Arizona pl. 1891"

- C. 22

- C. 22-23

- модуль" нег. ф.и.и. с. 4)

- c. 27-28-29-30-31

- 10

- 11

-

- 二

- $$(n + \underline{\underline{47}})$$

- 10

- c. 15

- C. 12-1

- [Eng.]

- 5-6-7.

- $$32:1894 : c \underline{39}.$$

«Σκέψεις, περιλήψεις καί σημειώσεις
γιά τό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση»» —
Ἰούλης-Σεπτέμβρης 1917

2

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Νά μήν προστεθεῖ ἄραγε κεφάλαιο (ἢ §§ στό VII κεφάλαιο): συγκεκριμενοποίηση τῶν καθηκόντων τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης μέ βάση τήν πείρα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1917; Αὐτό εἶναι ἀπαραίτητο!
νά ἀναπτυχθεῖ τό κεφάλαιο VII, γ

Πρέπει νά προστεθεῖ: *ἡ σ τ á σ η ἀ π έ ν α ν τ ι σ τ ό ν ἀ ν α ρ χ ι σ μ ό.*

«Τί ἀντιπροσώπευε» ἡ Κομμούνα;

Πότε, πῶς καί γιατί δέν χρειάζεται τό κράτος;

NB || Αὐτό μπορεῖ νά συμπεριληφθεῖ στά σχόλια τοῦ ἄρθρου τοῦ Ἐνγκελς ἐνάντια στούς ἀναρχικούς τοῦ 1873²³⁸.

Σχετικά μέ τό ζήτημα τοῦ «μεσσιανισμοῦ»: «Was ökonomisch formall falsch, kann weltgeschichtlich richtig sein», πρόλογος τοῦ Ἐνγκελς στήν «Ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας», ρωσική μετάφραση τοῦ Σ. Ἀλεξέγεφ, 3η ἔκδοση, «Νόβι μίρ», Πετρούπολη, 1906, σελ. 7-8. «Ὡστόσο ἐκεῖνο πού τυπικά εἶναι ψεύτικο ἀπό τήν ἄποψη τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, μπορεῖ νά εἶναι πέρα γιά πέρα σωστό ἀπό τήν ἄποψη τῆς παγκόσμιας ἱστορίας».

NB

«...Στό τυπικό οἰκονομικό λάθος μπορεῖ νά κρύβεται ἓνα ἄρκετά πραγματικό οἰκονομικό περιεχόμενο» (σ. 8)²³⁹.

3

ΣΧΕΔΙΑ ΧΩΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

1

Ίσως, οί §§ 1-3 νά ένωθοῦν σάν εἰσαγωγή (ἢ σάν τμήμα I): «Οἱ γενικές θεωρητικές ἀπόψεις τοῦ μαρξισμοῦ γιά τό κράτος» (τό μόνο πού ἤθελαν ὥς τά τώρα νά ξέρουν οἱ ὀπορτουνιστές καί οἱ καουτσκιστές). Μετά: Ἡ συγκεκριμένη ἐξέλιξη τῶν ἀπόψεων τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς γιά τό ρόλο τοῦ κράτους στήν ἐπανάσταση καί στό πέρασμα στό σοσιαλισμό: (α) 1847 καί 1848, σάν ὁρόσημο·

(β) 1852, σάν συμπέρασμα τῆς πείρας τῆς Γαλλίας· (γ) ἡ πείρα τοῦ 1871 = τό κύριο καί (δ) «ἡ συνόψιση» τοῦ 1891 ((1894—1847 = 47 χρόνια)).

2

Κεφάλαιο I. Οἱ πασίγνωστες ἀπόψεις τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς γιά τό κράτος.

II. Τά συμπεράσματα τῆς πείρας τοῦ 1789-1851.

III. Ἡ πείρα τοῦ 1871.

IV. Π ὥ ς ἄρχισε νά ἀπονεκρώνεται τό κράτος;*

3

Etwa: Ἡ διδασκαλία τοῦ μαρξισμοῦ γιά τό κράτος (καί τά καθήκοντα τῆς ἐπανάστασής μας).

Πρόλογος.

Κεφ. I. Οἱ γενικές θεωρητικές (ὄχι αὐτή ἡ λέξη) (Οἱ γενικές;) ἀπόψεις τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς γιά τό κράτος.

* Αὐτό τό κείμενο τό ἔγραψε ὁ Β. Ι. Λένιν μέ κόκκινο μολύβι πάνω ἀπό ἄλλο. Καί πάνω ἀπ' αὐτό εἶναι γραμμένες μέσα σέ πλαίσιο οἱ λέξεις: «δέν ἀξίζει». Ἡ Σύντ.

Κεφ. II. Ἡ συγκεκριμένη εξέλιξη αὐτῶν τῶν ἀπόψεων: ἡ πείρα τοῦ 1848-1852.

Κεφ. III. Ἡ πείρα τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ.

Τί ἀντιπροσώπευε ἡ Κομμούνα; τοὺς ἀναρχικοὺς καὶ τοὺς σοσιαλδημοκράτες.

Κεφ. IV. Οἱ οἰκονομικὲς βάσεις τῆς μετατροπῆς τοῦ κράτους σέ μή-κράτος (§ 6, 9-10).

Κεφ. V. Τελικὲς κρίσεις τοῦ Ἐνγκελς στά χρόνια 1890-1900 (§ 10 bis).

Κεφ. VI. Ξέχασμα καὶ ἐκχυδαϊσμός τοῦ μαρξισμοῦ.

Κεφ. VII. Ἡ πείρα τοῦ 1905 καὶ τοῦ 1917.

Κεφ. VIII. Συμπέρασμα*.

* Αὐτό τό κείμενο τό ἔγραψε ὁ Β. Ι. Λένιν μέ μπλέ μολύβι. Πάνω σ' αὐτό γράφτηκε μέ μελάνι τό περιεχόμενο τῆς προσούρας. Ἡ Σύντ.

4

ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Π ρ ό λ ο γ ο ς: (α) Γιά τό διαχωρισμό τοῦ μαρξισμοῦ καί τοῦ ἀναρχισμοῦ*. — β) Θεωρητικό ζήτημα πρώτιστης σπουδαιότητος, ἰδιαίτερα σέ σχέση μέ τόν ἰμπεριαλισμό. — γ) Ὁ ὁπορτουνισμός καί ἡ στάση ἀπέναντι στό κράτος. — δ) Ὁ «ἐποχή» τῆς σοσ. ἐπανάστασης. — ε) 1917.

* Στό χειρόγραφο ἀρχικά εἶχε γραφεῖ τό ἐξῆς: «α) Ὁ ἀφορμή (;;;): οἱ λογομαχίες γιά τό διαχωρισμό τοῦ μαρξισμοῦ καί τοῦ ἀναρχισμοῦ». Ὁ Σύντ.

5

ΥΛΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΙΙΙ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Κ. ΜΑΡΞ
«Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ»²⁴⁰

I. Κατάργηση τοῦ μόνιμου στρατοῦ (σ. 28 [212] ἀρ. 1).
 Δημόσιοι ὑπάλληλοι ἀνακλητοί καί ἀπό ἐργάτες: (σ. 28 [212-214] ἀρ. 2).
 Ἡ ἀστυνομία πού δέν ἔχει πολιτικές ἀρμοδιότητες καί ἀνακλητή (σ. 28 [214] ἀρ. 4).
 Τό ἴδιο καί οἱ ἄλλοι δημόσιοι ὑπάλληλοι (σ. 28 [214] ἀρ. 5).
 Γιά τούς μισθοὺς ἐργασίας (σ. 28 [214] ἀρ. 6)...
 Ἀπώλεια τῶν προνομίων τους (σ. 28 [214] ἀρ. 7)...
 Κατάργηση τῶν ἐκκλησιῶν (σ. 28 [214-216] ἀρ. 8).
 Οἱ δικαστές (σ. 28 [216] ἀρ. 9).
 Σελ. 30 [220] ἀρ. 17.

II. Ἡ Κομμούνα, ὄχι κοινοβουλευτικό, ἀλλά ἐργαζόμενο σῶμα, νομοθετικό καί ἐκτελεστικό (σ. 28 [214] ἀρ. 3).
 NB: ὄχι μέλη κοινοβουλίου, ἀλλά λαϊκοί πληρεξούσιοι: σ. 29 [218] ἀρ. 13.

III. Κομμούνα = ὀργάνωση ὅλης τῆς Γαλλίας: σ. 29 [216] ἀρ. 10
 καί τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας: σ. 29 [216] ἀρ. 11.
 «Ἐνότητα τοῦ ἔθνους»: σ. 29 [216-218] ἀρ. 12.

ΣΣ = Ἡ Κομμούνα ὅχι = μεσαιωνική, ἀλλά νέα: σ. 29 [218] ἀρ. 14· κάτω τό παράσιτο — κράτος: σ. 29-30 [220] ἀρ. 15

idem * σ. 30 [220] ἀρ. 16.

* — τό ἴδιο. Ἡ Σύντ.

IV. ΣΣ = Τελικά άνοιχτή πολιτική μορφή: σ. 30 [220-222]
άρ. 18.

V. Προϋπόθεση όλων αυτών: σ. 30 [222] άρ. 19 καί σ. 31 [222].

2

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΙΙΙ

1. 'Απόπειρα νά «συντριβεῖ» ή κρατική μηχανή.
2. Μέ τί θά αντικατασταθεῖ; Κατάργηση τοῦ μόνιμου στρατοῦ καί τῆς ὑπαλληλοκρατίας.
3. *Οχι μέλη κοινοβουλίου, ἀλλά ἐργαζόμενοι.
4. Πῶς νά ὀργανώσουμε τήν ἐνότητα τοῦ ἔθνους.
5. Κάτω τό παράσιτο—κράτος.
6. 'Επιτέλους ἀνακαλύφθηκε.
7. *Π ρ ο ὕ π ο θ έ σ ε ι ς.*

3

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΙΙΙ²⁴¹

Etwa:

1. Σέ τί συνίσταται ὁ ήρωισμός τῆς ἀπόπειρας τῶν κομμουνά-ρων; σ. 18 [36].
2. Μέ τί θά αντικατασταθεῖ ή τσακισμένη κρατική μηχανή; σ. 21 [40].
3. Κατάργηση τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ*: σ. 24 [45].
4. 'Οργάνωση τῆς ἐνότητας τοῦ ἔθνους**: σ. 29 [51].
5. Κατάργηση τοῦ «παράσιτου»—κράτους***: σ. 32 [54].
6. «Τελικά άνοιχτή» πολιτική μορφή γιά τό πέραςμα στό σοσιαλισμό.

* Στό χειρόγραφο ἀρχικά ήταν γραμμένο ἔτσι: «3. *Οχι κοινοβουλευτικά, ἀλλά ἐργαζόμενα σώματα». 'Η Σύντ.

** Στό χειρόγραφο ἀρχικά ήταν γραμμένο ἔτσι: «Πῶς θά ὀργανωθεῖ ή ἐνότητα τοῦ ἔθνους». 'Η Σύντ.

*** Στό χειρόγραφο ἀρχικά ήταν γραμμένο ἔτσι: «Κάτω τό «παράσιτο»—κράτος». 'Η Σύντ.

4

ΠΡΟΧΕΙΡΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΙΙΙ

Etwa:

- Κεφάλαιο ΙΙΙ. 1. Σέ τί πάλιωσε τό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο»;
2. Ἀνάλυση τῆς σημασίας τῆς Κομμούνας.
Marx*.
-

* Τά σημεία 1 καί 2 διαγράφηκαν ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν. Ἡ Σύντ.

6

ΥΛΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ IV ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1

ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ IV

Κεφάλαιο IV.

1. 'Ο "Ενγκελς τό 1872.
2. 'Ο "Ενγκελς τό 1873 καί ὁ Marx.
3. 'Ο "Ενγκελς τό 1875.

'Η δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. 'Η διαφορά ἀπό τόν ἀναρχισμό. 'Η Κομμούνα δέν ἦταν «κράτος στήν καθαυτό ἔννοιά του»²⁴².

4. 'Ο "Ενγκελς τό 1891.

Κεφάλαιο IV.

§ 4.

'Ο "Ενγκελς τό 1891. **Κριτική τοῦ προγράμματος.**

§ 4. Κριτική τοῦ σχεδίου προγράμματος τῆς 'Ερφούρτης.

§ 5. 'Ο "Ενγκελς τό 1891, πρόλογος.

§ 6. 'Ο "Ενγκελς τό 1894: *ἐνάντια στή δημοκρατία.*

2

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Φ. ΕΝΓΚΕΛΣ
«ΓΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ»

'Ο "Ενγκελς τό 1872

- 1) ἀπαλλοτρίωση τῶν σπιτιῶν καί τῶν διαμερισμάτων
- 2) «ἄμεση βοήθεια»
- 3) ἡ μίσθωση θά παραμείνει
- 4) ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου
- 5) «ἡ κατάργηση τοῦ κράτους»...

7

ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ VII (ΠΟΥ ΔΕΝ ΓΡΑΦΤΗΚΕ)

1

1. Νέο «λαϊκό δημιούργημα» στή ρωσική επανάσταση: τά Σοβιέτ.
2. Τά διδάγματα τοῦ 1905.
3. Παραμονές τῆς επανάστασης τοῦ 1917. Θέσεις τοῦ 1915.
4. Ἡ πείρα τῆς επανάστασης τοῦ 1917. Τά Σοβιέτ καί ὁ ρόλος τους. III-IV.
Ἐπαρχή καί προοπτικές.
5. Ἐκπόρνευση τῶν Σοβιέτ ἀπό τοὺς μενσεβίκους καί τοὺς σοσιαλιστές-επαναστάτες. Κατάπτωση τῶν Σοβιέτ. V-VIII. Κατάπτωση.
6. Κορνιλοφισμός²⁴³. IX. Προδοσία τῶν ἀρχηγῶν τῆς 1ης πρόσκλησης.

2

Κεφάλαιο VII. Ἡ πείρα τῶν ρωσικῶν επαναστασι-
σεων τοῦ 1905 καί τοῦ 1917: σ. 85—

- Etwa: { 1. Νέο «λαϊκό δημιούργημα» στήν επανάσταση. Quid
ἢ Σ { est? (ὁ Πλεχάνοφ τό 1906.)
2. Τά διδάγματα τοῦ 1905 (Οἱ ἀποφάσεις τῶν μενσεβί-
κων καί τῶν μπολσεβίκων τοῦ 1906.)
3. Παραμονές τῆς επανάστασης τοῦ 1917: Θέσεις τοῦ
Ἐκτῶβρη 1915.
4. Ἡ πείρα τοῦ 1917. Μαζική ἄνοδος, τά Σοβιέτ. (Ἡ ἀ-
νάπτυξή τους καί ἡ ἀδυναμία τους: μικροαστική
ἐξάρτηση.)
5. Ἐκπόρνευση τῶν Σοβιέτ ἀπό τοὺς ἐσέρους καί τοὺς
μενσεβίκους:

{ πολιτοφυλακή, έξοπλισμός τοῦ λαοῦ
στρατιωτικό τμήμα. «Τ μ ή μ α τ α»
οικονομικό τμήμα.
έρευνα τῶν 3-5. VII
«ανεξαρτησία» τῆς εξουσίας ἀπό τίς κομ-
ματικές ὀργανώσεις.

6. Κορνιλοφισμός.

Διαφθορά τῶν μενσεβίκων καί τῶν ἐσέρων.

Ἡ πλαστογραφία τῆς 14-19. IX²⁴⁴.

7. «Μεσσιανισμός». Ποιός θ' ἀρχίσει;

[ἢ αὐτό στό
«συμπέρασμα»;

8

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

‘Ο τίτλος πρέπει νά είναι: «Κράτος καί ἐπανάσταση».
 ‘Υπότιτλος: ‘Η διδασκαλία τοῦ μαρξισμού γιά τό κράτος καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάσταση.

Π ρ ω τ ό τ υ π ο:

Πρόλογος: (σ. 1) [3]²⁴⁵.

Εἴτε ἔτσι:

(σ. 2) Κεφάλαιο I.

Ταξική κοινωνία καί κράτος*.

Μιά ἀπό τίς πηγές τῆς ὀπορτουνιστικῆς διαστρέβλωσης τοῦ μαρξισμού: ἡ «ἀ π ο ν έ κ ρ ω σ η». Αὐτό= «κοινωνιολογία»**.

Κεφάλαιο I.—(σ. 2) [5]

§ 1. Τό κράτος—προϊόν τῶν ἀνειρήνευτων ταξικῶν ἀντιθέσεων...

σ. 2.

§ 2. Ἰδιαίτερα τμήματα «ἐνοπλων ἀνθρώπων», φυλακές καί ἄλλα.—σ. 3 [8] in finem.

§ 3. Τό κράτος*** —μέσο ἐκμετάλλευσης τῆς καταπιεζόμενης τάξης —σ. 5 [12]

§ 4. «‘Η ἀπονέκρωση» τοῦ κράτους καί ἡ βίαιη ἐπανάσταση: σ. 8-11 [16-22].

* Στό χειρόγραφο ἀρχικά ἦταν γραμμένο ἔτσι: «Τό κράτος στήν προταξική καί στήν ταξική κοινωνία». ‘Η Σύντ.

** Στό χειρόγραφο τό κείμενο αὐτό εἶναι διαγραμμένο. ‘Η Σύντ.

*** Στό χειρόγραφο παραπέρα ἀκολουθοῦν οἱ διαγραμμένες λέξεις: «καί τό χρηματιστήριο». ‘Η Σύντ.

Κεφάλαιο II. Ἡ συγκεκριμένη ιστορική εξέλιξη τῆς διδασκαλίας τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Ἐνγκελς γιὰ τὸ κράτος. I. Ἡ πείρα τοῦ 1848-1852*

{ Συγκεκριμένη
«πολιτική»
τά καθήκοντα τῆς
ἐπανάστασης }

Κεφ. III. Συνέχεια

II. Ἡ πείρα τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ.

ἴσως II. α. ὁ Μάρξ (1871) und 1873. (1872: Marx und Engels).

; II. β. Ἐνγκελς 1872, 1873, 1875.

Κεφάλαιο II. Τὸ κράτος καὶ ἡ ἐπανάσταση. Ἡ πείρα τοῦ 1848-1851, σ. 11 - 18 [22-35].

1. Παραμονές τῆς ἐπανάστασης: σ. 11 [22].

2. Συμπεράσματα τῆς ἐπανάστασης: σ. 14 [27].

{ «Τὸ κράτος τοῦ προλεταριάτου πού εἶναι ὁργανωμένο σέ κυρίαρχη τάξη». Εἶναι ἀνάγκη νά συντριβεῖ ἡ κρατική μηχανή τῆς ἀστικῆς τάξης. }

Κεφάλαιο III. Κράτος καὶ ἐπανάσταση. Ἡ πείρα τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ. Ἡ ἀνάλυση τοῦ Μάρξ, σελ. 18-34 [36-56].

§§ 1. Σέ τί συνίσταται ὁ ἥρωισμός τῆς ἀπόπειρας τῶν κομμουνάρων; — σ. 18 [36].

2. Μέ τί θ' ἀντικαταστήσουμε τή συντριμμένη κρατική μηχανή; — σ. 21 [40].

3. Κατάργηση τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ: σ. 24 [45].

4. Ὁργάνωση τῆς ἐνότητας τοῦ ἔθνους: σ. 29 [51].

5. Κατάργηση τοῦ παράσιτου—κράτους — σ. 32-34 [54-56].

6.

* Τὸ κείμενο ἀπὸ τῆ λέξη «συγκεκριμένη» μέχρι καὶ τὸ «1852» στὸ χειρόγραφο εἶναι σβησμένο. Ἡ Σύντ.

Κεφάλαιο IV. Κράτος καί ἐπανάσταση. III. Συμπεράσματα, πού κατέληξε ὁ Ἔνγκελς στή δεκαετία τοῦ 1890-1900*.

Συμπληρωματικές ἐπεξηγήσεις.

Κεφάλαιο IV. Συνέχεια. Συμπληρωματικές ἐπεξηγήσεις τοῦ Ἔνγκελς... σ. 34-52 [56-83].

1. «Τό ζήτημα τῆς κατοικίας»... σ. 34 [57].
2. Πολεμική ἐνάντια στούς ἀναρχικούς... σ. 3 6 [59].
3. Γράμμα πρὸς τόν Μπέμπελ: σ. 39 [64].
(σ. 39).

+ 39, α, β, γ [65-66]

4. Ἡ Κριτική τοῦ σχεδίου προγράμματος τῆς Ἐρφούρτης: σελ. 4 0-4 6 [67-74].
5. Πρόλογος τοῦ 1891 στὸν «Ἐμφύλιο πόλεμο» τοῦ Μάρξ σ. 46-50 [75-80].
6. Ὁ Ἔνγκελς καί τό «ξέπέρασμα» τῆς δημοκρατίας: σ. 50-5 2 [81-83].

Κεφάλαιο V. Οἱ οἰκονομικές βάσεις τῆς ἀπονέκρωσης (τῆς κατάργησης) τοῦ κράτους.

Κεφάλαιο V. Οἱ οἰκονομικές βάσεις τῆς ἀπονέκρωσης τοῦ κράτους. Σελ. 52 [83]. Σελ. 52-70 [83-102].

1. [σ. 53] Τοποθέτηση τοῦ ζητήματος ἀπὸ τόν Μάρξ σ. 5 3 [84].
2. Τό πέρασμα ἀπὸ τόν καπιταλισμό στὸν κομμουνισμό: σ. 5 5 [86].

* Τό κείμενο ἀπὸ τή λέξη «Κράτος» καί ὡς τό «1890-1900» στό χειρόγραφο εἶναι σβησμένο. Ἡ Σύντ.

3. Ἡ πρώτη* φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας: σ. 59 [91].

4. Ἡ ἀνώτερη φάση: σ. 63-70 [95-102].

Κεφάλαιο VI. Ὁ ἐκχυδαϊσμός τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τούς ὀπορτουνιστές: σ. 70-84 [102-119].

1. Ἡ πολεμική τοῦ Πλεχάνοφ ἐνάντια στούς ἀναρχικούς: σ. 70-71 [103-104].

2. Ἡ πολεμική τοῦ Κάουτσκι ἐνάντια στούς ὀπορτουνιστές: σ. 71-76 [104-111].

3. Ἡ πολεμική τοῦ Κάουτσκι ἐνάντια στόν Πάννεκουκ: σ. 76-84 [111-119].

Κεφάλαιο VII. Ἡ πείρα τῶν ρωσικῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1905 καί τοῦ 1917: σ. 85—[119—].

Γράφτηκε τόν Ἰούλη-Σεπτέμβρη τοῦ 1917

*Πρωτοδημοσιεύτηκε ὅχι ὁλόκληρο
τό 1931 στό περιοδικό «Μπολσεβίκ», τεῦχ. 17*

*Πρωτοδημοσιεύτηκε ὁλόκληρο τό 1933
στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXI*

*Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο*

* Στό χειρόγραφο ἀρχικά ἦταν γραμμένο: «κατώτερη». Ἡ Σύντ.

ΥΛΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΑΡΘΡΟ ΠΟΥ ΔΕΝ ΓΡΑΦΤΗΚΕ
«ΓΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ»

1

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ ΤΟΥ Ν. Ι. ΜΠΟΥΧΑΡΙΝ
«ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ»²⁴⁶

|| Σημειώσεις στο άρθρο του Μπουχάριν

|| NB

(«Γιά τή θεωρία του ιμπεριαλιστικού κράτους»)

Γιά τή θεωρία του ιμπεριαλιστικού κράτους.

;

(4)

«Ἡ κοινωνιολογική θεωρία του κράτους»: τή δίνει ὁ μαρξισμός...(;)

;

«...τό κράτος = ἡ πιά γενική ὀργάνωση τῶν κυρίαρχων τάξεων...»

Λόγια²⁴⁷ (7);

S. 7²⁴⁸ — περικοπή ἀπό τόν

Ἔνγκελς (S. 137. 3. Auflage* 1889)

(S. 180. 6. Auflage

(α)

ὄχι ἀκριβῆς
(«in der Regel»**)

σύγκρινε S. 1 7 8:

6. Auflage

(β) Niederhaltung ὄχι = ὑποδούλωση,

ἀλλά διατήρηση σέ ὑποταγή...

(γ) Ausnahmsweise*** περιπτώσεις...

{ S. 11 — περικοπή ἀπό τόν Ἔνγκελς (3. Auflage, S. 135 = S. 177 6. Auflage)²⁴⁹.

{ Engels στό «Neue Zeit», XXXII, 1, S. 32 (;) («Dell' Autorità»)²⁵⁰.

* — ἔκδοση. Ἡ Σύντ.

** — κατά γενικό κανόνα. Ἡ Σύντ.

*** — σάν ἐξαίρεση. Ἡ Σύντ.

S. 13: τό κράτος «ἀπονεκρώνεται» (καί πίο λεπτομερειακά;).

S. 14: «διαφορετικός τύπος» (ἀνακριβής)... S. 14: τό κράτος =
«πολιτική ἔκφραση τῆς
πλατιᾶς (καθολικῆς;
κοινωνικο-οικονομικῆς
δομῆς» (;;;)

S. 15-16: ἡ διαφορά τῶν μαρξιστῶν καί τῶν ἀναρχικῶν στό ζήτημα τοῦ κράτους *δέν εἶναι σωστή* (σύγκρινε «Anti-Dühring», 3. Auflage, S. 303²⁵¹).

γιά τόν κρατικό καπιταλισμό. Ἐνδιαφέρον. *Νόμιμα*, στήν οὐσία

σ. 53. «Ἐκ τῶν ὀριζόμενων αἰτημάτων τακτικῆς: ἡ σοσιαλ-δημοκρατία πρέπει ἐπίμονα νά ὑπογραμμίζει τήν θεμελιώδη ἐχθρότητά της πρός τήν κρατική ἐξουσία». (Ἡ ὑπογράμμιση τοῦ Μπουχάριν, σ. 53)...

NB

(Νά ψηφίσουμε ἐνάντια στόν προϋπολογισμό etc.).

Στό τέλος (54-55) ἀναφέρεται ὅτι τό προλεταριάτο «δημιουργεῖ τή δική του προσωρινή κρατική ὀργάνωση ἐξουσίας» (unklar*: «κρατική ὀργάνωση ἐξουσίας...» ἐξουσία πάνω σέ ποιόν; πάνω στό σύνολο τῆς κοινωνίας; ἡ ἐξουσία πάνω στήν κοινωνία εἶναι ἀκριβῶς ἡ κρατική ἐξουσία. Πλεονασμός. Ταυτολογία)... Τό προλεταριάτο, λέει, «καταργεῖ τή δικτατορία του», «βάζοντας μιά γιά πάντα σταυρό στήν ταφόπετρα τοῦ κράτους...» (τελευταία φράση τοῦ ἄρθρου).

*Γράφτηκε ὀχι ἀργότερα ἀπό τόν
Αὐγουστο τοῦ 1916*

*Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1932 στό περιοδικό
«Μπολσεβίκ», τεύχ. 22*

*Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο*

* — εἶναι ἀσαφές. Ἡ Σύντ.

2

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ ΤΟΥ Ν. Ι. ΜΠΟΥΧΑΡΙΝ
«ΤΟ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΛΗΣΤΡΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ»²⁵²

Τό ιμπεριαλιστικό ληστρικό κράτος

Όχι μόνο
τακτικής

Χ Σοβαρότατο ζήτημα τακτικής του καιρού
μας αποτελεί τό ζήτημα της λεγόμενης «ύ-
περάσπισης της πατρίδας», γιατί έδω βρί-
σκεται ή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σέ
όλο τόν άστικό καί τόν προλεταριακό
κόσμο. Στήν ίδια ήδη λέξη κρύβεται άπάτη,
γιατί στήν πραγματικότητα έδω δέν πρόκει-
ται γιά τή χώρα, σάν τέτια, δηλ. γιά τόν
πληθυσμό της, αλλά γιά τήν κρατική όργάνω-
ση, γιά τό κράτος. "Αν ή χώρα χάσει τήν
ανεξαρτησία της, αυτό δέν σημαίνει ότι οί
κάτοικοί της χάνουν τήν ανεξαρτησία τους
(πού γενικά δέν τήν έχουν στόν καπιταλι-
σμό), αλλά μόνο ότι θά παύσει νά υπάρχει
ή κρατική όργάνωση. 'Η άθώα λεξούλα
«χώρα» συγκαλύπτει έτσι τίς σχέσεις κυ-
ριαρχίας καί ύποταγής, πού τό περιεχόμε-
νό τους είναι αίμα καί δάκρυα, ύποδούλωση
καί ύποταγή, ληστεία καί φόννοι. «Πιο
θαρραλέοι» είναι πολλοί πού «μετεκπαι-
δεύτηκαν», καί οί όποιοι—άπόλυτα συνε-
πείς,—έχοντας σάν άφετηρία τήν άποψη
της υπεράσπισης της πατρίδας, άρχισαν νά
έξυμνούν τό κράτος, νά ψάλλουν ένθου-

Στό «Arbeiter-
politik»²⁵³,
τεϋχ. 25

Υπότιτλος:

Θεωρητικό (;)

σχετικά μέ τό ζήτη-
μα της βοηθητικής
ύπηρεσίας στήν
πατρίδα.

|| άνακριβές

σιώδεις ὕμνους πρὸς τιμὴ τοῦ «κρατικοῦ λογικοῦ» μέ ὅλα τὰ ἱερά του σύμβολα, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἐκπορνευμένη ἐπιστήμη καὶ θρησκεία καὶ τελειώνοντας μέ τό στρατό καὶ τό στόλο καὶ ἀκόμη μέ τὴν ἀστυνομική βία καὶ τὴν ταξική δικαιοσύνη. Γι' αὐτό εἶναι ἐξαιρετικά σημαντικό νά ἔχει κανεῖς ξεκάθαρη ἀντίληψη γιά τό κράτος γενικά καὶ εἰδικότερα γιά τό ἱμπεριαλιστικό ληστρικό κράτος.

1) ἐνεργεῖ

2) φαινόμενο

= ὄχι «αὐτό»...

Τό κράτος εἶναι ἱστορική κατηγορία. Αὐτό σημαίνει ὅτι τό κράτος 1) δέν ἀντιπροσωπεύει ἓνα αἰώνιο νόμο τῆς κοινωνίας, ἀλλά μόνο μεταβατικό 2) κοινωνικό σχηματισμό. Μέ ἄλλα λόγια: τό κράτος ἐμφανίζεται μόνο σέ μιά ὀρισμένη βαθμίδα τῆς ἐξέλιξης, καὶ πρέπει, ἀντίθετα, νά ἐξαφανιστεῖ σέ μίαν ἄλλη βαθμίδα τῆς ἐξέλιξης. Ἐμφανίζεται σάν ὀργάνωση τῆς κυρίαρχης τάξης καί σ' αὐτό βρίσκεται ἡ οὐσία του. Ἀποτελεῖ ὀργάνωση «τῆς πιό ἰσχυρῆς, οἰκονομικά κυρίαρχης τάξης, πού διαμέσου τοῦ κράτους γίνεται καὶ πολιτικά κυρίαρχη τάξη καὶ ἔτσι ἀποκτᾷ νέα μέσα γιά τὴν καθυπόταξη καὶ ἐκμετάλλευση τῆς καταπιεζόμενης τάξης» (Φ. Ἐνγκελς: «Ἡ καταγωγή τῆς οἰκογένειας κτλ.», σελ. 137). Ἐτσι, ἡ ἔννοια τοῦ κράτους ἔχει σάν προϋπόθεσή της τὴν ἔννοια τῆς ταξικῆς κυριαρχίας. Τό ἀταξικό κράτος εἶναι ἐπίσης ἀδιανόητο, ὅπως, λογουχάρη, ὁ ἀταξικός καπιταλισμός ἢ τό στεγνό νερό. Ὁ Κάρλ Μάρξ τό ἔκφρασε αὐτό μέ τὰ ἀκόλουθα λόγια: «Ἀκόμη καὶ ριζοσπάστες καὶ ἐπαναστάτες πολιτικοί—γράφει (βλ. «Κριτικές σημειώσεις κτλ.». Φιλολογική κληρονομιά, τ. 2, σελ. 50)—ἀναζητοῦν νά βροῦν τὴ ρίζα τοῦ κακοῦ ὄχι στήν οὐσία τοῦ κράτους, ἀλλά σέ μιά συγκεκριμένη μορφή του, γιά νά βάλουν στή θέση της μίαν ἄλλη». Ἐντελῶς διαφορετικοί εἶναι οἱ σκοποὶ τῶν σοσιαλιστῶν: «Ὅλοι οἱ σοσιαλιστές—ὑποστηρίζει ὁ Φ. Ἐνγκελς (ἰταλικό ἄρθρο: «Γιά τό κύρος», πού δημοσιεύτηκε τό περιοδικό «Neue Zeit», τεύχ. 32, 1, σελ. 39)—συμφωνοῦν ὅτι τό κράτος καὶ μαζί μ' αὐτό καὶ τό πολιτικό κύρος,

θά εξαφανιστούν || σάν αποτέλεσμα || τῆς μελλο-
ντικῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης· δηλ. ὅτι οἱ κοι-
νωνικές λειτουργίες ἀρ. 3 θά χάσουν τόν πολιτικό Ἀρ. 3 V (ὑπηρεσίες)
τους χαρακτήρα καί θά μετατραποῦν σέ ἀπλές
διοικητικές λειτουργίες, πού ἐπιβλέπουν τά κοι-
νωνικά συμφέροντα». Ὁ ἴδιος ὁ Ἐνγκελς γράφει
στό «Ἀντι-Ντύρινγκ» (ἔργο, πού, ὅπως εἶναι
γνωστό, τό κοίταξε, σχεδόν τό ἐπιμελήθηκε καί
ἐνμέρει τό ἔγραψε ὁ Μάρξ) ὅτι τό κράτος «ἀπο-
νεκρώνεται». Τήν ἴδια ἀκριβῶς πρόγνωση κάνει
καί στήν «Καταγωγή τῆς οἰκογένειας». Ἡ κοι-
νωνία, πού ἀναδιοργανώνει τήν παραγωγή στή
βάση τῆς ἐλεύθερης καί ἴσης ἔνωσης τῶν παρα-
γωγῶν, θά παραδόσει ὅλη τήν κρατική μηχανή
ἐκεῖ, πού θά εἶναι καί ἡ θέση της: στό μουσεῖο
τῶν ἀρχαιοτήτων δίπλα στό ροδάνι καί τό
μπρούντζινο τσεκούρι (σελ. 140)*. Μαζί μέ τήν
κατάργηση τοῦ ταξικοῦ καθεστῶτος θά καταργη-
θεῖ (gesprengt) καί ἡ πολιτική του ἔκφραση — τό
κράτος, καί θά ἐμφανιστεῖ ἡ ἀταξική, ἡ σοσιαλι- << ὄχι σωστό;;
στική κοινωνία, ὅπου δέν θά ὑπάρχει κράτος.

Τό κράτος εἶναι ἡ καθολικότερη ὀργάνωση τῆς
κυρίαρχης τάξης, δηλ. ἀντικείμενα ἐκμετάλλευ-
σης ἐδῶ δέν εἶναι μόνο ὀρισμένοι κύκλοι, ἀλλά
ὅλη ἡ ἐκμεταλλευόμενη τάξη. Αὐτό εἶναι μιά πε-
λώρια, τερατώδης [ἀπορροφητική] μηχανή, πού
; Ἡ ἐκκλησία;
κτλ.

* Σέ σύνδεση μ' αὐτό θά θέλαμε νά σημειώσουμε
ὅτι εἶναι ἐντελῶς λαθεμένο νά ψάχνει κανένας νά
βρεῖ τή διαφορά ἀνάμεσα στούς σοσιαλιστές καί
στούς ἀναρχικούς στό ὅτι οἱ πρῶτοι εἶναι ὁπαδοί,
ἐνῶ οἱ δεύτεροι εἶναι ἀντίπαλοι τοῦ κράτους. Στήν
πραγματικότητα, ἡ διαφορά συνίσταται σέ τοῦτο: στό

ὅτι ἡ ἐπαναστατική σοσιαλδημοκρατία θέλει νά ὀρ-
γανώσει τήν καινούργια κοινωνική παραγωγή, σάν
συγκεντρωτική, δηλ. τεχνικά πιό προοδευτική, ἐνῶ ἡ
ἀποκεντρωτική ἀναρχική παραγωγή θά σήμαινε μόνο
ένα βῆμα πρὸς τά πίσω πρὸς τήν παλιά τεχνική, τήν
παλιά μορφή παραγωγῆς.

σωστό

ὄχι σωστό,
ὄχι πλήρες

ἄμεσα ἡ ἴδια ἐκμεταλλεύεται τὸ λαό, καὶ ἔχει ἐπίσης σάν σκοπό της τὴ διαφύλαξη, τὴν ὑπεράσπιση, τὴ διεύρυνση ὅλων τῶν ὅρων μιᾶς «κανονικῆς» ἐκμετάλλευσης. Σέ περίπτωση ἐνός ὁποιοδήποτε κινδύνου τὸ κράτος μέ ὅλες τίς δυνάμεις του — καὶ τελικά μέ τίς στρατιωτικές — καταπολεμᾷ τοὺς «ἐχθρούς»: ἐξωτερικά αὐτό θά εἶναι πόλεμος, ἐσωτερικά θά εἶναι σκληρὴ καταστολὴ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡ δύναμη τοῦ ὅπλου, | ὁ φόνος | — αὐτός εἶναι ὁ σιδερένιος νόμος τοῦ κράτους καὶ κάθε χωρὶς ἐξαίρεση κρατικὴ μορφή. Ἡ διαφορὰ βρίσκεται μόνο στήν ποσοτικὴ πλευρά αὐτοῦ τοῦ φαινομένου, ὅμως κι' αὐτὴ ἀλλάζει ἀνάλογα μέ τὸν τύπο τοῦ κράτους, πού μέ τὴ σειρά του καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας. Ἀκριβῶς στήν ἐποχὴ μας, μέ τὸ σχηματισμό τῶν *ἱμπεριαλιστικῶν* κρατῶν, ἡ γενικὴ στρατικοποίηση παίρνει πελώριες, πρωτοφανεῖς διαστάσεις.

II

ἀνακριβές

*

Ἀρ. 4: «αὐτό
ἀποτελοῦσε,
στήν οὐσία,
ἀπλῶς
ὀργάνωση».

Τὸ κράτος εἶναι καθολικὴ ὀργάνωση τῆς κυρίαρχης τάξης. Στὴν προϊμπεριαλιστικὴ ἐποχὴ

ἄρ. 4 αὐτό ἦταν, στήν οὐσία, ὀργάνωση. Ὁ ἰδιαίτερα σημαντικὸς τομέας τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἡ οἰκονομία, βρισκόταν σέ ἐντελῶς ἀναρχικὴ κατάσταση. Ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρηση, ὁ καπιταλιστὴς, πού «ἐργάζεται» αὐτοτελῶς καὶ ἔχει νὰ κάνει μόνο μέ τοὺς δικούς του ἐργάτες, καὶ πού τὸ κράτος τοῦ ἐξασφαλίζει τοὺς γενικοὺς ὅρους τῶν «δικαιωμάτων» του πάνω «στήν ἐκμετάλλευση» — αὐτὴ εἶναι ἡ τυπικὴ εἰκόνα τῆς προηγούμενης οἰκονομίας. Τελείως διαφορετικὰ εἶναι τὰ πράγματα τώρα. Ὁ ξεχωριστὸς καπιταλιστὴς ἔγινε μέλος τῆς ἑνώσεως καπιταλιστῶν. Ἡ γοργὴ ἐξαφάνιση τῶν μεσαίων στρωμάτων καὶ ἡ νικηφόρα πορεία τοῦ μεγάλου κεφαλαίου δημιούργησαν ὀρισμένες καινούργιες μορφές οἰκονομικῆς ζωῆς, πού φυσικά, πρόβαλαν σάν εἰδικές μορφές τῆς τα-

* Ἡ παρατήρηση τοῦ Β. Ι. Λένιν ἀναφέρεται καὶ σέ ἀνάλογο ὅρο, πού χρησιμοποίησε ὁ Μπουχάριν στό τέλος τούτου τοῦ μέρους. Ὁ Λένιν ξεχώρισε αὐτές τίς λέξεις σέ πλαίσιο καὶ τίς ἔνωσε μεταξύ τους μέ βέλος. Ἡ Σύντ.

ξικῆς ζωῆς. Ὁ σχηματισμός τῶν ἐνώσεων τῶν ἐπιχειρηματιῶν, τῶν τράστ, τῶν συνδικάτων κτλ. καί ἡ ἀμοιβαία τους σύνδεση μέσω τῶν μικτῶν ἐπιχειρήσεων καί τῶν μεγάλων τραπεζῶν ἄλλαξαν ἐντελῶς τίς παλιές μορφές. Καί ἐνῶ γιά τήν προῖμπεριαλιστική ἐποχή χαρακτηριστική ἦταν ἡ ἀτομική καπιταλιστική ἰδιοκτησία, γιά τή σύγχρονη ὅμως χρηματιστική-καπιταλιστική οἰκονομία χαρακτηριστική εἶναι ἡ συλλογική ἰδιοκτησία τῶν ὀργανωτικά-ἐνωμένων μεταξύ τους καπιταλιστῶν. Αὐτό ὅμως τό ἴδιο προτσές μπορούμε νά παρατηρήσουμε ὄχι μόνο στόν τομέα τῆς οἰκονομίας. Ἐπεκτείνεται σ' ὅλους τούς τομεῖς τῆς ταξικῆς ζωῆς. Καί ἂν ἡ ἐργατική τάξη δημιουργεῖ τά συνδικάτα της, τίς πολιτικές ὀργανώσεις της, τούς συνεταιρισμούς της, τούς πολιτιστικούς-μορφωτικούς της ὀμίλους κτλ., ἡ ἀστική τάξη τό κάνει αὐτό σέ ἀρκετά μεγαλύτερες διαστάσεις. Ἔτσι σχηματίζονται οἱ διάφορες ἀστικές ταξικές ὀργανώσεις: στήν οἰκονομική ζωή—οἱ ἐνώσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν, τά τράστ κτλ., στόν πολιτικό τομέα—τά πολιτικά κόμματα μέ ὅλες τίς διακλαδώσεις στόν ἐπιστημονικό—οἱ διάφορες ἐπιστημονικές ὀργανώσεις, πού στήν κατάλληλη στιγμή μεταβάλλονται σέ πιστούς καί πρόθυμους ὑπηρέτες τοῦ καπιταλιστῆ-ληστῆ κτλ., τελικά τό κράτος γίνεται ὅλο καί πιο κολοσσιαῖο. Τό προτσές ὅμως τῆς ὀργάνωσης ἀκόμη δέν τελειώνει μ' αὐτό. Ὅλοι αὐτοί οἱ σχηματισμοί ἔχουν τήν τάση νά ἐνσωματωθοῦν ὁ ἕνας στόν ἄλλο καί νά μεταβληθοῦν σέ μιά μοναδική ὀργάνωση τῆς κυρίαρχης τάξης. Αὐτό εἶναι νεότατο στάδιο ἀνάπτυξης, πού ἰδιαίτερα καθαρά διαμορφώθηκε στή διάρκεια τοῦ πολέμου. Τό σοβαρότερο ἀπ' ὅλα εἶναι ἡ συγχώνευση τῆς κρατικῆς ἀστικῆς ὀργάνωσης μέ τίς οἰκονομικές ὀργανώσεις. Βαθμιαῖα καθιερώνεται ἡ κρατική ρύθμιση τῆς παραγωγῆς, μέ δύο σοβαρές μορφές: πρῶτο, μέ τήν εἰσαγωγή τῶν κρατικῶν μονοπωλίων στόν τομέα τῆς παραγωγῆς, πράγμα πού γίνεται κυρίως ἀπό δημοσιονομικές (ἀπόσβεση πολεμικῶν δανείων κτλ.), καθώς καί ἀπό κρατικο-πολεμικές σκοπιμότητες (ἀνάγ-

Ἄρ. 5: + Ἡ κρατικοποίηση τῆς ἐργατικῆς δύναμης, ὅπως αὕτη ἐκφράστηκε στὸν ἀγγλικὸ νόμο γιὰ τοὺς πολεμικοὺς ἐφοδιασμούς, στή γερμανικὴ «βοηθητικὴ ὑπηρεσία τῆς πατρίδας» κτλ., ἀποτελεῖ ἀναπόφευκτη συνέπεια αὐτοῦ τοῦ προτσές ἀνάπτυξης.

κες σέ πολεμικά ὑλικά)· δεύτερο, μέ τό εἰδικό σύστημα τῶν «μικτῶν», ὅπως λέγονται, «ἐπιχειρήσεων», ὅπου τό κράτος καί οἱ οἰκονομικές ὀργανώσεις τῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι συνιδιοκτήτες. Τό ἴδιο ἀκριβῶς γίνεται καί στή σφαῖρα τῶν μεταφορῶν. Ἡ εἰσαγωγή τῶν κρατικῶν ἐμπορικῶν μονοπωλίων, ἡ συγχώνευση τῶν κρατικῶν καί «ἰδιωτικῶν» πιστωτικῶν ἰδρυμάτων (τραπεζῶν), οἱ σταθερές τιμές, ἡ παρέμβαση τοῦ κράτους στήν κατανομή τῶν προϊόντων—ὅλα αὐτά σημαίνουν ἀπορόφηση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἀπό τήν κρατική ὀργάνωση. «Ἡ λαϊκὴ οἰκονομία», ὅλο καί πῶς γίνεται «κρατικὴ οἰκονομία», «κρατικό-καπιταλιστικὸ τράστ». Ἄρ. 5. Ὅμως ὅχι μόνο ἡ κρατικὴ καί ἡ καθαρὰ οἰκονομικὴ ὀργάνωση τῆς ἀστικῆς τάξης συνενώνονται, τήν ἴδια ἀκριβῶς τάση ἀποκαλύπτουν καί ὅλες οἱ ἄλλες ἀστικές καί ταξικές ὀργανώσεις. Ἡ ἐπιστήμη, τὰ κόμματα, ἡ ἐκκλησία, οἱ ἐνώσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν τραβιῶνται στὸν κρατικὸ μηχανισμό. Ἔτσι σχηματίζεται μιὰ μοναδική καθολικὴ ὀργάνωση, τό σύγ-

χρονο ἱμπεριαλιστικὸ ληστρικὸ κράτος σάν πανίσχυρη ὀργάνωση τῆς κυρίαρχης ἀστικῆς τάξης, μέ ἀναρίθμητες λειτουργίες καί γιγαντιαία ἐξουσία, τόσο πνευματικὴ (| διάφορες μέθοδοι ἀποβλάκωσης |: θρησκεία, τύπος, σχολεῖο κτλ.), ὅσο καί ὑλική (ἀστυνομία, στρατός). Αὕτη ἡ δύναμη διαπερνάει ὅλους τοὺς πόρους τῆς χρηματιστικῆς-καπιταλιστικῆς κοινωνίας καί στήν ἐποχὴ μας βάζει τήν ἰδιαίτερη, τήν εἰδικὴ σφραγίδα της. Κι' ἐδῶ βλέπουμε τὴ διαλεκτικὴ τῆς ἱστορίας: τό κράτος, πού ἀρχικὰ ἦταν ἡ μοναδικὴ ὀργάνωση τῆς κυρίαρχης τάξης, μετατρέπεται σέ ὀργάνωση, πού ὑπάρχει παράλληλα μέ τίς ἄλλες ὀργανώσεις, γιὰ νὰ μετατραπῇ ξανά στή μοναδικὴ ὀργάνωση, πού ἀπορροφᾷ μέσα της ὅλες τίς ἄλλες. Τέτιο εἶναι τό σύγχρονο τέρας, ὃ σύγχρονος Λεβιάθαν τοῦ κράτους*.

| * Καλυπτόμενοι μέ γλυκόλογα γιὰ τὸν «πολεμικὸ σοσιαλισμό», οἱ κίτρινοι «σοσιαλδημοκράτες» δέν ἐξυμνοῦν τίποτε ἄλλο, παρά τό ἱμπεριαλιστικὸ ληστρικὸ κράτος.|

III

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας ὁδηγεῖ στὸν πιό ἔντονο ἀγῶνα τῶν κρατικά-ὀργανωμένων «ἐθνικῶν οἰκονομιῶν». Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ ἱμπεριαλιστικοὶ πόλεμοι ἀσκοῦν ἀντίστροφη ἐπίδραση στὴ δομὴ τῶν κρατῶν. Καί ἂν ὁ τύπος, πού περιγράψαμε ἀνωτέρω, ἀντιπροσωπεύει, ἅς ποῦμε, τὴν ιδανικὴ ἀρ. 6 εἰκόνα τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ κράτους, βαθμίδα, πού ἔφτασαν μόνο τὰ πιό ἀναπτυγμένα κράτη, ὅμως ἡ κάθε μέρα καί, εἰδικότερα, ἡ κάθε μέρα τοῦ πολέμου, ὁδηγεῖ στὴν ἐπέκταση αὐτοῦ τοῦ φαινομένου. Αὐτό βάζει μπροστά στό προλεταριάτο τό καθῆκον τῆς προσαρμογῆς στὴ νέα κατάσταση. Εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι τό ἱμπεριαλιστικό ληστρικό κράτος (ἔμεῖς τό ἀποκαλοῦμε ληστρικό κράτος, γιατί ἡ πολιτι- στική του ἀποστολὴ στὴν ἐξωτερικὴ του δράση

συνίσταται στὴ συστηματικὴ καταλήστευση τῶν ἀδύνατων ἐθνῶν, τῶν ἀποικιῶν κτλ.) εἶναι ἀνώτατη μορφή τῆς ἀστικῆς ταξικῆς ὀργάνωσης. Τὰ μέσα βίας αὐτῆς τῆς ὀργάνωσης εἶναι κολοσσιαῖα. Εἶναι ἀρκετό νά θυμηθοῦμε μόνο τό σύγχρονο μιλιταρισμό. Ἔτσι οἱ ἐργάτες ἀντιπαρατίθενται στίς ἐνωμένες δυνάμεις ὅλης τῆς ἀστικῆς τάξης. Αὐτοὶ μποροῦν νά τσακίσουν τούτη τὴ δύναμη μόνο μέ ἀκόμη μεγαλύτερη δύναμη, καί τέτια εἶναι ἡ δύναμη τῶν μαζῶν. Ἡ μαζικὴ δράση εἶναι τό ἀπαραίτητο μέσο τοῦ νικηφόρου ἀγῶνα. Γιὰ τὴ σοσιαλδημοκρατία, πού εἶναι, ἢ, τουλάχιστο, πρέπει νά εἶναι ὁ παιδαγωγὸς τῶν μαζῶν τώ-

ρα περισσότερο, ὅσο ποτέ ἄλλοτε, εἶναι ἀπαραί- τητο νά ὑπογραμμίζει τὴ θεμελιακὴ τῆς ἐχθρό- τητα πρὸς τό κράτος. Εἶναι προδότης τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐκεῖνος πού—ὅπως οἱ σημερινοὶ σοσιαλ-πατριῶτες—σπρώχνει τοὺς ἐργάτες στὴν ἀμοιβαία ἐξόντωση μέ τό πρόσχημα τῆς υπεράσπισης τῆς πατρίδας, γιατί στὴν πραγματικότητα ὁ πόλε-

Ἀρ. 6 «ρεαλιστική» (στό ἀρ. 25) (εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι πρόκειται γιὰ τυπογραφικό λάθος!! ἢ παραδρομὴ τῆς πέννας).

Ἀρ. 7—Στὴ θέση ὅλου αὐτοῦ τοῦ τέλους στό τεῦχ. ἀρ. 25 τοῦ «Arbeiterpolitik» ὑπάρχει τελείως διαφορετικό τέλος, πού λέει: «ἔμεῖς οἱ ἀριστεροὶ ριζοσπάστες» συμφωνοῦμε μέ τοὺς σοσιαλ-ιμπεριαλιστές

στό ὅτι τό κεφάλαιο ἐδῶ ἐργάζεται για τό σοσιαλισμό, ὅμως ξεχωρίζουμε ἀπ' αὐτούς στό ὅτι θεωροῦμε ἀναγκαία «τ ἡ ν ἰ κ η τ ο ὦ π ρ ο λ ε τ α ρ ι ά τ ο υ π ά ν ω σ τ ό ἰ μ π ε ρ ι α λ ι σ τ ι κ ό κ ρ ά τ ο ς».

(Sic! *)

||
XX

μος εἶναι ἐπίθεση τοῦ κράτους, θανάσιμου ἐχθροῦ τοῦ σοσιαλιστικοῦ προλεταριάτου.

Ὁ σημερινός πόλεμος ἀπόδειξε πόσο βαθιά στήν ψυχή τῶν ἐργατῶν εἰσχώρησαν οἱ ρίζες τοῦ κράτους. Ὅμως ὁ ἴδιος αὐτός ὁ πόλεμος ἀπόδειξε ὅτι αὕτη ἡ ψυχολογία ὅλο καί περισσότερο ὑποχωρεῖ σέ δεύτερη μοίρα. Αὐτό εἶναι προτσές πού ἔχει μιά ὀρισμένη ἀναλογία μέ τήν προηγούμενη ἐποχή. Ὅπως καί προηγούμενα, οἱ ἐργάτες πού ζοῦσαν σέ πατριαρχικές σχέσεις μέ τόν ἀφέντη τους, θεωροῦσαν τά συμφέροντα τοῦ ἐκμεταλλευτῆ τους γιά δικά τους συμφέροντα, ἔτσι καί τώρα ὁ προλετάριος ἀγωνίζεται γιά τά συμφέροντα τῶν ἐκμεταλλευτῶν καί ληστῶν του. Ὅμως ἀκριβῶς, ὅπως ἡ ἐργοστασιακή σφύρα σύντριψε τίς εἰδυλλιακές αὐτές σχέσεις, ὁ ἰμπεριαλισμός θά ξεριζώνει τή δουλοπρέπεια τῶν ἐργατῶν καί κάτω ἀπό τήν πίεση τοῦ πολέμου, τῆς λυσσασμένης βίας, τό προλεταριάτο θά κηρύξει τό μοναδικό «δίκαιο πόλεμο», τόν πόλεμο ἐνάντια στήν κυριαρχία τοῦ κεφαλαίου.]

Ν ό τ α - Μ π έ ν ε

× ×
| |
× ×

□ □

= παραλήφθηκε στό περιοδικό «Arbeiter-politik», τεῦχ. 25.

Γράφτηκε ὄχι νωρίτερα ἀπό τίς 18 τοῦ Νοέμβρη (1 τοῦ Δεκέμβρη), καί ὄχι νωρίτερα ἀπό τίς 5 (18) τοῦ Δεκέμβρη 1916 στή γερμανική καί ρωσική γλώσσα

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933 στήν μπροσούρα: Β. Ι. Λένιν.
«Παρατηρήσεις στό ἄρθρο τοῦ Ν. Ι. Μπουχάριν γιά τό κράτος»

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας «Jugend-Internationale» μαζί μέ τίς παρατηρήσεις τοῦ Β. Ι. Λένιν Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά

* — Ἔτσι! Ἡ Σύντ.

3

ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ
«ΓΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ»²⁵⁴

Γ ι ά τ ό ζ ή τ η μ α τ ο ὦ ρ ό λ ο υ τ ο ὦ κ ρ ά τ ο υ ς

Κομμουνιστής ἢ σοσιαλδημοκράτης;

Σοσιαλισμός καί κομμουνισμός. (Πλήρης κοινοκτημοσύνη
τῶν εἰδῶν κατανάλωσης ἢ ἔστω τῶν ἀπαραίτητων ἀπ' αὐτά.)

Ἡ δημοκρατία εἶναι ἐπίσης κράτος. Absterben ... «Ἀπονέ-
κρωση» τοῦ κράτους.

Γιατί ὄχι Abschaffung* καί ὄχι Sprengung**;

«Allmähliches Einschlafen»*** τῆς μιᾶς λειτουργίας μετὰ τήν
ἄλλη.

Χωρίς δημοκρατία = χωρίς διοίκηση ἀνθρώπων.

«Οἱ ρίζες τοῦ κράτους στίς ψυχές τῶν ἐργατῶν»;

Ἡ ὁπορτουνισμός καί ἡ ἐπαναστατική σοσιαλδημοκρατία.
Δικτατορία τοῦ προλεταριάτου.

{ { { { Χρησιμοποίηση τοῦ κράτους ἐνάντια στήν ἀστική τάξη.
Ἀπόκρουση τῶν προσπαθειῶν της γιά παλινόρθωση.
Ἐπαναστατικοί πόλεμοι.
Ἐγκαθίδρυση καί ὑπεράσπιση τῆς δημοκρατίας.

Ἡ ρόλος τῆς δημοκρατίας:

Διαπαιδαγώγηση τῶν μαζῶν

Πέρασμά τους σέ καινούργιο καθεστώς

Μορφή τῆς σοσ. ἐπανάστασης: ἐ ν ώ σ ε ι ς
τοῦ 1905.

* — κατάργηση. Ἡ Σύντ.

** — ἀνατίναξη. Ἡ Σύντ.

*** — «Βαθμιαία ἀποκοίμιση». Ἡ Σύντ.

Ἰμπεριαλισμός: τό κράτος καί οἱ οἰκονομικές ὀργανώσεις τῶν καπιταλιστῶν. «Τά κρατικο-καπιταλιστικά τράστ»...

Οἱ δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις τῶν ἱμπεριαλιστῶν καί ἡ σοσ. ἐπανάσταση.

Ὁ Marx τό 1844 («Nachlaß», II. Band, S. 50*, τέλος τῆς προτελευταίας παραγράφου)²⁵⁵.

Τίποτε ἐκτός ἀπό τήν ἀντιπαράθεση τοῦ σοσιαλισμοῦ στήν πολιτική. Ἐνάντια στόν καθαρά πολιτικό ριζοσπαστισμό τοῦ Ροῦγκε. Ὡς τό 1847!

Ἐνγκελς («Dell'Autorità» ** γιά τήν ἐπανάσταση... (+)

γιά τήν ὀργάνωση...²⁵⁶ (+)

Ὁ Marx (ebenda ***) («Neue Zeit», 32, I, 1913-1914) γιά τήν πολιτική ἐπίδραση καί τόν ἀγῶνα γιά **παραχωρήσεις**— γιά τήν ἐπαναστατική χρησιμοποίηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας...²⁵⁷

Δυό κατευθύνσεις στήν **πολιτική** (πολιτική εἶναι ἡ συμμετοχή στίς ὑποθέσεις τοῦ **κράτους**, ἡ κατεύθυνση τοῦ κράτους, ὁ καθορισμός τῶν μορφῶν, τῶν καθηκόντων, τοῦ περιεχομένου τῆς δραστηριότητος τοῦ κράτους), ὁπορτουνιστική καί ἐπαναστατική,

ἡ δυό κατευθύνσεις σέ σχέση μέ τήν «κρατική ὀργάνωση»;

Δημοκρατία τῶν ρεφορμιστῶν καί δημοκρατία τῆς ἐπανάστασης. Δυό διαφορετικά περιεχόμενα: μειοψηφία καί μάζα. Καθησύχηση τῆς μάζας; Βοήθεια στόν ἀγῶνα τῆς μάζας; Ὑποταγή τῆς μάζας στό κύρος τῶν ἀρχηγῶν; Ἐξέγερση ἐνάντια στούς ἀρχηγούς; Ἡ «κατώτερη μάζα» στόν Ἐνγκελς **versus** τή «μάζα» πού ἀκολουθεῖ τούς ὁπορτουνιστές ἀρχηγούς. Ἀνάγεται στήν ἐπανάσταση **versus** τόν ὁπορτουνισμό.||

Γράφτηκε ὄχι νωρίτερα ἀπό τίς 18 τοῦ Νοέμβρη (1 τοῦ Δεκέμβρη) 1916

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933 στή
Λενινιστική Συλλογή τόμ. XXI

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο

* — «Κληρονομιά», II, τόμ. σελ. 50. Ἡ Σύντ.

** — «Γιά τό κύρος». Ἡ Σύντ.

*** — στό ἴδιο. Ἡ Σύντ.

**** — σέ σχέση μέ. Ἡ Σύντ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

¹ Τό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση. Ἡ διδασκαλία τοῦ μαρξισμοῦ γιά τό κράτος καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάσταση» γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στήν παρανομία (στό Ραζλίβ καί Ἕλσινγκφορς) τόν Αὐγουστο-Σεπτέμβρη τοῦ 1917. Εἶναι καρπός τεράστιας ἐπιστημονικο-ἐρευνητικῆς ἐργασίας, πού ἔκανε ὁ Λένιν μέσα σέ σύντομο σχετικά διάστημα, κυρίως τό Γενάρη-Φλεβάρη τοῦ 1917.

Τό ζήτημα τοῦ χαρακτήρα τῆς προλεταριακῆς κρατικῆς ἐξουσίας, ὅπως λέει ἡ Ν. Κ. Κρούπσκαγια, ἀπασχόλουσε ἰδιαίτερα τόν Λένιν τά τελευταῖα χρόνια τῆς ἐμιγκράτσιας. Ὁ Λένιν τή σκέψη γιά τήν ἀνάγκη τῆς θεωρητικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ζητήματος τοῦ κράτους τήν ἔκφρασε στό δεύτερο ἑξάμηνο τοῦ 1916. «...Τώρα στήν ἡμερήσια διάταξη — ἔγραφε ὁ Λένιν στόν Α. Γκ. Σλιάπνικοφ — βρίσκεται ὅχι μόνο ἡ συνέχιση τῆς γραμμῆς (ἐνάντια στόν τσαρισμό κτλ.), πού κατοχυρώσαμε στίς ἀποφάσεις καί στήν μπροσούρα..., ἀλλά καί τό ξεκαθάρισμά της ἀπό ὀλοφάνερους πιά παραλογισμούς καί ἀπό συγχύσεις, οἱ ὁποῖες ἐκδηλώνονται μέ τήν ἀρνητική στάση ἀπέναντι στή δημοκρατία (ἐδῶ πρέπει νά ἀναφερθοῦν: ὁ ἀφοπλισμός, ἡ ἄρνηση τῆς αὐτοδιάθεσης, ἡ θεωρητικά λαθεμένη θέση γιά ἄρνηση «γενικά» τῆς υπεράσπισης τῆς πατρίδας, οἱ ταλαντεύσεις στό ζήτημα τοῦ ρόλου καί τῆς σημασίας τοῦ κράτους γενικά κ.ἄ.)» (ἝΑπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 35ος, σελ. 184).

Ἀντιμαρξιστικές μισοαναρχικές ἀπόψεις γιά τό κράτος καί τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου στό δεύτερο ἑξάμηνο τοῦ 1916 ὑποστήριζε σέ μιά σειρά ἄρθρα ὁ Ν. Ι. Μπουχάριν. Τό Δεκέμβρη τοῦ 1916 σέ σημείωμά του «Ἡ Διεθνῆς τῶν νέων» ὁ Λένιν ὑπόβαλε σέ αὐστηρή κριτική τίς θέσεις τοῦ Μπουχάριν καί ὑποσχέθηκε νά γράψει λεπτομερειακό ἄρθρο γιά τή σχέση τοῦ μαρξισμοῦ πρός τό κράτος (βλ. ἝΑπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 30ός, σελ. 225-229).

Τό φθινόπωρο τοῦ 1916 καί στίς ἀρχές τοῦ 1917, ὅπως σημειώνει ἡ Ν. Κ. Κρούπσκαγια, ὁ Λένιν ρίχτηκε μέ τά μοῦτρα στή θεωρητική δουλιὰ. Ζώντας ἐκείνη τήν ἐποχή στή Ζυρίχη, ἐργαζόταν ἔντονα στή βιβλιοθήκη, μελετοῦσε τά ἔργα τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. ἝΕνγκελς

σχετικά μέ τό ζήτημα τοῦ κράτους. Στίς 4 (17) τοῦ Φλεβάρη 1917 ὁ Λένιν πληροφοροῦσε τήν Α. Μ. Κολλοντάι ὅτι προετοίμασε σχεδόν ὅλο τό ὑλικό πάνω στό ζήτημα τῆς σχέσης τοῦ μαρξισμού πρὸς τό κράτος. Οἱ σημειώσεις ἔγιναν μέ ψιλὰ πυκνά γράμματα σέ τετραδιάκι μέ μπλέ ἐξώφυλλο, πού ἔχει τόν τίτλο: «'Ο μαρξισμός γιά τό κράτος». Σ'αὐτό συγκεντρώθηκαν περικοπές ἀπό τὰ ἔργα τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. Ἐνγκελς, καθώς καί ἀποσπάσματα ἀπό βιβλία καί ἄρθρα τοῦ Κ. Κάουτσκι, τοῦ Α. Πάννεκουκ καί τοῦ Ε. Μπέρνσταϊν μέ κριτικές σημειώσεις, συμπεράσματα καί γενικεύσεις τοῦ Λένιν (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 123-307).

Στίς 3 (16) τοῦ Ἀπρίλη 1917 ὁ Β. Ι. Λένιν ἐπέστρεψε ἀπό τήν Ἑλβετία στή Ρωσία. Ἀπασχολημένος μέ τήν πρακτική ἐπαναστατική δράση, δέν μποροῦσε νά συνεχίσει τήν ἐργασία πού σχεδίαζε. Ὅμως ἡ σκέψη του γι'αὐτή δέν τόν ἐγκατέλειπε. Τόν Ἰούνη τοῦ 1917 συνέταξε ἕναν κατάλογο βιβλίων πού ἦταν ἀπαραίτητα γιά τή δουλιὰ του πάνω στό ζήτημα τῆς σχέσης τοῦ μαρξισμού πρὸς τό κράτος, καί ζήτησε ἐπίσης πληροφορίες γιά τόν κανονισμό ἐργασίας τῆς Δημόσιας βιβλιοθήκης τῆς Πετρούπολης. Μετά τὰ γεγονότα τοῦ Ἰούλη 1917, ὅταν κρυβόταν ἀπό τίς καταδιώξεις τῆς Προσωρινῆς κυβέρνησης, ὁ Λένιν βρῆκε τήν εὐκαιρία νά ἀρχίσει τή δουλιὰ γιά τό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση». Παρακάλεσε νά τοῦ προμηθεύσουν στό Ραζλίβ τό «μπλέ τετράδιο»· στά τέλη τοῦ Ἰούλη—ἀρχές Αὐγούστου στόν κατάλογο τῶν παραγγελιῶν, πού ἄφησε στούς συντρόφους του πρὶν ἀναχωρήσει γιά τό Ἑλσινγκφορς, ὁ Λένιν παρακαλοῦσε νά τοῦ στείλουν τό ἔργο τοῦ Φ. Ἐνγκελς «Ἀντι-Ντύρινγκ», καί λίγο ἀργότερα νά τόν βοηθήσουν νά βρεῖ γιά μιὰ ἐπείγουσα δουλιὰ τό βιβλίο τοῦ Κ. Μάρξ «Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας» καί τό «Μανιφέστο τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος» στή γερμανική καί τή ρωσική γλώσσα.

Μόλις ἔφτασε στό Ἑλσινγκφορς ὁ Λένιν καταπιάστηκε στά σοβαρά μέ τή συγγραφή τοῦ βιβλίου «Κράτος καί ἐπανάσταση»· γιά τό ζήτημα αὐτό πληροφόρησε τόν Αὐγούστο τήν Μ. Ι. Οὐλιάνοβα: «Στρώθηκα γιά καλὰ στή δουλιὰ γιά τό κράτος, πού ἀπό καιρό μέ ἐνδιαφέρει» (Ἀπαντα, 4η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 37ος, σελ. 451).

Δουλεύοντας τό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση», ὁ Β. Ι. Λένιν δέν χρησιμοποίησε ὅλο τό ὑλικό πού περιέχεται στό χειρόγραφο «'Ο μαρξισμός γιά τό κράτος». Σέ σύγκριση μέ τὰ προπαρασκευαστικά ὑλικά ὁ Λένιν περιέλαβε συμπληρωματικά στήν § 4 τοῦ κεφαλαίου Ι τοῦ βιβλίου «Κράτος καί ἐπανάσταση» περικοπή ἀπό τό «Ἀντι-Ντύρινγκ» τοῦ Ἐνγκελς γιά τό ρόλο τῆς βίας (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 20-21) καί στήν § 2 τοῦ κεφαλαίου VI περικοπή ἀπό τήν προσούρα τοῦ Κάουτσκι «Ἡ κοινωνική ἐπανάσταση» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 108) κ.ἄ., πού δέν ὑπῆρχαν στό τετράδιο «'Ο μαρξισμός γιά τό κράτος».

Παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἡ ἐπόμενη σημείωση στή σελ. 10 τοῦ χειρογράφου τοῦ βιβλίου «Κράτος καί ἐπανάσταση», πού ἔγινε ἴσως, πρὶν πάρει τό ἔργο τοῦ Ἐνγκελς: «Νά βρεθεῖ στό «Ἀντι-Ντύρινγκ» καί νά μεταφραστεῖ ἀπό τὰ γερμανικά ἐκεῖνο τό χωρίο (μοῦ φαίνεται στό τέλος ἐνός κεφαλαίου τῆς «θεωρίας γιά τή βία»), ὅπου λέει ὅτι

ὁ Ντύρινγκ μόνο μέ βαθύ ἀναστεναγμό παραδέχεται τή σκέψη γιά τή βίαιη ἐπανάσταση, τή στιγμή πού κάθε βίαιη ἐπανάσταση παίζει πάρα πολύ μεγάλο ρόλο, ἀναδιαπαιδαγωγώντας τίς μάζες, μετεκπαιδεύοντάς τες, ἀνεβάζοντας ἀσυνήθιστα τήν αὐτοσυνείδησή τους, τόν αὐτοσεβασμό κτλ.». Μόλις πῆρε τό ἀντίτυπο τοῦ «Ἀντι-Ντύρινγκ» ὁ Λένιν ἀντικατέστησε αὐτή τή σημείωση μέ τήν περικοπή πού τοῦ χρειαζόταν.

Σύμφωνα μέ τό σχέδιο τό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση» ἔπρεπε νά ἀποτελεῖται ἀπό ἑφτά κεφάλαια, ὅμως τό τελευταῖο, τό ἔβδομο κεφάλαιο «Ἡ πείρα τῶν ρωσικῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1905 καί τοῦ 1917», ὁ Λένιν δέν τό ἔγραψε. Διασώθηκαν μόνο τά λεπτομερειακά σχέδια αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου καί τό σχέδιο τοῦ «Συμπεράσματος» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 313-314, 323-324). Σέ σημείωμα πρὸς τόν ἐκδότη τοῦ βιβλίου ὁ Λένιν ἔγραφε ὅτι, ἂν «ἀργήσῃ πολύ νά τό τελειώσῃ τό VII κεφάλαιο, ἢ ἂν αὐτό παραφουσκωθεῖ, τότε πρέπει νά ἐκδόσῃ χωριστά τά πρῶτα ἑξι κεφάλαια σάν μέρος πρῶτο». Τά σχέδια, τίς περιλήψεις καί τίς σημειώσεις γιά τό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση» βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 308-328.

Στίς 13 (26) τοῦ Σεπτέμβρη 1917 μέσω τῆς Ν. Κ. Κρούπσκαγια ὁ Λένιν ἔκλεισε συμφωνία μέ τόν ἀντιπρόσωπο τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Ζίζν ἰ ζνάνιγε» Β. Ντ. Μπόντς-Μπρουγέβιτς νά τοῦ ἐκδόσῃ ἑφτά βιβλία, ἀνάμεσα στά ὁποῖα συμπεριλαμβανόταν τό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση».

Στήν πρώτη σελίδα τοῦ χειρογράφου ἀναγράφεται σάν συγγραφέας τοῦ βιβλίου «Φ. Φ. Ἰβανόβσκι». Μέ τό ψευδώνυμο αὐτό ὁ Λένιν σκόπευε νά ἐκδόσῃ τήν ἐργασία του, γιά νά μήν τήν κατασχέσῃ ἡ Προσωρινή κυβέρνησις. Μιά πού ἡ ἔκδοσις τοῦ βιβλίου «Κράτος καί ἐπανάσταση» πραγματοποιήθηκε τό 1918, ἔπαυσε νά ὑπάρχει ἡ ἀνάγκη αὐτοῦ τοῦ ψευδώνυμου, καί τό βιβλίο βγῆκε μέ τό γνωστό φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Βλαντίμιρ Ἰλίτς «Β. Ἰλίν (Ν. Λένιν)» σέ 30 700 ἀντίτυπα. Στήν πλατιά ἐκλαϊκεύσις τοῦ ἔργου τοῦ Λένιν βοήθησε ἡ δημοσίευσίς στήν ἐφημερίδα «Πράβντα» τῆς 17 (30) τοῦ Δεκέμβρη 1917 τοῦ προλόγου τοῦ βιβλίου καί τῶν §§ 1 καί 2 τοῦ κεφαλαίου I. Τό βιβλίο τυπώθηκε ἐπίσης καί ἀπό τά τοπικά Ἐκδοτικά.

Δεύτερη ἔκδοσις τοῦ βιβλίου «Κράτος καί ἐπανάσταση» ἔγινε τό 1919. Ὁ συγγραφέας πρόσθεσε στό δεύτερο κεφάλαιο καινούργια παράγραφο «Ἡ τοποθέτησις τοῦ ζητήματος ἀπὸ τόν Μάρξ τό 1852».

Τό βιβλίο τοῦ Λένιν «Κράτος καί ἐπανάσταση» διαδόθηκε πλατιά στήν ΕΣΣΔ καί στό ἐξωτερικό. Στήν ΕΣΣΔ ἀπὸ τό 1918 μέχρι τό 1961 ἐκδόθηκε 190 φορές μέ τιράζ 6 592 χιλιάδες ἀντίτυπα σέ 46 γλῶσσες τῶν λαῶν τῆς ΕΣΣΔ. Στό ἐξωτερικό, σύμφωνα μέ στοιχεῖα, πού δέν εἶναι ὁλοκληρωμένα, τό βιβλίο τοῦ Λένιν βγῆκε σέ 35 γλῶσσες. — I.

² *Φαβιανοί*—μέλη τῆς Φαβιανῆς ἐταιρίας—ἀγγλικῆς ρεφορμιστικῆς ὀργάνωσις, πού ἰδρύθηκε τό 1884. Τήν ὀνομασία της τήν πῆρε ἀπὸ τό ὄνομα τοῦ ρωμαίου στρατηλάτη τοῦ 3ου αἰῶνα πρὶν τή χρονολογία μας Φάβιου Μάξιμου, πού ἐπονομάστηκε «Κουνκτάτορ» («Μελλητής»), γιατί ἀκολουθοῦσε τακτική ἀναμονῆς καί ἀπόφευγε τίς ἀποφασιστικές

μάχες στὸν πόλεμο μέ τὸν Ἀννίβα. Μέλη τῆς Φαβιανῆς ἐταιρίας ἦταν κυρίως ἐκπρόσωποι τῆς ἀστικῆς διανόησης—ἐπιστήμονες, συγγραφεῖς, πολιτικοί (Σ. καὶ Μπ. Οὐέμπ, Ρ. Μακντόναλντ, Μπ. Σῶ κ.ἄ.), οἱ ὅποιοι ἀρνοῦνταν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ταξικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου καὶ τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης καὶ ἰσχυρίζονταν ὅτι τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸν καπιταλισμὸ στὸ σοσιαλισμὸ μπορεῖ νά γίνει μόνο μέ μικρο-μεταρρυθμίσεις, μέ βαθμιαίους μετασχηματισμούς τῆς κοινωνίας. Ὁ Β. Ι. Λένιν χαρακτήριζε τὸ φαβιανισμό σάν «ρεῦμα ἄκρου ὀπορτουνισμού» (Ἄπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 357). Τὸ 1900 ἡ Φαβιανὴ ἐταιρία προσχώρησε στὸ Ἑργατικὸ κόμμα. Ὁ «σοσιαλισμός τῶν φαβιανῶν» ἀποτελεῖ μιά ἀπὸ τίς πηγές τῆς ἰδεολογίας τῶν ἐργατικῶν.

Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914-1918) οἱ φαβιανοὶ κρατοῦσαν σοσιαλσωβινιστικὴ στάση. Γιά τὸ χαρακτηρισμὸ τῶν φαβιανῶν βλ. στὸ ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Ὁ ἀγγλικὸς πασιφισμός καὶ ἡ ἀγγλικὴ ἀντιπάθεια πρὸς τὴ θεωρία» (Ἄπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 271-277).—3.

³ Βλ. Κ. Μάρξ καὶ Φ. Ἑνγκελς. Ἄπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 23-178.—6.

⁴ Τὴ θεωρία τοῦ κράτους ὁ Χέγγελ τὴ διατύπωσε στὸ τελικὸ μέρος τοῦ βιβλίου «Grundlinien der Philosophie des Rechts» («Βάσεις τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου»), πού ἐκδόθηκε τὸ 1821. Ὁ Μάρξ κάνει διεξοδικὴ ἀνάλυση τοῦ βιβλίου τοῦ Χέγγελ (§§ 261-313, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ κράτους) στήν ἐργασία «Γιὰ τὴν κριτικὴ τῆς χεγγελιανῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου» (βλ. Κ. Μάρξ καὶ Φ. Ἑνγκελς. Ἄπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 1ος, σελ. 219-368, 414-429). Γιά τὰ συμπεράσματα πού ἔβγαλε ὁ Μάρξ ὕστερα ἀπὸ τὴν κριτικὴ ἀνάλυση τῶν ἀπόψεων τοῦ Χέγγελ, ὁ Ἑνγκελς ἔγραφε στὸ ἄρθρο «Κάρλ Μάρξ»: «Ξεκινώντας ἀπὸ τὴ χεγγελιανὴ φιλοσοφία τοῦ δικαίου, ὁ Μάρξ κατέληξε στήν πεποίθηση ὅτι ὁ τομέας, ὅπου πρέπει νά ἀναζητεῖ κανένας τὸ κλειδί γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ προτσές τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς ἀνθρωπότητας δέν εἶναι τὸ κράτος, πού παριστάνεται ἀπὸ τὸν Χέγγελ σάν «ὁ φωτοστέφανος ὅλου τοῦ οἰκοδομήματος», ἀλλὰ, ἀντίθετα, ἡ «πολιτικὴ κοινωνία», πού ὁ Χέγγελ τόσο τὴν περιφρονοῦσε» (Κ. Μάρξ καὶ Φ. Ἑνγκελς. Ἄπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 378-379).—6.

⁵ Βλ. Κ. Μάρξ καὶ Φ. Ἑνγκελς. Ἄπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 169-170.—7.

⁶ Σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες (ἐσέροι)—μικροαστικὸ κόμμα τῆς Ρωσίας· ἐμφανίστηκε στά τέλη τοῦ 1901—ἀρχές τοῦ 1902 σάν ἀποτέλεσμα τῆς συνένωσης διαφόρων ναροντικιστικῶν ὁμάδων καὶ ὁμίλων («Ἑνωσις σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν», Κόμμα σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν κ.ἄ.). Οἱ ἀντιλήψεις τῶν ἐσέρων ἦταν ἓνα ἐκλεκτικὸ μίγμα τῶν ἰδεῶν τοῦ ναροντικισμού καὶ τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ. Οἱ ἐσέροι προσπαθοῦσαν, σύμφωνα μέ τὴν ἔκφραση τοῦ Λένιν, «τά κουσούρια τοῦ ναροντικι-

σμοῦ» νά τά διορθώσουν «μέ τά μπαλώματα τῆς ὁπορτουνιστικῆς «κριτικῆς» τοῦ μαρξισμοῦ, κριτικῆς πού εἶναι σήμερα τῆς μόδας» (Ἄπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 11ος, σελ. 286). Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ πλειοψηφία τῶν ἐσέρων ὑποστήριζε τίς θέσεις τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ.

Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 οἱ ἐσέροι μαζί μέ τούς μενσεβίκους ἦταν τό κύριο στήριγμα τῆς ἀστικῆς Προσωρινῆς κυβέρνησης καί οἱ ἡγέτες τοῦ Κόμματος (Κέρενσκι, Αὐξέντιεφ, Τσερνόφ) ἔπαιρναν μέρος σ' αὐτήν. Τό Κόμμα τῶν ἐσέρων ἔπαψε νά ὑποστηρίζει τό ἀγροτικό αἶτημα γιά τήν κατάργηση τῆς τσιφλικάδικης γαιοκτησίας καί τάχθηκε ὑπέρ τῆς διατήρησης τῆς τσιφλικάδικης ἰδιοκτησίας τῆς γῆς. Οἱ ἐσέροι ὑπουργοί τῆς Προσωρινῆς κυβέρνησης ἔστελναν καταδιωκτικά ἀποσπάσματα ἐνάντια στούς ἀγρότες πού εἶχαν καταλάβει τήν τσιφλικάδικη γῆ. Στίς παραμονές τῆς Ὀχτωβριανῆς ἐνοπλῆς ἐξέγερσης τό Κόμμα πέρασε ἀνοιχτά μέ τό μέρος τῆς ἀντεπαναστατικῆς ἀστικῆς τάξης, ὑπερασπίζοντας τό καπιταλιστικό καθεστώς, καί βρέθηκε ἀπομονωμένο ἀπό τίς μάζες τοῦ ἐπαναστατημένου λαοῦ.

Στά τέλη τοῦ Νοέμβρη 1917 ἡ ἀριστερή πτέρυγα τῶν ἐσέρων ἵδρυσε αὐτοτελές Κόμμα τῶν ἀριστερῶν ἐσέρων. Οἱ ἀριστεροί ἐσέροι, ἐπιδιώκοντας νά διατηρήσουν τήν ἐπιροή τους στίς ἀγροτικές μάζες, ἀναγνώρισαν τυπικά τή Σοβιετική ἐξουσία καί ἦλθαν σέ συμφωνία μέ τούς μπολσεβίκους, γρήγορα ὅμως πῆραν τό δρόμο τῆς πάλης ἐνάντια στή Σοβιετική ἐξουσία.

Στά χρόνια τῆς ξένης στρατιωτικῆς ἐπέμβασης καί τοῦ ἐμφυλίου πολέμου οἱ ἐσέροι ἔκαναν ἀντεπαναστατική ὑπονομευτική δουλιά, ὑποστήριζαν δραστήρια τούς ἐπεμβασίες καί τούς λευκοφρουρούς, συμμετεῖχαν στίς ἀντεπαναστατικές συνωμοσίες, ὀργάνωναν τρομοκρατικές πράξεις ἐνάντια σέ παράγοντες τοῦ Σοβιετικοῦ κράτους καί τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος. Μετά τή λήξη τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, οἱ ἐσέροι συνέχισαν τήν ἐχθρική τους δράση στό ἐσωτερικό τῆς χώρας καί στό στρατόπεδο τῶν λευκοφρουριτῶν ἐμιγκρέδων. — 7.

⁷ Ὁργάνωση τῆς κοινωνίας κατά γένη — τό πρωτόγονο κοινοτικό σύστημα, ἡ ὁ πρῶτος στήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας κοινωνικοοικονομικός σχηματισμός. Ἡ κοινότητα τῶν γενῶν ἦταν μιά ὁμάδα συγγενῶν ἐξ αἵματος, ἐνωμένων μέ οἰκονομικούς καί κοινωνικούς δεσμούς. Στήν ἀνάπτυξη τοῦ συστήματος τῶν γενῶν διακρίνουμε δύο περιόδους: τή μητριαρχία καί τήν πατριαρχία. Ἡ πατριαρχία ὁλοκληρώθηκε μέ τή μετατροπή τῆς πρωτόγονης κοινωνίας σέ ταξική καί τήν ἐμφάνιση τοῦ κράτους. Βάση τῶν σχέσεων παραγωγῆς τοῦ πρωτόγονου κοινοτικοῦ συστήματος ἦταν ἡ κοινωνική ἰδιοκτησία στά μέσα παραγωγῆς καί ἡ ἰσοπεδωτική κατανομή τῶν προϊόντων. Αὐτό ἀνταποκρινόταν βασικά στό χαμηλό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί στό χαρακτήρα πού εἶχαν ἐκείνη τήν περίοδο.

Γιά τό πρωτόγονο κοινοτικό σύστημα βλ. Κ. Μάρξ «Περίληψη τοῦ βιβλίου τοῦ Λούις Γκ. Μόργκαν «Ἡ ἀρχαία κοινωνία»» (Ἀρχεῖο

- Μάρξ καί Ήνγκελς, τόμ. ΙΧ, 1941) καί τό ἔργο τοῦ Φ. Ήνγκελς «Ἡ καταγωγή τῆς οἰκογένειας, τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καί τοῦ κράτους» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ήνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 23-178). — 8.
- ⁸ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ήνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 170-171. — 9.
- ⁹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ήνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 171. — 11.
- ¹⁰ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ήνγκελς, Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 214-225. — 11.
- ¹¹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ήνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 171. — 12.
- ¹² Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ήνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 171-172. — 13.
- ¹³ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ήνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 172-173. — 13.
- ¹⁴ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ήνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 173. — 14.
- ¹⁵ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ήνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 173. — 15.
- ¹⁶ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ήνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 20ός, σελ. 291-292. — 17.
- ¹⁷ Πρόκειται γιά τά ἔργα τοῦ Κ. Μάρξ «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα» (μέρος IV) καί τοῦ Φ. Ήνγκελς «Ἀντι-Ντύρινγκ», καθώς καί τό γράμμα τοῦ Φ. Ήνγκελς πρὸς τόν Α. Μπέμπελ τῆς 18-28 τοῦ Μάρτη 1875 (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ήνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 26-32· τόμ. 20ός, σελ. 291-292· τόμ. 19ος, σελ. 1-8). — 20.
- ¹⁸ Κ. Μάρξ. «Τό Κεφάλαιο», τόμ. Ι (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ήνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 23ος, σελ. 761). — 20.
- ¹⁹ Ὁ Τριακονταετής πόλεμος τοῦ 1618-1648 — ὁ πρῶτος πανευρωπαϊκός πόλεμος, πού ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ὀξυνσης τῶν ἀντιθέσεων ἀνάμεσα στοὺς διάφορους συνασπισμούς τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καί πῆρε τὴ μορφή ἀγῶνα ἀνάμεσα στοὺς διαμαρτυρόμενους καί τοὺς καθολικοὺς. Ὁ πόλεμος ἄρχισε μέ ἐξέγερση τῆς Τσεχίας ἐνάντια στήν καταπίεση τῆς μοναρχίας τῶν Ἀψβούργων καί ἐνάντια στίς ἐπιθέσεις τῶν ἀντιδραστικῶν καθολικῶν. Τά εὐρωπαϊκά κράτη, πού μπῆκαν σέ συνέχεια στὸν πόλεμο, σχημάτισαν δύο στρατόπεδα. Ὁ Πάπας, οἱ Ἀψβούργοι τῆς Ἰσπανίας καί τῆς Αὐστρίας καί οἱ καθολικοὶ πρίγκιπες τῆς Γερμανίας ἐνώθηκαν κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ καθολικι-

σμοῦ καί στράφηκαν ἐνάντια στίς διαμαρτυρόμενες χῶρες, τήν Τσεχία, τή Δανία, τή Σουηδία, τή Δημοκρατία τῆς Ὀλλανδίας καί μιά σειρά γερμανικά κράτη, πού εἶχαν ἀσπαστεῖ τή Μεταρύθμιση. Οἱ διαμαρτυρόμενες χῶρες ὑποστηρίζονταν ἀπό τούς γάλλους βασιλεῖς, ἀντίπαλους τῶν Ἀψβούργων. Ἡ Γερμανία ἔγινε ὁ κύριος στίβος αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνα, ἀντικείμενο ληστρικῆς πολεμικῆς ἐκμετάλλευσης καί στόχος τῶν κατακτητικῶν διεκδικήσεων τῶν ἐμπολέμων. Ὁ πόλεμος τέλειωσε τό 1648 μέ τή σύναψη τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας, πού κατοχύρωσε τόν πολιτικό κατατεμαχισμό τῆς Γερμανίας. — 21.

²⁰ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 20ός, σελ. 189. — 21.

²¹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 184-185. — 22.

²² Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 459. — 22.

²³ *Πρόγραμμα τῆς Γκότα* — τό πρόγραμμα τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Ἑργατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας, πού ψηφίστηκε τό 1875 στό συνέδριο τῆς Γκότα, ὅταν ἐνώθηκαν τά δύο χωριστά ὡς τότε γερμανικά σοσιαλιστικά κόμματα: οἱ ἀῖζεναχικοί (πού καθοδηγοῦνταν ἀπό τούς Α. Μπέμπελ καί Β. Λῆμπκνεχτ καί πού βρίσκονταν κάτω ἀπό τήν ἰδεολογική ἐπιροή τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς) καί οἱ λασσαλικοί. Τό Πρόγραμμα ἔπασχε ἀπό ἐκλεκτικισμό καί ἦταν ὀπορτουνιστικό, γιατί οἱ ἀῖζεναχικοί πάνω στά σπουδαιότερα ζητήματα ὑποχώρησαν στούς λασσαλικούς καί δέχτηκαν τίς λασσαλικές διατυπώσεις. Ὁ Κ. Μάρξ στήν ἐργασία του «Κριτική τοῦ Προγράμματος τῆς Γκότα» καί ὁ Φ. Ἐνγκελς στό γράμμα του πρὸς τόν Α. Μπέμπελ τῆς 18-28 τοῦ Μάρτη 1875 ἔκαναν συντριπτική κριτική στό σχέδιο Προγράμματος τῆς Γκότα, θεωρώντας το σημαντικό βῆμα πρὸς τά πίσω σέ σύγκριση μέ τό ἀῖζεναχικό πρόγραμμα τοῦ 1869 (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 9-32, 1-8) — 22.

²⁴ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 184. — 23.

²⁵ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 435, 446. — 23.

²⁶ Στό ἔργο «Ὁ μαρξισμός γιά τό κράτος» ὑπάρχει ἡ ἐξῆς σημείωση τοῦ Λένιν: «Μποροῦμε ἄραγε νά βροῦμε καί νά βεβαιωθοῦμε, ἂν ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς μιλοῦσαν π ρ ί ν ἀ π ό τ ό 1 8 7 1 γιά «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου»; Φαίνεται, ὄχι!» (σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 159). Ὁταν ὁ Β. Ι. Λένιν δούλευε τό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση», δέν μπόρεσε, κατά τά φαινόμενα, νά διευκρινίσει αὐτό τό ζήτημα. Γιά τό γράμμα τοῦ Κ. Μάρξ πρὸς τόν Ι. Βαϊντεμάγερ ὁ Λένιν, ὅπως φαίνεται, ἔμαθε ἀργότερα, ὅταν πιά τό βιβλίο εἶχε ἐκδοθεῖ. Στήν τελευταία σελίδα ἐνός

άντιτύπου τῆς πρώτης ἔκδοσης τοῦ βιβλίου «Κράτος καί ἐπανάσταση», πού ἀνήκει στόν Β. Ι. Λένιν, ὑπάρχει ἡ παρακάτω σημείωση στή γερμανική γλώσσα: ««Neue Zeit» (XXV, τόμ. 2, σελ. 164), 1906-1907, τεύχ. 31 (2. V. 1907): Φ. Μέρινγκ: «Νέα στοιχεῖα σχετικά μέ τή βιογραφία τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. Ἐνγκελς», ἀπό τό γράμμα τοῦ Μάρξ πρὸς τόν Βαϊντεμάγερ τῆς 5. III. 1852», καί σέ συνέχεια ἀκολουθεῖ ἀπόσπασμα ἀπ' αὐτό τό γράμμα, ὅπου γίνεται λόγος γιά τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου.

Ἀνάλογη προσθήκη ὁ Λένιν ἔκανε στή δεύτερη ἔκδοση τοῦ βιβλίου «Κράτος καί ἐπανάσταση», πού κυκλοφόρησε τό 1919 (σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 33-35). — 24.

- ²⁷ Στά τέλη τοῦ 19ου — ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα οἱ ἰθύνοντες κύκλοι τῆς ἀστικής τάξης σέ μιά σειρά χῶρες, προσπαθώντας νά διασπάσουν τό ἐργατικό κίνημα καί μέ ἀσήμαντες παραχωρήσεις νά ἀποσπάσουν τό προλεταριάτο ἀπό τήν ἐπαναστατική πάλη, κατέφυγαν σέ ἓνα πολύπλοκο ἐλιγμό: ἔβαλαν στίς ἀντιδραστικές ἀστικές κυβερνήσεις μερικούς ρεφορμιστές ἡγέτες τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων. Στήν Ἀγγλία τό 1892 ἐκλέχθηκε στό Κοινοβούλιο ὁ Τζών Μπέρνς, «ἓνας ἀπό τοὺς ἀνοιχτοὺς προδότες τῆς ἐργατικῆς τάξης, τοὺς πωλημένους στήν ἀστική τάξη γιά μιά ὑπουργική θεσούλα» (Β. Ι. Λένιν. Ἀπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 243). Στή Γαλλία τό 1899, στήν ἀστική κυβέρνηση τοῦ Ρ. Βαλντέκ-Ρουσσώ μπῆκε ὁ σοσιαλιστής Ἀλεξάντρ Ἐτιέν Μιλλεράν, πού βοήθησε τήν ἀστική τάξη νά ἐφαρμόσει τήν πολιτική της. Ἡ εἴσοδος τοῦ Μιλλεράν στήν ἀντιδραστική ἀστική κυβέρνηση ἔφερε μεγάλη ζημιά στό ἐργατικό κίνημα τῆς Γαλλίας. Ὁ Β. Ι. Λένιν χαρακτήριζε τό μιλλερανισμό σάν ἀποστασία, ἀναθεωρητισμό «ἐμπρακτο μπερνσταϊνισμό». Οἱ «σοσιαλιστές» τοῦ τύπου Μιλλεράν, ὑπογράμμιζε ὁ Λένιν, ἀποσποῦσαν τήν ἐργατική τάξη ἀπό τόν ἐπαναστατικό ἀγῶνα «μέ ὑποσχέσεις γιά ἀσήμαντες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις» (βλ. Ἀπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 10ος, σελ. 26). Στήν Ἰταλία στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα πῶς ἀνοιχτοὶ ὁπαδοὶ τῆς συνεργασίας μέ τήν κυβέρνηση ἐκδηλώθηκαν οἱ σοσιαλιστές Λεονίντα Μπισσολάτι, Ἰβανόε Μπονόμι καί ἄλλοι, πού τό 1912 διαγράφηκαν ἀπό τό Σοσιαλιστικό κόμμα.

Στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου οἱ δεξιοὶ ὀπορτουниστές ἡγέτες τῶν Σοσιαλδημοκρατικῶν κομμάτων μιᾶς σειρᾶς χωρῶν πέρασαν ἀνοιχτά στίς θέσεις τοῦ σοσιαλσωβινισμού, μπῆκαν στίς ἀστικές κυβερνήσεις τῶν χωρῶν τους καί ἔγιναν φορεῖς τῆς πολιτικῆς τους. «Δέν εἶναι καθόλου παράξενο, — τόνιζε ὁ Λένιν, — ὅτι τό προλεταριάτο τῶν «προηγμένων» κοινοβουλευτικῶν χωρῶν, νιώθοντας ἀηδία στό θέαμα τέτιων «σοσιαλιστῶν», σάν τοὺς διάφορους Σάιντεμαν, Ντάβιντ, Λέγκιν, Σαμπά, Ρενοντέλ, Χέντερσον, Βαντερβέλντε, Στάουινγκ, Μπράντινγκ, Μπισσολάτι καί Σία, ἔδειχνε ὅλο καί πῶς συχνά τίς συμπάθειές του στόν ἀναρχοσυνδικαλισμό, παρόλο πού ἦταν ὁμογάλακτος ἀδελφός τοῦ ὀπορτουниσμοῦ» (σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 45). Ὁ Λένιν σέ μιά σειρά ἐργασίες καί ἰδιαίτερα στό ἄρθρο «Ὁλόκληρη δεκάδα «σοσιαλιστῶν» ὑπουργῶν» (Ἀπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 30ός, σελ.

193-195) ξεσκεπάσει τήν όπορουνιστική δράση τών δεξιών σοσιαλδημοκρατών ήγετών. — 25.

²⁸ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 8ος, σελ. 205-206. — 28.

²⁹ Σάν αποτέλεσμα τής δεύτερης αστικοδημοκρατικής επανάστασης στη Ρωσία στίς 27 τοῦ Φλεβάρη (12 τοῦ Μάρτη) 1917 ανατράπηκε ή απολυταρχία καί σχηματίστηκε αστική Προσωρινή κυβέρνηση. 'Ο Β. Ι. Λένιν έδωσε χαρακτηρισμό τής Προσωρινής κυβέρνησης στό «Σχέδιο θέσεων τής 4 (17) τοῦ Μάρτη 1917», στά «Γράμματα από μακριά» (βλ. "Απαντα, 5η έκδ., τόμ. 31ος, σελ. 1-6, 9-59) καί σέ άλλες έργασίες. — 30.

³⁰ *Καντέτοι* —τά μέλη τοῦ Συνταγματικοῦ-δημοκρατικοῦ κόμματος, ήγετικοῦ κόμματος τής φιλελευθερομοναρχικῆς αστικῆς τάξης στη Ρωσία. Τό Κόμμα τών καντέτων ιδρύθηκε τόν 'Οχτώβρη τοῦ 1905. 'Αποτελοῦνταν από εκπροσώπους τής αστικῆς τάξης, από παράγοντες τών ζέμστβο τσιφλικάδικης προέλευσης καί από αστούς διανοούμενους. 'Επιφανείς παράγοντες τών καντέτων ήταν οί: Π. Ν. Μιλιουκόφ, Σ. Α. Μούρομτσεφ, Β. Α. Μακλάκοφ, Α. Ι. Σινγκαριόφ, Π. Μπ. Στροῦβε, Φ. Ι. Ροντίτσεφ καί άλλοι. Στη συνέχεια οί καντέτοι μετατράπηκαν σέ κόμμα τής ιμπεριαλιστικῆς αστικῆς τάξης. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ὑποστήριζαν ἐνεργά τή ληστρική ἐξωτερική πολιτική τής τσαρικῆς κυβέρνησης. Στην περίοδο τής αστικοδημοκρατικῆς επανάστασης τοῦ Φλεβάρη προσπαθοῦσαν νά σώσουν τή μοναρχία. Κατέχοντας καθοδηγητική θέση στην αστική Προσωρινή κυβέρνηση, ἐφάρμοζαν ἀντιλαϊκή, ἀντεπαναστατική πολιτική, ἀρεστή στούς ἀμερικανούς, ἄγγλους καί γάλλους ιμπεριαλιστές. Μετά τή νίκη τής Μεγάλης 'Οχτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς επανάστασης οί καντέτοι δροῦσαν σάν ἀδιάλλακτοι ἐχθροί τής Σοβιετικῆς ἐξουσίας, ἐπαιρναν μέρος σ' ὅλες τίς ἐνοπλες ἀντεπαναστατικές ἐνέργειες καί ἐκστρατεῖες τών ἐπιδρομέων. Μετά τή συντριβή τών ἐπιδρομέων καί τών λευκοφρουριτῶν οί καντέτοι ἔφυγαν στό ἐξωτερικό καί συνέχισαν τήν ἀντισοβιετική ἀντεπαναστατική τους δράση. — 31.

³¹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 21ος, σελ. 258-259. — 32.

³² «*Die Neue Zeit*» («Νέοι Καιροί») — θεωρητικό περιοδικό τοῦ Γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Έβγαινε στη Στουτγάρδη από τό 1883 ὡς τό 1923. 'Ὡς τόν 'Οχτώβρη τοῦ 1917 διευθυντής του ήταν ὁ Κ. Κάουτσκι, ἔπειτα ὁ Γκ. Κοῦνοφ. Στό «*Die Neue Zeit*» πρωτοδημοσιεύτηκαν ὀρισμένα ἔργα τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. Ένγκελς. 'Ο Ένγκελς βοηθοῦσε τή Σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ μέ τίς συμβουλές του καί συχνά τής ἔκανε κριτική γιά τίς παρεκκλίσεις τοῦ περιοδικοῦ από τό μαρξισμό. 'Από τό 1895, μετά τό θάνατο τοῦ Φ. Ένγκελς, ἄρχισαν νά δημοσιεύονται συστηματικά στό περιοδικό ἄρθρα ἀναθεωρητῶν καί ἀνάμεσα σ' αὐτά μιά σειρά ἔργα τοῦ Ε. Μπέρνσταϊν μέ τόν τίτλο

«Προβλήματα σοσιαλισμοῦ», πού ἐγκαινίασαν τήν ἐκστρατεία τῶν ἀναθεωρητῶν ἐνάντια στό μαρξισμό. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914-1918) τό περιοδικό κρατοῦσε κεντριστική θέση, ὑποστηρίζοντας στήν οὐσία τούς σοσιαλσωβινιστές.—33.

³³ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἑνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 63.—34.

³⁴ Τή θέση γιά τήν ποικιλία τῶν μορφῶν τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ὁ Β. Ι. Λένιν γιά πρώτη φορά τήν ἔκφρασε ἀκόμη τό 1916 στό ἄρθρο του «Σχετικά μέ τή γελοιογραφία τοῦ μαρξισμοῦ καί τόν «ἱμπεριαλιστικό οἰκονομισμό»», πού στρεφόταν ἐνάντια στίς ὁπορτουνιστικές ἀντιλήψεις τοῦ Πιατακόφ. Αὐτό τό ἄρθρο εἶδε τό φῶς τῆς δημοσιότητας μόλις τό 1924, μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Ἀναλύοντας τήν πορεία τῆς ἱστορικής ἀνάπτυξης στίς συνθήκες τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, ὁ Β. Ι. Λένιν ἔγραφε: «Ὅλα τά ἔθνη θά φτάσουν στό σοσιαλισμό, αὐτό εἶναι ἀναπόφευκτο, ἀλλά δέν θά φτάσουν ὅλα μέ τόν ἴδιο ἐντελῶς τρόπο, τό καθένα θά εἰσάγει μιά ἰδιομορφία στή μιά ἢ τήν ἄλλη μορφή δημοκρατίας, στή μιά ἢ τήν ἄλλη ποικιλομορφία τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, στόν ἕνα ἢ τόν ἄλλο ρυθμό τῶν σοσιαλιστικῶν μετασχηματισμῶν τῶν διάφορων πλευρῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Δέν ὑπάρχει τίποτε πιο πενιχρό θεωρητικά καί πιο γελοῖο πρακτικά ἀπό τό νά φαντάζεται κανείς «στό ὄνομα τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ» τό μέλλον ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη μόνο μ' ἕνα γκρίζο χρῶμα: αὐτό θά ἦταν μιά κακότεχνη μουτζούρα τοῦ Σουζντάλ καί τίποτε περισσότερο» ("Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 30ός, σελ. 123).

Σέ συνέχεια ὁ Λένιν ὑπογράμμιζε ὅτι ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἀπορέει ἀπό τίς διαφορετικές μορφές περάσματος τῆς ἐξουσίας στά χέρια τῆς ἐργατικῆς τάξης καί ἀπό τήν ἰδιομορφία τῶν κοινωνικοοικονομικῶν καί πολιτικῶν συνθηκῶν στίς διάφορες χῶρες. Ἐτσι στό ἄρθρο «Ἡ οἰκονομία καί ἡ πολιτική στήν ἐποχή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου», πού γράφτηκε τό 1919, ὁ Λένιν δίνει χαρακτηρισμό τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας, σάν κρατικῆς μορφῆς τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, πού ἀντανακλᾷ τίς ἰδιομορφίες τῆς ἱστορικής ἐξέλιξης τῆς Ρωσίας, ἀποκαλύπτει τά γενικά καί εἰδικά χαρακτηριστικά τοῦ Σοβιετικοῦ προλεταριακοῦ κράτους (βλ. "Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 30ός, σελ. 87-96).

Τό διεθνές ἀπελευθερωτικό κίνημα μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί ἰδιαίτερα μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο πρόβαλε μιά καινούργια, διαφορετική ἀπό τή Σοβιετική ἐξουσία, μορφή δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου—τή λαϊκή δημοκρατία, πού ἐγκαθιδρύθηκε σέ μιά σειρά χῶρες τῆς Κεντρικῆς καί Νότιο-Ἀνατολικῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἀσίας. Ἡ ἐμφάνιση τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας ἐγινε δυνατή, γιατί ἄλλαξαν οἱ ἱστορικές συνθήκες πού πλάταιναν τήν κοινωνική βάση τῆς ἐπανάστασης, ἀντανακλοῦσαν τίς ταξικές ἀνακατατάξεις στό σύγχρονο καπιταλιστικό κόσμο καί σύνδεσαν περισσότερο τά γενικά δημοκρατικά μέ τά σοσιαλιστικά καθήκοντα τῆς ἐπανά-

στασης. «Οί μεταγενέστερες ἐπαναστάσεις στίς χῶρες τῆς ᾽Ανατολῆς, πού εἶναι ἀσύγκριτα μεγαλύτερες σέ πληθυσμό καί πού τίς χαρακτηρίζει ἀσύγκριτα μεγαλύτερη ποικιλομορφία κοινωνικῶν συνθηκῶν, — ἔγραφε ὁ Λένιν τό 1923 στό ἄρθρο «Γιά τήν ἐπανάστασή μας», — θά παρουσιάσουν ἀναμφισβήτητα περισσότερες ἰδιομορφίες ἀπό τή ρωσική ἐπανάσταση» (᾽Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 33ος, σελ. 439).

Ἡ μεγαλοφυής πρόβλεψη τοῦ Β. Ι. Λένιν ἐπιβεβαιώθηκε πέρα γιά πέρα ἀπό τήν ἱστορία. — 35.

³⁵ Πρόκειται γιά τή «Δεύτερη διακήρυξη τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῆς Διεθνοῦς ᾽Ενωσης ᾽Εργατῶν γιά τό γαλλο-πρωσικό πόλεμο. Πρός τά μέλη τῆς Διεθνοῦς ᾽Ενωσης ᾽Εργατῶν στήν Εὐρώπη καί στίς ᾽Ενωμένες Πολιτεῖες», πού γράφτηκε ἀπό τόν Μάρξ ἀνάμεσα στίς 6 καί 9 τοῦ Σεπτέμβρη 1870 στό Λονδίνο (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. ᾽Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 274-282). — 36.

³⁶ Πρόκειται γιά τίς ἐκφράσεις τοῦ Γκ. Β. Πλεχάνοφ στά ἄρθρα «Ἡ κατάσταση στή χώρα μας» καί «Καί πάλι γιά τήν κατάστασή μας (γράμμα πρὸς τόν σύντροφο Χ)», πού δημοσιεύτηκαν τό Νοέμβρη καί Δεκέμβρη τοῦ 1905 στό «Ντνιεβνίκ Σοτσιαλ-Ντεμοκράτα», τεύχ. 3 καί 4. — 36.

³⁷ Βλ. γράμμα τοῦ Κ. Μάρξ πρὸς τόν Λ. Κούγκελμαν ἀπό τίς 12 ᾽Απρίλη 1871 (Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. Διαλεχτά γράμματα, 1953, σελ. 263). — 36.

³⁸ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. ᾽Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 90. — 37.

³⁹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. ᾽Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 339). — 37.

⁴⁰ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. Διαλεχτά γράμματα, 1953, σελ. 263. — 38.

⁴¹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. ᾽Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 446. — 40.

⁴² Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. ᾽Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 339, 340, 341, 342, 343. — 42.

⁴³ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. ᾽Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 345. — 44.

⁴⁴ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. ᾽Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 342, 344. — 45.

⁴⁵ «Ντιέλο Ναρόντα» («᾽Υπόθεση τοῦ Λαοῦ») — καθημερινή ἔφημερίδα, ὄργανο τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων. ᾽Εβγαίνει στήν Πετρούπολη ἀπό τό Μάρτη τοῦ 1917 ὥς τόν ᾽Ιούλη τοῦ 1918, ἀλλάζοντας ἐπανειλημμένα τίτλο. Στή Σύνταξη τῆς ἔφημερίδας τό 1917 ἦταν οἱ Β. Μ. Ζένζινοφ, Ρ. Β. ᾽Ιβανόφ-Ραζούμνικ, Β. Β. Λουνγκέβιτς, Ν. Ι. Ρακίτνικοφ, Ν. Σ.

Ρουσάνοφ, Β. Μ. Τσερνόφ. Ἡ ἐφημερίδα ἦταν ὑπὲρ τῆς ἄμυνας καὶ τοῦ συμβιβασμοῦ, ὑποστήριζε τὴν ἀστική Προσωρινή κυβέρνησι. Ἡ ἔκδοσις τῆς ἐφημερίδας ἀνανεώθηκε τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1918 στὴ Σαμάρα (βγῆκαν τέσσερα φύλλα) καὶ τὸ Μάρτη τοῦ 1919 στὴ Μόσχα (βγῆκαν δέκα φύλλα). Ἡ ἐφημερίδα κλείστηκε γιὰ ἀντεπαναστατική δράση. — 47.

⁴⁶ Βλ. Κ. Μάρξ καὶ Φ. Ἐνγκελς. Ὑπόμνημα. Ὑπόμνημα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 343-344. — 51.

⁴⁷ *Γιρονδῖνοι* — πολιτικὴ ὁμάδα τῆς ἀστικῆς τάξης τῆς περιόδου τῆς γαλλικῆς ἀστικῆς ἐπανάστασις τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνα. Οἱ γιρονδῖνοι ἔκφραζαν τὰ συμφέροντα τῆς μετριοπαθοῦς ἀστικῆς τάξης, ταλαντεύονταν ἀνάμεσα στὴν ἐπανάστασι καὶ τὴν ἀντεπανάστασι, ἀκολουθοῦσαν τὸ δρόμο τῆς συναλλαγῆς μέ τὴ μοναρχία. — 54.

⁴⁸ Βλ. Κ. Μάρξ καὶ Φ. Ἐνγκελς. Ὑπόμνημα. Ὑπόμνημα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 344-345. — 55.

⁴⁹ Βλ. Κ. Μάρξ καὶ Φ. Ἐνγκελς. Ὑπόμνημα. Ὑπόμνημα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 345-346. — 55.

⁵⁰ Βλ. Κ. Μάρξ καὶ Φ. Ἐνγκελς. Ὑπόμνημα. Ὑπόμνημα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 203-204. — 57.

⁵¹ Βλ. Κ. Μάρξ καὶ Φ. Ἐνγκελς. Ὑπόμνημα. Ὑπόμνημα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 221. — 57.

⁵² Βλ. Κ. Μάρξ καὶ Φ. Ἐνγκελς. Ὑπόμνημα. Ὑπόμνημα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 278. — 58.

⁵³ *Μπλανκιστές* — ὁπαδοὶ ρεύματος στό γαλλικὸ σοσιαλιστικὸ κίνημα, ποὺ ἐπικεφαλῆς του ἦταν ὁ διάσημος ἐπαναστάτης, ἐπιφανὴς ἐκπρόσωπος τοῦ γαλλικοῦ οὐτοπικοῦ κομμουνισμοῦ — Λουὶ Ὀγκύστ Μπλανκί (1805-1881). Οἱ μπλανκιστές δὲν περίμεναν «τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τῆ μισθωτῆ σκλαβιάς μέ τὴν ταξικὴ πάλη τοῦ προλεταριάτου, ἀλλὰ μέ τὴ συνωμοσία μιᾶς μικρῆς μειοψηφίας διανοουμένων» (Β. Ι. Λένιν. Ὑπόμνημα, 5η ἔκδ., τόμ. 13ος, σελ. 77). Οἱ μπλανκιστές, ὑποκαθιστώντας τὴ δράσι τοῦ ἐπαναστατικοῦ κόμματος μέ τίς ἐνέργειες μιᾶς μυστικῆς ὁμάδας συνωμοτῶν, δὲν ἔπαιρναν ὑπόψη τῆ συγκεκριμένη κατάστασι, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴ νίκη τῆς ἐξέγερσις, καὶ περιφρονοῦσαν τὴ σύνδεσι μέ τίς μάζες. — 59.

⁵⁴ Βλ. Κ. Μάρξ καὶ Φ. Ἐνγκελς. Ὑπόμνημα. Ὑπόμνημα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 262. — 59.

⁵⁵ *Προυντονιστές* — ὁπαδοὶ τοῦ ἀντεπιστημονικοῦ ἐχθρικοῦ πρὸς τὸ μαρξισμό ρεύματος τοῦ μικροαστικοῦ σοσιαλισμοῦ, ποὺ πῆρε τὴν ὀνομασία ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ γάλλου ἀναρχικοῦ Προυντόν, ιδεολογικοῦ ἐκφραστῆ τοῦ ρεύματος αὐτοῦ. Κάνοντας κριτικὴ τῆς μεγάλης καπιτα-

λιστικής ιδιοκτησίας από τη μικροαστική σκοπιά ο Πруντόν όνειρευόταν νά διαιωνίσει τη μικρή ατομική ιδιοκτησία, πρότεινε νά οργανωθούν «λαϊκή» τράπεζα καί τράπεζα «άνταλλαγής» πού μέ τη βοήθειά τους οί εργάτες θά μπορέσουν δῆθεν νά αποκτήσουν δικά τους μέσα παραγωγής, νά γίνουν βιοτέχνες καί νά εξασφαλίσουν «δίκαιη» διάθεση τῶν προϊόντων τους. Ὁ Πрунτόν δέν καταλάβαινε τόν ιστορικό ρόλο τοῦ προλεταριάτου, ἔπαιρνε ἀρνητική στάση ἀπέναντι στήν ταξική πάλη, τήν προλεταριακή ἐπανάσταση καί τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου· ὑποστηρίζοντας ἀναρχικές θέσεις, ἀρνοῦνταν τήν ἀνάγκη τοῦ κράτους. Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς ἔκαναν συνεπή πάλη ἐνάντια στίς προσπάθειες τῶν прунτονιστῶν νά ἐπιβάλουν τίς ἀπόψεις τους στήν I Διεθνή. Ὁ прунτονισμός ὑποβλήθηκε σέ ἐξουθενωτική κριτική στήν ἐργασία τοῦ Μάρξ «Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας». Ἡ ἀποφασιστική πάλη τοῦ Μάρξ, τοῦ Ἐνγκελς καί τῶν ὁπαδῶν τους ἐνάντια στόν прунτονισμό στήν I Διεθνή τέλειωσε μέ πλήρη νίκη τοῦ μαρξισμού κατὰ τοῦ прунτονισμού.

Ὁ Λένιν ὀνόμαζε τόν прунτονισμό «ἡλιθιότητα τοῦ μικροαστοῦ καί φιλισταίου», πού εἶναι ἀνίκανος νά καταλάβει τήν ἀποψη τῆς ἐργατικῆς τάξης. Τίς ιδέες τοῦ прунτονισμού τίς χρησιμοποίησαν πλατιά οί ἀστοί «θεωρητικοί» γιά τήν προπαγάνδισι τῆς ταξικῆς συνεργασίας. — 59.

- ⁵⁶ Πρόκειται γιά τό ἄρθρο τοῦ Κ. Μάρξ «Ἡ πολιτική ἀδιαφορία» καί τό ἄρθρο τοῦ Ἐνγκελς «Γιά τό κύρος», πού δημοσιεύτηκαν τό Δεκέμβρη τοῦ 1873 στήν ἰταλική συλλογή «*Almanacco Repubblicano per l'anno 1874*» («Δημοκρατικό ἡμερολόγιο τοῦ 1874») καί ἔπειτα σέ γερμανική μετάφραση τό 1913 στό περιοδικό «*Die Neue Zeit*» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 296-301, 302-305). — 59.
- ⁵⁷ Κ. Μάρξ. «Ἡ πολιτική ἀδιαφορία» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 297). — 60.
- ⁵⁸ Φ. Ἐνγκελς. «Γιά τό κύρος» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 304). — 61.
- ⁵⁹ Φ. Ἐνγκελς. «Γιά τό κύρος» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 304-305). — 62.
- ⁶⁰ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 1-8. — 64.
- ⁶¹ Βλ. Κ. Μάρξ. «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 9-32). — 64.
- ⁶² Πρόκειται γιά τό ἔργο τοῦ Κ. Μάρξ «Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 65-185). — 64.

- ⁶³ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 19ος, σελ. 5. —65.
- ⁶⁴ *Πρόγραμμα της Έρφούρτης*—τό πρόγραμμα του γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος, πού ψηφίστηκε τον Όχτώβρη του 1891 στο συνέδριο της Έρφούρτης. Τό πρόγραμμα της Έρφούρτης ήταν ένα βήμα μπρός σέ σύγκριση μέ τό πρόγραμμα της Γκότα (1875): βάση του προγράμματος αποτελούσε ή διδασκαλία του μαρξισμού γιά τό αναπόφευκτο της έξαφάνισης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και της αντικατάστασής του από τό σοσιαλιστικό. Στο πρόγραμμα υπογραμμίζοταν ότι ή εργατική τάξη πρέπει νά διεξάγει πολιτική πάλη και τονιζόταν ό ρόλος του Κόμματος σάν καθοδηγητή αυτής της πάλης κτλ.: ωστόσο, και στο πρόγραμμα της Έρφούρτης υπήρχαν σοβαρές παραχωρήσεις στον όπορτουισμό. Διεξοδική κριτική του άρχικού σχεδίου προγράμματος έκανε ό Φ. Ένγκελς στο έργο «Κριτική του σχεδίου του σοσιαλδημοκρατικού προγράμματος του 1891» (βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 227-243). Η κριτική αυτή ουσιαστικά ήταν κριτική του όπορτουισμού όλόκληρης της ΙΙ Διεθνούς. Η καθοδήγηση όμως της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας έκρυψε από τίς κομματικές μάζες την κριτική του Ένγκελς και οί σπουδαιότατες παρατηρήσεις του δέν πάρθηκαν υπόψη κατά την έπεξεργασία του τελικού κειμένου του προγράμματος. Ο Β. Ι. Λένιν θεωρούσε ότι ή παρασιώπηση στο πρόγραμμα της Έρφούρτης του ζητήματος της δικτατορίας του προλεταριάτου αποτελεί βασική αδυναμία, δειλή υποχώρηση μπροστά στον όπορτουισμό.—67.
- ⁶⁵ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 234.—67.
- ⁶⁶ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 236.—68.
- ⁶⁷ Ο έκτακτος νόμος ενάντια στους σοσιαλιστές ψηφίστηκε στη Γερμανία τό 1878 από την κυβέρνηση του Βίσμαρκ μέ σκοπό την καταπολέμηση του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος. Μέ τό νόμο αυτό τέθηκαν εκτός νόμου όλες οί οργανώσεις του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος και οί μαζικές εργατικές οργανώσεις, άπαγορευόταν ό εργατικός Τύπος, κατάσχονταν τά σοσιαλιστικά έντυπα, οί σοσιαλδημοκράτες διώκονταν και εκτοπίζονταν. Ωστόσο οί διώξεις δέν λύγισαν τό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, πού αναπροσάρμοσε τή δράση του στις συνθήκες της παρανομίας: στο έξωτερικό εκδιδόταν τό Κεντρικό Όργανο του Κόμματος—ή έφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» και συνέρχονταν τακτικά (τό 1880, 1883 και 1887) τά συνέδρια του Κόμματος. Στη Γερμανία, στην παρανομία, ανασυγκροτοούνταν γρήγορα οί σοσιαλδημοκρατικές οργανώσεις και ομάδες μ' έπικεφαλής τους την παράνομη Κεντρική Έπιτροπή. Ταυτόχρονα τό Κόμμα εκμεταλλευόταν πλατιά τίς νόμιμες δυνατότητες γιά τό δυνάμωμα των δεσμών του μέ τίς μάζες: ή έπιρροή του Κόμματος μεγάλωνε αδιάκοπα: ό άριθμός των ψήφων πού

πῆραν οἱ σοσιαλδημοκράτες στίς ἐκλογές τοῦ Ράιχσταγκ αὐξήθηκε ἀπό τό 1878 ὡς τό 1890 πάνω ἀπό τρεῖς φορές. Τεράστια βοήθεια στούς γερμανούς σοσιαλδημοκράτες ἔδιναν οἱ Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Τό 1890 κάτω ἀπό τήν πίεση τοῦ μαζικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, πού ὅλο καί δυνάμωνε, ὁ ἔκτακτος νόμος ἐνάντια στούς σοσιαλιστές καταργήθηκε. —69.

⁶⁸ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 236. —69.

⁶⁹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 237. —70.

⁷⁰ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 237. —70.

⁷¹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 238-239. —72.

⁷² Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 239-240. —74.

⁷³ «Πράβντα» («Ἡ Ἀλήθεια») — καθημερινή νόμιμη μπολσεβίκικη ἔφημερίδα. Τό πρῶτο φύλλο βγήκε στήν Πετρούπολη στίς 22 τοῦ Ἀπρίλη (5 τοῦ Μάη) 1912.

Ὁ Λένιν ἀσκοῦσε τήν ἰδεολογική καθοδήγηση τῆς «Πράβντα», ἔγραφε σχεδόν καθημερινά στήν ἔφημερίδα, ἔδινε ὁδηγίες στή Σύνταξή της, ἐπιδίωκε νά γράφεται ἡ ἔφημερίδα μέ μαχητικό ἐπαναστατικό πνεῦμα.

Στή Σύνταξη τῆς «Πράβντα» εἶχε συγκεντρωθεῖ σημαντικό μέρος τῆς ὀργανωτικῆς δουλιᾶς τοῦ Κόμματος. Ἐδῶ ὀργανώνονταν συναντήσεις μέ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν τοπικῶν κομματικῶν πυρήνων, ἐδῶ ἔρχονταν οἱ πληροφορίες γιά τήν κομματική δουλιά στίς φάμπρικες καί τά ἐργοστάσια, ἀπό δῶ διαβιβάζονταν οἱ κομματικές ὁδηγίες τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κόμματος καί τῆς Ἐπιτροπῆς πόλης τῆς Πετρούπολης.

Ἡ «Πράβντα» βρισκόταν κάτω ἀπό συνεχεῖς ἀστυνομικές διώξεις καί στίς 8 (21) τοῦ Ἰούλη 1914 κλείστηκε.

Ἡ «Πράβντα» ξανάρχισε τήν ἔκδοσή της μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917. Ἀπό τίς 5 (18) τοῦ Μάρτη 1917 ἡ «Πράβντα» ἄρχισε νά βγαίνει σάν ὄργανο τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς καί τῆς Ἐπιτροπῆς πόλης τῆς Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ.

Ὁ Λένιν μόλις ἔφτασε στήν Πετρούπολη ἔγινε μέλος τῆς Σύνταξης, καί ἡ «Πράβντα» ἄρχισε νά παλεύει γιά τό λενινιστικό σχέδιο τῆς μετεξέλιξης τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης σέ σοσιαλιστική.

Τόν Ἰούλη-Ὀχτώβρη τοῦ 1917 ἡ «Πράβντα», ἐπειδή καταδιωκόταν ἀπό τήν ἀντεπαναστατική Προσωρινή κυβέρνηση, ἐπανειλημμένα ἄλλαξε τόν τίτλο της καί ἔβγαине σάν «Λιστόκ «Πράβντι»», «Προλετάρι», «Ραμπότσι», Ραμπότσι Πούτ». Μετά τή νίκη τῆς Μεγάλης

᾽Οχτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης, ἀπό τίς 27 τοῦ ᾽Οχτώβρη (9 τοῦ Νοέμβρη) 1917, ἡ ἐφημερίδα ἀρχίζει νά βγαίνει μέ τόν προηγούμενο τίτλο της—«Πράβντα».

Ἡ «Πράβντα» κατέχει σπουδαιότατη θέση στήν ἱστορία τοῦ μπολσεβίκικου Τύπου. Ἡ γενιά τῶν πρωτοπόρων ἐργατῶν πού διαπαιδαγωγήθηκε ἀπ' αὐτήν ἔπαιξε ἐξέχοντα ρόλο στή Μεγάλη ᾽Οχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ «Πράβντα» ἦταν ἡ πρώτη νόμιμη μαζική ἐργατική ἐφημερίδα καί σήμαινε ἕνα νέο στάδιο στήν ἀνάπτυξη τοῦ Τύπου τῆς ἐργατικῆς τάξης τῆς Ρωσίας καί τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου. Ἀπό τό 1914 ἡ μέρα ἔκδοσης τοῦ πρώτου φύλλου τῆς «Πράβντα» ἔγινε μέρα γιορτασμοῦ τοῦ ἐργατικοῦ Τύπου.

Ὁ Λένιν ἔκανε ἐκτίμηση τῆς «Πράβντα» στά ἄρθρα «᾽Αποτελέσματα μισοῦ χρόνου δουλιᾶς», «Οἱ ἐργάτες καί ἡ «Πράβντα»», «᾽Εργατική τάξη καί ἐργατικός Τύπος», «᾽Εκθεση τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ καί ὁδηγίες τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς ΚΕ στή σύσκεψη τῶν Βρυξελλῶν», «Γιά τά ἀποτελέσματα τῆς μέρας τοῦ ἐργατικοῦ Τύπου», «Στή δέκατη ἐπέτειο τῆς «Πράβντα»» (βλ. ᾽Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 441-455, τόμ. 22ος, σελ. 72-74, τόμ. 25ος, σελ. 227-235, 373-383, 421-429· 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 33ος, σελ. 312-315) κ.ἄ.—74.

⁷⁴ Βλ. Φ. ᾽Ενγκελς. «Εἰσαγωγή στό ἔργο τοῦ Κ. Μάρξ «᾽Ο ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία»» (Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. ᾽Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 189-201).—75.

⁷⁵ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. ᾽Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 191.—75.

⁷⁶ Πρόκειται γιά τήν ὁμιλία τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Προσωρινῆς κυβέρνησης μενσεβίκου Τσερετέλι στίς 11 (24) τοῦ ᾽Ιούλη 1917 στήν κοινή συνεδρίαση τοῦ Προεδρείου τοῦ Ι Πανρωσικοῦ συνεδρίου τῶν Σοβιέτ, τῆς ᾽Εκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Σοβιέτ Πετρούπολης τῶν ἐργατῶν καί στρατιωτῶν βουλευτῶν, τῆς ᾽Εκτελεστικῆς ᾽Επιτροπῆς τοῦ Σοβιέτ τῶν ἀγροτῶν βουλευτῶν καί τοῦ Γραφείου ὅλων τῶν ὁμάδων τοῦ συνεδρίου. Οἱ ἡγέτες τῶν ἐσέρων καί τῶν μενσεβίκων ὀργάνωσαν τή συνεδρίαση αὐτή μέ σκοπό, ἐκμεταλλευόμενοι τήν πλειοψηφία πού εἶχαν σ' αὐτήν, νά καταφέρουν χτύπημα στό Μπολσεβίκικο κόμμα. Ὁ Τσερετέλι στήν ὁμιλία του, πού τή διέκρινε ὑστερικός τόνος, δήλωσε ὅτι ἡ διαδήλωση, πού σχεδίαζαν νά κάνουν οἱ μπολσεβίκοι στίς 10 (23) τοῦ ᾽Ιούννη, ἀποτελοῦσε «συνωμοσία γιά τήν ἀνατροπή τῆς κυβέρνησης καί τήν κατάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπ' αὐτούς». Ὁλη ἡ ὁμιλία τοῦ Τσερετέλι ἦταν συκοφαντική καί ἀντεπαναστατική. Οἱ μπολσεβίκοι σέ ἔνδειξη διαμαρτυρίας γιά τή συκοφαντία τοῦ Τσερετέλι καί τῶν ἄλλων ἡγετῶν τῶν ἐσέρων καί τῶν μενσεβίκων ἐγκατέλειψαν τή συνεδρίαση. Ὁ Β. Ι. Λένιν δέν παραβρισκόταν στή συνεδρίαση καί ἦταν ἐνάντια στή συμμετοχή σ' αὐτήν. Σέ γράμμα πρὸς τή Σύνταξη τῆς ἐφημερίδας «Πράβντα» ὁ Λένιν ἀνακοίνωσε ὅτι αὐτός «ὑποστήριζε τήν ἀρχική θέση τῶν μπολσεβίκων νά μὴν πάρουν μέρος στή σύσκεψη αὐτή καί νά

υποβάλουν τήν ἐξῆς γραπτὴ δήλωση: σέ κανενός εἶδους συσκέψεις γιὰ τέτια ζητήματα (ἀπαγόρευση διαδηλώσεων) δέν παίρνουμε μέρος» ("Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 32ος, σελ. 334). — 75.

⁷⁷ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 195. — 76.

⁷⁸ Τό *Los-von-Kirche-Bewegung* (κίνημα γιὰ τὸ χωρισμὸ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία) ἢ *Kirchenaustrittsbewegung* (κίνημα γιὰ τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία), πῆρε μαζικὸ χαρακτήρα στὴ Γερμανία πρὶν ἀπὸ τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον. Τό Γενάρη τοῦ 1914 ἀπὸ τίς στῆλεις τοῦ περιοδικοῦ «Die Neue Zeit» μέ ἀφορμὴ τὸ ἄρθρον τοῦ ἀναθεωρητῆ Πάουλ Γκιόρε «Kirchenaustrittsbewegung und Sozialdemokratie» («Τὸ κίνημα γιὰ τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καί ἡ σοσιαλδημοκρατία») ἄρχισε ἡ συζήτηση τοῦ ζητήματος γιὰ τὴ στάση τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας ἀπέναντι στοῦ κίνημα αὐτό. Στὴν πορεία τῆς συζήτησης ἐπιφανεῖς παράγοντες τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας δέν ἀντέκρουσαν τὸν Γκιόρε, πού ὑποστήριζε ὅτι τὸ κόμμα πρέπει νὰ κρατᾷ οὐδετερότητα ἀπέναντι στοῦ κίνημα γιὰ τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καί νὰ ἀπαγορεύει στὰ μέλη του νὰ κάνουν ἐξονόματος τοῦ Κόμματος ἀντιθρησκευτικὴ καί ἀντιεκκλησιαστικὴ προπαγάνδα.

Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔστρεψε τὴν προσοχὴ του σ' αὐτὴ τὴ συζήτηση, ὅταν δούλευε τὰ ὑλικά γιὰ τὸ βιβλίον «Ὁ ἱμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιον τοῦ καπιταλισμοῦ» (βλ. "Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 39ος, σελ. 570). — 77.

⁷⁹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 199. — 77.

⁸⁰ Οἱ ἀριθμοὶ πού ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Β. Ι. Λένιν γιὰ τοὺς πιθανοὺς μισθοὺς ἐκφράζονται σέ χάρτινο νόμισμα τοῦ δεύτερου ἑξαμήνου τοῦ 1917.

Τὸ χάρτινο ρούβλι στὴ Ρωσία στὰ χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου εἶχε ὑποτιμηθεῖ σημαντικά. — 78.

⁸¹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 200. — 78.

⁸² Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 200-201. — 80.

⁸³ *Λασσαλιστές* — ὀπαδοὶ καί θιασῶτες τοῦ γερμανοῦ μικροαστοῦ σοσιαλιστῆ Φ. Λασσάλ, μέλη τῆς Γενικῆς γερμανικῆς ἐργατικῆς ἑνώσεως, πού ἱδρύθηκε τὸ 1863 στὴ Λειψία στοῦ συνέδριον τῶν ἐργατικῶν σωματείων σέ ἀντίβαρον τῶν ἀστῶν προοδευτικῶν, πού προσπαθοῦσαν νὰ ὑποτάξουν τὴν ἐργατικὴ τάξιν στὴν ἐπιρροήν τους. Πρῶτος πρόεδρος τῆς ἑνώσεως ἦταν ὁ Λασσάλ, πού διατύπωσε τὸ πρόγραμμα καί τίς βάσεις τῆς τακτικῆς. Ἡ ἑνὼσις καθόρισε σάν πολιτικὸν τῆς πρόγραμμα τὸν ἀγῶνα γιὰ τὸ γενικὸ ἐκλογικὸ δικαίωμα καί σάν οἰκονομικὸν τῆς πρόγραμμα τὴ δημιουργίαν παραγωγικῶν ἐργατικῶν ἐνώσεων, πού νὰ ἐπιχορηγοῦνται ἀπὸ τὸ κράτος. Στὴν πρακτικὴν τους δράσιν ὁ Λασσάλ

καί οί ὁπαδοί του, πού εἶχαν προσαρμοστεῖ μέ τήν ἰδέα τῆς ἡγεμονίας τῆς Πρωσίας, ὑποστήριζαν τή μεγαλοκρατική πολιτική τοῦ Βίσμαρκ· «ἀντικειμενικά—ἔγραφε ὁ Φ. ᾽Ενγκελς στόν Κ. Μάρξ στίς 27 τοῦ Γενάρη 1865—αὐτό ἦταν προστυχιά καί προδοσία σέ βάρος ὅλου τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος πρὸς ὄφελος τῶν πρῶσων» (Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. ᾽Απαντα, τόμ. XXIII, ρωσ. ἔκδ. 1932, σελ. 232). Ὁ Κ. Μάρξ καί ὁ Φ. ᾽Ενγκελς ἔκαναν ἐπανειλημμένα αὐστηρή κριτική τῆς θεωρίας, τῆς τακτικῆς καί τῶν ὀργανωτικῶν ἀρχῶν τοῦ λασσαλισμοῦ σάν ὁπορτουνιστικοῦ ρεύματος μέσα στό γερμανικό ἐργατικό κίνημα. —81.

⁸⁴ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. ᾽Ενγκελς. ᾽Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 434-435). —81.

⁸⁵ Πρόκειται γιά τό *II συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ*, πού συνήλθε στίς 17 τοῦ Ἰούλη-10 τοῦ Αὐγούστου (30 τοῦ Ἰούλη-23 τοῦ Αὐγούστου) 1903. Οἱ πρῶτες 13 συνεδριάσεις τοῦ συνεδρίου ἔγιναν στίς Βρυξέλλες. Μετά, ἐξαιτίας τῶν διώξεων τῆς ἀστυνομίας, οἱ ἐργασίες τοῦ συνεδρίου μεταφέρθηκαν στό Λονδίνο.

Τό συνέδριο προετοιμάστηκε ἀπό τήν «Ἴσκρα», πού μέ τήν καθοδήγηση τοῦ Λένιν ἔκανε τεράστια δουλιὰ γιά τή συσπείρωση τῶν σοσιαλδημοκρατῶν τῆς Ρωσίας μέ βάση τίς ἀρχές τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ.

Τά σοβαρότερα θέματα τοῦ συνεδρίου ἦταν ἡ ψήφιση τοῦ προγράμματος καί τοῦ καταστατικοῦ τοῦ Κόμματος καί οἱ ἐκλογές τῶν καθοδηγητικῶν κομματικῶν κέντρων. Ὁ Λένιν καί οἱ ὁπαδοί του πάλεψαν ἀποφασιστικά στό συνέδριο κατά τῶν ὁπορτουνιστῶν.

Λυσσαλέες ἐπιθέσεις ἔκαναν οἱ ὁπορτουνιστές ἐνάντια στό σχέδιο προγράμματος τοῦ Κόμματος, πού τό εἶχε ἐπεξεργαστεῖ ἡ Σύνταξη τῆς «Ἴσκρα» καί συζητήθηκε στό συνέδριο, ἰδιαίτερα ἡ θέση γιά τόν καθοδηγητικό ρόλο τοῦ Κόμματος στό ἐργατικό κίνημα, τό σημεῖο γιά τήν ἀνάγκη τῆς κατάκτησης τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί τό ἀγροτικό μέρος τοῦ προγράμματος. Τό συνέδριο ἀπόκρουσε τοὺς ὁπορτουνιστές καί ἐνέκρινε ὁμόφωνα (μέ μιά ἀποχή) τό πρόγραμμα τοῦ Κόμματος, ὅπου διατυπώθηκαν τόσο τά ἄμεσα καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπικείμενη ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση (πρόγραμμα-μίνιμουμ), ὅσο καί τά καθήκοντα, πού ἀφοροῦσαν τή νίκη τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης καί τῆς ἐγκαθίδρυσης τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου (πρόγραμμα-μάξιμουμ). Γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος μετά τό θάνατο τοῦ Μάρξ καί τοῦ ᾽Ενγκελς ψηφίστηκε ἐπαναστατικό πρόγραμμα, ὅπου ἡ πάλη γιά τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου προβλήθηκε μέ τήν ἐπιμονή τοῦ Λένιν στό πρόγραμμα σάν βασικό καθήκον τοῦ Κόμματος τῆς ἐργατικῆς τάξης.

Κατά τή συζήτηση τοῦ καταστατικοῦ τοῦ Κόμματος ἔγινε σκληρή πάλη γύρω ἀπό τό ζήτημα τῶν ὀργανωτικῶν ἀρχῶν συγκρότησης τοῦ Κόμματος. Ὁ Λένιν καί οἱ ὁπαδοί του πάλευαν γιά τή δημιουργία

μαχητικοῦ ἐπαναστατικοῦ Κόμματος τῆς ἐργατικῆς τάξης. Γι' αὐτό στή διατύπωση τῆς πρώτης παραγράφου τοῦ καταστατικοῦ, πού προτάθηκε ἀπό τόν Λένιν, ἡ ιδιότητα τοῦ μέλους τοῦ Κόμματος ἐξαρτιόταν ὄχι μονάχα ἀπό τήν ἀποδοχή τοῦ προγράμματος καί τήν ὑλική ὑποστήριξη τοῦ Κόμματος, ἀλλά καί ἀπό τήν προσωπική συμμετοχή σέ μιά ἀπό τίς κομματικές ὁργανώσεις. Ὁ Μάρτοφ ὑπόβαλε στό συνέδριο δική του διατύπωση τοῦ πρώτου ἄρθρου, πού καθόριζε ὅτι γιά νά γίνει κανεῖς μέλος τοῦ Κόμματος ἔπρεπε—ἐκτός ἀπό τό νά δέχεται τό πρόγραμμα τοῦ Κόμματος καί νά τό ὑποστηρίζει ὑλικά—μόνο νά προσφέρει τακτικά τήν προσωπική συμβολή του στό Κόμμα, κάτω ἀπό τήν καθοδήγηση μιᾶς ἀπό τίς ὁργανώσεις του. Ἡ διατύπωση τοῦ Μάρτοφ, πού διευκόλυνε τήν εἴσοδο στό Κόμμα ὅλων τῶν ἀσταθῶν στοιχείων, ψηφίστηκε ἀπό τό συνέδριο μέ ἀσήμαντη πλειοψηφία. Βασικά ὅμως τό συνέδριο ἐπικύρωσε τό καταστατικό, πού εἶχε ἐπεξεργαστεῖ ὁ Λένιν. Τό συνέδριο ψήφισε ἐπίσης μιά σειρά ἀποφάσεις πάνω σέ ζητήματα τακτικῆς.

Στό συνέδριο ἐγίνε διάσπαση ἀνάμεσα στούς συνεπεῖς ὁπαδούς τῆς γραμμῆς τῆς «Ἴσκρα»—τούς λενινιστές, καί τούς «μαλακοῦς» ἱσκριστές—τούς ὁπαδούς τοῦ Μάρτοφ. Οἱ ὁπαδοί τῆς λενινιστικῆς γραμμῆς πῆραν τήν πλειοψηφία στίς ἐκλογές τῶν κεντρικῶν ὀργάνων τοῦ Κόμματος καί ἀπό τότε ὀνομάστηκαν μπολσεβίκοι, ἐνῶ οἱ ὁπορτουνιστές πού πῆραν τή μειοψηφία—μενσεβίκοι.

Τό συνέδριο εἶχε τεράστια σημασία γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στή Ρωσία. Ὁ Λένιν ἔγραφε: «Ὁ μπολσεβικισμός ὑπάρχει, σάν ρεῦμα πολιτικῆς σκέψης καί σάν πολιτικό Κόμμα, ἀπό τό 1903» (Ἄπαντα, 4η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 31ος, σελ. 8). Τό II συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ ἀποτέλεσε σημεῖο στροφῆς στό διεθνές ἐργατικό κίνημα γιατί δημιούργησε ἕνα προλεταριακό Κόμμα νέου τύπου, πού ἐγίνε ὑπόδειγμα γιά τούς ἐπαναστάτες μαρξιστές ὅλων τῶν χωρῶν.—82.

⁸⁶ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἄπαντα, 2η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 22ος, σελ. 201.—83.

⁸⁷ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἄπαντά, 2η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 19ος σελ. 9-32.—83.

⁸⁸ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἄπαντα, 2η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 19ος σελ. 1-8.—84.

⁸⁹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἄπαντα, 2η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 19ος, σελ. 27.—86.

⁹⁰ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἄπαντα, 2η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 19ος, σελ. 27.—86.

⁹¹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἄπαντα, 2η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 4ος σελ. 446.—87.

- ⁹² Βλ. Κ. Μάρξ. «Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἐπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 344). — 88.
- ⁹³ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἐπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 5. — 89.
- ⁹⁴ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἐπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 18. — 92.
- ⁹⁵ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἐπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 19. — 93.
- ⁹⁶ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἐπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 19. — 94.
- ⁹⁷ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἐπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 20. — 95.
- ⁹⁸ *Σάυλοκ* — πρόσωπο τῆς κωμωδίας τοῦ Οὐ. Σαίξπηρ «Ὁ ἔμπορος τῆς Βενετίας», σκληρός καί ἄκαρδος τοκογλύφος, πού ζητοῦσε ἀνελέητα νά κόψει, σύμφωνα μέ τούς ὅρους τοῦ γραμματίου, ἕνα φούντι κρέας ἀπό τόν ἀσυνεπή ὀφειλέτη του. — 96.
- ⁹⁹ Στό χειρόγραφο τοῦ βιβλίου «Κράτος καί ἐπανάσταση», πού φυλάγεται στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμού-λενινισμού τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ, δέν ὑπάρχει αὐτή ἡ σημείωση. Στή σελ. 68 τοῦ χειρόγραφου ὑπάρχει ἡ ἐξῆς σημείωση: «βλ. προσθήκη-σημείωση στή σελ. 68 α». Ὅπως φαίνεται, ἡ σελίδα μέ τήν προσθήκη, ὅπου παραπέμπει ὁ Λένιν χάθηκε. — 101.
- ¹⁰⁰ *Τό συνέδριο τῆς I Διεθνοῦς στή Χάγη* ἔγινε στίς 2-7 τοῦ Σεπτέμβρη 1872. Στό συνέδριο πῆραν μέρος 65 ἀντιπρόσωποι ἀπό 15 ἐθνικές ὁργανώσεις. Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς κατά τήν προετοιμασία τοῦ συνεδρίου ἔκαναν τεράστια δουλιὰ γιά τή συσπείρωση τῶν προλεταριακῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων. Μέ πρόταση τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς ἐγκρίθηκε ἡ ἡμερήσια διάταξη, καθορίστηκε ὁ χρόνος σύγκλησης τοῦ συνεδρίου. Δυό ἦταν τά βασικά θέματα τῆς ἡμερήσιας διάταξης τοῦ συνεδρίου: 1) τά δικαιώματα τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου καί 2) ἡ πολιτική δράση τοῦ προλεταριάτου.
- Τό συνέδριο ψήφισε ἀπόφαση γιά τήν ἐπέκταση τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου, γιά τή μεταφορά τῆς ἑδρας τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου, γιά τή δράση τῆς μυστικῆς «Ἐνωσης σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας» καί ἄλλα. Μεγάλο μέρος αὐτῶν τῶν ἀποφάσεων γράφτηκε ἀπό τόν Μάρξ καί τόν Ἐνγκελς. Οἱ ὑπόλοιπες ἀποφάσεις στηρίχτηκαν στίς δικές τους προτάσεις.
- Ἡ ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου πάνω στό δεύτερο ζήτημα ἀνάφερε ὅτι «ἡ κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἔγινε τό μεγάλο καθῆκον τοῦ προλεταριάτου» καί «γιά νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ νίκη τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης καί ἡ ἐπιτυχία τοῦ τελικοῦ της σκοποῦ — ἡ κατάργηση

τῶν τάξεων», εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ὀργάνωση τοῦ προλεταριάτου σέ πολιτικό Κόμμα (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἑνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 143).

Στό συνέδριο ὁλοκληρώθηκαν οἱ πολύχρονοι ἀγῶνες τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἑνγκελς καί τῶν ὁπαδῶν τους ἐνάντια σέ κάθε λογιῆς μικροαστικό σεχταρισμό. Οἱ ἡγέτες τῶν ἀναρχικῶν Μ. Α. Μπακούνιν, Ντ. Γκιγιόμ καί ἄλλοι διαγράφηκαν ἀπό τή Διεθνή.

Οἱ ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Χάγης, πού ὅλες οἱ ἐργασίες του διεξήχθησαν κάτω ἀπό τήν ἄμεση καθοδήγηση καί μέ τήν πιό δραστήρια συμμετοχή τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἑνγκελς, μαρτυροῦσαν τή νίκη τοῦ μαρξισμοῦ ἀπέναντι στή μικροαστική κοσμοαντίληψη τῶν ἀναρχικῶν καί ἔβαλαν τά θεμέλια γιά τή δημιουργία στό μέλλον ἀνεξάρτητων ἐθνικῶν πολιτικῶν κομμάτων τῆς ἐργατικῆς τάξης. — 103.

¹⁰¹ Βλ. Φ. Ἑνγκελς. «Πρόλογος στό ἔργο τοῦ Κ. Μάρξ «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα»» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἑνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 96). — 103.

¹⁰² «Ζαριά» («Αὐγή») — μαρξιστικό ἐπιστημονικο-πολιτικό περιοδικό· τό ἔβγαζε νόμιμα στά 1901-1902 στή Στουτγάρδη ἡ Σύνταξη τῆς «Ἰσκρα». Βγῆκαν συνολικά 4 τεύχη (τρία σώματα) τοῦ «Ζαριά»: τό τεῦχ. 1 βγῆκε τόν Ἀπρίλη τοῦ 1901 (στήν πραγματικότητα βγῆκε στίς 10 (23) τοῦ Μάρτη), τό δεύτερο, ἀρ. 2-3 βγῆκε τό Δεκέμβρη τοῦ 1901, τό τεῦχ. 4 βγῆκε τόν Αὐγουστο τοῦ 1902. Τά καθήκοντα τοῦ περιοδικοῦ καθορίστηκαν στό «Σχέδιο δήλωσης τῆς Σύνταξης τῆς «Ἰσκρα» καί τοῦ «Ζαριά»», πού εἶχε γραφεῖ ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στή Ρωσία (βλ. Ὑπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 327-338). Τό 1902, ὅταν παρουσιάστηκαν διαφωνίες καί προστριβές μέσα στή Σύνταξη τῆς «Ἰσκρα» καί τοῦ «Ζαριά», ὁ Γκ. Β. Πλεχάνοφ πρότεινε ἕνα σχέδιο διαχωρισμοῦ τοῦ περιοδικοῦ ἀπό τήν ἐφημερίδα (μέ σκοπό νά κρατήσῃ γιά τόν ἑαυτό του τή διεύθυνση τοῦ «Ζαριά»), ἡ πρόταση ὅμως αὐτή δέν ἔγινε δεκτή, καί ἡ Σύνταξη αὐτῶν τῶν ὀργάνων παρέμεινε πάντα κοινή.

Τό περιοδικό «Ζαριά» ἔκανε κριτική στό διεθνή καί τό ρωσικό ἀναθεωρητισμό καί ὑπεράσπιζε τίς θεωρητικές βάσεις τοῦ μαρξισμοῦ. Στό «Ζαριά» εἶχαν δημοσιευτεῖ οἱ ἐργασίες τοῦ Λένιν «Εὐκαιριακά σημειώματα», «Οἱ διῶκτες τῶν ζέμστβο καί οἱ Ἀντίβες τοῦ φιλελευθερισμοῦ», «Οἱ κ.κ. «κριτικοί» στό ἀγροτικό ζήτημα» (τά πρῶτα τέσσερα κεφάλαια τῆς ἐργασίας «Τό ἀγροτικό ζήτημα καί οἱ «κριτικοί τοῦ Μάρξ»»), «Ἑσωτερική ἀνασκόπηση», «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς ρωσικῆς σοσιαλδημοκρατίας», καθώς καί οἱ ἐργασίες τοῦ Πλεχάνοφ «Κριτική τῶν κριτικῶν μας. Μέρος Ι. Ὁ κ. Στροῦβε στό ρόλο τοῦ κριτικοῦ τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης», «Ὁ Cant ἐνάντια στόν Κάντ ἢ ἡ πνευματική διαθήκη τοῦ κ. Μπέρνσταϊν» καί ἄλλα. — 105.

¹⁰³ Πρόκειται γιά τό Πέμπτο διεθνές συνέδριο τῆς II Διεθνοῦς, πού ἔγινε στό Παρίσι στίς 23-27 τοῦ Σεπτεμβρίου 1900. Στό βασικό ζήτημα «Ἡ κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καί οἱ συμμαχίες μέ τά ἀστικά

κόμματα», πού συνδεόταν μέ τήν εἴσοδο τοῦ Α. Μιλλεράν στήν ἀντεπαναστατική κυβέρνηση τοῦ Βαλντέκ-Ρουσώ, τό συνέδριο κατά πλειοψηφία ψήφισε τήν ἀπόφαση, πού πρότεινε ὁ Κ. Κάουτσκι. Ἡ ἀπόφαση ἔλεγε ὅτι «ἡ εἴσοδος ἐνός μεμονωμένου σοσιαλιστῆ στίς γραμμές τῆς ἀστικῆς κυβέρνησης δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ σάν φυσιολογικό ξεκίνημα γιά τήν κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἀλλά σάν ἓνα ὑποχρεωτικό προσωρινό καί ἔκτακτο μέτρο στόν ἀγώνα ἐνάντια στίς ἀντίξοες συνθῆκες». Μεταγενέστερα οἱ ὁπορτουνιστές γιά νά δικαιολογοῦν τή συνεργασία τους μέ τήν ἀστική τάξη συχνά ἐπικαλοῦνταν τό σημεῖο αὐτό τῆς ἀπόφασης.

Στό περιοδικό «Ζαριά», τεύχ. 1, τοῦ Ἀπρίλη 1901 δημοσιεύτηκε τό ἄρθρο τοῦ Γκ. Β. Πλεχάνοφ «Μερικά λόγια γιά τό τελευταῖο διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο τοῦ Παρισιοῦ (Ἀνοιχτό γράμμα πρὸς τοὺς συντρόφους πού μοῦ ἔστειλαν ἐξουσιοδότηση)», ὅπου ἔκανε αὐστηρή κριτική στήν ἀπόφαση τοῦ Κάουτσκι. — 105.

¹⁰⁴ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἀπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 339 καί τόμ. 18ος, σελ. 90. — 105.

¹⁰⁵ *Μπερνσταϊνιάδα, μπερνσταϊνισμός* — ἐχθρικό πρὸς τό μαρξισμό ὁπορτουνιστικό ρεῦμα μέσα στή διεθνή σοσιαλδημοκρατία, πού ἐμφανίστηκε στά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα στή Γερμανία καί πῆρε τήν ὀνομασία του ἀπό τό ὄνομα τοῦ Ε. Μπέρνσταϊν, τοῦ πιο ἀπροκάλυπτου ἐκφραστῆ τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ.

Στά 1896-1898 ὁ Μπέρνσταϊν δημοσίευσε στό περιοδικό «Die Neue Zeit» («Νέοι Καιροί») θεωρητικό ὄργανο τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας μιά σειρά ἄρθρα μέ τόν τίτλο «Προβλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ», ὅπου ἀναθεωροῦσε τίς φιλοσοφικές, οἰκονομικές καί πολιτικές βάσεις τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ. «Δέν παραδεχόταν ὅτι μπορεῖ νά θεμελιωθεῖ ἐπιστημονικά ὁ σοσιαλισμός καί νά ἀποδειχτεῖ, ἀπό τήν ἄποψη τῆς ὑλιστικῆς ἀντίληψης τῆς ἱστορίας, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖος καί ἀναπόφευκτος· δέν παραδεχόταν τό γεγονός τῆς αὐξανόμενης ἐξαθλίωσης, τῆς προλεταριοποίησης καί τῆς ὀξυνσης τῶν καπιταλιστικῶν ἀντιθέσεων· διακήρυσσε ὅτι εἶναι ἀνυπόστατη ἡ ἴδια ἡ ἔννοια «τελικός σκοπός» καί ἀπόριπτε ἀνεπιφύλακτα τήν ἰδέα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου· δέν παραδεχόταν ὅτι ἀνάμεσα στό φιλελευθερισμό καί τό σοσιαλισμό ὑπάρχει ριζική ἀντίθεση· ἀπόριπτε τή θεωρία τῆς ταξικῆς πάλης...» (Β. Ι. Λένιν. Ἀπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 6ος, σελ. 7). Ἡ ἀναθεώρηση τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τοὺς ὁπαδούς τοῦ Μπέρνσταϊν ἀπόβλεπε στό νά μετατρέψει τή σοσιαλδημοκρατία ἀπό κόμμα τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης σέ κόμμα τῶν κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων.

Ἡ ἀριστερή πτέρυγα τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας ἄρχισε ἀγώνα ἐνάντια στόν Μπέρνσταϊν ἀπό τίς στήλες τῶν ἐφημερίδων της. Τόν μπερνσταϊνισμό ὑποστήριξε ἡ δεξιά, ὁπορτουνιστική πτέρυγα. Ἡ Κεντρική Ἐπιτροπή τοῦ Κόμματος κρατοῦσε συμβιβαστική στάση ἀπέναντι στόν μπερνσταϊνισμό καί δέν τόν ἀντέκρουε. Ἡ πολεμική στίς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ «Die Neue Zeit» ἀπ' ἀφορμή τά ἄρθρα τοῦ

Μπέρνσταϊν ἄρχισε τόν 'Ιούλη τοῦ 1898 μέ τό ἄρθρο τοῦ Γκ. Β. Πλεχάνοφ «'Ο Μπέρνσταϊν καί ὁ ὕλισμός», πού στρεφόταν ἐνάντια στόν ἀναθεωρητισμό.

Στά συνέδρια τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας, πού ἔγιναν στή Στουτγάρδη ('Οχτώβρης 1898), στό 'Αννόβερο ('Οχτώβρης 1899) καί στή Λυβέκη (Σεπτέμβρης 1901), ὁ μπερνσταϊνισμός καταδικάστηκε, ὅμως ἐξαιτίας τῆς συμβιβαστικῆς στάσης τῶν περισσότερων ἡγετῶν του τό Κόμμα δέν διαχώρισε τίς εὐθύνες του ἀπό τόν Μπέρνσταϊν. Οἱ μπερνσταϊνιστές ἐξακολουθοῦσαν νά προπαγανδίζουν ἀνοιχτά τίς ἀναθεωρητικές ιδέες τους στό περιοδικό «Sozialistische Monatshefte» («Μηνιαία Σοσιαλιστική 'Επιθεώρηση») καί στίς κομματικές ὁργανώσεις.

'Ο μπερνσταϊνισμός εἶχε τήν ὑποστήριξη τῶν ὀπορτουνιστικῶν στοιχείων τῶν ἄλλων κομμάτων τῆς II Διεθνοῦς. Οἱ θεωρίες τοῦ Μπέρνσταϊν ὑποστηρίζονταν στή Ρωσία ἀπό τούς «νόμιμους μαρξιστές» καί τούς «οἰκονομιστές».

Μόνο οἱ ἐπαναστάτες μαρξιστές τῆς Ρωσίας, οἱ μπολσεβίκοι μέ ἐπικεφαλῆς τόν Λένιν, πάλευαν μέ συνέπεια καί ἀποφασιστικότητα ἐνάντια στόν μπερνσταϊνισμό καί τούς ὀπαδούς του. 'Ο Λένιν ἀνοιξε μέτωπο ἐνάντια στούς μπερνσταϊνιστές ἀκόμη ἀπό τό 1899, μέ τή «Διαμαρτυρία τῶν σοσιαλδημοκρατῶν τῆς Ρωσίας» καί μέ τό ἄρθρο «Τό Πρόγραμμά μας». Πλατιά κριτική τοῦ μπερνσταϊνισμοῦ γίνεται στό βιβλίο τοῦ Λένιν «Τί νά κάνουμε;» καί στά ἄρθρα του «Μαρξισμός καί ἀναθεωρητισμός», «Οἱ διαφωνίες στό εὐρωπαϊκό ἐργατικό κίνημα» (βλ. "Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 167-180, 186-190· τόμ. 6ος, σελ. 1-195, τόμ. 17ος, σελ. 15-26· τόμ. 20ός, σελ. 65-72) καί ἄλλα. — 106.

¹⁰⁶ Βλ. Κ. Μάρξ. «'Η 18η Μπρυμαίρ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη» (Κ. Μάρξ καί Φ. "Ενγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 8ος, σελ. 205-206). — 106.

¹⁰⁷ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. "Ενγκελς. Πρόλογος στή γερμανική ἔκδοση τοῦ «Μανιφέστου τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος» τοῦ 1872 (Κ. Μάρξ καί Φ. "Ενγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 90). — 107.

¹⁰⁸ Βλ. Κ. Μάρξ. «'Ο ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία» (Κ. Μάρξ καί Φ. "Ενγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 342). — 109.

¹⁰⁹ Στή ρωσική γλώσσα ἡ προσούρα τοῦ Κ. Κάουτσκι «Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution». Berlin, 1909 («'Ο δρόμος πρὸς τήν ἐξουσία. Πολιτικοί στοχασμοί γιά τήν ἐνσωμάτωση στήν ἐπανάσταση». Βερολίνο, 1909) βγήκε μόνο τό 1918. — 110.

¹¹⁰ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. "Ενγκελς. «"Εκκλήση τῆς Κεντρικῆς 'Επιτροπῆς πρὸς τήν "Ενωση τῶν κομμουνιστῶν» (Κ. Μάρξ καί Φ. "Ενγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 7ος, σελ. 266). — 113.

- ¹¹¹ Βλ. Κ. Μάρξ. «'Ο ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 342). — 115.
- ¹¹² Πρόκειται γιά τό βιβλίον τοῦ Σ. καί Μπ. Οὐέμπ «'Η θεωρία καί ἡ πράξη τοῦ ἀγγλικοῦ τρέιντ-γιουνιονισμοῦ». — 116.
- ¹¹³ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 446. — 118.
- ¹¹⁴ «Μηνιαία Σοσιαλιστική Ἐπιθεώρηση» («Sozialistische Monatshefte») — περιοδικό, κύριο ὄργανον τῶν γερμανῶν ὁπορτουνιστῶν καί ἓνα ἀπό τά ὄργανα τοῦ διεθνοῦς ἀναθεωρητισμοῦ. Ἐβγαίνει στό Βερολίνο ἀπό τό 1897 ὥς τό 1933. Τόν καιρό τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914-1918) κρατοῦσε σοσιαλσωβινιστική στάση. — 118.
- ¹¹⁵ Ζωρεμιστές — ὁπαδοί τοῦ ἐπιφανοῦς παράγοντα τοῦ γαλλικοῦ καί διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ κινήματος Ζ. Ζωρές. Ὁ Ζωρές ἀγωνιζόταν γιά τή δημοκρατία, τίς λαϊκές ἐλευθερίες, γιά τήν εἰρήνη, ἐνάντια στήν ἱμπεριαλιστική καταπίεση καί τοὺς κατακτητικούς πολέμους. Ὡστόσο ὁ Ζωρές καί οἱ ὁπαδοί του τάχθηκαν ὑπέρ τῆς ἀναθεώρησης τῶν βασικῶν θέσεων τοῦ μαρξισμοῦ. Οἱ ζωρεμιστές νόμιζαν ὅτι ὁ σοσιαλισμός θά νικήσει ὄχι μέ τήν ταξική πάλη τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στήν ἀστική τάξη, ἀλλά σάν ἀποτέλεσμα «τῆς ἄνθησης τῆς δημοκρατικῆς ιδέας». Κήρυσσαν τήν ταξική εἰρήνη ἀνάμεσα στοὺς καταπιεστές καί τοὺς καταπιεζόμενους, συμερίζονταν τίς προυντονιστικές αὐταπάτες σχετικά μέ τό συνεταιρισμό, θεωρώντας ὅτι ἡ ἀνάπτυξή του στίς συνθήκες τοῦ καπιταλισμοῦ θά συμβάλει δῆθεν στό βαθμιαῖο πέρασμα στό σοσιαλισμό. Τό 1902 οἱ ζωρεμιστές σχημάτισαν τό Γαλλικό Σοσιαλιστικό κόμμα, πού ὑποστήριζε ρεφορμιστικές θέσεις. Τό 1905 τό Κόμμα αὐτό ἐνώθηκε μέ τό γκεντιστικό Σοσιαλιστικό κόμμα τῆς Γαλλίας σ' ἓνα κόμμα — τό Γαλλικό Σοσιαλιστικό κόμμα. Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔκανε αὐστηρή κριτική στίς ρεφορμιστικές ἀπόψεις τοῦ Ζωρές καί τῶν ζωρεμιστῶν. Ὁ ἀγώνας τοῦ Ζωρές γιά τήν εἰρήνη, ἐνάντια στήν ἐπερχόμενη ἀπειλή τοῦ πολέμου προκάλεσε ἐνάντιά του τό μίσος τῆς ἱμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης. Στίς παραμονές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ὁ Ζωρές δολοφονήθηκε ἀπό τοὺς ἐγκάθετους τῆς ἀντίδρασης.
- Στή διάρκεια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου οἱ ζωρεμιστές πού ἐπικράτησαν στήν καθοδήγηση τοῦ Γαλλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, ὑποστήριξαν ἀνοιχτά τόν ἱμπεριαλιστικό πόλεμον καί πῆραν τή θέση τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ. — 118.
- ¹¹⁶ Τό Ἰταλικό Σοσιαλιστικό κόμμα ἰδρύθηκε τό 1892 καί στήν ἀρχή ὀνομαζόταν «Κόμμα τῶν ἰταλῶν ἐργαζομένων». Τό 1893 στό συνέδριον τοῦ Ρέτζιο-Ἐμίλια πῆρε τόν τίτλον «Σοσιαλιστικό κόμμα τῶν ἰταλῶν ἐργαζομένων». Ἀπό τό 1895 ἄρχισε νά ὀνομάζεται «Ἰταλικό Σοσιαλιστικό κόμμα». Ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς ἱδρύσεως τοῦ Κόμματος στοὺς κόλπους του ἄρχισε ἓνας ὀξύς ἰδεολογικός ἀγώνας τῶν δύο

κατευθύνσεων—τῆς ὁπορουνιστικῆς καί τῆς ἐπαναστατικῆς, πού διαφώνησαν στά ζητήματα τῆς πολιτικῆς καί τῆς τακτικῆς τοῦ Κόμματος. Τό 1912 στό συνέδριο τοῦ Ρέτζιο-Έμίλια κάτω ἀπό τήν πίεση τῶν ἀριστερῶν διαγράφηκαν ἀπό τό Κόμμα οἱ πιο ἀπροκάλυπτοι ρεφορμιστές—ὁπαδοί τοῦ πολέμου καί τῆς συνεργασίας μέ τήν κυβέρνηση καί τήν ἀστική τάξη (Μπονόμι, Μπισσολάτι καί ἄλλοι). “Όταν ἄρχισε ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος καί μέχρι τήν εἴσοδο τῆς Ἰταλίας σ’αὐτόν, τό Ἰταλικό Σοσιαλιστικό κόμμα ἐκδηλώνόταν ἐνάντια στόν πόλεμο καί πρόβαλε τό σύνθημα: «Ἐνάντια στόν πόλεμο, ὑπέρ τῆς οὐδετερότητας!». Τό Δεκέμβρη τοῦ 1914 διαγράφηκε ἀπό τό Κόμμα ἡ ὁμάδα τῶν ἀποστατῶν (Μουσσολίνι καί ἄλλοι), πού ὑποστήριζε τήν ἱμπεριαλιστική πολιτική τῆς ἀστικῆς τάξης καί τασσόταν ὑπέρ τοῦ πολέμου. “Όταν ἡ Ἰταλία μπῆκε στόν πόλεμο στό πλευρό τῆς Ἀντάντ (Μάης τοῦ 1915) στό Ἰταλικό Σοσιαλιστικό κόμμα ἐκδηλώθηκαν ἔντονα τρεῖς κατευθύνσεις: 1) ἡ δεξιά, πού βοηθοῦσε τήν ἀστική τάξη νά διεξάγει τόν πόλεμο· 2) ἡ κεντριστική, πού συνένωνε τήν πλειοψηφία τῶν μελῶν τοῦ Κόμματος καί πρόβαλλε τό σύνθημα «οὔτε συμμετοχή στόν πόλεμο, οὔτε σαμποτάρισμά του», καί 3) ἡ ἀριστερή, πού κρατοῦσε πιο ἀποφασιστική στάση ἐνάντια στόν πόλεμο, ἀλλά δέν μπορούσε νά ὀργανώσει μιά συνεπή πάλη ἐνάντιά του. Οἱ ἀριστεροί δέν καταλάβαιναν τήν ἀνάγκη τῆς μετατροπῆς τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου σέ ἐμφύλιο πόλεμο, τήν ἀνάγκη τῆς ἀποφασιστικῆς ρήξης μέ τούς ρεφορμιστές, πού συνεργάζονταν μέ τήν ἀστική τάξη. Οἱ ἰταλοὶ σοσιαλιστές ὀργάνωσαν μαζί μέ τούς ἔλβετους σοσιαλιστές κοινή συνδιάσκεψη στό Λουγγάνο τό 1914, πῆραν δραστήριο μέρος στίς διεθνεῖς σοσιαλιστικές συνδιασκέψεις τοῦ Τσίμμερβαλντ (1915) καί τοῦ Κίνταλ (1916).

Στά τέλη τοῦ 1916 τό Ἰταλικό Σοσιαλιστικό κόμμα ἀκολούθησε τό δρόμο τοῦ σοσιαλπασιφισμοῦ.—118.

¹¹⁷ Ἀνεξάρτητο Ἑργατικό κόμμα τῆς Ἀγγλίας (Independent Labour Party)—ρεφορμιστική ὀργάνωση, πού ἰδρύθηκε ἀπό τούς καθοδηγητές τῶν «νέων τρέιντ-γιούνιον» τό 1893, ὅταν ξαναζωντάνευε ὁ ἀπεργιακός ἀγώνας καί δυνάμωνε τό κίνημα γιά τήν ἀνεξαρτησία τῆς ἐργατικῆς τάξης τῆς Ἀγγλίας ἀπό τά ἀστικά κόμματα. Στό Ἀνεξάρτητο Ἑργατικό κόμμα (ΑΕΚ) μπῆκαν τά μέλη τῶν «νέων τρέιντ-γιούνιον» καί πολλῶν παλιῶν συνδικάτων, ἐκπρόσωποι τῆς διανοήσεως καί τῆς μικροαστικῆς τάξης, πού βρίσκονταν κάτω ἀπό τήν ἐπιροή τῶν φαβιανῶν. Ἐπικεφαλῆς τοῦ Κόμματος ἦταν ὁ Κέιρ Χάρντυ καί ὁ Ρ. Μακντόναλντ. Τό ΑΕΚ ἀπό τή στιγμή τῆς ἐμφάνισής του ἀκολούθησε ἀστικές-ρεφορμιστικές θέσεις, στρέφοντας τήν κύρια προσοχή του στίς κοινοβουλευτικές μορφές πάλης καί στίς κοινοβουλευτικές συναλλαγές μέ τό Φιλελεύθερο κόμμα. Ὁ Λένιν, χαρακτηρίζοντας τό Ἀνεξάρτητο Ἑργατικό κόμμα, ἔγραφε ὅτι «στήν πράξη τό Κόμμα αὐτό ἦταν ἓνα Κόμμα ὁπορουνιστικό, ἐξαρτημένο πάντα ἀπό τήν ἀστική τάξη» (Ἄπαντα, 4η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 29ος, σελ. 456).

Στίς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου τό ΑΕΚ ἔβγαλε

διακήρυξη ενάντια στον πόλεμο, ωστόσο γρήγορα πέρασε στις θέσεις του σοσιαλσωβινισμού. — 119.

- ¹¹⁸ Τό έργο «*Ή μαρξισμός γιά τό κράτος*», πού τά ύλικά του χρησιμοποίησε ό Β. Ι. Λένιν κατά τήν προετοιμασία του βιβλίου «*Κράτος καί έπανάσταση*», γράφτηκε από τον Β. Ι. Λένιν τό Γενάρη-Φλεβάρη 1917 στή Ζυρίχη καί πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1930 στή Λενινιστική συλλογή, τόμ. XIV. Τό χειρόγραφο «*Ή μαρξισμός γιά τό κράτος*» είναι ένα τετράδιο μέ μπλέ έξώφυλλο από 48 σελίδες, πού γράφτηκαν μέ μικρά πυκνά γράμματα κι 'έχουν μεταγενέστερες προσθήκες, πρόσθετες παραπομπές στά περιθώρια καί ύπογραμμίσεις, πού δείχνουν ότι ό Λένιν χρησιμοποίησε επανειλημμένα αυτό τό ύλικό. Στο έργο περιέχονται όλες οι σπουδαιότερες σκέψεις, πού έκφρασαν ό Κ. Μάρξ καί ό Φ. Ένγκελς γιά τό κράτος καί τή δικτατορία του προλεταριάτου, αποσπάσματα από άρθρα καί βιβλία των Κ. Κάουτσκι, Α. Πάννεκουκ, Ε. Μπέρνσταϊν μέ σημειώσεις, συμπληρώσεις, γενικεύσεις καί συμπεράσματα του Β. Ι. Λένιν.

Όταν τον Άπρίλη του 1917 ό Λένιν πέρασε από τήν Έλβετία στή Ρωσία, άφησε τό χειρόγραφο «*Ή μαρξισμός γιά τό κράτος*» μαζί μέ άλλα ύλικά στο έξωτερικό γιά φύλαξη. Άργότερα, τον Ιούλη του 1917, άνησυχώντας γιά τήν τύχη αυτών των ύλικών, ό Β. Ι. Λένιν έγραφε σέ σημείωμα: «Entre nous: αν μέ ξεκάνουν Σας παρακαλώ νά εκδόσετε τό τετραδιάκι μου: «*Ή μαρξισμός γιά τό κράτος*» (αργοπόρησε στή Στοκχόλμη). Έχει μπλέ έξώφυλλο, είναι δεμένο. Όλες οι περικοπές πού περιέχει είναι παρμένες από τον Μάρξ καί τον Ένγκελς, καθώς καί από τον Κάουτσκι· αυτές οι τελευταίες στρέφονται ενάντια στον Πάννεκουκ. Υπάρχουν πολλές παρατηρήσεις καί σημειώσεις, διατυπώσεις. Νομίζω, πώς μέσα σέ μία βδομάδα μπορεί νά τό εκδόσετε» (Άπαντα, 4η ρωσ. έκδ., τόμ. 36ος, σελ. 414).

Μετά τά γεγονότα του Ιούλη 1917 ό Λένιν, όταν κρυβόταν στο Ραζλίβ, παρακάλεσε νά του στείλουν αυτό τό τετράδιο, γιατί του ήταν απαραίτητο γιά νά δουλέψει τό βιβλίο «*Κράτος καί επανάσταση*».

Στό βιβλίο «*Κράτος καί επανάσταση*» δέν χρησιμοποιήθηκαν όλα τά ύλικά πού συγκέντρωσε ό Λένιν στο τετράδιο «*Ή μαρξισμός γιά τό κράτος*». Ό Λένιν, όταν έγραφε τό βιβλίο, άρκέστηκε μόνο σέ μερικά βασικά αποσπάσματα από τό «*Κομμουνιστικό Μανιφέστο*», από τό γράμμα του Κ. Μάρξ στον Α. Κούγκελμαν, απο τά έργα του Κ. Μάρξ «*Κριτική του προγράμματος της Γκότα*» καί του Φ. Ένγκελς «*Κριτική του σχεδίου προγράμματος της σοσιαλδημοκρατίας του 1891*», «*Γιά τό πρόβλημα της κατοικίας*» καί άλλα. Στό βιβλίο «*Κράτος καί επανάσταση*» δέν βρήκαν αντανάκλαση τά αναφερόμενα στο έργο «*Ή μαρξισμός γιά τό κράτος*» γράμματα του Φ. Ένγκελς στον Π. Λαφάργκ γιά τό Γαλλικό εργατικό κόμμα, τό γράμμα του Κ. Μάρξ προς τά μέλη της Κομμούνας του Παρισιού Φρανκέλ καί Βαρλέν κ.ά.

Τό έργο του Λένιν «*Ή μαρξισμός γιά τό κράτος*» έχει αυτό καθαυτό μεγάλη σημασία. Κυκλοφόρησε σέ χωριστές εκδόσεις τό 1931, 1932, 1933, 1934 καί 1958. Σέ τοϋτο τον τόμο δημοσιεύεται τό έργο αυτό του

Λένιν σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο. Αὐτό τό ἔργο μᾶς γνωρίζει μέ τή λενινιστική μέθοδο τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, μέ τόν τρόπο τῆς μελέτης καί λύσης τῶν πιό σύνθετων ζητημάτων τῆς θεωρίας καί τῆς πρακτικῆς τοῦ διεθνοῦς κομμουνιστικοῦ καί ἐργατικοῦ κινήματος. — 123.

¹¹⁹ Ὁ τίτλος αὐτός εἶχε γραφεῖ ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στό ἐξώφυλλο τοῦ τετραδίου «Ὁ μαρξισμός γιά τό κράτος». Δεξιά ὑποδείχνονται ἀπό τόν συγγραφέα οἱ σελίδες τοῦ χειρογράφου. Στίς τετραγωνικές ἀγκύλες μέ στοιχεῖα τῶν 9 ὑποδείχνονται οἱ σελίδες τούτου τοῦ τόμου. — 123.

¹²⁰ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἑνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 90, — 127.

¹²¹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἑνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 89-90· τόμ. 21ος, σελ. 1-2· τόμ. 22ος, σελ. 56-63· τόμ. 19ος, σελ. 305. — 127.

¹²² Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἑνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 90, τόμ. 17ος, σελ. 339. — 129.

¹²³ Πρόκειται γιά τήν «Εἰσαγωγή» τοῦ Φ. Ἑνγκελς στό ἔργο τοῦ Κ. Μάρξ «Οἱ ταξικοὶ ἀγῶνες στή Γαλλία ἀπό τό 1848 ὥς τό 1850», πού γράφτηκε γιά τήν εἰδική ἔκδοση τοῦ ἔργου, πού ἔγινε στό Βερολίνο τό 1895 (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἑνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 529-548).

Κατά τή δημοσίευση τῆς «Εἰσαγωγῆς» ἡ Διοίκηση τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας παρακάλεσε ἐπίμονα τόν Ἑνγκελς νά μετριάσει τόν ὑπερβολικά (κατά τή γνώμη τῆς Διοίκησης) ἐπαναστατικό τόνο τῆς ἐργασίας καί νά τῆς δώσει πιό ἥπια μόρφη, ἐπικαλούμενη τήν τεταμένη κατάσταση πού διαμορφώθηκε στή χώρα, ἐξαιτίας τῆς συζήτησης στό Ράιχσταγκ τοῦ νέου νομοσχεδίου ἐνάντια στούς σοσιαλιστές.

Ὁ Ἑνγκελς ἔκανε κριτική στήν καθοδήγηση τοῦ Κόμματος γιά τήν ἀναποφάσιστη στάση της, γιά τήν τάση της «νά δρᾷ ἀποκλειστικά στά πλαίσια τῆς νομιμότητας». Ὡστόσο, ὁ Ἑνγκελς, ὄντας ὑποχρεωμένος νά συμμορφωθεῖ μέ τή γνώμη τῆς Διοίκησης, συμφώνησε κατά τή διόρθωση νά παραλείψει μιᾶ σειρά χωρία καί νά ἀλλάξει ὀρισμένες διατυπώσεις, πράγμα πού εἶχε σάν συνέπεια, κατά τή γνώμη του, «νά κακοπάθει λίγο» τό ἀρχικό κείμενο τῆς «Εἰσαγωγῆς».

Παράλληλα ἔγινε προσπάθεια ἀπό μερικούς ἡγέτες τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας νά παρουσιάσουν τόν Ἑνγκελς μέ βάση αὐτή τήν ἐργασία του σάν ὁπαδό ἀποκλειστικά τοῦ εἰρηνικοῦ δρόμου περάσματος τῆς ἐξουσίας στήν ἐργατική τάξη σέ ὅλες τίς περιστάσεις.

Στίς 30 τοῦ Μάρτη 1895 στήν ἐφημερίδα «Vorwärts» («Ἐμπρός») — Κεντρικό Ὑργανο τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας, δημοσιεύτηκε κύριο ἄρθρο μέ τόν τίτλο «Πῶς κάνουν σήμερα τίς ἐπαναστάσεις», ὅπου, σέ ἄγνοια τοῦ Ἑνγκελς, ἀναφέρονταν διάφορα

ἀποσπάσματα ἀπό τήν «Εἰσαγωγή» του, εἰδικά διαλεγμένα καί σταχυολογημένα ἀπό φράσεις πού δημιουργοῦσαν τήν ἐντύπωση ὅτι τάχα ὁ Ἔνγκελς ἦταν θιασώτης «τῆς νομιμότητος μέ κάθε θυσία». Ὁ Ἔνγκελς διαμαρτυρήθηκε ἔντονα στόν διευθυντή τῆς «Vorwärts» Β. Λήμπκνεχτ γιά τήν τέτια διαστρέβλωση τῶν ἀπόψεών του. Στά γράμματά του πρὸς τόν Κ. Κάουτσκι τῆς 1 τοῦ Ἀπρίλη καί τόν Π. Λαφάργκ τῆς 3 τοῦ Ἀπρίλη 1895 ὁ Ἔνγκελς ἔκφραζε τή βαθιά του ἀγανάκτηση καί ὑπογράμμιζε τή σπουδαιότητα τῆς δημοσίευσης στοῦ περιοδικό «Die Neue Zeit» («Νέοι Καιροί») τοῦ κειμένου τῆς «Εἰσαγωγῆς» πού προετοίμασε γιά νά «ἐξαλειφθεῖ» αὐτή ἡ «ἀτιμωτική ἐντύπωση» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 487-488).

Λίγο πρὶν κυκλοφορήσει ἡ ξεχωριστή ἔκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Μάρξ, ἡ «Εἰσαγωγή» τοῦ Ἔνγκελς δημοσιεύτηκε μέ ἐπιμονή δική του εἰδικά στοῦ περιοδικό «Die Neue Zeit» μέ τίς ἴδιες ὅμως ἀκριβῶς περικοπές, πού χρειάστηκε νά κάνει ὁ συγγραφέας γιά τήν ξεχωριστή ἔκδοση. Ἀλλά ἀκόμη καί μέ τίς συντομεύσεις της, ὅταν δημοσιεύτηκε ἡ «Εἰσαγωγή» διατηροῦσε ὁλοκληρωτικά τόν ἐπαναστατικό της χαρακτήρα. Χρειάστηκε ἡ χονδροειδής πλαστογράφηση τῶν ἀπόψεων τοῦ Ἔνγκελς γιά νά παρουσιαστεῖ αὐτό τό ντοκουμέντο σάν ρεφορμιστικό, ὅπως ἔγινε μετὰ τό θάνατο τοῦ Ἔνγκελς ἀπό τόν Μπέρνσταϊν στήν ἐργασία του «Οἱ προϋποθέσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τά καθήκοντα τῆς σοσιαλδημοκρατίας» καί ἀπό τούς ἄλλους θεωρητικούς τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ καί τοῦ ὁπορτουνισμοῦ. Κρύβοντας ἀπό τούς ἀναγνώστες τό πλήρες κείμενο τῆς «Εἰσαγωγῆς», παρόλο πού τό χειρόγραφο τῆς ἐργασίας βρισκόταν στή διάθεσή τους, ἀποσιωπώντας τά περιστατικά πού ὑποχρέωσαν τόν Ἔνγκελς νά κάνει στή διόρθωση μερικές συντομεύσεις, διαστρέφοντας τό νόημα τοῦ δημοσιευμένου κειμένου, ὁ Μπέρνσταϊν καί οἱ ἄλλοι ἀναθεωρητές ἰσχυρίζονταν συκοφαντικά, ὅτι τάχα ὁ Ἔνγκελς στήν «Εἰσαγωγή» του, πού αὐτοί τήν ἐμφάνιζαν γιά «πολιτική διαθήκη» του, ἀναθεώρησε τίς προηγούμενες ἀντιλήψεις του καί ὅτι, ὅπως φαίνεται, πέρασε σέ ρεφορμιστικές θέσεις.

Μέ τίς πλαστές παραπομπές στόν Ἔνγκελς οἱ ἀναθεωρητές προσπαθοῦσαν νά καλύψουν τήν ἀπομάκρυνσή τους ἀπό τό μαρξισμό καί τίς ἐπιθέσεις τους ἐνάντια στίς ἐπαναστατικές ἀρχές του.

Τό πλήρες κείμενο τῆς «Εἰσαγωγῆς» πρωτοδημοσιεύτηκε στήν ΕΣΣΔ τό 1930. — 129.

¹²⁴ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 263. — 131.

¹²⁵ Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχει ὑπόψη του τό γράμμα τοῦ Μ. Α. Μπακούνιν πρὸς τό γάλλο σοσιαλιστή Παλίξ, πού τό ἔγραψε στίς 28 τοῦ Σεπτέμβρη 1870. Τό γράμμα τό ἀναφέρει ὁ Γ. Μ. Στεκλόφ στοῦ βιβλίου «Michael Bakunin. Ein Lebensbild». Stuttgart, 1913 («Μιχαήλ Μπακούνιν. Βιογραφία». Στουτγάρδη). — 131.

- ¹²⁶ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. έκδ., 1953, σελ. 263. — 131.
- ¹²⁷ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. έκδ., 1953, σελ. 217, 218. — 133.
- ¹²⁸ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. έκδ., 1953, σελ. 253. — 133.
- ¹²⁹ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, τόμ. XXVI, ρωσ. έκδ., 1935, σελ. 126. — 133.
- ¹³⁰ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. έκδ., 1953, σελ. 263. — 135.
- ¹³¹ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 8ος, σελ. 205-206. — 137.
- ¹³² Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 21ος, σελ. 258-259. — 139.
- ¹³³ Βλ. Κ. Μάρξ. «'Η 18η Μπρυμαίρ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη» (Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 8ος, σελ. 205-206). — 139.
- ¹³⁴ Βλ. γράμμα τοῦ Κ. Μάρξ πρὸς τὸν Λ. Κούγκελμαν ἀπὸ 12 τοῦ Ἀπρίλη 1871 (Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. έκδ., 1953, σελ. 263). — 139.
- ¹³⁵ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 18ος, σελ. 262. — 139.
- ¹³⁶ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 19ος, σελ. 27. — 139.
- ¹³⁷ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. έκδ. 1953, σελ. 265. — 141.
- ¹³⁸ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 227-243. — 141.
- ¹³⁹ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, τόμ. XXVIII, ρωσ. έκδ., 1940, σελ. 324-326. — 141.
- ¹⁴⁰ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 236-240. — 153.
- ¹⁴¹ Βλ. Φ. Ένγκελς. «Εἰσαγωγή στό ἔργο τοῦ Κ. Μάρξ «'Ο ἐμφύλιος πόλεμος στὴ Γαλλία»» (Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 195). — 153.
- ¹⁴² «Οἱ νέοι» — μικροαστική μισοαναρχική ἀντιπολίτευση στὴ γερμανική

σοσιαλδημοκρατία· ἐμφανίστηκε τό 1890. Τό βασικό πυρήνα της τόν ἀποτελοῦσαν οἱ νεαροί φιλόλογοι καί φοιτητές (ἀπό δῶ πῆρε καί τήν ὀνομασία), πού διεκδικοῦσαν τό ρόλο τῶν θεωρητικῶν καί καθοδηγητῶν τοῦ Κόμματος. Ἡ ἀντιπολίτευση αὐτή, μή καταλαβαίνοντας ὅτι μετά τήν κατάργηση τοῦ ἔκτακτου νόμου κατά τῶν σοσιαλιστῶν (1878-1890) ἄλλαξαν οἱ συνθήκες δράσης τοῦ Κόμματος, δέν παραδεχόταν τήν ἀνάγκη τῆς χρησιμοποίησης τῶν νόμιμων μορφῶν πάλης, πάλευε ἐνάντια στή συμμετοχή τῆς σοσιαλδημοκρατίας στό κοινοβούλιο, κατηγοροῦσε τό Κόμμα ὅτι ὑπεράσπιζε τά συμφέροντα τῆς μικροαστικῆς τάξης, ὅτι εἶναι ὀπορτουνιστικό. Ὁ Φ. Ἐνγκελς ἔκανε ἀγῶνα ἐνάντια στήν ἀντιπολίτευση τῶν «νέων». Ὅταν ἡ «Sächsische Arbeiter-Zeitung» («Ἑργατική ἐφημερίδα τῆς Σαξωνίας») — ὄργανο τῶν «νέων», ἀποπειράθηκε νά παρουσιάσει τόν Ἐνγκελς ἀλληλέγγυο μέ τήν ἀντιπολίτευση, ὁ Ἐνγκελς ἀντέκρουσε ἀποφασιστικά αὐτή τήν «κυνικότατη», ὅπως τή χαρακτήρισε ὁ ἴδιος, «ξετσιπωσιά» κι ἔκανε ἐξουθενωτική κριτική στίς ἀπόψεις καί τήν τακτική τῶν «νέων».

Ὅπως ἔγραφε ὁ Ἐνγκελς στό γράμμα «Ἀπάντηση στή Σύνταξη τῆς ἐφημερίδας «Sächsische Arbeiter-Zeitung»», πού ἀναφέρει ὁ Β. Ι. Λένιν, οἱ θεωρητικές ἀπόψεις τῆς ἀντιπολίτευσης ἀποτελοῦσαν «ἕνα τρομερά διαστρεβλωμένο «μαρξισμό»». Μέ τήν τυχοδιωκτική καί ἀποσπασμένη ἀπό τήν ἀντικειμενική πραγματικότητα τακτική αὐτή τῶν «νέων» θά μπορούσε, — ἔγραφε ὁ Ἐνγκελς, — «νά χαντακωθεῖ ἀκόμη καί τό πιό ἰσχυρό κόμμα, πού τά μέλη του μετριοῦνται σέ ἑκατομμύρια, κάτω ἀπό τά σαρκαστικά χαχανητά, στά ὅποια θά ξεσπάσει γιά νά τό ἀμείψει ὅπως χρειάζεται, σύσσωμος ὁ κόσμος τῶν ἀντιπάλων του». Ὁ Ἐνγκελς εἰρωνευόταν τήν ἔπαρση καί τίς αὐταπάτες τῶν «νέων» ὁσοναφορᾷ τό εἰδικό τους βάρος καί τή σημασία τους μέσα στό Κόμμα. «Εἶναι ἀνάγκη, — παρατηροῦσε ὁ Ἐνγκελς, — νά καταλάβουν τά ἑξῆς: ὅτι μέ τήν «ἀκαδημαϊκή τους μόρφωση», πού ἐπιπλέον ἀπαιτεῖ ἕνα γερό κριτικό αὐτοέλεγχο, σέ καμιά περίπτωση δέν ἀποκτοῦν καί βαθμό ἀξιωματικοῦ μέ δικαίωμα ἀνάδειξής τους σέ ἀνάλογη θέση μέσα στό Κόμμα· ὅτι μέσα στό Κόμμα μας ὁ καθένας πρέπει νά ἀρχίσει τή θητεία του σάν ἀπλός στρατιώτης· ὅτι γιά τήν κατάληψη τῶν ὑπεύθυνων θέσεων μέσα στό Κόμμα δέν ἀρκεῖ μόνο τό φιλολογικό ταλέντο καί οἱ θεωρητικές γνώσεις, οὔτε ἀκόμη καί στήν περίπτωση πού ὑπάρχουν ἀναμφισβήτητα καί τό ἕνα καί τό ἄλλο, ἀλλά χρειάζεται παράπλευρα καί καλή γνώση τῶν συνθηκῶν της κομματικῆς πάλης καί πλήρης ἀφομοίωση τῶν μορφῶν της, δοκιμασμένη προσωπική τιμιότητα καί σταθερότητα χαρακτήρα καί, τέλος, ἐθελοντική ἔνταξη τοῦ καθενός στίς γραμμές τῶν μαχητῶν· πρέπει νά καταλάβουν, γιά νά ἐκφραστοῦμε μέ δύο λόγια, ὅτι αὐτοί, ἄνθρωποι μέ «ἀκαδημαϊκή μόρφωση» πρέπει γενικά, πολύ περισσότερο αὐτοί οἱ ἴδιοι νά διδάσκονται ἀπό τοὺς ἐργάτες, παρά οἱ ἐργάτες ἀπ' αὐτούς» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἀπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 73-75). Τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1891 τό συνέδριο τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν Ἐρφούρτη διέγραψε ἀπό τό Κόμμα ἕνα μέρος ἀπό τοὺς καθοδηγητές τῶν «νέων». — 155.

- ¹⁴³ «Σοτσιαλ-Ντεμοκράτ» («Der Sozialdemokrat») — έφημερίδα, Κεντρικό Όργανο του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος τήν έποχή του έκτακτου νόμου ένάντια στους σοσιαλιστές. Έβγαινε στή Ζυρίχη από τίς 28 του Σεπτέμβρη 1879 ως τίς 22 του Σεπτέμβρη 1888 καί στό Λονδίνο από τήν 1 του Όχτώβρη 1888 ως τίς 27 του Σεπτέμβρη 1890. Έ ιδεολογική καθοδήγηση του Ένγκελς έξασφάλιζε τή μαρξιστική κατεύθυνση στή «Σοτσιαλ-Ντεμοκράτ». Έ «Σοτσιαλ-Ντεμοκράτ», παρά τά όρισμένα λάθη της, υποστήριζε σταθερά τήν έπαναστατική τακτική καί έπαιξε έξαιρετικό ρόλο στή συγκέντρωση καί όργάνωση των δυνάμεων τής γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας. Μετά τήν κατάργηση του έκτακτου νόμου ένάντια στους σοσιαλιστές ή έκδοση τής «Σοτσιαλ-Ντεμοκράτ» σταμάτησε, καί Κεντρικό Όργανο του Κόμματος έγινε ξανά ή έφημερίδα «Vorwärts» («Έμπρός»). — 155.
- ¹⁴⁴ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. Όπαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 21ος, σελ. 337-338. — 157.
- ¹⁴⁵ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. Όπαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 241. — 157.
- ¹⁴⁶ Βλ. Κ. Μάρξ. «Έ 18η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. Όπαντα, ρωσ. έκδ., τόμ. 8ος, σελ. 205-206). — 159.
- ¹⁴⁷ Βλ. γράμμα του Κ. Μάρξ προς τον Λ. Κούγκελμαν τής 12 του Όπρίλη 1871 (Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. έκδ., 1953, σελ. 263). — 159.
- ¹⁴⁸ Βλ. Φ. Ένγκελς. Γράμμα προς τον Α. Μπέμπελ 18-28 του Όπρίλη 1875· Κ. Μάρξ. «Κριτική του προγράμματος τής Γκότα» (Όπαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 19ος, σελ. 1-8, 9-32). — 159.
- ¹⁴⁹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. Όπαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 4ος, σελ. 434, 459, 446. — 159.
- ¹⁵⁰ Βλ. Φ. Ένγκελς. «Κριτική του σχεδίου προγράμματος τής σοσιαλδημοκρατίας του 1891» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. Όπαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 237, 239). — 159.
- ¹⁵¹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. Όπαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 200. — 159.
- ¹⁵² Πρόκειται για τά γράμματα του Φ. Ένγκελς προς τον Π. Λαφάργκ τής 16 του Φλεβάρη καί 7 του Μάη 1886, 22 του Νοέμβρη καί 5 του Δεκέμβρη 1887, 27 του Όχτώβρη 1890, 6 του Μάρτη καί 2 του Όούνη 1894 καί 3 του Όπρίλη 1895 (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. Όπαντα, τόμ. XXVIII, ρωσ. έκδ., 1935, σελ. 539-540, 556-557, 666, 672· τόμ. XXVIII, ρωσ. έκδ., 1940, σελ. 254-255· τόμ. XXIX, ρωσ. έκδ., 1946, σελ. 311· Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. έκδ., 1953, σελ. 475-476, 487-488). — 161.

- ¹⁵³ «*Le Mouvement Socialiste*» («Τό Σοσιαλιστικό Κίνημα») — κοινωνικό-πολιτικό περιοδικό πού ἔβγαινε σέ διάφορες περιόδους. Ἀπό τό Γενάρη 1899 ὥς τόν Ἰούνη 1914 ἔβγαινε στό Παρίσι στή γαλλική γλώσσα μέ διευθυντή τόν Γκ. Λαγκαρντέλ. Στό «*Le Mouvement Socialiste*» δημοσιεύτηκαν πολλά γράμματα καί ἄρθρα τοῦ Φ. Ἐνγκελς. Στό περιοδικό συνεργάζονταν ἐπιφανεῖς ἐκπρόσωποι τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατίας: ὁ Β. Λῆμπκνεχτ, ὁ Γκ. Κβέλτς, ὁ Ζ. Ζωρές, ὁ Α. Μπέμπελ, ἡ Ρ. Λούξεμπουργκ καί ἄλλοι. Τό περιοδικό δημοσίευε ἐπίσης ἄρθρα τῶν ὁπορτουνιστῶν καί τῶν ἀναθεωρητῶν πού εἶχαν ἐπικρατήσει στή II Διεθνή.

Τό 1900 ὁ Ε. Μπέρνσταϊν δημοσίευσε στό «*Le Mouvement Socialiste*» ἀποκόμματα ἀπό τά γράμματα τοῦ Φ. Ἐνγκελς πρὸς αὐτόν, πού τά διάλεξε κακόβουλα. Τό πλήρες κείμενο αὐτῶν τῶν γραμμάτων δημοσιεύτηκε στήν ΕΣΣΔ (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἀπαντα, τόμ. XXVII, ρωσ. ἔκδ., 1935, σελ. 156-162, 192-199, 232-235, 241-244, 246-249, 253-257, 325-327). — 161.

- ¹⁵⁴ Γκεντιστές, γκεντιστικό ρεῦμα — ἐπαναστατικό μαρξιστικό ρεῦμα στό γαλλικό σοσιαλιστικό κίνημα στά τέλη τοῦ 19ου — ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα, πού ἐπικεφαλῆς του ἦταν ὁ Ζ. Γκέντ. Τό 1901 οἱ ὁπαδοί τῆς ἐπαναστατικῆς ταξικῆς πάλης μ' ἐπικεφαλῆς τόν Ζ. Γκέντ σχημάτισαν τό Σοσιαλιστικό κόμμα τῆς Γαλλίας. Τό 1905 οἱ γκεντιστές ἐνώθηκαν μέ τό ρεφορμιστικό Γαλλικό Σοσιαλιστικό κόμμα. Μέσα στό Κόμμα οἱ γκεντιστές κρατοῦσαν κεντριστική στάση. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου πέρασαν μέ τό μέρος τοῦ σοσιαλσωβινισμού. Ὁ Ζ. Γκέντ καί ὁ Μ. Σαμπά μπῆκαν στήν ἱμπεριαλιστική κυβέρνηση τῆς Γαλλίας. — 161.

- ¹⁵⁵ «*Vorwärts*» («Ἐμπρός») — καθημερινή ἑφημερίδα, Κεντρικό Ὕργανο τοῦ Γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Ἐβγαινε στό Βερολίνο ἀπό τό 1891 μέ τόν τίτλο «*Vorwärts. Berliner Volksblatt*» ὕστερα ἀπό ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου τοῦ κόμματος, πού συνῆλθε στή Χάλλη, σάν συνέχεια τῆς ἑφημερίδας «*Berliner Volksblatt*» («Λαϊκή ἑφημερίδα τοῦ Βερολίνου»), πού ἔβγαινε ἀπό τό 1884. Ἀπό τίς στήλες τῆς ἑφημερίδας ὁ Φ. Ἐνγκελς πάλευε ἐνάντια σέ κάθε εἶδους ἐκδηλώσεις τοῦ ὁπορτουνισμού. Ἀπό τό δεύτερο μισό τῆς δεκαετίας 1890-1900, μετά τό θάνατο τοῦ Ἐνγκελς, ἡ σύνταξη τῆς «*Vorwärts*» ἔπεσε στά χέρια τῆς δεξιᾶς πτέρυγας τοῦ Κόμματος καί συστηματικά δημοσίευε ἄρθρα τῶν ὁπορτουνιστῶν. Ἡ «*Vorwärts*», κρατώντας μεροληπτική στάση στά ζητήματα τῆς πάλης κατά τοῦ ὁπορτουνισμού καί τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ, πού γινόταν στούς κόλπους τοῦ ΣΔΕΚΡ, ὑποστήριζε τοὺς «οἰκονομιστές» καί ἀργότερα, μετά τή διάσπαση τοῦ Κόμματος, τοὺς μενσεβίκους. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης ἡ «*Vorwärts*» δημοσίευσε τά συκοφαντικά ἄρθρα τοῦ Τρότσκι, χωρίς νά δίνει στόν Λένιν, στοὺς μπολσεβίκους τή δυνατότητα νά τά ἀντικρούσουν καί νά δίνουν μιά ἀντικειμενική ἐκτίμηση τῆς κατάστασης μέσα στό Κόμμα.

Στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ «*Vorwärts*»

ὑποστήριζε σοσιαλσωβινιστικές θέσεις. "Υστερα ἀπό τή Μεγάλη Ὀκτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἔκανε ἀντισοβιετική προπαγάνδα. "Εβγαίνει στό Βερολίνο ὥς τό 1933.—161.

- 156 «*Le Socialiste*» («Ὁ Σοσιαλιστής») — ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα· ἔβγαίνει ἀπό τό 1885 σάν θεωρητικό ὄργανο τοῦ Γαλλικοῦ Ἑργατικοῦ κόμματος, ἀπό τό 1902 ἦταν ὄργανο τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος τῆς Γαλλίας, καί ἀπό τό 1905 — τοῦ Γαλλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Στήν ἐφημερίδα δημοσιεύονταν ἀποσπάσματα ἀπό ἔργα τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. Ἐνγκελς, ἄρθρα καί γράμματα ἐπιφανῶν παραγόντων τοῦ γαλλικοῦ καί διεθνοῦς ἑργατικοῦ κινήματος τοῦ τέλους τοῦ 19ου — ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα: τοῦ Π. Λαφάργκ, τοῦ Β. Λήμπκνεχτ, τῆς Κ. Τσέτκιν, τοῦ Γκ. Β. Πλεχάνοφ καί ἄλλων· ἡ ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας σταμάτησε τό 1915.—161.
- 157 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 475-476.—161.
- 158 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 529-548.—163.
- 159 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 487-488.—163.
- 160 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 487.—163.
- 161 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, τόμ. XXIX, ρωσ. ἔκδ., 1946, σελ. 311.—165.
- 162 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, τόμ. XXVII, ρωσ. ἔκδ., 1935, σελ. 666.—165.
- 163 Αὐτή ἡ ἔκφραση, πού ἀνήκει, κατά τή μαρτυρία τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. Ἐνγκελς, στόν Χ. Χάινε, γιά πρώτη φορά ἀναφέρθηκε ἀπ' αὐτούς στό ἔργο «Ἡ γερμανική ἰδεολογία» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 3ος, σελ. 514).—165.
- 164 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς, τόμ. XXVIII, ρωσ. ἔκδ., 1940, σελ. 254-255.—165.
- 165 «*New-Yorker Volkszeitung*» («Λαϊκή Ἑφημερίδα τῆς Νέας Ὑόρκης») — καθημερινή ἐφημερίδα τῶν γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν στίς ΕΠΑ. Ἐβγαίνει στή Νέα Ὑόρκη ἀπό τό 1878 ὥς τό 1932.—165.
- 166 Ἡ ὁμιλία πού ἀναφέρεται ἐδῶ προετοιμάστηκε ἀπό τόν Κ. Μάρξ γιά νά τήν ἐκφωνήσει, ὅπως ὑπολόγιζε, στό συνέδριο τῶν οἰκονομολόγων στίς Βρυξέλλες. Ὁ Μάρξ δέν πῆρε τό λόγο στό συνέδριο καί μετά τό κλείσιμό του ἐπεξεργάστηκε τήν ὁμιλία του γιά τόν Τύπο καί τή

δημοσίευσε στη βελγική έφημερίδα «Atelier Démocratique» («Δημοκρατικό Έργαστήρι») στις 29 του Σεπτέμβρη 1847.

Ός έμᾶς έφτασε μόνο ή γερμανική μετάφραση του πρώτου μέρους αὐτῆς τῆς όμιλίας, πού δημοσιεύτηκε από τό φίλο του Μάρξ καί του Ένγκελς I. Βαϊντεμάγερ τό 1848 στην πόλη Χάμ μαζί μέ τή μετάφραση μιᾶς ἄλλης όμιλίας του Μάρξ για τήν έλευθερία του έμπορίου, πού έγινε στις 9 του Γενάρη 1848. Τό τέλος τῆς όμιλίας ό Βαϊντεμάγερ τό παράλειψε μέ τή δικαιολογία ότι τό περιεχόμενό της επαναλαμβάνεται στην όμιλία τῆς 9 του Γενάρη. Ἡ δεύτερη όμιλία του Κ. Μάρξ στη ρωσική γλώσσα πρωτοδημοσιεύτηκε μέ τόν τίτλο «Προστατευτιστές, φριτρεντέροι* καί εργατική τάξη» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 4ος, σελ. 254-256). — 167.

¹⁶⁷ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 19ος, σελ. 1-8. — 167.

¹⁶⁸ Πρόκειται για τό ἄρθρο του Ν. I. Μπουχάριν «Der imperialistische Raubstaat» («Τό ιμπεριαλιστικό ληστρικό κράτος»), πού δημοσιεύτηκε στην έφημερίδα «Jugend-Internationale» («Ἡ Διεθνής τῶν Νέων»), ἄρ. φύλ. 6, τῆς 1 του Δεκέμβρη 1916 μέ τήν ύπογραφή «Nota-Bene». Ὁ Β. I. Λένιν έκανε αὐστηρή κριτική στό ἄρθρο του Μπουχάριν σέ σημείωμά του στη «Διεθνή τῶν Νέων» (βλ. "Απαντα, 5η έκδ., τόμ. 30ός, σελ. 225-229). Τίς παρατηρήσεις του Λένιν στό ἄρθρο του Μπουχάριν βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 331-338. — 173.

¹⁶⁹ Για τά ἄρθρα του Μ. Μπέρ «Betrachtungen über den Niedergang Englands» («Σκέψεις για τήν παρακμή τῆς Ἀγγλίας»), «Sozialer Imperialismus» («Κοινωνικός ιμπεριαλισμός») καί «Die gegenwärtige Lage des Trade Unionismus» («Ἡ σύγχρονη κατάσταση του τρέιντ-γιουνιονισμού») ό Β. I. Λένιν ένδιαφερόταν καί νωρίτερα. Ἀποσπάσματα ἀπ'αὐτά υπάρχουν στά προπαρασκευαστικά ὑλικά για τό έργο «Ὁ ιμπεριαλισμός, ἄνώτατο στάδιο του καπιταλισμοῦ» (βλ. "Απαντα, 4η ρωσ. έκδ., τόμ. 39ος, σελ. 571). — 173.

¹⁷⁰ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 19ος, σελ. 9-32. — 173.

¹⁷¹ Τό Γερμανικό Λαϊκό κόμμα, πού ιδρύθηκε τό 1865, αποτελοῦνταν, κυρίως, από δημοκρατικά στοιχεία τῆς μικροαστικῆς τάξης τῶν νοτιο-γερμανικῶν κρατῶν. Τό Κόμμα πρόβαλλε τά γενικά δημοκρατικά

* Φριτρεντέροι—έκπρόσωποι τῆς αστικῆς πολιτικῆς οίκονομίας πού ζητοῦσαν τήν έλευθερία του έμπορίου καί τή μή ανάμιξη του κράτους στην άτομική οίκονομική δραστηριότητα. Ὁ φριτρεντερισμός εμφανίστηκε στην Ἀγγλία στό δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, στην περίοδο τῆς βιομηχανικῆς επανάστασης. Σημ. μετ.

συνθήματα, προπαγάνδιζε τήν ιδέα τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ γερμανικοῦ κράτους· τασσόταν τόσο ἐνάντια στήν πολιτική τοῦ Βίσμαρκ γιά τήν ἔνωση τῆς Γερμανίας κάτω ἀπό τήν ἡγεμονία τῆς Πρωσίας τῶν γιοῦνκερ, ὅσο καί ἐνάντια στήν ἔνωσή της μέ τή μορφή τῆς ἐνιαίας συγκεντρωτικῆς ρεπουμπλικανικῆς δημοκρατίας.

Τό 1866 στό Γερμανικό Λαϊκό κόμμα προσχώρησε τό Λαϊκό κόμμα τῆς Σαξωνίας, πού τό βασικό πυρήνα του ἀποτελοῦσαν οἱ ἐργάτες. Ἡ ἀριστερή αὐτή πτέρυγα μεταγενέστερα ἐξελισσόταν πρὸς τή σοσιαλιστική κατεύθυνση. Ἀφοῦ χώρισε ἀπό τοὺς μικροαστοὺς δημοκράτες, πῆρε μέρος στήν ἵδρυση τοῦ γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Ἑργατικοῦ κόμματος τόν Αὐγούστο τοῦ 1869. — 177.

- ¹⁷² *Σύνδεσμος τῆς εἰρήνης καί τῆς ἐλευθερίας* — ἀστική πασιφιστική ὀργάνωση, πού δημιουργήθηκε τό 1867 στήν Ἑλβετία ἀπό μικροαστοὺς δημοκράτες καί φιλελεύθερους. Στά 1867-1868 στίς ἐργασίες τοῦ Συνδέσμου ἔπαιρνε μέρος ὁ Μ. Α. Μπακούνιν. Στήν ἀρχή τῆς δράσης του ὁ Σύνδεσμος προσπαθοῦσε νά χρησιμοποιεῖ γιά δικoὺς του σκοποὺς τό ἐργατικό κίνημα.

Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς κρατοῦσαν ἀρνητική στάση ἀπέναντι στό Σύνδεσμο, πού μέ τίς πομπώδικες διακηρύξεις ὅτι εἶναι δυνατό νά τελειώσουμε μέ τόν πόλεμο σέ συνθῆκες καπιταλισμοῦ, ἂν δημιουργήσουμε τίς «Ἐνωμένες Πολιτεῖες τῆς Εὐρώπης», σκορποῦσε στίς μάζες ψεύτικες αὐταπάτες καί ἀποτραβοῦσε τό προλεταριάτο ἀπό τήν ταξική πάλη. Στό λόγο του στή συνεδρίαση τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῆς I Διεθνοῦς στίς 13 Αὐγούστου 1867, ὁ Μάρξ ὑπογράμμισε ὅτι πραγματικός ἀγωνιστής τῆς εἰρήνης εἶναι ἡ Διεθνής, γιατί «ἡ συνένωση τῆς ἐργατικῆς τάξης τῶν διαφόρων χωρῶν σέ τελευταία ἀνάλυση πρέπει νά καταστήσει τοὺς πολέμους ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς ἀδύνατους» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἀπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 556). — 177.

- ¹⁷³ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἀπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 27-28. — 179.
- ¹⁷⁴ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἀπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 18-20. — 187.
- ¹⁷⁵ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἀπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 2, 4, 5-6. — 193.
- ¹⁷⁶ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἀπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 184. — 195.
- ¹⁷⁷ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἀπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 69. — 195.
- ¹⁷⁸ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἀπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 446. — 195.

- ¹⁷⁹ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 4ος, σελ. 435, 446, 447, 426. — 199.
- ¹⁸⁰ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 21ος, σελ. 360, 361. — 201.
- ¹⁸¹ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 18ος, σελ. 203-284. — 201.
- ¹⁸² Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 18ος, σελ. 221, 226. — 203.
- ¹⁸³ Βλ. Φ. Ένγκελς. Πρόλογος στη δεύτερη έκδοση του βιβλίου «Γιά τό ζήτημα τής κατοικίας» (Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς, "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 21ος, σελ. 343, 342). — 205.
- ¹⁸⁴ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 18ος, σελ. 239, 261-262. — 205.
- ¹⁸⁵ Πρόκειται για τή προσούρα «Internationale et révolution. A propos du congrès de la Haye par des réfugiés de la Commune, ex-membres du Conseil Général de l'Internationale». Londres, 1872 («Διεθνής και επανάσταση. Γράφτηκε απ'αφορμή τό συνέδριο τής Χάγης από τούς έμικρέδες τής Κομμούνας, τέως μέλη του Γενικού Συμβουλίου τής Διεθνούς». Λονδίνο). — 205.
- ¹⁸⁶ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 18ος, σελ. 262-263, 278-279. — 209.
- ¹⁸⁷ Βλ. γράμματα του Φ. Ένγκελς προς τόν Κ. Κάουτσκι τής 3 του Γενάρη, 25 του Μάρτη και 1 του 'Απρίλη 1895 (Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, τόμ. XXIX, ρωσ. έκδ., 1946, σελ. 358-359, 402-404 και Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. έκδ., 1953, σελ. 487). — 211.
- ¹⁸⁸ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 17ος, σελ. 339-354. — 211.
- ¹⁸⁹ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 17ος, σελ. 339-346. — 223.
- ¹⁹⁰ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 17ος, σελ. 348, 350-351. — 223.
- ¹⁹¹ Πρόκειται για τήν «Είσαγωγή» του Φ. Ένγκελς στό έργο του Κ. Μάρξ «'Ο έμφύλιος πόλεμος στη Γαλλία» (βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 189-201). — 233.
- ¹⁹² Στό χειρόγραφο του Ένγκελς είναι γραμμένο «σοσιαλδημοκρατίας». 'Η αντικατάσταση τής λέξης έγινε από τή Σύνταξη τής «Die Neue Zeit» κατά τή δημοσίευση τής εργασίας του Ένγκελς. — 245.

- ¹⁹³ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 191, 195, 197, 198-201. — 245.
- ¹⁹⁴ Πρόκειται για τό γράμμα τοῦ Ένγκελς στόν Α. Μπέμπελ τῆς 18-28 τοῦ Μάρτη 1875 (βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 19ος, σελ. 1-8). — 247.
- ¹⁹⁵ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 17ος, σελ. 365). — 247.
- ¹⁹⁶ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 8ος, σελ. 122, 123. — 249.
- ¹⁹⁷ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 21ος, σελ. 23-178. — 249.
- ¹⁹⁸ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 214-225. — 249.
- ¹⁹⁹ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 21ος, σελ. 169-171. — 251.
- ²⁰⁰ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 247-264. — 253.
- ²⁰¹ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 21ος, σελ. 171-174. — 257.
- ²⁰² Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 20ός, σελ. 1-338. — 257.
- ²⁰³ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 20ός, σελ. 291-292. — 261.
- ²⁰⁴ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 435. — 261.
- ²⁰⁵ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 18ος, σελ. 302-305. — 261.
- ²⁰⁶ Αὐτή ἡ σημείωση ἔγινε ἀπό τόν Λένιν σέ χωριστό φύλλο καί ἐπισυνάφθηκε στό χειρόγραφο μαζί μέ ἀντίγραφο τῆς παραγράφου αὐτῆς, καθώς καί τῆς ἐπομένης ἀπό περικοπή τοῦ ἔργου τοῦ Ένγκελς «Γιά τό κύρος».
 Ὁ Λένιν ὑποδείχνει, ὅτι στό ἄρθρο «Τό ἱμπεριαλιστικό ληστρικό κράτος» ὁ Μπουχάριν δέν ἀναφέρει πλήρως τά λόγια τοῦ Ένγκελς. — 265.
- ²⁰⁷ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 18ος, σελ. 296-301. — 267.
- ²⁰⁸ Αὐτή ἡ σημείωση ἔγινε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν σέ ξεχωριστό φύλλο καί
- 26 "Απαντα Λένιν. Τόμος 33

έπισυνάφθηκε στο χειρόγραφο μαζί με αντίγραφο ενός μέρους της παραγράφου αυτής από τό άρθρο του Κ. Μάρξ «Ή πολιτική αδιαφορία», πού αναφέρει ό Λένιν στο βιβλίο του «Κράτος καί επανάσταση» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 60).

Μπακουνιστές — όπαδοί τοῦ ρεύματος, πού πήρε τήν όνομασία του από τό όνομα τοῦ Μ. Α. Μπακούνιν, θεωρητικοῦ τοῦ αναρχισμοῦ καί άσπονδου έχθροῦ τοῦ μαρξισμοῦ καί τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ. Οί μπακουνιστές πολεμοῦσαν μέ πείσμα τή μαρξιστική θεωρία καί τήν τακτική τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Βασική θέση τοῦ μπακουνισμοῦ εἶναι ἡ ἄρνηση κάθε κράτους, μαζί καί τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ἡ μή κατανόηση τοῦ κοσμοϊστορικοῦ ρόλου τοῦ προλεταριάτου. Ὁ Μπακούνιν διατύπωσε τήν ἰδέα τῆς «ἐξίσωσης» τῶν τάξεων, τῆς συνένωσης τῶν «ἐλεύθερων συλλόγων» ἀπό τά κάτω. Κατά τή γνώμη τῶν μπακουνιστῶν, θά ἔπρεπε μιά μυστική επαναστατική ἐταιρεία ἀπό «ἐξέχουσες» προσωπικότητες, νά μπεῖ ἐπικεφαλῆς τῶν λαϊκῶν ἐξεγέρσεων, πού θά ἐκδηλώνονταν ἀμέσως. Ἔτσι οἱ μπακουνιστές θεωροῦσαν ὅτι στή Ρωσία ἡ ἀγροτιά ἦταν ἔτοιμη νά ἐξεγερθεῖ ἀμέσως. Ἡ τακτική τους τῶν συνωμοσιῶν, τῶν ἄμεσων ἐξεγέρσεων καί τῆς τρομοκρατίας ἦταν τυχοδιωκτική καί ἐχθρική πρὸς τή μαρξιστική διδασκαλία τῆς ἐξέγερσης. Ὁ μπακουνισμός συγγενεύει μέ τόν προυντονισμό.

Ὁ Μπακούνιν, ἐπιδιώκοντας νά εἰσχωρήσει στήν Ι Διεθνή, ζητοῦσε νά γίνει δεκτός μαζί μέ τήν ὀργάνωση «Ἑνωση τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας», πού ἱδρύσε τό 1868 καί πού συστατικό της μέρος εἶχε τή μυστική μπακουνιστική ἔνωση. Παρά τήν ἀπόφαση τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῆς Διεθνοῦς γιά διάλυση τῆς «Ἑνωσης», ὁ Μπακούνιν μόνο τυπικά ὑποτάχθηκε σ' αὐτή τήν ἀπόφαση· διατήρησε τή μυστική του ὀργάνωση καί τήν ἔμπασε στή Διεθνή σάν τμήμα τῆς Διεθνοῦς στή Γενεύη, πού διατήρησε τήν όνομασία «Ἑνωση».

Βάζοντας σάν σκοπό νά πάρει στά χέρια του τό Γενικό Συμβούλιο, ὁ Μπακούνιν καταπολέμησε τόν Μάρξ, χωρίς νά διστάζει νά χρησιμοποιεῖ γι' αὐτό ὅλα τά μέσα. Ἡ «Ἑνωση», τόνιζαν ὁ Μάρξ καί ὁ Ἑνγκελς, δέν δίσταζε γιά νά πετύχει τούς σκοπούς της, «νά χρησιμοποιεῖ κάθε μέσο, κάθε δολιότητα· τό ψέμα, τή συκοφαντία, τόν ἐκβιασμό, τό πισώπλατο χτύπημα — ὅλα αὐτά τά χρησιμοποιοῦσε στόν ἴδιο βαθμό» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἑνγκελς. Ἀπαντα, 2η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 18ος, σελ. 329). Γιά τή διαλυτική δράση τους οἱ ἡγέτες τοῦ αναρχισμοῦ Μπακούνιν καί Γκιγιόμ, διαγράφηκαν ἀπό τήν Ι Διεθνή στό συνέδριο τῆς Χάγης τό 1872. Ἡ θεωρία καί ἡ τακτική τῶν μπακουνιστῶν καταδικάστηκε αὐστηρά ἀπό τόν Κ. Μάρξ καί τόν Φ. Ἑνγκελς. Ὁ Β. Ι. Λένιν χαρακτήριζε τόν μπακουνισμό κοσμοθεωρία «τοῦ μικροαστοῦ πού ἔχασε κάθε ἐλπίδα σωτηρίας του» (Ἀπαντα, 5η ἐκδ., τόμ. 21ος, σελ. 268). Ὁ μπακουνισμός ἀποτελέσε μιά ἀπό τίς ἰδεολογικές πηγές τοῦ ναροντικισμοῦ. Σχετικά μέ τόν Μπακούνιν καί τούς μπακουνιστές βλ. τίς ἐργασίες τῶν Κ. Μάρξ καί Φ. Ἑνγκελς «Ἡ Ἑνωση τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας καί ἡ Διεθνῆς Ἑνωση τῶν ἐργατῶν», τοῦ Φ. Ἑνγκελς «Οἱ μπακουνιστές σέ δράση», «Ἡ φιλολογία τῶν

- ἐκπατρισμένων» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 323-452, 457-474, 501-548), καθώς καί τήν ἐργασία τοῦ Β. Ι. Λένιν «Γιά τήν προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση» (ἄρθρο δεύτερο) (Ἔπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 10ος, σελ. 243-251) κ.ἄ.
- 209 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 296-298. — 269.
- 210 Βλ. Φ. Ἐνγκελς. Γράμμα πρὸς τόν Α. Μπέμπελ τῆς 18-28 τοῦ Μάρτη 1875 (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 4-5). — 273.
- 211 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 20ός, σελ. 189. — 283.
- 212 Πρόκειται γιά τήν ἐξέγερση στήν Ἰσπανία τό καλοκαίρι τοῦ 1873, πού ξεσήκωσαν τούς ἐργάτες οἱ «ἰντρανσιζέντοι» («ἀδιάλλακτοι»), ὅπως ὀνομάζονταν οἱ ρεπουμπλικάνοι πού ἦταν ἐκφραστὲς τῶν συμφερόντων τῆς μικροαστικῆς τάξης τῶν πόλεων, καί οἱ ἀναρχικοί-μπακουνιστές. Ἡ ἐξέγερση ἔγινε μέ τό σύνθημα τῆς μετατροπῆς τῆς Ἰσπανίας σέ χωριστά ἀνεξάρτητα καντόνια κατὰ τό ὑπόδειγμα τῆς Ἑλβετίας. Ἀγκάλιασε μιά σειρά ἐπαρχίες καί πόλεις τῆς χώρας: τή Σεβίλλη, τή Γρανάδα, τή Βαλέντσια καί ἄλλες. Ἡ ἐξέγερση καταπνίγηκε σκληρά. Μεγάλη ζημιὰ στίς ἐπαναστατικές ἐκδηλώσεις τῆς ἐργατικῆς τάξης τῆς Ἰσπανίας προξένησε ἡ τυχοδιωκτική τακτική τῶν ἀναρχικῶν. Οἱ ἀναρχικοί δέν βοηθοῦσαν στήν ἀπό κοινοῦ δράση τῶν ἐξεγερμένων. Κάθε πόλη ἢ ἐπαρχία ἐνεργοῦσε ἀνεξάρτητα, πράγμα πού ἀπόκλειε τή δυνατότητα τῆς γενικῆς ἐπίθεσης. Γιά τήν ἐξέγερση στήν Ἰσπανία βλ. τίς ἐργασίες τοῦ Φ. Ἐνγκελς «Οἱ μπακουνιστές σέ δράση» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἔπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 457-474) καί Β. Ι. Λένιν «Γιά τήν προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση» (ἄρθρο δεύτερο) (Ἔπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 10ος, σελ. 243-251). — 283.
- 213 Πρόκειται γιά τίς ἀπόπειρες τοῦ Μ. Γκέντελ στίς 11 τοῦ Μάη 1878 καί τοῦ Κ. Ε. Νόμπιλινγκ στίς 2 τοῦ Ἰούνη 1878 κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Γουλιέλμου Α΄, πού τίς χρησιμοποίησε ὁ Βίσμαρκ σάν ἀφορμή γιά τήν ἐπιβολή τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1878 τοῦ ἑκτακτοῦ νόμου ἐνάντια στοὺς σοσιαλιστές. — 283.
- 214 Πρόκειται γιά μιά σειρά ἀπόπειρες πού ἔγιναν τό 1884 ἀπό τούς αὐστριακοὺς ἀναρχικοὺς Α. Κάμμερερ, Γκ. Στελμάχερ καί ἄλλους. Αὐτές οἱ τρομοκρατικές πράξεις προβλήθηκαν σάν ἀφορμή γιά τήν ἐπιβολή στήν Αὐστρία τό 1884 νόμου ἐνάντια στοὺς σοσιαλιστές, νόμου παρόμοιου μέ τόν ἑκτακτο νόμο τοῦ Βίσμαρκ. — 283.
- 215 Πρόκειται γιά τὰ γεγονότα τοῦ Σικάγου στίς 4 τοῦ Μάη 1886. Οἱ προβοκάτορες, γιά νά δυναμώσουν τὰ κατασταλτικά μέτρα ἐνάντια στοὺς ἐργάτες, ἔριξαν στή διάρκεια ἐνός συλλαλητηρίου βόμβα, πού ἀπό τήν ἔκρηξή της σκοτώθηκαν 4 ἐργάτες καί 7 ἀστυνομικοί. Μέ βάση τίς

ψεύτικες καταθέσεις τῶν προβοκατόρων 4 ὀργανωτές τοῦ συλλαλητηρίου ἐκτελέστηκαν καί πολλοί, πού πῆραν μέρος σ' αὐτό, καταδικάστηκαν σέ μακρόχρονη φυλάκιση. — 283.

²¹⁶ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, τόμ. XXIX, ρωσ. ἔκδ., 1946, σελ. 359. — 285.

²¹⁷ Ὁ Λένιν ἔχει ὑπόψη του τά ἔργα τοῦ Κ. Μάρξ «Ἡ 18η Μπρυμαίρ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη» (1851-1852) «Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία» (1871) καί τό ἔργο τοῦ Φ. Ἐνγκελς «Κριτική τοῦ σχεδίου προγράμματος τῆς σοσιαλδημοκρατίας τοῦ 1891» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 8ος, σελ. 115-217· τόμ. 17ος, σελ. 317-370· τόμ. 22ος, σελ. 227-243). — 289.

²¹⁸ Πρόκειται γιά τήν *Πανρωσική ἀπεργία τοῦ Ὀχτώβρη* 1905 στήν περίοδο τῆς πρώτης ρωσικῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης.

Ὁ ἀριθμός ἐκείνων πού πῆραν μέρος στήν ἀπεργία τοῦ Ὀχτώβρη ξεπέρασε τά δύο ἑκατομμύρια. Ἡ ἀπεργία τοῦ Ὀχτώβρη ἔγινε κάτω ἀπό τά συνθήματα τῆς ἀνατροπῆς τῆς ἀπολυταρχίας, τῆς ἐνεργητικῆς ἀποχῆς ἀπό τή Δούμα τοῦ Μπουλίγκιν, τῆς σύγκλησης Συντακτικῆς συνέλευσης καί ἐγκαθίδρυσης λαοκρατικῆς δημοκρατίας. Ἡ Πανρωσική πολιτική ἀπεργία ἔδειξε τήν ἰσχύ καί τή δύναμη τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, ἔδωσε ὥθηση στήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης στά χωριά, στό στρατό καί στό στόλο. Ἡ ἀπεργία τοῦ Ὀχτώβρη ὁδήγησε τό προλεταριάτο στήν ἔνοπλη ἐξέγερση τοῦ Δεκέμβρη. Γιά τήν ἀπεργία τοῦ Ὀχτώβρη βλ. τό ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Ἡ Πανρωσική πολιτική ἀπεργία» ("Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 12ος, σελ. 1-4). — 291.

²¹⁹ Πρόκειται γιά τήν *ἐνοπλη ἐξέγερση τοῦ Δεκέμβρη* στή Μόσχα τό 1905 στήν περίοδο τῆς πρώτης ρωσικῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης. Στίς 5 (18) τοῦ Δεκέμβρη 1905 ἡ γενική συνδιάσκεψη τῶν μπολσεβίκων στή Μόσχα, ἐκφράζοντας τή θέληση τῶν ἐργατῶν, ἀποφάσισε νά κηρύξει γενική ἀπεργία καί νά ἀρχίσει τόν ἐνοπλο ἀγώνα. Μέ τήν ἔκκληση τοῦ Σοβιέτ τῆς Μόσχας στίς 7 (20) τοῦ Δεκέμβρη ἄρχισε γενική πολιτική ἀπεργία. Στίς 10 (23) τοῦ Δεκέμβρη ἡ ἀπεργία μετατράπηκε σέ ἐνοπλη ἐξέγερση. Κέντρα τῆς ἐξέγερσης ἔγιναν ἡ Πρέσνια, τό Ζαμοσκβορέτσια, ἡ συνοικία Ρογκόζκο-Σιμονόβσκι καί ἡ συνοικία τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς τοῦ Καζάν. Ὁ ἀγώνας κράτησε 9 μέρες. Οἱ ἐργάτες τῆς Μόσχας πολέμησαν μέ αὐτοθυσία, οἱ ἐξεγερμένοι ὅμως δέν εἶχαν ἀκόμη πείρα ἀπό ἐνοπλο ἀγώνα, δέν εἶχαν τά ἀπαραίτητα ὅπλα, ἡ σύνδεση μέ τό στρατό δέν ἦ-αν καλά ὀργανωμένη. Στήν πορεία τοῦ ἀγώνα ἐφαρμοζόταν ἡ τακτική τῆς ἄμυνας καί ὄχι τῆς ἐπίθεσης. Ἡ καθοδήγηση τῆς ἐξέγερσης ἔμεινε γενικά πίσω ἀπό τό κίνημα τῶν μαζῶν, πού ἀναπτυσσόταν αὐθόρμητα. Στίς ἀρχές τῆς ἐξέγερσης εἶχαν συλληφθεῖ τά καθοδηγητικά στελέχη τῆς Ἐπιτροπῆς Μόσχας τῶν μπολσεβίκων. Οἱ μενσεβίκοι καί οἱ ἐσέροι τορπίλιζαν τήν ἀνάπτυξη τῆς πολεμικῆς δράσης, ἀπαιτώντας τό σταμάτημα τοῦ ἐνοπλοῦ ἀγώνα. Ἡ τσαρική κυβέρνησις μετάφερε στή

Μόσχα στρατεύματα από την Πετρούπολη, τό Τβέρ, τή Δυτική άκρινή περιοχή. Στίς 17 (30) τοῦ Δεκέμβρη ἄρχισε ἡ ἔφοδος κατά τῆς Πρέσνια. Ἡ Πρέσνια πνίγηκε στό αἶμα. Ἡ κομματική Ἐπιτροπή τῆς Μόσχας καί τό Σοβιέτ Μόσχας πῆραν ἀπόφαση νά σταματήσουν τήν ἔνοπλη ἀντίσταση ἀπό τίς 19 τοῦ Δεκέμβρη 1905 (1 τοῦ Γενάρη 1906) γιά νά διαφυλάξουν τίς ἐπαναστατικές δυνάμεις καί νά προετοιμαστοῦν γιά τόν παραπέρα ἀγώνα.

Ἀμέσως μετά τήν ἐξέγερση τῆς Μόσχας τό Δεκέμβρη τοῦ 1905 καί τό Γενάρη τοῦ 1906 ξέσπασαν ἐξεγέρσεις καί σέ μιά σειρά ἄλλα σημεία: στό Νίζνι-Νόβγκοροντ, στό Ροστόβ τοῦ Ντόν, στό Νοβοροσίσκ, στό Ντονμπάς, στό Αἰκατερινοσλάβ, στό Πέρμ (Μοτοβίλιχα), στήν Οὐφά, στό Κρασνογιάρσκ, στήν Τσιτά. Μεγάλες ἔνοπλες ἐξεγέρσεις ἔγιναν στήν Ὑπερκαυκασία, στήν Πολωνία, στίς χῶρες τῆς Βαλτικῆς, στή Φιλλανδία. Ὅλες ὅμως αὐτές οἱ σκόρπιες ἐξεγέρσεις καταπνίγηκαν σκληρά ἀπό τήν τσαρική κυβέρνηση.

Ἡ ἔνοπλη ἐξέγερση τοῦ Δεκέμβρη ἦταν τό ἀποκορύφωμα τῆς ἐπανάστασης. Ὁ Λένιν, ἐκτιμώντας ἐξαιρετικά τή σημασία τῆς ἔνοπλης ἐξέγερσης τοῦ Δεκέμβρη, ἔγραφε: ὁ λαός «πῆρε τό βάπτισμα τοῦ πυρός. Ἀτσαλώθηκε στήν ἐξέγερση. Προετοίμασε τίς γραμμές τῶν μαχητῶν, πού νίκησαν τό 1917» (Ἄπαντα, 4η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 31ος, σελ. 501-502). Γιά τήν ἔνοπλη ἐξέγερση τοῦ Δεκέμβρη βλ. τό ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν: «Διδάγματα ἀπό τήν ἐξέγερση τῆς Μόσχας» (Ἄπαντα, 5η ἐκδ., τόμ. 13ος, σελ. 373-381). — 291.

²²⁰ Πρόκειται γιά τήν «Εἰσαγωγή» τοῦ Φ. Ἐνγκελς στό ἔργο τοῦ Κ. Μάρξ «Οἱ ταξικοί ἀγῶνες στή Γαλλία ἀπό τό 1848 ὥς τό 1850». Βλ. σημείωση 123. — 295.

²²¹ Ἐδῶ ὁ Β. Ι. Λένιν ἀναφέρει περικοπή ἀπό τήν «Προκήρυξη τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς τήν Ἑνωση τῶν κομμουνιστῶν», πού γράφτηκε ἀπό τόν Κ. Μάρξ καί τόν Φ. Ἐνγκελς στά τέλη τοῦ Μάρτη 1850 καί δημοσιεύτηκε ἀπό τόν Φ. Ἐνγκελς τό 1885 σάν παράρτημα στή γερμανική ἐκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Κ. Μάρξ «Ἀποκαλύψεις γιά τή δίκη τῶν κομμουνιστῶν στήν Κολωνία» (Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἄπαντα, 2η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 7ος, σελ. 266). — 297.

²²² *Διακήρυξη τῆς Βασιλείας*—διακήρυξη γιά τόν πόλεμο, πού ψηφίστηκε στή Βασιλεία ἀπό τό Ἑκτακτο διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο, πού ἔγινε στίς 24-25 τοῦ Νοέμβρη 1912. Ἡ διακήρυξη προειδοποιοῦσε τοὺς λαοὺς γιά τόν ἐπερχόμενο κίνδυνο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου, ἀποκάλυπτε τοὺς ἀρπακτικούς σκοποὺς αὐτοῦ τοῦ πολέμου καί καλοῦσε τοὺς ἐργάτες ὅλων τῶν χωρῶν σέ ἀποφασιστική πάλη γιά τήν εἰρήνη, ἀντιπαρατάσσοντας «στόν καπιταλιστικό ἱμπεριαλισμό τήν ἰσχὺ τῆς διεθνοῦς ἀλληλεγγύης τοῦ προλεταριάτου». Στή διακήρυξη τῆς Βασιλείας συμπεριλήφθηκε τό σημεῖο ἐκεῖνο ἀπό τήν ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης (1907), πού διατυπώθηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν, ὅτι σέ περίπτωση ἔκρηξης τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου οἱ σοσιαλιστές πρέπει νά ἐπωφεληθοῦν ἀπό τήν οἰκονομική καί πολιτική

κρίση, πού προκαλείται από τόν πόλεμο, για τήν επίσπευση τῆς κατάρευσης τῆς καπιταλιστικῆς ταξικῆς κυριαρχίας, για τόν ἀγώνα ὑπέρ τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. — 301.

223 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 20ός, σελ. 189. — 303.

224 Ἡ ἐργασία «Ἡ ἐπανάσταση καί ἡ ἀντεπανάσταση στή Γερμανία» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 8ος, σελ. 3-113) ἀποκαλύπτει τίς προϋποθέσεις, τό χαρακτήρα καί τίς κινητήριες δυνάμεις τῆς γερμανικῆς ἐπανάστασης στά 1848-1849. Αὕτῃ ἡ ἐργασία γράφτηκε ἀπό τόν Φ. Ἐνγκελς, ὅμως για πολύ καιρό θεωροῦσαν συγγραφέα τῆς τόν Κ. Μάρξ. Μιά σειρά χωριστές ἐκδόσεις τῆς «Ἐπανάστασης καί τῆς ἀντεπανάστασης στή Γερμανία» βγήκαν μέ τό ὄνομά του.

Ἐμεση ἀφορμή για τή συγγραφή τῆς ἐργασίας χρησίμευσε ἡ πρόταση πού ἔγινε στόν Κ. Μάρξ νά συνεργαστεῖ στήν ἐφημερίδα «New-York Daily Tribune» («Ἡμερήσιο Βῆμα τῆς Νέας Ὑόρκης»). Ὁ Μάρξ, ὄντας ἀπασχολημένος μέ τίς οἰκονομικές ἔρευνες, ἀπευθύνθηκε στόν Ἐνγκελς μέ τήν παράκληση νά γράψει για τήν ἐφημερίδα μία σειρά ἄρθρα για τή γερμανική ἐπανάσταση. Ὅμως στή «New-York Daily Tribune» τά ἄρθρα τοῦ Ἐνγκελς δημοσιεύτηκαν μέ τήν ὑπογραφή τοῦ Μάρξ. Ὅταν ζοῦσε ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς ἡ ἐργασία δέν ξαναεκδόθηκε, καί μόνο τό 1913, σέ σύνδεση μέ τή δημοσίευση τῆς ἀλληλογραφίας ἀνάμεσα στόν Μάρξ καί στόν Ἐνγκελς, ἔγινε γνωστό ὅτι συγγραφέας τῆς «Ἐπανάστασης καί τῆς ἀντεπανάστασης στή Γερμανία» εἶναι ὁ Φ. Ἐνγκελς. — 305.

225 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 8ος, σελ. 100-101. Ὁ Λένιν ἀναφέρει αὐτό τό ἀπόσπασμα στήν ἐργασία του «Θά κρατήσουν ἄραγε οἱ μπολσεβίκοι τήν κρατική ἐξουσία;» (βλ. Ὑπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 105-106). — 307.

226 Τά σχέδια, οἱ περιλήψεις καί οἱ σημειώσεις για τό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση» γράφτηκαν ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν τόν Ἰούλη-Σεπτέμβρη τοῦ 1917 καί πρωτοδημοσιεύτηκαν τό 1931 στό περιοδικό «Μπολσεβίκ», τεῦχ. 17. Τά δημοσιευόμενα ὑλικά ἀποκαλύπτουν τήν ἐπιστημονική, τή δημιουργική δραστηριότητα τοῦ Λένιν καί ἀποδείχνουν πόσο προσεκτικά καί βαθιά ἐπεξεργαζόταν ὁ Λένιν κάθε ζήτημα τοῦ βιβλίου του, «για τό ὅποιο κρατοῦσε πλῆθος σημειώσεις, τό ὅποιο εἶχε πιά μελετήσει βαθιά ἀπ' ὅλες τίς πλευρές» (Ν. Κ. Κρούσκαγια. Ἀναμνήσεις για τόν Λένιν. Μόσχα, ρωσ. ἔκδ., 1957, σελ. 300). — 308.

227 Βλ. Κ. Μάρξ. «Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ὑπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 346). — 309.

228 Πρόκειται για τό γράμμα τοῦ Κ. Μάρξ πρὸς τόν Λ. Κούγκελμαν τῆς 12 τοῦ Ἀπρίλη 1871 (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 262-264). — 309.

- ²²⁹ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 18ος, σελ. 89-90.—309.
- ²³⁰ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 21ος, σελ. 169-170.—310.
- ²³¹ Έδω και στίς επόμενες παραγράφους του σχεδίου υποδείχνονται οι σελίδες του χειρογράφου «'Ο μαρξισμός για τό κράτος». Στίς άγκύλες σημειώνονται οι σελίδες αυτού του τόμου μέ τυπογραφικά στοιχεία των 9.—310.
- ²³² Βλ. Φ. Ένγκελς. «Κριτική του σχεδίου προγράμματος της σοσιαλδημοκρατίας του 1891» (Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 22ος, σελ. 234).—310.
- ²³³ Βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 20ός, σελ. 189.—311.
- ²³⁴ Πρόκειται για φύλλο μέ απόσπασμα από τό άρθρο του Κ. Κάουτσκι «Banditenpolitik» («Ληστρική πολιτική»), πού δημοσιεύτηκε στό τεύχ. 1 του περιοδικού «Die Neue Zeit» της 6 του 'Οχτώβρη του 1911 και πού τέλειωνε μέ τά λόγια: «Αυτός (ό εκλογικός μας άγώνας) μπορεί σέ μιά νύχτα («über Nacht») νά μετατραπεί σέ άγώνα για την έξουσία». 'Ο Β. Ι. Λένιν αναφέρει αυτό τό απόσπασμα και στά προπαρασκευαστικά υλικά για τό έργο «'Ο ιμπεριαλισμός, ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού» (βλ. "Απαντα, 4η ρωσ. έκδ., τόμ. 39ος, σελ. 358).—313.
- ²³⁵ Τό 1 Πανρωσικό συνέδριο των Σοβιέτ των εργατών και στρατιωτών βουλευτών έγινε στίς 3-24 του 'Ιούνη (16 του 'Ιούνη-7 του 'Ιούλη) 1917 στην Πετρούπολη. Στο συνέδριο παρευρίσκονταν 1090 αντιπρόσωποι πού εκπροσωπούσαν 305 εργατικές, στρατιωτικές και άγροτικές ένωμένες οργανώσεις, 53 Σοβιέτ των επαρχιών, των περιοχών και κυβερνείων, 21 οργανώσεις του στρατού του μετώπου, 8 στρατιωτικές οργανώσεις των μετόπισθεν και 5 οργανώσεις του στόλου. Οι μπολσεβίκοι πού ήταν τότε μειοψηφία στα Σοβιέτ είχαν 105 αντιπροσώπους. Η συντριπτική πλειοψηφία των αντιπροσώπων ανήκε στό συνασπισμό των μενσεβίκων-έσέρων και στίς μικρές ομάδες πού υποστήριζαν αυτό τό συνασπισμό. Στην ήμερήσια διάταξη του συνεδρίου ήταν 12 ζητήματα: ή επαναστατική δημοκρατία και ή κυβερνητική έξουσία, ή στάση απέναντι στον πόλεμο, ή προετοιμασία για τή Συντακτική συνέλευση, τό έθνικό ζήτημα, τό πρόβλημα της γής και άλλα. 'Ο Β. Ι. Λένιν μίλησε για τή στάση απέναντι στην Προσωρινή κυβέρνηση και για τον πόλεμο. Οι μενσεβίκοι και οι έσέροι στίς όμιλίες τους και τίς αποφάσεις έκαναν έκκληση για τή στερέωση της πειθαρχίας στό στρατό και για επίθεση στό μέτωπο, για υποστήριξη της Προσωρινής κυβέρνησης και ήταν κατηγορηματικά αντίθετοι στό νά παραδοθεί ή έξουσία στα Σοβιέτ, δηλώνοντας (μέ τό στόμα του ύπουργού Τσερετέλι), ότι στη Ρωσία δέν υπάρχει κανένα πολιτικό κόμμα πού θά μπορούσε μόνο του νά αναλάβει αυτή την έξουσία. 'Απαντώντας σ' αυτό ό Β. Ι.

Λένιν δήλωσε εξονόματος τοῦ Κόμματος τῶν μπολσεβίκων: «Ἵπάρχει!», καί στό λόγο του ἀπό τό βῆμα τοῦ συνεδρίου εἶπε, ὅτι τό Κόμμα τῶν μπολσεβίκων κάθε λεπτό «εἶναι ἕτοιμο νά πάρει τήν ἐξουσία ὁλοκληρωτικά».

Οἱ μπολσεβίκοι χρησιμοποίησαν πλατιά τό βῆμα τοῦ συνεδρίου γιά νά ξεσκεπάσουν τήν ἱμπεριαλιστική πολιτική τῆς Προσωρινῆς κυβέρνησης καί τή συμβιβαστική τακτική τῶν μενσεβίκων καί τῶν ἐσέρων, προτείνοντας καί ὑποστηρίζοντας στό συνέδριο δικές τους ἀποφάσεις γιά ὅλα τά βασικά ζητήματα. Οἱ ὁμιλίες τους ἀπευθύνονταν ὄχι μόνο στούς ἀντιπροσώπους, ἀλλά καί ἄμεσα στίς πλατιές μάζες τοῦ λαοῦ — στούς ἐργάτες, τούς ἀγρότες, τούς στρατιῶτες. Οἱ μπολσεβίκοι ἀποκάλυπταν τήν ἀντιλαϊκή, τήν ἀντεπαναστατική οὐσία τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς ἀστικῆς Προσωρινῆς κυβέρνησης καί τόν ἱμπεριαλιστικό χαρακτήρα τοῦ πολέμου, ξεσκέπαζαν τήν ἀνικανότητα τῆς Προσωρινῆς κυβέρνησης νά σώσει τή χώρα ἀπ' τήν ἐρείπωση. Διαπιστώνοντας τήν πλήρη χρεοκοπία τῆς πολιτικῆς τῆς συνεννόησης μέ τούς καπιταλιστές, οἱ μπολσεβίκοι πρότειναν στήν ἀπόφασή τους νά ἀναγνωριστεῖ σάν μοναδική διέξοδος τό πέρασμα ὅλης τῆς κρατικῆς ἐξουσίας στά χέρια τοῦ Πανρωσικοῦ Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν, στρατιωτῶν καί ἀγροτῶν βουλευτῶν. Ἡ ἐσερο-μενσεβίκικη πλειοψηφία τοῦ συνεδρίου στίς ἀποφάσεις της ὑποστήριζε τήν Προσωρινή κυβέρνηση, ἐπιδοκίμαζε τήν ἐπίθεση στό μέτωπο, πού αὐτή προετοίμασε καί τάχθηκε ἐνάντια στό πέρασμα τῆς ἐξουσίας στά Σοβιέτ. Τό συνέδριο ἐξέλεξε Κεντρική Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή (ΚΕΕ), πού τήν πλειοψηφία της ἀποτελοῦσαν οἱ ἐσέροι καί οἱ μενσεβίκοι. Ἡ Ἐπιτροπή αὐτή ἔμεινε ὥς τό II συνέδριο τῶν Σοβιέτ.

Ὁ Β. Ι. Λένιν, ἐκτιμώντας τή σημασία τοῦ συνεδρίου, ἔγραφε ὅτι αὐτό «ἔδειξε πεντακάθαρα» ὅτι οἱ ἀρχηγοί τῶν ἐσέρων καί τῶν μενσεβίκων ἀρνήθηκαν τήν ἐπανάσταση (βλ. Ἄπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 32ος, σελ. 310). — 314.

²³⁶ Τό *Socialist Labor Party* (Σοσιαλιστικό Ἑργατικό κόμμα τῆς Ἀμερικῆς) ἰδρύθηκε τό 1876 στό ἐνωτικό συνέδριο τῆς Φιλαδέλφειας μέ τή συγχώνευση τῶν ἀμερικανικῶν τμημάτων τῆς I Διεθνoῦς καί τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν ὁργανώσεων. Στό συνέδριο πῆρε μέρος καί ἔπαιξε καθοδηγητικό ρόλο ὁ συναγωνιστής τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς Φ. Α. Ζόργκε. Τή συντριπτική πλειοψηφία τοῦ Κόμματος τήν ἀποτελοῦσαν οἱ μετανάστες, πού εἶχαν χαλαροὺς δεσμούς μέ τούς αὐτόχθονες ἐργάτες τῆς Ἀμερικῆς. Στά πρῶτα χρόνια τίς καθοδηγητικές θέσεις στό Κόμμα τίς κρατοῦσαν οἱ λασσαλιστές, πού ἔκαναν λάθη σεχταριστικοῦ-δογματικοῦ χαρακτήρα. Ὅρισμένοι ἀπό τούς καθοδηγητές αὐτοῦ τοῦ Κόμματος θεωροῦσαν σάν κύριο καθῆκον τους τήν κοινοβουλευτική δράση καί ὑποτιμοῦσαν τή σημασία τῆς καθοδήγησης τῶν οἰκονομικῶν ἀγώνων τῶν μαζῶν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι κατρακυλοῦσαν στόν τρέιντ-γιουνιονισμό καί τόν ἀναρχισμό. Οἱ ταλαντεύσεις τῆς καθοδήγησης τοῦ Κόμματος στά ζητήματα τῆς ἰδεολογίας καί τῆς τακτικῆς ὁδήγησαν στήν ἐξασθένηση τοῦ Κόμματος καί τήν ἀποχώρηση ἀπ' αὐτό πολλῶν

ομάδων. Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς ἔκαναν αὐστηρή κριτική στούς ἀμερικανούς σοσιαλιστές γιά τή σεχταριστική τακτική τους.

Στή δεκαετία 1890-1900 στήν καθοδήγηση τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Ἑργατικοῦ κόμματος ἦρθε ἡ ἀριστερή πτέρυγα μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ντ. Ντέ-Λεόν· ὥστόσο κι' αὐτή ἡ πτέρυγα διέπραξε λάθη ἀναρχοσυνδικαλιστικοῦ χαρακτήρα. Τό ΣΕΚ παραιτοῦνταν ἀπό τόν ἀγώνα γιά τίς μερικές διεκδικήσεις τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἀπό τή δουλιά στά ρεφορμιστικά συνδικάτα καί ὅλο καί πιά πολύ ἔχανε τούς δεσμούς του μέ τό μαζικό ἐργατικό κίνημα, πού καί χωρίς αὐτό ἦταν ἤδη χαλαροί. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914-1918) τό Σοσιαλιστικό Ἑργατικό κόμμα ἔκλινε πρός τό διεθνισμό. Κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς Μεγάλης Ὀχτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης τό πιά ἐπαναστατικό τμήμα τοῦ ΣΕΚ πῆρε δραστήριο μέρος στή δημιουργία τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Ἀμερικῆς. Σήμερα τό ΣΕΚ ἀντιπροσωπεύει μιά ὀλιγάριθμη ὀργάνωση, χωρίς ἐπιροή στό ἐργατικό κίνημα τῶν ΕΠΑ. — 314.

- ²³⁷ Πρόκειται γιά τό σχέδιο τοῦ νέου προγράμματος τοῦ Κόμματος, πού τήν ἀναγκαιότητά του τήν-τόνιζε ὁ Β. Ι. Λένιν μέ ἐπιμονή. Ὁ Λένιν ἄρχισε νά δουλεύει γιά τό πρόγραμμα πρίν ἀπό τήν ἐπιστροφή του στή Ρωσία στίς 3 (16) τοῦ Ἀπρίλη 1917.

Στό «Πρόχειρο σχέδιο τοῦ πέμπτου «Γράμματος ἀπό μακρυά»», πού γράφτηκε τό Μάρτη τοῦ 1917, ὁ Λένιν χάραξε ἕνα συγκεκριμένο σχέδιο ἀλλαγῆς τοῦ προγράμματος τοῦ Κόμματος, πού ψηφίστηκε τό 1903 στό II συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ (βλ. Ἀπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 31ος, σελ. 58-59). Τή δουλιά πάνω στό σχέδιο τοῦ νέου προγράμματος τοῦ Κόμματος ὁ Λένιν τή συνέχισε στίς θέσεις τοῦ Ἀπρίλη καί στό ἄρθρο «Τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάστασή μας (Σχέδιο προγράμματος τοῦ προλεταριακοῦ κόμματος)» (βλ. Ἀπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 31ος, σελ. 103-112, 149-186). Τό ζήτημα τῆς ἀναθεώρησης τοῦ προγράμματος τοῦ Κόμματος μπῆκε στήν VII Πανρωσική συνδιάσκεψη (τοῦ Ἀπρίλη) τοῦ ΣΔΕΚΡ (μπ). Ὁ Λένιν πρότεινε στή συνδιάσκεψη «Σχέδιο τροποποιήσεων τοῦ θεωρητικοῦ, τοῦ πολιτικοῦ καί μερικῶν ἄλλων μερῶν τοῦ προγράμματος», πού ἐξετάστηκε ἀπό τήν ἐπιτροπή προγράμματος τῆς συνδιάσκεψης. Ἡ ἀπόφαση πάνω στήν εἰσήγηση τοῦ Λένιν, πού ψηφίστηκε ἀπό τή συνδιάσκεψη, καθόριζε τήν κατεύθυνση πρός τήν ὁποία ἔπρεπε νά ἀναθεωρηθεῖ τό πρόγραμμα τοῦ Κόμματος. Ἡ συνδιάσκεψη ἔδωσε ἐντολή στήν ΚΕ νά συντάξει τό σχέδιο προγράμματος καί νά τό παρουσιάσει γιά ἔγκριση στό συνέδριο τοῦ Κόμματος. Μέ πρόταση τῆς ΚΕ τοῦ Κόμματος τόν Ἰούνιο τοῦ 1917 ὁ Λένιν ἐξέδωσε τή μπροσούρα «Ὑλικά σχετικά μέ τήν ἀναθεώρηση τοῦ προγράμματος τοῦ Κόμματος», ὅπου μπῆκαν τό «Σχέδιο τροποποιήσεων τοῦ θεωρητικοῦ, τοῦ πολιτικοῦ καί μερικῶν ἄλλων μερῶν τοῦ προγράμματος», «Σκέψεις σχετικά μέ τίς παρατηρήσεις τῆς ἐπιτροπῆς τῆς VII Πανρωσικῆς συνδιάσκεψης (τοῦ Ἀπρίλη) τοῦ ΣΔΕΚΡ (μπ)» καί ἄλλα ντοκουμέντα (βλ. Ἀπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 32ος, σελ. 135-162). Στόν πρόλογο τῆς μπροσούρας ὁ Λένιν ἔγραφε ὅτι, ἐκδίδοντας αὐτό τό ὑλικό,

θεωρεῖ κύριο καθήκον «νά τραβήξει ὅσο μπορεῖ περισσότερους συντρόφους στή δραστήρια δουλιὰ γιά τήν ἐπεξεργασία τοῦ προγράμματος τοῦ Κόμματος» ("Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 32ος, σελ. 137).

Τό VI συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ (μπ), πού συνήλθε στίς 26 τοῦ Ἰούλη-3 τοῦ Αὐγούστου (8-16 τοῦ Αὐγούστου) 1917, ἐπικύρωσε τήν ἀπόφαση τῆς συνδιάσκεψης τοῦ Ἀπρίλη γιά τήν ἀνάγκη τῆς ἀναθεώρησης τοῦ προγράμματος τοῦ Κόμματος καί ψήφισε ἀπόφαση γιά τή σύγκληση εἰδικοῦ συνεδρίου τοῦ Κόμματος, μέ σκοπό νά ἐπεξεργαστεῖ τό νέο πρόγραμμα· τό συνέδριο ὅμως αὐτό δέν ἔγινε ἐξαιτίας τῶν γεγονότων πού διαδραματίστηκαν στή χώρα.

Μετά τή Μεγάλη Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση τό ζήτημα τοῦ προγράμματος τοῦ Κόμματος μπῆκε στό VII συνέδριο τοῦ ΚΚΡ (μπ) τό Μάρτη τοῦ 1918. Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ νέου προγράμματος τέλειωσε τό 1919 καί στό VIII συνέδριο τοῦ ΚΚΡ (μπ) τό Μάρτη τοῦ 1919 ψηφίστηκε τό δεύτερο πρόγραμμα τοῦ Κόμματος. Τό πρόγραμμα καθόριζε τά καθήκοντα τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος σέ ὅλη τή μεταβατική περίοδο ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό, ἐξόπλιζε ἰδεολογικά τό Κόμμα καί τήν ἐργατική τάξη στόν ἀγώνα γιά τήν οἰκοδόμηση τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας.

"Ολα τά βασικά μέρη τοῦ σχεδίου προγράμματος τά ἔγραψε ὁ Β. Ι. Λένιν.

²³⁸ Πρόκειται γιά τό ἄρθρο τοῦ Φ. Ἐνγκελς «Γιά τό κύρος» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 302-305). — 315.

²³⁹ Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 184. — 315.

²⁴⁰ Στό χειρόγραφο «Ἄμαρξισμός γιά τό κράτος» οἱ περικοπές ἀπό τό ἔργο τοῦ Κ. Μάρξ «Ἄμαρξ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία» εἶναι χωρισμένες κατά σημεῖα καί ἀριθμημένες (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 213-223). Στή δεξιά πλευρά τοῦ κειμένου ὁ Β. Ι. Λένιν δείχνει αὐτούς τούς ἀριθμούς τῶν περικοπῶν. Στίς ἀγκύλες σημειώνονται οἱ σελίδες αὐτοῦ τοῦ τόμου μέ τυπογραφικά στοιχεῖα τῶν 9. — 319.

²⁴¹ Ἡ δεύτερη περίληψη τοῦ κεφαλαίου III συντάχθηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν, ὅπως φαίνεται, στήν πορεία ἤδη τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου. Οἱ ἀριθμοί στή δεξιά πλευρά τοῦ κειμένου δείχνουν τίς σελίδες τοῦ χειρογράφου τοῦ βιβλίου «Κράτος καί ἐπανάσταση». Στίς ἀγκύλες σημειώνονται οἱ σελίδες αὐτοῦ τοῦ τόμου. — 320.

²⁴² Βλ. Φ. Ἐνγκελς. Γράμμα πρὸς τόν Α. Μπέμπελ τῆς 18-28 τοῦ Μάρτη 1875 (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 5). — 322.

²⁴³ Πρόκειται γιά τό ἀντεπαναστατικό κίνημα τῆς ἀστικῆς τάξης καί τῶν τσιφλικάδων τόν Αὐγούστο τοῦ 1917. Ἐπικεφαλῆς τοῦ κινήματος μπῆκε ὁ ἀνώτερος διοικητής τοῦ στρατοῦ, ὁ τσαρικός στρατηγός

Κορνίλοφ. Οί συνωμότες έταξαν για σκοπό τους να καταλάβουν την Πετρούπολη, να συντρίψουν τό Μπολσεβίκικο κόμμα, να διαλύσουν τά Σοβιέτ, να εγκαθιδρύσουν στρατιωτική δικτατορία στή χώρα και να προετοιμάσουν την παλινόρθωση της μοναρχίας. Στή συνωμοσία συμμετείχε ό αρχηγός της Προσωρινής κυβέρνησης Α. Φ. Κέρενσκι, όμως, όταν εκδηλώθηκε τό κίνημα, έπειδή φοβήθηκε ότι και ό ίδιος θα σαρωθεί μαζί μέ τόν Κορνίλοφ, διαχώρισε τίς ευθύνες του και τόν κήρυξε κινηματία ενάντια στην Προσωρινή κυβέρνηση.

Τό κίνημα του Κορνίλοφ καταπνίγηκε από τούς εργάτες και τούς αγρότες, πού τούς καθοδηγοῦσε τό Κόμμα των μπολσεβίκων. Κάτω από την πίεση των μαζών ή Προσωρινή κυβέρνηση υποχρεώθηκε να εκδόσει διαταγή για τή σύλληψη του Κορνίλοφ και των συνεργατών του και την παραπομπή τους σέ δίκη για άνταρσία. — 323.

- ²⁴⁴ Πρόκειται για την Πανρωσική δημοκρατική σύσκεψη, πού συγκλήθηκε από την έσέρο-μενσεβίκικη ΚΕΕ των Σοβιέτ για τή λύση του ζητήματος της έξουσίας. 'Ο πραγματικός όμως σκοπός πού έβαζαν οί οργανωτές της σύσκεψης ήταν να αποτραβήξουν την προσοχή των λαϊκών μαζών από την αναπτυσσόμενη επανάσταση. 'Η σύσκεψη καθορίστηκε να γίνει στις 12 (25) του Σεπτέμβρη, μετά όμως αναβλήθηκε και έγινε στις 14 ως τίς 22 του Σεπτέμβρη (27 του Σεπτέμβρη — 5 του 'Οχτώβρη) 1917 στην Πετρούπολη. Σ'αυτή παρευρίσκονταν πάνω από 1500 άτομα. Οί ήγέτες των μενσεβίκων και των έσέρων πήραν όλα τά μέτρα για να μειώσουν την εκπροσώπηση των εργατικών και αγροτικών μαζών και να αυξήσουν τόν αριθμό των αντιπροσώπων από τίς διάφορες μικροαστικές και αστικές οργανώσεις, εξασφαλίζοντας έτσι για τόν έαυτό τους την πλειοψηφία στή σύσκεψη. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να δυναμώσει ή εκπροσώπηση των αυτοδιοικήσεων των πόλεων, πού πήραν 300 θέσεις, τά ζέμστβο να πάρουν 200 θέσεις, οί συνεταιρισμοί πού βρίσκονταν στά χέρια των μενσεβίκων και των έσέρων να πάρουν 120 θέσεις. 'Ενώ τά Σοβιέτ των εργατών και στρατιωτών βουλευτών, πού αντιπροσώπευαν την πλειοψηφία του λαού πήραν συνολικά 230 θέσεις.

'Η ΚΕ του ΣΔΕΚΡ (μπ) στή συνεδρίαση της 3 (16) του Σεπτέμβρη αποφάσισε τή συμμετοχή στή σύσκεψη και έστειλε στις τοπικές κομματικές οργανώσεις έγκύκλιο, στην όποία τόνιζε ότι είναι απαραίτητο «να καταβληθούν όλες οί προσπάθειες για τή δημιουργία όσο τό δυνατό πιο σημαντικής και συσπειρωμένης ομάδας από τά μέλη του Κόμματος πού παίρνουν μέρος στή σύσκεψη» («'Αλληλογραφία της γραμματείας της ΚΕ του ΣΔΕΚΡ (μπ) μέ τίς τοπικές κομματικές οργανώσεις (Μάρτης-'Οχτώβρης 1917)» 1957, σελ. 35). Οί μπολσεβίκοι πήραν μέρος στή σύσκεψη για να χρησιμοποιήσουν τό βήμα της για τό ξεσκέπασμα των μενσεβίκων και των έσέρων.

Στό γράμμα προς την Κεντρική 'Επιτροπή, την 'Επιτροπή Πετρούπολης και Μόσχας του ΣΔΕΚΡ (μπ) «Οί μπολσεβίκοι πρέπει να πάρουν την έξουσία» και στό γράμμα προς την Κεντρική 'Επιτροπή του ΣΔΕΚΡ (μπ) «'Ο μαρξισμός και ή εξέγερση» (βλ. "Απαντα, 4η ρωσ.

έκδ., τόμ. 26ος, σελ. 1-3, 4-9) ό Λένιν χάραζε τήν τακτική τών μπολσεβίκων σχετικά μέ τή Δημοκρατική σύσκεψη.

Ή Δημοκρατική σύσκεψη εξέλεξε τό λεγόμενο Προκοινοβούλιο (Πανρωσικό δημοκρατικό συμβούλιο).

Στήν πρώτη συνεδρίαση τοῦ Προκοινοβουλίου (23 τοῦ Σεπτέμβρη) έγκρίθηκε ή συμφωνία τών έσέρων καί τών μενσεβίκων μέ τούς καντέτους γιά τή δημιουργία νέου κυβερνητικοῦ συνασπισμοῦ. Ή νέα Προσωρινή κυβέρνηση συνασπισμοῦ ψήφισε διάταξη σύμφωνα μέ τήν όποία τό Προκοινοβούλιο πήρε τήν όνομασία «Προσωρινό συμβούλιο τῆς Ρωσικῆς δημοκρατίας» καί έπρεπε νά αποτελεί μόνο συμβουλευτικό ὄργανο τῆς κυβέρνησης. Ή σύνθεσή του συμπληρώθηκε μέ εκπροσώπους τών αστικοτσιφλικάδικων ὁργανώσεων καί ύπηρεσιῶν (τοῦ Κόμματος τών καντέτων κ.ά.). Αυτό ήταν μιά προσπάθεια νά δημιουργήσει κοινοβουλευτικές αὐταπάτες στό λαό, νά παρεμποδίσει τήν ανάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς επανάστασης.

Ή ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ (μπ) στίς 21 τοῦ Σεπτέμβρη (4 τοῦ Ὀχτώβρη) αποφάσισε νά ἀνακαλέσει τούς μπολσεβίκους ἀπό τό προεδρεῖο τῆς σύσκεψης, ὅμως νά μήν ἀποχωρήσουν ἀπό τή σύσκεψη. Αποφασίστηκε μέ ψήφους 9 ἔναντι 8 νά μή μποῦν στό Προκοινοβούλιο. Επειδή οἱ ψῆφοι μοιράστηκαν στή μέση, ἀνατέθηκε σέ κομματική σύσκεψη νά αποφασίσει τελικά «ἀμέσως νά συγκροτηθεῖ σέ σῶμα ἀπό τήν κομματική ομάδα τῆς Δημοκρατικῆς σύσκεψης». Παρακάτω στά πρακτικά τῆς συνεδρίασης τῆς ΚΕ εἶναι γραμμένο ὅτι στή σύσκεψη μέ ψήφους 77 ἔναντι 50 αποφασίστηκε ή συμμετοχή στό Προκοινοβούλιο καί ή ἀπόφαση αὐτή ἐπικυρώθηκε ἀπό τήν ΚΕ.

Ο Λένιν στά ἄρθρα «Οἱ ἥρωες τῆς καλπιάς καί τά λάθη τών μπολσεβίκων», «Ἀπό τό ἡμερολόγιο ενός δημοσιολόγου. Τά λάθη τοῦ Κόμματός μας» καί «Ή κρίση ώρίμασε» (βλ. Ἀπαντα, 4η ρωσ. έκδ., τόμ. 26ος, σελ. 24-31, 32-37, 52-62) επέκρινε τά λάθη τακτικῆς τών μπολσεβίκων σχετικά μέ τή Δημοκρατική σύσκεψη· ἀπαίτησε κατηγορηματικά τήν έξοδο τών μπολσεβίκων ἀπό τό Προκοινοβούλιο καί ὑπογράμμισε τήν ἀνάγκη τῆς συγκέντρωσης ὅλων τών δυνάμεων γιά τήν προετοιμασία τῆς επανάστασης. Ή Κεντρική Ἐπιτροπή τοῦ Κόμματος συζήτησε τήν πρόταση τοῦ Λένιν καί πήρε ἀπόφαση γιά τήν ἀποχώρηση τών μπολσεβίκων ἀπό τό Προκοινοβούλιο, ὑπερνικώντας τήν ἀντίσταση τοῦ Κάμενεφ, τοῦ Ρίκοφ καί τών ἄλλων ἡττοπαθῶν πού ὑποστήριζαν τή συμμετοχή στό Προκοινοβούλιο. Στίς 7 (20) τοῦ Ὀχτώβρη, τήν πρώτη μέρα τῆς ἑναρξης τοῦ Προκοινοβουλίου οἱ μπολσεβίκοι, ἀφοῦ διάβασαν τή διακήρυξή τους, ἀποχώρησαν ἀπ' αὐτό. — 324.

²⁴⁵ Οἱ ἀριθμοί στή δεξιὰ πλευρά τοῦ κειμένου δείχνουν τίς σελίδες τοῦ χειρογράφου τοῦ βιβλίου «Κράτος καί επανάσταση». Στίς ἀγκύλες σημειώνονται οἱ σελίδες αὐτοῦ τοῦ τόμου μέ τυπογραφικά στοιχεῖα τών 9. — 325.

²⁴⁶ Οἱ σημειώσεις πάνω στό ἄρθρο τοῦ Ν. Ι. Μπουχάριν «Γιά τή θεωρία τοῦ

ιμπεριαλιστικού κράτους» γράφτηκαν από τόν Β. Ι. Λένιν όχι αργότερα από τόν Αύγουστο τοῦ 1916 καί πρωτοδημοσιεύτηκαν τό 1932. Ἀπό τήν ἀλληλογραφία τοῦ Λένιν μέ τόν Μπουχάριν καί τόν Ζηνόβιεφ εἶναι γνωστό ὅτι ὁ Μπουχάριν εἶχε πρόθεση νά δημοσιεύσει τό ἄρθρο του στή «Σμπόρνικ «Σοτσιαλ-Ντεμοκράτα»», ὅμως τό ἄρθρο ἀπορρίφθηκε ἀπό τή Σύνταξη γιά τίς λαθεμένες ἀντιμαρξιστικές θέσεις στό ζήτημα τοῦ κράτους καί τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Λεπτομέρειες γι' αὐτό βλ. στά γράμματα τοῦ Β. Ι. Λένιν πρὸς τόν Ζηνόβιεφ καί τόν Μπουχάριν, πού γράφτηκαν τόν Αύγουστο τοῦ 1916 (᾿Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 35ος, σελ. 180-181, 182-183). Ὁ Μπουχάριν, παρ' ὅλο πού ἤξερε τήν ἀρνητική στάση τοῦ Λένιν ἀπέναντι στό ἄρθρο του, τό 1925 τό δημοσίευσε στό περιοδικό «Ρεβολιούτσιγια Πράβα», τεῦχ. 1.—329.

- 247 Πρόκειται γιά τό βιβλίο τοῦ Α. Λόρια «Les basses économiques de la constitution sociale». Paris, 1903 («Οἱ οἰκονομικές βάσεις τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος». Παρίσι), πού ἀναφέρει ὁ Ν. Ι. Μπουχάριν σ' αὐτό τό χωρίο τοῦ ἁρθροῦ του.—329.
- 248 Στήν ἀριστερή πλευρά τοῦ κειμένου ὁ Λένιν δείχνει τίς σελίδες τοῦ χειρογράφου τοῦ ἁρθρου τοῦ Ν. Ι. Μπουχάριν.—329.
- 249 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἐλέγχει τό κείμενο τῶν περικοπῶν πού ἀναφέρει ὁ Ν. Ι. Μπουχάριν ἀπό τό βιβλίο τοῦ Φ. Ἐνγκελς «Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates». 3. Aufl. Stuttgart, 1889 («Ἡ καταγωγή τῆς οἰκογένειας, τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καί τοῦ κράτους». 3η ἔκδοση Στουτγάρδη), μέ βάση τήν 6η ἔκδοση αὐτοῦ τοῦ ἔργου. Ὁ Λένιν τονίζει ὅτι στό ἄρθρο τοῦ Μπουχάριν δέν δόθηκε πλήρης καί ἀκριβῆς μετάφραση αὐτῶν τῶν περικοπῶν. Τά χωρία πού ἀναφέρονται βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. ᾿Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 169, 170, 171.—329.
- 250 Πρόκειται γιά ἓνα ἀπόσπασμα ἀπό τό ἄρθρο τοῦ Φ. Ἐνγκελς «Γιά τό κύρος» («Die Neue Zeit», 1913, τεῦχ. 2, 10 τοῦ Ὀχτώβρη, σελ. 39. Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. ᾿Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 305).—329.
- 251 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. ᾿Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 20ός, σελ. 291-292.—330.
- 252 Οἱ σημειώσεις στό ἄρθρο τοῦ Ν. Ι. Μπουχάριν «Τό ἱμπεριαλιστικό ληστρικό κράτος», πού δημοσιεύτηκε μέ τήν ὑπογραφή «Nota bene» στήν ἐφημερίδα «Jugend-Internationale» («Ἡ Διεθνῆς τῶν Νέων»), ἀρ. φύλ. 6 τῆς 1 τοῦ Δεκέμβρη 1916, ἔγιναν ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν, ὅπως φαίνεται, ἀκριβῶς ἀμέσως μετά τήν ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας. Ὁ Μπουχάριν σ' αὐτό τό ἄρθρο ἀνέπτυσε τίς ἴδιες ἀκριβῶς μισοαναρχικές ἀντιμαρξιστικές ἀντιλήψεις στό ζήτημα τοῦ κράτους, πού ἀνέπτυσε καί στό ἄρθρο «Γιά τό ζήτημα τῆς θεωρίας τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ κράτους», πού ἀπορίφθηκε ἀπό τή Σύνταξη τῆς «Σμπόρνικ «Σοτσιαλ-Ντεμοκράτα»».

«Τόν Αύγουστο τοῦ 1916 ἔγραφα στόν Μπουχάριν: «ἄφησε νά ὠριμάσουν οἱ σκέψεις σου γιά τό κράτος», —τόνιζε ἀργότερα ὁ Β. Ι. Λένιν. Αὐτός ὅμως δέν ἄφησε νά ὠριμάσουν, ἔγραψε ἄρθρα στόν Τύπο μέ τήν ὑπογραφή «Nota bene», καί τό ἔκανε αὐτό ἔτσι πού, ἀντί νά ξεσκεπάσει τούς καουτσκιστές, τούς βοήθησε μέ τά λάθη του!!» (σέ τοῦτο τόν τόμο σελ. 173).

Παίρνοντας στίς 5 (18) τοῦ Δεκέμβρη 1916 τό περιοδικό «Arbeiterpolitik» («Ἑργατική Πολιτική»), τεῦχ. 25 τῆς 9 τοῦ Δεκέμβρη 1916, ὅπου δημοσιεύτηκε τό ἴδιο ἀκριβῶς ἄρθρο μέ μικρές ἀλλαγές, ὁ Λένιν κοίταξε ξανά τίς σημειώσεις του καί ὑπογράμμισε στήν «Jugend-Internationale» τά χωρία ἐκεῖνα πού ἔλειπαν ἀπό τό «Arbeiterpolitik». — 331.

- 253 «Arbeiterpolitik» («Ἑργατική Πολιτική») — ἐβδομαδιαῖο περιοδικό τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ, ὄργανο τῆς ὁμάδας τῶν ἀριστερῶν ριζοσπαστῶν τῆς Βρέμης μ' ἐπικεφαλῆς τόν Ι. Κνίφ καί τόν Π. Φρέλιχ, πού τό 1919 προσχώρησε στό Κομμουνιστικό κόμμα τῆς Γερμανίας. Ἐβγαίνει στή Βρέμη ἀπό τό 1916 ὥς τό 1919. Τό περιοδικό ἀγωνίστηκε κατά τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ στό γερμανικό καί στό διεθνές ἐργατικό κίνημα. Στό περιοδικό συνεργάζονταν οἱ Ν. Ι. Μπουχάριν, Α. Γκιλμπό, Α. Μ. Κολλοντάι, Ν. Κ. Κρούπσκαγια, Α. Πάννεκουκ, Κ. Ράντεκ, Γ. Μ. Στεκλόφ καί ἄλλοι.

Μετά τή Μεγάλη Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση τό περιοδικό φώτιζε πλατιά τή ζωή τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας. Στά 1917-1919 δημοσιεύτηκαν σ' αὐτό μερικά ἄρθρα καί ὁμιλίες τοῦ Β. Ι. Λένιν («Ἡ κρίση ὠρίμασε», «Εἰσήγηση γιά τά ἄμεσα καθήκοντα τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας», «Λόγος στό Σοβιέτ Μόσχας τῶν ἐργατῶν, ἀγροτῶν καί κόκκινων στρατιωτῶν βουλευτῶν στίς 23 τοῦ Ἀπρίλη 1918»). Στήν περίοδο τῆς ἐπανάστασης τοῦ Νοέμβρη 1918 στή Γερμανία τό περιοδικό δημοσίευσε τό Ι καί ΙΙ μέρος τοῦ ἄρθρου τοῦ Β. Ι. Λένιν «Τό στρατιωτικό πρόγραμμα τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης» καί ἀποσπάσματα ἀπό τό βιβλίο του «Κράτος καί ἐπανάσταση» (§ § 1,3,4, τοῦ Κεφαλαίου Ι, § 3 τοῦ κεφαλαίου ΙΙΙ καί § 1 τοῦ Κεφαλαίου ΙV). — 331.

- 254 Τό σχέδιο τοῦ ἄρθρου «Γιά τό ζήτημα τοῦ ρόλου τοῦ κράτους» συντάχθηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν ὄχι νωρίτερα ἀπό τίς 18 τοῦ Νοέμβρη (1 τοῦ Δεκέμβρη) 1916 στήν περίοδο πού δούλευε τά ὑλικά πού ἀφοροῦσαν τό ζήτημα τῆς σχέσης τοῦ μαρξισμοῦ πρός τό κράτος. Τό φύλλο μέ τό σχέδιο τοῦ ἄρθρου μπῆκε στό τετράδιο «Ἁ μαρξισμός γιά τό κράτος». Τό ὅτι ὁ Λένιν σκόπευε νά γράψει ἔργο γιά τό κράτος, εἶναι γνωστό ἀπό τό σημείωμά του «Ἡ Διεθνῆς τῶν Νέων», πού δημοσιεύτηκε τό Δεκέμβρη τοῦ 1916. Ἀναλύοντας καί κριτικάροντας τό ἄρθρο τοῦ Ν. Ι. Μπουχάριν «Τό ἱμπεριαλιστικό ληστρικό κράτος», ὁ Λένιν ἔγραφε: «Σ' αὐτό τό ἐξαιρετικά σπουδαῖο ζήτημα ἐλπίζουμε νά ἐπανέλθουμε σέ ἰδιαίτερο ἄρθρο» (Ἁπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 30ός, σελ. 228). Ἀπό τήν ἀντιπαράθεση τοῦ σχεδίου τοῦ ἄρθρου «Γιά τό ζήτημα τοῦ ρόλου τοῦ κράτους» μέ τά ἄρθρα τοῦ Μπουχάριν «Γιά τή θεωρία τοῦ ἱμπεριαλιστι-

κοῦ κράτους» καί «Τό ἱμπεριαλιστικό ληστρικό κράτος», φαίνεται ὅτι αὐτό εἶναι τό σχέδιο τοῦ ἄρθρου, πού στρέφεται ἐνάντια στίς ἀντιμαρξιστικές μισοαναρχικές ἀντιλήψεις τοῦ Μπουχάριν πάνω στό ζήτημα τοῦ κράτους.

Σέ γράμμα του πρὸς τήν Α. Μ. Κολλοντάι τῆς 4 (17) τοῦ Φλεβάρη 1917 ὁ Β. Ι. Λένιν ἔγραφε: «ἐτοιμάζω (σχεδόν ἐτοίμασα τό ὑλικό) ἓνα ἄρθρο γιά τή σχέση τοῦ μαρξισμοῦ πρὸς τό κράτος» ("Απαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 35ος, σελ. 229). Τό ἄρθρο προοριζόταν γιά τό τεῦχ. 4 τῆς «Σμπόρνικ «Σοτσιαλ-Ντεμοκράτα»», ὅμως, ὅπως φαίνεται, δέν γράφτηκε. Τά ὑλικά πού συγκεντρώθηκαν ἀπό τόν Λένιν γιά τό ἄρθρο ἀποτέλεσαν τώρα τό τετράδιο «Ὁ μαρξισμός γιά τό κράτος» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 123-307) καί χρησιμοποιήθηκαν ἀπό τόν Λένιν γιά τή δουλιὰ του στό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση». — 339.

- 255 Βλ. Κ. Μάρξ. «Κριτικές σημειώσεις στό ἄρθρο τοῦ «Προυσσάκ» «Ὁ βασιλιάς τῆς Πρωσίας καί ἡ κοινωνική μεταρύθμιση»» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 1ος, σελ. 439). Ὁ Λένιν παραθέτει τό ἄρθρο αὐτό ἀπό τό βιβλίο: «Aus dem literarischen Nachlaß von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle». Hrsg. von F. Mehring. Bd. 2. Gesammelte Schriften von K. Marx und F. Engels. Von Juli 1844 bis November 1847. Stuttgart, 1902 («Ἀπό τή φιλολογική κληρονομιά τοῦ Κ. Μάρξ, τοῦ Φ. Ἐνγκελς καί τοῦ Φ. Λασσάλ». Ἐκδ. ἀπό τόν Φ. Μέρινγκ. Τόμ. 2ος. Διαλεχτά ἔργα τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. Ἐνγκελς. Ἀπό τόν Ἰούλη τοῦ 1844 ὥς τό Νοέμβρη τοῦ 1847. Στουτγάρδη.) — 340.
- 256 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 302-305. — 340.
- 257 Βλ. Κ. Μάρξ. «Πολιτική ἀδιαφορία» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 296-301). — 340.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΠΗΓΩΝ
ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΕΙ Ἡ ΠΑΡΑΘΕΤΕΙ ΠΕΡΙΚΟΠΕΣ ΤΟΥΣ
Ο Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

Γιά τά Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν. [Σχέδιο ἀπόφασης τῶν μενσεβίκων στό IV (Ἑνωτικό) συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ]. «Παρτίνιγε Ἰσβέστιγια», [Πετρούπολη], 1906, ἀρ. φύλ. 2, 20 τοῦ Μάρτη, σελ. 11. Μέ τό γενικό τίτλο: Σχέδιο ἀποφάσεων γιά τό ἐπικείμενο συνέδριο, ἐπεξεργασμένο ἀπό τήν ὁμάδα τῶν «μενσεβίκων» μέ τή συμμετοχή τῶν συντακτῶν τῆς «Ἰσκρα». — 323.

Δαντόν. Λόγος στή νομοθετική συνέλευση τῆς 2 τοῦ Σεπτέμβρη 1792. — βλ. Bulletin de l'assemblée nationale.

Ἐνγκελς, Φ. Γράμμα πρὸς τόν Μπέμπελ. 18-28 τοῦ Μάρτη 1875. — 20.

— *Εἰσαγωγή [στό ἔργο τοῦ Κ. Μάρξ «Οἱ ταξικοί ἀγῶνες στή Γαλλία ἀπό τό 1848 ὥς τό 1850»].* 6 τοῦ Μάρτη 1895. — 162, 208, 210.

— *Πρόλογος [στήν πρώτη γερμανική ἔκδοση τοῦ βιβλίου τοῦ Κ. Μάρξ «Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας»].* 23 τοῦ Ὀχτώβρη 1884. Στό βιβλίο: Μάρξ, Κ. Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας. Ἀπάντηση στή «Φιλοσοφία τῆς ἀθλιότητας» τοῦ κ. Πруντόν. Μέ πρόλογο καί σημειώσεις τοῦ Φρ. Ἐνγκελς. Μετάφραση ἀπό τά γαλλικά τοῦ Σ. Α. Ἀλεξέγεφ. Ἐκδοση 3η. Πετρούπολη. «Νόβι Μίρ», 1906, σελ. 3-20. — 315.

«Ζαριά», Stuttgart, 1901, τεῦχ. 1, Ἀπρίλης, σελ. 233-239. — 105.

Ἱστορική συνεδρίαση. — «Πράβντα», Πετρούπολη, 1917, ἀρ. φύλ. 80, 26 (13) τοῦ Ἰούνη, σελ. 1-2. — 75-76.

Κάουτσκι, Κ. Ἡ κοινωνική ἐπανάσταση. I. Κοινωνική μεταρύθμιση καί κοινωνική ἐπανάσταση. II. Τήν ἄλλη μέρα μετά τήν κοινωνική ἐπανάσταση. Μέ δύο παραρτήματα. Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά Ν. Κάρποφ. Μέ ἐπιμέλεια τοῦ Ν. Λένιν. Ἐκδοση τοῦ Συνδέσμου τῆς ρωσικῆς ἐπαναστατικῆς σοσιαλδημοκρατίας, Γενεύη, τυπ. Συνδέσμου, 1903. 205 σελ. (ΣΔΕΚΡ). — 107-109, 272-276.

Λένιν, Β. Ι. Τό ἀρχικό σχέδιο τῶν θέσεων τοῦ Ἀπρίλη. 3 (16) τοῦ Ἀπρίλη 1917. — 82.

— *Γιά τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου στήν τωρινή ἐπανάσταση.* — «Πράβντα», Πετρούπολη, 1917, ἀρ. φύλ. 26, 7 τοῦ Ἀπρίλη, σελ. 1-2. Ὑπογραφή Ν. Λένιν. — 139.

— *Γιά τόν πόλεμο.* Λόγος τοῦ σ. Λένιν στό συνέδριο τῶν Σοβιέτ. — «Πράβντα», Πετρούπολη, 1917, ἀρ. φύλ. 95, 13 τοῦ Ἰούλη (30 τοῦ Ἰούνη), σελ. 2-3· ἀρ. φύλ. 96, 14 (1) τοῦ Ἰούλη, σελ. 2-3· ἀρ. φύλ. 97, 15 (2) τοῦ Ἰούλη, σελ. 2-3. — 314.

— *Γράμμα πρὸς τόν Ν. Ι. Μπουχάριν.* Αὐγουστος 1916. — 172.

- *Εισήγηση στή συγκέντρωση τῶν μπολσεβίκων, πού πῆραν μέρος στήν Πανρωσική σύσκεψη τῶν Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν καί στρατιωτῶν βουλευτῶν, τῆς 4 (17) τοῦ Ἀπρίλη 1917.* — 82.
- *Ἕνα θεμελιακό ζήτημα («Ξεχασμένα λόγια» τοῦ δημοκρατισμοῦ) — «Πράβντα», Πετρούπολη, 1917, ἀρ. φύλ. 68, 10 τοῦ Ἰούνη (28 τοῦ Μάη), σελ. 3.* — 74.
- * — *Κράτος καί ἐπανάσταση. Ἡ διδασκαλία τοῦ μαρξισμού γιά τό κράτος καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάσταση. Μέρος I. Πετρούπολη, «Ζίζν ἰ Ζνάνιγε», 1918, σελ. 115 (Κοινωνιολογική βιβλιοθήκη. Βιβλίο 40-ό). Πάνω ἀπό τόν τίτλο τοῦ βιβλίου τό ὄνομα τοῦ συγγραφέα: Β. Ἰλίν (Ν. Λένιν).* — 3, 34-35, 120.
- *Κράτος καί ἐπανάσταση. Ἡ διδασκαλία τοῦ μαρξισμού γιά τό κράτος καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάσταση. Μέρος I. Μόσχα-Πετρούπολη, «Κομμουνίστ», 1919, 150 σελ. (ΚΚΡ (μπ)). Πάνω ἀπό τόν τίτλο τοῦ βιβλίου τό ὄνομα τοῦ συγγραφέα: Ν. Λένιν (Βλαντ. Οὐλιάνοφ).* — 4, 33.
- *Λόγος γιά τή στάση ἀπέναντι στήν Προσωρινή κυβέρνηση στίς 4 (17) τοῦ Ἰούνη* — βλ. Λένιν, Β. I. Λόγος τοῦ σ. Λένιν στό Πανρωσικό συνέδριο τῶν Σοβιέτ τῶν Ἐργατῶν καί Στρατιωτῶν Βουλευτῶν.
- *Λόγος γιά τόν πόλεμο στίς 9 (22) τοῦ Ἰούνη* — βλ. Λένιν, Β. I. Γιά τόν πόλεμο. Λόγος τοῦ σ. Λένιν στό συνέδριο τῶν Σοβιέτ.
- *Λόγος τοῦ σ. Λένιν στό Πανρωσικό συνέδριο τῶν Σοβιέτ τῶν Ἐργατῶν καί Στρατιωτῶν βουλευτῶν. «Πράβντα», Πετρούπολη, 1917, ἀρ. φύλ. 82, 28 (15) τοῦ Ἰούνη, σελ. 2-3· ἀρ. φύλ. 83, 29 (16) τοῦ Ἰούνη, σελ. 2-3.* — 314.
- * — *Μερικές θέσεις. Ἀπό τή Σύνταξη.* — «Σοτσιαλ-Ντεμοκράτ», Γενεύη, 1915, ἀρ. φύλ. 47, 13 τοῦ Ὀχτώβρη, σελ. 2. — 314, 323.
- * — *Ἡ προλεταριακή ἐπανάσταση καί ὁ ἀποστάτης Κάουτσκι. Μόσχα-Πετρούπολη, «Κομμουνίστ», 1918, 135 σελ. (ΚΚΡ (μπ)). Πάνω ἀπό τόν τίτλο τοῦ βιβλίου τό ὄνομα τοῦ συγγραφέα: Ν. Λένιν (Β. Οὐλιάνοφ).* — 35.
- * — *Πρόλογος στή ρωσική μετάφραση [τῶν γραμμάτων τοῦ Κ. Μάρξ πρὸς τόν Λ. Κούγκελμαν]. Στό βιβλίο: Μάρξ, Κ., γράμματα πρὸς τόν Λ. Κούγκελμαν. Μέ πρόλογο τῆς Σύνταξης τοῦ περιοδικοῦ «Neue Zeit». Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά τῆς Μ. Ἰλινά μέ ἐπιμέλεια καί πρόλογο τοῦ Ν. Λένιν. Πετρούπολη, «Νόβαγια Ντούμα», 1907, σελ. III-XI.* — 38.
- *Τά Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν. [Σχέδιο ἀπόφασης στό IV (Ἑνωτικό) συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ]. — «Παρτίνιγε Ἰσβέστιγια», [Πετρούπολη], 1906, ἀρ. φύλ. 2, 20 τοῦ Μάρτη, σελ. 7. Μέ τό γενικό τίτλο: Σχέδιο ἀποφάσεων. Γιά τό Ἑνωτικό συνέδριο τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ρωσίας.* — 313, 323.

* Μέ ἀστερίσκο σημειώνονται τά βιβλία, οἱ ἐφημερίδες, τά ἄρθρα καί τά ντοκουμέντα πού ἔχουν σημειώσεις τοῦ Β. I. Λένιν καί φυλάγονται στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμού-λενινισμού τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ.

- Μάρξ, Κ. καί Ένγκελς, Φ. *Μανιφέστο τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος*. Δεκέμβρης 1847-Γενάρης 1848. — 22, 64, 105-106, 166, 205-206, 321.
- *Πρόλογος στή γερμανική ἔκδοση τοῦ 1872 [τοῦ «Μανιφέστου τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος»]*. 24 τοῦ Ἰούνη 1872. — 105-106.
- Μάρξ, Κ. *Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας*. Ἀπάντηση στή «Φιλοσοφία τῆς ἀθλιότητας» τοῦ κυρίου Πруντόν. Μέ πρόλογο καί σημειώσεις τοῦ Φρ. Ένγκελς. Μετάφραση ἀπό τά γαλλικά τοῦ Σ. Α. Ἀλεξέγεφ. Ἔκδοση 3η. Πετρούπολη, «Νόβι Μίρ», 1906. 175 σελ. — 315.
- *Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας*. Ἀπάντηση στή «Φιλοσοφία τῆς ἀθλιότητας τοῦ κυρίου Πрунτόν. Πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 1847. — 22, 64, 166.
- *Γράμμα πρὸς τὸν Β. Μπράκκε*, 5 τοῦ Μάη 1875. — 64, 65.
- * — *Γράμματα πρὸς τὸν Α. Κούγκελμαν*. Μέ πρόλογο τῆς Σύνταξης τοῦ περιοδικοῦ «Neue Zeit». Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά τῆς Μ. Ἰλινά μέ τὴν ἐπιμέλεια καί μέ πρόλογο τοῦ Ν. Λένιν. Πετρούπολη, «Νόβαγια Ντούμα», 1907, XI, 96 σελ. — 60-61.
- *Γράμματα τοῦ Κάρλ Μάρξ πρὸς τὸ μέλος τῆς Διεθνοῦς Κούγκελμαν*. Μέ πρόλογο τοῦ Κ. Κάουτσκι. Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά τοῦ Λ. Γκόιχμπαρκ. Πετρούπολη, Λεβενστάιν, 1907. 106 σελ. (Βιβλιοθήκη ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ). — 37-38.
- *Ἡ 18η Μπρυμαίρ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη*. Δεκέμβρης 1851-Μάρτης 1852. — 37, 38, 111, 130.
- *Δεύτερη Διακήρυξη τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῆς Διεθνοῦς Ἑνώσεως Ἑργατῶν γιὰ τὸ γαλλο-πρωσικὸ πόλεμο*. Πρὸς τὰ μέλη τῆς Διεθνοῦς Ἑνώσεως Ἑργατῶν στήν Εὐρώπη καί στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες. 9 τοῦ Σεπτέμβρη 1870. — 36.
- *Τὸ Κεφάλαιον*. Κριτικὴ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, τ. I, 1867. — 20.
- *Κριτικὴ τοῦ Προγράμματος τῆς Γκότα*. — Ἀπρίλης-ἀρχές τοῦ Μάη 1875. — 20, 22, 64, 166.
- *Κριτικὴ τοῦ Προγράμματος τῆς Γκότα*. Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά. Μέ ἐπιμέλεια τῆς Β. Ζασούλιτς. Πετρούπολη, «Νόβογε Κνιγκοϊζντά-τελστβο», 1906, 32 σελ. — 83.
- [Μπακούνιν, Μ. Α.]. *Κράτος καί ἀναρχία*. Εἰσαγωγή. Μέρος I. Χωρὶς τόπο ἔκδοσης, 1873. 308, 26 σελ. (ἔκδοση τοῦ Κοινωνικοῦ ἐπαναστατικοῦ κόμματος. Τ. I.). — 190.
- «*Ντιέλο Ναρόντα*», Πετρούπολη. — 47.
- 1917, Ἄρ. φύλ. 113, 29 τοῦ Ἰούλη, σελ. 1. — 47.
- «*Ντνιεβνίκ Σοτσιαλ-Ντεμοκράτα*». Γενεύη, 1905, ἄρ. τεῦχ. 3, Νοέμβρης, σελ. 1-23. — 36.
- 1905, ἄρ. τεῦχ. 4, Δεκέμβρης, σελ. 1-2. — 36, 48.
- «*Παρτίνιγε Ἰσβέστιγια*» [Πετρούπολη], 1906, ἄρ. φύλ. 2, 20 τοῦ Μάρτη, σελ. 7, 11. — 313, 323.

Πετρούπολη, 29 τοῦ Ἰούλη (11 τοῦ Αὐγούστου). Ἀνανέωση τῶν ὑπηρεσιῶν καί τῆς δημοκρατίας. — «Ντιέλο Ναρόντα», Πετρούπολη, 1917, ἀρ. φύλ. 113, 29 τοῦ Ἰούλη, σελ. 1.—47.

Πλεχάνοφ, Γκ. Β. Καί πάλι γιά τήν κατάστασή μας. (Γράμμα πρὸς τόν σύντροφο Χ). «Ντιεβνίκ Σοτσιαλ-Ντεμοκράτα», Γενεύη, 1905, τεῦχ. 4, Δεκέμβρης, σελ. 1-12. — 36, 48.

— Ἡ κατάσταση στή χώρα μας. — «Ντιεβνίκ Σοτσιαλ-Ντεμοκράτα», Γενεύη, 1905, τεῦχ. 3, Νοέμβρης, σελ. 1-23. — 36.

— Μερικά λόγια γιά τό τελευταῖο Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο τοῦ Παρισιοῦ. (Ἀνοιχτό γράμμα πρὸς τοὺς συντρόφους, πού μᾶς ἔστειλαν ἐξουσιοδότηση). — «Ζαριά», «Stuttgart», 1901, τεῦχ. 1, Ἀπρίλης, σελ. 233-239. — 105.

Πομιαλόβσκι, Ν. Γκ. Ἀπό τή ζωή στήν Ἱερατική Σχολή. — 97.

«Πράβντα», Πετρούπολη, 1917, ἀρ. φύλ. 26, 7 τοῦ Ἀπρίλη, σελ. 1-2. — 82.

— 1917, ἀρ. φύλ. 68, 10 τοῦ Ἰούνη (28 τοῦ Μάη), σελ. 9. — 125.

— 1917, ἀρ. φύλ. 80, 26 (13) τοῦ Ἰούνη, σελ. 1-2. — 82.

— 1917, ἀρ. φύλ. 82, 28 (15) τοῦ Ἰούνη, σελ. 2-3· ἀρ. φύλ. 83, 29 (16) τοῦ Ἰούνη, σελ. 2-3. — 314.

— 1917, ἀρ. φύλ. 95, 13 τοῦ Ἰούλη (30 τοῦ Ἰούνη), σελ. 2-3· ἀρ. φύλ. 96, 14 (1) τοῦ Ἰούλη, σελ. 2-3· ἀρ. φύλ. 97 (2) τοῦ Ἰούνη, σελ. 2-3. — 314.

Πρόγραμμα τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ρωσίας, πού ψηφίστηκε στό II συνέδριο τοῦ Κόμματος. — Στό βιβλίο: Τό Δεύτερο τακτικό συνέδριο τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ρωσίας. Πλήρες κείμενο τῶν πρακτικῶν. Ἔκδοση τῆς ΚΕ Genève, τυπογρ. τοῦ Κόμματος [1904], σελ. 1-6. (ΣΔΕΚΡ). — 65, 314.

Σαλτικόφ-Στσεντρίν, Μ. Ε. Ξεχασμένα λόγια. — 24, 45, 71.

— Σημεῖα τῶν καιρῶν. — 47.

* «Σοτσιαλ-Ντεμοκράτ», Γενεύη, 1915, ἀρ. φύλ. 47, 13 τοῦ Ὀχτώβρη, σελ. 2. — 314, 323.

«Almanacco Repubblicano per l'anno 1874», Lodi, 1873, p. 33—37, 141—148. — 59—60, 260, 266.

«Arbeiterpolitik», Bremen, 1916, Nr. 25, 9. Dezember, S. 193—195. — 331—332, 337—338.

Aus dem literarischen Nachlaß von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle. Hrsg. von F. Mehring. Bd. II. Gesammelte Schriften von K. Marx und F. Engels. Von Juli 1844 bis November 1847. Stuttgart, Dietz, 1902. VIII, 482 S. — 332, 340.

[Bakunin, M. Der Brief an L. Palix. 28. September 1870]. — In:

- Steklow, G. Michael Bakunin. Ein Lebensbild. Stuttgart, Dietz, 1913, S. 113—114. — 128—130.
- Bebel, A. *Aus meinem Leben*. T. 2. Stuttgart, Dietz, 1911. VIII, 420 S. — 64—66, 84, 89, 95, 102, 124, 158, 166—168, 170, 172, 174, 186—192, 246, 272, 308, 309, 312, 313, 322, 326, 327.
- *[Der Brief an F. Engels]*. 21. September 1875. — In: Bebel, A. *Aus meinem Leben*. T. 2. Stuttgart, Dietz, 1911, S. 334—336. — 66, 192.
- *Geleitwort [zum Buch: «Aus meinem Leben»]*. T. 2]. 2. September 1911. — In: Bebel, A. *Aus meinem Leben*. T. 2. Stuttgart, Dietz, 1911, S. VII—VIII. — 166.
- *Unsere Ziele*. Eine Streitschrift gegen die «Demokratische Korrespondenz». [9 Aufl.] Hottingen — Zürich, Volksbuchh., 1886. 48 S. (Sozialdemokratische Bibliothek. V.). — 66—67, 192.
- Beer, M. *Betrachtungen über den Niedergang Englands*. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 26, S. 804—811. — 124, 172.
- *Die gegenwärtige Lage des Trade Unionismus*. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 1, S. 36—43. — 124, 172.
- *Sozialer Imperialismus*. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 7, S. 209—217. — 124, 172.
- Bernstein, E. *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*. Stuttgart, Dietz, 1899. X, 188 S. — 43—44, 51—52, 53—54, 105—106, 113, 115—116, 128, 154—156, 222, 224, 230, 294, 302, 304, 312.
- Borkheim, S. *Zur Erinnerung für die deutschen Mordspatrioten*. 1806—1807. Mit einer Einleitung von F. Engels. Hottingen — Zürich, Volksbuchh., 1888. 68 S. (Sozialdemokratische Bibliothek. XXIV). — 124, 200, 308, 312.
- Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 420—427. — 124, 160, 162, 164, 313, 314.
- **[Bucharin, N.] Der imperialistische Raubstaat*. — «Jugend-Internationale», Zürich, 1916, Nr. 6, 1. Dezember, S. 7—8. Υπογραφή: Nota bene. — 170, 172, 264, 331—338, 339, 340.
- *Der imperialistische Staat*. Theoretisches zum vaterländischen Hilfsdienst. — «Arbeiterpolitik», Bremen, 1916, Nr. 25, 9. Dezember, S. 193—195. — 331—332, 337—338.
- Bulletin de l'assemblée nationale*. Première legislature. — «Gazette Nationale, ou le Moniteur Universel», Paris, 1792, N 248, 4 septembre, p. 1051. — 306.

«*Gazette Nationale, ou le Moniteur Universel*», Paris, 1792, N 248, 4 septembre, p. 1051. — 306.

Engels, F. An die Redaktion des «Sozialdemokrat». — «Der Sozialdemokrat», London, 1890, Nr. 37, 13. September, S. 1. Πρίν ἀπό τόν τίτλο: Eine Antwort. — 123, 154-156.

— [*Der Brief an A. Bebel*]. 18—28. März 1875. — In: Bebel, A. Aus meinem Leben. T. 2. Stuttgart, Dietz, 1911, S. 318—324. — 64—66, 84, 89, 95, 102, 124, 158, 166—168, 170, 172, 174, 186—192, 246, 272, 308, 309, 312, 313, 322, 326, 327.

— [*Der Brief an K. Kautsky*]. 29. Juni 1891. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 1, S. 5. — 140.

— [*Der Brief an K. Kautsky*]. 3. Januar 1895. — In: Kautsky, K. Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution. 2. durchges. Aufl. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1910, S. 50. — 124, 284.

— [*Der Brief an K. Kautsky*]. 3. Januar 1895. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1908, Jg. 27, Bd. 1, Nr. 1, 2. Oktober, S. 6, im Art.: Kautsky, K. Einige Feststellungen über Marx und Engels. — 124, 210.

— [*Der Brief an K. Kautsky*]. 25. März 1895. — In: Kautsky, K. Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution. 2. durchges. Aufl. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1910, S. 49—50. — 124, 210.

— [*Der Brief an K. Kautsky*]. 25. März 1895. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1908, Jg. 27, Bd. 1, Nr. 1, 2. Oktober, S. 6, im Art.: Kautsky, K. Einige Feststellungen über Marx und Engels. — 124, 210.

— [*Der Brief an K. Kautsky*]. 1. April 1895. — In: Kautsky, K. Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution. 2. durchges. Aufl. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1910, S. 51. — 124, 162, 210, 313.

— [*Der Brief an K. Kautsky*]. 1. April 1895. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1908, Jg. 27, Bd. 1, Nr. 1, 2. Oktober, S. 7, im Art.: Kautsky, K. Einige Feststellungen über Marx und Engels. — 124, 210.

— [*Der Brief an P. Lafargue*]. 22. November 1887. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 426, im Art.: Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei. — 124, 160, 164.

— [*Der Brief an P. Lafargue*]. 27. Oktober 1890. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 426—427, im Art.: Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei. — 124, 160, 164.

- *[Der Brief an P. Lafargue]*. 6. März 1894. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 425—426, im Art.: Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei. — 124, 160, 313.
- *[Der Brief an P. Lafargue]*. 2. Juni 1894. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 426, im Art.: Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei. — 124, 160, 164, 313, 314.
- *[Der Brief an P. Lafargue]*. 3. April 1895. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 426, im Art.: Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei. — 124, 160, 162, 313.
- *[Briefe an E. Bernstein]*. — «Vorwärts», Berlin, 1900, Nr. 277, 28. November. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—3; Nr. 278, 29. November. Beilage des «Vorwärts», S. 1. Μέ τό γεν. τίτλο: Aus Briefen von Friedrich Engels. — 160.
- *Dell'Autorità*. — «Almanacco Repubblicano per l'anno 1874», Lodi, 1873, p. 33—37. — 59—60, 260.
- *Einleitung [zum Buch: Borkheim, S. Zur Erinnerung für die deutschen Mordspatrioten]*. — In: Borkheim, S. Zur Erinnerung für die deutschen Mordspatrioten. 1806—1807. Mit Einleitung von F. Engels. Hottingen — Zürich, Volksbuchh., 1888, S. 3—8. (Sozialdemokratische Bibliothek. XXIV). — 124, 200, 308, 312.
- *Einleitung [zum Buch: Marx, K. Der Bürgerkrieg in Frankreich. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation]*. 18. März 1891. — In: Marx, K. Der Bürgerkrieg in Frankreich. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation. 3. deutsche Aufl. vermehrt durch die beiden Adressen des Generalrats über den deutsch-französischen Krieg und durch eine Einleitung von F. Engels. Berlin, Exped. des «Vorwärts», 1891, S. 3—14. — 53, 75, 76, 77—80, 83, 106, 107, 110, 114, 124, 152, 158, 232—244, 246, 288, 300, 304, 308, 312, 322, 327.
- *[Einleitung zum Buch: Marx, K. Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850. Auszüge]*. — «Vorwärts», Berlin, 1895, Nr. 76, 30. März, S. 1—2, im Art.: Wie man heute Revolutionen macht. — 162, 313.
- *Einleitung zum Neudruck von Marx' «Klassenkämpfe in Frankreich 1848—1850»*. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1894—1895, Jg. XIII, Bd. II, Nr. 27, S. 5—10; Nr. 28, S. 36—43. — 128, 208—210, 294, 308, 313.
- *Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft*. 3. durchges. und verm. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1894. XX, 354 S. — 16—19, 20—21, 22, 59, 90, 125, 256—260, 282, 302, 308, 309, 310, 311, 325—326, 330, 333.

- Engels, F. Internationales aus dem «Volksstaat» (1871—1875).* Berlin, Exped. des «Vorwärts», Berliner Volksblatt, 1894. 72 S. — 81—82, 98, 125, 260, 308, 312, 322, 327.
- *[Les lettres à Ed. Bernstein].* — «Le Mouvement Socialiste», Paris, 1900, N 45, novembre, p. 515—525. Μέ τό γεν. τίτλο: Lettres inédites de Frederic Engels. — 160.
- *[Les lettres à P. Lafargue].* — «Le Socialiste», Paris, 1900, N 115, 24 novembre, p. 1. Μέ τό γεν. τίτλο: Quelques lettres d'Engels. — 160.
- *Revolution und Konterrevolution in Deutschland.* Ins Deutsche übertragen von K. Kautsky. 2. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1907. XXX, 141 S. Μετά τόν τίτλο ὄνομα σύγγρ.: K. Marx. — 304-306.
- *Der Sozialismus in Deutschland.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1891—1892, Jg. X, Bd. I, Nr. 19, S. 580—589. — 252.
- *Über das Autoritätsprinzip. (Dell'Autorità).* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1913, Jg. 32, Bd. 1, Nr. 2, 10. Oktober, S. 37—39. Μέ τό γεν. τίτλο: Ein Beitrag zur Geschichte der Internationale. Zwei unbekannte Artikel von F. Engels und K. Marx. Übersetzt und eingeleitet von N. Rjasanoff. — 60, 61—64, 101, 103, 125, 260—266, 308, 309, 312, 315, 322, 326, 327, 329, 332—333, 340.
- *Über den Bürgerkrieg in Frankreich.* [Einleitung zum Buch: Marx, K. Der Bürgerkrieg in Frankreich. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation]. 18. März 1891. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. II, Nr. 28, S. 33—41. — 75, 232.
- *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats.* Im Anschluß an Lewis H. Morgan's Forschungen. 3. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1889. VI, 147 S. — 329, 332, 333.
- *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats.* Im Anschluß an Lewis H. Morgan's Forschungen. 6. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1894. XXIV, 188 S. — 6—7, 8—11, 12—15, 124, 125, 248—250, 252—256, 308, 309, 310, 325, 329.
- *Vorrede zur dritten Auflage [des Buches: Marx, K. Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte].* — In: Marx, K. Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte. 4. Aufl. Hamburg, Meißner, 1907, S. 3—4. — 31—32, 136—138, 309, 311
- *[Vorwort zur Arbeit: Marx, K. Zur Kritik des sozialdemokratischen Programms].* 6. Januar 1891. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. I, Nr. 18, S. 561—562. Μέ τό γεν. τίτλο: Zur Kritik des sozialdemokratischen Parteiprogramms. Aus dem Nachlaß von K. Marx. — 103—104.
- *[Vorwort zur dritten Auflage des Buches: «Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft»].* 23. Mai 1894. — In:

Engels, F. Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft. 3. durchges. und verm. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1894, S. XX. — 256.

- *[Vorwort] zur vierten Auflage 1891 [des Buches: «Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats»]*. 16. Juni 1891. — In: Engels, F. Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats. Im Anschluß an Lewis H. Morgan's Forschungen. 6. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1894, S. IX—XXIV. — 11, 248.
- *[Vorwort zum Buch: Marx, K. u. Engels, F. Das Kommunistische Manifest]*. 21. Januar 1882. — In: Marx, K. u. Engels, F. Das Kommunistische Manifest. 7. autorisierte deutsche Ausgabe. Mit Vorreden von K. Marx u. F. Engels u. einem Vorwort von K. Kautsky. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1906, S. 19—20. — 126.
- *[Vorwort zum Buch: Marx, K. u. Engels, F. Das Kommunistische Manifest]*. 28. Juni 1883. — Ibidem, S. 18—19. — 126.
- *[Vorwort zum Buch: Marx, K. u. Engels, F. Das Kommunistische Manifest]*. 1. Mai 1890. — Ibidem, S. 19—22. — 126.
- *Vorwort [zum Buch: «Internationales aus dem «Volksstaat» (1871—1875)»]*. 3. Januar 1894. — In: Engels, F. Internationales aus dem «Volksstaat» (1871—1875). Berlin, Exped. des «Vorwärts», Berliner Volksblatt, 1894, S. 5—7. — 81—82, 98, 125, 260, 308, 312, 322, 327.
- *Vorwort [zum Buch: «Zur Wohnungsfrage»]*. 10. Januar 1887. — In: Engels, F. Zur Wohnungsfrage. Separatabdruck aus dem «Volksstaat» von 1872. 2. durchges. Aufl. Hottingen — Zürich, Volksbuchh., 1887, S. 3—10. (Sozialdemokratische Bibliothek. XIII). — 124, 156, 204.
- *Zur Kritik des sozialdemokratischen Programmentwurfes 1891.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 1, S. 5—13. — 67—74, 123, 124, 140—152, 156, 158, 308, 310, 312, 322, 327.
- *Zur Wohnungsfrage.* Separatabdruck aus dem «Volksstaat» von 1872. 2. durchges. Aufl. Hottingen — Zürich, Volksbuchh., 1887. 72 S. (Sozialdemokratische Bibliothek. XIII). — 57—59, 124, 138, 156, 200—202, 204—208, 308, 312, 322, 326, 327.

Hegel, G. W. F. Grundlinien der Philosophie des Rechts. Berlin, 1821. — 6, 248.

Internationale et révolution. A propos du congrès de la Haye par des réfugiés de la Commune, ex-membres du Conseil Général de l'Internationale. Londres, imp. de Graag, 1872. 16 p. — 204.

*«*Jugend-Internationale*», Zürich, 1916, Nr. 6, 1. Dezember, S. 7—8. — 170, 172, 264, 331—338, 339, 340.

Kautsky, K. Allerhand Revolutionäres. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1903—1904, Jg. 22, Bd. 1, Nr. 22, S. 685—695. — 276—278.

— *Banditenpolitik.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1911, Jg. 30, Bd. 1, Nr. 1, 6. Oktober, S. 1—5. — 313.

— *Bernstein und die Dialektik.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1898—1899, Jg. XVII, Bd. II, Nr. 28, S. 36—50. — 210.

— *Bernstein und das sozialdemokratische Programm.* Eine Antikritik. Stuttgart, Dietz, 1899. VIII, 195 S. — 105, 106—107, 110, 111, 238, 302—304, 312, 313, 328.

— *Der charakterlose Engels.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1909, Jg. 27, Bd. 2, Nr. 39, 25. Juni, S. 414—416. — 208—210.

* — *Die Diktatur des Proletariats.* Wien, Brand, 1918. 63 S. — 34—35.

— *Eine neue Strategie.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1910, Jg. 28, Bd. 2, Nr. 37, 10. Juni, S. 332—341; Nr. 38, 17. Juni, S. 364—374; Nr. 39, 24. Juni, S. 412—421. — 232, 288.

— [*Die Eroberung der staatlichen Macht und die Bündnisse mit bürgerlichen Parteien.* Die Resolution zum Punkt 9 der Tagesordnung des Internationalen Sozialistenkongresses. Paris, 1900]. — In: Internationaler Sozialistenkongreß zu Paris. 23. bis 27. September 1900. Berlin, Exped. der Buchh. «Vorwärts», 1900, S. 17. — 105.

— *Die neue Taktik.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1912, Jg. 30, Bd. 2, Nr. 44, 2. August, S. 654—664; Nr. 45, 9. August, S. 688—698; Nr. 46, 16. August, S. 723—733. — 12, 111—115, 117—118, 170, 228, 288—302, 309, 313, 328.

— *Ein sozialdemokratischer Katechismus.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1893—1894, Jg. XII, Bd. I, Nr. 12, S. 361—369; Nr. 13, S. 402—410. — 282.

— *Die soziale Revolution.* I. Sozialreform und soziale Revolution. Berlin, Exped. der Buchh. «Vorwärts», 1902. 56 S. — 107—108, 109—110, 111, 272—274, 313, 328.

— *Die soziale Revolution.* II. Am Tage nach der sozialen Revolution. Berlin, Exped. der Buchh. «Vorwärts», 1902. 48 S. — 107—108, 109—110, 111, 272—276, 313, 328.

* — *Die soziale Revolution.* I. Sozialreform und soziale Revolution. 2. durchges. und verm. Aufl. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1907. 64 S. — 272.

— *Die soziale Revolution.* II. Am Tage nach der sozialen Revolution. 2. durchges. und verm. Aufl. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1907. 48 S. — 272.

- *Vorrede zur ersten Auflage [des Buches: «Der Weg zur Macht»]*. — In: Kautsky, K. *Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution*. 2. durchges. Aufl. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1910, S. 5—6. — 278.
- *Vorrede zur zweiten Auflage [des Buches: «Der Weg zur Macht»]*. 1. Juli 1910. — In: Kautsky, K. *Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution*. 2. durchges. Aufl. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1910, S. 7—14. — 278.
- * — *Vorwort zur zweiten Auflage [des Buches: «Die soziale Revolution»]*. — In: Kautsky, K. *Die soziale Revolution. I. Sozialreform und soziale Revolution*. 2. durchges. und verm. Aufl. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1907, S. 5—6. — 272.
- *Vorwort [zum Buch: Marx, K. u. Engels, F. Das Kommunistische Manifest]*. Juni 1906. — In: Marx, K. u. Engels, F. *Das Kommunistische Manifest*. 7. autorisierte deutsche Ausgabe. Mit Vorreden von K. Marx u. F. Engels u. einem Vorwort von K. Kautsky. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1906, S. 3—16. — 126.
- *Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution*. Berlin, «Vorwärts», 1909. 104 S. — 110, 111, 278, 300, 313.
- *Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution*. 2. durchges. Aufl. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1910. 112 S. — 110—111, 124, 162, 210, 278—288, 313, 328.
- Loria, A. Les bases économiques de la constitution sociale*. 2. ed. Entièrement refondue et considérablement augmentée. Trad. de l'italien sur le manuscrit original par A. Bouchard. Paris, Michalon, 1903. VIII, 430 p. — 329.
- Manifest der Internationale zur gegenwärtigen Lage, [angenommen auf dem Außerordentlichen Internationalen Sozialistenkongreß zu Basel am 24. und 25. November 1912]*. — In: Außerordentlicher Internationaler Sozialistenkongreß zu Basel. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1912, S. 23—27. — 300—302.
- Marx, K. u. Engels, F. Ansprache der Zentralbehörde an den Bund vom März 1850*. — In: Marx, K. *Enthüllungen über den Kommunistenprozeß zu Köln*. Neuer Abdr., mit Einleitung von F. Engels und Dokumenten. Hottingen-Zürich, Volksbuchh., 1885, S. 75—83. (Sozialdemokratische Bibliothek. IV). — 113, 296.
- *Das Kommunistische Manifest*. 7. autorisierte deutsche Ausgabe. Mit Vorreden von K. Marx u. F. Engels u. einem Vorwort von K. Kautsky. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1906. 46 S. —

22—24, 26, 27, 28—29, 36—37, 38, 40, 56, 87, 107, 117—118, 123, 124, 126—128, 158, 194—198, 308, 309, 311, 312, 326.

Marx, K. u. Engels, F. Vorrede [zum Buch: «Das Kommunistische Manifest»]. 24. Juni 1872. — In: Marx, K. u. Engels, F. *Das Kommunistische Manifest*. 7. autorisierte deutsche Ausgabe. Mit Vorreden von K. Marx u. F. Engels u. einem Vorwort von K. Kautsky. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1906, S. 17—18. — 36—37, 38, 107, 123, 126—128, 308, 309, 312, 326.

Marx, K. Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte. 3. Aufl. Hamburg, Meißner, 1885. VI, 108 S. — 138.

— *Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte.* 4. Aufl. Hamburg, Meißner, 1907. 110 S. — 27—28, 29, 30, 31—32, 33, 38, 56, 106, 123, 134—138, 158, 228—230, 246—248, 288, 300, 308, 309, 311, 326.

— *[Der Brief an W. Bracke].* 5. Mai 1875. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. I, Nr. 18, S. 562. — 83, 84, 172.

— *[Der Brief an L. Frankel u. L. E. Varlin].* 13. Mai 1871. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1911, Jg. 29, Bd. 1, Nr. 23, 10. März, S. 796, in Art.: Ein proletarischer Gedenktag. — 123, 138—140.

— *[Der Brief an L. Kugelmann].* 3. März 1869. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1901—1902, Jg. 20, Bd. 2, Nr. 13, S. 412—413. — 130, 132.

— *[Der Brief an L. Kugelmann].* 13. Dezember 1870. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1901—1902, Jg. 20, Bd. 2, Nr. 17, S. 542—544. — 130, 132.

— *[Der Brief an L. Kugelmann].* 12. April 1871. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 23, S. 709—710. Μέ τό γεν. τίτλο: Karl Marx über die Pariser Kommune. — 36, 37—40, 123, 124, 128—134, 138, 158, 288, 300, 308, 309, 311, 326.

— *[Der Brief an L. Kugelmann].* 17. April 1871. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 23, S. 710. Μέ τό γεν. τίτλο: Karl Marx über die Pariser Kommune. — 128—130.

— *[Der Brief an L. Kugelmann].* 18. Juni 1871. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1901—1902, Jg. 20, Bd. 2, Nr. 25, S. 797. — 130, 132.

— *[Der Brief an J. Weydemeyer Auszüge].* 5. März 1852. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1906—1907, Jg. 25, Bd. 2, Nr. 31, S. 163—165, im Art.: Mehring, F. Neue Beiträge zur Biographie von Karl Marx und Friedrich Engels. — 33—34, 35.

— *Briefe an Dr. L. Kugelmann.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1901—1902, Jg. 20, Bd. 2, Nr. 1, S. 29—32; Nr. 2, S. 60—64;

- Nr. 3, S. 91—96; Nr. 4, S. 125—128; Nr. 6, S. 188—192; Nr. 7, S. 221—224; Nr. 12, S. 381—384; Nr. 13, S. 412—416; Nr. 15, S. 472—480; Nr. 17, S. 541—544; Nr. 19, S. 604—608; Nr. 25, S. 797—800. — 130, 132.
- *Der Bürgerkrieg in Frankreich*. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation an alle Mitglieder in Europa und den Vereinigten Staaten. S. — Abdr. aus dem Volksstaat. Leipzig, Exped. des Volksstaat, 1871. 52 S. — 37, 126—128, 132, 134.
- *Der Bürgerkrieg in Frankreich*. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation an alle Mitglieder in Europa und den Vereinigten Staaten. Neuer Abdr. Leipzig, Genossenschaftsbuchdruckerei, 1876. 56 S. — 128, 210—222, 224—228, 270, 319—320.
- *Der Bürgerkrieg in Frankreich*. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation. 3. deutsche Aufl. vermehrt durch die beiden Adressen des Generalrats über den deutsch-französischen Krieg und durch eine Einleitung von F. Engels. Berlin, Exped. des «Vorwärts», 1891. 71 S. — 38, 40—43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54—55, 56, 75, 76, 77—80, 83, 88, 105—106, 107, 109, 110, 114, 115, 116, 117, 124, 152, 158, 210—222, 224—228, 232—244, 246, 270, 288, 300, 302, 304, 308, 309, 311, 312, 319—320, 322, 326, 327.
- *Das Elend der Philosophie*. Antwort auf Proudhons «Philosophie des Elends». Deutsch von E. Bernstein und K. Kautsky. Mit Vorwort und Noten von F. Engels. Stuttgart, Dietz, 1885. XXVII, 209 S. — 22—23, 124, 192—194, 308, 309, 311, 326.
- *Enthüllungen über den Kommunistenprozeß zu Köln*. Neuer Abdr., mit Einleitung von F. Engels und Dokumenten. Hotttingen — Zürich, Volksbuchh., 1885. 88 S. (Sozialdemokratische Bibliothek. IV). — 113, 296.
- *L'indifferenza in materia politica*. — «Almanacco Repubblicano per l'anno 1874», Lodi, 1873, p. 141—148. — 59—60, 266.
- *Kritische Randglossen zu dem Artikel: Der König von Preussen und die Sozialreform*. — In: Aus dem literarischen Nachlaß von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle. Hrsg. von F. Mehring. Bd. II. Gesammelte Schriften von K. Marx und F. Engels. Von Juli 1844 bis November 1847. Stuttgart, Dietz, 1902, S. 41—60. — 332, 340.
- *Der politische Indifferentismus*. (L'indifferenza in materia politica). — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1913, Jg. 32, Bd. 1, Nr. 2, 10. Oktober, S. 40—44. Μέ τό γεν. τίτλο: Ein Beitrag zur Geschichte der Internationale. Zwei unbekannte Artikel von F. Engels und K. Marx. Übersetzt und eingeleitet von N. Rjasanoff. — 60—61, 103, 125, 266—270, 308, 309, 312, 322, 326, 327, 340.

- Marx, K. Die Schutzzollner, die Freihandelsmänner und die arbeitende Klasse.* — In: Marx, K. Zwei Reden über die Freihandels- und Schutzzollfrage. Aus dem Französischen übersetzt und mit einem Vorwort und erläuternden Anmerkungen versehen von J. Weydemeyer. Hamm, Schulzische Buchdruckerei, 1848, S. 18—20. — 164.
- [*Die Schutzzollner, die Freihandelsmänner und die arbeitende Klasse*]. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 25, S. 795—796. Με τίτλο: Marx über den Schutzzoll. — 164—166.
- [*Die Schutzzollner, die Freihandelsmänner und die arbeitende Klasse*]. — «New-Yorker Volkszeitung», 1890, 3. März, S. 4. — 164.
- *Vorrede* [zum Buch: «Das Elend der Philosophie. Antwort auf Proudhons «Philosophie des Elends»»]. 15. Juni 1847. — In: Marx, K. Das Elend der Philosophie. Antwort auf Proudhons «Philosophie des Elends». Deutsch von E. Bernstein und K. Kautsky. Mit Vorwort und Noten von F. Engels. Stuttgart, Dietz, 1885, S. XXXVII. — 194.
- *Zur Kritik des sozialdemokratischen Parteiprogramms.* Aus dem Nachlaß von K. Marx. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. I, Nr. 18, S. 561—575. — 83, 84, 85—87, 91—93, 94—95, 96, 98—99, 103—104, 124, 138, 158, 172, 174—186, 308, 309, 312, 327—328.
- «*Le Mouvement Socialiste*», Paris, 1900, N 45, novembre, p. 515—525. — 160.
- «*Neue Zeit*», Stuttgart. — 162.
- 1890—1891, Jg. IX, Bd. I, Nr. 18, S. 561—575. — 83, 84, 85—87, 91—93, 94—95, 96, 98—99, 103—104, 124, 138, 158, 172, 174—186, 308, 309, 312, 327—328.
- 1890—1891, Jg. IX, Bd. II, Nr. 28, S. 33—41. — 75, 232.
- 1891—1892, Jg. X, Bd. I, Nr. 19, S. 580—589. — 252.
- 1893—1894, Jg. XII, Bd. I, Nr. 12, S. 361—369; Nr. 13, S. 402—410. — 282.
- 1894—1895, Jg. XIII, Bd. II, Nr. 27, S. 5—10; Nr. 28, S. 36—43. — 128, 208—210, 294, 308, 313.
- 1898—1899, Jg. XVII, Bd. II, Nr. 28, S. 36—50. — 210.
- 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 425—427. — 124, 160, 162, 164, 313, 314.
- 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 25, S. 795—796. — 164—166.
- 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 26, S. 804—811. — 124, 172.
- 1900—1901, Jg. XIX, Bd. II, Nr. 33, S. 197—202. — 172.

- 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 1, S. 5—13, 36—43. — 67—74, 123, 124, 140—152, 156, 158, 172, 308, 310, 312, 322, 327.
- 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 7, S. 209—217. — 124, 172.
- 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 23, S. 709—710. — 36, 37—40, 123, 124, 128—134, 138, 158, 288, 300, 308, 309, 311, 326.
- 1901—1902, Jg. 20, Bd. 2, Nr. 1, S. 29—32; Nr. 2, S. 60—64; Nr. 3, S. 91—96; Nr. 4, S. 125—128; Nr. 6, S. 188—192; Nr. 7, S. 221—224; Nr. 12, S. 381—384; Nr. 13, S. 412—416; Nr. 15, S. 472—480; Nr. 17, S. 541—544; Nr. 19, S. 604—608; Nr. 25, S. 797—800. — 130, 132.
- 1903—1904, Jg. 22, Bd. 1, Nr. 22, S. 685—695. — 276—278.
- 1906—1907, Jg. 25, Bd. 2, Nr. 31, S. 163—165. — 33—34, 35.
- 1908, Jg. 27, Bd. 1, Nr. 1, 2. Oktober, S. 6, 7. — 124, 210.
- 1909, Jg. 27, Bd. 2, Nr. 39, 25. Juni, S. 414—416. — 208—210.
- 1910, Jg. 28, Bd. 2, Nr. 37, 10. Juni, S. 332—341; Nr. 38, 17. Juni, S. 364—374; Nr. 39, 24. Juni, S. 412—421. — 232, 288.
- 1911, Jg. 29, Bd. 1, Nr. 23, 10. März, S. 796. — 123, 138—140.
- 1911, Jg. 30, Bd. 1, Nr. 1, 6. Oktober, S. 1—5. — 313.
- 1912, Jg. 30, Bd. 2, Nr. 41, 12. Juli, S. 541—550; Nr. 42, 19. Juli, S. 585—593; Nr. 43, 26. Juli, S. 609—616. — 111—112, 113—114, 115, 170, 228, 288—302, 309, 313, 328.
- 1912, Jg. 30, Bd. 2, Nr. 44, 2. August, S. 654—664; Nr. 45, 9. August, S. 688—698; Nr. 46, 16. August, S. 723—733. — 12, 111—115, 117—118, 170, 228, 288—302, 309, 313, 328.
- 1913, Jg. 32, Bd. 1, Nr. 1, 3. Oktober, S. 8—16. — 260.
- 1913, Jg. 32, Bd. 1, Nr. 2, 10. Oktober, S. 37—39, 40—44. — 60—64, 101, 103, 125, 260—270, 308, 309, 312, 315, 322, 326, 327, 329, 332—333, 340.
- «New-Yorker Volkszeitung», 1890, 3. März, S. 4. — 164.
- Nota bene* — βλ. Bucharin, N.

Pannekoek, A. Massenaktion und Revolution. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1912, Jg. 30, Bd. 2, Nr. 41, 12. Juli, S. 541—550; Nr. 42, 19. Juli, S. 585—593; Nr. 43, 26. Juli, S. 609—616. — 111—112, 113—114, 115, 170, 228, 288—296, 309, 313, 328.

Plechanow, G. Anarchismus und Sozialismus. Berlin, Exped. des «Vorwärts», 1894. 84 S. — 103, 309, 312, 328.

Programm der deutschen Arbeiterpartei. — «Volksstaat», Leipzig, 1875, Nr. 27, 7. März, S. 1. — 22, 64, 65, 66, 85, 92—93, 172, 176, 178, 188, 190, 192.

- Programm der sozialdemokratischen Partei Deutschlands, beschlossen auf dem Parteitag zu Erfurt 1891.* — In: Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891. Berlin, «Vorwärts», 1891, S. 3—6. — 67, 68, 140, 156, 172.
- Rjasanoff, D. Einleitung [zu den Artikeln: Engels, F. Über das Autoritätsprinzip; Marx, K. Der politische Indifferentismus].* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1913, Jg. 32, Bd. 1, Nr. 1, 3. Oktober, S. 8—16. Μέ τό γενικό τίτλο: Ein Beitrag zur Geschichte der Internationale. Zwei unbekannte Artikel von F. Engels und K. Marx. Übersetzt und eingeleitet von N. Rjasanoff. — 260.
- Sanders, D. Ergänzungs-Wörterbuch der deutschen Sprache. Vervollständigung und Erweiterung aller bisher erschienenen deutsch-sprachlichen Wörterbücher (einschließlich des Grimm'schen). Mit Belegen von Luther bis auf die neueste Gegenwart.* Berlin, Abenheim'sche Verlagsbuchh., 1885. [2], 691 S. — 166.
- «*Der Sozialdemokrat*», London, 1890, Nr. 37, 13. September, S. 1. — 123, 154—156.
- «*Le Socialiste*», Paris, 1900, N 115, 24 novembre, p. 1. — 160.
- «*Sozialistische Monatshefte*», Berlin. — 118.
- Steklow, G. Michael Bakunin.* Ein Lebensbild. Stuttgart, Dietz, 1913. 128 S. — 128—130.
- «*Volksstaat*», Leipzig, 1875, Nr. 27, 7. März, S. 1. — 22, 64, 65, 66, 85, 92—93, 172, 176, 178, 188, 190, 192.
- «*Vorwärts*», Berlin, 1895, Nr. 76, 30. März, S. 1—2. — 162, 313.
— 1900, Nr. 277, 28. November. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—3; Nr. 278, 29. November. Beilage des «Vorwärts», S. 1. — 160.
- Walter, W. Der russische Imperialismus und Deutschlands China-Abenteuer.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. II, Nr. 33, S. 197—202. — 172.
- Webb, S. u. Webb, B. Theorie und Praxis der englischen Gewerksvereine.* (Industrial democracy). Bd. 1—2. Stuttgart, Dietz, 1898. 2 Bd. — 116, 302.
-

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Α

Ἀλεξέγεφ, Σ. Α. — μετέφρασε ἀπὸ τὰ γαλλικά στὰ ρωσικά τὸ βιβλίον τοῦ Κ. Μάρξ «Ἡ ἀθλιότης τῆς φιλοσοφίας», πού ἡ 1η καὶ ἡ 2η ἔκδοσή του βγῆκε στήν Ὁδησσό τό 1905 καί ἡ 3η στήν Πετρούπολη τό 1906. — 315.

Αὐξέντιεφ, Ν. Ντ. (1878-1943) — ἓνας ἀπὸ τοὺς ἡγέτες τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων, μέλος τῆς ΚΕ του. Στήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν φανατικός σοσιαλσωβινιστής. Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 ἦταν πρόεδρος τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Πανρωσικοῦ Σοβιέτ τῶν βουλευτῶν τῶν ἀγροτῶν, ὑπουργός Ἐσωτερικῶν στή δεύτερη Προσωρινή κυβέρνησις συνασπισμοῦ, ἀργότερα πρόεδρος τοῦ ἀντεπαναστατικοῦ «Προσωρινοῦ Συμβουλίου τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας» (Προκοινοβουλίου). Ὑστερα ἀπὸ τήν Ὀκτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἓνας ἀπὸ τοὺς ὀργανωτὲς τῶν ἀντεπαναστατικῶν κινήματων. Τό 1918 ἦταν πρόεδρος τοῦ λεγόμενου «Διευθυντηρίου τῆς Οὐφά». Μετά κατέφυγε στό ἐξωτερικό, ὅπου συνέχισε νά παλεύει ἐνάντια στή Σοβιετική ἐξουσία. — 14, 46-47.

Β

Βαϊντεμάγιερ (Weydemeyer), Ἰωσήφ (1818-1866) — ἐπιφανὴς παράγοντας τοῦ γερμανικοῦ καὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, φίλος καὶ συναγωνιστής τοῦ Κ. Μάρξ καὶ τοῦ Φ. Ἐνγκελς. Μὲ τήν ἐπίδρασή τους πέρασε ἀπὸ τίς θέσεις τοῦ «ἀληθινοῦ σοσιαλισμοῦ» στὸν ἐπιστημονικὸ κομμουνισμό. Ἦταν μέλος τῆς «Ἐνώσεως τῶν κομμουνιστῶν», πῆρε μέρος στήν ἐπανάσταση τοῦ 1848-1849 στή Γερμανία. Ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς διευθυντὲς τῆς «Neue Deutsche Zeitung» («Νέας Γερμανικῆς Ἐφημερίδας»). Μετά τήν ἥττα τῆς ἐπανάστασης ἐκπατρίστηκε στίς ΕΠΑ, ὅπου πῆρε μέρος στὸν Ἐμφύλιον πόλεμον στό πλευρὸ τῶν βόρειων. Ἀρχισε πρῶτος νά προπαγανδίζει τὸ μαρξισμό στίς ΕΠΑ. — 33, 165.

Βάλτερ (Walter), Μ. — συγγραφέας τοῦ ἔργου «Der russische Imperialismus und Deutschlands China-Abenteuer» («Ὁ ρωσικὸς ἱμπεριαλισμὸς καὶ ὁ τυχοδιωκτισμὸς τῆς Γερμανίας στήν Κίνα»), πού δημοσιεύτηκε στό περιοδικό «Die Neue Zeit» («Νέοι Καιροί»). — 173.

Βαντερβέλντε (Vandervelde), *Έμιλ* (1866-1938)—ήγέτης του Έργατικού κόμματος Βελγίου, πρόεδρος του Διεθνούς Σοσιαλιστικού Γραφείου της II Διεθνούς, υποστήριζε άκραϊες όπορτουνιστικές θέσεις. Τήν περίοδο του παγκόσμιου ιμπεριαλιστικού πολέμου ήταν σοσιαλσωβινιστής, πήρε μέρος σέ άστική κυβέρνηση. Μετά τήν άστικοδημοκρατική επανάσταση του Φλεβάρη 1917 πήγε στη Ρωσία για νά προπαγανδίσει τή συνέχιση του ιμπεριαλιστικού πολέμου. Ό Βαντερβέλντε τήρησε έχθρική στάση άπέναντι στην Όχτωβριανή σοσιαλιστική επανάσταση, βοήθησε ενεργά τήν ένοπλη επέμβαση στη Σοβιετική Ρωσία, κατέβαλλε πολλές προσπάθειες για τήν άνασυγκρότηση της II Διεθνούς. Στα 1925-1927 χρημάτισε ύπουργός Έξωτερικών του Βελγίου, πήρε μέρος στην ύπογραφή τών συμφωνιών του Λοκάρνο (1925), πού στρέφονταν ένάντια στην ΕΣΣΔ, άγωνίστηκε σκληρά ένάντια στη δημιουργία ένιαίου αντιφασιστικού μετώπου τών κομμουνιστών καί τών σοσιαλιστών. Ό Βαντερβέλντε έγραψε μία σειρά βιβλία καί προσούρες όπου, όπως τόνιζε ό Β. Ι. Λένιν, «ό μικροαστικός έκλεκτικισμός» στρέφεται «ένάντια στό μαρξισμό, ή σοφιστεία ένάντια στη διαλεκτική, ό φιλισταϊκός ρεφορμισμός ένάντια στην προλεταριακή επανάσταση» ("Απαντα, 4η ρωσ. έκδ., τόμ. 28ος, σελ. 302). —3, 45, 48, 118.

Βαρλέν (Varlin), *Λουί Έζέν* (1839-1871)—γάλλος επαναστάτης, έπιφανής παράγοντας της Κομμούνας του Παρισιού του 1871. Όργανωτής του σωματείου τών βιβλιοδετών του Παρισιού, καθοδήγησε τίς άπεργίες τους τό 1864 καί 1865. Τό 1865 μπήκε στην I Διεθνή, ήταν ένας από τούς όργανωτές καί καθοδηγητές τών τμημάτων της στό Παρίσι. Τό 1871 ήταν μέλος της ΚΕ της Έθνοφυλακής, τίς μέρες της Κομμούνας του Παρισιού ήταν μέλος του Συμβουλίου της (της κυβέρνησης), αντιπρόσωπος της οίκονομικής καί μετά της Στρατιωτικής Έπιτροπής. Άνήκε στην άριστερή μειοψηφία της Κομμούνας. Μετά τήν είσβολή τών βερσαλιέρων στό Παρίσι καθοδηγούσε τήν άμυνα του 6ου καί 11ου τομέα, πολέμησε ήρωϊκά στά όδοφράγματα. Στίς 28 του Μάη πιάστηκε από τούς βερσαλιέρους, βασανίστηκε καί εκτελέστηκε χωρίς δίκη. —123, 139.

Βίσμαρκ (Bismarck), *Όττο Έντουαρντ Λεοπόλντ* (1815-1898)—κρατικός παράγοντας καί διπλωμάτης της Πρωσίας καί της Γερμανίας. Βασικός σκοπός του Βίσμαρκ ήταν νά συνενώσει «διά πυρός καί σιδήρου» τά μικρά καί σκόρπια γερμανικά κράτη καί νά δημιουργήσει μία ένιαία γερμανική αὐτοκρατορία κάτω από τήν ήγεμονία της Πρωσίας τών γιοϋνκερ. Τό Γενάρη του 1871 ό Βίσμαρκ έγινε καγκελάριος της Γερμανικής αὐτοκρατορίας καί επί 20 χρόνια καθοδηγούσε όλη τήν έξωτερική καί έσωτερική πολιτική της Γερμανίας, κατευθύνοντάς την προς τό συμφέρον τών τσιφλικάδων-γιοϋνκερ καί προσπαθώντας ταυτόχρονα νά εξασφαλίσει τή συμμαχία τών γιοϋνκερ μέ τή μεγαλοαστική τάξη. Έπειδή δέν κατόρθωσε νά πνίξει τό εργατικό κίνημα μέ τόν έκτακτο νόμο ένάντια στους σοσιαλιστές, πού έφάρμοσε τό 1878, ό Βίσμαρκ παρουσιάστηκε μέ ένα δημαγωγικό πρόγραμμα κοινωνικής νομοθεσίας, εισάγοντας νόμους για ύποχρεωτική ασφάλιση όρισμένων κατηγοριών εργατών. Όστόσο, ή προσπάθειά του νά άποσυνθέσει τό εργατικό κίνημα μέ μηδαμινές έλεημο-

σύνες δέν στέφθηκε μέ ἐπιτυχία. Τό 1890 ὁ Βίσμαρκ παραιτήθηκε. — 13, 255.

Βοναπάρτης, Λουδοβίκος — βλ. Ναπολέον Γ'.

Γ

Γκέ, Α. Γ. (πέθ. τό 1919) — ρῶσος ἀναρχικός. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἔγινε ὁπαδός τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας. Ἦταν μέλος τῆς ΠΚΕΕ τῆς 3ης καί 4ης περιόδου καί μέλος τῆς Σοβιετικῆς κυβέρνησης τοῦ Βόρειου Καυκάσου. — 98.

Γκέντ (Guesde), Ζύλ (Μπαζίλ, Ματιέ) (1845-1922) — ἓνας ἀπό τούς ὀργανωτές καί καθοδηγητές τοῦ γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος καί τῆς II Διεθνούς. Τό 1901 ὁ Γκέντ καί οἱ ὁπαδοί του δημιούργησαν τό Σοσιαλιστικό κόμμα τῆς Γαλλίας, πού τό 1905, ἀφοῦ συγχωνεύτηκε μέ τό ρεφορμιστικό Γαλλικό Σοσιαλιστικό κόμμα, πῆρε τήν ὀνομασία Ἐνιαῖο γαλλικό Σοσιαλιστικό κόμμα. Ὁ Γκέντ πρόσφερε πολλά γιά τή διάδοση τῶν ἰδεῶν τοῦ μαρξισμού καί τήν ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος στή Γαλλία.

Ὡστόσο ὁ Γκέντ, παλεύοντας ἐνάντια στήν πολιτική τῶν δεξιῶν σοσιαλιστῶν, ἔκανε λάθη σεχταριστικοῦ χαρακτήρα τόσο στά ζητήματα τῆς θεωρίας, ὅσο καί στά ζητήματα τῆς τακτικῆς. Ἀπό τήν ἀρχή τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου κράτησε στάση σοσιαλσωβινιστική καί μπῆκε στήν ἀστική κυβέρνηση τῆς Γαλλίας. Τό 1920 ὁ Γκέντ δέν ἀκολούθησε τήν πλειοψηφία τοῦ συνεδρίου τῆς Τούρ τοῦ Γαλλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, πού ἀποφάσισε νά προσχωρήσει στήν Κομμουνιστική Διεθνή. — 3.

Γκράβ (Grave), Ζάν (1854-1939) — γάλλος μικροαστός σοσιαλιστής, ἓνας ἀπό τούς θεωρητικούς τοῦ ἀναρχισμοῦ. Διευθυντής τῶν ἀναρχικῶν ὀργάνων «Le Révolté» («Ἐπαναστάτης») καί «La Révolte» («Ἐξέγερση»)· ἔγραψε μιά σειρά ἔργα γιά τόν ἀναρχισμό. Στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἀκολουθοῦσε ἀναρχοσυνδικαλιστικές θέσεις. Στήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν σοσιαλσωβινιστής, συνεργάτης τῆς ἐφημερίδας «La Bataille Syndicaliste» («Συνδικαλιστική μάχη»). — 98.

Δ

Δαντόν (Danton), Ζώρζ Ζάκ (1759-1794) — ἓνας ἀπό τούς ἐπιφανεῖς παράγοντες τῆς γαλλικῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνα, δικηγόρος. Μετά τήν ἀνατροπή τῆς μοναρχίας χρημάτισε ὑπουργός Δικαιοσύνης στήν κυβέρνηση τῶν γιρονδίνων, μετά βουλευτής τῆς Συμβατικῆς ἀπό τό Παρίσι, μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς κοινωνικῆς σωτηρίας. Δεινός ρήτορας, δημοφιλής στίς μάζες. Στίς κρίσιμες μέρες τοῦ Αὐγούστου-Σεπτέμβρη 1792, ὅταν ὁ στρατός τῶν ἐπεμβασιῶν προήλαυνε γρήγορα πρός τό Παρίσι, ὁ Δαντόν ἔδειξε τεράστια δραστηριότητα, πρωτοβουλία καί ἀποφασιστικότητα, κινητοποιώντας τίς δυνάμεις τοῦ λαοῦ γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς ἐπαναστατικῆς πατρίδας. Ἀργότερα, ὅσο βάθαινε ἡ ἐπανάσταση

καί ὀξύνονταν οἱ ταξικές ἀντιθέσεις, ὁ Δαντόν πού ἔκφραζε τά συμφέροντα τῆς νέας ἀστικής τάξης, πού πλούτισε στήν περίοδο τῆς ἐπανάστασης, ἄρχισε νά ἐκδηλώνει ταλαντεύσεις καί ἀστάθεια. Προσπαθοῦσε νά συμφιλιώσῃ τούς γιακωβίνους, πού ἐπιδίωκαν τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπανάστασης, μέ τούς γιρονδίνους, πού προσπαθοῦσαν νά ἐμποδίσουν τήν πορεία τῆς ἐπανάστασης. Ζητοῦσε τή χαλάρωση τῆς ἐπαναστατικῆς δικτατορίας, τή συμφιλίωση μέ τόν ἀντιγαλλικό ἀντεπαναστατικό συνασπισμό. Τή νύχτα τῆς 1ης τοῦ Ἀπρίλη 1794 ὁ Δαντόν καί οἱ πῖο κοντινοί του ὁπαδοί πιάστηκαν, πέρασαν ἀπό δίκη στό Ἐπαναστατικό δικαστήριον καί στίς 5 τοῦ Ἀπρίλη ἐκτελέστηκαν.—307.

Ε

Ἐνγκελς (Engels), Φρίντριχ (1820-1895)—ἀπό τούς θεμελιωτές τοῦ ἐπιστημονικοῦ κομμουνισμοῦ, ἀρχηγός καί δάσκαλος τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου, φίλος καί συνεργάτης τοῦ Κ. Μάρξ (βλ. τό ἄρθρον τοῦ Β. Ι. Λένιν «Φρίντριχ Ἐνγκελς». Ἀπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 2ος, σελ. 1-14).—4, 6-7, 8-13, 14-17, 18-21, 282 23-24, 29, 31-32, 36-37, 56-60, 61-66, 67-74, 75-80, 81, 82, 83, 84, 89, 95-96, 98, 101, 103-104, 106, 107, 108, 109, 113, 123, 124, 125, 127-129, 137-139, 141-153, 155, 157-175, 179, 187-211, 233-267, 273, 281, 283, 285, 289, 295, 301, 303, 308, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 322, 326, 327, 329, 340.

Ζ

Ζένζινοφ, Β. Μ. (γεν. τό 1881)—ἓνας ἀπό τούς καθοδηγητές τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων, μέλος τῆς ΚΕ του. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν ἀμυνίτης. Τό 1917 μέλος τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σοβιέτ Πετρούπολης, θιασώτης τῆς συμμαχίας μέ τήν ἀστική τάξη· ἓνας ἀπό τούς συντάκτες τοῦ ὀργάνου τῶν ἐσέρων, τῆς ἡμερίδας «Ντιέλο Ναρόντα». Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἔγινε ἐχθρός τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας, λευκός ἐμιγκρές.—47.

Ζουώ (Jouhaux), Λεόν (1879-1954)—παράγοντας τοῦ ρεφορμισμοῦ στό γαλλικό καί τό διεθνές συνδικαλιστικό κίνημα· ἓνας ἀπό τούς δεξιούς ἡγέτες τῆς συνδικαλιστικῆς Διεθνοῦς τοῦ Ἀμστερνταμ. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου σωβινιστής. Ὁ Β. Ι. Λένιν χαρακτήριζε τόν Ζουώ σάν «ἓναν ἀπό τούς πῖο πρόστυχους σοσιαλπροδότες» (Ἀπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 30ός, σελ. 327).—231.

Ζωρές (Jaurès), Ζάν (1859-1914)—ἐπιφανής παράγοντας τοῦ γαλλικοῦ καί τοῦ διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ κινήματος, ἱστορικός. Μέλος τοῦ Κοινοβουλίου στά 1885-1889, 1893-1898, 1902-1914. Ἐνας ἀπό τούς ἡγέτες τῆς κοινοβουλευτικῆς σοσιαλιστικῆς ὁμάδας. Τό 1904 ἱδρυσε καί διηύθυνε ὥς τό τέλος τῆς ζωῆς του τήν ἡμερίδα «L'Humanité» («Ἡ Ἀνθρωπότητα»). Ὁ Ζωρές ἀγωνιζόταν γιά τήν υπεράσπιση τῆς δημοκρατίας, τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν, γιά τήν εἰρήνη, ἐνάντια στήν ἱμπεριαλιστική καταπίεση καί τούς κατακτητικούς πολέμους. Πίστευε ὅτι μόνο ὁ σοσιαλισμός θά βάλῃ μιά γιά πάντα τέρμα στούς πολέμους καί τήν ἀποικιακή καταπίεση.

Ὡστόσο ὁ Ζωρές θεωροῦσε ὅτι ὁ σοσιαλισμός θά νικήσει ὄχι μέ τήν ταξική πάλη τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στήν ἀστική τάξη, ἀλλά μέ «τήν ἄνθηση τῆς δημοκρατικῆς ιδέας». Ὁ Λένιν ἔκανε αὐστηρή κριτική στίς ρεφορμιστικές ἀντιλήψεις τοῦ Ζωρές, πού τόν ἔσπρωχναν στό δρόμο τοῦ ὁπορτουνισμοῦ.

Ἡ πάλη τοῦ Ζωρές γιά τήν εἰρήνη, ἐνάντια στόν ἐπερχόμενο κίνδυνο τοῦ πολέμου, προκάλεσε ἐνάντιά του τό μίσος τῆς ἱμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης. Στίς παραμονές τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ὁ Ζωρές δολοφονήθηκε ἀπό ἕναν ἐγκάθετο τῆς ἀντίδρασης. — 104-105.

Θ

Θιέρσος (Thiers), *Ἀδόλφος* (1797-1877)—γάλλος ἀστός κρατικός παράγοντας καί ἱστορικός. Μετά τήν πτώση τῆς Δεύτερης αὐτοκρατορίας (4 τοῦ Σεπτέμβρη 1870) ἕνας ἀπό τούς οὐσιαστικούς καθοδηγητές τῆς ἀντιδραστικῆς κυβέρνησης καί στίς 17 τοῦ Φλεβάρη 1871 ἔγινε ἀρχηγός της. Ἦταν ἀπό τούς κυριότερους ὀργανωτές τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καί τῆς κατάπνιξης τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ. Σάν ἱστορικός ἀνῆκε στήν ἀστική σχολή τῆς ἱστοριογραφίας τῆς περιόδου τῆς Παλινόρθωσης. Τό ρόλο τοῦ Θιέρσου στήν ἱστορία τῆς Γαλλίας τόν ἀνάλυσε διεξοδικά ὁ Κ. Μάρξ στό ἔργο: «Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Ἀπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 324-330). — 131.

Κ

Κάουτσκι (Kautsky), *Κάρλ* (1854-1938)—ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας καί τῆς II Διεθνούς, ἀρχικά μαρξιστής, ἀργότερα ἀποστάτης τοῦ μαρξισμοῦ, θεωρητικός τοῦ κεντρισμοῦ (καουτσκιζμοῦ), τῆς πιό ἐπικίνδυνης καί βλαβερῆς ποικιλομορφίας τοῦ ὁπορτουνισμοῦ. Διευθυντής τοῦ θεωρητικοῦ περιοδικοῦ τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας «Die Neue Zeit» («Νέοι Καιροί»).

Ὁ Κάουτσκι ἄρχισε νά παίρνει μέρος στό σοσιαλιστικό κίνημα ἀπό τό 1874. Οἱ ἀντιλήψεις του τήν ἐποχή ἐκείνη ἦταν ἕνα μίγμα λασσαλισμοῦ, νεομαλθουσιανισμοῦ καί ἀναρχισμοῦ. Τό 1881 γνωρίστηκε μέ τόν Κ. Μάρξ καί τόν Φ. Ἐνγκελς καί κάτω ἀπό τήν ἐπίδρασή τους πέρασε στό μαρξισμό, ὥστόσο καί τότε ἀκόμη παρουσίαζε ταλαντεύσεις πρὸς τήν πλευρά τοῦ ὁπορτουνισμοῦ, γιά τίς ὁποῖες τοῦ ἔκαναν δριμύτατη κριτική οἱ Κ. Μάρξ καί Φ. Ἐνγκελς. Στήν περίοδο 1880-1900 ὁ Κάουτσκι ἔγραψε μιά σειρά ἔργα γιά ζητήματα τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας: «Ἡ οἰκονομική διδασκαλία τοῦ Κ. Μάρξ», «Τό ἀγροτικό ζήτημα» κ.ἄ, πού παρά τά λάθη τους ἔπαιξαν θετικό ρόλο στήν προπαγάνδισή τοῦ μαρξισμοῦ. Ἀργότερα, στά 1910-1911, πέρασε στίς θέσεις τοῦ ὁπορτουνισμοῦ. Στήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ὁ Κάουτσκι πέρασε στίς θέσεις τοῦ κεντρισμοῦ, καλύπτοντας τό σοσιαλσωβινισμό του μέ διεθνιστική φρασεολογία. Εἶναι ὁ δημιουργός τῆς θεωρίας τοῦ ὑπεριμπεριαλισμοῦ. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση τάχθηκε ἀνοιχτά ἐνάντια στήν προλεταριακή ἐπανάσταση καί τή δικτατορία τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἐνάντια στή Σοβιετική ἐξουσία.

Ὁ Β. Ι. Λένιν στά ἔργα του «Ἡ χρεοκοπία τῆς II Διεθνoῦς», «Ὁ ἱμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ», «Κράτος καί ἐπανάσταση», «Ἡ προλεταριακή ἐπανάσταση καί ὁ ἀποστάτης Κάουτσκι» καί σέ μιά σειρά ἄλλα ἔκανε ἐξουθενωτική κριτική τοῦ καουτσκισμοῦ. — 4, 8, 12, 28, 34-35, 45-46, 52, 66, 67, 77, 103, 104-115, 117-118, 127, 141, 163, 171, 173, 209, 211, 229, 239, 273-299, 303, 305, 309, 312, 313, 328.

Κέρενσκι, Α. Φ. (1881-1970)—ἐσέρος, βουλευτής τῆς IV Κρατικῆς δούμας. Στή Δούμα γιά ὀρισμένο χρονικό διάστημα προσχώρησε στήν ὁμάδα τῶν τρουντοβίκων καί ἦταν πρόεδρός της. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν φανατικός ἀμυνίτης. Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 χρημάτισε ὑπουργός Δικαιοσύνης, ὑπουργός Στρατιωτικῶν καί Ναυτικῶν, καί σέ συνέχεια πρωθυπουργός τῆς Προσωρινῆς κυβέρνησης καί ἀνώτατος στρατιωτικός διοικητής. Ὑστερα ἀπό τήν Ὀκτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση πάλευε δραστήρια ἐνάντια στή Σοβιετική ἐξουσία· τό 1918 ἔφυγε στό ἐξωτερικό. Στήν ἐμιγκράτσια ἔκανε ἀντισοβιετική προπαγάνδα. — 13, 74.

Κλεμανσώ (Clemenceau), Ζώρζ Μπενζαμέν (1841-1929)—πολιτικός καί κρατικός παράγοντας τῆς Γαλλίας, ἐπί πολλά χρόνια ἡγέτης τοῦ Κόμματος τῶν ριζοσπαστῶν. Ἀπό τό 1876 μέλος τοῦ Κοινοβουλίου. Στά 1906-1909 ἦταν ἀρχηγός τῆς γαλλικῆς κυβέρνησης. Ὑπερασπίζοντας τά συμφέροντα τοῦ μεγάλου κεφαλαίου, ἐφάρμοζε πολιτική σκληρῶν διωγμῶν κατά τῆς ἐργατικῆς τάξης. Στήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου φανατικός σωβινιστής. Ἀπό τό Νοέμβρη τοῦ 1917 ὁ Κλεμανσώ ἔγινε καί πάλι ἀρχηγός τῆς γαλλικῆς κυβέρνησης καί ἐπέβαλε καθεστῶς στρατιωτικῆς δικτατορίας στή χώρα. Ἦταν ἓνας ἀπό τοὺς ἐμπνευστές καί ὀργανωτές τῆς ἐνοπλης ἐπέμβασης ἐνάντια στή Σοβιετική Ρωσία, προσπάθησε νά πραγματοποιήσει τόν «οἰκονομικό ἀποκλεισμό» καί τό στραγγαλισμό τῆς Σοβιετικῆς δημοκρατίας. Τό 1920 ἠττήθηκε στίς προεδρικές ἐκλογές καί ἀποχώρησε ἀπό τήν πολιτική. — 161.

Κόλμπ (Kolb), Βίλχελμ (1870-1918)—γερμανός σοσιαλδημοκράτης, ὁπορτουνιστής καί ἀναθεωρητής τῶν ἄκρων, διευθυντής τοῦ «Folksfreund» («Φίλος τοῦ λαοῦ»). Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου σοσιαλσωβινιστής. — 118, 173.

Κορνελισσέν (Cornelissen), Χριστιάν—ὀλλανδός ἀναρχικός, ὁπαδός τοῦ Π. Α. Κροπότκιν. Καταπολεμοῦσε τό μαρξισμό. Στήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν σωβινιστής· συνεργαζόταν στή γαλλική ἐφημερίδα «La Bataille Syndicaliste» («Συνδικαλιστική Μάχη»). — 98.

Κούγκελμαν (Kugelmann), Λοῦντβιχ (1830-1902)—γερμανός σοσιαλδημοκράτης, φίλος τοῦ Κ. Μάρξ, πῆρε μέρος στήν ἐπανάσταση τοῦ 1848-1849 στή Γερμανία, μέλος τῆς I Διεθνoῦς. Βοήθησε στήν ἐκδοση καί διάδοση τοῦ «Κεφαλαίου» τοῦ Μάρξ. Ἀπό τό 1862 ὥς τό 1874 ἀλληλογραφοῦσε μέ τόν Μάρξ, τόν ἐνημέρωνε γιά τήν κατάσταση στή Γερμανία. Τά γράμματα

τοῦ Μάρξ πρὸς τὸν Κούγκελμαν πρωτοδημοσιεύτηκαν τὸ 1902 στὸ περιοδικό «Die Neue Zeit» («Νέοι Καιροί»). Τὸ 1907 ἐκδόθηκαν σὲ ρωσικὴ μετάφραση μέ πρόλογο τοῦ Β. Ι. Λένιν.—37-38, 129-133, 311.

Κροπότκιν, Π. Α. (1842-1921)—ἓνας ἀπὸ τοὺς κύριους παράγοντες καὶ θεωρητικούς τοῦ ἀναρχισμοῦ. Τὸ 1872, στὸ ἐξωτερικό, προσχώρησε στὴν ὁμάδα τοῦ Μπακούνιν. Ὄταν ἐπέστρεψε στὴ Ρωσία πῆρε μέρος σάν ἀναρχικός στὸ κίνημα τῶν ναρόντικων καὶ γι' αὐτὸ τὸ 1874 πιάστηκε καὶ φυλακίστηκε στὸ φρούριο τοῦ Πετροπάβλοβσκ. Τὸ 1876 ἀπέδρασε στὸ ἐξωτερικό, ὅπου καταπολεμοῦσε τὴ διδασκαλία τοῦ Κ. Μάρξ γιὰ τὴν ταξικὴ πάλη καὶ τὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Στὴν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν σωβινιστής. Ὄταν γύρισε ἀπὸ τὴν ἐμιγκράτσια τὸ 1917, παρέμεινε στὶς ἀστικές θέσεις, ὥστόσο τὸ 1920 ἀπευθύνθηκε μέ γράμμα πρὸς τοὺς ἐργάτες τῆς Εὐρώπης, ὅπου ἀναγνώριζε τὴν ἱστορικὴ σημασία τῆς Ὀκτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης καὶ καλοῦσε τοὺς ἐργάτες νὰ ἐμποδίσουν τὴ στρατιωτικὴ ἐπέμβαση ἐνάντια στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία. Συγγραφέας πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων γεωγραφίας καὶ γεωλογίας.—98, 116-117.

Λ

Λασσάλ (Lassalle), Φερδινάνδος (1825-1864)—γερμανὸς μικροαστὸς σοσιαλιστής, γενάρχης τοῦ λασσαλισμοῦ, μιᾶς ἀπὸ τίς παραλλαγές τοῦ ὁπορτουνισμοῦ στὸ γερμανικὸ ἐργατικὸ κίνημα. Ὁ Λασσάλ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἰδρυτές τῆς Παγγερμανικῆς ἐργατικῆς ἑνώσεως (1863). Ἡ δημιουργία τῆς Ἑνώσεως εἶχε θετικὴ σημασία γιὰ τὸ ἐργατικὸ κίνημα, ὁ Λασσάλ, ὅμως, ὅταν ἐκλέχθηκε πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως, τὴν ὁδήγησε σὲ ὁπορτουνιστικὸ δρόμο. Οἱ λασσαλιστές μέ τὴ νόμιμη διαφώτιση γιὰ τὸ γενικὸ ἐκλογικὸ δικαίωμα, μέ τὴ δημιουργία παραγωγικῶν ἐνώσεων πού θά χρηματοδοτοῦνταν ἀπὸ τὸ κράτος τῶν γιούνκερ, ὑπολόγιζαν νὰ πετύχουν τὴ δημιουργία ἐνός «ἐλεύθερου λαϊκοῦ κράτους». Ὁ Λασσάλ ὑποστήριζε τὴν πολιτικὴ τῆς συνένωσης τῆς Γερμανίας «ἀπὸ τὰ πάνω» μέ τὴν ἡγεμονία τῆς ἀντιδραστικῆς Πρωσίας. Ἡ ὁπορτουνιστικὴ πολιτικὴ τῶν λασσαλιστῶν ἀποτελοῦσε ἐμπόδιο στὴ δράση τῆς I Διεθνοῦς καὶ στὴ δημιουργία ἐνός πραγματικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος στὴ Γερμανία, ἐμπόδιζε τὴν καλλιέργεια ταξικῆς συνείδησης στοὺς ἐργάτες.

Αὐστηρὴ κριτικὴ στὶς θεωρητικὲς καὶ πολιτικὲς ἀπόψεις τῶν λασσαλιστῶν ἔκαναν οἱ κλασικοὶ τοῦ μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ (βλ. Κ. Μάρξ. «Κριτικὴ τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα»· Β. Ι. Λένιν. «Κράτος καὶ ἐπανάσταση» καὶ ἄλλα ἔργα).—84, 92-93, 193.

Λαφάργκ (Lafargue), Πῶλ (1842-1911) ἐπιφανὴς παράγοντας τοῦ γαλλικοῦ καὶ τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος, προικισμένος δημοσιολόγος, ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους ὁπαδούς τοῦ ἐπιστημονικοῦ κομμουνισμοῦ στὴ Γαλλία, στενὸς φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ Κ. Μάρξ καὶ τοῦ Φ. Ἐνγκελς. Ἦταν μέλος τῆς I Διεθνοῦς. Μαζί μέ τὸν Ζ. Γκέντ ἱδρυσε τὸ Ἐργατικὸ κόμμα τῆς Γαλλίας, ἦταν διευθυντὴς τοῦ ὀργάνου του, τῆς ἐφημερίδας «L'Égalité» («Ἡ Ἰσότης»). Ὁ Λαφάργκ πάλευε δραστήρια ἐνάντια στὸν

όπορτουνισμό της II Διεθνούς, χαιρέτισε την πρώτη ρωσική μαρξιστική οργάνωση — την ομάδα «'Απελευθέρωση της δουλιᾶς», αργότερα ἔδειξε συμπάθεια πρὸς τοὺς μπολσεβίκους. Στά πολυάριθμα ἔργα του ὁ Λαφάργκ προπαγάνδιζε καὶ ὑπεράσπιζε τίς ιδέες τοῦ μαρξισμού στὸν τομέα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἱστορίας, τῆς γλωσσολογίας. Πάλευε ἐνάντια στὸ ρεφορμισμό καὶ τὸν ἀναθεωρητισμό. Ὡστόσο οἱ ἐργασίες τοῦ Λαφάργκ δέν εἶναι ἀπαλλαγμένες ἀπὸ λαθεμένες θεωρητικές θέσεις, ἰδιαίτερα στὸ ἀγροτικό καὶ τὸ ἐθνικό ζήτημα, καθὼς καὶ στὸ ζήτημα τῶν καθυκόντων τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. — 161.

Λέγκιν (Legien), *Κάρλ* (1861-1920)—γερμανὸς δεξιὸς σοσιαλδημοκράτης, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἡγέτες τῶν γερμανικῶν συνδικάτων, ἀναθεωρητής. Ἀπὸ τὸ 1890 ἦταν πρόεδρος τῆς Γενικῆς ἐπιτροπῆς τῶν συνδικάτων τῆς Γερμανίας. Ἀπὸ τὸ 1903 γραμματέας καὶ ἀπὸ τὸ 1913 πρόεδρος τῆς Διεθνούς γραμματείας τῶν συνδικάτων. Ἀπὸ τὸ 1893 ὥς τὸ 1920 (μέ διαλείμματα) χρημάτισε βουλευτὴς τοῦ Ράιχσταγκ ἀπὸ τῆ γερμανικῆ σοσιαλδημοκρατία. Στὴν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν ἀδιάλλακτος σοσιαλσωβινιστής. Στά 1919-1920 ἦταν μέλος τῆς Ἐθνοσυνέλευσης τῆς Δημοκρατίας τῆς Βαϊμάρης. Ὑποστήριζε τὴν πολιτικὴ τῆς ἀστικῆς τάξης καὶ καταπολεμοῦσε τὸ ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ προλεταριάτου.—3, 45, 48, 118.

Λένιν, Β. Ι. (Λένιν, Ν.) (1870-1924)—βιογραφικά στοιχεῖα.—38, 74, 82, 120.

Λήμπκνεχτ (Liebknecht), *Βίλχελμ* (1826-1900)—ἐπιφανὴς παράγοντας τοῦ γερμανικοῦ καὶ τοῦ διεθνoῦς ἐργατικοῦ κινήματος, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἰδρυτές καὶ ἡγέτες τοῦ Γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Ἀπὸ τὸ 1875 ὥς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ὁ Λήμπκνεχτ ἦταν μέλος τῆς ΚΕ τοῦ Γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος καὶ διευθυντὴς τοῦ Κεντρικοῦ τοῦ Ὁργάνου «Vorwärts» («Ἐμπρός»). Ἀπὸ τὸ 1867 ὥς τὸ 1870 χρημάτισε βουλευτὴς τοῦ βορειογερμανικοῦ Ράιχσταγκ, καὶ ἀπὸ τὸ 1874 κι' ἔπειτα ἐκλεγόταν ἐπανειλημμένα βουλευτὴς τοῦ γερμανικοῦ Ράιχσταγκ. Χρησιμοποιοῦσε μέ τέχνη τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς γιὰ τὸ ξεσκέπασμα τῆς ἀντιδραστικῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τῶν γιοῦνκερ τῆς Πρωσίας. Γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴ του δράση φυλακίστηκε ἐπανειλημμένα. Πῆρε ἐνεργὸ μέρος στὴ δράση τῆς I Διεθνoῦς καὶ στὴν οργάνωση τῆς II Διεθνoῦς. Ὁ Κ. Μάρξ καὶ ὁ Φ. Ἐνγκελς ἐκτιμοῦσαν πολὺ τὸν Β. Λήμπκνεχτ. Ταυτόχρονα ὁμως ἐπέκριναν τὰ μεμονωμένα λάθη τοῦ Λήμπκνεχτ συμφιλιωτιστικοῦ χαρακτήρα, βοηθώντας τον ἔτσι νὰ πάρει σωστή θέση.—66, 69, 141, 163, 191.

Λήμπκνεχτ (Liebknecht), *Κάρλ* (1871-1919)—ἐπιφανὴς παράγοντας τοῦ γερμανικοῦ καὶ τοῦ διεθνoῦς ἐργατικοῦ κινήματος, γιὸς τοῦ Βίλχελμ Λήμπκνεχτ, δικηγόρος.

Ἀπὸ τίς γραμμές τῆς σοσιαλδημοκρατίας πάλευε δραστήρια ἐνάντια στὸν ὁπορτουνισμό καὶ στὸ милитарισμό. Τὸ 1912 ἐκλέχθηκε βουλευτὴς τοῦ Ράιχσταγκ. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου τάχθηκε

έναντια στήν υποστήριξη τῆς καϊζερικῆς κυβέρνησης «τῆς χώρας του» στό ληστρικό αὐτό πόλεμο. Στίς 2 τοῦ Δεκέμβρη 1914 ἦταν ὁ μόνος ἀπό ὅλο τό Ράιχσταγκ πού καταψήφισε τίς στρατιωτικές πιστώσεις. Ἦταν ἓνας ἀπό τοὺς ὀργανωτές καί καθοδηγητές τῆς ὁμάδας «Διεθνῆς», πού μετὰ μετονομάστηκε σέ ὁμάδα «Σπάρτακος», καί ὕστερα σέ «Ἑνωση Σπάρτακου». Τό 1916 καταδικάστηκε σέ καταναγκαστικά ἔργα γιά ἀντιμιλιταριστική προπαγάνδα. Τήν περίοδο τῆς ἐπανάστασης τοῦ Νοέμβρη 1918 στή Γερμανία μαζί μέ τή Ρ. Λούξεμπουργκ ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς ἐπαναστατικῆς πρωτοπορίας τῶν γερμανῶν ἐργατῶν. Ἦταν διευθυντής τῆς ἐφημερίδας «Die Rote Fahne» («Κόκκινη Σημαία»). Ἕνας ἀπό τοὺς ἰδρυτές τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Γερμανίας καί τοὺς καθοδηγητές τῆς ἐξέγερσης τῶν ἐργατῶν τοῦ Βερολίνου τό Γενάρη τοῦ 1919. Μετά τήν κατάπνιξη τῆς ἐξέγερσης δολοφονήθηκε ἄγρια. Ἐκτιμώντας τή δράση τοῦ Κ. Λήμπκνεχτ ὁ Λένιν ἔγραφε ὅτι «τό ὄνομα αὐτό εἶναι σύμβολο ἀφοσίωσης ἐνός ἀρχηγοῦ στά συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου, σύμβολο πίστεως στή σοσιαλιστική ἐπανάσταση... Τό ὄνομα αὐτό εἶναι σύμβολο ἀνειρήνευτης πάλης κατά τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ ὅχι στά λόγια, ἀλλά στήν πράξη...» (Ἑπαντα, 4η ρωσ. ἐκδ., τόμ. 28ος, σελ. 410-411). — 231, 233.

Λόρια (Logia), *Ἀκίλε* (1857-1943) — ἀντιδραστικός ἰταλός κοινωνιολόγος καί οἰκονομολόγος, πλαστογράφος τοῦ μαρξισμοῦ. — 329.

Λουδοβίκος Ναπολέων — βλ. *Ναπολέων Γ΄*.

Λουδοβίκος-Φίλιππος (Louis Philippe) (1773-1850) — γάλλος βασιλιάς (1830-1848). Τόν καιρό τῆς ἐπανάστασης τοῦ Φλεβάρη 1848 στή Γαλλία ἐκθρονίστηκε καί ἔφυγε στήν Ἀγγλία, ὅπου καί πέθανε. — 145, 179.

Λούξεμπουργκ (Luxemburg), *Ρόζα* (1871-1919) — ἐπιφανῆς ἀγωνίστρια τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος, μιά ἀπό τίς ἡγετικές φυσιογνωμίες τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τῆς II Διεθνοῦς. Ἦταν ἀπό τοὺς ἰδρυτές καί καθοδηγητές τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Πολωνίας, καταπολεμοῦσε τόν ἐθνικισμό στίς γραμμές τοῦ πολωνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Ἀπό τό 1897 ἔπαιρνε δραστήριο μέρος στό γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα, πάλευε ἐναντία στόν μπερνσταϊνισμό καί τό μιλλερανισμό. Ἡ Ρ. Λούξεμπουργκ πῆρε μέρος στήν πρώτη ρωσική ἐπανάσταση (στή Βαρσοβία). Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης καί τῆς νέας ἐπαναστατικῆς ἀνόδου κρατοῦσε συμφιλιωτιστική στάση ἀπέναντι στοὺς λικβινταριστές.

Ἀπό τήν ἀρχή τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου πῆρε διεθνιστική θέση. Ἦταν ἀπό τοὺς πρωτεργάτες τῆς δημιουργίας στή Γερμανία τῆς ὁμάδας «Διεθνῆς», πού ἀργότερα μετονομάστηκε σέ ὁμάδα «Σπάρτακος» καί σέ συνέχεια σέ «Ἑνωση Σπάρτακου». Μετά τήν ἐπανάσταση τοῦ Νοέμβρη 1918 στή Γερμανία, ἔπαιξε καθοδηγητικό ρόλο στό Ἰδρυτικό συνέδριο τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας. Τό Γενάρη τοῦ 1919 πιάστηκε καί δολοφονήθηκε ἄγρια. Ὁ Λένιν, πού ἐκτιμοῦσε πολύ τήν Ρόζα Λούξεμπουργκ, ἔκανε ἐπανειλημμένα κριτική τῶν λαθῶν της, βοηθώντας τήν ἔτσι νά πάρει σωστή θέση. — 111.

M

Μάρξ (Marx), *Κάρλ* (1818-1883)—ίδρυτής τοῦ ἐπιστημονικοῦ κομμουνισμοῦ, μεγαλοφυῆς στοχαστής, ἀρχηγός καί δάσκαλος τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου (βλ. τό ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Κάρλ Μάρξ (Σύντομη βιογραφική σκιαγραφία μέ ἔκθεση τοῦ μαρξισμοῦ)». ᾿Απαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 26ος, σελ. 43-91). —4, 5-6, 7, 8, 15, 17, 20, 21-22, 23-24, 25, 26-28, 29, 31, 33-34, 35, 36-39, 40-42, 43, 44, 45-46, 48, 51-52, 53, 54-56, 59-60, 64, 65, 70, 72, 75, 81, 83, 84-86, 88, 91-93, 94-95, 98, 99, 103-104, 105, 106, 107-109, 111, 113, 115, 116, 117, 123, 124, 125, 127-137, 139-141, 159, 163, 165-167, 169, 171, 173-187, 193-199, 211-225, 227, 231, 237, 247-249, 267-271, 281, 289-297, 301, 305-307, 308, 311, 312, 316, 319-321, 322, 326, 327, 340.

Μέρινγκ (Mehring), *Φράντς* (1846-1919)—ἐπιφανής παράγοντας τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος τῆς Γερμανίας, ἀπό τοὺς ἡγέτες καί θεωρητικούς τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας. ᾿Ήταν ἓνας ἀπό τοὺς διευθυντές τοῦ θεωρητικοῦ ὀργάνου τοῦ κόμματος, τοῦ περιοδικοῦ «Die Neue Zeit» («Νέοι Καιροί»). ᾿Αργότερα διευθυντής τῆς ἑφημερίδας «Leipziger Volkszeitung» («Λαϊκὴ ἑφημερίδα τῆς Λειψίας»). ᾿Ο Μέρινγκ καταπολεμοῦσε δραστήρια τὸν ὁπορτουνισμό καί τὸν ἀναθεωρητισμό στὶς γραμμές τῆς II Διεθνοῦς, καταδίκασε τὸν καουτσκισμό, συμεριζόταν ὅμως ταυτόχρονα καί τὰ λάθη τῶν γερμανῶν ἀριστερῶν, πού φοβοῦνταν νὰ ξεκόψουν ὀργανωτικά ἀπὸ τοὺς ὁπορτουνιστές. ᾿Υποστήριζε μέ συνέπεια τὸ διεθνισμό. Χαιρέτισε τὴν ᾿Οκτωβριανὴ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση. ᾿Ήταν ἓνας ἀπὸ τοὺς καθοδηγητές τῆς ἐπαναστατικῆς «᾿Ενωσης Σπάρτακου», καί ἔπαιξε σημαντικό ρόλο στὴ δημιουργία τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας. —33.

Μιλλεράν (Millerand), *Ἀλεξάντρ Ἐτιέν* (1859-1943)—γάλλος πολιτικός παράγοντας. Στὴ δεκαετία 1890-1900 προσχώρησε στοὺς σοσιαλιστές, καί ἦταν ἐπικεφαλῆς τοῦ ὁπορτουνιστικοῦ ρεύματος στό γαλλικὸ σοσιαλιστικὸ κίνημα. Τό 1899 μπῆκε στὴν ἀντιδραστικὴ ἀστικὴ κυβέρνησις τοῦ Βαλντέκ-Ρουσώ, ὅπου συνεργαζόταν μέ τὸν δήμιό τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ στρατηγὸ Γκαλιφέ. ᾿Ο Β. Ι. Λένιν ξεσκέπασε τὸ μιλλερανισμό σάν προδοσία τῶν συμφερόντων τοῦ προλεταριάτου, σάν πρακτικὴ ἔκφρασις τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ καί ἀποκάλυψε τίς κοινωνικὲς του ρίζες.

Τό 1904, μετὰ τὴ διαγραφὴ τοῦ ἀπὸ τὸ Σοσιαλιστικὸ κόμμα, ὁ Μιλλεράν μαζί μέ ἄλλους πρώην σοσιαλιστές (Μπριάν, Βιβιανί) σχημάτισε τὴν ὁμάδα τῶν «ἀνεξάρτητων σοσιαλιστῶν». Στά 1909-1910, 1912-1913, 1914-1915, ἀνέλαβε διάφορα ὑπουργεῖα. Μετὰ τὴν ᾿Οκτωβριανὴ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση ὁ Μιλλεράν ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς ὀργανωτές τῆς ἀντισοβιετικῆς ἐπέμβασις. Στά 1920-1924 ἦταν πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Τὸν ᾿Ιούνη τοῦ 1924 μετὰ τὴν ἐκλογικὴ νίκη τῶν ἀριστερῶν ἀστικῶν κομμάτων, πού ἀρνήθηκαν νὰ συνεργαστοῦν μαζί του, ἀναγκάστηκε νὰ παραιτηθεῖ. Στά 1925-1927 ἐκλέχτηκε γερούσιαστής. —104-105.

Μιχαηλόβσκι, *Ν. Κ.* (1842-1904)—ὁ πιό ἐπιφανής θεωρητικός τοῦ φιλελεύθερου ναροντικισμοῦ, δημοσιολόγος, φιλολογικὸς κριτικός, θετι-

κιστής φιλόσοφος, ένας από τούς εκπροσώπους τῆς ὑποκειμενικῆς σχολῆς στήν κοινωνιολογία. Τό 1892 διηύθυνε τό περιοδικό «Ρούσκογε Μπογκάτσβο» καί ἀπό τίς στήλες του ἔκανε λυσσαλέα πάλη κατά τῶν μαρξιστῶν. Κριτική τῶν ἀπόψεων τοῦ Μιχαηλόβσκι γίνεται στό ἔργο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Τί εἶναι «οἱ φίλοι τοῦ λαοῦ» καί πῶς πολεμοῦν τούς σοσιαλδημοκράτες;» καί σέ ἄλλα ἔργα.— 10.

Μοντεσκιέ (Montesquieu), *Σάρλ Λουί* (1689-1755)—ἐπιφανής γάλλος ἀστός κοινωνιολόγος, οἰκονομολόγος καί συγγραφέας. Ἐκπρόσωπος τοῦ ἀστικοῦ Διαφωτισμοῦ τοῦ 18ου αἰῶνα, θεωρητικός τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας. Βασικά ἔργα του: «Περσικά γράμματα», «Σκέψεις γιά τά αἷτια τῆς ἀκμῆς καί παρακμῆς τῶν ρωμαίων», «Γιά τό πνεῦμα τῶν νόμων».— 54, 219.

Μπακούνιν, *Μ. Α.* (1814-1876)—ένας ἀπό τούς θεωρητικούς τοῦ ναροντ-νικισμοῦ καί τοῦ ἀναρχισμοῦ. Ἀπό τό 1840 ζοῦσε στό ἐξωτερικό, πῆρε μέρος στήν ἐπανάσταση τοῦ 1848-1849 στή Γερμανία. Ἀνῆκε στήν I Διεθνή, ὅπου δροῦσε σάν φανατικός ἐχθρός τοῦ μαρξισμοῦ. Ὁ Μπακούνιν ἀρνιόταν κάθε κράτος, ἀκόμη καί τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Δέν καταλάβαινε τόν κοσμοϊστορικό ρόλο τοῦ προλεταριάτου, τασσόταν ἀνοιχτά ἐνάντια στή δημιουργία ἀνεξάρτητου πολιτικοῦ κόμματος τῆς ἐργατικῆς τάξης καί ὑποστήριζε τό δόγμα ὅτι οἱ ἐργάτες πρέπει νά ἀποφεύγουν τή συμμετοχή στήν πολιτική δράση. Ὁ Κ. Μάρξ καί ὁ Φ. Ἐνγκελς ἔκαναν ἀποφασιστική πάλη ἐνάντια στίς ἀντιδραστικές ἀντιλήψεις τοῦ Μπακούνιν. Γιά τή διασπαστική του δράση ὁ Μπακούνιν τό 1872 διαγράφηκε ἀπό τή Διεθνή.— 53, 66, 103-104, 129, 191.

Μπέμπελ (Bebel), *Ἄουγκουστ* (1840-1913)—ένας ἀπό τούς πιά ἐπιφανεῖς παράγοντες τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας καί τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος. Ἀρχισε τήν πολιτική του δράση στήν περίοδο 1860-1865. Ἦταν μέλος τῆς I Διεθνοῦς. Τό 1869 μαζί μέ τόν Β. Λήμπκνεχτ ἱδρύσε τό Σοσιαλδημοκρατικό ἐργατικό κόμμα τῆς Γερμανίας («ἄϊζεναχικοί»): ἐκλέχτηκε ἐπανελημμένα βουλευτής τοῦ Ράιχσταγκ. Στά 1890-1900 καί στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1900-1910 πάλευε ἐνάντια στό ρεφορμισμό καί στόν ἀναθεωρητισμό στίς γραμμές τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας. Ὁ Β. Ι. Λένιν θεωροῦσε τούς λόγους τοῦ Μπέμπελ ἐνάντια στούς μπερνσταϊνικούς σάν «ὑπόδειγμα ὑπεράσπισης τῶν μαρξιστικῶν ἀπόψεων καί πᾶλης γιά τόν πραγματικά σοσιαλιστικό χαρακτήρα τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος» («Ἀπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 23ος, σελ. 369-370).— 64, 65, 66-67, 84, 89, 124, 167, 173, 187, 193, 312, 327.

Μπέρ (Beer), *Μάξ* (γεν. τό 1864)—γερμανός ἱστορικός τοῦ σοσιαλισμοῦ.— 124, 173.

Μπέρνσταϊν (Bernstein), *Ἐντουαρτ* (1850-1932)—ἡγέτης τῆς ἄκρας ὁπορτουνιστικῆς πτέρυγας τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας καί τῆς II Διεθνοῦς, θεωρητικός τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ καί τοῦ ρεφορμισμοῦ. Ἀρχισε νά παίρνει μέρος στό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα ἀπό τά μέσα τῆς

δεκαετίας 1870-1880. Ἀπό τό 1881 ὥς τό 1889 ἦταν διευθυντής τοῦ Κεντρικοῦ Ὁργάνου τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας «Der Sozialdemokrat» («Ὁ Σοσιαλδημοκράτης»). Στά 1896-1898 δημοσίευσε στό περιοδικό «Die Neue Zeit» («Νέοι Καιροί») μιά σειρά ἄρθρα μέ τόν τίτλο «Προβλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ», πού βγῆκαν ἀργότερα σέ χωριστό βιβλίο μέ τόν τίτλο: «Οἱ προϋποθέσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τά καθήκοντα τῆς σοσιαλδημοκρατίας», ὅπου ἀνοιχτά ἀναθεωροῦσε τίς φιλοσοφικές, οἰκονομικές καί πολιτικές βάσεις τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ. Ὁ Μπέρνσταϊν διακήρυξε σάν βασικό καθῆκον τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος τήν πάλη γιά μεταρρυθμίσεις, πού ἀποβλέπουν στή βελτίωση τῆς οἰκονομικῆς κατάστασης τῶν ἐργατῶν στά πλαίσια τοῦ καπιταλισμοῦ, ἔδωσε τήν ὁπορτουνιστική διατύπωση: «Τό κίνημα εἶναι τό πᾶν, ὁ τελικός σκοπός δέν εἶναι τίποτε». Στήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἀκολουθοῦσε κεντριστικές θέσεις, καλύπτοντας τό σοσιαλσωβινισμό του μέ διεθνιστική φρασεολογία. Στά ἐπόμενα χρόνια συνέχιζε νά ὑποστηρίζει τήν πολιτική τῆς ἱμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης, τάχθηκε ἐνάντια στήν Ὁχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τό Σοβιετικό κράτος. — 43, 51-52, 53-54, 104-106, 110, 115-116, 129, 155, 157, 161, 173, 211, 219, 223, 225, 231, 239, 295, 303, 305, 312, 313.

Μπισσολάτι (Bissolati), *Λεονίντα* (1857-1920)—ἓνας ἀπό τοὺς ἰδρυτές τοῦ Ἰταλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος καί τοὺς ἡγέτες τῆς ἄκρας δεξιᾶς ρεφορμιστικῆς πτέρυγας του. Στά 1896-1904 καί στά 1908-1910 ἦταν διευθυντής τῆς ἐφημερίδας «Avanti!» («Ἐμπρός!») —Κεντρικοῦ Ὁργάνου τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Ἀπό τό 1897 ἦταν μέλος τοῦ Κοινοβουλίου. Τό 1912 διαγράφηκε ἀπό τό Ἰταλικό Σοσιαλιστικό κόμμα καί σχημάτισε τό «Σοσιαλ-ρεφορμιστικό κόμμα». Στήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν σοσιαλσωβινιστής, ὁπαδός τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἰταλίας στόν πόλεμο· στό πλευρό τῆς Ἀντάντ. Στά 1916-1918 μπῆκε στήν κυβέρνηση μέ τήν ιδιότητα ὑπουργοῦ χωρίς χαρτοφυλάκιο. — 45.

Μπορκχάιμ (Borkheim), *Σιγκιζμούντ Λούντβιχ* (1825-1885)—γερμανός δημοσιολόγος, δημοκράτης. Πῆρε μέρος στήν ἐπανάσταση τοῦ 1848-1849 στή Γερμανία· μετά τήν ἥττα τῆς ἐπανάστασης ἐκπατρίστηκε, ἔζησε στήν Ἑλβετία, στή Γαλλία, καί ἀπό τό 1851 στήν Ἀγγλία, βρισκόταν σέ φιλικές σχέσεις μέ τόν Κ. Μάρξ καί τόν Φ. Ἐνγκελς. — 201.

Μπουχάριν, *Ν. Ι.* (Nota bene) (1888-1938)—μέλος τοῦ Μπολσεβίκικου κόμματος ἀπό τό 1906. Δούλευε προπαγανδιστής σέ διάφορες συνοικίες τῆς Μόσχας. Τό 1911 κατέφυγε στό ἐξωτερικό. Τό 1915 συνεργαζόταν στό περιοδικό «Κομμουνίστ», ὑποστήριζε ἀντιλενινιστικές θέσεις στά ζητήματα τοῦ κράτους, τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, τοῦ δικαιώματος αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν κ.ἄ. Στίς παραμονές τῆς Ὁχτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης ὑποστήριζε τή μενσεβικο-τροτσκιστική θεωρία ὅτι δέν εἶναι δυνατή ἡ νίκη τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία. Μετά τήν Ὁχτωβριανή ἐπανάσταση κατεῖχε μιά σειρά ὑπεύθυνες θέσεις. Ἐπανελλημμένα τάχθηκε ἐνάντια στή λενινιστική πολιτική τοῦ Κόμματος· τό 1918 ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς ἀντικομματικῆς ὁμάδας τῶν «ἀριστερῶν

κομμουνιστῶν»· τήν περίοδο τῆς συζήτησης πού ἔγινε στό Κόμμα γιά τά συνδικάτα (1920-1921) στήν ἀρχή κρατοῦσε στάση «συγκρουστήρα», ὥστε ὁμως ἐνώθηκε μέ τήν ἀντιλενινιστική ομάδα τοῦ Τρότσκι· ἀπό τό 1928 ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς δεξιᾶς ἀντιπολίτευσης στό Κόμμα. Τό 1929 καθαιρέθηκε ἀπό τό Πολιτικό Γραφεῖο τῆς ΚΕ. Τό 1937 διαγράφηκε ἀπό τό Κόμμα γιά τήν ἀντικομματική του δράση. — 170, 171, 173, 265, 329-330, 331-338.

Μπράκε (Bracke), *Βίλχελμ* (1842-1880)—γερμανός σοσιαλιστής, ἐκδότης καί βιβλιοπώλης, ἓνας ἀπό τούς ἰδρυτές καί καθοδηγητές τοῦ Ἀϊζεναχικοῦ κόμματος (1869). Ἀπό τούς κύριους ἐκδότες καί ὁργανωτές τῆς κυκλοφορίας τῆς κομματικῆς φιλολογίας. — 64, 83, 84, 173.

Μπράντιγκ (Branting), *Κάρλ Γιάλμαρ* (1860-1925)—ἡγέτης τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Σουηδίας, ἀπό τούς καθοδηγητές τῆς II Διεθνούς. Ἀκολουθοῦσε ὁπορτουνιστικές θέσεις. Στά 1887-1917 (μέ διαλείμματα) ἦταν διευθυντής τοῦ Κεντρικοῦ Ὁργάνου τοῦ Κόμματος—τῆς ἐφημερίδας «Socialdemokraten» («Σοσιαλδημοκράτης»)· στά 1897-1925 χρημάτισε βουλευτής τοῦ Ρίξνταγκ. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν σοσιαλσωβινιστής. Τό 1917 μπῆκε στή φιλελευθεροσοσιαλιστική κυβέρνηση συνασπισμοῦ τοῦ Ἐντεν, ὑποστήριζε τή στρατιωτική ἐπέμβαση ἐνάντια στή Σοβιετική Ρωσία. Στά 1920, 1921-1923 καί 1924-1925 ἦταν ἐπικεφαλῆς σοσιαλδημοκρατικῶν κυβερνήσεων. — 45, 118.

Μπρέσκο-Μπρεσκόβσκαγια, Ε. Κ. (1844-1934)—ἀπό τά ἰδρυτικά καί καθοδηγητικά στελέχη τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων, ἀνῆκε στήν ἄκρα δεξιά πτέρυγιά του. Ἀρχισε τήν πολιτική της δράση στή δεκαετία 1870-1880 μέ τήν «Πορεία πρὸς τό Λαό», πιάστηκε καί ἐξορίστηκε πολλές φορές (τό 1878 μέ τή δίκη τῶν 193). Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 ὑποστήριζε ἐνεργά τήν Προσωρινή κυβέρνηση. Ὁπαδός τῆς συνέχισης τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου «ὡς τήν τελική νίκη». Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση πάλευε δραστήρια ἐνάντια στή Σοβιετική ἐξουσία. Τό 1919 ἔφυγε στίς ΕΠΑ, μετά ζοῦσε στή Γαλλία. Στό ἐξωτερικό ἔκανε συκοφαντική καμπάνια ἐνάντια στή Σοβιετική Ρωσία, τάχθηκε ὑπέρ τῆς προετοιμασίας μιᾶς νέας ἐπέμβασης, συνεργαζόταν στό ὄργανο τῶν λευκῶν ἐμιγκρέδων τοῦ Παρισιοῦ «Ντνί». — 3.

N

Ναπολέον Α΄ (Βοναπάρτης) (1769-1821)—γάλλος αὐτοκράτορας στά χρόνια 1804-1814 καί 1815. — 28, 77, 137, 239.

Ναπολέον Γ΄ (Βοναπάρτης, Λουδοβίκος· Λουδοβίκος Ναπαλέων) (1808-1873)—αὐτοκράτορας τῆς Γαλλίας ἀπό τό 1852 ὡς τό 1870, ἀνεψιός τοῦ Ναπολέοντα Α΄. Μετά τήν ἥττα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1848 ἐκλέχτηκε πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας· τή νύχτα στίς 2 τοῦ Δεκέμβρη 1851 ἔκανε πολιτικό πραξικόπημα. Χαρακτηρισμός τοῦ Ναπολέοντα Γ΄ δίνεται στό ἔργο τοῦ Κ. Μάρξ «Ἡ 18η Μπρυμαίρ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη»

(βλ. Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, 2η ρωσ. έκδ., τόμ. 8ος, σελ. 115-217)—27, 179.

Ναχισόν, Μ. Ι. (Σπεκτάτορ) (1880-1938)—οικονομολόγος και δημοσιολόγος. Από τό 1899 ως τό 1921 μπουντιστής. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου κρατοῦσε κεντριστική στάση. Τό 1935 δούλευε στή Μόσχα στό Διεθνές ἀγροτικό Ἰνστιτοῦτο και στήν Κομμουνιστική Ἀκαδημία. Συγγραφέας μιᾶς σειρᾶς ἐργασιῶν πάνω σέ οικονομολογικά ζητήματα τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας.—313.

Ντάβιντ (David), Έντουαρντ (1863-1930)—ένας ἀπό τούς ἡγέτες τῆς δεξιᾶς πτέρυγας τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, ἀναθεωρητής, οικονομολόγος. Ἦταν ἀπό τούς ἰδρυτές τοῦ περιοδικοῦ τῶν γερμανῶν ὁπορτουνιστῶν «Sozialistische Monatshefte» («Μηνιαία Σοσιαλιστική Ἐπιθεώρηση»). Τό 1903 ἔβγαλε τό βιβλίο «Ὁ σοσιαλισμός και ἡ ἀγροτική οἰκονομία», πού ὁ Β. Ι. Λένιν τό χαρακτήρισε σάν «τό κυριότερο ἔργο τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ στό ἀγροτικό ζήτημα». Ἀπό τό 1903 βουλευτής τοῦ Ράιχσταγκ. Στήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου σοσιαλσωβινιστής. Τό 1919 μπῆκε στήν πρώτη κυβέρνηση συνασπισμοῦ τῆς Γερμανικῆς δημοκρατίας, στά 1919-1920 χρημάτισε ὑπουργός Ἐσωτερικῶν, στά 1922-1927 ἦταν ἀντιπρόσωπος τῆς κυβέρνησης στό Ἑσπεν. Ὑποστήριζε τίς ρεβανσιστικές ἐπιδιώξεις τοῦ γερμανικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, κρατοῦσε ἐχθρική στάση ἀπέναντι στήν ΕΣΣΔ. Ὁ Β. Ι. Λένιν χαρακτήρισε τόν Ντάβιντ σάν ὁπορτουνιστή «πού ὅλη ἡ ζωή του εἶναι ἀφιερωμένη στήν ἀστική διαφθορά τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος» ("Απαντα, 5η έκδ., τόμ. 26ος, σελ. 282-283).—3, 45, 118.

Ντύρινγκ (Dühring), Εὐγένιος (1833-1921)—γερμανός φιλόσοφος και οικονομολόγος, θεωρητικός τοῦ μικροαστισμοῦ. Οἱ φιλοσοφικές ἀντιλήψεις τοῦ Ντύρινγκ ἀποτελοῦσαν ἓνα ἐκλεκτικό μίγμα θετικισμοῦ, μεταφυσικοῦ ὕλισμοῦ και ἰδεαλισμοῦ. Τίς ἀντιλήψεις τοῦ Ντύρινγκ, πού ὑποστηρίζονταν ἀπό μιά μερίδα τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, τίς ἐπέκρινε ὁ Ένγκελς στό βιβλίο «Ἀντι-Ντύρινγκ. Ἡ ἀνατροπή τῆς ἐπιστήμης ἀπό τόν κύριο Εὐγένιο Ντύρινγκ». Ὁ Λένιν στό βιβλίο του «Ὑλισμός και ἐμπειριοκριτικισμός» και σέ μιά σειρά ἄλλα ἔργα ἐπέκρινε ἐπανειλημμένα τίς ἐκλεκτικές ἀντιλήψεις τοῦ Ντύρινγκ.—20.

Ο

Οὔέμπ (Webb), Βεατρίκη (1858-1943)—γνωστή ἀγγλίδα κοινωνική παράγοντας.—116, 303.

Οὔέμπ (Webb), Σίντνεϊ (1859-1947)—γνωστός ἄγγλος κοινωνικός παράγοντας, ρεφορμιστής. Μαζί μέ τή σύζυγό του Βεατρίκη Οὔέμπ ἔγραψε μιά σειρά ἔργα γιά τήν ἱστορία και τή θεωρία τοῦ ἀγγλικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Τό κυριότερο ἀπ' αὐτά ἦταν «Industrial Democracy» (στή Ρωσία ἐκδόθηκε μέ τίτλο «Ἡ θεωρία και ἡ πράξη τοῦ ἀγγλικοῦ τρέιντ-γιουνιονισμοῦ»). Ὁ Β. Ι. Λένιν μετέφρασε στή ρωσική γλώσσα τόν πρῶτο

τόμο αὐτοῦ τοῦ ἔργου καί ἐπιμελήθηκε τή μετάφραση τοῦ δεύτερου τόμου. Θεωρητικός τῆς μικροαστικῆς τάξης καί τῆς μικροαστικῆς ἀριστοκρατίας, ὁ Σίντνεϊ Οὐέμπ ἀνάπτυξε στό ἔργο του τήν ἰδέα τῆς εἰρηνικῆς λύσης τοῦ ἐργατικοῦ ζητήματος στά πλαίσια τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας. Ἦταν ἀπό τούς ἰδρυτές τῆς ρεφορμιστικῆς Φαβιανῆς ἐταιρίας. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου κρατοῦσε σοσιαλσωβινιστική στάση. Πῆρε μέρος στήν πρώτη (1924) καί στή δεύτερη (1929-1931) κυβέρνηση τῶν ἐργατικῶν. Ἔδειχνε συμπάθεια πρὸς τή Σοβιετική Ἑνωση. — 116, 303.

Π

Παλτσίνσκι, Π. Ι. (1875-1929)—μηχανικός, ὁργανωτής τοῦ συνδικάτου «Προντούγκολ». Ἦταν στενά συνδεμένος μέ τούς τραπεζικούς κύκλους. Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 χρημάτισε ὑφυπουργός Ἐμπορίου καί Βιομηχανίας στήν ἀστική Προσωρινή κυβέρνηση. Ἐμπνευστής τῶν σαμποτάζ τῶν βιομηχάνων, ἀγωνίστηκε ἐνάντια στίς δημοκρατικές ὁργανώσεις. Ἀρχηγός τῆς ἄμυνας τῶν Χειμερινῶν ἀνακτόρων στίς 25 τοῦ Ὀχτώβρη (7 τοῦ Νοέμβρη) 1917. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἦταν ἓνας ἀπό τούς ὁργανωτές τῶν δολιοφθορῶν στή Σοβιετική βιομηχανία. — 13-14.

Πάννεκουκ (Panneckoek), Ἄντονι (1873-1960)—ὀλλανδός σοσιαλδημοκράτης. Τό 1907 ἦταν ἓνας ἀπό τούς ἰδρυτές τῆς ἐφημερίδας «De Tribune» («Τό Βῆμα»)—ὀργάνου τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τοῦ ὀλλανδικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος, πού τό 1909 διαμορφώθηκε σέ Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς ὀλλανδίας (κόμμα τῶν «τριμπουνιστῶν»). Ἀπό τό 1910 ἦταν στενά συνδεμένος μέ τούς ἀριστερούς γερμανούς σοσιαλδημοκράτες καί συνεργαζόταν δραστήρια στά ἔντυπα ὀργανά τους. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν διεθνιστής, πῆρε μέρος στήν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ «Vorboete» («Προάγγελος»), θεωρητικοῦ ὀργάνου τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ. Στά 1918-1921 προσχώρησε στό Κομμουνιστικό κόμμα τῆς ὀλλανδίας καί ἔπαιρνε μέρος στίς ἐργασίες τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθοῦς. Κρατοῦσε ὑπεραριστερή, σεχταριστική στάση. Τό 1921 ὁ Πάννεκουκ βγῆκε ἀπό τό Κομμουνιστικό κόμμα καί ὕστερα ἀπό λίγο ἀποχώρησε ἀπό τήν ἐνεργό πολιτική. — 111-112, 113, 114, 115, 171, 229, 289-301, 309, 313, 328.

Πέτρος Α΄ ὁ Μέγας (1672-1725)—ρῶσος τσάρος ἀπό τό 1682 ὥς τό 1725, πρῶτος αὐτοκράτορας πασῶν τῶν Ρωσιῶν. — 173.

Πλεχάνοφ, Γκ. Β. (1856-1918)—ἐπιφανής παράγοντας τοῦ ρωσικοῦ καί τοῦ διεθοῦς ἐργατικοῦ κινήματος, ὁ πρῶτος προπαγανδιστής τοῦ μαρξισμοῦ στή Ρωσία. Τό 1883 δημιούργησε στή Γενεύη τήν πρώτη ρωσική μαρξιστική ὀργάνωση—τήν ὁμάδα «Ἀπελευθέρωση τῆς δουλιᾶς». Ὁ Πλεχάνοφ πάλευε ἐνάντια στό ναροντικισμό, καταπολεμοῦσε τόν ἀναθεωρητισμό στό διεθνές ἐργατικό κίνημα. Στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1900-1910 ἦταν μέλος τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας «Ἴσκρα» καί τοῦ περιοδικοῦ «Ζαριά».

Ἀπό τό 1883 ὥς τό 1903 ὁ Πλεχάνοφ ἔγραψε πολλά ἔργα πού ἔπαιξαν μεγάλο ρόλο στήν ὑπεράσπιση καί στήν προπαγάνδισή τῆς ὑλιστικῆς κοσμοθεωρίας. Ὡστόσο, ἀκόμη καί τότε ἔκανε σοβαρά λάθη, πού ἀποτελέσαν τό ἔμβρυο τῶν μελλοντικῶν μενσεβίκικων ἀπόψεών του. Μετά τό II συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ ὁ Πλεχάνοφ τάχθηκε ὑπέρ τῆς συμφιλίωσης μέ τόν ὁπορτουνισμό καί σέ συνέχεια προσχώρησε στούς μενσεβίκους. Στήν περίοδο τῆς πρώτης ρωσικῆς ἐπανάστασης σέ ὅλα τά βασικά ζητήματα ἀκολούθησε μενσεβίκικες θέσεις. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης καί τῆς νέας ἐπαναστατικῆς ἀνόδου τάχθηκε ἐνάντια στήν ἀναθεώρηση τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τόν Μάχ καί ἐνάντια στό λικβινταρισμό, ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς ὁμάδας τῶν κομματικῶν-μενσεβίκων. Τόν καιρό τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου πέρασε στίς θέσεις τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ. Ὑστερα ἀπό τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 γύρισε στή Ρωσία καί μπῆκε ἐπικεφαλῆς τῆς ἄκρας δεξιᾶς ὁμάδας τῶν μενσεβίκων ἀμυνιτῶν «Γεντίνστβο», τάχθηκε ἐνάντια στούς μπολσεβίκους, ἐνάντια στή σοσιαλιστική ἐπανάσταση, θεωρώντας ὅτι ἡ Ρωσία δέν ὠρίμασε γιά τό πέρασμα στό σοσιαλισμό. Ἡ στάση του ἀπέναντι στήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἦταν ἀρνητική, δέν πῆρε ὅμως μέρος στήν πάλι ἐνάντια στή Σοβιετική ἐξουσία. Ὁ Λένιν ἐκτιμοῦσε πολύ τίς φιλοσοφικές ἐργασίες τοῦ Πλεχάνοφ καί τό ρόλο του στή διάδοση τοῦ μαρξισμοῦ στή Ρωσία, ταυτόχρονα ἔκανε αὐστηρή κριτική στόν Πλεχάνοφ γιά τίς παρεκκλίσεις του ἀπό τό μαρξισμό καί γιά τά μεγάλα λάθη στήν πολιτική του δράση. — 3, 36, 45-46, 52, 103, 118, 171, 309, 312, 323, 328.

Πομιαλόβσκι, Ν. Γκ. (1835-1863)— ρῶσος συγγραφέας-δημοκράτης. Στά ἔργα του τάχθηκε ἐνάντια στά βάθρα τῆς ἀπολυταρχικῆς-γραφειοκρατικῆς Ρωσίας, ἐνάντια στή βία καί τήν αὐθαιρεσία. Τό δημιουργικό ἔργο τοῦ Πομιαλόβσκι τό ἐκτιμοῦσαν πολύ ὁ Ν. Γκ. Τσερνισέβσκι καί ὁ Α. Μ. Γκόρκι. — 97.

Πότρεσοφ, Α. Ν. (1869-1934)— ἓνας ἀπό τοὺς ἡγέτες τοῦ μενσεβικισμοῦ. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης καί τῆς νέας ἐπαναστατικῆς ἀνόδου θεωρητικός τοῦ λικβινταρισμοῦ. Στήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν σοσιαλσωβινιστής. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἐκπατρίστηκε, στό ἐξωτερικό συνεργαζόταν στό ἐβδομαδιαῖο περιοδικό τοῦ Κέρενσκι «Ντνί», καταφερόταν ἐνάντια στή Σοβιετική Ρωσία. — 3, 118.

Προυντόν (Proudhon), Πιέρ Ζοζέφ (1809-1865)— γάλλος δημοσιολόγος, οἰκονομολόγος καί κοινωνιολόγος, θεωρητικός τῆς μικροαστικῆς τάξης, ἓνας ἀπό τοὺς θεμελιωτές τοῦ ἀναρχισμοῦ, στοιχειοθέτης. Τό 1840 δημοσίευσε τό βιβλίο «Τί εἶναι ἡ ἰδιοκτησία;». Ὁ Προυντόν ὄνειροπολοῦσε νά διαιωνίσει τή μικρή ἀτομική ἰδιοκτησία καί ἔκανε κριτική ἀπό μικροαστική σκοπιά στή μεγάλη καπιταλιστική ἰδιοκτησία. Πρότεινε νά ὀργανωθεῖ εἰδική «Λαϊκή τράπεζα» πού μέ τίς «δωρεάν πιστώσεις» θά βοηθοῦσε τοὺς ἐργάτες νά ἀποκτήσουν δικά τους μέσα παραγωγῆς καί νά γίνουν βιοτέχνες. Τόν ἴδιο ἀκριβῶς ἀντιδραστικό χαρακτήρα εἶχε καί τό

οὐτοπικό σχέδιο τοῦ Προυντόν νά ἰδρυθοῦν ἰδιαίτερες «τράπεζες ἀνταλλαγῆς», πού μέ τή βοήθειά τους οἱ ἐργαζόμενοι θά μπορούσαν τάχα νά ἐξασφαλίσουν μιὰ «δίκαιη» διάθεση τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας τους, χωρίς νά θίγεται ταυτόχρονα ἡ καπιταλιστική ἰδιοκτησία στά ἐργαλεῖα καί τά μέσα παραγωγῆς. Ὁ Προυντόν θεωροῦσε τό κράτος σάν τήν κύρια πηγή τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων καί πρόβαλλε οὐτοπικά σχέδια εἰρηνικῆς «διάλυσης τοῦ κράτους», προπαγάνδιζε τήν ἀρνητική στάση ἀπέναντι στήν πολιτική πάλη. Τό 1846 ἔβγαλε τό βιβλίο «Τό σύστημα τῶν οἰκονομικῶν ἀντιθέσεων, ἡ ἡ Φιλοσοφία τῆς ἀθλιότητος», ὅπου διατύπωσε τίς μικροαστικές φιλοσοφικές καί οἰκονομικές ἀπόψεις του. Ὁ Μάρξ στό ἔργο του «Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας» ἔκανε ἐξουθενωτική κριτική τοῦ βιβλίου τοῦ Προυντόν, κι' ἔδειξε ὅτι δέν ἔχει καμιὰ ἐπιστημονική βάση. Ὅταν στήν περίοδο τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1848 ἐκλέχθηκε μέλος τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης, ὁ Προυντόν καταδίκασε τίς ἐπαναστατικές ἐκδηλώσεις τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἐπιδοκίμασε τό βοναπαρτικό πραξικόπημα τῆς 2 τοῦ Δεκέμβρη 1851, πού εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τήν ἐγκαθίδρυση στή Γαλλία τοῦ καθεστῶτος τῆς Δεύτερης Αὐτοκρατορίας. — 51-52, 53, 64, 103, 105, 167, 205, 219, 235, 237, 271, 303.

P

Ράντεκ, Κ. Μπ. (1885-1939)—ἀπό τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1900-1910 ἔπαιρνε μέρος στό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα τῆς Γαλικίας, τῆς Πολωνίας καί τῆς Γερμανίας· συμμετεῖχε στίς ἐκδόσεις τῶν γερμανῶν ἀριστερῶν σοσιαλδημοκρατῶν. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἀκολουθοῦσε διεθνιστικές θέσεις, ἐκδηλώνοντας ὥστόσο ταλαντεύσεις πρὸς τόν κεντρισμό.

Στό ζήτημα τοῦ δικαιώματος αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν ἔπαιρνε λαθεμένη θέση. Στό Μπολσεβίκικο κόμμα ἀνῆκε ἀπό τό 1917. Τήν περίοδο τῆς σύναψης τῆς εἰρήνης τοῦ Μπρέστ ἦταν «ἀριστερός κομμουνιστής». Ἀπό τό 1923 δραστήριο στέλεχος τῆς τροτσκιστικῆς ἀντιπολίτευσης καί γι' αὐτό τό 1927 στό XV συνέδριο τοῦ ΠΚΚ (μπ) διαγράφηκε ἀπό τό Κόμμα. Ἀποκαταστάθηκε τό 1930 καί τό 1936 διαγράφηκε καί πάλι ἀπό τό Κόμμα γιά τήν ἀντικομματική του δράση. — 111.

Ρενοντέλ (Renaudel), Πιέρ (1871-1935)—ἓνας ἀπό τοὺς ρεφορμιστές ἡγέτες τοῦ Γαλλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Διευθυντής τῶν ἐφημερίδων «Le Peuple» («Λαός») (1902-1914), «L'Humanité» («Ἡ ἀνθρωπότητα») (1914-1920)· μέλος τῆς Βουλῆς (1914-1919, 1924). Τήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου σοσιαλσωβινιστής. Τό 1927 ἀποχώρησε ἀπό τήν ἡγεσία τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, καί τό 1933 διαγράφηκε ἀπό τό Κόμμα. Ἀργότερα ὀργάνωσε μικρή νεοσοσιαλιστική ὁμάδα. — 3, 45.

Ροκφέλλερ—οἰκογένεια τῶν μεγαλύτερων μεγιστάνων τοῦ χρήματος στίς ΕΠΑ. Ὁ ἰδρυτής τῆς δυναστείας Τζών Ντέβισον Ροκφέλλερ (Rockefeller) (1839-1937) ἵδρυσε τό τράστ «Στάνταρτ ὀйл», πού μονοπώλησε τήν πετρελαιοβιομηχανία τῶν ΕΠΑ. Σήμερα οἱ Ροκφέλλερ εἶναι μιὰ ἀπό τίς

βασικές χρηματιστικές-μονοπωλιακές ομάδες τῶν ΕΠΑ καί παίζουν σημαντικό ρόλο στόν καθορισμό τῆς ἐξωτερικῆς καί ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας. — 303.

Ροϋγκε (Ruge), *Άρνολντ* (1802-1880)—γερμανός δημοσιολόγος, νεοχεγγελιανός. Ἀστός ριζοσπάστης. Τό 1844 ἔβγαζε στό Παρίσι μαζί μέ τόν Κ. Μάρξ τό περιοδικό «Deutsch-Französische Jahrbücher» («Γερμανο-Γαλλική Ἑπετηρίδα») (βγῆκε τό πρῶτο διπλό τεῦχος). Ὑστερα ἀπό λίγο ὁ Μάρξ διαφώνησε μέ τόν Ροϋγκε. Τό 1848 ὁ Ροϋγκε ἦταν βουλευτής τῆς Ἐθνοσυνέλευσης τῆς Φραγκφούρτης, ἀνῆκε στήν ἀριστερή πτέρυγα. Στά 1850-1860—ἓνας ἀπό τούς ἡγέτες τῶν γερμανῶν μικροαστῶν φυγάδων στήν Ἀγγλία. Μετά τό 1866—ἐθνικοφιλελεύθερος, ὁπαδός τοῦ Βίσμαρκ, ἀρρογραφοῦσε στόν Τύπο ὑπέρ τῆς συνένωσης τῆς Γερμανίας κάτω ἀπό τήν ἡγεμονία τῆς Πρωσίας. — 340.

Ρουμπανόβιτς, Ι. Α. (1860-1920)—ἓνας ἀπό τούς ἡγέτες τῶν ἐσέρων. Μέλος τοῦ Διεθνoῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου. Στήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου σοσιαλσωβινιστής. Μετά τήν Ὀκτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση πολέμιος τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας. — 3.

Ρουσάνοφ, Ν. Σ. (1859-1939)—δημοσιολόγος, ὁπαδός τῆς «Ναρόντναγια Βόλια», κατόπιν ἐσέρος. Ὅταν ἦταν στήν ἐμιγκράτσια εἶχε σχέσεις μέ τόν Φ. Ἐνγκελς. Τό 1905 ἐπέστρεψε στή Ρωσία. Ἐγινε διευθυντής σέ μιά σειρά ἐφημερίδες τῶν ἐσέρων. Μετά τήν Ὀκτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση λευκός ἐμιγκρές. — 47.

Σ

Σάιντεμαν (Scheidemann), *Φίλιπ* (1865-1939)—ἓνας ἀπό τούς ἡγέτες τῆς ἄκρας δεξιᾶς, ὁπορτουνιστικῆς πτέρυγας τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας. Ἀπό τό 1903 μπῆκε στή σοσιαλδημοκρατική ομάδα τοῦ Ράιχσταγκ. Ἀπό τό 1911 ἦταν μέλος τῆς Διοίκησης τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου φανατικός σοσιαλσωβινιστής. Τήν περίοδο τῆς ἐπανάστασης τοῦ Νοέμβρη 1918 στή Γερμανία ἔγινε μέλος τοῦ λεγόμενου Συμβουλίου τῶν λαϊκῶν πληρεξουσίων, ἦταν ὁ ἐμπνευστής τῆς ἐμπρηστικῆς προπαγάνδας ἐνάντια στούς σπαρτακιστές. Τό Φλεβάρη μέ Ἰούνη τοῦ 1919 ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς κυβέρνησης συνασπισμοῦ τῆς Δημοκρατίας τῆς Βαϊμάρης, καί ἀπό τούς ὀργανωτές τῆς αἵματηρῆς καταστολῆς τοῦ γερμανικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στά 1918-1921. Ἀργότερα ἀποσύρθηκε ἀπό τήν ἐνεργό πολιτική. — 3, 45, 48, 118.

Σαμπά (Sembat), *Μαρσέλ* (1862-1922)—ἓνας ἀπό τούς ρεφορμιστές ἡγέτες τοῦ Γαλλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, δημοσιογράφος. Ἀπό τό 1893 ἦταν μέλος τοῦ Κοινοβουλίου. Τήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου σοσιαλσωβινιστής. Ἀπό τόν Αὔγουστο τοῦ 1914 ὥς τό Σεπτέμβρη τοῦ 1917 χρημάτισε ὑπουργός Δημοσίων Ἔργων στήν ἱμπεριαλιστική «κυβέρνηση τῆς ἐθνικῆς ἄμυνας» τῆς Γαλλίας. Τό Φλεβάρη τοῦ 1915 πῆρε μέρος στή συνδιάσκεψη τῶν σοσιαλιστῶν τῶν χωρῶν τῆς

Ἐντάντ, πού συγκλήθηκε στό Λονδίνο μέ σκοπό τή συνένωσή τους μέ βάση τό πρόγραμμα τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ. — 45, 48.

Σάντερς (Sanders), Ντάνιελ (1819-1897)—γερμανός γλωσσολόγος, καθηγητής. Συντάκτης πολλῶν λεξικῶν τῆς γερμανικῆς γλώσσας. — 167.

Σκόμπελιεφ, Μ. Ι. (1885-1939)—ἀπό τό 1903 ἔπαιρνε μέρος στό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα στίς γραμμές τῶν μενσεβίκων. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν κεντριστής. Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 ἦταν ἀντιπρόεδρος τοῦ Σοβιέτ Πετρούπολης, ἀντιπρόεδρος τῆς ΚΕΕ τῆς πρώτης περιόδου. Ἀπό τό Μάη ὡς τόν Αὔγουστο τοῦ 1917 χρημάτισε ὑπουργός Ἐργασίας στήν Προσωρινή ἀστική κυβέρνηση. Ὑστερα ἀπό τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἀποχώρησε ἀπό τοὺς μενσεβίκους, δούλεψε στόν τομέα τῶν συνεταιρισμῶν, μετά στό Λαϊκό Ἐπιτροπάτο Ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Ἀπό τό 1922 ἦταν μέλος τοῦ ΚΚΡ (μπ) καί ἀσχολοῦνταν μέ ὑπεύθυνη οἰκονομική δουλιὰ. Στά 1936-1937 ἐργαζόταν στήν Πανερωσιακή Ἐπιτροπή Ραδιοφωνίας. — 14, 46-47.

Σπεκτάτορ—βλ. Ναχιμσόν, Μ. Ι.

Σπένσερ (Spencer), Χέρμπερτ (1820-1903)—ἄγγλος φιλόσοφος, ψυχολόγος καί κοινωνιολόγος, ἐπιφανής ἐκπρόσωπος τοῦ θετικισμοῦ, ἓνας ἀπό τοὺς ἰδρυτές τῆς λεγόμενης ὀργανικῆς θεωρίας τῆς κοινωνίας. Στήν προσπάθειά του νά δικαιώσῃ τήν κοινωνική ἀνισότητα, ἐξομοίωνε τήν ἀνθρώπινη κοινωνία μέ ζωϊκό ὀργανισμό καί μετέφερε τή βιολογική θεωρία τῆς πάλης γιά τήν ὑπαρξή στήν ἀνθρώπινη ἱστορία. Οἱ ἀντιδραστικές φιλοσοφικές καί κοινωνιολογικές ἀπόψεις τοῦ Σπένσερ τόν ἔκαναν ἓναν ἀπό τοὺς πιο δημοφιλεῖς θεωρητικούς τῆς ἀγγλικῆς ἀστικῆς τάξης. Τό βασικό του ἔργο εἶναι «System of Synthetic Philosophy», 1862-1896 («Σύστημα συνθετικῆς φιλοσοφίας»). — 10.

Στάουνινγκ (Stauning), Τόρβαλντ Αὔγουστ Μαρίνου (1873-1942)—κρατικός παράγοντας τῆς Δανίας, ἓνας ἀπό τοὺς δεξιούς ἡγέτες τῆς σοσιαλδημοκρατίας τῆς Δανίας καί τῆς II Διεθνούς, δημοσιολόγος. Ἀπό τό 1906 μέλος τοῦ δανικοῦ Κοινοβουλίου. Ἀπό τό 1910 πρόεδρος τοῦ Δανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος καί τῆς κοινοβουλευτικῆς του ὁμάδας. Τήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου κρατοῦσε σοσιαλσωβινιστική στάση. Στά 1916-1920 χρημάτισε ὑπουργός χωρίς χαρτοφυλάκιο στήν ἀστική κυβέρνηση τῆς Δανίας. Μετά ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς κυβέρνησης καί τῶν κυβερνήσεων συνασπισμοῦ τῶν ἀστῶν ριζοσπαστῶν καί τῶν δεξιῶν σοσιαλδημοκρατῶν. — 45, 118.

Στεκλόφ, Γ. Μ. (1873-1941)—ἐπαγγελματίας ἐπαναστάτης, στό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα συμμετεῖχε ἀπό τό 1893. Μετά τό II συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ προσχώρησε στοὺς μπολσεβίκους. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης καί τῆς νέας ἐπαναστατικῆς ἀνόδου συνεργαζόταν στό Κεντρικό Ὅργανο τοῦ ΣΔΕΚΡ—τήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», στίς μπολσεβίκικες ἐφημερίδες «Ζβεζντά» καί «Πράβντα». Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανά-

σταση τοῦ Φλεβάρη 1917 ὑποστήριζε τίς θέσεις τοῦ «ἐπαναστατικοῦ ἀμυντισμοῦ». Ἀργότερα πέρασε στούς μπολσεβίκους. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἔγινε μέλος τῆς ΠΚΕΕ καί τῆς ΚΕΕ, διευθυντής τῆς ἡμερηίδας «Ἰσβέστιγια τῆς ΠΚΕΕ», τοῦ περιοδικοῦ «Σοβέτσκογε Στροϊτελστβο» καί ἀπό τό 1929 ἀντιπρόεδρος τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ΚΕΕ τῆς ΕΣΣΔ. Συγγραφέας πολλῶν ἔργων γιά τήν ἱστορία τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος. — 131.

Στίρνερ (Stirner), *Μάξ* (1806-1856) — γερμανός φιλόσοφος, ἓνας ἀπό τούς θεωρητικούς τοῦ ἀστικοῦ ἀτομικισμοῦ καί τοῦ ἀναρχισμοῦ. Τίς ἀπόψεις του τίς διατύπωσε τό 1844 στό βιβλίο του «Der Einzige und sein Eigentum» («Τό μεμονωμένο ἄτομο καί ἡ ἰδιοκτησία του»). Ἐπανελημμένα ἐπικρίθηκε ἀπό τόν Κ. Μάρξ καί τόν Φ. Ἐνγκελς. — 103.

Στροῦβε Π. Μπ. (1870-1944) — ἀστός οἰκονομολόγος καί δημοσιολόγος, ἓνας ἀπό τούς ἡγέτες τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων. Ἦταν ὁ πῖο ἐπιφανής ἐκπρόσωπος τοῦ «νόμιμου μαρξισμοῦ» στή δεκαετία 1890-1900. Ἔκανε «συμπληρώσεις» καί «κριτική» στήν οἰκονομική καί φιλοσοφική διδασκαλία τοῦ Κ. Μάρξ, προσπαθοῦσε νά προσαρμόσει τό μαρξισμό καί τό ἐργατικό κίνημα στά συμφέροντα τῆς ἀστικῆς τάξης. Ὁ Στροῦβε ἦταν ἓνας ἀπό τούς θεωρητικούς καί ὀργανωτές τῆς φιλελευθερομοναρχικῆς «Ἐνωσης ἀπελευθέρωσης» (1903-1905) καί διευθυντής τοῦ ἔντυπου ὀργάνου της, τοῦ περιοδικοῦ «Ὁσβομποζντένιγε». Ὄταν τό 1905 ἰδρύθηκε τό Κόμμα τῶν καντέτων, ἔγινε μέλος τῆς ΚΕ του. Ἦταν ἓνας ἀπό τούς θεωρητικούς τοῦ ρωσικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση φανατικός ἐχθρός τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας, μέλος τῆς ἀντεπαναστατικῆς κυβέρνησης τοῦ Βράγκελ, λευκός ἐμιγκρές. — 39.

Τ

Τουγκάν-Μπαρανόβσκι, Μ. Ι. (1865-1919) — ρῶσος ἀστός οἰκονομολόγος. Στά 1890-1900 ἦταν ἐπιφανής ἐκπρόσωπος τοῦ «νόμιμου μαρξισμοῦ». Τήν περίοδο τῆς ἐπανάστασης 1905-1907 — μέλος τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση δραστήριος παράγοντας τῆς ἀντεπανάστασης στήν Οὐκρανία, ὑπουργός Οἰκονομικῶν τῆς ἀστικῆς Κεντρικῆς Ράντας τῆς Οὐκρανίας. Οἱ βασικές ἐργασίες τοῦ Τουγκάν-Μπαρανόβσκι στή δεκαετία 1890-1900 ἦταν: «Οἱ βιομηχανικές κρίσεις στή σύγχρονη Ἀγγλία, οἱ αἰτίες τους καί ἡ ἐπίδρασή τους στή ζωή τοῦ λαοῦ», «Ἡ ρωσική φάμπρικα ἄλλοτε καί τώρα» κ.ἄ. — 93.

Τουράτι (Turati), *Φίλιππο* (1857-1932) — παράγοντας τοῦ ἰταλικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, ἓνας ἀπό τούς ὀργανωτές τοῦ Ἰταλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος (1892), ἡγέτης τῆς δεξιᾶς, τῆς ρεφορμιστικῆς του πτέρυγας. Τό 1896 ἐκλέχθηκε βουλευτής καί ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδας τῶν σοσιαλιστῶν-ρεφορμιστῶν. Τήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ὑποστήριζε κεντριστικές θέσεις. Ἀπέναντι στήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση κράτησε ἐχθρική στάση. Μετά τή διάσπαση τοῦ Ἰταλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος (1922) ἦταν ἐπικεφαλῆς

τοῦ ρεφορμιστικοῦ Ἑνωτικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Τό 1926 ἐκπατρίστηκε ἀπό τή φασιστική Ἰταλία στή Γαλλία. — 118.

Τρέβες (Treves), *Κλαούντιο* (1868-1933)—ένας ἀπό τοὺς ρεφορμιστές ἡγέτες τοῦ Ἰταλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου ἦταν κεντριστής. Ἡ στάση του ἀπέναντι στήν Ὀκτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἦταν ἐχθρική. Μετά τή διάσπαση τοῦ Ἰταλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος (1922) ἔγινε ἓνας ἀπό τοὺς ἡγέτες τοῦ ρεφορμιστικοῦ Ἑνωτικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος. — 118.

Τσερετέλι, Ι. Γκ. (1882-1959)—ένας ἀπό τοὺς ἡγέτες τοῦ μενσεβικισμοῦ. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης καί τῆς νέας ἐπαναστατικῆς ἀνόδου ἦταν λικβινταριστής. Στήν περίοδο τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου κεντριστής. Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 μέλος τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σοβιέτ Πετρούπολης, ἀμυνίτης. Τό Μάη τοῦ 1917 μπῆκε στήν ἀστική Προσωρινή κυβέρνηση σάν ὑπουργός Ταχυδρομείων καί Τηλεγραφείων, μετά τά γεγονότα τοῦ Ἰούλη ἔγινε ὑπουργός Ἐσωτερικῶν, ἓνας ἀπό τοὺς ἐμπνευστές τῶν πογκρόμ καί τῶν διώξεων ἐνάντια στοὺς μπολσεβίκους. Μετά τήν Ὀκτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ὁ Τσερετέλι ἦταν ἓνας ἀπό τοὺς καθοδηγητές τῆς ἀντεπαναστατικῆς μενσεβίκικης κυβέρνησης τῆς Γεωργίας. Μετά τή νίκη τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας στή Γεωργία λευκός ἐμιγκρές. — 3, 14, 46-47, 75-76, 80, 97-98, 118.

Τσερνόφ, Β. Μ. (1876-1952)—ένας ἀπό τοὺς ἡγέτες καί θεωρητικούς τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων. Στά 1902-1905 ἦταν διευθυντής τοῦ Κεντρικοῦ Ὁργάνου τῶν ἐσέρων, τῆς ἐφημερίδας «Ρεβολιουτσιόνναγια Ροσσίγια». Στά χρόνια τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου, καλυπτόμενος μέ ἀριστερή φρασεολογία, οὐσιαστικά ἔστεκε σέ σοσιαλσωβινιστικές θέσεις. Τό 1917 ἦταν ὑπουργός Γεωργίας στήν ἀστική Προσωρινή κυβέρνηση, ἐφάρμοζε πολιτική ἄγριων διωγμῶν ἐνάντια στοὺς ἀγρότες πού εἶχαν καταλάβει τή γῆ τῶν τσιφλικάδων. Μετά τήν Ὀκτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἦταν ἓνας ἀπό τοὺς ὁργανωτές τῶν ἀντισοβιετικῶν κινήματων. Τό 1920 κατέφυγε στό ἐξωτερικό, ὅπου συνέχισε τήν ἀντισοβιετική δράση του. — 3, 14, 46-47, 80, 97-98, 118.

Φ

Φράνκελ (Frankel), *Λεό* (1844-1896)—ἐπιφανής παράγοντας τοῦ οὐγγρικοῦ καί τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος, ἐργάτης χρυσοχοΐας. Στή δεκαετία 1860-1870 πῆγε στή Γερμανία γιά νά βρεῖ δουλιὰ, μετά πέρασε στό Παρίσι κι' ἔγινε ἓνας ἀπό τοὺς καθοδηγητές τῆς Ἑνώσεως τῶν γερμανῶν ἐργατῶν στή Γαλλία. Μέ πρωτοβουλία τοῦ Φράνκελ ἡ ὁργάνωση αὐτή προσχώρησε στήν I Διεθνή. Τό Μάρτη τοῦ 1871 ὁ Φράνκελ ἐκλέχθηκε μέλος τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ, μπῆκε στήν Ἐκτελεστική τῆς Ἐπιτροπῆς καί μετά ἔγινε ἀντιπρόσωπος (ὑπουργός) Ἐργασίας, Βιομηχανίας καί Ἐμπορίου. Μετά τήν ἥττα τῆς Κομμούνας ἔφυγε στό Λονδίνο, ὅπου ἔγινε μέλος τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῆς I Διεθνούς καί ἐπὶ 5

ολόκληρα χρόνια εργάστηκε σάν γραμματέας-άνταποκριτής για τήν Αύστροουγγαρία καί τήν Τσεχία. Μέ τήν ακούραστη επαναστατική δράση τοῦ Φράνκελ καί τῶν μαχητικῶν συντρόφων του τόν Ἀπρίλη τοῦ 1880 ιδρύθηκε στήν Οὐγγαρία τό πρῶτο Σοσιαλιστικό ἐργατικό κόμμα. Στά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ὁ Φράνκελ συνεργαζόταν δραστήρια στό γαλλικό καί γερμανικό σοσιαλιστικό Τύπο, πῆρε ἐνεργό μέρος στήν ἱδρυση τῆς II Διεθνούς, ἦταν ἓνας ἀπό τοὺς ἀντιπροέδρους τοῦ ἱδρυτικοῦ της συνεδρίου (1889). — 123, 139.

X

Χάινε (Heine), *Χένριχ* (1797-1856)—μεγάλος γερμανός ποιητής καί συγγραφέας, ἓνας ἀπό τοὺς μεγαλύτερους επαναστάτες ποιητές τοῦ 19ου αἰώνα. Πάλευε ἐνάντια στή φεουδαρχική-γιουνκερική ἀντίδραση, στό γερμανικό ἐθνικισμό καί στό μικροαστισμό, καί γι' αὐτό τόν ἐκτιμοῦσαν πολύ ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς. Ἡ προσωπική γνωριμία καί ἡ ἀλληλογραφία μέ τόν Μάρξ ἄσκησαν μεγάλη ἐπίδραση στήν πολιτική ἐξέλιξη τοῦ ποιητῆ. Παρ' ὅλες τίς ἀντιφατικότητες τῶν ἀπόψεών του ὁ Χάινε ἀνῆκε στά πρωτοπόρα μυαλά τῆς ἐποχῆς του, πού μέ τόν επαναστατικό πατριωτισμό, τό βαθύ καί δυνατό μίσος τους πρὸς τήν ἀντίδραση, ἔφταναν στήν κατανόηση τοῦ ἱστορικοῦ ρόλου τῆς ἐργατικῆς τάξης. — 165.

Χάιντμαν (Hyndman), *Χένρι Μάγερς* (1842-1921)—ἄγγλος σοσιαλιστής, ρεφορμιστής. Τό 1881 ἱδρυσε τή Δημοκρατική Ὁμοσπονδία, πού τό 1884 μετατράπηκε σέ Σοσιαλδημοκρατική Ὁμοσπονδία. Στά 1900-1910 ἦταν μέλος τοῦ Διεθνούς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου. Ἦταν ἓνας ἀπό τοὺς ἡγέτες τοῦ Βρετανικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος, ἀπό τό ὁποῖο ἀποχώρησε τό 1916, μόλις ἡ συνδιάσκεψη τοῦ Κόμματος στό Σόλφορντ καταδίκασε τή σοσιαλσωβινιστική του στάση ἀπέναντι στόν ἱμπεριαλιστικό πόλεμο. Κράτησε ἐχθρική στάση ἀπέναντι στήν Ὁχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τασσόταν ὑπέρ τῆς ἐπέμβασης ἐνάντια στή Σοβιετική Ρωσία. — 3.

Χέγγελ (Hegel), *Γκεόργκ Βίλχελμ Φρίντριχ* (1770-1831)—μεγάλος γερμανός φιλόσοφος—ἀντικειμενικός ἰδεαλιστής, θεωρητικός τῆς γερμανικῆς ἀστικῆς τάξης. Ἡ ἱστορική ὑπηρεσία τοῦ Χέγγελ βρίσκεται στή βαθιά καί ὀλόπλευρη ἐπεξεργασία τῆς διαλεκτικῆς, πού ἀποτελέσε μιά ἀπό τίς θεωρητικές πηγές τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ. Ὡστόσο ἡ διαλεκτική τοῦ Χέγγελ εἶχε ἰδεαλιστικό χαρακτήρα, ἦταν στενά συνδεμένη μέ τό συντηρητικό γενικά καί μεταφυσικό φιλοσοφικό σύστημά του. Στίς πολιτικές του ἀντιλήψεις ὁ Χέγγελ ἦταν θιασώτης τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας.

Βασικά ἔργα τοῦ Χέγγελ: «Ἡ φαινομενολογία τοῦ πνεύματος», «Ἡ ἐπιστήμη τῆς λογικῆς», «Ἐγκυκλοπαίδεια τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν», «Μαθήματα ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας» καί ἄλλα. — 6, 249.

Χέντερσον (Henderson), *Ἀρτούρ* (1863-1935)—ἓνας ἀπό τοὺς ἡγέτες τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος καί τοῦ ἀγγλικοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος. Στά

1908-1910 καί 1914-1917 ἦταν πρόεδρος τῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδας τῶν ἐργατικῶν. Τόν καιρό τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου σοσιαλισωβινιστής, μπῆκε στήν κυβέρνηση συνασπισμοῦ τοῦ "Ασκουϊθ καί μετά στήν πολεμική κυβέρνηση τοῦ Λόϋδ Τζώρτζ. Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 ἦλθε στή Ρωσία γιά νά προπαγανδίσει τή συνέχιση τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου. Τό 1919 ἦταν ἓνας ἀπό τοὺς ὀργανωτές τῆς II Διεθνοῦς τῆς Βέρνης, ἀπό τό 1923 ἦταν πρόεδρος τῆς 'Εκτελεστικῆς 'Επιτροπῆς τῆς 'Ενωμένης (II) Σοσιαλιστικῆς 'Εργατικῆς Διεθνοῦς. 'Επανειλημμένα πῆρε μέρος στίς ἀστικές κυβερνήσεις τῆς 'Αγγλίας. —45.

Χ. — βλ. Λῆμπκνεχτ, Βίλχελμ.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Πρόλογος.....	VII

1917

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ. <i>Ἡ διδασκαλία τοῦ μαρξισμοῦ γιά τό κράτος καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπα- νάσταση.....</i>	1-120

Πρόλογος στήν πρώτη ἔκδοση	3-4

Πρόλογος στή δεύτερη ἔκδοση	4

Κεφάλαιο I. Τ α ξ ι κ ῆ κ ο ι ν ω ν ί α κ α ί κ ρ á τ ο ς.....	5-22

1. Τό κράτος — προϊόν τῶν ἀνειρήνευτων ταξικῶν ἀ- ντιθέσεων.....	5

2. Οἱ ἰδιαίτεροι σχηματισμοί ἔνοπλων ἀνθρώπων, οἱ φυλακές κτλ.....	8

3. Τό κράτος — ὄργανο ἐκμετάλλευσης τῆς καταπιε- ζόμενης τάξης	12

4. Ἡ «ἀπονέκρωση» τοῦ κράτους καί ἡ βίαιη ἐπα- νάσταση	16

Κεφάλαιο II. Κ ρ á τ ο ς κ α ί ἐ π α ν á σ τ α σ η . Ἡ π ε ί ρ α τ ο ῦ 1 8 4 8 - 1 8 5 1	22-35

1. Οἱ παραμονές τῆς ἐπανάστασης	22

2. Τά πορίσματα τῆς ἐπανάστασης	27

3. Ἡ τοποθέτηση τοῦ ζητήματος ἀπό τόν Κ. Μάρξ τό 1852	33

<i>Κεφάλαιο III.</i>	<i>Κράτος καί επανάσταση.</i>	
	Ἡ πείρα τῆς Κομμούνας τοῦ Παρι-	
	σιοῦ τοῦ 1871. Ἡ ἀνάλυση τοῦ	
	Μάρξ	36-56
	1. Σέ τί συνίσταται ὁ ἥρωισμός τῆς προσπάθειας	
	τῶν κομμουνάρων;	36
	2. Με τί πρέπει ν' ἀντικατασταθεῖ ἡ κρατική μηχανή	
	πού ἔχει συντριβεῖ;	40
	3. Ἡ κατάργηση τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ	45
	4. Ἡ ὀργάνωση τῆς ἐνότητος τοῦ ἔθνους	51
	5. Ἐκμηδένιση τοῦ κράτους-παράσιτου	54
<i>Κεφάλαιο IV.</i>	<i>Συνέχεια. Συμπληρωματικές</i>	
	<i>διασαφήσεις τοῦ Ἐνγκελς</i>	56-83
	1. «Γιά τό ζήτημα τῆς κατοικίας»	57
	2. Ἡ πολεμική ἐνάντια στούς ἀναρχικούς	59
	3. Γράμμα πρὸς τόν Μπέμπελ	64
	4. Κριτική τοῦ σχεδίου προγράμματος τῆς Ἐρ-	
	φούρτης	67
	5. Ὁ πρόλογος τοῦ 1891 στὸν «Ἐμφύλιο πόλεμο»	
	τοῦ Μάρξ	75
	6. Ὁ Ἐνγκελς γιά τό ξεπέραςμα τῆς δημοκρα-	
	τίας	81
<i>Κεφάλαιο V.</i>	<i>Οἱ οἰκονομικὲς βάσεις τῆς</i>	
	<i>ἀπονεκρώσεως τοῦ κράτους</i>	83-102
	1. Ἡ τοποθέτηση τοῦ ζητήματος ἀπὸ τόν Μάρξ	84
	2. Τό πέραςμα ἀπὸ τόν καπιταλισμό στὸν κομμουνι-	
	σμό	86
	3. Ἡ πρώτη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινω-	
	νίας	91
	4. Ἡ ἀνώτερη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινω-	
	νίας	95
<i>Κεφάλαιο VI.</i>	<i>Ὁ ἐκχυδαϊσμός τοῦ μαρξισμοῦ</i>	
	<i>ἀπὸ τοὺς ὀπορτουνιστές</i>	102-119
	1. Ἡ πολεμική τοῦ Πλεχάνοφ ἐνάντια στούς ἀναρ-	
	χικούς	103

2. Ἡ πολεμική τοῦ Κάουτσκι ἐνάντια στοὺς ὀπορ- τουνιστές	104
3. Ἡ πολεμική τοῦ Κάουτσκι ἐνάντια στὸν Πάν- νεκουκ	111
Ἐπίλογος στὴν πρώτη ἔκδοση	120

Π Ρ Ο Π Α Ρ Α Σ Κ Ε Υ Α Σ Τ Ι Κ Α Υ Λ Ι Κ Α
Γ Ι Α Τ Ο Β Ι Β Λ Ι Ο «Κ Ρ Α Τ Ο Σ Κ Α Ι Ε Π Α Ν Α Σ Τ Α Σ Η»

I. Ο ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ	123-307
Ο ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ	126
Γράμμα τοῦ Μάρξ πρὸς τὸν Κούγκελμαν	128
«Ἡ 18η Μπρυμαίρ»	134
«Zur Kritik des sozialdemokratischen Programmentwurfes 1891» («Γιὰ τὴν κριτική τοῦ σχεδίου προγράμματος τῆς σοσιαλδημοκρατίας τοῦ 1891»)	140
Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei (Γράμματα τοῦ Φ. Ἐνγκελς γιὰ τὸ Γαλλικὸ Ἑργατικὸ κόμμα)	160
Γράμμα τοῦ Ἐνγκελς πρὸς τὸν Μπέμπελ	166
Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα	172
Γράμμα τοῦ Ἐνγκελς τὸ 1875.....	186
«Elend der Philosophie» («Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσο- φίας»)	192
«Kommunistische Manifest» («Κομμουνιστικὸ Μανιφέ- στο»)	194
«Zur Wohnungsfrage» («Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς κατοικίας»)	200
«Der Bürgerkrieg in Frankreich» («Ἡ ἐμφύλιος πόλεμος στὴ Γαλλία»)	210
Πρόλογος τοῦ Ἐνγκελς στό «Der Bürgerkrieg» (Πρόλο- γος τοῦ Ἐνγκελς στὸν «Ἑμφύλιος πόλεμος»)	232
Fr. Engels. «Der Ursprung der Familie, des Privateigen- tums und des Staats». 6. Auflage, Stuttgart, 1894 (Πρόλο- γος στὴν 4η ἔκδοση 16. VI. 1891) (Φρ. Ἐνγκελς. «Ἡ καταγωγή τῆς οἰκογένειας, τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καί τοῦ κράτους». 6η ἔκδοση, Στουτγάρδη, 1894)	248
«Anti-Dühring» («Ἀντι-Ντύρινγκ»)	256
Fr. Engels. «Dell'Autorità» (Φρ. Ἐνγκελς «Γιὰ τὸ κύ- ρος»)	260
Ἡ Κ. Μάρξ γιὰ τὴν πολιτικὴ ἀδιαφορία	266

Κάουτσκι. «Ἡ κοινωνική ἐπανάσταση»	272
Kautsky. «Der Weg zur Macht» (Κάουτσκι. «Ἁ δρόμος πρὸς τὴν ἐξουσία»).....	278
K. Marx. «Revolution und Konterrevolution in Deutsch- land». Stuttgart, 1907, 2. Auflage (Κ. Μάρξ. «Ἡ ἐπανά- σταση καὶ ἡ ἀντεπανάσταση στὴ Γερμανία». Στουτγάρδη, 1907, 2η ἔκδοση).....	304
* II. ΣΧΕΔΙΑ, ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ «ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ»	308-328
*1. ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.....	308
1.....	308
2.....	309
3.....	310
*2. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ	315
*3. ΣΧΕΔΙΑ ΧΩΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΣΕ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	316
1.....	316
2.....	316
3.....	316
*4. ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΠΡΟΛΟΓΟΥ	318
*5. ΥΛΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΙΙΙ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ....	319
*1. Περιληπτικά ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Κ. Μάρξ «Ἁ ἐμφύλιος πόλεμος στὴ Γαλλία»	319
*2. Πρώτη περίληψη τοῦ κεφαλαίου ΙΙΙ	320
*3. Δεύτερη περίληψη τοῦ κεφαλαίου ΙΙΙ	320
*4. Πρόχειρο σχέδιο τοῦ κεφαλαίου ΙΙΙ.....	321
*6. ΥΛΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΙV ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ	322
*1. Σχέδιο τοῦ κεφαλαίου ΙV	322
*2. Περιληπτικά ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Φ. Ἑνγκελς «Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς κατοικίας».....	322
*7. ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ VII (ΠΟΥ ΔΕΝ ΓΡΑΦΤΗ- ΚΕ).....	323
1.....	323
2.....	323

* Μὲ ἀστερίσκο σημειώνονται οἱ τίτλοι πού ἔβαλε τὸ Ἰνστιτοῦτο μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ.

*8. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.....	325
* <i>ΥΛΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΑΡΘΡΟ ΠΟΥ ΔΕΝ ΓΡΑΦΤΗΚΕ «ΓΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ»</i>	329-340
*1. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ ΤΟΥ Ν. Ι. ΜΠΟΥΧΑΡΙΝ «ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ».....	329
*2. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ ΤΟΥ Ν. Ι. ΜΠΟΥΧΑΡΙΝ «ΤΟ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΛΗΣΤΡΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ».....	331
*3. ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ «ΓΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ».....	339
Σημειώσεις.....	343-393
Εύρετήριο φιλολογικῶν ἐργασιῶν καί πηγῶν πού ἀναφέρει ἡ παραθέτει περικοπές τους ὁ Β. Ι. Λένιν	394-409
Εύρετήριο ὀνομάτων	410-432

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ χειρογράφου τοῦ Β. Ι. Λένιν «Κράτος καί ἐπανάσταση». — Αὐγустος-Σεπτέμβρης 1917	2-3
Τό ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου τοῦ Β. Ι. Λένιν «Κράτος καί ἐπανάσταση». — 1918	10-11
Τό ἐξώφυλλο τοῦ τετραδίου τοῦ Β. Ι. Λένιν «ἽΟ μαρξισμός γιά τό κράτος». — Γενάρης-Φλεβάρης 1917	122
Ἡ τριακοστή πρώτη σελίδα τοῦ χειρογράφου τοῦ Β. Ι. Λένιν «ἽΟ μαρξισμός γιά τό κράτος». — Γενάρης-Φλεβάρης 1917	226-227
Ἡ σελίδα τοῦ χειρογράφου τοῦ Β. Ι. Λένιν «Σχέδια, περιλήψεις καί σημειώσεις γιά τό βιβλίο «Κράτος καί ἐπανάσταση»». — Ἰούλης-Σεπτέμβρης 1917	314-315

Τυπώθηκε τόν 'Ιούλη τοῦ 1981
σέ 5.000 αντίτυπα
Τυπογραφικά φύλλα 29

ΛΕΝΙΝ

•
ΑΠΑΝΤΑ

33

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ